

Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Державний університет «Житомирська політехніка»
Академія економічних студій Молдови, Молдова
Бюро економічної безпеки України
Вища школа публічного управління
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Кіпрський інститут маркетингу, Кіпр
Львівський державний університет внутрішніх справ
Національна академія Національної гвардії України
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Національний університет водного господарства та природокористування
Національний університет цивільного захисту України
Рівненський державний гуманітарний університет
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Університет Гранади, Іспанія
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Університет Думлупінар у Кютах'ї, Туреччина
Університет Короля Данила
Університет митної справи та фінансів
Управління Державної міграційної служби у Житомирській області
Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова
Центр студій Центральної та Східної Європи
Університету Миколая Коперника в Торуні, Польща
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Збірник тез доповідей
Міжнародної науково-практичної конференції
**«НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ,
ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ»**
11-12 грудня 2025 року

Житомир-2025 р.

УДК 351:355.01(477)

Н 35

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного університету «Житомирська політехніка»
Протокол № 20 від 18.12.25 р.*

Редакційна колегія: Д.О. Грицишен, Л.В. Сергієнко, Т.В. Барановська,
В.В. Ксендзук, І.В. Грабчук, І.О. Драган, С.В. Свірко.

Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 11-12 грудня 2025 року. – Житомир: Житомирська політехніка, 2025. – 636 с.

ISBN 978-966-683-720-5

В збірнику опубліковано тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття» (11-12 грудня 2025 року)

© Державний університет «Житомирська політехніка», 2025

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

ЗМІСТ

**СУЧАСНА ПАРАДИГМА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

Hrytsyshena Z. Transformation of state governance mechanisms under the influence of demographic challenges during the war	13
Kharchuk D. The Introduction of Artificial Intelligence as a Key Trend in the Transformation of the Public Service	17
Sedliar V. State and Problems of Personnel Management in Ukraine's Public Authorities: Regulatory Framework and Practical Challenges	20
Бондар М.Р. Формування державної політики України в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз	25
Бурчак Я.О. Регуляторні механізми управління інвестиційними потоками у воєнний та післявоєнний періоди, український та міжнародний досвід	30
Ваховська А.С. Державні цільові програми як засіб реалізації державної політики	34
Воробей С.А. Державні цільові програми як механізм розв'язання важливих проблем держави	38
Гоменюк В.С. Дослідження емоційного інтелекту керівника як фактору ефективності державно-управлінських рішень	42
Горбова І. С. Антикорупційна програма як елемент системи управління корупційними ризиками: сучасні виклики	46
Грибан В.О. Управління конфліктами інтересів у системі публічного адміністрування	50
Гриценко Ю. О., Войцицька К.М. Роль студентського самоврядування у формуванні та реалізації молодіжної політики	56
Денисевич І.В. Вплив сучасних нематеріальних методів мотивації на ефективність адміністративного управління в державних установах	60
Денисовець Ю., Трухан А.Р. Поетапне впровадження smart-моделі в малих територіальних громадах України: бар'єри, можливості та візуальна концепція	64
Діденко А. Формування, реалізація та аналіз державної політики в сфері охорони здоров'я	69
Дрозд В. Є. Вплив зарубіжних управлінських моделей на розвиток державного управління в Україні	73
Захарова Л.О. Процедура публічної закупівлі як інструмент ефективного управління місцевими фінансами	76
Іщук Я.Р. Теоретико-методологічні засади формування механізму публічного управління	79

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Карпенко К.С., Івашова Л.М. Участь громадянського суспільства та цифрова взаємодія як каталізatori модернізації державної служби України	83
Килюшик Є.С. Демографічні виклики України у вимірі суспільних оцінок як основа для формування державної політики	87
Климчук-Побережник В.А. Проблеми державної комунікації з громадянами в умовах цифрової трансформації: бар'єри та необхідність модернізації механізмів взаємодії	93
Колесник В.С. Професіоналізація публічної служби в умовах цифровізації та формування адміністративної культури	96
Кос О.Ю. Система професійного розвитку персоналу в публічному управлінні: стан та перспективи розвитку	101
Красько М.О. Цифровізація проців публічного управління по реалізації конфіскованих активів	105
Лук'янчук Я.І. Забезпечення енергетичної стійкості українських громад під час російсько-української війни: перспективи та виклики	108
Марущин Ю.В. Місцеве самоврядування в Україні 2025-2026: децентралізація, субсидіарність і безпековий вимір	112
Марчевська Д.А. Сучасні моделі та технології кадрового менеджменту в органах публічного управління	116
Машевська А.А. Кібербезпека як ключова умова ефективного функціонування електронної держави	120
Мельник С.М. Державне регулювання державно-приватного партнерства як ключовий інструмент економічної стійкості та повоєнного відновлення України	123
Митрополітанський О.О. Крах системи безпеки: неефективність міжнародних інститутів	127
Москаленко Ю. В. Зв'язки з громадськістю в системі управління діяльністю органу державної влади	133
Наумчук К.М. Еволюція поняття демократії: від античності до сучасності	136
Новашевська А.О. Інструменти державної політики у сфері патріотичного виховання молоді	138
Орел О.В., Свірко С.В. Біла книга державного управління України як основний євроінтеграційний регламент вітчизняного публічного управління	141
Пухкий В. М. Напрями забезпечення взаємозв'язку державної регіональної політики України з вимогами стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації	146

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Садовський О.О. Державна політика у сфері спеціалізованої медичної допомоги: адаптація реформ до умов воєнного часу	150
Самолук К.В. Формування інноваційного механізму у сфері надання державних послуг на місцевому рівні	154
Старовойт М. Р. Вплив електронної системи документообігу на оперативність прийняття рішень у місцевій державній адміністрації	158
Стус С. Управління місцевими фінансами в умовах воєнного стану	161
Тихончук Л.Х., Музика Вікторія Особливості публічного регулювання сфери культури Рівненщини під час війни	165
Умерова К.А. Розвиток організаційної екосистеми через управління знаннями та колективним інтелектом	169
Хитра О. В. Напрями трансформації управління регіональним розвитком в умовах воєнного стану і в контексті перспектив післявоєнного відновлення України	173
Цегельник М.І. Доступ до публічної інформації як складова транспарентності органів публічної влади в умовах воєнного стану	177
Чиж Є.А., Мерецька А.В. Особливості публічного регулювання соціальної адаптації ветеранів	180

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЧНІ СФЕРИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТ.

Chugaievsk S., Andriichuk D. Innovative approaches to assessing economic security using digital analytics	185
Florea F.-G. Risk and resilience management of the banking system in the current geopolitical context	189
Lepore A., Moroz Yu. The role of edtech in shaping economic security based on european values	191
Toma N.-A., Gabriel F.F., Cişlaru D., Artificial intelligence in economic risk analysis and national security	196
Бардак М.М. Кіберзлочинність та відмивання коштів: новітні загрози та методи аналітики для FАТА	199
Білобровка Л.П. Забезпечення охорони основ національної безпеки України імперативним та диспозитивним методами кримінально-правової політики	202
Блищик О.О. Роль державної політики у формуванні кадрового потенціалу органів влади	205
Богатирьова Є.О. Стратегії українських підприємств щодо виходу на ринки ЄС як інструмент економічної стійкості та національної безпеки в умовах війни	209
Бороденко М.А. Стратегічне значення ринку землі у зміцненні продовольчої та національної безпеки	212

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Вихристюк А.В. Продовольча безпека України в умовах європейської інтеграції	216
Гбур З.В. Стратегічні підходи до забезпечення конкурентоспроможності в умовах післявоєнного відновлення	220
Гончарук О.Б. Удосконалення державно-управлінського механізму охорони здоров'я в умовах воєнного стану	225
Горелій С. С. Теоретичні засади стратегічної стійкості системи національної безпеки України в умовах тривалої гібридної агресії	227
Гуленко Д.Б. Трансформація стратегії кібербезпеки України: виклики воєнного стану та євроінтеграційні процеси	232
Заза І.І. Механізм державного регулювання фінансово-економічної діяльності медичних закладів	235
Касевич А.О. Інституційне забезпечення державної політики у сфері соціальної безпеки	239
Ковальчук А.О. Соціальна безпека як ключовий компонент системи національної безпеки України	244
Ковба А.А. Джерела права національної безпеки та їх еволюція	248
Ковтун О.А. Економічні втрати від руйнування систем водопостачання	253
Кошова С.П. Функції правоохоронних органів у системі публічного управління під час воєнного стану	257
Кузьменко А.В. Особливості управління інформаційною безпекою держави в умовах цифрових трансформацій	259
Кутриш А.В. Психологічна безпека та стресостійкість	263
Лаврова Т.М. Кластерна модель організації екстреної медичної допомоги: удосконалення інструментів державного управління	266
Лісова І.В. Методи виявлення та протидії фінансуванню тероризму в гібридних умовах	270
Ляшук А.О. Загрози та виклики для системи кібербезпеки в сфері охорони здоров'я	273
Ляшук Н.О. Стан використання індикативного планування у практиці інвестиційних проектів	276
Макаренко О.М. Проблеми інтеграції внутрішньо переміщених осіб у українське суспільство	279
Микитюк В.І. Деякі аспекти механізму державного управління інвестиціями в будівництві	283
Мотурнак Є. В. Інтегральний індекс економічної безпеки України на основі методів нелінійної динаміки: концепція та результати апробації в умовах війни	287
Назарчук О.В. Інформаційна безпека України в умовах воєнної агресії та дезінформаційних кампаній	291

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Нестеренко К. О. Екологічна безпека в період воєнного стану: національний вимір	295
Олексунь Н. О., Оксютович Т. Л. Сучасна українська дипломатія як інструмент забезпечення національної безпеки в умовах війни	299
Омелюх В.Л. Криптовалюта як каталізатор тіньової економіки: виклики та перспективи регулювання	302
Павловська С.В. Нові виклики та адаптація механізмів фінансових розслідувань в умовах воєнного стану	307
Палагусинець Р.В. Нормативно-правові засади відповідальності за правопорушення в сфері будівництва	310
Панченко О.С. Роль угод про вільну торгівлю у забезпеченні економічної безпеки України під час війни та відбудови	314
Півненко О.С., Бєлай С.В. До питання розроблення інноваційних пропозицій щодо подолання наслідків воєнних дій в Україні	318
Покотило М. Ю. Роль егмонтської групи у протидії фінансуванню тероризму в умовах російської агресії проти України	322
Попович Н.В. Сучасний стан наукових досліджень проблеми іредентизму в Україні	324
Прокопчук М.Л. Управління антитерористичною безпекою держави в умовах цифрових трансформацій	328
Ребчинська С.Д. Егмонтська група як важлива інституція міжнародної фінансової безпеки	333
Седляківська К.Г. Роль міжнародних організацій у запобіганні фінансуванню збройних конфліктів	336
Сем'янчук П.М. Реалізація концепції «розумного зростання» як запорука зміцнення безпеки у сфері туризму	339
Семен А. Д. Система навчання та підготовки населення з цивільного захисту: методи підвищення обізнаності	341
Сичов В.А. Інноваційні інструменти публічного регулювання як фактор підвищення ефективності економічного розвитку в умовах післякризового відновлення	345
Сінкевич А.О. Стратегічна роль індустріальних парків у відбудові та модернізації економіки України	349
Соловей Р.П. Публічне управління інноваційним потенціалом регіонів як елемент системи національної стійкості України	352
Солонець О.Р. Енергетична безпека як чинник національної стійкості держави в умовах воєнної агресії	356
Супрунова І.В., Герасимків Ю.Л. Економічна безпека України в контексті європейської інтеграції	361

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Токар В.М. Концептуальні засади підтримки громадянського суспільства в процесі моніторингу євроінтеграції України	365
Тростенюк Т.М., Гуцалюк М.М. Національна безпека України та стратегічні сфери її забезпечення в умовах викликів ХХІ століття	367
Шпак Ю.В. Ментальна стійкість населення як компонент національної безпеки у воєнний період	371
Щепанський Е.В., Курилюк Ю.Л. Цифрова трансформація виборів: безпекові аспекти	374
Ямковий М.В. Організаційно-економічні засади публічного управління медичною допомогою як чинник національної безпеки	379
ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН	
Adamovych Zh., Vakhovskyi N. European Integration and Its Impact on the Development of Constitutionalism in Ukraine	383
Bobrynov A., Nevmerzhytska A. Alignment of Documentary Tax Audit Procedures with the Law of Ukraine “On Administrative Procedure”	388
Chernysh Ye., Nevmerzhytska A. Transitional Justice in the De-Occupied Territories of Ukraine	392
Sushytska Yu., Sak N. Lending in Wartime Conditions and the Specifics of Its Post-War Recovery	396
Білуха М. М. Правовий захист дітей та молоді з особливими потребами в Україні: правові аспекти	399
Дяченко М. Р. Висновки експерта та спеціаліста як докази у кримінальному провадженні	403
Євтушенко А. С. Поліграфічне дослідження як доказ у кримінальному провадженні	408
Карпунець В.Д. Штучний інтелект та авторство: українська модель правового регулювання в умовах гібридних загроз	412
Кміта Н. А. Роль адміністративних судів у забезпеченні свободи мирних зібрань під час воєнного стану: межі допустимих обмежень	416
Коняєва Д.С. Обмеження прав людини під час воєнного стану: межі допустимості	420
Кунтій А.І. Допит свідків під час досудового розслідування ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом	423
Лінкевич К.О. Розвиток методів ДНК-ідентифікації у криміналістиці	427
Лопушинський І. П. Особливості дотримання прав та свобод громадян в умовах правового режиму воєнного стану в Україні	430
Лошак А. Е. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні верховенства права та захисті прав людини	434
Мазан Д.А. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою	436

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Олексієнко А.В. Актуальні проблеми дотримання прав та свобод громадян в умовах правового режиму воєнного стану	440
Седляр В.Р. Європейська інтеграція та реформування судової системи України	443
Стельмах В.В. Вплив європейських стандартів на правову політику України в контексті захисту прав людини	447
Хименко А.О. НАБУ як суб'єкт протидії декларування недостовірної інформації: кримінологічний аспект	452
Цимбал Р.С. Взаємодія місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану: механізми гарантування прав і свобод громадян на місцевому рівні	455
Юхимець К.Р. Особливості реалізації права на мирні зібрання в Україні під час воєнного стану (2022-2025pp.)	459
Ярова Р. О., Шведова Г. Л. До питання про кримінально-правова характеристика воєнних злочинів за законодавством України	463
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ	
Abramova I., Ignasiak-Szulc A. Military and Economic Support for Ukraine from International Partners	469
Florea F.-G., Cîșlaru D. Cybersecurity and the geopolitical impact on the Romanian economy	472
Ksendzuk V., Gawel A. The impact of the migration crisis on the development of cross-border entrepreneurship in Ukraine during the war	478
Shevchuk A. V. New challenges to regional security: assessment of the istanbul canal construction consequences for stability in the black sea basin	481
Артемчук В. О. Сутність соціально-ринкової економіки: еволюція німецької моделі	485
Березовчук А.О. Економічна зброя як інструмент геополітичного тиску у ХХІ столітті	490
Васильєва О.А. Медіація та дипломатичні переговори в умовах гібридних війн	493
Вигівська-Герасимчук Т.М. Маніпулятивні технології в політичних процесах: характерні риси та прояви	497
Войтюк О.С., Гончар М.А. Дипломатичне посередництво та стратегія переговорів	500
Дорош Н.В. Боротьба з наркотрафіком як загрозою для національної безпеки країн Південної Азії	504
Дубицький Д.О. Санкції як інструмент міжнародного впливу: механізми обходу та шляхи підвищення ефективності	506

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Заглада С.В. Міжнародні та регіональні підходи до протидії тероризму в Африці	509
Іщук Є. С. Криза як фактор зростання популізму та харизматичного лідерства в міжнародних відносинах	511
Іщук М.С. Міжнародні зусилля з нерозповсюдження іранської ядерної програми	514
Ковальчук М.В. Світовий та український досвід протидії фальсифікаціям виборчих результатів	517
Колтунович В.О. Передумови формування ракетно-ядерного потенціалу США	521
Комареус Т.В. Роль кіберпропаганди у гібридних війнах і трансформації міжнародної політики	524
Костюк А.В. Роль жінок у дипломатії: гендерний аспект у формуванні зовнішньої політики держав	528
Криніцька А.В. Міжнародні санкції: стратегія неозброєного тиску в умовах глобалізованого світу	532
Ксендзук В.В., Шульська В.А. Міжнародні інвестиції в освіту України: відновлення шкіл після війни	536
Кузнєцова В.С. Гендерні стереотипи та їх вплив на міжнародні відносини	539
Лень А.І. Фолклендський конфлікт 1982 р.: дипломатія жорсткої дії	543
Лисак Д.І. Кризові PR-комунікації у системі державної інформаційної політики України	548
Литвинчук О.В. Реєміграція українців: пріоритетні напрями державної політики	551
Лісова І.В. Вплив війни в Україні на міжнародні транспортні перевезення: сучасний стан, втрати та тенденції розвитку	556
Марцинкевич О.Ю. Цифрова дипломатія та кібербезпека в міжнародних відносинах ХХІ століття	559
Миронюк В.В. Роль авіаційного та залізничного транспорту в організації туристичних потоків між ключовими світовими DESTINATIONAMI	563
Нагребельна Д.О. Запобігання кібератакам в сфері логістики	566
Несвячена А.М. Економіка Японії у науковому дискурсі та цифрових трендах: аналітичний огляд	569
Нестеренко І. А. Значення дипломатичного протоколу у світових та регіональних системах безпеки	574
Нікітчук В.С. Маргарет Тетчер: від політичного лідерства до культурного символу	577

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Пінчук С.В. Тетчер vs СРСР: від «залізної леді» до союзниці М. Горбачова	580
Піонтківська С. П. Роль культурної дипломатії Японії як інструменту комунікації з країнами Європи	585
Привалова С.О. Франчайзинг в зовнішньоекономічній діяльності підприємства. Адаптація та стійкість в умовах воєнного стану в Україні	590
Рішновецький Д.О. Маргарет Тетчер і Рональд Рейган: трансатлантичне партнерство та «особливі відносини»	594
Ромашевський В.О. Роль Маргарет Тетчер у завершенні «холодної війни» та формуванні нового світового порядку	597
Свірко С.В., Сидоренко О.П. Державний фінансовий контроль міжнародної технічної допомоги	600
Сергєєва Ю.Ж. Спадщина Тетчер у сучасній міжнародній політиці	604
Стецик Д.Б. Енергетичний шантаж як важіль впливу РФ на Європейський Союз	609
Тарасюк М.С. Використання маніпулятивних технологій в сучасних політичних процесах	613
Хоменко М.Ю. Публічна дипломатія України як інструмент забезпечення національних інтересів	617
Цюпак Т.В. Економічні відносини України з Канадою у сфері безпеки та оборони	620
Шафір Є.С. Вплив інструментів публічної дипломатії на забезпечення національної безпеки	624
Юзипович В. А. Російсько-українська війна як ключовий каталізатор трансформації НАТО у 2022–2025 роках	628
Юрківський О.Й. Міграція в Німеччині в повоєнний час: досвід для України	632

**СУЧАСНА ПАРАДИГМА
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

TRANSFORMATION OF STATE GOVERNANCE MECHANISMS UNDER THE INFLUENCE OF DEMOGRAPHIC CHALLENGES DURING THE WAR

The large-scale migration of Ukrainian citizens caused by the full-scale invasion of the Russian Federation in February 2022 led to a profound destabilization of the economic, social, and political situation in the country and resulted in a sharp disruption of the demographic balance. Among the most significant consequences of the war are the occupation and depopulation of certain territories, the displacement of the population to safer regions, the mobilization of a significant part of the male population, and the mass departure of women and children abroad. These factors together have led to a shift in the age structure of the population towards ageing, a weakening of the institution of the family, and an exacerbation of imbalances in the labour market, manifested in a simultaneous increase in unemployment and a shortage of working-age population, as well as an increase in the proportion of socially vulnerable groups.

These processes are creating destructive trends in the country's socio-economic development and pose a significant threat to its long-term stability, as human capital is a key condition for sustainable development. The current migration situation poses a significant challenge not only to the demographic and economic security of Ukraine, but also to the European region as a whole, which necessitates a profound rethinking of public administration mechanisms in the context of the socio-demographic challenges of wartime.

The escalation of the military conflict in Ukraine has led to large-scale waves of forced migration, the first comprehensive assessments of which were carried out by a number of domestic scientists. In particular, the works of I. Baranyak [1], V. Potapenko, A. Golovka, and O. Valevsky [2; 3], A. Simakhova [4], B. Chuprynsky, V. Grachuk, and N. Karpinska [6] analyze the scale, dynamics, and initial consequences

of migration flows caused by military actions. At the same time, the issue of migration in Ukraine remained one of the priority areas of domestic scientific research even before the full-scale invasion. This scientific work forms an important basis for further understanding of current migration trends, in-depth analysis of demographic changes, and the development of effective management decisions in the context of military and post-war challenges.

Contemporary migration processes caused by military actions are characterized by unprecedented scale and numbers. Millions of citizens have been forced to leave areas of active combat and move to safer regions or outside the country, causing sharp territorial imbalances in population distribution and exacerbating the outflow of skilled labor abroad. Significant destruction of social infrastructure – primarily health care, education, and other social institutions – has significantly limited the population's access to basic services necessary to maintain an adequate quality of life.

The decline in medical care inevitably leads to an increase in morbidity and mortality, and the deterioration of social conditions is accompanied by a decline in the birth rate. As a result, the risks of a demographic crisis are deepening, which negatively affects the economic and social potential of the state. These factors together pose a complex threat to the long-term sustainability of Ukraine's development and require a rethinking of state policy strategies for managing migration and demographic processes in wartime. Starting in 2022, Ukraine will face complex demographic challenges that are accumulating and require a systematic and multi-level response. Effectively overcoming the socio-demographic consequences of the war and threats to demographic security requires coordination of state policy and active support from international partners aimed at stabilizing the demographic situation, restoring vital infrastructure, and strengthening human potential. As of August 29, 2023, according to the UN [5], since the start of the full-scale war, about 11.3 million Ukrainian citizens have left their permanent places of residence, which is about 25% of the country's total population.

The full-scale invasion of the Russian Federation in February 2022 caused a deep demographic crisis in Ukraine, manifested in mass forced migration, significant human losses, destruction of critical infrastructure, and exacerbation of socio-economic imbalances. As a result, there have been significant changes in the age, gender, and territorial structure of the population, posing serious threats to the demographic security and sustainable development of the state as a whole.

An analysis of migration flows has shown a high proportion of women and children among displaced persons, a predominance of European migration, and an uneven burden on the social systems of both Ukraine and the recipient countries. Given these threats, a systematic response at the level of state policy is necessary, in particular the introduction of effective mechanisms for managing demographic security. These include institutional and programmatic, socio-economic, migration and reintegration, infrastructure, and information and communication mechanisms. The institutional and programmatic mechanism ensures the creation and functioning of state institutions and programs in the field of demographic security, including the development of strategic documents, coordination between central and local authorities, and monitoring and evaluation of the effectiveness of measures.

The socio-economic mechanism aims to stabilize living conditions and stimulate demographic processes by supporting families, creating jobs, developing social services, healthcare, education, and housing, as well as creating economic incentives to increase the birth rate and reduce migration pressure. The migration and reintegration mechanism regulates internal and external migration, protects the rights of displaced persons, and creates conditions for their return and integration through support programs, adaptation, and reintegration initiatives. The infrastructure mechanism provides for the restoration and modernization of housing, transport and energy networks, medical and educational institutions, ensuring stable living conditions and development of the population. The information and communication mechanism establishes effective communication between the state and the population, disseminates information on demographic policy, promotes family support programs,

and ensures the monitoring and analysis of demographic processes to increase transparency and management efficiency.

The comprehensive implementation of the proposed measures will not only help mitigate the effects of demographic losses, but also create conditions for the return of migrants, increase the birth rate, ensure social stability, and restore Ukraine's human and labor potential in the post-war period.

References:

1. Baranyak, I.E. Forced migration of the population from Ukraine: socio-demographic profile. Academic Visions. 2023. Issue 24. p. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10053549>
2. The impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine: analytical report / [V. Potapenko, A. Golovka, O. Valevsky, et al.]; edited by V. Potapenko. Kyiv: NISD, 2023. 33 p. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
3. Potapenko V. The impact of migration on the socio-economic situation in Ukraine. National Institute for Strategic Studies, 2023. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-01/ad_mihratsia_gotove_03_01_2023.pdf
4. Simakhova, A. O., Tserkovnyi, I. O. Migration processes in Ukraine during wartime: the social aspect. Economics, Management, and Administration. 2022. No. 4(102). Pp. 61–64.
5. The refugee situation in Ukraine. UN Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
6. Chuprynskyi, B. O., Hrachuk, V. S., Karpinska, N. V. The role of state migration policy in ensuring the rights and protection of refugees during armed conflict. Academic Visions, 2023 (26).

Kharchuk D.

Bachelor's degree student

Speciality 281 "Public Administration and Management"

Academic supervisor: **Moroz Yu.,**

Doctor of Economic Sciences, Professor

Zhytomyr Polytechnic State University

IMPLEMENTATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A KEY TREND IN THE TRANSFORMATION OF THE PUBLIC SERVICE

The modern, dynamically developing world places unprecedented demands on the efficiency, transparency and responsiveness of public administration. In this context, the public service, as a key institution of interaction between the state and citizens, faces a number of critical challenges caused by insufficient digitalisation and a low level of use of advanced technologies. In particular, this concerns outdated, often paper-based or only partially automated processes, which lead to significant time delays in the provision of administrative services, a high level of bureaucracy, as well as a limited capacity for forecasting and rapid response to social needs and crises. The existing system, which largely relies on manual data processing, does not allow for effective mitigation of corruption risks or the implementation of a human-centred approach. Eliminating these systemic shortcomings requires a radical transformation rather than minor changes.

The relevance of studying the trend of implementing Artificial Intelligence (AI) in the public service system is indisputable and is further strengthened by global digitalisation challenges and the need to improve the efficiency of public administration. Worldwide, AI is no longer a matter of science fiction but has become a key tool for automating routine processes, data-driven decision-making, service personalisation and, as a result, combating corruption. AI enables the public service to move from a reactive to a proactive mode of operation by anticipating the needs of citizens and the economy. This transformative trend is vital for Ukraine, which seeks to integrate into the global digital space and meet the e-governance standards of leading countries.

The practical significance of this topic in Ukraine is confirmed by a number of specific initiatives and digital projects that go beyond general digital diplomacy. In particular, a vivid example is the use of AI technologies in the operation of Diia, the national digital public service, which is constantly expanding its functionality through intelligent systems for data verification, simplification of procedures and rapid delivery of administrative services. For example, intelligent systems are being introduced for the automated monitoring and analysis of large datasets in the areas of financial control and public procurement, which makes it possible to identify risks and potential violations at early stages, thereby enhancing transparency and anti-corruption resilience.

In July 2023, a study by the Razumkov Centre showed that only about 15% of Ukrainians actively use AI technologies. However, digitalisation is progressing rapidly and at many levels. One of its driving forces is the digital reform of public administration. Public authorities regularly announce the introduction of automated systems into decision-making processes, data analysis and the provision of public services. Even Ukrainian diplomats have begun to use AI in their work, as recently stated by the Minister of Foreign Affairs, Dmytro Kuleba, during the EquAllity Hackathon. “It is obvious that this technology is already transforming a wide range of areas of life and creating new challenges,” he said, adding that it is necessary to develop ethical AI solutions based on respect for human rights, equality and diversity [1].

Artificial intelligence (AI) in the context of public administration is viewed as a set of advanced digital technologies capable of transforming the core functions of the state - analytical, predictive, managerial and executive. This concerns not only the automation of routine administrative procedures, but also a rethinking of decision-making principles, policy formulation and the monitoring of implementation outcomes. AI provides opportunities to create adaptive governance systems capable of responding promptly to changes in the socio-economic environment and making well-founded decisions based on the analysis of large datasets [2].

As of today, most modern AI technologies involve the processing of personal data. This means that one of the serious risks lies in potential violations of the human

right to privacy. Unlawful or erroneous processing of confidential personal information in AI systems may lead to negative consequences for individuals. Therefore, stakeholders, including organisations or individuals who develop, deploy or use AI, must ensure the protection of personal data throughout the entire life cycle of the system. In particular, it is necessary to maintain a fair balance between the interests for which the system was created and the rights and freedoms of individuals whose data are affected by it. The use of AI often involves the processing of large volumes of personal data, which is a sensitive issue given the requirements of the Law of Ukraine “On Personal Data Protection” of 1 June 2010 No. 2297-VI. Consequently, public authorities using AI may face difficulties in ensuring information confidentiality and protecting data from unauthorised access [3].

The analysis conducted confirms that the implementation of Artificial Intelligence (AI) is an irreversible and key trend in the transformation of the public service in Ukraine, driven by the overall state policy of digitalisation and public administration reform. Despite the fact that as of July 2023 only about 15% of Ukrainians actively use AI technologies, public authorities, including the diplomatic corps, are already integrating automated systems for data analysis, decision-making and service delivery, which demonstrates a deep understanding of its potential. AI is regarded as a set of advanced technologies capable of rethinking the core functions of the state—from executive to predictive—by creating adaptive governance systems that respond promptly to socio-economic changes. At the same time, the active use of AI, which often involves processing large volumes of personal data, brings to the forefront a critical challenge: the need to ensure a fair balance between state interests and the human right to privacy and personal data protection in accordance with current Ukrainian legislation (Law No. 2297-VI). Thus, the successful implementation of AI in the public service is possible only through a comprehensive approach that combines technological development with the mandatory creation of ethical and legal solutions based on respect for human rights, equality and diversity, ensuring both the effectiveness of public administration and the confidentiality of information.

References:

1. Artificial intelligence in the public sector: how new technologies are transforming interaction between the state and citizens. **Public Administration Reform**. Available at: <https://par.in.ua/information/publications/342>
2. Korotchenko, N. *Artificial intelligence as a driver of public administration modernisation in the context of digitalisation of social relations*. **State Formation**, 2025, Vol. 1, No. 37. Available at: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-1-06>
3. Kuzava, V. I., Lytvyn, N. A. *Artificial intelligence in the public service: problems and prospects for implementation in Ukraine*. **Juridical Scientific and Electronic Journal**, 2024, No. 11, pp. 306–308. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/69>

Sedliar V. R.

Bachelor's degree student

Speciality 281 "Public Administration and Management"

Academic supervisor: **Moroz Yu. Yu.**

Doctor of Economic Sciences, Professor

Department of National Security,

Public Administration and Management

Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr

**THE STATE AND PROBLEMS OF PERSONNEL MANAGEMENT IN
PUBLIC AUTHORITIES OF UKRAINE: REGULATORY FOUNDATIONS
AND PRACTICAL CHALLENGES**

Personnel management in public authorities and local self-government bodies is a key element of public sector activity, as human resources ensure the stability of administrative processes, the quality of public services and the implementation of reforms. An effective human resource management (HRM) system determines the state's ability to respond promptly to social challenges and to maintain public trust.

However, staff shortages, low employee motivation, limited opportunities for professional development and the slow implementation of modern HRM practices create a significant gap between legislative principles and the actual state of personnel policy.

The effectiveness of the civil service depends on the competence, professional training and experience of personnel who ensure the fulfilment of tasks and foster public trust, which is essential for a democratic society [1, p. 17].

It is precisely the systematic combination of competent personnel, modern management practices and an appropriate motivation policy that creates the prerequisites for the stable functioning of public authorities and increased public trust. In addition, the integration of best private-sector practices, such as performance assessment based on key performance indicators (KPIs), the development of soft skills and the use of digital tools, can significantly enhance the effectiveness of the civil service. Thus, the modernisation of personnel policy and the professional development system becomes not only desirable but a necessary condition for building effective and sustainable public administration.

The regulatory and legal framework governing the civil service includes laws, subordinate legislation and methodological documents that define requirements for professional competence, recruitment procedures, performance evaluation, rotation, professional training and career advancement of civil servants. This framework regulates recruitment, assessment and professional development, ensuring the principles of transparency and professionalism, and establishes ethical standards, political neutrality, equal access and accountability of civil servants. Furthermore, current regulations define requirements for organising public service in the context of public administration reform, mechanisms for supporting professional development and tools for ensuring integrity. Such a regulatory system creates the foundation for forming a professional, impartial and effective civil service corps.

Despite clearly defined regulatory principles, a number of problems persist in personnel management practice. The National Agency of Ukraine on Civil Service

Affairs (NAUCS) performs a coordinating role by developing standards, approving training programmes, organising performance evaluations and participating in recruitment procedures [2]. However, excessive bureaucratisation, insufficient digitalisation of processes and uneven application of the competency-based approach result in recruitment competitions that do not always allow for a comprehensive assessment of candidates' competencies and managerial potential. This creates an imbalance between formal requirements and the actual quality of recruitment. Such a situation highlights the need not only for compliance with legislation but also for the introduction of modern HRM tools, performance monitoring and human capital development, enabling the civil service to respond more flexibly to societal challenges and to maintain public trust.

In the private sector, recruitment is based on forecasting an employee's future performance and includes the use of competency-based interviews, job simulations, assessment centres and the involvement of external experts [3]. In public authorities, these approaches are applied only partially, which reduces the quality of personnel decisions and limits the development of the talent pool. Young professionals often leave the civil service due to low salary levels, the absence of clear career prospects and the complexity of administrative procedures [2].

In business practice, personnel selection is grounded in performance forecasting and assessment under conditions that closely resemble real work environments. The main approaches include the assessment of soft skills and behavioural competencies (communication, emotional intelligence, teamwork, adaptability); competency-based and behavioural interviews to evaluate potential and managerial abilities; job case simulations to test practical skills and stress resistance; assessment centres and simulation-based training; involvement of HR specialists, psychologists and external experts to ensure objectivity; and linking results to KPIs and motivation systems to stimulate career growth [3]. In the public sector of Ukraine, these approaches are applied only partially: formalised competitions, limited use of case studies and assessment centres, and the absence of a comprehensive competency assessment lead

to a mismatch between recruitment outcomes and the real needs of public authorities, slowing down the development of the talent pool and reducing the effectiveness of civil servants [2].

As a result, while business actively integrates modern HRM tools to ensure workforce effectiveness, the public sector remains at an early stage of implementing similar practices, which underscores the need to adapt best private-sector practices to public administration.

Professional development is crucial for the effectiveness of the civil service. NAUCS regulates annual training, develops standard programmes and implements electronic learning platforms. Training programmes for 2024–2025 cover anti-corruption standards, digital literacy, cybersecurity, leadership, change management and crisis communications [4]. Unequal access to programmes, fragmented training and the lack of monitoring reduce their effectiveness, whereas in the business sector training outcomes directly affect KPIs, remuneration and career progression.

Material motivation is a traditional incentive for employees but presents a number of problems in the Ukrainian public sector. Civil servants' salaries are often below market levels, which leads to the outflow of qualified personnel. The bonus system lacks transparency and depends on budgetary constraints rather than performance results, reducing its motivational impact. According to NAUCS data, more than 60% of civil servants consider moving to the private sector due to low pay and limited bonuses. The main problems of material motivation in the public sector include low salaries, a non-transparent bonus system and staff turnover. Effectiveness can be improved through salary revision, transparent bonuses and linking remuneration to performance, whereas in business motivation systems are clearly structured and tied to KPIs, bonuses and career advancement.

Non-material motivation in the public sector includes psychological support, competency development and recognition of work, but remains insufficiently developed. NAUCS is developing mental health support programmes, including short-term training sessions, webinars and consultations to overcome stress and burnout.

According to a 2024 study, 55% of civil servants reported a deterioration in their psychological well-being and a need for consultations and educational materials [2].

In the business sector, non-material motivation is more advanced: recognition of achievements, feedback, mentoring, team activities and coaching increase employee engagement and reduce staff turnover. In the public sector, these approaches are only beginning to be implemented and require systematic introduction and monitoring.

Thus, the current state of personnel management in public authorities of Ukraine is characterised by a combination of an established regulatory framework and insufficiently effective practical implementation. Staff shortages, low motivation levels, fragmented professional development and limited use of modern HRM tools constrain the development of the civil service. Improving its effectiveness is possible only through comprehensive modernisation of personnel policy, expanded use of the competency-based approach, strengthening of motivation mechanisms and adaptation of best private-sector practices to the needs of public administration.

References

1. Kovbasiuk, Yu. V., Vashchenko, K. O., Surmin, Yu. P. et al. *State Personnel Policy in Ukraine: Current State, Problems and Development Prospects*. Kyiv: National Academy for Public Administration, 2012. 72 p.
2. National Agency of Ukraine on Civil Service Affairs. Official website. Available at: <https://nads.gov.ua/>
3. Armstrong, M. *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice*. London: Kogan Page, 2020. 560 p.
4. Portal of Professional Development of Civil Servants. Training programmes. Available at: <https://pdp.nacs.gov.ua/pages/programs-profile>

Бондар М.Р.,
студентка групи ПУАМ-9, ФНБПМВ
Науковий керівник - **Мороз Ю. Ю. д.е.н., професор**
Державний університет «Житомирська політехніка»

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ

Набуття Україною державної незалежності підкреслило важливість міжнародних аспектів у її розвитку. Зовнішня політика країни ґрунтується на принципах міжнародного права, таких як повага до суверенітету, рівноправність, невтручання внутрішніх справ, визнання територіальної цілісності та непорушності кордонів, сприяння широкому співробітництву, відмова від загрози силою та її застосування, а також захист прав людини та інші. У той же час, внутрішня політика України ґрунтується на демократичних принципах, закріплених у Конституції, забезпеченні правової державності, соціальній справедливості, захисті прав та свобод громадян, і розвитку регіональної самовлади.

Сьогодні політика розглядається як мистецтво керування державою, що враховує інтереси різних соціальних груп, класів, національностей та завжди залежить від економічного стану суспільства. Ватро зазначити, що у сучасний період, дослідження державної політики відіграє ключову роль у розумінні та управлінні суспільним розвитком. Основні проблеми, що на сьогодні виокремлюються, включають формування змісту політики, аналіз впливу політичних та соціально-економічних факторів на її напрямки та можливості, оцінку впливу різних інституційних структур і політичних процесів на реалізацію стратегій, а також впровадження й оцінку наслідків державної політики для суспільства [1, с.170].

Враховуючи багатогранність проблем, які вирішує державна політика, слід визначити її основні функції: 1) забезпечення комфортного життя та вирішення

суспільних проблем; 2) групування та висловлення інтересів різних соціальних груп; 3) формулювання стратегій розвитку та управлінських рішень; 4) поширення знань про державу, політику та права; 5) прийняття рішень, що стосуються всіх громадян; 6) мобілізація ресурсів для реалізації політичних програм; 7) забезпечення ефективного спілкування між учасниками політичного процесу; 8) розвиток соціальних інститутів та засобів впливу; 9) контроль за діяльністю та взаєминами різних соціальних груп; 10) регулювання соціальних конфліктів; 11) збереження цілісності держави та її ідентичності; 12) формування моральних та культурних цінностей; 13) соціалізація особистості через її взаємодію з суспільством; 14) забезпечення спадкоємності та інноваційності у суспільному розвитку [1, с.171].

Державна політика національної безпеки України формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється різниця між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки, зростає вага несилових (політичних, економічних, соціальних, енергетичних, екологічних, інформаційних тощо) складових її забезпечення та формуються в умовах зовнішньої агресії Росії та сучасної «гібридної війни». До основних зовнішніх та внутрішніх загроз належать: агресивні дії Росії, що чиняться для виснаження української економіки і підриву суспільно-політичної стабільності задля знищення Української держави і захоплення її території, неефективність системи гарантування національної безпеки і оборони України, корупція та неефективна система державного управління, економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення, загрози енергетичній безпеці, загрози інформаційній безпеці, загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів, загрози безпеці критичної інфраструктури, загрози екологічній безпеці [2, с.121].

Для подобалання зазначеного вище спектру загроз владою України була розроблена Стратегія національної безпеки України Основною метою Стратегії є: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для

відновлення територіальної цілісності України в межах міжнародно визнаного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО. Досягнення визначеної мети потребує зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального соціально-політичного й соціально-економічного розвитку України; якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи гарантування національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки й оборони України; нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки, що передбачає створення ефективного сектору безпеки і оборони і уможлиблює стабільний суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток України [2, с.120].

Формування державної політики України в умовах зовнішніх та внутрішніх загроз ставить перед собою наступні завдання: 1) удосконалення системи державного управління, що потребує об'єднання зусиль органів державної влади у формуванні та реалізації внутрішньої та зовнішньої політики держави, стратегічного планування, створення дієвих механізмів постійного моніторингу за тенденціями стану та розвитку внутрішнього та міжнародного безпекового середовища з метою своєчасного корегування пріоритетів безпекової політики; 2) забезпечення безпечних умов та високих соціальних стандартів рівня життя громадян і, у зв'язку з цим, покращення демографічної ситуації в державі; 3) формування сприятливого середовища для сталого економічного розвитку та формування конкурентноспроможної економіки що, у свою чергу, є запорукою у вирішенні нагальних суспільно-економічних, екологічних та усіх інших питань. Одним із найактуальніших із цих питань є питання забезпечення

енергетичної безпеки України; реформування правоохоронної, судової та безпекової систем, правової бази їх функціонування в інтересах ефективної протидії існуючим та ймовірним викликам і загрозам; формування навколо України міжнародного безпекового середовища через активну участь України у підтриманні міжнародного миру та безпеки, розвиток взаємовигідних двох- та багатосторонніх відносин, стратегічного партнерства на основі прагматизму та відкритості що, у свою чергу, не виключає можливості європейської та євроатлантичної інтеграції України [3, с.72].

Отже, на підставі викладеного вище, можна зробити висновок, що у досить складній динамічній геополітичній та економічній ситуації Україна, виходячи із власних національних інтересів, потребує ефективного державного управління щодо забезпечення національної безпеки, значних зусиль і постійної уваги з боку керівників усіх рівнів, державних службовців, науковців, кожного громадянина [3, с.75].

У ході дослідження встановлено, що державна політика виконує широкий спектр функцій – від формування стратегій розвитку та прийняття загальнообов'язкових рішень до забезпечення соціальної стабільності, регулювання конфліктів, збереження державної цілісності та формування ціннісних орієнтирів суспільства. Її ефективність безпосередньо залежить від якості державного управління, рівня інституційної спроможності та здатності своєчасно реагувати на внутрішні й зовнішні виклики.

Особливе місце у системі державної політики України займає політика національної безпеки, яка формується в умовах зростання ролі несилових загроз та триваючої зовнішньої агресії. Сучасні виклики – політичні, економічні, енергетичні, інформаційні, кібернетичні та екологічні – вимагають комплексного та інтегрованого підходу до їх подолання, а також нівелюють традиційний поділ безпеки на внутрішню і зовнішню.

Аналіз Стратегії національної безпеки України засвідчує, що її ключовою метою є захист суверенітету й територіальної цілісності держави, утвердження

прав і свобод людини, забезпечення сталого розвитку та інтеграції України до європейського й євроатлантичного безпекового простору. Досягнення цих цілей можливе лише за умови системного реформування сектору безпеки і оборони, удосконалення державного управління, зміцнення економічної та енергетичної безпеки, а також активної та послідовної зовнішньої політики.

Таким чином, у сучасних складних геополітичних та соціально-економічних умовах забезпечення національної безпеки України є спільним завданням держави і суспільства та потребує консолідації зусиль органів влади, наукової спільноти й громадян. Ефективна державна політика виступає ключовим інструментом збереження державності, гарантування безпеки та створення передумов для сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Івасюк І. Г. Загальна характеристика державної політики в сфері національної безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* 2024. № 1. С.170-171. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/33.pdf
2. Медвідь Ф., Чорна М. Безпекова політика України в умовах зовнішньої агресії: нормативно-правове забезпечення. *Наукові записки. ІПіЕНД ім. І.Ф. Курбаса НАН України*. 2018. Випуск 5-6 (79-80). С. 120-121. URL: <https://surl.li/bnsbzig>
3. Лагодіна В. Національна безпека як зміст і мета державної політики України. «Правова інформатика». 2007. № 2(14). С. 72-75. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/07lvdpu.pdf>

Бурчак Я.О.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»,
публічного управління та адміністрування,
Науковий керівник: **Грубов В.М.,**
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»

РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ПОТОКАМИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ, УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Управління інвестиційними потоками в умовах війни та після завершення активних бойових дій набуває критичного значення для забезпечення економічної стійкості держави, її здатності до відновлення та довгострокового розвитку. Воєнні дії трансформують структуру інвестиційної діяльності, підвищують невизначеність, поглиблюють диспропорції між регіонами та секторами, а також істотно змінюють мотивацію та поведінку інвесторів. За таких умов державне регулювання інвестиційних потоків має бути спрямоване на підтримку базових секторів економіки, убезпечення критичної інфраструктури, зниження ризиковості вкладень та забезпечення передбачуваності інституційного середовища. Міжнародна практика демонструє, що ефективні механізми державного регулювання здатні мінімізувати шоки, мобілізувати приватний капітал та забезпечити структурні перетворення економіки у повоєнний період.

В умовах воєнної економіки держава вимушена переорієнтовувати інвестиційні пріоритети. Зміщення акцентів від довгострокових капіталовкладень до фінансування оборонно-промислового комплексу, логістичної інфраструктури, енергетичної стійкості та соціальних потреб супроводжується скороченням приватного інвестування. Значне підвищення

безпекових ризиків, ускладнення логістики, невизначеність щодо майбутньої економічної динаміки та можливості відшкодування витрат формують середовище, яке стримує інвестиційну активність бізнесу. За цих умов державні механізми регулювання мають передбачати інструменти кризового стимулювання, включаючи державні гарантії, податкові пільги, розвиток спеціальних економічних режимів та підтримку інвестиційних проєктів, які формують основи повоєнного відновлення[1].

Україна, як і багато інших держав, що переживали воєнні конфлікти, формує модель регулювання інвестиційної діяльності, яка поєднує національні та міжнародні інструменти. У воєнний період важливим елементом стає стабілізаційна функція держави, що виражається у забезпеченні макрофінансової підтримки, збереженні доступу до критично важливих ресурсів та створенні умов для зниження негативного впливу економічних шоків. Механізми державного регулювання покликані компенсувати ризики, які приватний бізнес не здатний взяти на себе в умовах високої невизначеності. Особливого значення набуває застосування міжнародних інструментів страхування воєнно-політичних ризиків, які забезпечують Міжнародна фінансова корпорація (IFC), Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA) та Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD). Їхнє залучення підвищує довіру інвесторів та формує умови для участі приватного капіталу навіть у найбільш вразливих секторах.

Міжнародний досвід свідчить, що у період активних конфліктів та у повоєнний час інвестиційна політика має бути інтегрованою у стратегічну рамку національної безпеки. Держави, які успішно пройшли шлях відновлення, такі як Хорватія, Південна Корея або Руанса, здійснювали регуляторні реформи, спрямовані на стабілізацію інституційного середовища, прискорення процедур інвестування, розвиток спеціальних зон економічного росту, стимулювання експорту та залучення зовнішнього фінансування. Значна частина їхніх успіхів

пов'язана з впровадженням ризик-орієнтованих підходів до інвестиційної політики, що передбачають розподіл ризиків між державою та приватним сектором, застосування механізмів змішаного фінансування та державну підтримку інноваційних кластерів.

У післявоєнний період держава має перейти від антикризового регулювання до стратегічного розвитку. Реконструкція України передбачає не лише відновлення зруйнованих об'єктів, а й модернізацію економіки відповідно до принципів стійкості, цифровізації та зеленої трансформації. Регуляторні механізми в цей час мають орієнтуватися на створення передбачуваного інвестиційного клімату, підтримку високотехнологічних секторів, розвиток державно-приватного партнерства та формування довгострокових інституційних гарантій. Важливим інструментом стає цифровізація державних сервісів, що знижує транзакційні витрати, забезпечує прозорість процедур та мінімізує корупційні ризики.

Окремої уваги потребує формування регіональної інвестиційної політики, адже території України істотно різняться за рівнем руйнувань, ресурсним потенціалом і соціально-економічними характеристиками. Регіони, які зазнали значних втрат, потребують спеціальних інвестиційних режимів, спрямованих на залучення капіталу для відновлення житлової інфраструктури, комунальних систем, транспортних вузлів та об'єктів соціальної сфери. Міжнародні приклади свідчать, що створення зон пріоритетного відновлення та інвестиційних стимулів здатне прискорити економічну активність та сприяти поверненню населення[2].

У післявоєнний період важливим чинником управління інвестиційними потоками є довіра інвесторів до державних інституцій. Довіра формується через сталість законодавства, ефективність судової системи, прогнозованість податкової політики та здатність держави виконувати зобов'язання. З огляду на це регуляторна політика має концентруватися не лише на фінансових стимулах,

а й на інституційному зміцненні держави, розбудові системи верховенства права та інтеграції до європейських стандартів регулювання.

Таким чином, регуляторні механізми управління інвестиційними потоками у воєнний та післявоєнний періоди складають багаторівневу систему, яка включає антикризові заходи, інституційні реформи, стимулювання приватних інвестицій, залучення міжнародного фінансування та формування сприятливого інвестиційного клімату. Український та міжнародний досвід доводить, що успішність відновлення та майбутнього розвитку держави напряму залежить від здатності уряду забезпечити ефективну координацію інвестиційних процесів, мінімізувати ризики та створити умови для довгострокових капіталовкладень. В умовах глибоких трансформацій інвестиційна політика стає не лише економічним, а й стратегічним інструментом забезпечення національної безпеки та стійкого розвитку.

Список використаних джерел

1. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. Економіка України. 2019. № 1 (686). С. 75–89.
2. Бородіна О. А., Ляшенко В. І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. Вісник економічної науки України. 2022. № 1 (42). С. 121–134.

Ваховська А.С.,
здобувач освітнього ступеня магістр
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,**
д-р екон. н.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Державні цільові програми є одним із ключових інструментів реалізації державної політики в сучасній публічній адміністрації; вони поєднують нормативно-правове визначення цілей, міжгалузеву координацію виконавців, бюджетне забезпечення та механізми оцінювання результатів. Формально-правова основа інституту державних цільових програм в Україні закріплена у відповідному законодавстві (закон «Про державні цільові програми» [1]), яке визначає класифікацію програм (загальнодержавні, галузеві, регіональні), процедури їх розроблення, затвердження, фінансування та моніторингу виконання. Це законодавче визначення створює рамку для того, щоб програми служили не тільки інструментом фінансування проектів, а й механізмом досягнення стратегічних результатів державної політики.

У теоретичному вимірі державні цільові програми розглядаються як частина системи прогнозування та стратегічного планування: вони трансформують стратегічні цілі (національні стратегії, середньострокові програми розвитку) у спеціалізовані заходи з чіткими цілями, індикаторами та бюджетними потребами. Така трансформація дозволяє зменшити розрив між декларативними політичними цілями та оперативними ресурсами, але водночас вимагає високого рівня міжвідомчої координації та прозорих процедур розподілу коштів. На практиці це означає, що ефективність програм багато в чому залежить від якості постановки цілей, реалістичності індикаторів та системи оцінювання результатів на всіх етапах циклу – від проєктування до завершення [2, с. 13].

У практичному політичному контексті України 2022–2025 років державні цільові програми набули особливої ролі у відповідь на виклики, пов'язані з

військовою агресією, масштабним руйнуванням інфраструктури та потребою у відновленні регіонів. У цих умовах державні програми виконують кілька специфічних функцій: спрямування ресурсів на першочергові потреби (відбудова житлового фонду, інфраструктури, медичних та освітніх установ), створення стимулів для відновлення економічної активності (підтримка малого і середнього бізнесу, програми грантової та кредитної допомоги), а також координацію дій між центральною владою, місцевими органами самоврядування та міжнародними партнерами. Розробка та імплементація таких програм часто супроводжуються тимчасовими правовими та бюджетними інструментами, що дозволяють оперативно реагувати на нагальні потреби [3, с. 8].

Аналіз практичних прикладів урядових ініціатив 2020–2025 рр. показує, що успіх програм значною мірою визначається їх інтеграцією з бюджетним процесом та наявністю чітких результативних орієнтирів. Наприклад, програми сприяння підприємництву й кредитні ініціативи держави, які поєднують пільгове кредитування, гранти та консультаційну підтримку, демонструють здатність швидко мобілізувати ресурси для збереження та створення робочих місць у кризових умовах. Водночас дослідження ефективності цільових програм підкреслюють проблеми з довгостроковою стійкістю результатів, адже короткочасне бюджетне фінансування без побудованої системи постійного моніторингу та супроводу може призвести до менш ефективного використання ресурсів [4, с. 47].

Організаційно-управлінський аспект реалізації державних цільових програм передбачає розподіл ролей між Кабінетом Міністрів, центральними органами виконавчої влади та місцевими адміністраціями. Кабмін і профільні міністерства формують та затверджують програми, визначають механізми фінансування та відповідальних за їх виконання; водночас Мінфін та відповідні контролюючі органи забезпечують бюджетну дисципліну та фінансовий моніторинг. Ефективна реалізація вимагає також проміжних виконавців: агентств, місцевих структур та партнерів (міжнародних донорів, приватного сектора, громадянського суспільства), які забезпечують технічну реалізацію заходів та місцеву адаптацію [3, с. 12].

Економічний вимір передбачає, з одного боку, оцінювання бюджетної ефективності (відношення досягнутих результатів до витрачених коштів), з іншого – врахування мультиплікативного ефекту програм для суміжних секторів. Рання практика в Україні показала, що проекти з інфраструктурної відбудови та підтримки бізнесу можуть генерувати значний мультиплікативний вплив у вигляді попиту на підрядні роботи, робочу силу та постачання матеріалів; проте це вимагає належного проєктного менеджменту та прозорих процедур закупівель, аби уникнути неефективних витрат і корупційних ризиків. Підсилення прозорості та впровадження інституцій оцінювання є необхідними умовами підвищення економічної віддачі програм [5, с. 22].

Інституційний розвиток і якість управління програмами також тісно пов'язані з побудовою системи оцінювання результатів (M&E – monitoring & evaluation). Удосконалення методів оцінювання включає розробку SMART-індикаторів (конкретних, вимірюваних, досяжних, релевантних, прив'язаних до часу), створення інформаційних систем для збору даних про виконання проєктів, а також встановлення механізмів зворотного зв'язку від бенефіціарів. Без цих елементів державні цільові програми ризикують перетворитися на інструмент адміністративного розподілу ресурсів без чітко вимірюваних результатів [6, с. 195].

З огляду на виявлені проблеми практики, науково-практичні рекомендації з підвищення ефективності державних цільових програм включають: зміцнення нормативно-правової бази стосовно вимог до обґрунтування програм та прозорості процедур; запровадження стандартів прозорих закупівель і публічної звітності; розвиток інституційної спроможності виконавців через проєктне управління, підвищення кваліфікації та залучення незалежних оцінювачів. Впровадження цих заходів сприятиме перетворенню державних цільових програм із інструменту одноразового фінансування на стійкий механізм реалізації стратегічних цілей державної політики [6, с. 198].

На завершення, державні цільові програми залишаються необхідним та універсальним інструментом державного управління, особливо у високодетермінованих соціально-економічних умовах. Їхня ефективність

залежить від збалансованого поєднання правової визначеності, бюджетної відповідності та прозорих процедур оцінки результатів. Для України в умовах відновлення після руйнувань та трансформації економіки програми мають стати не лише механізмом перерозподілу ресурсів, а й каталізатором структурних змін, інновацій та посилення інституційної спроможності держави.

Список використаних джерел

1. Про державні цільові програми : Закон України № 1621-IV від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 2. Ст. 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>
2. Білявська О. Оцінювання загальнодержавних цільових програм: міжнародний досвід і практичне застосування в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2025. С. 12–15.
3. Торяник В. Регіональні цільові програми як інструмент відновлення : аналітичний матеріал. ІАА (Інститут аналізу та адвокації), 2024. 33 с. URL: https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/110424_regionalni_czilovi_programy.pdf
4. Грушина А. І. Цільове бюджетне фінансування в Україні: ефективність, інституційні виклики та шляхи підвищення результативності. Economic Journal Odessa Polytechnic University. 2025. № 2(32). С. 45–51.
5. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо визначення стратегічних та пріоритетних галузей, напрямів, секторів економіки/Дослідницька служба Верховної Ради України. 31 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32792.pdf>
6. Шопіна І., Ковалів М., Єсімов С., Боровікова В., Проць І. Державні цільові програми у системі бюджетного планування орієнтованого на результат: правовий аспект. Соціально-правові студії. 2024. Т. 7, № 3. С. 190–202.

Воробей С.А.

здобувач освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Дика О.С.**

кандидат економічних наук, доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

ДЕРЖАВНІ ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ ЯК МЕХАНІЗМ РОЗВ'ЯЗАННЯ ВАЖЛИВИХ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВИ

Сучасна система управління розвитком вимагає істотної модернізації на основі впровадження нових методів планування. Державні цільові програми є комплексом взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави та відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку країни [3].

Метою розроблення державних цільових програм є перш за все сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць; забезпечення концентрації фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем [2; 3].

Для держави цільова програма виступає важелем регулювання соціально-економічного розвитку і поєднує в собі принципи бюджетування, орієнтованого на результат та цільового підходу, це перш за все: комплексність та системність у вирішенні поставлених завдань; зазначений (граничний) характер планування; визначення обсягів фінансування залежно від бажаних результатів; аналіз програм по критеріям ефективності під час виконання програм; прозорість порядку формування програми [8; 11].

Закон України «Про державні цільові програми» регулює питання створення, реалізації та контролю державних цільових програм в Україні. Цей

закон визначає правові та організаційні основи розробки, затвердження, виконання та оцінки державних цільових програм, які спрямовані на вирішення важливих соціально-економічних проблем і досягнення стратегічних цілей державної політики. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» забезпечує правові та організаційні основи для ефективного планування, реалізації та контролю державних цільових програм. Він сприяє підвищенню ефективності державного управління, прозорості використання бюджетних коштів та досягненню стратегічних цілей державної політики [4; 5].

Концепція державної цільової програми є ключовим документом, що визначає основні напрямки та підходи до вирішення важливих соціально-економічних проблем. Вона забезпечує чітке планування та координацію дій, сприяє ефективному використанню ресурсів та досягненню встановлених цілей [9].

Основні проблеми, пов'язані з реалізацією державних цільових програм в Україні, можна розділити на кілька категорій: 1) недостатнє фінансування та неефективне використання коштів; 2) низька якість управління та координації; 3) проблеми планування та стратегічного бачення; 4) соціально-економічні та політичні виклики; 5) технічні та інноваційні проблеми [2; 6; 10].

З огляду на необхідність повоєнної перебудови країни, державні цільові програми стануть важливим інструментом для досягнення стратегічних цілей розвитку, а саме: *стратегічної орієнтації* (цільові програми дозволяють державі чітко визначати пріоритети в розвитку, спрямовуючи ресурси на найважливіші напрямки економіки, соціального розвитку, інфраструктури та інших секторів); *ефективного використання ресурсів* (програми сприяють оптимізації бюджетних витрат шляхом концентрації фінансових ресурсів на конкретні завдання та проєкти, що мають стратегічне значення для країни); *стимулювання інвестицій* (програми забезпечують сприятливе середовище для інвестування в ключові галузі економіки, що сприяє зростанню конкурентоспроможності країни та поліпшенню життєвого рівня населення); *модернізації інфраструктури*

(цільові програми підтримують розвиток інфраструктурних проєктів, таких як транспортні мережі, енергетика, комунікації тощо, що є важливим для економічного зростання та підвищення життєвого комфорту громадян); *соціальної справедливості і зростання якості життя* (програми зумовлюють зменшення соціальних розбіжностей, підвищенню доступності освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг, що сприяє зростанню якості життя всього населення) [1; 6; 10].

Отже, державні цільові програми - це взаємопов'язані завдання та заходи, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем щодо розвитку держави. Метою розроблення державних цільових програм є сприяння реалізації державної політики на пріоритетних напрямках розвитку держави, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць, а також координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій для розв'язання найважливіших проблем. Державні цільові програми необхідні для концентрації ресурсів та координації зусиль задля розв'язання найважливіших загальнодержавних, міжгалузевих і міжрегіональних проблем, які неможливо вирішити поточними методами, реалізуючи пріоритети державної політики в таких сферах, як економіка, соціальний захист (пенсії, безробіття), охорона здоров'я та безпека, що потребує цільового фінансування та управління. Вони забезпечують фокус на стратегічних цілях, залучаючи всі рівні влади та інституції.

Список використаних джерел

1. Грубляк О. Основні вектори змін місцевих бюджетів у контексті бюджетної децентралізації та воєнного стану. Галицький економічний вісник. 2023. № 1. С. 59–67. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.01.059
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/pdf>
3. Державні цільові програми. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>

4. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 1621-

IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>

5. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. (зі змінами) № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

6. Іванько К.О., Мовчан Т. В. Розвиток територіальної громади та особливості антикризового управління. Сучасні тенденції розвитку геодезії, землеустрою та природокористування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15–16 червня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 48–52. URL: <http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4017/1/Мовчан%20Т..pdf>

7. Кузькін Є. Ю. Оцінка бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації. Ефективна економіка. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7152>

8. Місцеві бюджети. Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget?id=0753300000>

9. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/mainmonitoring>

10. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) : монографія. Луцьк. Надстрип'я, 2000. 580 с.

11. Фінансування цільових програм: бюджетні пріоритети міських громад Харківщини на 2024 рік. Громадський простір. 15.02.2024. URL: <http://surl>.

Гоменюк В.С.,

здобувачка вищої освіти факультету публічного управління

Науковий керівник: **Юричина І.А.,**

старша викладачка кафедри публічного управління та адміністрування

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ КЕРІВНИКА ЯК ФАКТОРУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У ХХІ столітті ефективне державне управління стає все менш залежним лише від формальної освіти, професійного досвіду чи знання законодавства. Ключовою характеристикою сучасного лідера у сфері публічної служби є емоційний інтелект - здатність розпізнавати власні емоції, розуміти почуття інших і ефективно управляти ними при ухваленні рішень. Концепція емоційного інтелекту набула системного висвітлення завдяки американським психологам Пітеру Селовею та Джону Майєру у 1990 році, а її популяризація значною мірою стала заслугою журналіста та дослідника Деніела Гоулмана, який у 1995 році опублікував свою книгу «Емоційний інтелект». Гоулман наголошував на тому, що ефективність лідера визначається не лише рівнем IQ, але передусім емоційною зрілістю, розвитком емпатії та здатністю до самоконтролю [1].

У сфері державного управління, де керівники щоденно працюють під тиском, долаючи кризи, конфлікти, політичні виклики чи брак ресурсів, рівень емоційного інтелекту відіграє ключову роль у якості ухвалених рішень. Емоційно зрілий керівник здатний зберігати неупередженість навіть у стресових ситуаціях і приймати рішення, ґрунтуючись не на емоційному імпульсі, а на аналізі та принципах служіння суспільним інтересам.

Дослідження, опубліковане в *Frontiers in Public Health* у 2019 році, свідчить, що майбутні менеджери державного сектору з високим рівнем емоційного інтелекту демонструють кращу здатність до вирішення конфліктів і досягають більш стабільних результатів під час кризових ситуацій [2]. Це підтверджує, що емоційна компетентність є не вродженою рисою, а навичкою, яку можна

розвинути. Саме з цієї причини у багатьох країнах ЄС розвиток емоційного інтелекту включено до програм підвищення кваліфікації державних службовців.

В українських реаліях роль емоційного інтелекту поступово набуває важливості в контексті державного управління. Дослідження вітчизняних науковців підтверджують, що високий рівень емоційної культури державних службовців сприяє підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень, знижує рівень конфліктів у колективах і допомагає встановлювати довірчі відносини із громадськістю [3]. Наприклад, у роботах Марії Весоловської та Вероніки Карковської зазначається, що емоційний інтелект керівника є ключовим фактором адаптації державних установ до змін та їх стабільного функціонування за умов невизначеності [4]. Авторки підкреслюють, що управлінець з розвиненою емоційною гнучкістю здатний ефективніше подолати опір нововведенням і спрямувати команду на продуктивну роботу.

Під час кризових або стресових ситуацій саме емоційна стабільність керівника визначає атмосферу в колективі. Американський психолог і нейронауковець Ітан Кросс зауважує, що коли лідери дозволяють емоціям впливати на їхню поведінку, це часто несвідомо шкодить тим, хто від них залежить [5]. Це спостереження дуже доречне в контексті української публічної служби, де кожне управлінське рішення має як адміністративний, так і соціальний вимір. Якщо керівник приходить на нараду з похмурим настроєм чи в роздратованому стані, він несвідомо створює атмосферу напруги, яка блокує креативність і ініціативність підлеглих. Натомість спокійна та врівноважена поведінка формує відчуття стабільності та довіри.

У статті І. Волошиної та О. Крупського підкреслюється, що розвиток емоційного інтелекту керівників державних органів тісно пов'язаний із покращенням ефективності командної взаємодії [6]. Автори зазначають, що управлінці, які володіють навичками емпатії та соціальної свідомості, здатні приймати рішення, фокусуючись не лише на формальних показниках, але й на

реальних потребах громад. Такий підхід сприяє зміцненню соціального капіталу установ державного управління.

Цікаву ілюстрацію цього принципу можна знайти в діяльності міського голови Львова Андрія Садового, який наголошував на важливості врахування емоційних настроїв громади при ухваленні управлінських рішень. Він підкреслював, що спокій та доброзичливість складають половину успіху управлінця, оскільки емоції лідера здатні швидко впливати на людей та стимулювати команду до активних дій [7]. Цей приклад наочно демонструє, що навіть у сфері публічної політики, де часто пріоритет надається аналітичним даним і документації, людський фактор залишається ключовим елементом.

Отже, емоційний інтелект керівника є ключовим елементом успішного державного управління, яке залежить не лише від правильності ухвалених рішень, але й від їхньої ефективності з урахуванням людського фактора. Такий підхід дозволяє створювати реальні робочі рішення, які знаходять підтримку та довіру з боку колективу. Керівник, який володіє емоційною гнучкістю, здатен будувати взаєморозуміння, долати труднощі, мотивувати команду та формувати середовище продуктивної співпраці. Як зазначає Гоулман, «розум без емоцій - це машина; емоції без розуму - хаос; але їхня гармонія - це лідерство, що змінює світ» [8].

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект: чому він може мати більше значення, ніж IQ. Нью-Йорк : Bantam Books, 1995. 368 с.
2. Frontiers in Public Health. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/public-health> (дата звернення: 13.11.2025).
3. Багрім О. Специфіка розвитку соціального та емоційного інтелекту публічних службовців у воєнний та післявоєнний період в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2024. Т. 12, № 4. С. 52–58. URL: <https://doi.org/10.15421/152448> (дата звернення: 13.11.2025).

4. Весоловська М. Карковська В. Емоційний інтелект як ключовий фактор ефективного управління в умовах змін: адаптація та забезпечення стійкості організацій. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. Т. 11, № 29. С. 302–319. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11\(29\)-302-319](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-11(29)-302-319) (дата звернення: 13.11.2025).

5. Голоси у вашій голові з Ітаном Кроссом. *Переосмислення з Адамом Грантом*. URL: <https://www.ted.com/pages/the-voices-in-your-head-with-ethan-kross-transcript> (дата звернення: 13.11.2025).

6. Волошина І. Крупський О. Емоційний інтелект як фактор успішного управління командами. *Виклики та проблеми сучасної науки*. 2024. Т. 3. С. 189–195. URL: https://www.researchgate.net/publication/386114592_Emotional_intelligence_as_a_factor_in_successful_team_management *Emocijnij intelekt ak faktor uspisnogo up ravlinna komandami* (дата звернення: 13.11.2025).

7. Андрій Садовий: Проблема українських політиків у тому, що вони хочуть і слави, і грошей. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2025/09/23/7532040>

8. Гоулман Д. Лідерство: сила емоційного інтелекту – Вибрані праці. Нортгемптон, Массачусетс : More Than Sound LLC, 2011. 118 с. URL: https://emp-gh.com/assets/EMP%20Books/Daniel_Goleman-Leadership_The_Power_of_Emotionab-ok.xyz_%20.pdf.

Горбова І. С.,

магістрант за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Мороз Ю. Ю.,**

д. екон. н., проф.

Державний університет «Житомирська політехніка»

АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Згідно з дослідженням соціологічної компанії Info Sapiens «Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність», проведеним у листопаді–грудні 2023 року за допомогою опитування населення та представників бізнесу, корупція посідає друге місце серед головних проблем країни. Відповідно до результатів, 71,6 % опитаних вважають корупцію в Україні вкрай серйозною проблемою [3].

У сучасних умовах побудови прозорої та ефективної системи публічного управління особливе значення має впровадження антикорупційних інструментів, що знижують корупційні ризики в органах виконавчої влади. Центральне місце серед них посідає антикорупційна програма, спрямована на системне управління ризиками, формування середовища нульової толерантності до корупції та підвищення довіри громадян до державних інституцій.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про запобігання корупції» антикорупційні програми приймаються в: міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади, інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях - шляхом затвердження їх керівниками.

Для органів виконавчої влади більш характерною є адміністративна корупція (administrative corruption) розглядається як окремий різновид або як складова побутової корупції. Вона проявляється у взаємодії між громадянами та представниками держави – чиновниками й бюрократами, які ухвалюють рішення

чи надають певні послуги. Часто до цього виду корупції звертаються й суб'єкти бізнесу, коли прагнуть отримати дозволи, ліцензії чи інші необхідні погодження.

Корупція в публічному секторі впливає з неспроможності урядування. Причинами поганого урядування можуть бути низька якість управління публічним сектором, погана взаємодія влади та громадян, слабка нормативно-правова база, відсутність прозорості щодо процесів у публічному секторі та погане інформування. Чинниками поганого урядування є також некомпетентність і неспроможність, що впливають з неналежної підготовки [4, с.12].

Одним із ефективних вирішень описаної проблеми є розроблення та впровадження антикорупційної програми відповідно до Методології управління корупційними ризиками затвердженої наказом НАЗК від 28.12.2021 № 830/21.

Антикорупційна програма – це комплексний документ, спрямований на виявлення, оцінювання та мінімізацію корупційних ризиків у органах влади, однак у вітчизняній практиці її формування та реалізація все ще супроводжуються суттєвими труднощами. Це підкреслює потребу в науковому переосмисленні її ролі з урахуванням сучасних європейських стандартів, рекомендацій GRECO та принципів ризик-орієнтованого управління. Програма виконує діагностичну, регулятивну та моніторингову функції, охоплюючи повний цикл управління ризиками – від їх ідентифікації й аналізу до впровадження заходів і подальшої оцінки результатів. Її ефективність залежить від реальної інтегрованості в управлінські процеси, професійності уповноважених осіб, прозорості роботи органу та рівня цифровізації, що дозволяє не лише реагувати на корупційні прояви, а й запобігати їх виникненню. Одним із найпоширеніших недоліків є формальне ставлення органів виконавчої влади до антикорупційної програми. Часто документ дублює законодавчі вимоги, містить загальні формулювання та не враховує специфіку діяльності органу. Це перетворює програму на декларацію намірів, а не на реальний інструмент управління ризиками.

Основні ознаки формалізму це відсутність конкретних індикаторів ефективності; невідповідність між визначеними ризиками та запропонованими заходами; повторення текстів попередніх років без аналізу змін у роботі органу; мінімальна участь підрозділів, громадськості чи експертів у розробці.

Система антикорупційних програм в Україні поступово наближається до європейських моделей та орієнтується на вимоги провідних міжнародних стандартів. Серед них особливе значення мають стандарти GRECO, що зосереджуються на забезпеченні прозорості, доброчесності та незалежності внутрішніх механізмів контролю. Важливими є також настанови OECD з управління ризиками, які пропагують ризик-орієнтований підхід і наголошують на необхідності регулярної переоцінки ризиків. Додатково вагому роль відіграє стандарт ISO 37001:2016 «Системи менеджменту протидії корупції», який підкреслює значення циклічності, системності та інтеграції антикорупційних заходів у загальну структуру корпоративного управління. Порівняння українських антикорупційних програм із цими міжнародними нормами дає можливість визначити ключові напрями їх подальшого удосконалення, насамперед у сферах прозорості, зміцнення незалежності механізмів контролю та розвитку цифрових інструментів.

Підвищення ефективності антикорупційних програм потребує поглиблення ризик-орієнтованого підходу, що передбачає використання кількісного аналізу, регулярну переоцінку ризиків і залучення зовнішніх експертів, а також посилення професійності й незалежності уповноважених осіб. Важливими є створення прозорої системи моніторингу з відкритими звітами, чіткими показниками результативності та участю громадськості, а також інтеграція цифрових інструментів, таких як автоматизовані системи управління ризиками та електронні механізми повідомлень про корупцію. Окремої уваги потребує запровадження персональної відповідальності керівництва за якість реалізації антикорупційної програми, оскільки саме цей чинник визначає реальну дієвість усієї системи.

Антикорупційна програма є важливим інструментом управління корупційними ризиками в органах виконавчої влади та може бути ефективною лише за умови її практичного, а не формального застосування. На результативність програм негативно впливають формалізм, слабка оцінка ризиків, обмежена незалежність уповноважених осіб, недостатній моніторинг і низький рівень цифровізації, що потребує інтеграції міжнародних стандартів, розвитку ризик-орієнтованого підходу та удосконалення контролю. Сучасна антикорупційна програма має будуватися на принципах системності, прозорості та ефективності, забезпечуючи реальне зниження корупційних ризиків у державному управлінні.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n246>.
2. Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021р. № 830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#Text>.
3. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/309/%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF-2023_%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_%D0%A3%D0%9A%D0%A0.pdf.
4. Серія модулів УНЗ ООН із протидії корупції. Модуль 1. Що таке корупція і чому вона має викликати наше занепокоєння? Навчальні інструменти для викладачів і фахівців. Відень, 2023. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_1_What_Is_Corruption_and_Why_Should_We_Care.pdf.

Грибан В.О.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**

д.е.н., професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка» м. Житомир

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ ІНТЕРЕСІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Конфлікти є невід’ємною частиною функціонування публічної служби та її організації. Конфліктні ситуації можуть слугувати своєрідною рушійною силою для удосконалення робочих процесів. Проте для того, щоб конфлікти справді працювали як інструмент покращення діяльності державних органів, необхідно вміти своєчасно їх виявляти та правильно кваліфікувати, а також знати основні моделі й методи управління ними. Лише за таких умов можна не просто вирішити суперечність, а й використати її на користь справі – отримати різні точки зору, оцінити альтернативні підходи та знайти оптимальні рішення. Крім того, публічна служба потребує чітких та ефективних механізмів регулювання конфліктів, адже саме на державних службовців покладена велика відповідальність за забезпечення стабільності, правопорядку та якісного надання публічних послуг.

Оскільки це поняття вирізняється різноплановістю, науковцям складно дійти згоди щодо його єдиного вичерпного визначення. Етимологічно термін походить від латинського *conflictus*, що означає зіткнення, і зазвичай описує критичне загострення суперечностей. У соціальній площині конфлікт виникає як протистояння індивідів або груп, чийі цілі та позиції є взаємовиключними, що призводить до активного взаємного опору при спробі реалізації інтересів. З точки зору психології, не можна ігнорувати той факт, що гострі форми протистояння завжди супроводжуються інтенсивними емоційними реакціями, тому

внутрішній світ людини та її стосунки із соціумом формують психологічну основу будь-якого зіткнення.

Такі науковці як А. Я. Анцупов і А. І. Шипілов визначають конфлікт як найменш конструктивний спосіб прояву та розв'язання суперечностей, що виникають у процесі соціальної взаємодії, а також як форму боротьби між внутрішніми підструктурами особистості [2]. Виходячи з цього твердження, як уже зазначалося, конфлікт може бути як позитивним і дієвим способом розв'язання ситуації, так і руйнівним та неефективним.

Конфлікт – складне явище, бо це одночасно і динамічно взаємопов'язана цілісна система (сукупність стійких зв'язків, що забезпечують його цілісність, без яких він не може існувати), і процес. Для системи характерною є наявність певної структури, тому для практичних завдань роботи з конфліктом виділяють «структуру конфлікту», набір елементів якої, різні дослідники визначають по-різному.

Предмет конфлікту – це проблема, яка спричиняє зіткнення між сторонами. Об'єкт конфлікту – те, на що претендують учасники й через що виникає протидія. Наприклад, об'єктом може бути певний ресурс, а предметом – відсутність правил його розподілу. Важливим елементом є інцидент, що визначає ступінь ескалації та показує, як саме розгортається конфлікт. Подальший розвиток ситуації залежить від дій сторін: їхньої стратегії та тактики, що формуються відповідно до позицій учасників, їхнього бачення конфлікту, наявних ресурсів і можливих союзників. На мотиваційному рівні причини поведінки сторін ґрунтуються на їхніх інтересах, потребах, цінностях та переконаннях. Часто саме на цих «глибинних» рівнях можна знайти точки дотику, що відкривають можливості для порозуміння. У деяких випадках до врегулювання залучається третя сторона, і така інтервенція може бути більш чи менш директивною залежно від рівня ескалації конфлікту. Важливим є також вплив мікро- та макросередовища: особливості соціальної системи, в якій стався конфлікт (наприклад, організація чи підрозділ з їхньою культурою), а також

ширший зовнішній контекст, що може посилювати або пом'якшувати протистояння[1, с. 26-27].

Ми загалом розглянули, що являє собою таке явище, як конфлікт. Тобто, визначили його учасників та проаналізували основні причини виникнення конфлікту. Однак для того, щоб зрозуміти, як саме він проявляється у сфері державної служби, необхідно мати чітке уявлення про особливості його виникнення та перебігу саме в цьому середовищі. Через широкий спектр підходів до вивчення та визначення конфлікту, його розуміння та оцінка його ролі в організації суттєво різняться. Проте, конфліктні ситуації є невід'ємною частиною робочого процесу і неминуче виникають як між окремими працівниками, так і між структурними підрозділами чи навіть різними установами. Особливо складні та багаторівневі взаємини характерні для колективів публічних службовців в органах державної влади та місцевого самоврядування. З огляду на це, конфлікти, що виникають у межах таких органів, мають різний характер. Характеристика цих внутрішніх конфліктів є першочерговою потребою, оскільки вона дозволяє правильно визначити та обрати найбільш ефективний спосіб втручання та врегулювання ситуації.

В основному в державній службі виникає конфлікт інтересів. Конфлікт інтересів є поширеним явищем в діяльності публічних службовців. Такий конфлікт виникає тоді, коли особисті інтереси службовця можуть вплинути або створюють враження, що впливають на об'єктивне та неупереджене виконання ним службових обов'язків. Це може проявлятися у прийнятті рішень на користь знайомих, родичів, власного бізнесу чи в інших ситуаціях, де приватна вигода вступає в суперечність із публічним інтересом. Наявність конфлікту інтересів не завжди означає неправомірну поведінку, однак своєчасне виявлення та врегулювання таких ситуацій є важливим для забезпечення прозорості, довіри громадян і ефективності державної служби. Для вирішення конфліктів в державній службі потрібні заходи управління конфліктами.

Розглянемо, приклад конфлікту інтересів на державній службі, коли посадовець впливає на регулювання ринку, щодо якого існують ризики його упередженості. У Верховній Раді піднято питання про можливий конфлікт інтересів голови комітету з фінансів, податкової та митної політики Данила Гетманцева у сфері грального бізнесу. Народна депутатка Ніна Южаніна заявила, що він може приділяти надмірну увагу окремим компаніям і фактично створювати переваги для одних учасників ринку над іншими. Вона наголошує, що це може призвести до необ'єктивного формування політики у сфері азартних ігор, особливо на тлі відсутності системи онлайн-моніторингу та застарілих податкових норм. У такому контексті можливий конфлікт інтересів полягає в поєднанні службових повноважень із впливом на рішення, що може порушувати принципи неупередженості й рівної конкуренції[5].

Тому, насамперед визначимо, що означає поняття управління конфліктами. Управління конфліктами – це цілеспрямована системна практична діяльність уповноважених осіб, спрямована на запобігання та/ чи супровід конфліктів у професійний спосіб, з метою впливу на динаміку конфліктів і використання їх ресурсного потенціалу в інтересах тієї соціальної системи, де вони відбуваються [1, с. 44].

Згідно Закону України «Про запобігання корупції» виокремлюють такі основні види конфліктів :

потенційний конфлікт інтересів - наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

реальний конфлікт інтересів - суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [3].

Між цими видами конфліктів існує пряма залежність. Потенційний конфлікт інтересів передбачає лише можливість впливу приватного інтересу на об'єктивність рішень, тоді як реальний конфлікт свідчить, що такий вплив уже має місце і приватний інтерес переважає над службовою неупередженістю. З огляду на конфлікти, що виникають на державній службі, важливо розуміти механізми управління й врегулювання таких ситуацій.

У сфері публічного адміністрування зазвичай формують систему інституційних механізмів для запобігання конфлікту інтересів. Існує думка, що ефективне управління такими конфліктами на державній службі можливе через створення окремого спеціалізованого органу, який би володів широкими повноваженнями, виконував освітню та контрольну функції, а також співпрацював із громадськістю у сфері виявлення й врегулювання подібних ситуацій [4].

До професійно-етичних засобів управління конфліктом інтересів відносять:

- законодавче його врегулювання, існування етичних кодексів;
- чіткі механізми врахування професійно-етичного компоненту при підборі та просуванні кадрів;
- забезпечення функціонування службових викриттів;
- умови для дії суспільного контролю;
- функціонування омбудсменів тощо [4] .

Ефективне запобігання конфлікту інтересів у публічному адмініструванні ґрунтується на поєднанні інституційних і професійно-етичних механізмів. Ключовими є створення спеціалізованого органу з широкими повноваженнями та впровадження етичних стандартів, прозорих кадрових процедур, механізмів викриття порушень і суспільного контролю. Це забезпечує комплексний підхід до виявлення й врегулювання конфліктів інтересів.

В цілому можна дійти висновку, конфлікти на публічній службі є неминучими через складність взаємодії, високий рівень відповідальності та

різноплановість інтересів учасників. Особливе значення тут має конфлікт інтересів, оскільки він безпосередньо впливає на довіру громадян та об'єктивність рішень державних службовців. Ефективне врегулювання таких ситуацій можливе лише за умови чіткого розуміння природи конфлікту, своєчасного виявлення ризиків та застосування продуманих механізмів управління. Інституційні, етичні та нормативні інструменти дозволяють не лише мінімізувати негативні наслідки, а й використовувати конфлікти як ресурс для розвитку та вдосконалення діяльності державних органів. Таким чином, налагоджена система управління конфліктами є важливою умовою прозорості, ефективності та професійної публічної служби.

Список використаних джерел

1. Управління конфліктами для потреб публічної служби : посіб. і метод. рек. / Т. Калениченко та ін. Київ : Ваіте, 2021. 224 с.
2. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: навч. посіб. Київ: ВД Професіонал, 2006. 416 с.
3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Василевська Т.Е. Конфлікт інтересів на державній службі: етичні аспекти. Науково інформаційний вісник Академії національної безпеки. 2014. Вип. 1. С. 106–120
5. Южаніна заявила про можливий конфлікт інтересів Гетманцева щодо грального ринку. ТСН.ua. URL: <https://tsn.ua/politika/iuzanina-zaiavyla-promozlyvyu-konflikt-interesiv-hetmantseva-shchodo-hralnoho-rynku-2910347.html> (дата звернення: 03.12.2025).

Гриценко Ю. О.,
здобувач вищої освіти за спеціальностями
«Публічне управління та адміністрування» та «Право»
Войціцька К.М.,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасні підходи до участі молоді в управлінні суспільними процесами суттєво різняться. Прихильники концепції відкритого розвитку розглядають молодь як ключовий інноваційний ресурс, який необхідно активно залучати до прийняття рішень. Натомість представники патерналістської моделі вважають молодь важливою, але ще недостатньо зрілою групою, що потребує «дорослого» керівництва та контролю[2, с. 31]. За даними дослідження «Вплив війни на молодь України», рівень залученості молоді до інститутів громадянського суспільства лишається незначним: лише 31% беруть участь у їхній діяльності, 8% – в учнівському, студентському самоврядуванні, 4% – є членами молодіжних організацій [1, с. 63]. Як бачимо, низька реальна залученість лише підкреслює нагальну потребу розширювати інституційні можливості, аби молодь стала повноправним суб'єктом політичного процесу вже сьогодні.

Сьогодні політика інтеграції молоді в суспільство регламентується низкою нормативно-правових актів, зокрема ключовими документами є: Конституція України, Закон України «Про основні засади молодіжної політики», Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2021–2025 роки, Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті та інші.

Так як молодь має право брати участь у формуванні та реалізації молодіжної політики на всіх рівнях – від місцевого до національного, то у цьому контексті студентське самоврядування є наймасовішим інститутом такої участі. Механізми та інструменти участі студентського самоврядування у молодіжній політиці наступні:

1) Важливим механізмом є інформаційне забезпечення молоді, що передбачає систематичне інформування студентів про рішення та заходи органів державної влади, органів місцевого самоврядування та адміністрації закладу вищої освіти, які стосуються молодіжної політики, зокрема органи студентського самоврядування виконують функцію комунікаційного посередника та поширюють такого роду інформацію через офіційні вебресурси, соціальні мережі, інформаційні платформи та інші доступні канали комунікації.

2) Вагомим інструментом є консультативна участь, що реалізується шляхом організації та проведення опитувань студентів, консультацій, обговорень тощо. До того ж на основі зібраних даних органи студентського самоврядування можуть формувати пропозиції що стосуються удосконалення молодіжної політики як на рівні ЗВО, так і на місцевому рівні.

3) Представництво у консультативно-дорадчих органах при закладі вищої освіти та органах влади. Наприклад, згідно Закон України «Про вищу освіту» не менше 10% складу Вченої ради мають становити виборні представники з числа студентів. Логічно з цього виходить, що студентське самоврядування може впливати на молодіжну політику, беручи участь у прийнятті рішень ЗВО, вносячи свої пропозиції та представляючи інтереси студентів у таких органах[3]. Органи студентського самоврядування беруть участь у спільній розробці, реалізації та оцінюванні ефективності програм і заходів молодіжної політики. Прикладом є Рада з питань співпраці з органами студентського самоврядування при Міністерстві освіти і науки України – консультативно-дорадчий орган, до складу якого входять делеговані представники студентів від закладів вищої освіти. Рада лобіює інтереси студентського самоврядування в МОН та інших органах

державної влади, сприяє взаємодії між міністерством і студентами під час формування державної політики у сфері освіти і науки, розробляє пропозиції до рішень МОН і проєктів нормативно-правових актів щодо реалізації права на студентське самоврядування, а також вживає заходів для виявлення й вирішення проблем, пов'язаних із практичним здійсненням цього права[5].

4) Органи студентського самоврядування суттєво впливають на формування та реалізацію молодіжної політики через активну участь в забезпеченні рівного доступу молоді до можливостей самореалізації й розвитку її потенціалу. Зокрема, вони долучаються до поширення інформації щодо стажувань, грантів, освітніх програм, волонтерських проєктів, конкурсів та інших можливостей. Тим самим органи студентського самоврядування стають ключовим елементом системи, що гарантує молоді своєчасне отримання інформації та реальні інструменти для професійного, творчого й особистісного розвитку[4].

5) Крім формальних механізмів, студентське самоврядування організовує власні ініціативи: культурні, освітні, соціальні та екологічні проєкти. Це дозволяє безпосередньо впливати на розвиток молодіжної політики та формувати громадянську активність студентів.

6) Студентське самоврядування може проводити аналітичну роботу, моніторинг реалізації програм, оцінювати їх ефективність і готувати рекомендації для вдосконалення політики на рівні ЗВО та місцевих органів влади.

Студентське самоврядування в Україні давно переросло рамки «внутрішньої демократії ЗВО» і стало реальним суб'єктом впливу на молодіжну політику на всіх рівнях. Воно виконує представницьку, розвивально-освітню, комунікаційну та контрольну функції, є посередником між студентами та органами влади, а також інструментом інтеграції молоді у суспільство. Проте, на нашу думку, важливо підвищувати ефективність участі студентського самоврядування у молодіжній політиці шляхом інституційного зміцнення

студентських органів, розширення їхніх повноважень та формалізації участі у консультативно-дорадчих структурах; розвитку компетентностей студентських лідерів у сферах публічного управління, комунікації та адвокації; налагодження партнерств із молодіжними організаціями та органами влади; а також впровадження сучасних інструментів комунікації й залучення студентів, що дозволяє забезпечити реальне представлення інтересів молоді у процесах формування та реалізації молодіжної політики.

Таким чином, студентське самоврядування є живим доказом того, що українська молодь – це сучасний рушій змін у суспільстві, здатний активно впливати на політику та розвивати власний потенціал.

Список використаних джерел

1. Вплив війни на молодь України. Міністерство молоді та спорту України. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2025/un_dp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf.
2. Кжаклевска Е., Вільямсон Г. Молодіжна політика в Україні: Висновки Команди міжнародних оглядачів Ради Європи : посібник. Стразбург : Вид-во Ради Європи, 2013. 192 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
5. Рада з питань співпраці з органами студентського самоврядування закладів вищої освіти при Міністерстві освіти і науки України. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/pro-ministerstvo-2/doradchi-organi-2/rada-z-pytan-spivpratsi-z-orhanamy-studentskoho-samovriaduvannia-zakladiv-vyshchoi-osvity-pry-mon>.

Денисевич І.В.,

здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Дикий А.П.**

доктор економічних наук, доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ СУЧАСНИХ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ МЕТОДІВ МОТИВАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВАХ

Сучасне державне управління стикається з постійним викликом підвищення ефективності та якості надання публічних послуг. Ключовим ресурсом для досягнення цих цілей є людський капітал державних установ. В умовах обмежених бюджетів, зростаючої суспільної вимогливості та швидких технологічних змін, мотивація персоналу стає критичною детермінантою успіху реформ і сталості функціонування адміністративного апарату.

Традиційні, часто ригідні та винятково фінансово-орієнтовані системи стимулювання та контролю вже не відповідають динаміці сучасного робочого середовища та вимогам до висококваліфікованого, ініціативного персоналу. Вони не здатні повною мірою розкрити потенціал державних службовців, часто призводячи до професійного вигорання, зниження залученості та формування "культури мінімальної відповідності" [2].

Таким чином, дослідження впливу сучасних методів мотивації (таких як гнучкі графіки, диверсифікована нефінансова винагорода, індивідуальні плани розвитку компетенцій, впровадження систем наставництва та партисипативне управління) на ефективність адміністративного управління в державних установах набуває особливої актуальності. Сучасні теорії управління стверджують, що підвищення внутрішньої мотивації сприяє не лише кращому виконанню функціональних обов'язків, але й інноваційності, орієнтації на клієнта (громадянина) та підвищенню організаційної культури.

В Україні триває процес реформування публічної адміністрації, що вимагає підвищення ефективності та якості надання державних послуг. Це неможливо без

високомотивованого та професійного персоналу.

Порівняно з приватним сектором, державні установи часто стикаються з проблемою відтоку кваліфікованих кадрів та складнощами у залученні молодих фахівців. Впровадження сучасних методів мотивації є критично важливими для утримання та розвитку кадрового потенціалу [5].

Мотивація сприяє задоволенню роботою та створює позитивне робоче середовище. Коли працівники відчуються задоволеними від своєї роботи та отримують визнання за свій внесок, вони стають більш відданими та лояльними організації. Задоволені працівники не лише продуктивніше працюють, але й зберігаються в установі на довгостроковій основі, що сприяє стабільності та успішності організації [4].

Традиційні методи (переважно матеріальні) часто є обмеженими бюджетними рамками. Дослідження актуалізує необхідність впровадження та аналізу нематеріальних, соціальних та кар'єрних методів мотивації, які є більш релевантними для державної служби.

Сучасні методи мотивації в адміністративному управлінні державних установ акцентують увагу на нематеріальних стимулах та мотивації публічної служби, адаптуючи практики з корпоративного сектору. Серед них значну роль відіграє публічна похвала та визнання. Відзначення досягнень (оголошення подяки, нагородження грамотами, публікація успіхів працівників, які проявили ініціативу або досягли високих результатів (особливо у сфері підвищення кваліфікації та професійної компетентності) є досить значущо для працівників [2].

Увагу працівників завжди привертає висока публічна оцінка колег, що може проявлятися через, наприклад, включення до комісій, робочих груп з розробки важливих рішень, що підвищує відчуття впливу та значущості.

Серед сучасних мотивацій персоналу значну роль відіграє надання можливості професійно рости, розвиватися, здобуваючи нові компетентності. Шляхом забезпечення можливостей для проходження курсів, тренінгів, онлайн-навчання, керівник стимулює підлеглих навчатися та самовдосконалюватися, покращуючи свої професійні знання, уміння та навички, з подальшим наданням

можливості працівникам, які відзначилися, проводити внутрішні навчання для колег.

Визначним методом є розширення повноважень, або ж так зване делегування. Надання свободи у плануванні власної роботи та виборі рішень, що забезпечує у підлеглих відчуття певної автономії під час виконання посадових обов'язків.

Впровадження гнучкого графіку робочого часу сприяє кращому балансу між роботою та особистим життям. Цей ефективний метод управління робочим часом, який фокусується на автономії, довірі та результатах, дозволяє працівникам самостійно визначати час початку та закінчення роботи, зберігаючи при цьому необхідну кількість робочих годин.

В умовах сучасності досить мотивуючим є створення безбар'єрного та підтримуючого середовища_ особливо для осіб із особливими потребами. Тому актуально наразі розвивати дистанційні форми роботи, які нададуть можливість працювати з дому або ж іншого зручного місця, що збільшить коефіцієнт прцездатного населення.

Формування спільних цінностей та норм у підлеглих створює відчуття приналежності, єдності та спільної мети. Підтримка командного духу завжди є запорукою успіху. Згуртувати навколо себе професіоналів своєї справи – діло неважке, якщо всі будуть бачити одну спільну мету. Даючи співробітникам зрозуміти сенс їхньої роботи, керівник підвищує їхню відповідальність та відданість загальній справі. При цьому обов'язковим є запровадження практики регулярного, конструктивного та поважного зворотного зв'язку.

Покращення умов праці є високоефективним методом мотивації, оскільки безпосередньо впливає на комфорт, здоров'я та безпеку співробітників, підвищуючи їхню задоволеність, лояльність та продуктивність.

В державних установах мотивація публічної служби (PSM) діє на основі використання внутрішньої (інтринсичної) мотивації, пов'язаної з метою (Public Service Motivation) та бажанням кожного, як свідомого громадянина, робити внесок у розвиток держави та суспільства загалом, служити публічному інтересу

на благо народу та досягати значущих соціальних результатів [3].

Ефективна система мотивації, заснована на об'єктивних критеріях оцінки та заохочення, сприяє зниженню рівня корупційних ризиків та підвищенню прозорості роботи адміністративних органів [1].

Таким чином, дослідження впливу сучасних методів мотивації на ефективність адміністративного управління в державних установах надасть можливість сформулювати та узагальнити практичні рекомендації для адміністративного керівництва щодо оптимізації мотиваційних механізмів, які використовуватимуться з метою підвищення результативності діяльності державних установ та формування позитивного іміджу публічної служби посадових осіб.

Список використаних джерел

1. Ільєнко Р. Вплив мотивації персоналу на підвищення рівня продуктивності праці. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2017. № 1. С.58-62.
2. Колєсник Т. В. Сучасні підходи до застосування мотивації і стимулювання працівників. Право і Безпека. 2015 № 3. С. 114-120.
3. Криворотько І. О. Дослідження зарубіжного досвіду мотивації персоналу для використання в українських умовах. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2013. № 2 (71). С. 151-154.
4. Маслова С. О. Мотивація як фактор ефективності праці. Вісник ЖДТУ. 2018. № 2. С.85-89.
5. Озірська С. М. Про доцільність та потреби вивчення мотивації професійної поведінки державних службовців. Вісник УАДУ. № 3–4. К. : УАДУ, 1997. С. 34–44. 69

Денисовець Ю.,

PhD, в.о. міського голови Коростишівської міської ради,

Трухан А. Р.

здобувачка освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

ПОЕТАПНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ SMART-МОДЕЛІ В МАЛИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ: БАР'ЄРИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ВІЗУАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ

Активні процеси євроінтеграції слугують неабияким каталізатором прогресу в адміністративно-територіальному устрої України. З такою ж швидкістю зростає варіація шляхів удосконалення механізмів управління.

У ЄС поняття Smart villages / Smart communities не має єдиного юридичного визначення, але ключовими елементами є залучення місцевої спільноти, застосування цифрових інструментів та інтеграція рішень у різні політичні сфери (послуги, енергетика, мобільність) [2,с.1]. Академічні дослідження підкреслюють, що smart-підходи поєднують технологічні рішення з соціальними інноваціями та міжмуніципальною співпрацею [5]. Європейські макрорегіональні стратегії та ініціативи сприяють поширенню практик smart-громад через проєкти, фінансування та мережі обміну досвідом [4].

В Україні Smart-концепція також набуває поширення, якщо раніше акцент робився на Smart city, то в умовах децентралізації та потреб малих територій дедалі більше уваги приділяють саме Smart-ком'юніті, тобто Smart-громадам, де пріоритетом є не стільки масштабні технологічні інфраструктури, скільки залучення мешканців, локальні сервіси та поетапні, ресурсоефективні рішення.

Серед можливостей Smart підходи сприяють розвитку енергозбереження, екологічних програм, доступності транспорту та медичних послуг, що особливо важливо для віддалених територій. Хоча, звучить парадоксально, але війна створює передумови для розбудови системи розумних міст в Україні. Це відкриває можливість не просто відновити зруйновані населені пункти, а й

переосмислити їх розвиток, застосовуючи сучасні технології та найкращі світові практики [3,с.188]. Залучення інвестицій та економічний розвиток Smart рішення підвищують конкурентоспроможність громади, створюють умови для розвитку малого бізнесу та залучення інвесторів у сферу цифрових технологій та «зеленої» економіки. Впровадження електронних сервісів і платформ дозволяє громадам швидше приймати рішення, забезпечувати прозорість бюджетних процесів та залучати громадян до управління. Також комунікаційні платформи для обміну інформацією та співпраці підвищують рівень залученості мешканців, формують більш активну та поінформовану громаду.

Кошкалда визначає шість основних пріоритетних напрямів розвитку Smart-територій: ефективне управління, збереження довкілля та клімату, впровадження інноваційної економіки та структурування цифрового сектору, поліпшення мобільності й транспортної доступності, швидка реакція на виклики суспільства, поліпшення якості життя [1,с.57].

Колективні наукові праці з теми Smart villages / Smart communities (зокрема видання, що узагальнюють європейський досвід) систематизують пріоритети у схожі блоки: управління й участь громади, цифрова та зелена економіка, мобільність і якість життя, а також підкреслюють необхідність поєднання технологій із соціальними інноваціями [5].

На нашу думку, до пріоритетів варто додати цифрову інклюзію та підвищення цифрової грамотності, кібербезпеку й захист персональних даних, підтримку місцевого підприємництва та стартапів, розвиток інфраструктури зв'язку й забезпечення доступу до інтернету, управління ризиками та підвищення стійкості до криз (та освіти й розвиток кадрів, оскільки ці напрями забезпечують соціальну доступність, безпеку, економічну життєздатність і довгострокову спроможність громад впроваджувати Smart-рішення.

Для малих територіальних громад Smart-концепція має свої особливості, вона менш ресурсомістка, але більше залежить від активності місцевого

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

самоврядування та співучасті мешканців. Впровадження відбувається поетапно – від вирішення базових потреб до інтеграції інноваційних заходів. Поетапний підхід подано в табл. 1.

Таблиця 1.

Поетапна модель впровадження Smart-громади

Етап впровадження	Заходи
Базовий етап	використання вже наявних інструментів; залучення активних мешканців неформально
Етап малих рішень	впровадження Smart-практик, які не потребують залучення значних ресурсів; залучення місцевого бізнесу
Етап управлінської інтеграції	формування невеликої команди; використання відкритих даних для прийняття рішень
Етап розширення	співпраця з сусідніми громадами для спільних проєктів
Етап стійкого розвитку	постійний моніторинг ефективності рішень

Складено автором на основі узагальнення наукових джерел [1; 2; 5]

Базовий етап передбачає налагодження комунікації та мінімальних цифрових сервісів: створюється простий мобільний сайт з розділами «Новини», «Послуги», «Контакти» і формою звернень та запускають офіційну сторінку в соціальних мережах з призначеним модератором. На етапі малих рішень впроваджуються недорогі практики зі швидким ефектом, такі як енергоефективне освітлення, електронні черги та прості онлайн-заявки, а також залучається місцевий бізнес до співфінансування та технічної підтримки. Під час етапу управлінської інтеграції формується невелика команда або призначається відповідальний за цифрові сервіси, впроваджують електронний документообіг і публікацію відкритих даних для прийняття рішень на основі аналітики. На етапі розширення масштабуються успішні практики через міжгромадські проєкти та спільні платформи для транспорту, енергетики й закупівель, об'єднуючи ресурси та подаючи спільні заявки на гранти. Етап стійкого розвитку передбачає встановлення KPI, регулярний моніторинг і річні перегляди стратегій, а також

забезпечення механізмів оновлення технологій і диверсифікації фінансування для довготривалої ефективності.

Основними бар'єрами розвитку Smart-концепції малих ТГ в Україні є слабка інституційна спроможність органів місцевого самоврядування та дефіцит кадрів у сфері цифрового управління, висока вартість екологічних технологій і недостатнє фінансування програм енергоефективності, нерівномірний доступ до цифрової інфраструктури та низька інтеграція інновацій у бізнес, зношеність транспортної системи й відсутність сучасних «розумних» рішень у малих громадах, повільна адаптація законодавства та обмежені ресурси кризового реагування, а також соціальна нерівність і низька якість медичних, освітніх та культурних послуг у віддалених від обласних центрів територіях. Держава має забезпечити нормативну базу, фінансові інструменти (гранти, субсидії), програми навчання кадрів, стандарти відкритих даних та міжмуніципальні платформи для обміну практиками, також координацію з європейськими програмами.

Отже, впровадження Smart-концепції в малих територіальних громадах може стати дієвим інструментом для розвитку та покращення всіх аспектів життя мешканців, але його успіх залежить від врахування реальних потреб і наявних ресурсів. Активна євроінтеграція та децентралізація створюють сприятливий контекст для поширення таких підходів в Україні, а міжнародні й академічні джерела підтверджують, що Smart-громади поєднують технологічні рішення з соціальними інноваціями, орієнтовані на залучення місцевої спільноти та інтеграцію в різні політичні сфери (послуги, енергетика, мобільність). Для малих громад це означає зміщення акценту від масштабних інфраструктур до поетапних, ресурсоефективних рішень, підсилених міжмуніципальною співпрацею та зовнішнім фінансуванням.

Список використаних джерел

1. Кошкалда І. В., Трегуб О. М. Концептуальні засади формування Smart-територій в Україні. Економіка АПК. 2021. Вип. 11. С. 54–61.
2. Smart villages: Concept, issues and prospects for EU rural areas. European Parliamentary Research Service. Briefing. PE 689.349. March 2021. 12 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689349/EPRS_BRI\(2021\)689349_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689349/EPRS_BRI(2021)689349_EN.pdf) (date of access: 01.12.2025).
3. Development of “Smart Communities”: Implementation of Smart City Solutions at the Local Level. Shulzhik Y., Kvasnii Z., Oslikovskyy V. The Actual Problems of Regional Economy Development, 2(21), 180–189. 2025. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/9314/9163> (date of access: 03.12.2025).
4. Overview of the EU Macro Regional Strategies: Fostering Smart Villages and Smart Communities. SMART ERA Project. Comparative study of MRS (January 2025). 2025. URL: <https://smartera-project.eu/wp-content/uploads/2025/01/SMART-ERA-Comparative-study-of-MRS20250129.pdf> (date of access: 02.12.2025).
5. Smart Villages in the EU and Beyond. Visvizi A., Lytras M. D., Mudri G. (eds.). Emerald Publishing, 2019. URL: <https://www.emerald.com/books/edited-volume/11854/chapter-abstract/81823610/Smart-Villages-Mapping-the-Emerging-Field-and?redirectedFrom=fulltext> (date of access: 02.12.2025).

Діденко А.,

здобувачка освітнього ступеня магістр
за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Мороз Ю.,** д.е.н., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка

ФОРМУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЯ ТА АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Сучасна державна політика у сфері охорони здоров'я в Україні формується на перетині інтересів держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, що зумовлено як внутрішніми викликами, так і глобальними тенденціями до підвищення ефективності систем охорони здоров'я. Ключовою особливістю реформ останнього десятиліття є перехід до моделі, орієнтованої на пацієнта, фінансування за принципом «гроші ходять за пацієнтом» та створення Національної служби здоров'я України, яка виконує роль стратегічного закупівельника медичних послуг [8].

Важливою складовою реалізації державної політики в охороні здоров'я є забезпечення якості медичних послуг та розвиток системи громадського здоров'я, яка охоплює епідеміологічний нагляд, профілактику захворювань і промоцію здорового способу життя. Науковці наголошують, що ефективні реформи можливі лише за умов належної інституційної спроможності, достатнього кадрового та ресурсного забезпечення, а також модернізації фінансових механізмів і запровадження прозорого моніторингу результатів [9]. Саме ці елементи дозволяють оцінювати якість медичних послуг, виявляти системні прогалини та своєчасно реагувати на зміни в потребах населення.

Аналіз реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні демонструє складну та багатогранну картину, яка включає як значні досягнення останніх років, так і наявні системні проблеми, що гальмують підвищення ефективності медичних послуг і доступності охорони здоров'я для всіх громадян. Одним із ключових векторів змін стала трансформація первинної

медичної допомоги, що розпочалася у 2017 році та була спрямована на пацієнтоорієнтованість, конкурентність медичних закладів та фінансову мотивацію лікарів [6]. Запровадження принципу «гроші йдуть за пацієнтом» та підписання декларацій із сімейними лікарями дало можливість підвищити якість надання первинної допомоги, створити передумови для рівнішого розподілу фінансування й активізувати автономізацію закладів охорони здоров'я. Утім, на рівні реалізації реформи дослідники фіксують значну диференціацію у результатах між міськими та сільськими територіями, що зумовлено нерівними стартовими умовами та кадровим потенціалом [3].

Однією з ключових проблем, що продовжує ускладнювати ефективність державної політики у сфері охорони здоров'я, є нерівність доступу до медичних послуг. У багатьох регіонах України спостерігається суттєвий дисбаланс між кількістю населення та доступною інфраструктурою медичних закладів. Сільські громади часто стикаються з обмеженим вибором лікарів, недостатнім забезпеченням обладнанням та великими відстанями до найближчих лікарень. Ці територіальні диспропорції посилюються кадровим дефіцитом – особливо у спеціальностях, що потребують високої кваліфікації, таких як педіатрія, хірургія або анестезіологія. За оцінками українських дослідників, високий рівень трудової міграції медиків, низькі заробітні плати та перевантаження лікарів спричиняють подальше поглиблення кадрової кризи [5].

Важливим аспектом аналізу є розуміння того, що якість надання медичних послуг залишається нерівномірною. Хоча у межах реформи створено Національну службу здоров'я України (НСЗУ) [4], яка запровадила прозорі механізми контрактування, контроль за якістю на практиці часто залишається недостатнім. Зокрема, оцінка якості послуг на вторинному та третинному рівнях поки що не забезпечує повної відповідності європейським стандартам. Потребує модернізації також система клінічних протоколів, що вимагає адаптації міжнародних стандартів до українських умов та підвищення рівня доказовості медичної практики.

Окремої уваги заслуговує система громадського здоров'я, яка набуває особливого значення в умовах пандемічних ризиків, війни та інших надзвичайних ситуацій. Дослідники підкреслюють, що Україна лише на шляху формування повноцінної системи громадського здоров'я, яка включає епідеміологічний нагляд, профілактику захворювань, промоцію здорового способу життя та роботу з факторами ризику [9]. Незважаючи на створення Центру громадського здоров'я [7] та розвиток регіональних підрозділів, інституційна спроможність цієї системи поки що недостатня. Основними бар'єрами є брак фінансування, обмеженість статистичних даних, потреба у модернізації лабораторних мереж та недостатня інтеграція між рівнями медичної допомоги.

Особливо інтенсивно в останні роки розвивається цифровізація охорони здоров'я, яка розглядається як один із пріоритетних напрямів державної політики. Платформа eHealth забезпечила створення електронних медичних записів, електронних рецептів, направлень та контрактів між НСЗУ та закладами охорони здоров'я. За даними МОЗ України, цифрові інструменти забезпечують ефективне управління медичними даними, сприяють прозорості взаємодії між пацієнтом і медичним закладом, мінімізують ризики зловживань та підвищують доступність послуг [2]. Крім того, цифровізація створює можливості для збору аналітичних даних, прогнозування навантаження на систему та прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що є критично важливим на тлі реформ і сучасних викликів у сфері охорони здоров'я.

Водночас впровадження цифрових інструментів залишається нерівномірним: у частині громад бракує технічного забезпечення, швидкісного інтернету або належного рівня цифрової компетентності персоналу. Крім того, питання кібербезпеки та захисту персональних даних потребує подальшого вдосконалення, особливо в умовах гібридних загроз.

Аналіз реалізації державної політики також виявляє системні фінансові обмеження, що негативно впливають на інфраструктуру медичних закладів,

оплату праці лікарів та доступність інноваційних технологій. ВООЗ неодноразово наголошувала, що частка державних витрат на охорону здоров'я в Україні залишається нижчою за середньоєвропейські показники, що ставить під загрозу сталість реформ та доступність медичних послуг для соціально вразливих груп населення [9].

Водночас українські дослідники підкреслюють необхідність розширення партнерства між державними інституціями та місцевими громадами, адже саме органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль у забезпеченні матеріальної бази закладів первинної допомоги, організації профілактичних програм, закупівлі медичного обладнання та транспорту. Успішні приклади громад демонструють, що за умов ефективного управління та співпраці з державними програмами можна досягти суттєвих покращень у доступності та якості послуг [3].

Загалом, комплексний аналіз засвідчує, що ефективність державної політики у сфері охорони здоров'я залежить від поєднання кількох факторів: інституційної спроможності органів влади, стабільного фінансування, якісного менеджменту, розвитку людського капіталу, цифрових інновацій та партнерства між державними і недержавними структурами. Хоча реформи останніх років створили потужний фундамент для переходу до сучасної моделі охорони здоров'я, подальше удосконалення системи потребує комплексного підходу, довгострокового планування та активізації участі громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Електронна система охорони здоров'я. URL: <https://ehealth.gov.ua>
2. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua>
3. Мусієнко І. В. Державна політика у сфері охорони здоров'я: сучасні виклики та пріоритети розвитку. *Економіка та держава*. 2020. №7. С. 87–92.
4. Національна служба здоров'я України. URL: <https://nszu.gov.ua>
5. Нестеренко О. Реформування системи охорони здоров'я в Україні: аналітичний огляд. *Державне управління: теорія та практика*. 2021. №2. С. 45–53.

6. Про реформу охорони здоров'я в Україні. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/1338-19>

7. Центр громадського здоров'я України МОЗ. URL: <https://phc.org.ua>

8. Lekhan V., Richardson E., Shevchenko M. Health system review: Ukraine. *Health Systems in Transition*. 2015. Vol. 17(2). P. 1–154.

9. Rechel B., Maresso A., Sagan A., Hernández-Quevedo C. Organization and financing of public health services in Europe. *European Observatory on Health Systems and Policies*. WHO, 2018.

Дрозд В. Є.,
здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: **Мороз Ю. Ю.,**
доктор економічних наук, професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ ЗАРУБІЖНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ МОДЕЛЕЙ НА РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток державного управління в Україні значною мірою відбувався під впливом провідних зарубіжних управлінських моделей, які стали теоретичною та практичною основою для формування сучасної системи публічної влади. Після здобуття незалежності українська адміністративна система зберігала риси радянської бюрократичної моделі, що зумовлювало надмірну централізацію, слабку інституційну автономію та орієнтацію не на громадянина, а на вертикаль влади. Тому інтеграція зарубіжного досвіду стала ключовою умовою модернізації. На українські реформи найбільше вплинула європейська модель державного управління, заснована на принципах демократичності, відповідальності, верховенства права та відкритості.

Саме стандарти Європейського адміністративного простору визначили зміст реформ державної служби, розвиток децентралізації, антикорупційні механізми та запровадження принципу субсидіарності. Водночас помітним став вплив американської моделі публічного менеджменту, особливо в питаннях електронного урядування, управління за результатами та розвитку системи відкритих даних [1, с. 18].

Окреме значення для України мав підхід «нового публічного менеджменту» (NPM), який акцентує увагу на ефективності, прозорості, конкурентності та орієнтації на потреби громадян. Його елементи стали основою реформ державної служби та процесів цифрової трансформації після 2014 року.

Подальший розвиток українського державного управління демонструє поступовий перехід від традиційної бюрократичної моделі до змішаних підходів, які поєднують європейські регуляторні принципи та елементи управління, орієнтованого на результат. Запровадження електронних сервісів, цифрової ідентифікації, відкритих реєстрів та систем прозорого бюджетування – це приклади імплементації міжнародних практик, адаптованих до українських умов. Значний вплив справляють також скандинавські моделі публічного управління, зокрема в частині участі громадськості, локальної автономії й високих стандартів адміністративної етики [2].

Окрему роль відіграють міжнародні організації – ЄС, OECD, Світовий банк, ПРООН, які пропонують методології реформ та підтримують їх реалізацію через проєкти технічної допомоги. Варто зазначити, що Україна вже змогла перейняти європейський досвід по держ.управлінню.

Серед ключових змін слід виділити:

1. Запровадження принципу верховенства права. Європейські стандарти сприяли перегляду адміністративних процедур у нашій державі, ухвалення Закону «Про адміністративну процедуру» (2022), що забезпечує прозорість і передбачуваність рішень органів влади.

2. Перехід до професійної моделі державної служби. Рекомендації OECD та SIGMA стали основою реформи держслужби (оновлення HR-процесів, оцінювання результативності, конкурсний добір). Це значно змінило практику управління кадрами, наблизивши її до європейських стандартів.

3. Цифровізація як системний компонент управління. Європейські цифрові практики та підтримка EU4Digital сприяли створенню «Дії», електронних реєстрів, онлайн-послуг і розвитку цифрової ідентифікації. Україна стала одним із лідерів у цифровій трансформації серед країн-сусідів ЄС [3, с. 6].

На мою думку, у перспективі найбільш значним стане поглиблення інституційної інтеграції з ЄС, що поступово перетворить українську систему управління на складову європейського адміністративного простору. У найближчі 5-10 років можливе подальше зміцнення професійної держслужби, розширення цифрових сервісів, повна перебудова управління публічними фінансами та уніфікація регуляторних стандартів. Європейські моделі надалі визначатимуть логіку реформ – від локальної модернізації окремих органів до створення цілісної системи, заснованої на підзвітності, ефективності та прозорості. Саме вони стануть ключем до стійкості українського врядування та його здатності відповідати викликам післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. SIGMA. Ukraine: Monitoring Report 2023. – Paris : OECD Publishing, 2023. – 76 р.
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей до 2025 року : Розпоряд. Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. Офіційний вісник України. 2021. № 25. С. 139–141.
3. Карсім А. Ю. Адаптація європейських моделей публічного управління до умов повоєнної України: виклики та перспективи // Публічне управління і політика. – 2025. – № 5(9). – 12 с. –DOI: 10.70651/3041-2498/2025.5.1.0.

Захарова Л.О.

здобувач вищої освіти

Науковий керівник: **Дика О.С.**, кандидат економічних наук
доцент кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРОЦЕДУРА ПУБЛІЧНОЇ ЗАКУПІВЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ

Процедура публічної закупівлі в сучасних умовах стає ключовим інструментом ефективного управління місцевими фінансами, забезпечуючи прозорість, підзвітність та раціональне використання бюджетних коштів. В умовах обмеженості фінансових ресурсів для органів місцевого самоврядування надзвичайно важливо впроваджувати механізми, які дозволяють не лише оптимізувати витрати, а й підвищувати якість надання послуг населенню. Публічні закупівлі, як регламентований законодавством процес, створюють умови для конкуренції серед постачальників, зниження ризиків корупційних практик та формування обґрунтованої фінансової стратегії на місцевому рівні. У цьому контексті дослідження процедур публічних закупівель є надзвичайно актуальним для забезпечення ефективності управління бюджетними ресурсами та розвитку місцевої економіки.

Як зазначають І. О. Луніна та Т. Г. Бондарук, «публічним фінансам належить важливе місце в економіці країни: їхня частка перевищує 40 % ВВП України, забезпечуючи фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інфраструктури» [1, с. 5]. Це визначає стратегічну роль фінансового менеджменту у сфері публічних закупівель, де раціональне та прозоре використання коштів є ключовим критерієм ефективності.

Ю. О. Грузький підкреслює: «Основними принципами здійснення публічних закупівель є добросовісна конкуренція серед учасників, недискримінація, об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій, відкритість і прозорість на всіх стадіях закупівель» [2, с. 56]. Реалізація цих

принципів у межах децентралізації сприяє ефективному управлінню місцевими фінансами та формуванню довіри громадян до влади.

Система ProZorro стала важливим інструментом цифрової трансформації публічних фінансів. Як зазначає Н. Г. Синютка, «електронна система ProZorro стала каталізатором процесів діджиталізації державних видатків, проте для підвищення її ефективності необхідно удосконалити аналітичні механізми та підготовку кадрів у сфері публічного управління» [4, с. 193]. Це підкреслює значення розвитку кадрового потенціалу для підвищення якості фінансового менеджменту.

Закон України «Про публічні закупівлі» визначає загальні правила проведення процедур, спрямованих на добросовісну конкуренцію, запобігання дискримінації учасників і раціональне використання бюджетних коштів [3]. На місцевому рівні це законодавство реалізується через електронні торги, які стали невід'ємною частиною фінансового управління громад.

Для прикладу, у Житомирській області органи місцевого самоврядування активно використовують електронну систему ProZorro. На офіційному сайті Житомирської обласної військової адміністрації регулярно публікуються аналітичні огляди стану закупівель, у яких наголошується на питаннях прозорості, підзвітності та дотримання законодавства у сфері публічних закупівель [5]. Це свідчить про посилення інституційного контролю та підвищення відповідальності місцевих органів влади у використанні бюджетних коштів.

Проведене дослідження дозволило визначити ключові напрями підвищення ефективності публічних закупівель на місцевому рівні. Зокрема, було обґрунтовано необхідність запровадження регіональної системи ризик-менеджменту для своєчасного виявлення тендерів із підвищеним ризиком, створення міжмуніципальних центрів підтримки закупівель для малих громад, а також розвиток професійної освіти у сфері публічних фінансів. Публічні закупівлі виступають не лише як нормативно регламентована процедура, а й як

дієвий інструмент раціонального використання місцевих ресурсів, підвищення прозорості бюджетних витрат і стимулювання сталого розвитку громад. Впровадження запропонованих заходів може значно підвищити ефективність управління місцевими фінансами та сприяти зміцненню економічної стабільності територіальних громад.

Список використаних джерел

Луніна І. О., Бондарук Т. Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посібник. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с. С. 5. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_finan/Lunina-Bondaruk-Publichni-finansy.pdf

Грузький Ю. О. Система принципів здійснення публічних закупівель // Причорноморські економічні студії. 2021. Вип. 71. С. 55–62. DOI: 10.32843/bses.71-8.

Про публічні закупівлі : Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

Синютка Н. Г., Курило О. Б., Василюк Т. В. ProZorro: виклики для діджиталізації державних видатків в Україні. *Молодий вчений*. 2021. № 1 (89). С.191–195.

Прозорість та підзвітність: Огляд публічних закупівель у Житомирській області за першу половину липня 2024 р. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/prozoristapidzvitnist-oglyad-publichnyh-zakupivel-u-zhytomyrskij-oblasti-za-pershu-polovynu-lypnya-2024-roku/>

Грущинська І. М. Професійний розвиток кадрів у сфері публічних закупівель в умовах діджиталізації. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 1 (30). С. 123–129.

Іщук Я.Р.,

студентка 1 курсу спеціальності 281 “Публічне управління та адміністрування”

Науковий керівник: Дикий А.П.

д.е.н , професор, професор кафедри національної безпеки,

публічного управління та адміністрування

Державний університет «Житомирська політехніка»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасна держава є ключовим інститутом організації суспільного життя, який забезпечує реалізацію прав і свобод громадян, підтримку правопорядку, регулювання соціально-економічних процесів та координацію взаємодії між різними соціальними групами. Ефективне функціонування держави неможливе без налагодженої системи управління, здатної оперативно реагувати на виклики, адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовища та забезпечувати реалізацію стратегічних цілей державної політики.

В умовах глобалізації, цифровізації та динамічного розвитку економіки питання ефективного державного управління набуває особливої актуальності. Порушення балансу між регуляторними функціями держави та потребами громадянського суспільства, недостатня координація між органами влади різних рівнів або слабка інтеграція ринкових та публічних механізмів можуть призводити до неефективності управлінських рішень, уповільнення соціально-економічного розвитку та зниження довіри населення до державних інститутів.

Одним із ключових інструментів, що забезпечує цілісність та ефективність функціонування держави, є механізм державного управління. Його наукове дослідження є важливим не лише з теоретичної точки зору, а й з практичної перспективи: воно дозволяє виявляти закономірності взаємодії інституцій, визначати ефективні методи регулювання суспільних процесів, обґрунтовувати зміни у законодавчому, організаційному та інформаційному забезпеченні управлінської діяльності.

Актуальність теми визначається також необхідністю інтеграції класичних підходів до державного управління з сучасними практиками, такими як публічно-приватне партнерство, використання цифрових інструментів та забезпечення більшої прозорості та підзвітності державних рішень. Наукове осмислення поняття «механізм державного управління» дає змогу систематизувати знання про інструменти, методи, суб'єктів та об'єкти управлінського впливу, а також підкреслити їхню роль у забезпеченні стабільності та розвитку держави.

Таким чином, дослідження механізмів державного управління є важливим внеском у розуміння принципів організації управлінської діяльності держави та формування інструментів для її ефективного функціонування. Воно забезпечує наукове обґрунтування управлінських рішень і сприяє розвитку практики державного управління на всіх рівнях.

Поняття «механізм державного управління» ґрунтується на ширшій науковій категорії «механізм», що у соціальних та управлінських науках використовується для опису внутрішньої організації системи, її структурних зв'язків, процедур та інструментів, які забезпечують досягнення визначених результатів. У соціогуманітарній площині механізм розглядається як сукупність процесів та елементів, що формують сталі способи функціонування певного явища [3].

У контексті державного управління механізм відображає систему інструментів, методів, важелів та засобів, за допомогою яких держава впливає на суспільні відносини, забезпечує їх регулювання, стабілізацію або трансформацію відповідно до визначених завдань державної політики [1; 2].

Механізм державного управління охоплює як інституційний, так і процедурний компоненти: суб'єктів управління (державні органи та їх посадових осіб), об'єкти регуляторного впливу, нормативно-правові засади, інформаційні ресурси, а також інструменти та методи впливу. Його функціональне

призначення полягає у забезпеченні керованості суспільних процесів та досягненні стратегічних цілей розвитку [2].

Сучасне державне управління підкреслює значення взаємодії держави та громадянського суспільства, що забезпечує ефективність реалізації державної політики. В. Авер'янов визначає механізм державного управління як сукупність державних органів, організованих у систему для виконання завдань державної політики, та правових норм, що регламентують їхню діяльність [1]. О. Білик відзначає значення поєднання ринкових засад і цілеспрямованої політики державного регулювання економічних процесів, а також публічно-приватного партнерства для забезпечення стратегічного розвитку країни та окремих регіонів [3]. За О. Оболенським, механізм державного управління забезпечує практичну реалізацію функцій держави через структуровану систему методів, важелів і інструментів впливу, підкріплену правовим та інформаційним забезпеченням [2].

Радченко О.В. підкреслює, що механізми державного управління характеризуються цілеспрямованістю, структурованістю, наявністю усталених взаємозв'язків між елементами та системністю, що забезпечує стабільність і ефективність управлінських процесів [4]. Вони формують нормативно-організаційні рамки діяльності держави та виконують функцію вирішення ключових суспільних завдань. Суб'єктами впливу є державні органи та посадові особи, наділені владними повноваженнями, а також установи, що забезпечують трансляцію державної політики. Об'єктами впливу виступають різні сфери суспільного життя, які потребують регуляторного впливу.

Механізм державного управління виступає ключовим інструментом реалізації державної політики та забезпечення стабільності суспільних процесів. Він охоплює суб'єктів управління, об'єкти впливу, нормативно-правове та інформаційне забезпечення, а також методи та інструменти регулювання, що дозволяє ефективно координувати діяльність державних органів на всіх рівнях. Основними характеристиками механізму державного управління є цілеспрямованість, структурованість, системність та функціональна

взаємозалежність його елементів, що забезпечує стабільність та керованість управлінських процесів. Різномірне організаційна структура механізмів дозволяє диференційовано впливати на різні сфери суспільного життя та реалізовувати стратегічні цілі розвитку держави. Наукові підходи сучасних дослідників підкреслюють важливість інтеграції ринкових і публічних інструментів регулювання, взаємодії держави з громадянським суспільством та забезпечення належного правового й інформаційного підґрунтя управлінської діяльності. Механізми державного управління мають не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки вони забезпечують упорядкування суспільного життя, стабільність соціально-економічних процесів і досягнення стратегічних цілей розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Б. Державне управління в Україні : навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
2. Оболенський А.Ю., Борисевич С.О., Коник С.М. Публічне управління: навчальний посібник. Київ: НАДУ, 2018. 76 с.
3. Білик О. І., Лукашевська У.Т. Сутність, значення та розвиток публічного механізму. *Економіка і суспільство*. 2017. №12. С. 177-180.
4. Радченко О. В. Родові ознаки категорії «механізм» в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 3(15). С. 19–25.

Карпенко К.С.

здобувач освітнього ступеня магістра
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Івашова Л.М.**

д. держ. упр., проф., професор кафедри
публічного управління та митного адміністрування
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЦИФРОВА ВЗАЄМОДІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Проведення реформи державної служби в Україні відбувається в умовах глибоких політичних трансформацій та євроінтеграційних зобов'язань. Хоча задекларована потреба у відкритості влади та співпраці з інститутами громадянського суспільства (далі ГС) є високою, у практичній площині спостерігається дисбаланс між заявленими цілями та реальною результативністю інструментів громадської участі. Це підтверджує наявність гострої необхідності посилення ролі громадянського суспільства (далі ГС) як активного суб'єкта модернізації, оскільки воно виступає посередником між державою та населенням, формуючи суспільний запит на зміни та здійснюючи контроль за їх реалізацією. Тобто, саме ГС визначає демократичний характер реформ державної служби. З іншої сторони, як наголошує Є.В. Іванов [1, с. 8] – державна служба має функціонувати задля задоволення потреб суспільства, захисту прав і свобод людини та забезпечення стабільної діяльності державних органів.

Особливого значення участь громадянського суспільства набула після подій 2013–2014 років, що стали каталізатором політичних трансформацій та активізації суспільних рухів. Ю. Шайгородський підкреслює здатність громадянського суспільства до самоорганізації та безпосереднього впливу на прийняття політичних рішень [2, с. 136–138]. Саме суспільний тиск сприяв запровадженню антикорупційних змін, зокрема ухваленню закону про

люстрацію та створенню антикорупційних органів [3, с. 372], що демонструє реальний вплив громадськості на процес оновлення державної служби.

У сучасних умовах, які характеризуються воєнним станом, необхідністю протидії корупції та інтеграцією до ЄС, ІГС забезпечують громадський контроль за кадровими процесами та є джерелом експертної підтримки реформ державної служби [1, с. 10], що безпосередньо впливає на прозорість управлінських процесів та ефективність використання бюджетних коштів [4, с. 382].

Сьогодні участь громадянського суспільства виступає запорукою реалізації безпосередньої демократії та впровадження принципів «доброго врядування» [5]. Модернізаційний вплив ІГС на державну службу реалізується за кількома ключовими напрямками:

1. Формування порядку денного реформ (модель «архітектора»). Організації ІГС беруть участь у визначенні стратегічних пріоритетів, створенні нових інституцій та консультуванні органів влади (наприклад, у рамках Плану Ukraine Facility).

2. Інституційний розвиток та підвищення компетентності державної служби. ІГС забезпечує експертну підтримку та проводить навчальні і консультаційні заходи для підвищення професійної компетентності державних службовців [6, с. 60, 99].

3. Прозорість та підзвітність. ІГС сприяє закріпленню механізмів об'єктивної оцінки державних службовців та посилює контроль за кадровими процесами та антикорупційними змінами.

Успіх модернізації державної служби безпосередньо залежить від налагодження належної комунікації. У ХХІ столітті цифровізація стає ключовим інструментом, що кардинально трансформує взаємодію між ІГС та державними службовцями, перетворюючи її на ефективну та прозору екосистему шляхом:

✓ *забезпечення інституційної прозорості та підзвітності* через впровадження відкритих даних (Open Data) та електронний документообіг та електронне урядування;

✓ *каналізація суспільного запиту та експертної підтримки* через цифрові платформи для громадського обговорення та спільне творення (Co-creation).

Тобто під час повномасштабної війни громадянська активність не лише переорієнтувалася на оборонні потреби та гуманітарну підтримку, а й посилила контроль за реформами у сферах, що безпосередньо пов'язані з діяльністю державної служби. Очікування громадян полягають у зниженні корупції та підвищенні ефективності використання бюджетних коштів, що безпосередньо впливає на прозорість управлінських процесів [5, с. 382].

Важливим напрямом є участь громадянського суспільства у виконанні євроінтеграційних зобов'язань України. Зокрема, через механізми Плану Ukraine Facility запроваджуються інструменти залучення громадськості до ухвалення рішень на місцевому рівні, що сприяє підвищенню якості сервісів публічного управління.

У межах моделі «архітектора» організації громадянського суспільства беруть участь у формуванні порядку денного реформ, створенні нових інституцій та підвищенні професійної компетентності державних службовців шляхом проведення навчальних і консультаційних заходів, що забезпечує інституційний розвиток державної служби [6, с. 60, 99].

Крім того, завдяки долученню до державних проєктів модернізації, таких як «Renovation. Сучасний уряд» (2023 р.), громадянське суспільство бере участь у вдосконаленні організаційних процесів, що сприяє підвищенню ефективності діяльності центральних органів виконавчої влади та орієнтації реформ на суспільні потреби [7, с. 34].

Таким чином, цифровізація виступає технологічним важелем, який забезпечує синхронізацію суспільного запиту з процесами прийняття рішень ДС, роблячи реформи більш цілеспрямованими та орієнтованими на потреби громадян. Участь громадянського суспільства є ключовим каталізатором реформування та модернізації державної служби України, сприяючи

підвищенню прозорості, підзвітності та якості прийняття управлінських рішень. Ефективність цієї взаємодії у сучасних умовах безпосередньо залежить від активного застосування цифрових технологій, які забезпечують пряму комунікацію та незалежний моніторинг діяльності державних службовців. Першочерговим кроком для подальшої модернізації є усвідомлення нерозривності процесів реформування ДС та забезпечення цифрової відкритості, що є основою для виконання євроінтеграційних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Іванов Є. В. Історія зародження та розвитку державної служби в Україні в контексті викликів сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Т. 32 (71), № 2. С. 7-12.
2. Шайгородський Ю. Роль громадянського суспільства у становленні нової політичної реальності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 3(71). С. 136-152.
3. Степаненко В. П. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 420 с.
4. Любохинець Л. С., Бушовська Л. В., Мейш А. В. Громадянське суспільство України: проблемні аспекти та напрями розвитку. *Modeling the Development of the Economic Systems*. 2024. № 14. С. 379-387.
5. Рижук Ю. М. Громадська участь в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2023. № 7. С. 1-4.
6. Краснопольська Т. М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2015. 104 с.
7. Реформа системи оплати праці державних службовців: зворотний зв'язок: рРезультати опитування. Офіційний веб-портал НАДС. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/%D0%9E%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96/zvit-opituvannya-24122021.pdf>

Килюшик Є.С.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**

д.е.н., професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ДЕМОГРАФІЧНІ ВИКЛИКИ УКРАЇНИ У ВИМІРІ СУСПІЛЬНИХ ОЦІНОК ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Демографічна безпека є одним з ключових компонентів соціально-економічної стабільності для довгострокового розвитку країни. Сьогодні Україна переживає масштабний демографічний шок, що бере свій початок з історичних процесів становлення незалежної держави, до нинішніх кризових умов, спричиненими повномасштабною війною, що проявляється у поєднанні різкого спаду народжуваності, надлишкової смертності, відсутності якісної державної підтримки, значної зовнішньої міграції та вимушеного внутрішнього переміщення, відсутністю базових ресурсів для ефективного батьківства та інше. Така ситуація створює виклики для державної політики, соціальної та міграційної безпеки, людського капіталу та економічного потенціалу країни.

Тож питання суспільного сприйняття демографічних процесів є особливо значущим, і його вивченню присвячено запропоноване дослідження. Метою соціологічного дослідження є: вивчення демографічних процесів в Україні шляхом аналізу репродуктивної поведінки населення, міграційних настроїв та оцінки ефективності державної політики у сфері демографічного розвитку, за для визначення потенційних напрямів, розроблення шляхів подолання бар'єрів, удосконалення програм підтримки населення та інструментів державної політики для подолання демографічної кризи.

У дослідженні використано онлайн-опитування на основі формалізованої анкети Google Forms, що дозволило поєднати закриті та відкриті запитання. Вибірка була комбінованою, із елементами спрямованого та стихійного відбору,

тому участь взяли респонденти, які мали бажання й можливість заповнити анкету.

Анкета містила 15 запитань, структурованих у три тематичні секції:

- паспортна частина (2 запитання): вік, стать респондента;
- сім'я та народжуваність (5 запитань): репродуктивні установки та оцінка рівня державної підтримки сімей з дітьми;
- міграція (6 запитань): ставлення до Постанови КМУ щодо виїзду чоловіків 18–22 років під час воєнного стану та оцінка доцільності залучення трудових мігрантів;
- державна політика (2 запитання): сприйняття масштабів демографічного спаду та оцінка ефективних заходів державної політики.

Усі секції взаємопов'язані та доповнюють одна одну, формуючи цілісне бачення демографічної ситуації.

В загальному в опитуванні взяли участь 53 людини, з яких найбільший відсоток становлять жінки (58,8%) найбільша частка опитаних (39,3%) перебуває у віковому діапазоні від 23 до 35 років, 33,3% опитаних віком від 18 до 22 років, 11,8 % від 36 до 45 років, 9,8% респонденти віком 45+ та 5,9% до 18 років. Демографічний портрет опитаних, дозволяє отримати комплексний зріз думок: від шкільної та студентської молоді, яка лише починає будувати своє життя, до зрілого населення, яке оцінює ситуацію крізь призму набутого досвіду.

Результати секції «Сім'я» показали, що хоча «ідеальна» кількість дітей варіюється, усі вікові групи переважно орієнтуються на модель із двома дітьми, що відтворює стійкий соціальний стандарт. Водночас реальна поведінка не відповідає цим установкам: 53,8% молоді віком 18–22 років не планують найближчим часом народжувати, а 36,8% молодих сімей декларують бажання мати дітей, але відкладають це через низку обмежень. Отримані дані свідчать не про небажання батьківства, а радше про дефіцит ресурсів, відчуття нестабільності та небезпеки, що зумовлює відкладену репродуктивну поведінку. У перспективі це може формувати «пастку однієї дитини», коли через економічні

труднощі, брак соціальних гарантій та відсутність умов для ефективного батьківства реалізується лише мінімальний репродуктивний план. Таким чином, модель із двома дітьми, яку більшість вважає оптимальною, часто не досягається на практиці.

«В Україні, щоб покращити демографічну ситуацію, кожна жінка повинна народжувати в середньому дві дитини. Принаймні, так би мала виглядати середня народжуваність у країні. Проте, для того щоб це справді відобразилося на демографічних показниках, така ситуація має тривати 20–30 років. За один рік кардинальних змін очікувати не варто». Про це розповів заступник директора з наукової роботи Інституту демографії та проблем якості життя НАНУ Олександр Гладун [2].

Інший експерт зауважує, що «дві дитини – це не норма для всіх». Він пояснює: «Приблизно п'ята частина населення, а то й більше, ніколи не матиме дітей. Це з різних причин, і це треба просто прийняти. Тоді на тих, хто народжує дітей, статистично має припадати по 2,5 дитини. Тобто на кожну сім'ю з двома дітьми має припадати одна сім'я з трьома дітьми. Якщо врахувати сім'ї з однією дитиною, то на кожну таку сім'ю повинна припадати сім'я з чотирма дітьми». [1].

Серед основних причин відкладання народження дітей респонденти називали:

- економічну нестабільність і низькі доходи та невпевненість у майбутньому через військову агресію РФ проти України – вся сукупність респондентів;
- відсутність житла та несприятливі умови для забезпечення базових потреб життєдіяльності – 66,7%;
- кар'єрні амбіції та бажання самореалізації – 41,2%, що відображає зміну ціннісних орієнтацій молоді;
- життя на відстані – 39,2%;
- високу вартість виховання дитини – 31,4%;
- відсутність державної підтримки – 25,5%;
- проблеми зі здоров'ям – лише 10 респондентів (19,6%).

Ці фактори створюють передумови для міграції українців, що набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Це підтверджується результатами опитування щодо ставлення до Постанови, яка дозволяє чоловікам віком 18–22 років виїжджати за кордон на законних підставах:

- 49,1% респондентів повністю підтримують постанову, серед яких більшість - молодь віком 18–22 років (61,5%);
- 31,4% не підтримують таке рішення, вбачаючи в ньому ризик додаткового відтоку молодих чоловіків у період, коли країна потребує мобілізаційних ресурсів;
- 19,6% вагалися з відповіддю, що свідчить про суперечливість громадської думки, обумовлену прагненням до свободи пересування та усвідомленням національного обов'язку.

Налаштування щодо міграції серед респондентів різняться. Понад дві п'ятих (43,2%) заявили, що виїхали б за кордон тимчасово та планували б повернутися в Україну. Це свідчить про поширеність орієнтації на тимчасову або трудову міграцію, спрямовану на поліпшення матеріальних умов, здобуття досвіду або підвищення якості життя.

Водночас 37,3% опитаних не скористалися б можливістю виїхати навіть за наявності законного дозволу. Така позиція демонструє існування значної групи громадян із вираженою орієнтацією на проживання в Україні, яку визначають патріотичні мотиви, сімейні обставини, наявність дітей та складнощі адаптації до життя в іншій країні.

Невелика, але важлива частка респондентів (19,5%) висловила готовність виїхати за кордон без планів щодо повернення, що вказує на потенційне ядро постійної еміграції. Отримані результати підкреслюють можливий ризик довгострокової втрати частини молодого населення, що може мати значний демографічний та соціально-економічний вплив на країну.

У цьому контексті завдання держави розробити ефективні механізми регулювання демографічних процесів. Абсолютна більшість опитаних (86,3%)

зазначила, що значне підвищення соціальних виплат та заробітних плат є найефективнішим заходом для подолання демографічної кризи. Друге за значущістю місце займає забезпечення доступного житла для молодих сімей - 76,5 %. Це підтверджує, що житлове питання залишається одним із ключових бар'єрів на шляху до планування сім'ї та народження дітей.

Ще 33,3 % респондентів вказали на необхідність створення умов для поєднання роботи та сім'ї, що підкреслює потребу у гнучких графіках роботи, системах догляду за дітьми та посиленій підтримці працюючих батьків. Інші важливі напрями державної політики включають:

- покращення якості медичного обслуговування - 23,5%;
- розвиток інфраструктури (дитсадки, школи, медичні заклади) - 25,5%;
- програми підтримки внутрішньо переміщених осіб та мігрантів - 17,6%.

Водночас понад 72% критично налаштованих учасників опитування висловили однозначне несприйняття ідеї залучення мігрантів. Це може бути пов'язано з побоюваннями конкуренції на ринку праці, нерівними умовами працевлаштування, культурними відмінностями або недовірою до ефективності державної політики у сфері трудової міграції.

Отже, сучасна демографічна ситуація в Україні характеризується гостротою проблем, високим рівнем напруженості, кризою ресурсів та загрозами безпеці. Проблеми в демографічній сфері мають глибоке історичне коріння – від процесів становлення незалежної держави до нинішніх кризових умов.

Понад половина опитаних (51%) оцінили рівень державної підтримки як низький, що свідчить про значне незадоволення існуючими механізмами допомоги та соціальних гарантій. Громадяни не відчують належної матеріальної та соціальної підтримки від держави, а чинні програми не відповідають потребам сімей із дітьми. Така ситуація стримує позитивну репродуктивну поведінку та посилює демографічні виклики, пов'язані з низькою народжуваністю.

Дослідження демографічних викликів України у вимірі суспільних оцінок є надзвичайно важливим для розробки ефективної державної політики. Соціальні опитування дозволяють виявити реальні потреби населення, проблемні сфери та пріоритети громадян щодо підтримки сімей, умов для народжуваності та запобігання міграційним ризикам. Отримані дані створюють науково обґрунтовану базу для формування довгострокових і комплексних заходів, спрямованих на подолання демографічної кризи та забезпечення сталого розвитку країни. Таким чином, суспільні оцінки стають ключовим інструментом для прийняття рішень у сфері демографічної політики, що враховують реальні запити та очікування громадян.

Список використаних джерел

1. Половинка Д. Демографічна катастрофа в Україні. *Medium*. URL: <https://medium.com/@navpil/ukraine-demographic-crisis-2556336fab9a> (дата звернення: 28.11.2025).
2. Скільки дітей має народжуватись, щоб в Україні збільшувалось населення: демограф здивував заявою. URL: <https://tsn.ua/exclusive/skilky-ditey-maye-narodzuvatys-shchob-v-ukrayini-zbilshuvalos-naselennia-demohraf-zdyvuvav-zaiavoiu-2800691.html> (дата звернення: 28.11.2025).

Климчук-Побережник В.А

здобувач освітньо-наукового рівня магістер

за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.** професор, доктор економічних наук

Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДЯНАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: БАР'ЄРИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ

У сучасних умовах розвитку державності комунікація між громадянами та органами влади виступає одним із ключових інструментів формування демократичної та стійкої системи публічного управління. Незважаючи на тривалу наукову традицію вивчення цього явища, поняття «комунікація» трактується дослідниками по-різному. Зокрема, у праці С. В. Гусака [1] акцентується, що комунікація розглядається як процес двостороннього обміну інформацією, спрямований на досягнення взаєморозуміння між суб'єктами взаємодії – як окремими особами, так і організаціями. У роботі звертається увага на трансформацію сучасних засобів комунікації під впливом технологічного розвитку, що змінює спосіб сприйняття й обробки інформації громадянами.

Процеси цифровізації та діджиталізації істотно розширили спектр можливостей для взаємодії населення з органами державної влади. Сьогодні поряд із традиційними усними, письмовими та офіційними каналами (звернення, скарги, петиції) активно використовуються цифрові інструменти – електронні портали, чат-боти, соціальні мережі. Водночас значна частина громадян залишається недостатньо обізнаною щодо способів звернення до органів влади та можливостей оперативного вирішення власних питань.

Проблеми у сфері комунікації зумовлені не лише цифровою нерівністю, що посилилася через військові дії та відсутність якісного інтернет-з'єднання в окремих населених пунктах. До перешкод ефективної взаємодії також належать небажання частини громадян опановувати нові канали зв'язку, негативний попередній досвід спілкування з органами влади, недостатня поінформованість

самих посадових осіб щодо процедур комунікації з населенням, брак професійної підготовки державних службовців, а також тривалий строк розгляду звернень.

Ефективність комунікації між громадянами та органами державної влади є ключовою умовою результативності публічного управління. Для підвищення якості комунікативної взаємодії необхідне комплексне вдосконалення чинної нормативно-правової бази, впровадження відповідних державних програм та посилення контролю за виконанням визначених заходів. Удосконалення потребують усі види комунікацій – висхідні, низхідні, горизонтальні, цифрові, публічні та письмові, що функціонують у взаємодії держави й громадян.

Системне вдосконалення комунікацій у сфері публічного управління можливе лише за умови одночасного посилення нормативного регулювання, цифрової трансформації, міжвідомчої координації та підвищення рівня інституційної відповідальності. Це дозволить підвищити довіру громадян до влади та забезпечити належний рівень взаємодії в умовах сучасних викликів.

Розгляд сучасних підходів до комунікації між громадянами та органами державної влади дає змогу окреслити ключові напрями вдосконалення кожного її виду. Як зазначено у фахових дослідженнях [2], метою аналізу системи комунікацій є визначення шляхів підвищення ефективності двостороннього діалогу, забезпечення прозорості управлінських рішень та розширення участі громадян у формуванні державної політики. На загальнодержавному та місцевому рівнях актуальним залишається подальший розвиток цифровізації, зокрема розширення функціоналу електронних петицій, онлайн-голосувань і електронних звернень, а також створення єдиних цифрових платформ, що дають змогу громадянам відстежувати стан розгляду їхніх звернень.

Важливим напрямом удосконалення є посилення механізмів зворотного зв'язку й прозорості, що передбачає обов'язкове оприлюднення результатів розгляду звернень та контроль за дотриманням визначених законом строків. До пріоритетів також належить впровадження інструментів електронної демократії та розвиток практики громадських обговорень проєктів нормативних актів. Удосконалення процедур розгляду звернень вимагає чітких, неконфліктних

алгоритмів, орієнтованих на зменшення бюрократії та впровадження принципу «однієї взаємодії», що спрощує процес комунікації громадянина з владою.

Значну роль відіграють навчальні та інформаційні заходи, спрямовані на підвищення кваліфікації посадових осіб, їхню здатність здійснювати публічну комунікацію з урахуванням норм чинного законодавства, етичних стандартів та принципів емпатії. Паралельно актуальним завданням є інформування громадян про їхні права, доступні механізми звернення та можливості участі в управлінні. Прозорість державних процесів забезпечуватиметься завдяки систематичному оприлюдненню проєктів рішень, відкритих даних, звітів про діяльність органів влади та розбудові механізмів моніторингу громадської думки й оцінки якості публічних послуг.

Формування партнерських відносин між державою та громадськістю передбачає залучення представників громадських організацій та експертів до спільних консультативних платформ і робочих груп. Важливим є також підвищення доступності комунікаційних процесів шляхом спрощення мови документів, адаптації інформації для маломобільних груп і забезпечення її багатомовності. Окремим напрямом виступає розвиток медіаграмотності серед населення, що дозволяє громадянам ефективно й критично користуватися цифровими ресурсами взаємодії з владою, а також підтримка інституційної спроможності громадських організацій, які виконують функцію посередників між суспільством і державою.

Запропоновані формати комунікації охоплюють проведення регулярних зустрічей з громадами як в офлайн-, так і в онлайн-форматах, розвиток «гарячих ліній» та чат-ботів для оперативного реагування на запити населення, а також створення консультативних громадських рад для системного моніторингу та участі в розробці політик.

Системне вдосконалення публічної комунікації потребує комплексного підходу, що поєднує технологічні інновації, інституційні зміни та розвиток людського капіталу. Розширення цифрових сервісів, підвищення прозорості, впорядкування процедур взаємодії з громадянами та налагодження діалогу за

участі громадськості створюють підґрунтя для формування довіри до влади та зміцнення демократичних механізмів управління. Запровадження окреслених заходів забезпечить підвищення ефективності публічного управління та сприятиме розширенню участі громадян у процесах ухвалення рішень.

Список використаних джерел

1. Гусак С. В. Комунікація в організаціях: класифікація, особливості, бар'єри. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи, м. Вінниця, 18-29 травня 2020 р. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2020/paper/view/10395>.

2. Боднаренко Б. О. Комунікація органів влади з громадськістю. Матеріали XLIX науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 27-28 квітня 2020 р. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2020/paper/view/10110>.

Колесник В.С.,
здобувачка освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Державний університет «Житомирська політехніка»
Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,**
доктор економічних наук, професор
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Сучасна публічна служба функціонує в умовах безпрецедентної глобальної трансформації, за якої ефективність держави та її здатність швидко реагувати на динамічні виклики безпосередньо залежить від якості, підготовки та

професійних навичок її персоналу. Саме тому дослідження професіоналізації публічної служби як фундаментальної основи його модернізації є надзвичайно важливим.

Професіоналізм сьогодні виходить за рамки простих кваліфікаційних навичок та стає необхідною вимогою успішного реформування, що поєднує набуття нових цифрових навичок та встановлення високих етичних стандартів. У цьому контексті комплексна цифровізація виступає як громадянська необхідність, що радикально змінює адміністративні процеси, вимагаючи від службовців переходу від рутинних операцій до стратегічного мислення, аналітичної роботи та забезпечення кібербезпеки. Водночас ця технологічна модернізація має бути нерозривно пов'язана з розвитком високого рівня адміністративної культури, що базується на принципах прозорості, підзвітності та орієнтованості на громадян.

Модернізація публічної служби України є стратегічною необхідністю, професіоналізація якої є фундаментальною передумовою. У контексті європейської інтеграції професіоналізм визначається як безперервний процес розвитку професійного персоналу, що поєднує високу кваліфікацію, етичну стабільність та політичну нейтральність [3].

Концептуальні основи професіоналізації закладені в компетентнісному підході, який є ключовим елементом у розробці критеріїв оцінювання та програм безперервного професійного розвитку. Стратегічний вектор модернізації, що відображає європейський вибір, базується на принципах, визначених Кабінетом Міністрів України. Зокрема, впровадження успішних практик країн Європейського Союзу підкреслює необхідність впровадження інноваційних підходів до професійного розвитку публічних службовців. Незважаючи на стратегічні наміри, існує наукова прогалина, яка полягає в недостатній розробці інноваційних механізмів, здатних швидко адаптувати кваліфікацію персоналу до сучасних динамічних потреб.

Обґрунтування цифровізації як ключового інструменту модернізації полягає в її здатності забезпечити прозорість послуг та підвищити операційну ефективність. Основою професіоналізму в цифрову епоху є цифрова компетентність. На думку науковців, вона включає не лише технічні навички, а й кібербезпеку, цифрову комунікацію та оцінку критичної інформації. Саме ці навички дозволяють працівникам перетворитися з адміністраторів на архітекторів послуг, орієнтованих на потреби громадян.

Для кількісного обґрунтування проблеми недостатньої професіоналізації та підтвердження необхідності модернізації було проведено аналіз потреб державних службовців категорії «В». Вибір цієї категорії є методологічно обґрунтованим, оскільки державні службовці категорії "В" (спеціалісти та фахівці) становлять найбільший сегмент публічної служби (понад 105 000 осіб згідно зі Звітом [1]), які виконують більшість адміністративних функцій та безпосередньо взаємодіють з громадянами. Аналіз їхніх потреб є найбільш репрезентативним для підтвердження загальнонаціональної проблеми недостатньої професіоналізації та підтвердження необхідності модернізації масової робочої сили.

Аналіз, розроблений на основі Аналітичного звіту Національного агентства державної служби, підтверджує, що впровадження цифровізації як інструменту модернізації гальмується об'єктивними викликами. Це чітко показується на рис. 1, яка відображає основні потреби працівників категорії «В» щодо підвищення професійних навичок [1].

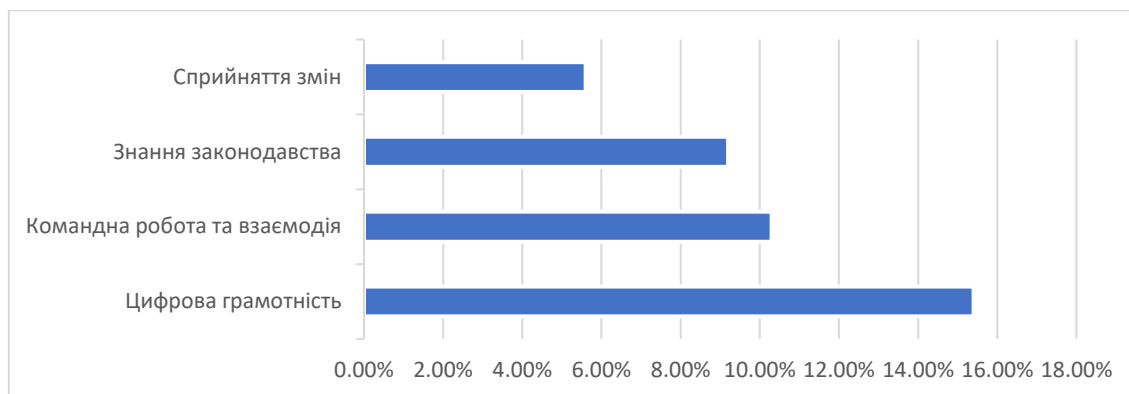

Рис 1. ТОП-4 потреб державних службовців категорії «В» в удосконаленні професійних компетентностей

Джерело: складено автором на основі даних джерела [1].

Як показують дані, пріоритетність потреб у навчанні безпосередньо відображає актуальність професіоналізації в контексті цифровізації. Аналіз показав, що серед працівників категорії «В» найбільшою потребою було покращення цифрової грамотності, що становило 15,4% від загальної кількості виявлених потреб [1]. На другому місці опинилася потреба покращення командної роботи та взаємодії (10,3%), що безпосередньо пов'язано з комунікаційною складовою адміністративної культури. Знання законодавства (9,2%) та обізнаність про зміни (5,6%) також є пріоритетами, оскільки вони важливі для забезпечення модернізації.

Ці кількісні дані безпосередньо вказують на значний розрив у професійному розвитку: лідерство в цифровій грамотності та комунікативних навичках підтверджує, що сучасні механізми професіоналізації не встигають за динамікою викликів модернізації [1].

Успішна модернізація, зумовлена цифровізацією, неможлива без паралельного розвитку високоякісної адміністративної культури. Ця культура являє собою сукупність цінностей, норм та моделей поведінки, що визначають якість взаємодії між урядом та суспільством.

У цифровій сфері цифровий етикет стає невід'ємною частиною адміністративної культури. Він охоплює правила належного спілкування в електронному середовищі, зокрема використання електронної пошти та платформ для онлайн-зустрічей, і має прямий вплив на довіру громадян до публічної служби. Тому розвиток високоякісної адміністративної культури є кінцевим результатом синергії між професіоналізмом, заснованим на компетентнісному підході, та ефективною та етично збалансованою цифровізацією.

Професіоналізація державного управління є фундаментальною передумовою його модернізації, яка вимагає трансформації людських ресурсів шляхом цифровізації та високої адміністративної культури. Проведений аналіз потреб працівників категорії "В" підтвердив наявність критичних прогалин у їхній підготовці. Найбільші запити на навчання стосуються цифрової грамотності (15,4%) та командної роботи та взаємодії (10,3%).

На основі цих даних пропонується низка заходів як-от, створити інтегровану цифрову платформу для безперервного професійного розвитку, включаючи модулі цифрової грамотності та етикету, запровадити обов'язкову сертифікацію цифрових навичок для всіх працівників для забезпечення мінімальних стандартів кібербезпеки, посилити етичну та культурну підготовку, наголошуючи на командній роботі та прийнятті змін та адаптувати інноваційні механізми ЄС для оцінки навичок, стратегічного планування та орієнтації на результат.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт щодо визначення індивідуальних потреб у професійному навчанні державних службовців на 2025 рік / Національне агентство України з питань державної служби. 2025. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/uploaded-files/zvit-individualni-potrebi-2025-1.pdf> (дата звернення: 25.11.2025).

2. Матвейчук Л. О., Польовий П. В. Цифрова компетентність публічних службовців: теоретична площина // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та

адміністрування. 2022. Т. 33 (72), № 2. С. 55–62. URL:
https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/10.pdf (дата
звернення: 25.11.2025).

3. Публічне управління : навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Публічне управління та адміністрування» / за заг. ред. Бутченка Т. І. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 167 с. URL:
<https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/24543/1/0060711.pdf> (дата
звернення: 25.11.2025).

4. Реформа державного управління / Кабінет Міністрів України. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-derzhavnogo-upravlinnya> (дата звернення: 25.11.2025).

5. Хорошилов Є. Г. Інноваційні підходи до професійного розвитку публічних службовців: імплементація успішних практик країн ЄС в Україні // Молодий вчений. 2025. № 1. С. 135–139. URL:
<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6344/6205> (дата
звернення: 25.11.2025).

Кос О.Ю.

здобувачка освітнього ступеня магістр
за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасна система публічного управління перебуває під впливом складних соціальних, економічних та технологічних змін, що суттєво підвищує вимоги до професійних компетенцій державних службовців. Глобальні тенденції цифровізації, трансформації управлінських процесів у відповідь на виклики часу, а також очікування громадян щодо якості та ефективності публічних послуг

зумовлюють необхідність формування високого рівня професіоналізму у сфері публічного управління. Однією з ключових проблем у цьому контексті є дефіцит кваліфікованих кадрів, що пов'язано з демографічними змінами, недостатньою системою професійного розвитку та обмеженими можливостями для кар'єрного зростання в державному секторі. Ефективне кадрове забезпечення та системний розвиток професійної компетентності державних службовців стають визначальними факторами підвищення результативності публічного управління та довіри громадян до державних інститутів.

Професійний розвиток персоналу в публічному управлінні має ґрунтуватися на системному підході до управління людським капіталом, що включає планування, організацію та оцінювання навчальних програм, адаптованих до потреб державних органів. Цей підхід спрямований не лише на підвищення технологічних та фахових навичок, але й на формування управлінських компетенцій, які забезпечують здатність працівників виконувати складні управлінські функції у відповідь на вимоги часу. До таких компетенцій належать здатність приймати стратегічні рішення, ефективно взаємодіяти з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами, адаптуватися до змін і впроваджувати інновації у процесі публічного адміністрування.

Наукові дослідження підкреслюють важливість професіоналізму як основи розвитку кадрів у публічному управлінні. Зокрема, Пасемко Г., Таран О. та Бабак Д. зазначають, що професіоналізм включає не лише професійну компетентність, але й практичний досвід, який дозволяє державному службовцю ефективно функціонувати у публічній сфері. Автори підкреслюють, що розвиток персоналу є ключовим ресурсом підвищення ефективності діяльності органів влади, а професійна компетентність має багатовимірний характер, включаючи знання, практичні навички та здатність до прийняття управлінських рішень, що визначає здатність службовця до якісного виконання функцій публічного управління [1].

Стратегічний розвиток персоналу у публічному управлінні передбачає встановлення та реалізацію довгострокових цілей, що спрямовані на підвищення ефективності органів влади, посилення їх спроможності вирішувати соціальні та

економічні завдання, оптимізувати використання ресурсів та підвищувати рівень надання публічних послуг. У цьому контексті розвиток професійного потенціалу працівників розглядається як інвестиція в управлінський капітал, що забезпечує стабільність та адаптивність органів влади до змін у зовнішньому середовищі.

Європейський досвід управління людськими ресурсами у сфері публічного управління демонструє високу ефективність систем, побудованих на принципах merit-based відбору та комплексних програм професійного розвитку. Хорошилов Є. зазначає, що країни ЄС активно впроваджують інноваційні методи навчання, оцінювання ефективності та управління кар'єрою державних службовців, що дозволяє досягати високого рівня компетентності та результативності у публічному секторі. Водночас Україна має значний потенціал для адаптації цих практик, зокрема через модернізацію HR-служб, розвиток професійних мереж та активне впровадження цифрових платформ у процес навчання та оцінювання персоналу [2].

Концепція безперервного навчання є невід'ємною складовою професійного розвитку персоналу у публічному секторі. Безперервне навчання сприяє не лише оновленню знань і освоєнню нових технологій, але й формує культуру саморозвитку, що стає вирішальною умовою для підвищення адаптивності та інноваційної активності державних службовців. Такий підхід стимулює працівників до постійного вдосконалення професійних навичок, що сприяє підвищенню результативності управлінської діяльності та зменшенню плинності кадрів.

Важливу роль у системі професійного розвитку персоналу відіграє корпоративна культура, спрямована на підтримку навчання, поширення інновацій та розвиток професійної етики. Організації публічного сектору, які формують та підтримують таку культуру, демонструють вищий рівень залученості працівників, ефективність взаємодії між підрозділами та готовність до впровадження змін у відповідь на виклики зовнішнього середовища. Сильна корпоративна культура сприяє підвищенню мотивації працівників, створенню умов для професійного зростання та виробленню спільних цінностей, що зміцнює довіру громади до державних інститутів.

Сучасні цифрові технології та інтерактивні освітні платформи відкривають нові можливості для розвитку компетенцій державних службовців. Використання таких технологій дозволяє створювати адаптивне, інтерактивне навчальне середовище, де навчальні матеріали оновлюються відповідно до актуальних потреб та стандартів управлінської практики. Цифрові ресурси включають онлайн-курси, відеолекції, симуляції управлінських ситуацій і кейси з практики, що сприяє підвищенню рівня професійної компетентності та розвитку навичок, необхідних для роботи в сучасних умовах.

Таким чином, система професійного розвитку персоналу в публічному управлінні є комплексною і багаторівневою. Вона має ґрунтуватися на стратегічному плануванні, принципах безперервного навчання, формуванні підтримуючої корпоративної культури та впровадженні цифрових технологій. Інтеграція європейського досвіду та національних практик дозволяє підвищити професійну компетентність державних службовців, забезпечити ефективність управлінських процесів, адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та сприяти сталому розвитку публічного сектору в цілому.

Список використаних джерел

1. Пасемко, Г., Таран, О., & Бабак, Д. (2022). Професіоналізм у системі публічного управління як основа розвитку персоналу публічної служби. *Економіка та суспільство*, (42). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-45>
2. Хорошилов, Є. (2024). Концептуальні засади розвитку людських ресурсів в системі публічного управління: європейський досвід та українські перспективи. *Молодий вчений*, 6 (130), 131-136. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6-130-35>

Красько М.О.,

Аспірант кафедри публічного управління,

Науковий керівник: **Кучук А. М.,**

доктор юридичних наук, професор.

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПО РЕАЛІЗАЦІЇ КОНФІСКОВАНИХ АКТИВІВ

На сьогоднішній день, через військове положення перед публічним управлінням України постають серйозні виклики, а особливо це стосується сфери реалізації конфіскованих та арештованих активів. Справедливий процес реалізації конфіскованих та арештованих активів є одним з елементів економічної безпеки держави оскільки забезпечує ефект відшкодування збитків та протидію неправомірній економічній діяльності. Безпека економічних процесів надзвичайно важлива у ситуації військового положення, оскільки в такі часи будь яка економічна діяльність стає складнішою, а перспектива позитивних результатів знижується, через недостатню прозорість державних процесів та ризик корупційних маніпуляцій.

Основними проблемами які фіксують науковці є:

1. Неоднорідність нормативно правового поля, Н. Б. Новицька стверджує про недостатню чіткість механізмів реалізації повноважень агентства по розшуку та менеджменту активів, і необхідність звернень до інших органів держави.

2. Затримки при передачі активів. Згідно до дослідження TI Ukraine, відповідальні органи не мають інституційного ресурсу для забезпечення швидкого процесу передачі конфіскованих активів.

3. Корупційні ризики. У роботах Мельника М. І. а також Кліхарда Р. зазначається що процеси оцінки та реалізації конфіскованих активів потребують посилення заходів запобігання корупційним зловживанням.

4. Знецінення активів. У дослідженні П. Демчука стверджується про зниження вартості конфіскованих активів, при їх довгостроковому збереженні у невідповідних умовах.

Вище описані проблеми можливо вирішити, завдяки інтеграції новітніх цифрових технологій, а оскільки у всіх державних процесах України проводиться цифровізація, впровадження технологічних рішень стає простішою задачею. Але для гармонізації процесів і усунення проблем галузі реалізації конфіскованих активів, спочатку необхідно провести реформацію правового поля. Згідно до концепції С. Осборна щодо взаємної продуктивності публічних послуг, необхідно впровадити систему принципів сучасного державного менеджменту. Також потрібно усунути колізії що виникають між описом повноважень органів публічного управління у законі України про виконавче впровадження та його підзаконними актами.

Впровадження новітніх цифрових технологій може вдосконалити сферу електронних аукціонів, що є основним способом реалізації конфіскованих активів. Також це корелює з дослідженнями Г. Таммерса стосовно data-driven governance, що мінімізує негативний вплив людського фактору, та підвищить продуктивність системи. Одною з основних переваг новітніх технологій є те що вони здатні забезпечувати високий рівень відкритості процесів, зберігаючи при цьому безпеку системи. Відкритість інструментів гарантують довіру користувачів до системи електронних аукціонів.

Отже, рівень ефективності публічного управління Україна у сфері реалізації конфіскованих та арештованих активів є показником ефективності держави у гарантуванні економічної безпеки. Вдосконалення даної галузі буде свідчити про турботу держави про громадян а також стане одним з свідоцтв готовності України приєднатися до європейського економічно-правового простору. За умови редагування нормативно правових документів і інтеграції новітніх цифрових технологій відкриваються перспективи підвищення прозорості системи, а також її безпеки і ефективності.

Список використаних джерел

1. Новицька Н. Б., Миколаєць В. А., Новицький А. М. Процесуально-правові особливості виявлення та розшуку активів у діяльності АРМА. Ірпінський

юридичний часопис: науковий журнал. 2024. Вип. 1(14). С. 73. URL:
<https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/204/204>

2. Мельника М. І. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. Національна безпека і оборона. 2009. Вип. 7. С. 67 - 72. URL:
https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD111_2009_ukr.pdf

3. Романюк У. В. Аналіз стану розпорядження майном, вилученим митницями дфс україни. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. Вип. 38. С. 45 - 49. URL:
<https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc38/12.pdf>

4. Демчук. П. Натягнуті цифри vs сувора реальність: голова АРМА прозвітувала про роботу Агентства у 2023 році. Transparency international ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/natyagnuti-tsyfry-vs-suvora-realnist-golova-arma-prozvituvava-pro-robotu-agentstva-u-2023-rotsi/>

5. Демчук. П. Що на практиці заважає повертати конфісковані активи з-за кордону. Transparency international ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/tochka-nepovernennya-shho-na-praktytsi-zavazhaye-povertaty-konfiskovani-aktyvy-z-za-kordonu/>

6. Семенчук Т.Б., Мельничук М.М. Цифрове врядування: сучасні виклики та перспективи розвитку. Український економічний часопис. 2025. Вип. 10. С. 87 - 91. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/617/595>

7. Закон України Про виконавче провадження. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

Лук'янчук Я.І.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,**
д.е.н, проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Об'єднана енергетична система України є складною, централізованою, розгалуженою великими вузловими електростанціями та системою передачі електричної енергії по лініях високих напруг [5]. Така структура робить її вразливою в умовах гібридної війни росії проти України, особливо під час ракетних та дронівих атак, які здатні спричинити значні пошкодження об'єктів критичної енергетичної інфраструктури. Це, своєю чергою, призводить до виникнення аварій та тривалих обмежень електропостачання для великої кількості споживачів. Крім руйнувань, частина потужностей ОЕС України залишалась в окупації або повністю виведена з ладу внаслідок бойових дій. На кінець 2022 року країна втратила 44 % потужностей атомної генерації, 78 % - ТЕС, 66 % - блочних ТЕЦ, 12 % - ГЕС, 75 % - вітрової генерації та понад 20 % сонячної [6].

Це негативно впливає не лише на стабільність роботи енергосистеми, а й спричиняє каскадні відключення в українських громадах. Об'єкти критичної інфраструктури за таких обставин можуть бути знеструмлені по декілька годин, а інколи й днів, що зупиняє їх роботу, завдає значних соціально-економічних збитків та знижує стійкість громад у воєнний час. Тому питання забезпечення їх енергетичної стійкості, а отже й децентралізація енергетичної сфери, є надзвичайно актуальним.

У сучасних умовах роль децентралізації енергосистеми України стрімко зростає, адже вона має низку переваг: гнучкість, екологічність, економічна

доцільність, швидкість будівництва установок для генерації енергії та здатність адаптуватись до змін [4, с. 15]. Крім того, для розвитку децентралізованої системи Україна має широкий спектр джерел енергії: сонце, вітер, геотермальні води, біогаз тощо.

Таким чином, перспективним напрямком для забезпечення енергетичної стійкості громад під час тривалих відключень є виробництво власної енергії з:

1. Утилізації та переробки твердих побутових відходів.
2. Установок, що генерують енергію з ВДЕ, зокрема сонячних електростанцій, малих гідроелектростанцій, вітрових установок тощо. [7, с. 115]

У цьому контексті найбільш перспективним і технологічно швидким способом забезпечення енергонезалежності громад є встановлення сонячних електростанцій на об'єкти критичної інфраструктури, а саме на: водоканали, заклади охорони здоров'я, заклади освіти тощо. Розбудова сонячної генерації разом із системами накопичення енергії дозволить забезпечити стабільне електроживлення таких об'єктів та зміцнити стійкість громад під час війни. Крім цього, використання установок із ВДЕ та акумулювання енергії також сприятиме зменшенню витрат на енергопостачання, підвищенню надійності у кризових умовах і створить можливість отримання економічної вигоди у мирний час завдяки продажу надлишкової енергії в мережу.

Проте, попри значні перспективи, громади зіштовхуються з низкою бар'єрів на шляху до енергонезалежності, а саме:

1. Брак коштів у місцевому бюджеті, що змушує громади залежати від державних дотацій та міжнародної допомоги.
2. Обмежене державне фінансування розвитку ВДЕ у громадах [7, с. 116].
3. Низька обізнаність ОМС щодо переваг використання ВДЕ у сучасних умовах та доступних можливостей для забезпечення енергонезалежності громад.
4. Нестача фахівців на місцях, які можуть працювати в сфері забезпечення енергонезалежності.
5. Недосконалість законодавчого регулювання розвитку ВДЕ в Україні.

6. Тривалі строки реалізації проєктів після отримання гранту чи фінансування на встановлення установки, що генерує енергію з ВДЕ [3, с. 29].

Таким чином, значна кількість бар'єрів може стримувати громади від участі у грантових і проєктних програмах, спрямованих на фінансування перспективних напрямків забезпечення їх енергостійкості. Втім, все ж є громади (Нехворощанська ТГ, Гайворонська МТГ, Кременчуцька МТГ тощо), які активно працюють над зміцненням власної енергетичної незалежності. Їхній досвід може слугувати прикладом того, як можна ефективно використовувати доступні можливості для підвищення енергонеалежності та водночас сприяти стійкості енергосистеми України в умовах гібридної війни.

Отже, під час російсько-української війни децентралізація енергосистеми стає ключовою умовою стійкості українських громад. Розвиток власної генерації на основі відновлювальних джерел, передусім сонячних станцій із системами накопичення, дає змогу забезпечити роботу критичної інфраструктури навіть під час тривалих відключень. Попри фінансові, організаційні та нормативні бар'єри, успішні приклади громад доводять: інвестиції у ВДЕ підсилюють енергетичну безпеку, зменшують залежність від централізованої мережі та сприяють підвищенню стійкості держави.

Список використаних джерел

1. Безус В. Як забезпечити енергетичну стійкість громад. *Економічна правда*. 17.01.2024. URL: <https://surl.li/ookxud>.

2. Бондаренко О. Енергетична стійкість в умовах війни. *Національний екологічний центр України*. 23.06.2023. URL: <https://surl.li/huqcsc>.

3. Забезпечення енергетичної стійкості громад шляхом впровадження розподіленої генерації в Україні: аналітична записка. Підготовлено Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація малих міст України» в рамках проєкту «Просування енергоефективності та імплементації Директиви ЄС про енергоефективність в Україні», що виконується GIZ за дорученням урядів Німеччини та Швейцарії. 2025. URL: <https://surl.li/wvuvcu>.

4. Поліщук Р., Шворов С. Підвищення стійкості електроенергетичних систем енергонезалежних громад шляхом інтеграції децентралізованої генерації. *Системні дослідження в енергетиці*. Випуск № 1 (81). 2025. URL: <https://surl.li/jclhsu>.

5. Про схвалення Стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024 - 2026 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 713-р від 18 липня 2024 р. URL: <https://surl.li/bxyzbo>.

6. Топалов М. Борги в обмін на довкілля: як Україні скористатися світовим досвідом «зеленого» відновлення. *Економічна правда*. 2023. URL: <https://surl.lt/aqyixf>.

7. Федорченко С.В. Забезпечення енергетичної безпеки сучасних громад у контексті реалізації цілей сталого розвитку / С.В. Федорченко, О.О. Фірсунін; наук. кер. В.В. Гришко // Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах сучасних реалій: матеріали II Міжнародної наук.–практ. Інтернет –конф., 06 черв. 2024 р. Полтава: Нац. ун–т ім. Юрія Кондратюка. 2024. С. 115 - 116. URL: <https://surl.li/yrgcrw>.

Марущин Ю.В.,

к. держ. упр., заступник керуючого справами
виконавчого апарату Хмельницької обласної ради,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ 2025-2026: ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, СУБСИДІАРНІСТЬ І БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

У світлі поточної широкомасштабної військової агресії російської федерації проти України, зміцнення стабільності публічного управління загалом та місцевого самоврядування має першочергове значення для національної безпеки держави. Експертні дискусії вказують на низку системних викликів, які потребують регуляторних, інституційних та організаційних заходів. Маємо такі акценти:

1. Забезпечення безперервності місцевого самоврядування в умовах війни. Відзначаємо, що наш парламент врегулював основне питання [8], однак, болюча сторона - військові дії створюють фізичні загрози для посадовців, пошкодження інфраструктури, порушення зв'язку та ризик втрати радами своєї здатності приймати рішення, особливо у малих містах. Це вимагає подальшого вдосконалення правових механізмів гарантування функціонування системи місцевого самоврядування, захисту захоплених у полон або зниклих безвісти представників місцевого самоврядування, тощо [2; 7].

2. Фінансова спроможність громад. Збереження 64% частки ПДФО у муніципальних бюджетах та посилення ролі місцевих податків і зборів визначатимуть, чи зможуть громади базового рівня відповісти на виклики війни, забезпечити функціонування критичної інфраструктури та виконувати основні соціальні функції. Водночас муніципалітети наголошують на необхідності усунення дисбалансів у системі оплати праці працівників та

створення стабільних адміністративних структур з достатнім штатним укомплектуванням [1].

3. Розмежування повноважень між різними рівнями публічного управління. Наразі межі відповідальності між виконавчою та місцевою владою є нечіткими, що призводить до дублювання функціоналу на субрегіональному рівні, невизначеності у виконанні делегованих повноважень та конфліктів між різними рівнями влади. Така модель управління суттєво знижує ефективність державного управління та посилює нерівності у регіональному розвитку. В умовах воєнного стану ця невизначеність стає особливо небезпечною, оскільки впливає на прийняття рішень і, таким чином, на громадську безпеку. Тому необхідно законодавчо закріпити новації, спрямовані на створення узгодженої структури відповідальності та реалізацію принципу субсидіарності, згідно з яким завдання повинні виконуватися на рівні, найближчому до громадян та найкраще пристосованому для їх вирішення [4].

4. Нагляду за здійсненням делегованих повноважень. У воєнний час державі потрібні механізми, які не лише перевіряють законність рішень місцевого самоврядування (цьогоріч реалізовано шляхом внесення змін до деяких законодавчих актів [9]), але й зворотній напрям, коли оцінюють якість виконання делегованого функціоналу на місцевому рівні. Це вимагає розробки інструментів моніторингу та реагування, а також можливих санкцій за неналежне виконання цих функцій [5].

5. Впровадження таргетованого територіально-орієнтованого механізму реалізації державної політики для різних регіонів, зокрема прифронтових та деокупованих територій, оскільки вони мають принципово різні потреби в управлінні, ресурсні можливості та рівень руйнувань. Держава повинна визнати, хто має потенціал і які сфери потребують найбільшої підтримки, та обрати відповідні інструменти. Люди повинні мати змогу бачити реальну ситуацію у своїх громадах. А громади – розуміти, які аспекти розвитку потребують

особливої уваги, щоб стало зміцнити свій потенціал. У цьому контексті особливого значення набувають комплексне планування реконструкції, перехід до проектів розвитку та інтеграція «зелених» та цифрових складових у регіональну політику [6].

6. Процеси європейської інтеграції впроваджуються переважно на місцевому рівні (70% стандартів та директив ЄС). Це вимагає створення інституційної моделі, яка забезпечує скоординоване впровадження європейських стандартів у сферах регіонального розвитку, просторового планування, охорони навколишнього середовища, соціальних послуг та державного управління [3].

Таким чином, сьогодні та в наступному році існує необхідність комплексного оновлення муніципального законодавства, покращення співпраці між центральною та місцевою владою, а також переоцінки ролі громад як фундаментального елемента національної безпеки. Поточна фаза російсько-української війни та можливі сценарії післявоєнної відбудови формують нову реальність управління, в якій потенціал муніципалітетів, чіткі обов'язки, фінансова автономія та підзвітність на всіх рівнях влади стають ключовими факторами національної стійкості.

Список використаних джерел

1. Аналіз положень Бюджетної декларації України на 2026-2028 роки. Портал "Децентралізація". URL: <https://decentralization.ua/en/news/19813>.
2. Асоціація міст України закликає всіх долучитися до звільнення захоплених у полон мерів. Асоціація міст України. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/asociaciya-mist-ukrayiny-zaklykaye-vsikh-doluchytysya-do-zvilnennya-zahoplenykh-u-polon-meriv-4>.
3. Комітет з питань організації державної влади провів щорічний Бучанський форум "Реформи. Децентралізація. Євроінтеграція". Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/268621.html.

4. Куйбіда С.В., Казюк Я. М., Ганущак Ю.І. Щодо розмежування повноважень органів місцевого самоврядування при формуванні його спроможності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.6.221>.

5. Мінрозвитку представило на Бучанському форумі ключові напрацювання щодо розмежування повноважень за принципом субсидіарності. *Портал "Децентралізація"*. URL: <https://decentralization.ua/news/20246>.

6. Мінрозвитку пропонує оновити підходи до оцінки спроможності територіальних громад. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://mindev.gov.ua/news/minrozvytku-proponuie-onovyty-pidkhody-do-otsinky-spromozhnosti-terytorialnykh-hromad>.

7. Олександр Корнієнко: важливо призначити старост у всіх громадах та інформувати світ про тих, хто досі перебуває у російському полоні. *Верховна Рада України*. <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/268513.html>.

8. Про безперервність функціонування представницьких органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів) в Україні в умовах збройної агресії російської федерації: Постанова від 8 жовтня 2025 р. № 4621-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4621-20#Text>.

9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування: Закон України від 5 листопада 2025 року № 4677-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4677-%D0%86%D0%A5#Text>.

Марчевська Д.А.,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
факультету публічного управління
Науковий керівник: **Лалуєва Н.М.,**
старший викладач кафедри публічного
управління та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В історичному аспекті, кадровий менеджмент, зокрема у ХХ столітті, розвивався шляхом послідовної зміни трьох основних концепцій. Відповідно, в 1920-1940-х роках у західних країнах домінувала концепція «управління кадрами», яка трактувала працівника виключно як виконавця трудової функції, по суті – «живого додатку до машини». У 1950-70-х роках свою ефективність показала концепція «управління персоналом», яка ознаменувала перехід до розгляду працівника як суб'єкта трудових взаємовідносин, а не просто об'єкта. А вже поява нових суспільних викликів, поряд із глобалізацією та інтелектуалізацією праці, сприяла утвердженню в 1980-90-х роках концепції «управління людськими ресурсами», де персонал розглядається як головний стратегічний актив [1, с. 10-11].

У сучасних умовах, як у комерційному секторі, так і в органах публічного управління основна місія HR-менеджерів трансформувалася у стратегічний розвиток кадрового потенціалу. У цьому контексті головним завданням стає стимулювання професійного внеску кожного працівника задля досягнення спільних організаційних цілей. Такий підхід докорінно відрізняється від минулої практики, де внутрішні інтереси колективу часто переважали над потребами зовнішніх споживачів чи отримувачів публічних послуг, а взаємини в організації ґрунтувалися радше на страху, ніж на повазі

до професіоналізму. Сьогодні акценти змістилися на зовнішнє середовище – конкурентний ринок або ринок суспільних послуг, а не на внутрішні відносини. Тому ця зміна пріоритетів вимагає від HR-менеджерів зосередження на постійному забезпеченні, розвитку, навчанні та мотивації персоналу для ефективної роботи на благо організації [1, с. 16].

В контексті аналізу та дослідження зазначеного питання варто звернути увагу на досвід інших країн. Зокрема, Шипанова Н. О. зазначає, що «у теорії управління персоналом виділяють дві ключові моделі підготовки фахівців для публічної служби – американську та західноєвропейську». Американська модель, хоч і походить із європейських традицій, набула унікальних рис через особливості розвитку США. Вона робить акцент на автономії службовців та орієнтації на результат, що, у свою чергу, сприяє гнучкості кар'єрного зростання та застосуванню інноваційних методів навчання [2, с. 214-215].

Однією з ключових технологій кадрового менеджменту, що є невід'ємною складовою сучасних моделей управління в публічній службі, є професійне оцінювання персоналу. Воно дозволяє визначити ефективність роботи службовців, їхній потенціал та потребу в розвитку. У своїй праці Шевченко С.О. акцентує увагу на методах такого оцінювання, поділяючи їх на три основні групи. Перша група містить у собі методи описового характеру, які дозволяють описати риси людини без використання числових показників і досить часто такі методи мають суб'єктивний характер. До них відносять, наприклад, біографічний метод (оцінка на основі даних біографії), систему вільних характеристик (довільний опис успіхів та недоліків), метод еталона (порівняння з «ідеальним» працівником) та метод групової дискусії [3].

До другої групи належать методи, що поєднують якісний опис із подальшим кількісним вимірюванням, де описові характеристики переводяться у бали чи категорії. Прикладами тут є тестування (оцінка через стандартизовані завдання), метод підсумкових оцінок (визначення частоти прояву якості та

присвоєння балу) та система заданого групування (розподіл на категорії, як-от «відмінний», «добрий», «задовільний») [3].

Третя група об'єднує методи, що дозволяють отримати об'єктивну кількісну (числову) оцінку професійних якостей. До цієї групи відносять метод рангового порядку (розміщення працівників у рейтинг від кращого до гіршого), метод парних порівнянь (послідовне порівняння кожного з кожним), а також різні системи бальної оцінки (заданої чи вільної) та систему графічного профілю (відображення рівня якостей на графіку) [3].

Таким чином, вибір та збалансоване поєднання цих методів оцінювання є однією з ключових кадрових технологій, що лежить в основі побудови сучасних, об'єктивних та ефективних моделей управління персоналом в органах публічної влади.

Також варто зазначити, що кожна кадрова функція повинна бути представлена окремими підрозділами. Відділ підбору персоналу повинен займатися як зовнішнім, так і внутрішнім відбором і адаптацією персоналу. Відділ оцінки повинен обслуговувати всі кадрові функції, щоб надавати об'єктивну інформацію про співробітників. Відділ організаційного розвитку повинен працювати з кадровим резервом і проводити заходи щодо оптимізації організаційної структури та бізнес-процесів. Діяльність відділу корпоративної культури повинна бути спрямована на підвищення лояльності співробітників і забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату. Навчальний центр повинен обслуговувати поточні та стратегічні потреби організації в професійних компетенціях персоналу [4, с. 92]. Тому з метою підвищення ефективності реформування державної служби доцільно концептуально змінити роль і підхід до функціонування служб управління персоналом. Для цього потрібна ефективна комунікація, якісна методологія, фінансова підтримка, консалтингова підтримка та цілий комплекс сучасних інструментів управління персоналом для впровадження відповідних змін [5, с. 54].

У підсумку, сучасний кадровий менеджмент в органах публічного управління вимагає переходу до стратегічних моделей, подібних до провідного зарубіжного досвіду, де персонал розглядається як ключовий актив та орієнтується на результат. Успішна реалізація цього переходу в Україні та подолання існуючої фрагментарності безпосередньо залежить від впровадження конкретних кадрових технологій, насамперед об'єктивних та багатогранних систем професійного оцінювання службовців.

Список використаних джерел

1. HR-менеджмент у публічному управлінні : навч. посіб. / О. М. Руденко та ін. Київ : Кондор, 2015. 124 с.
2. Шишпанова Н. О. Зарубіжний досвід управління трудовими ресурсами публічної сфери. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 5 (275). С. 213–219.
3. Шевченко С. О. Методи професійного оцінювання персоналу публічної служби. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 5. 275. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=882> (дата звернення: 12.11.2025).
4. Сільченко І. А. Особливості сучасних систем управління персоналом та їх ефективність. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1. С. 91–95.
5. Сухорукова А. Л. Особливості формування та розвитку системи управління персоналом в органах публічної влади. *Трансформація менеджменту в умовах глобальної макроекономічної нестабільності*, м. Миколаїв, 22 березня 2024 р. Миколаїв, 2024. С. 54. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17349/1/53-55.pdf>.

Машевська А.А.

здобувач вищої освіти

спеціальність D4 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**

д-р.е.н., професор кафедри національної безпеки,

публічного управління та адміністрування

Державний університет «Житомирська політехніка»

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасному глобалізованому інформаційному просторі, коли державні послуги дедалі більше переходять у цифрову форму, формування електронної держави стає не тільки технологічним викликом, але й фундаментальною передумовою ефективного функціонування державного управління. Цифровізація державних процесів відкриває нові можливості: підвищення швидкості обслуговування громадян, розширення доступу до державних послуг, зростання прозорості, посилення участі громадян у прийнятті рішень. Проте разом із цими перевагами зростає масштаб і складність загроз кіберпростору: витоки персональних даних, зловмисні атаки на критичну інфраструктуру, збої в роботі систем державного управління, підрив довіри громадян до цифрових сервісів. Як зазначено у дослідженнях, без належного рівня кібербезпеки цілі електронного урядування можуть бути поставлені під сумнів.

В умовах сьогодення актуальність дослідження зумовлена стрімким впровадженням цифрових технологій у сферу державного управління, що призводить до формування електронної держави як нової моделі взаємодії між владою, громадянами та бізнесом. Однак на тлі гібридних конфліктів, інформаційних атак і загострення глобальної конкуренції питання забезпечення кібербезпеки набуває пріоритетного значення.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі кібербезпеки як ключового чинника ефективного функціонування електронної держави та розробці підходів до забезпечення надійного захисту інформаційних систем в умовах глобалізації.

Швидко змінюваний цифровий світ потребує формування більш

збалансованої та ефективної національної системи кібербезпеки, яка зможе гнучко адаптуватися до змін безпекового середовища, гарантуючи громадянам України безпечне функціонування національного сегмента кіберпростору, передбачивши нові можливості для цифровізації всіх сфер суспільного життя.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» так трактує термін кібербезпека: «Кібербезпека - захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі» [1].

Стратегія кібербезпеки України проголошує: «Україна має бути здатною забезпечити свій соціально-економічний розвиток у цифровому світі, що вимагає набуття спроможності ефективно стримувати деструктивні дії в кіберпросторі, досягнення кіберстійкості на всіх рівнях та взаємодії всіх суб'єктів забезпечення кібербезпеки, яка ґрунтується на довірі» [2]. З огляду на актуальні виклики та загрози, що виникають у кіберпросторі, значення кібербезпеки для цифрової трансформації України набуває особливої важливості. Це обумовлює необхідність модернізації нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки з урахуванням попереднього досвіду, поточного стану національного та міжнародного кіберсередовища, а також відповідності міжнародним і європейським стандартам.

Цифровізація публічних послуг суттєво підвищила їх якість. Незважаючи на певні недоліки системи «Дія», а також єдиних і державних реєстрів (переважно пов'язаних із їх вразливістю до витоку персональних та інших даних), можна констатувати, що Україна вийшла на одне з перших місць в Європі у сфері цифрової трансформації органів публічного адміністрування. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, яка включає у тому числі й підсистему «Електронний суд», дозволила зробити великий крок уперед на шляху підвищення доступності. Пропонується повне впровадження електронного судочинства та інтеграція з

українським мобільним застосунком «Дія», який надає громадянам доступ до різноманітних цифрових послуг, що сприятиме зручності взаємодії із судовою системою. До цього переліку об'єктів цифровізації слід додати нові цифрові продукти, які були створені в час воєнного стану, а саме, «Армія+», «Резерв+» [3].

Варто зауважити, що для забезпечення ефективного функціонування електронної держави в умовах цифрової трансформації необхідно дотримуватися кількох ключових заходів у сфері кібербезпеки. По-перше, слід забезпечити надійний захист державних інформаційних систем і даних, впроваджуючи сучасні технології шифрування, багаторівневу аутентифікацію та системи виявлення кіберзагроз. По-друге, важливо вдосконалити нормативно-правову базу, орієнтуючись на міжнародні стандарти та досвід країн ЄС. Також необхідно підвищувати рівень кібергігієни серед державних службовців і населення шляхом навчання та інформаційних кампаній. Крім того, важливим є створення дієвих механізмів моніторингу, попередження й реагування на кіберінциденти. Усе це дозволить зміцнити кіберстійкість держави та забезпечити безпечне функціонування її цифрових сервісів.

Отже, кібербезпека є ключовим елементом ефективного функціонування електронної держави, оскільки забезпечує цілісність, конфіденційність і доступність інформаційних ресурсів у публічному секторі. В умовах стрімкого зростання кіберзагроз та активної цифрової трансформації суспільства питання кіберзахисту набуває пріоритетного стратегічного значення, що обумовлює потребу у комплексному підході до створення надійної, нормативно врегульованої та технологічно захищеної інформаційної інфраструктури держави. За даними на вересень 2024 року, Україна посіла п'яте місце у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг і увійшла до топ-25 країн світу за рівнем кібербезпеки згідно з глобальним індексом, який оцінює здатність держав протидіяти кіберзагрозам та ефективно реагувати на інциденти. Водночас залишається актуальною потреба у вдосконаленні правового регулювання в сфері використання програмного й інформаційно-технічного забезпечення критичної інфраструктури, зокрема в громадах, медичній та гуманітарній сферах.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні» від 19.10.2025 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12>
3. Сілаєв В., Горінов П. Політика інформаційної безпеки в умовах цифрової трансформації України: виклики та шляхи попередження. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2024. Випуск 3 (75). С. 81-87.

Мельник С.М.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»,

Науковий керівник: **Драган І.О.,**

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська політехніка»

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ
СТІЙКОСТІ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Післявоєнне відновлення України потребує застосування інноваційних управлінських рішень, інституційної модернізації та формування нової архітектури економічної стійкості. Масштаби руйнувань критичної інфраструктури, логістичних вузлів, промислових об'єктів і житлового фонду створюють безпрецедентний попит на ефективні механізми мобілізації інвестицій і технологій. За таких умов державно-приватне партнерство постає як ключова модель залучення приватного капіталу, управлінської експертизи та

інноваційних рішень у сфери, що традиційно перебувають під відповідальністю держави. Його розвиток можливий лише за умови наявності якісного державного регулювання, яке забезпечує баланс інтересів, мінімізацію ризиків і довгострокову сталість співпраці [1].

Державне регулювання у сфері державно-приватного партнерства набуває визначального значення в умовах війни та післявоєнної реконструкції, оскільки саме воно формує інституційні умови, що дозволяють приватному бізнесу входити у проєкти високої капіталомісткості та високого ризику. Розвиток партнерств потребує стабільного нормативно-правового поля, прозорих процедур відбору проєктів, дієвих механізмів розподілу ризиків, доступу до фінансування та гарантування дотримання довгострокових зобов'язань. Держава у цьому процесі виконує не лише регуляторну, а й стратегічну функцію – визначає пріоритетні галузі, створює стимули для інвесторів, забезпечує умови для інтеграції європейських стандартів і сприяє залученню міжнародних інституційних партнерів [2].

Особливого значення набуває впровадження ризик-орієнтованих механізмів державного регулювання державно-приватного партнерства. Післявоєнні проєкти пов'язані з підвищеним рівнем невизначеності та макроекономічної волатильності, що вимагає застосування стандартів управління ризиками відповідно до ISO 31000 та COSO Enterprise Risk Management. Використання цих підходів дозволяє системно оцінювати загрози, формувати сценарії розвитку подій, розподіляти відповідальність між партнерами та мінімізувати інвестиційні бар'єри. Застосування структурованого ризик-менеджменту підвищує передбачуваність проєктів і сприяє формуванню довіри з боку іноземних інвесторів та міжнародних фінансових організацій.

Стратегічний вимір державного регулювання державно-приватного партнерства у післявоєнний період полягає у формуванні нової моделі відбудови, орієнтованої на стійкість, інновації та прозорість. У межах такої моделі партнерства стають не лише інструментом модернізації інфраструктури, а й

платформою для інституційної трансформації державного сектору. Держава має забезпечити відкритість даних, цифровізацію процедур і прозорість ухвалення рішень. Відповідно, цифрові платформи (зокрема у сфері управління проєктами, моніторингу виконання контрактів і фінансової звітності) стають елементом нового регуляторного середовища. Їх використання сприяє зниженню корупційних ризиків, підвищенню підзвітності та створенню передумов для довгострокової довіри між партнерами [3].

Відбудова України вимагає також посилення ролі держави як координатора багаторівневих партнерств, що включають іноземні компанії, міжнародні фінансові інституції та органи місцевого самоврядування. Така координація передбачає забезпечення сумісності правових режимів, адаптацію законодавства до вимог ЄС, розроблення типових контрактів і стандартів, що відповідають міжнародній практиці. Важливою складовою державного регулювання є формування гарантій інвесторам через спеціальні механізми, такі як державні гарантії, страхування воєнно-політичних ризиків, пільгові кредитні інструменти та механізми змішаного фінансування. Ці інструменти дають змогу зменшити ризиковість проєктів та забезпечити їх фінансову реалізованість.

Післявоєнна реконструкція вимагає переорієнтації державної політики на довгострокове стратегічне планування. Державно-приватні партнерства повинні інтегруватися у державні та регіональні стратегії розвитку, а відбір проєктів має здійснюватися за критеріями мультиплікативного впливу на економічне зростання, зайнятість, технологічний розвиток і національну стійкість. Такий підхід забезпечить формування інфраструктурних кластерів, розвиток інноваційних екосистем, модернізацію промисловості та зменшення залежності економіки від вразливих секторів. З огляду на це державно-приватне партнерство стає не лише інструментом будівництва об'єктів, а й важливим засобом формування нової соціально-економічної моделі в Україні.

Окрему увагу слід приділити місцевому рівню, який здатний стати драйвером партнерств у сфері транспорту, енергетики, водопостачання,

відновлення житлової інфраструктури та управління відходами. Органи місцевого самоврядування потребують державної підтримки для розвитку компетентностей у сфері державно-приватного партнерства, підготовки якісних проєктів та проведення економічної оцінки. Держава може здійснювати супровід таких проєктів, створюючи методичні центри, інкубатори інфраструктурних ініціатив та консультаційні платформи. Це сприятиме підвищенню спроможності громад ефективно залучати приватні інвестиції, що є важливим елементом регіональної стійкості.

У підсумку, механізми державного регулювання державно-приватного партнерства формують основу для відновлення, модернізації та довгострокової стійкості української економіки. Ефективне регулювання дозволяє забезпечити баланс інтересів партнерів, мінімізувати інвестиційні та політичні ризики, створити сприятливе середовище для інновацій та залучення ресурсу міжнародних партнерів. У післявоєнний період державне регулювання державно-приватного партнерства стає не лише управлінським інструментом, а стратегічною передумовою розвитку країни, її економічної безпеки та інтеграції до європейського простору.

Список використаних джерел

1. Управління державним сектором економіки : [навчальний посібник] / Є. Г. Карташов, І. О. Драган, Н. В. Дадій, О. В. Чумак, А. В. Антонов, І. І. Туболец, В. В. Іванюта, О. В. Алейнікова; за заг. ред. професора Є. Г. Карташова. – Київ : Освіта України, 2021. – 330 с.
2. Александрова М. М., Довгалюк В. В. Державно-приватне партнерство в соціальній сфері. Електро-нне видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/25.pdf (дата звернення: 04.12.2025).
3. Слободянюк Н. О. Зарубіжний досвід стратегічного державно-приватного партнерства в інвестиційній сфері. Інвестиції: практика та досвід. 2016. No 13. С. 49–53. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/13_2016/9.pdf (дата звернення: 04.12.2025).

Митрополітанський О.О.,
здобувач освітньо-наукового рівня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**,
д. економ. наук, проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

КРАХ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ: НЕЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУТІВ

Сучасні геополітичні загрози спричинили велику трансформацію системи глобальної безпеки та глибоку кризу міжнародних інститутів. Після завершення Холодної війни очікувалось, що відносини між країнами будуть регулюватися за допомогою принципів співробітництва через міжнародні організації, такі як ООН чи ОБСЄ. Але на даний час ці інститути не виправдали своє призначення через формування «тіньових» коаліцій серед країн учасників та як наслідок, відсутність єдиного вектору в прийнятті міжнародних рішень.

Першими сигналами загрози на європейському континенті стали численні військові конфлікти, що виникли на пострадянському просторі з постійною присутністю російської федерації, як через своїх проксі, так і з застосуванням регулярних військ. Скориставшись відсутністю єдиного та усвідомленого підходу країн Заходу до питання європейської безпеки, небажанням брати реальну участь у вирішенні локальних конфліктів, російська федерація нарощує свої ресурсні та технологічні спроможності для протистояння з блоком НАТО в найближчі 10-15 років. Попри серйозні втрати під час війни з Україною рф суттєво збільшила чисельність збройних сил, за підтримки тоталітарних урядів Китаю та Ірану удосконалила технологічну компоненту та поступово здійснює перехід економіки на військові потреби.

Особливе занепокоєння викликає швидке зближення рф з КНР, Північною Кореєю та Іраном, яке формує новий альянс та важіль для зміни геополітичного устрою світу.

Саме в таких умовах можна чітко визначити, що такі інститути як ООН та ОБСЄ в поточних умовах є недієвими в сфері міжнародної безпеки, оскільки вони були створені в післявоєнних умовах «холодного миру» для вирішення проблемних питань через діалог та стримування. РФ є учасником обох організацій, що дає їй можливість висвітлювати події на міжнародній арені з точки зору своїх інтересів, а також застосовувати принцип вето у прийнятті міжнародних рішень з метою блокування будь-якого рішення, спрямованого на критику, моніторинг чи втручання в конфлікт. Це паралізує як ООН, яка несе головну відповідальність за підтримку миру, так і ОБСЄ, призначення якої полягає в ранньому попередженні конфліктів, кризовому врегулюванні та постконфліктній відбудові.

Геополітичні загрози сьогодні виходять далеко за межі традиційного військового протистояння, приймаючи форму гібридної війни. Класифікаційною ознакою військового конфлікту гібридного типу є комбінування нетрадиційних (політичні, дипломатичні, економічні, соціальні, інформаційні, психологічні та інші дії) та традиційних (використання збройної сили) методів війни.

Прикладами гібридних війн є:

- війна в Нагірному Карабаху (1988–1994, 1994–2020, 2020, 2022 роки – етнічний конфлікт між вірменами та азербайджанцями, який переріс у війну переважно за контроль над Нагірним Карабахом);
- лівансько-ізраїльська війна 2006 року (військовий конфлікт в Лівані і північному Ізраїлі між Хезболлою (ліванська шиїтська парамілітарна ісламістська організація і політична партія) та Ізраїлем));
- російсько-грузинська війна 2008 року (росія одночасно із застосуванням збройних сил, вела інформаційну, кібер-та економічну війну);
- російсько-українська війна.

Загалом, виходячи із поглядів сучасних військових теоретиків і практиків на сутність воєнних конфліктів, які прийнято називати "гібридними", а також з врахуванням досвіду України в протидії російській агресії в Криму і на Сході

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

України, стає можливим визначити узагальнені основні ознаки "гібридних" війн сучасності. До них можна віднести наступне:

- початок без оголошення війни, з так званих "мирних" антиурядових акцій, що в подальшому переростають у жорстке громадянське протистояння;
- неофіційне залучення державою-агресором недержавних виконавців – "ввічливих чоловічків", "добровольців", які не зв'язані міжнародним правом;
- повне заперечення керівництвом держави-агресора наявності на чужій території своїх військовослужбовців та участі в конфлікті;
- широка прихована ресурсна підтримка країною-агресором "повстанців" кадрами, фінансами та матеріально-технічними засобами;
- втягування цивільного населення у конфлікт як добровільних чи найнятих за платню "живих щитів";
- широке використання нерегулярних збройних формувань під виглядом громадянської війни;
- нетрадиційні (асиметричні) способи ведення боротьби: партизанська війна, пасивний опір, терористичні акти, відсутність явно виражених тилу і фронту;
- нехтування агресором міжнародними нормами ведення бойових дій та чинними угодами і досягнутими домовленостями;
- загроза застосування державою – агресором своїх збройних сил, які розгортаються вздовж державного кордону, у разі застосування державою – жертвою агресії військової сили проти власного "мирного населення";
- блокування спроб міжнародної спільноти врегулювати конфлікт відповідно до норм міжнародного права;
- потужний інформаційно-психологічний вплив, спрямований на дестабілізацію обстановки всередині держави – жертви агресії, зниження підтримки населенням діючої системи влади, забезпечення підтримки дій інсургентів, створення негативного іміджу влади держави – жертви агресії на

міжнародній арені, підтримка країною-агресором антиурядових угруповань і рухів;

– максимально можливе посилення протистояння з державою – жертвою агресії в економічній, дипломатичній, інформаційній та інших сферах.

Головною загрозою гібридної війни є її асиметрія, яка дозволяє агресору залишатися у "сірій зоні" міжнародного права, уникаючи прямої відповідальності та ускладнюючи для міжнародної спільноти формування єдиної та рішучої відповіді.

Національна стійкість – здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій.

В умовах ведення гібридної війни, коли противник веде інтенсивні бойові дії у поєднанні з атакою об'єктів економічної сфери, втручанням в кіберпростір та суспільно-політичну діяльність, наявність та якість збройних сил є недостатнім чинником для успішної відсічі агресії. Національна стійкість стосується здатності країни підтримувати економічну, екологічну та соціальну стабільність у довгостроковій перспективі. Вона передбачає стратегічне управління, управління ресурсами та рішення органів публічної влади, які спрямовані на забезпечення збалансованого та стійкого майбутнього.

На даний час, внаслідок повномасштабного вторгнення, система національної стійкості виявилась неспроможною виконувати свої функції в повному обсязі. Саме тому на рівні науково-дослідних центрів ведуться дослідження щодо створення цілісної системи забезпечення національної стійкості. Як зазначає О.О. Резнікова, для формування системи національної стійкості в Україні необхідно [4]:

– законодавчо визначити Рекомендації щодо забезпечення національної стійкості в Україні;

- закріпити мету і завдання розбудови національної стійкості на рівні стратегічних і програмних документів держави;
- врегулювати питання щодо проведення комплексної національної оцінки ризиків і загроз у сфері національної безпеки та визначити орган державної влади, який забезпечуватиме ведення Національного реєстру загроз, і порядок його формування;
- сформувати єдину нормативно-правову базу у сфері планування та реагування на кризові ситуації та загрози для скоординованих дій державних органів;
- створити двосторонні канали комунікацій органів державної і місцевої влади з населенням;
- утворити постійно діючі механізми взаємодії органів державної і місцевої влади, неурядових організацій, приватного бізнесу та міжнародних партнерів з питань забезпечення національної стійкості;
- регулярно проведення міжвідомчих навчань та тренувань за участю населення з метою підвищення рівня обізнаності та готовності до реагування на широкий спектр загроз.

Система забезпечення національної стійкості повинна бути багаторівневою структурою, яка охоплює всі аспекти безпеки: військову, економічну, соціальну, інформаційну та гуманітарну. Для її ефективного функціонування потрібна постійна взаємодія між державними інституціями, приватним сектором та громадянським суспільством. Злагоджена та структурована система національної стійкості може забезпечити протидію гібридним війнам, як головній загрозі ХХІ століття, адаптацію до умов зовнішньої політики, довготривалу стабільність через баланс економічного зростання та впевненість суспільства в майбутньому.

Як висновок, слід зазначити, що динаміка сучасних загроз свідчить про недосконалість та крах системи безпеки, спричинений неефективністю міжнародних інститутів (зокрема ООН та ОБСЄ) у запобіганні агресії та забезпеченні колективної безпеки в умовах швидкої зміни загроз. Через

прагнення окремих держав до перерозподілу сфер впливу виникла криза, яка відкрила простір для застосування принципів гібридної війни – конфлікту нового типу, який став показником слабкості системи національної безпеки, виявляючи її вразливості у кібернетичній, інформаційній та економічній сферах. У відповідь на це, фундаментальним імперативом сьогодення стає національна стійкість, яка розглядається як ключова «зброя» у протидії гібридним загрозам, оскільки лише стійкість всіх складових (військова, економічна, соціальна, кібернетична) дозволяє державі та суспільству не просто чинити опір деструктивним впливам, а й швидко адаптуватися та відновлюватися, мінімізуючи шкоду від цілеспрямованих атак.

Список використаних джерел

1. Перспективи формування нової європейської системи безпеки та місце в ній України : аналіт. доп. / [Александров О., Веселовський А., Каракуц О., Кононенко К., Орлик В., Паламарчук М., Ярмоленко В.] ; за ред. О. Александрова, М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2025. 45 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2025.11> URL:
2. Хударковський К.І., Сідченко С.О., Залкін С.В., Белімов В.В., Ревін О.В., Шигімага Н.В. Особливості гібридної війни російської федерації проти України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2025. № 1(83). С. 98-105. URL: <https://doi.org/10.30748/zhups.2025.83.12>.
3. Пирожков, С. І., Божок, Є. В., Хамітов, Н. В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. (8). С. 74-82. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>
4. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД. 2022.460 с.

Москаленко Ю. В.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет національної безпеки та міжнародних відносин
Науковий керівник: **Мороз Ю. Ю.,**
д.е.н., проф. кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В умовах стрімкої цифрової трансформації суспільно – політичних процесів, важливим чинником виступає інформування суспільства про наявні та заплановані зміни в їх середовищі. Фактор комунікаційної складової є невід'ємним компонентом між представниками органів влади та суспільства. Від ефективності донесення актуальної інформації щодо змін в державних процесах існує залежність від рівня довіри громадян. Тому варто активно впроваджувати в процеси прийняття рішень інструменти зв'язків з громадськістю або «паблік рілейшнз».

Даний інструмент виступає, як частина концепції маркетингових заходів, котрий допомагає розповсюдити її через всі канали комунікації: ЗМІ, соціальні мережі, різні месенджери та інше. Визначенням поняття «зв'язки з громадськістю» займались ряд науковців з різних галузей, які висвітлювали думки та гіпотези в своїх роботах. Як пропонують, Погрібна О. О. та інші, що «зв'язки з громадськістю» - це діяльність, спрямована на досягнення взаємопорозуміння та згоди між людьми, соціальними групами, класами, націями, державами на основі цілеспрямованого формування, громадської думки та управління нею [2].

Ключовими функціями в даному середовищі виступають: комунікативна, посередницька, інформаційна, інтегративна, експертна, експресивна, управлінська та інші. [4, с. 404]

Залежність органів державної влади від успішного використання технологій зв'язків з громадськістю полягає в успішному підборі інструментів комунікації з громадськістю. Від вірно обраних інструментів варто очікувати позитивні результати. Основні PR-інструменти, які використовують органи державної влади є [3, с.190]:

- публічні звіти, які інформують про здійснення діяльності за календарний рік;
- інформаційні бюлетені, брошури та статті, які пояснюють нові послуги, зміни у законодавстві та державні ініціативи;
- новини, що доводять до громадськості актуальні рішення, реформи та події;
- публічні заходи: пресконференції, круглі столи та публічні обговорення, які дозволяють встановити прямий контакт з громадянами та експертами;
- виступи та комунікації посадовців на конференціях, форумах або в медіа допомагають пояснювати політику та позицію органу влади.

Застосування PR технологій в діяльності органів державної влади несе на меті складну систему поетапного впровадження та налагодження цих технологій. Розглядаючи проведення PR – кампаній, можна виокремити п'ять основних етапів [3, с.124]:

1. Оцінка ситуації - відбувається аналіз поточної інформаційної ситуації, проблем та запитів цільових груп, загрози передбачені органам влади;
2. Розробка цілей – формулювання чітких та вимірюваних цілей кампанії;
3. Вирішення питання про залучення PR – спеціалістів – відбувається визначення, чи варто залучати зовнішніх фахівців або здійснювати реалізацію силами відповідного внутрішнього підрозділу;
4. Визначення та вивчення цільової аудиторії – дослідження ключових потреб громадян та вибір ефективних каналів комунікації;
5. Реалізація та оцінка ефективності - проведення заходів і публікацій із подальшим аналізом результатів та висновками для покращення комунікацій.

Дослідження підтверджують про важливість наявності цього інструменту в управлінських практиках. Враховуючи виклики сьогодення та середовище його функціонування, варто адаптувати це під сучасні запити, через модернізацію та врахування потреб громадян. Способи проведення PR – кампаній варто модернізувати через використання сучасних цифрових інструментів та інтерактивних форматів, що дозволяють швидко реагувати на потреби суспільства. Це зробить процес більш прозорим, гнучким і ефективним, а також допоможе встановити реальний діалог між організацією та громадськістю.

Таким чином, застосування механізмів зв'язків з громадськістю в системі органів державної влади є важливим аспектом успішного функціонування. Дотримуючись даних етапів та основних інструментів реалізації варто очікувати отримання позитивних результатів. Основна мета використання даних технологій першочергово налаштована на уникнення потенційних загроз та пошуку потенційних шляхів їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Буковський Р. В. Сутність взаємодії з громадськістю у системі публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 21. С. 107–110.
2. Погрібна О. О., Надточій О. Л., Цапок О. М. Рекламна та PR-діяльність організацій: навч. посіб. Черкаси : Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2024. 500 с.
3. Смірнова К. В. PR менеджмент: конспект лекцій. Одеса, ОДЕКУ, 2021. 192 с.
4. Статівка Н. В., Терещенко Д. А. Роль PR-технологій в системі взаємодії органів державної влади з громадськістю. Публічне управління ХХІ століття: світові практики та національні перспективи: зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу. С. 402 – 405.

Наумчук К.М.,
доктор філософії,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ДЕМОКРАТІЇ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

У сучасних умовах демократичні принципи стають основою реформування системи публічного управління, орієнтованої на прозорість, підзвітність та участь громадян. Усвідомлення історичної еволюції демократії дає можливість осмислити сучасні тенденції державотворення в Україні та світі.

Демократія як політико-правовий феномен є однією з ключових категорій сучасної науки про публічне управління. Вона формувалася протягом століть - від перших проявів народовладдя в античних полісах до сучасних моделей представницької, партисипативної та електронної демократії. Її еволюція відображає не лише зміну форм державного устрою, а й трансформацію ціннісних орієнтирів людства, становлення громадянського суспільства та публічної влади як інституту служіння суспільним інтересам.

Перші ідеї демократії виникли у Давній Греції, де в Афінах V ст. до н. е. було закладено засади безпосередньої участі громадян у прийнятті рішень. Демократія розглядалася як форма народного самоврядування, що ґрунтується на рівності, свободі слова та участі громадян у політичному житті. Геродот одним із перших ужив термін «демократія», трактуючи її як владу, що забезпечує рівність перед законом[4].

Філософи Платон і Арістотель запропонували глибше осмислення демократії як форми державного правління. Платон вбачав у ній наслідок повстання народу проти аристократії, водночас застерігаючи від небезпеки переродження надмірної свободи у безлад [1]. Арістотель, навпаки, намагався віднайти баланс між правлінням більшості та дотриманням справедливості,

вважаючи, що основою демократичного устрою має бути верховенство закону і участь усіх громадян у процесі ухвалення рішень[2].

У середньовічний період демократичні ідеї були відсунуті на другий план через домінування теократичних та монархічних форм влади. Лише в епоху Відродження та Просвітництва відбулося повернення до принципів народного суверенітету, рівності та розподілу влади. Мислителі Ж.-Ж. Руссо та Дж. С. Мілль розглядали демократію не лише як політичний режим, але й як освітньо-виховний інститут, покликаний формувати свідомого, активного громадянина[3].

Поступово демократія набула рис універсальної цінності та стала фундаментом ліберального світового порядку. Авраам Лінкольн визначив її як «владу народу, здійснювану народом і для народу», чим окреслив її гуманістичну сутність. Проте подальший розвиток політичної думки продемонстрував, що демократія не є сталою формою - вона постійно адаптується до нових викликів, зокрема до глобалізації, інформаційних технологій і суспільної поляризації.

Сучасна демократія - це комплексна система політичного управління, що базується на принципах верховенства права, прав людини, відкритості влади, політичного плюралізму та громадянської участі. Її ефективність визначається не лише інституційною організацією влади, а й рівнем довіри громадян, якістю публічних комунікацій та здатністю держави реагувати на потреби суспільства.

Таким чином, еволюція поняття демократії від античності до сучасності демонструє її гнучкість і багатовимірність. У межах сучасних парадигм публічного управління демократія постає не просто формою державного устрою, а динамічною моделлю взаємодії влади й суспільства, що забезпечує легітимність, ефективність і сталий розвиток демократичної держави.

Еволюція демократії від античних форм народовладдя до сучасних моделей публічного управління свідчить про її здатність адаптуватися до соціальних, культурних і технологічних змін. Сучасна демократія виступає не лише політичною системою, а й ціннісною основою функціонування держави, орієнтованої на служіння суспільним інтересам, відкритість і підзвітність влади.

У контексті розвитку публічного управління демократія набуває нових змістів - інтегрує принципи електронного врядування, громадянської участі та децентралізації, формуючи ефективну, прозору й інклюзивну систему управління. Для України розбудова демократичних інститутів і утвердження культури публічності залишаються ключовими умовами стійкого державного розвитку та інтеграції в європейський простір цінностей і стандартів належного врядування.

Список використаних джерел

1. Антична культура і вітчизняна філософська думка. К., 1990.
2. Бебик В. Філософія аріїв: Аристокл і Аристотель.
3. Визначення та вимірювання демократії за ред. Д. Бітема ; пер. з англ. Г. Хомечко. 2-е вид. Львів : Літопис, 2015. 318 с.
4. Геродот. Кн. VII. Антологія світової політичної думки. М., 1997. Т.1

Новашевська А.О.

здобувачка освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: Мороз Ю. Ю.

д. економ. наук, проф.

Державний університет “Житомирська політехніка”

ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Формування національно-патріотичної свідомості та демократичних цінностей молоді є одним із найважливіших завдань публічного управління в контексті трансформації українського суспільства в умовах євроінтеграції та російсько-української війни. Молодь є соціальною групою, яка в найбільшій мірі впливає на формування майбутнього країни, її глобальної конкурентоспроможності, здатності до розвитку та спроможності протистояти

як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Водночас дана соціальна група потенційно є найбільш вразливою до впливу інформаційних маніпуляцій, деструктивних ідеологій та антидемократичних рухів [5].

Громадянсько-патріотичне виховання - наскрізний виховний процес, спрямований на усвідомлення громадянами України власної відповідальності за розвиток успішної країни та важливості турботи про благо українського народу [2].

Ефективне впровадження державної політики у сфері формування національно-патріотичної свідомості та демократичних цінностей молоді неможливе без чіткої координації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, установ освіти і культури, інститутів громадянського суспільства та міжнародних партнерів [5].

Питання патріотичного виховання та формування патріотичних цінностей законодавчо висвітлюються у системі нормативних документів, а саме: у постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» №1322 від 15 грудня 2022 р. », у якій йдеться про ключові виклики, що впливають на формування національної свідомості та громадянської ідентичності в Україні; Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» №2834-IX від 13.12.2022 р., який визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [2]; Концепції Нової української школи та постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» №688 від 24 липня 2019 р. передбачають формування в учнів громадянських, патріотичних та соціальних якостей, спрямованих на виховання свідомих, відповідальних і активних громадян України.

Патріотичне виховання орієнтується на формування громадянських компетенцій, поваги до культурної спадщини, національної ідентичності та демократичних цінностей [1, с.6].

Для реалізації Стратегії держава формує спеціалізовані органи та структури (міністерства, агентства, молодіжні центри, підрозділи при органах місцевого самоврядування). Вони відповідають за розробку, фінансування, впровадження та моніторинг програм патріотичного виховання.

Система освіти є одним із найважливіших інструментів патріотичного виховання молоді. Держава в даному контексті забезпечує належний розвиток освіти, зокрема, обов'язково включаючи патріотичне виховання у навчальні програми, підготовку відповідних кадрів, розвиток національної науки та культури.

Для успішного патріотичного виховання молоді держава повинна забезпечувати розвиток молодіжної політики, яка б враховувала особливості та потреби молоді в різних сферах сучасного життя. Держава має підтримувати та сприяти розвитку різноманітних молодіжних ініціатив, спрямованих на підтримку національних інтересів та розвитку України [4, с.7].

Загалом державні інструменти патріотичного виховання розвинені на достатньому рівні, адже охоплюють нормативне регулювання, освітні стандарти та мережу інституцій, що працюють із молоддю, проте їхня реалізація потребує подальшого зміцнення. Патріотичне виховання буде ефективнішим за таких умов: систематичне використання її в практичній діяльності, постійне вдосконалення форм та методів позаурочної виховної роботи; вплив на почуття, переконання та діяльність вихованців [3].

Список використаних джерел

1. Андрєєва М.О., Василенко О.М., Волкова. К.С. Патріотичне виховання молоді та формування патріотичних цінностей в закладах освіти сучасної України в умовах розбудови інклюзивного суспільства. Zenodo. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15767311>

2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022, № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

3. Микола Трубчанінов. Культура виховання молоді як компонент у структурі національно-патріотичного виховання. DSpace HNPU : Головна. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/17041>

4. Скрипнюк О. В., Жовнірчик Я. Ф. Державна політика України у сфері патріотичного виховання молоді: сучасний стан та перспективи розвитку. Public Administration and Regional Development. 2023. № 19. С. 152–176. URL: <https://doi.org/10.34132/pard2023.19.08>

5. Трещов М. М. Національно-патріотичне виховання молоді як інструмент державного реагування на демократичні трансформації. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2025. № 16. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-16-02-14>

Орел О.В.,

доктор філософії за спеціальністю
281 «Публічне управління та адміністрування»

Свірко С.В.,

д.е.н., д.держ.упр., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

БІЛА КНИГА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВНИЙ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ РЕГЛАМЕНТ ВІТЧИЗНЯНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Вітчизняна система публічного управління є молодого науково-практичною управлінською сферою, яка формувалась під впливом передових світових практик та досвіту. Саме публічне управління на сьогодні відіграє ключову роль у формуванні державної євроінтеграційної політики, успішність та швидкість реалізації якої є результатом діяльності останнього. Отже, стан та проблеми

публічного управління є відправними у формуванні порядку денного євроінтеграційного процесу в країні. Втім, як вказує проведений аналізу скринінгу ЄС, реформу публічного управління не можна позитивно оцінити без [1]: завершення імплементації Закону «Про адміністративну процедуру», узгодження галузевого та імплементаційного законодавства, а також приведення цифрових процедур у відповідність до закону; ухвалення законодавства щодо запровадження справедливої та прозорої системи оплати праці на основі функціональної класифікації посад, а також вдосконалення процедур найму, просування по службі та звільнення на основі особистих заслуг; впровадження та використання єдиної інформаційної системи управління людськими ресурсами в масштабах всієї країни.

Щодо першого зобов'язання України, як країни-кандидата на вступ до ЄС, в частині Закону України «Про адміністративну процедуру» на сьогодні слід констатувати завершення виконання цього завдання, про що, перед усім, свідчить Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру», яким внесено зміни до 196 нормативно-правових актів рівня кодексів та законів [2].

Інші завдання пропонується вирішити через традиційний для ЄС документ публічної політики (так звану Білу книгу), сформувавши Білу книгу державного управління в Україні. Загалом, практика формування Білих книг в світі передбачає їх різне функціональне призначення [3], але в цілому це, як правило, аналітичний документ присвячений опису завдань Уряду та його діяльності на реалізацію цих завдань за відповідним напрямом державного управління, призначений задля публічної презентації позиції Уряду з відповідного питання та наступного обговорення громадянами, науковцями, громадянським суспільством та іншими стейкхолдерами. Таке обговорення дозволяє визначити точки перетину думок стейкхолдерів та, найголовніше, розбіжності щодо останніх, що надає можливість оцінити гіпотетичний адресний ефект

сформованої державної політики [3]. Практика свідчить, що як правило Біла книга виступає фактично прототипом майбутнього законодавчого акту, який підлягає коригуванню у наслідок проведених консультацій та обговорень, після чого відбувається кінцеве його формування та затвердження.

На сьогодні виокремлюють три типи Білої книги в межах державного управління (рис. 1), які застосовуються в ЄС, у США, Канаді, Франції, Німеччині, Японії, Китаї, Австралії, Польщі, Норвегії, Італії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Південно-Африканській республіці, Бразилії та інших країнах світу [7].

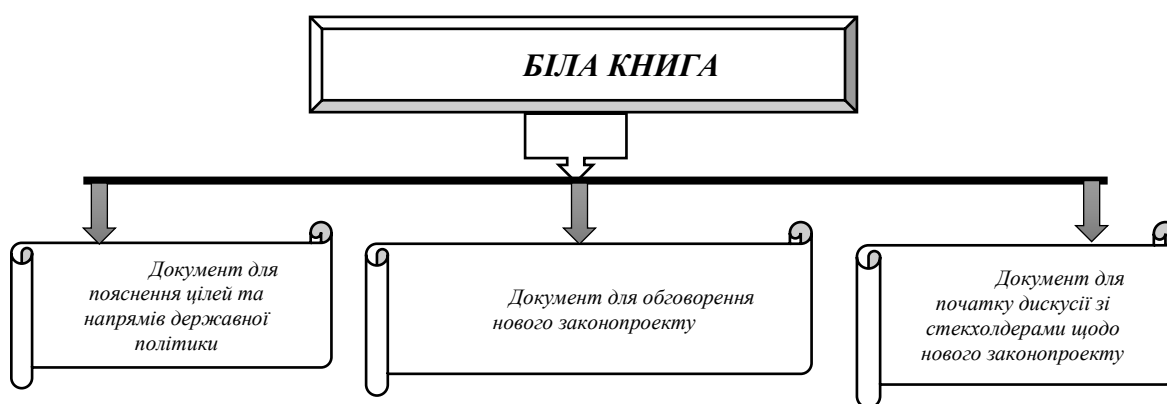

Рис. 1. Типологія Білої книги в межах світового державного управління

Джерело: побудовано на підставі [3]

За першим типом побудовані Біла книга Федеративної Республіки Німеччини, яка має таку структуру [3]: резюме, вступ, основний матеріал, визначення поля діяльності у майбутньому; висновки, бібліографія; додатки. За другим типом побудова Біла книга Австралійського Союзу, структура якої передбачає виокремлення [3]: резюме, вступ, постановка проблеми, результати консультацій, основний матеріал, адміністративне управління, висновки, бібліографія, додатки. За третім типом побудована Біла книга Європейського Союзу, що включає [3]: резюме, вступ, політика в даній сфері, основний матеріал, нормативний аспект, міжнародний аспект, висновки, бібліографія, додатки. На сьогодні Європейський інформаційно-дослідний центр в межах програми USAID «РАДА: підзвітність, відповідальність,

демократичне парламентське представництво» запропонував відповідну структуру Білої книги [7].

Щодо Білої книги в частині державного управління Європейський Союз сформував таку Білу книгу, що має назву «Європейське врядування» (2001 р.); остання містить таку інформацію [4]: аргументацію щодо потреби реформування європейського врядування; принципи ефективного врядування; пропозиції щодо змін в межах європейського врядування; перспективи розвитку європейського врядування: від врядування до майбутньої Європи.

Враховуючі загальноєвропейський підхід та певні ментальні особливості проведення досліджень пропонується така структура «Білої книги: державне управління в Україні»:

- Досягнення (короткий опис результатів реформування державного управління в Україні);
- Орієнтири (опис принципів належного урядування як головного орієнтира в реформуванні державного управління);
- Сучасний стан (опис стану державного управління в Україні на момент проведення дослідження);
- Проблеми (опис проблемних позицій, у тому числі на підставі оцінки відповідності державного управління в Україні принципам належного урядування);
- Умотивування реформування (аргументація на користь проведення подальших реформ в сфері державного управління в Україні);
- Мета та методологія (ідентифікація головної мети, цілей та завдань дослідження, методів та прийомів, що застосовуються в процесі дослідження);
- Аналіз досліджень (опис результатів основних сучасних науково-практичних досліджень в галузі державного управління як в Україні, так і світу);
- Напрями реформування та шляхи їх реалізації (опис векторів подальшого розвитку державного управління як в Україні, а також проектів рішень на реалізація останніх (основних та альтернативних));

– Результати (опис намічених результатів, ризиків та загроз щодо їх отримання (основних та альтернативних));

– Висновки (логічний підсумок щодо представленого матеріалу);

– Бібліографія;

– Додатки.

Запровадження вказаної структури дозволить досягти «Білій книзі: державне управління в Україні» наукової обґрунтованості, всеохопності в часі та просторі, альтернативності щодо підходів, що сприятиме успішному євроінтеграційному розвитку державного управління в Україні.

Список використаних джерел

1. Commission Staff Working Document. Ukraine 2024 Report . Accompanying the document . Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of regions . 2024 Communication on EU enlargement policy. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про адміністративну процедуру»: Закон України від 10.10.2024 р. № 4017-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4017-20#n3132>

3. Біла книга як документ державної політики. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28870.pdf>

4. *European Governance. The White Paper.* URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/doc_01_10/DOC_01_10_EN.pdf

Пухкий В. М.,

здобувач освітньо-наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю D4 Публічне управління та адміністрування

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ З ВИМОГАМИ СТРАТЕГУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

В сучасних умовах удосконалити стимулювання розвитку регіонів можливо шляхом активізації регіональної політики в напрямі впровадження розумної спеціалізації (Smart Specialization), що передбачає орієнтацію на інноваційний розвиток, перехід до диверсифікованих форм економіки знань та комплексну модернізацію на основі технологій нового покоління.

У наукових дослідженнях смарт-спеціалізація носить дуальний характер, будучи інструментом механізму реалізації регіональної політики і водночас елементом концепції стратегування регіонального розвитку (рис. 1). У цій моделі фігурують взаємозв'язки між стратегічним управлінням, інституційними механізмами і детермінантами регіонального розвитку [1, с. 320].

У вітчизняному нормативно-правовому полі смарт-спеціалізація трактується як «підхід стратегічного планування регіонального розвитку і визначення сфер втручання, що забезпечує економічне зростання та базується на розкритті інноваційного потенціалу, унікальності наявних активів, конкурентних переваг регіону, найбільш ефективному їх використанні» [2].

У понятійному апараті смарт-підходу важливе місце займає «пріоритет смарт-спеціалізації» як перспективний для регіону вид економічної діяльності, що має інноваційний потенціал, є унікальним та представлений у вигляді інноваційної продукції, технології або процесу [2]. А отже, у механізмі реалізації регіональної політики чільне місце має посісти інструментарій моніторингу актуальності цих пріоритетів (з огляду на динаміку конкурентних переваг регіону) та заохочення суб'єктів управління регіональним розвитком до їх перегляду за результатами оцінювання змін у внутрішньому потенціалі і зовнішньому середовищі.

Рис. 1. Дуальний характер смарт-спеціалізації:

взаємозв'язок інструментів державної політики і концепції стратегування

Джерело: складено автором з використанням [1; 3]

Регіони мають активізувати діяльність щодо запровадження «процесу підприємницького відкриття» (Entrepreneurial Process of Discovery – EDP), під яким розуміється інклюзивний та інтерактивний аналіз виявлення їх сильних сторін у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності шляхом взаємодії всіх заінтересованих сторін [2]. Відповідно, до механізмів реалізації державної регіональної політики варто інтегрувати інструменти для усунення координаційних і ринкових бар'єрів, допомагаючи приватному сектору досягти критичної маси розвитку шляхом запровадження інновацій [4, с. 44–45].

Результати підприємницького відкриття мають бути інституціоналізовані, зокрема шляхом створення кластерів і належної інфраструктури знань [5, с. 54].

Для забезпечення «спільного лідерства» у стратегуванні регіонального розвитку держава має націлювати всіх учасників цього процесу на регулярність співпраці та системність комунікацій з метою, перш за все, обміну інформацією про бізнес-можливості, інституційні інструменти, ринки, нові технології і продукти тощо. Для цього необхідні координаційні механізми та веб-майданчики у вигляді науково-технологічних платформ як інституційний інструмент управління процесами смарт-спеціалізації у регіонах [5, с. 61].

Створення ефективної смарт-стратегії потребує потужної аналітичної бази: все розпочинається з позиціонування регіону в глобальному ланцюжку доданої вартості, вивчення структурно подібних територій і подальшого бенчмаркінгу. Стратегії мають пройти процедуру обов'язкового зовнішнього рецензування експертами з інших регіонів, які мають схожу спеціалізацію. Загалом, важливо оцінити потенціал міжрегіонального співробітництва, що враховує природний взаємозв'язок «смарт-спеціалізацій» різних регіонів [6, с. 492], а також ймовірність міжсекторального синергізму через виникнення т. зв. емерджентних індустрій (Emerging Industries), які поєднують кілька видів діяльності (наприклад, коли традиційні галузі промисловості обмінюються інноваційними імпульсами з новітніми секторами, де більш активно застосовуються сучасні ІТ-технології).

В умовах воєнного стану питання смарт-спеціалізації регіонів ще більше актуалізується: зокрема, з огляду на зростання регіональних диспропорцій та ускладнення конвергентного розвитку. Щодо післявоєнного відновлення, визначальним стане врахування специфіки (ступеня зруйнованості, належності до певного функціонального типу) окремих територій. Наприклад, смарт-підхід може бути доречним при визначенні доцільності відбудови значно пошкоджених чи повністю зруйнованих населених пунктів (особливо у місцевостях, де зруйновані «містоутворюючі» підприємства). З іншого боку, смарт-спеціалізація

може стати базисом для перепрофілювання регіонів, оскільки створює синергетичний ефект для будь-якої діяльності, що використовує інновації [7].

Таким чином, впровадження смарт-підходу до управління регіональним розвитком потребує розробки «смарт-механізмів» реалізації державної регіональної політики, яка повинна здійснюватися на засадах інноваційної спрямованості, ресурсорієнтованості та паритетності, концентрації і координації знань, вузької спеціалізації і достатньої диверсифікованості. Результатами мають стати модернізація промисловості шляхом її переходу на новий технологічний уклад, активізація інноваційного і «цифрового» потенціалу територій, розвиток нових драйверів регіональної економіки, зміщення «центрів інновацій» з великих компаній до менших бізнес-одиниць [8, с. 374].

Список використаних джерел

1. Кащенко Н.Б., Руденко С.В., Нестеренко І.В. Стратегії розумної спеціалізації: європейський досвід і перспективи України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 4. С. 316–321. URL: https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ujae_2024_r04_a48.pdf (дата звернення: 11.11.2025).
2. Методичні рекомендації щодо застосування смартспеціалізації на регіональному рівні: Наказ Міністерства економіки від 10 червня 2024 р. № 14563. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ME240089> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Кльоба Р.Л. Концептуальні засади смарт-спеціалізації розвитку регіонів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 104–111. URL: <https://surl.it/oyddnr> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Березняк Н.В., Рожкова Л.В. Процес підприємницького відкриття в контексті регіональної смарт-спеціалізації: деякі теоретичні та концептуальні аспекти. *Наука, технології, інновації*. 2020. № 1. С. 42–48.
5. Швець Н.В., Шевцова Г.З. Розвиток підприємництва та його роль у реалізації підходу смарт-спеціалізації в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2 (60). С. 53–66.

6. Сенченко В.В. «Смарт-спеціалізація» – концептуальна модель формування та розвитку регіональної інноваційної політики в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 482–497. URL: <https://surl.li/hfbjiq> (дата звернення: 11.11.2025).

7. Інформаційна довідка щодо врахування концепції смарт-спеціалізації регіонів у процесі повоєнного відновлення України / Дослідницька служба Верховної Ради України. URL: <https://surl.li/tidzwi> (дата звернення: 11.11.2025).

8. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації: монографія; наук. ред. І.З. Сторонянська / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2022. 424 с.

Садовський О.О.,
аспірант кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: АДАПТАЦІЯ РЕФОРМ ДО УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Державна політика у сфері спеціалізованої медичної допомоги забезпечує стратегічний розвиток медичної системи та ефективне функціонування медичних установ. У цьому контексті її адаптація до сучасних соціально-економічних і безпекових викликів визначає стабільність і стійкість системи охорони здоров'я.

У зв'язку з цим прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 1 липня 2022 року № 2347-IX [1] відбулося в умовах запровадженого воєнного стану, що актуалізувало потребу у швидкому реагуванні державної політики на нові безпекові виклики. Відповідно, нормативне врегулювання питань спеціалізованої медичної допомоги у зазначеному законі визначило основні засади її надання у стаціонарних та в амбулаторних умовах, створюючи

правові підстави для організації медичних послуг залежно від логістичних, кадрових та інфраструктурних можливостей у різних регіонах країни.

Враховуючи зазначене, розвиток державної політики у сфері спеціалізованої медичної допомоги спрямований на диверсифікацію суб'єктів, що можуть надавати медичні послуги, що забезпечує підвищення гнучкості системи в умовах воєнного часу. У цьому контексті надання спеціалізованої допомоги здійснюється закладами охорони здоров'я, а також лікарями-підприємцями, що забезпечує оперативне реагування на потреби населення. Демонстрацією реалізації такої політики є запуск 19 мобільних амбулаторій у різних регіонах України, які надають послуги з профілактики та скринінгу соціально значущих захворювань, зокрема ВІЛ, туберкульозу, вірусних гепатитів та інфекцій, що передаються статевим шляхом [2].

Крім того, Закон № 2347-IX [1] приділяє увагу інтеграції освітнього та практичного аспектів у системі спеціалізованої допомоги. Встановлено можливість надання медичних послуг науково-педагогічними працівниками закладів вищої та післядипломної освіти за наявності сертифіката лікаря-спеціаліста та погодження керівника відповідного закладу охорони здоров'я. Це своєю чергою формує умови для поєднання навчальної, наукової та клінічної діяльності, що сприяє професійному розвитку медичних кадрів.

З огляду на організаційний аспект, закон уповноважує керівника закладу охорони здоров'я визначати лікуючого лікаря або делегувати це повноваження уповноваженій особі. Встановлений порядок затверджується центральним органом виконавчої влади, що формує державну політику у сфері охорони здоров'я. Це забезпечує прозорість управлінських рішень та персоналізацію відповідальності у системі медичного обслуговування, що є критично важливим в умовах воєнного часу, коли медична допомога часто надається у складних і небезпечних обставинах. Не менш важливим є закріплення принципу безоплатності спеціалізованої медичної допомоги у межах договорів між закладами охорони здоров'я та головним розпорядником бюджетних коштів. Встановлена норма конкретизує соціальні гарантії держави та забезпечує

реалізацію права громадян на доступ до медичної допомоги незалежно від їхнього матеріального становища.

У практичній площині реалізація цих положень здійснюється через діяльність Національної служби здоров'я України (НСЗУ), яка фінансує заклади спеціалізованої допомоги за договорами про медичне обслуговування населення. Зокрема, за даними НСЗУ, у 2024 році понад 24,32 млн пацієнтів отримали медичну допомогу в межах програми медичних гарантій, що підтверджує ефективність механізму бюджетного контрактування навіть у період воєнних дій [3, с. 14].

Крім того, закон [1] деталізує порядок направлення пацієнтів відповідно до медичних показань. Встановлено, що без направлення спеціалізована допомога може надаватися пацієнтам, які перебувають у невідкладному стані, або тим, хто перебуває на диспансерному обліку з приводу хронічних захворювань. Таке положення забезпечує принцип безперервності медичного обслуговування та оптимізує маршрути пацієнтів у системі охорони здоров'я.

Важливим доповненням до зазначених норм є Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» від 28 лютого 2023 р. № 174 [4], яка затверджує Порядок функціонування госпітальних округів і кластерів. Документ окреслює механізм організації та взаємодії таких структур, встановлює межі округів відповідно до адміністративно-територіального поділу держави та визначає принципи формування спроможної мережі закладів охорони здоров'я, здатної забезпечити належний рівень медичного обслуговування навіть у надзвичайних умовах. Це своєю чергою дозволяє ефективніше використовувати наявні ресурси, збалансовувати медичну інфраструктуру та гарантувати сталий доступ населення до спеціалізованої медичної допомоги.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває територіальна організація госпітальних округів, поділених на госпітальні кластери, оскільки такі структури створюються для забезпечення територіальної доступності медичної та реабілітаційної допомоги населенню у різних регіонах. Завдяки цій

організації можливо оптимізувати маршрути пацієнтів, підвищити оперативність реагування на поранення та травми військового характеру, а також підтримувати стабільність роботи медичних установ у прифронтових районах.

Державна політика у сфері спеціалізованої медичної допомоги в умовах воєнного стану набуває системного та водночас адаптивного характеру. Узагальнення отриманих результатів показує, що її ефективність визначається поєднанням нормативно-правових, організаційно-управлінських, фінансових, кадрових та інноваційних механізмів. Зокрема, адаптація законодавства до безпекових викликів сприяла формуванню правових засад гнучкого надання медичних послуг у різних регіонах, а створення госпітальних округів і кластерів забезпечило оптимізацію медичної логістики та підвищення територіальної доступності допомоги. Не менш важливим чинником стало впровадження моделі спроможної мережі охорони здоров'я, яка поєднує ефективне управління ресурсами, розвиток кадрового потенціалу та інтеграцію освітньо-наукової складової в систему практичної медицини. У цьому контексті цифровізація процесів, застосування системи eHealth і розвиток телемедицини сприяють підвищенню прозорості, оперативності та стійкості системи медичного обслуговування.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України від 01.07.2022 № 2347-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#Text>
2. Мобільні амбулаторії в регіонах України безоплатно надаватимуть послуги з тестування і профілактики соціально значущих хвороб. URL: <https://phc.org.ua/news/mobilni-ambulatorii-v-regionakh-ukrgi-z-testuvannya-i>
3. Звіт Національної служби здоров'я за 2024 р. URL: https://medplatforma.com.ua/images/96374/zvit_nszu_2024.pdf
4. Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я: Постанова КМУ; Порядок, Перелік від 28.02.2023 № 174. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/BF#n2>

Самолук К.В.,

студентка 1-го курсу магістратури факультету
національної безпеки, права та міжнародних відносин

Науковий керівник: **Дикий А.П.**

доктор економічних наук, доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ У СФЕРІ НАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Реформа децентралізації та євроінтеграційний курс України актуалізують потребу докорінної трансформації підходів до взаємодії держави та громадян, особливо у сфері публічних послуг. Сучасні умови суспільного розвитку вимагають адаптації управлінських систем територіальних громад на основі інноваційних організаційно-технологічних рішень, здатних забезпечити високу якість, доступність і прозорість сервісів.

Розвиток публічного управління нині характеризується посиленням ролі місцевого самоврядування та формуванням сервісно орієнтованої моделі держави. У ситуації децентралізації та цифрової трансформації саме органи місцевого рівня виступають ключовими надавачами освітніх, медичних, культурних, адміністративних, транспортних, житлово-комунальних та інших послуг. Ефективність цих процесів залежить від спроможності територіальних громад формувати інноваційний механізм надання послуг шляхом комплексної інтеграції цифрових і управлінських рішень.

Інтенсифікація цифрових змін і зростання суспільних очікувань щодо якості публічних сервісів обумовлюють необхідність використання нових управлінських підходів, здатних гарантувати доступність, прозорість і результативність державних послуг. У таких умовах громади стають центральними суб'єктами у наданні освітніх, медичних, соціальних, адміністративних і житлово-комунальних послуг, що підвищує їхню відповідальність за інноваційний розвиток локальної публічної сфери.

Впровадження цифрових інновацій, модернізація організаційних процесів та системність управлінських рішень безпосередньо впливають на розвиток локального врядування та підвищення якості державних сервісів. Тому формування інноваційного механізму надання публічних послуг є стратегічним чинником зміцнення конкурентоспроможності та сталого розвитку територіальних громад.

Інноваційний механізм надання публічних послуг являє собою комплекс взаємопов'язаних технологічних, організаційних, правових і кадрових рішень, спрямованих на підвищення доступності, результативності та якості державних сервісів. Концептуальною основою такого механізму виступають принципи належного врядування, які передбачають прозорість, підзвітність, клієнтоорієнтованість та ефективне використання ресурсів. У цьому контексті ключовими засадами його формування є цифровізація управлінських процесів, орієнтація на потреби громадян, екосистемний підхід, автоматизація процедур, відкритість даних і сталість управління.

Стрижневим елементом розвитку інноваційного механізму є перехід від паперових процедур до електронних систем управління, електронних реєстрів і цифрових форматів взаємодії між органами влади та громадянами. Правова складова передбачає оновлення регламентів і процедур, адаптацію нормативно-правової бази до цифрових сервісів, запровадження стандартів електронної взаємодії та забезпечення належного функціонування інформаційних систем. Важливою умовою є розвиток інфраструктури доступу – розширення інтернет-покриття, удосконалення мобільного зв'язку та модернізація технічного оснащення органів влади.

Організаційний компонент інновацій акцентує на необхідності створення та модернізації центрів надання адміністративних послуг, розвитку інтегрованих сервісних центрів, упровадження проєктного та процесного управління, оптимізації бізнес-процесів і скорочення надмірних адміністративних процедур. Формування такого інституційного середовища забезпечує умови, за яких

цифрові інструменти та сучасні управлінські рішення можуть реалізовувати свій потенціал максимально ефективно.

Технологічна складова інноваційного механізму публічних послуг виступає одним із ключових елементів його функціонування, оскільки забезпечує практичну реалізацію цифрових рішень у діяльності органів влади. Основні напрями технологічних інновацій охоплюють використання електронних платформ для дистанційного отримання послуг, упровадження систем електронного документообігу, розвиток Smart City-технологій, мобільних застосунків громад, інструментів Big Data та аналітичних систем, а також телемедицини сервісів, онлайн-освіти та цифрових культурних продуктів. Сукупність цих рішень формує комплексну екосистему безперервних, доступних і прозорих публічних сервісів.

Фінансова підтримка інноваційних перетворень базується на використанні різноманітних каналів: державно-приватного партнерства, міжнародних грантів, технічної допомоги, місцевих фондів розвитку, інвестиційних проєктів і державних програм підтримки цифровізації. Ефективне й раціональне управління цими ресурсами забезпечує сталість інноваційних процесів та можливість їх подальшого масштабування.

Кадровий аспект інновацій передбачає формування нової моделі цифрової компетентності службовців, яка включає розвиток технічних навичок, модернізацію системи професійного навчання, формування інноваційної управлінської культури та запровадження механізмів управління знаннями. Рівень підготовки персоналу стає вирішальним фактором ефективності функціонування цифрових сервісів і якості управлінських процесів у цілому.

Інноваційний механізм повинен інтегруватися у всі сфери публічних послуг. У галузі освіти це проявляється через використання дистанційних платформ, електронних журналів та інклюзивних цифрових рішень. У медицині – через телемедицину, електронні медичні картки та електронні сервіси запису. У сфері культури – через цифрові архіви, віртуальні виставки та доступні онлайн-

простори. В адміністративній сфері – через електронні реєстри, автоматизацію центрів надання адміністративних послуг та мобільні сервіси взаємодії з громадянами. Транспортна галузь потребує електронних квитків, цифрової навігації та систем GPS-моніторингу, тоді як житлово-комунальна сфера – впровадження «розумних» лічильників, електронних кабінетів споживачів, платформ взаємодії ОСББ та рішень Smart City.

Формування інноваційного механізму надання публічних послуг є багаторівневою управлінською задачею, що вимагає узгодженого розвитку правової, технологічної, організаційної та кадрової складових. Аналіз свідчить, що цифровізація, автоматизація та дерегуляція суттєво підвищують якість, доступність і прозорість публічних сервісів, скорочують тривалість процедур, підвищують рівень задоволеності громадян, оптимізують управлінські витрати, сприяють розвитку електронної демократії та підсилюють конкурентоспроможність територій.

Подальший розвиток інновацій доцільно зосередити на:

1. Системному впровадженні проактивних сервісів.
2. Розширенні застосування штучного інтелекту для консультативної підтримки та ухвалення управлінських рішень.
3. Створенні інтегрованих муніципальних цифрових екосистем.
4. Забезпеченні рівного доступу до цифрових ресурсів та розвитку цифрової інклюзії.
5. Удосконаленні системи безперервної цифрової освіти службовців.

Інноваційний механізм у сфері надання публічних послуг постає як комплексна система технологічних, організаційних, правових і кадрових рішень, що забезпечують підвищення якості та ефективності державних сервісів. Його розвиток ґрунтується на принципах good governance, які орієнтують публічне управління на прозорість, підзвітність, відкритість даних і клієнтоорієнтованість. Ключовим чинником модернізації є цифровізація, що передбачає перехід від паперових процедур до електронних систем, оновлення

нормативно-правової бази, стандартизацію електронної взаємодії та забезпечення доступної інфраструктури. Важливу роль відіграють організаційні зміни, зокрема розвиток сучасних центрів надання адміністративних послуг, оптимізація бізнес-процесів та впровадження проєктного й процесного управління. Сукупність цих компонентів формує інституційне середовище, у межах якого цифрові інструменти функціонують найбільш результативно, забезпечуючи сталий розвиток системи публічних послуг і підвищення рівня довіри громадян до держави.

Старовойт М. Р.

студентка, гр. ПУАМ-9

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**

д.е.н., професор

Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ НА ОПЕРАТИВНІСТЬ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У МІСЦЕВІЙ ДЕРЖАВНІЙ АДМІНІСТРАЦІЇ

Електронна система документообігу в місцевих державних адміністраціях поступово перетворюється з технічного інструмента на стратегічний елемент організаційної спроможності. У сучасних умовах публічного управління оперативність ухвалення рішень є не лише управлінською перевагою, а важливою умовою інституційної стійкості, здатності реагувати на зовнішні зміни та підтримувати довіру громадян. Саме тому цифровізація документообігу відіграє ключову роль у трансформації місцевих органів влади: вона створює структуровані, прозорі та контрольовані процеси, які значно прискорюють рух інформації і мінімізують ризики помилок.

Традиційний паперовий документообіг, побудований на фізичному переміщенні документів, ручній обробці сканів, комунікаціях через електронну

пошту та месенджери, спричиняє затримки, що можуть тривати днями чи тижнями. За таких умов керівник або відповідальна посадова особа часто змушені чекати на передачу паперу для підпису, а співробітники витрачають значну кількість часу на логістичні дії замість змістовної роботи. Електронний документообіг ліквідує ці проблеми, встановлюючи автоматизовані маршрути, системи нагадувань, уніфіковані шаблони та миттєве підписання документів за допомогою кваліфікованого електронного підпису. Це забезпечує безперервність управлінських процесів, зокрема у випадках відряджень, дистанційної роботи або надзвичайних ситуацій.

Важливим елементом сучасних систем електронного документообігу є інтегровані алгоритми штучного інтелекту, які можуть автоматично визначати ключові реквізити документа, класифікувати звернення, заповнювати метадані та допомагати у вхідній реєстрації. Це суттєво скорочує час первинної обробки документів і зменшує навантаження на працівників. Міжнародні дослідження підтверджують значний ефект від таких технологій: за даними McKinsey, використання сучасних AI-рішень дозволяє скорочувати час підготовки документації до 60% і знижувати кількість людських помилок на 10–20% [1]. Це не лише збільшує швидкість, а й підвищує стандартизованість та точність управлінських рішень.

У державному секторі ефективність автоматизації підтверджується практичними прикладами. Згідно з аналітичними матеріалами Deloitte, Центр оцінки та дослідження лікарських засобів (FDA CDER) скоротив час обробки документів на 93%, усунувши тисячі годин ручної роботи; інші державні установи — від поліції Північної Ірландії до муніципальних служб США — зменшили час виконання адміністративних процедур з кількох днів до кількох годин [2]. Такі результати демонструють, що цифровізація не є декоративним елементом, а справді змінює ефективність роботи установ у різних країнах та сферах.

Для місцевих адміністрацій електронний документообіг має додаткове значення, оскільки забезпечує прозорість і підзвітність. Централізована система обліку документів дозволяє відстежувати їх рух у режимі реального часу, контролювати строки виконання та уникати втрати матеріалів. Це створює умови для якіснішої взаємодії з громадянами та знижує корупційні ризики. Кожна дія — від реєстрації до підпису — фіксується в системі, і це формує об'єктивний ланцюг відповідальності.

Водночас, впровадження електронного документообігу супроводжується певними викликами. Насамперед це організаційний супротив, спричинений звичкою працівників до паперових процедур і страхом перед змінами. Без навчання, підтримки та правильно побудованої комунікації навіть найкраща технологія може залишитися невикористаною. Другий виклик — це гібридний формат документообігу, коли електронні процеси співіснують із паперовими. У таких умовах загальна швидкість визначається найповільнішою ланкою — папером — тому важливо впроваджувати комплексний перехід до електронного середовища. Третій важливий аспект — робота з історичними архівами. Якщо значна частина важливих документів залишається у фізичному вигляді, то навіть сучасна система не зможе забезпечити повну інформативність і безперервність ухвалення рішень. Оцифрування архівів є тривалим, але необхідним процесом для формування цілісного цифрового середовища.

Попри зазначені труднощі, переваги електронного документообігу значно переважають. Він дозволяє не тільки прискорити управлінські процеси, а й підвищити якість рішень, зміцнити прозорість та створити передумови для впровадження моделі data-driven governance. Цифрові технології забезпечують доступ до актуальної інформації, полегшують моніторинг, уніфікують процедури та дозволяють місцевим органам влади працювати швидше, ефективніше й відповідальніше. У підсумку це сприяє підвищенню довіри громадян і ефективності публічного управління, що є критично важливим для розвитку демократичних інститутів і модернізації публічної влади в Україні.

Список використаних джерел

1. Generative AI у логістиці та ланцюгах постачання. McKinsey & Company. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/operations/our-insights/beyond-automation-how-gen-ai-is-reshaping-supply-chains>.

2. Цифрова трансформація та автоматизація у державному секторі. Deloitte Insights, Global governments boost productivity and service by embracing digital transformation. URL: <https://www.deloitte.com/us/en/insights/industry/government-public-sector-services/government-trends/2024/releasing-untapped-government-efficiency-and-productivity.html>.

Стус С.,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: **Мороз Ю. Ю.,**
доктор економічних наук, професор
Державний університет «Житомирська політехніка»,

**УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Ефективне управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні в умовах воєнного стану є критично важливим для забезпечення життєдіяльності територіальних громад. Військові загрози, економічні нестабільності та зростання соціальних потреб змінюють пріоритети фінансового планування на локальному рівні. Для громад питання мобілізації ресурсів, балансування видатків на безпеку, соціальну сферу та інвестиційні проєкти стає викликом, що потребує гнучких, адаптивних моделей управління.

Актуальність дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, сучасні територіальні громади змушені функціонувати в умовах обмежених

власних доходів через перенаправлення частини податкових надходжень на потреби державного бюджету, зокрема на фінансування сил безпеки та оборони. Це створює додаткові фінансові навантаження та підвищує ризики недофінансування соціальних та інвестиційних проєктів. По-друге, криза традиційних джерел фінансування примушує громади шукати альтернативні ресурси: державні трансферти, гранти, міжнародну технічну допомогу та партнерства з приватним сектором. По-третє, зростає потреба в аналітичних інструментах для оцінки ефективності бюджетних витрат та планування фінансової стабільності на середньостроковий період.

Сучасні дослідження показують, що одним із ключових напрямів підвищення ефективності місцевого фінансового управління є розвиток фінансової спроможності громад. Вона визначається як здатність громади мобілізувати ресурси для забезпечення потреб населення, розвитку інфраструктури та підтримки соціальних ініціатив [1, с. 12]. Крім того, фінансова спроможність тісно пов'язана з інституційною здатністю місцевих органів влади планувати бюджет, контролювати витрати та адаптувати фінансові стратегії до зовнішніх викликів.

В умовах обмежених ресурсів та високих ризиків особливо важливим стає поєднання стратегічного планування та практичної адаптації бюджету під актуальні потреби громади. До таких стратегій належать оптимізація видатків на пріоритетні напрями, активне залучення позабюджетних ресурсів, реалізація програм міжнародної технічної допомоги, а також розвиток механізмів фінансового контролю та прозорості.

Житомирська міська територіальна громада є прикладом реалізації таких підходів. Аналіз програмних документів за 2022–2025 роки свідчить про зміну парадигми управління: від стратегії розвитку до стратегії виживання. Зокрема, у «Звіті про виконання Програми соціально-економічного розвитку за 2022 рік» зазначено, що заплановані інвестиційні проєкти були відкладені на користь забезпечення функціонування критичної інфраструктури [2]. Це підкреслює, що

в умовах воєнного стану громади змушені оперативно реагувати на зовнішні ризики та перенаправляти ресурси на критично важливі потреби.

Сучасний стан місцевих фінансів Житомира характеризується значним перекосом у бік безпекових видатків. У «Програмі соціально-економічного і культурного розвитку на 2025 рік» пріоритетом №1 стала підтримка Сил безпеки та оборони, на яку закладено 109,6 млн грн [3]. Це свідчить, що міська рада змушена балансувати між безпековими обов'язками та соціально-економічним розвитком. Відволікання коштів обмежує можливості фінансування капітальних проєктів, модернізації інфраструктури та соціальних ініціатив, що, у свою чергу, може впливати на довгостроковий потенціал розвитку громади.

Аналіз виконання регіональних стратегій розвитку демонструє, що фінансова стійкість територій забезпечується переважно державними трансфертами, а не власними доходами [4; 5]. У Житомирі це проявляється у високій залежності від зовнішніх джерел фінансування, що створює додаткову невизначеність у фінансовому плануванні та потребує формування стратегій для підвищення власних доходів громади.

Перспективним напрямом залишається активне залучення міжнародної технічної допомоги. Прикладом є співпраця з Естонським центром міжнародного розвитку (ESTDEV), що дозволила модернізувати матеріально-технічну базу навчальних закладів без залучення коштів місцевого бюджету [3; 5]. Це демонструє ефективність комбінованого підходу, коли обмежені власні ресурси доповнюються грантовими та донорськими коштами для підтримки соціально важливих сфер.

Важливим фактором залишається вплив державних рішень, таких як вилучення «військового» ПДФО до державного бюджету. Це створює додатковий фінансовий тиск на громаду та підкреслює необхідність розвитку місцевої економічної бази та альтернативних джерел доходів. Одночасно кейс Житомира демонструє, що навіть у складних умовах громада здатна зберегти ключові

соціальні та освітні проєкти, якщо впроваджуються гнучкі механізми планування та активне залучення зовнішніх ресурсів.

Таким чином, досвід Житомирської міської громади ілюструє, що ефективне управління місцевими фінансами в умовах воєнного стану потребує поєднання стратегічного та оперативного планування, пріоритизації видатків, активного залучення грантових і донорських коштів та розвитку місцевих джерел доходів. Водночас кейс демонструє, що адаптація фінансової стратегії до зовнішніх ризиків дозволяє зберігати життєво важливі соціальні та інфраструктурні проєкти, забезпечувати фінансову стійкість громади та підтримувати потенціал її розвитку у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Сторонянська І., Пелехатий А. Фінансове забезпечення розвитку сільських територіальних громад: монографія. Львів: ДУ «ІРД імені М. І. Долішнього НАН України», 2014. 190 с.
2. Звіт про виконання Програми соціально-економічного і культурного розвитку Житомирської міської територіальної громади за 2022 рік. Офіційний веб-сайт Житомирської міської ради. URL: <https://zt-rada.gov.ua>.
3. Програма соціально-економічного і культурного розвитку Житомирської міської територіальної громади на 2025 рік: затверджена рішенням Житомирської міської ради від 19.12.2024 № 1241.
4. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2027 року: Додаток до рішення обласної ради від 10.04.2025 № 889. Житомир, 2021. 222 с.
5. Співпраця освітньої галузі Житомирщини з Естонською Республікою. Житомирська ОДА. 2024. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/spivpratsya>.

Тихончук Л.Х.,

д.н. з держ.упр., професор

Національний університет водного господарства та природокористування

Музика В.,

здобувачка освітньо-професійного рівня магістр ОП «Державна служба»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ РІВНЕНЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Культура як зброя «м'якої сили» формує національну ідентичність і протидіє агресору через мистецтво, літературу, музику. Стає засобом дипломатії. Україна презентує себе світу через культурні проєкти. Допомогає людям пережити травми війни (арт-терапія, музика, театр). Створює простір для психологічної підтримки та соціальної згуртованості. Документує воєнні події. Зберігає свідчення та створює нову культуру пам'яті. Мистецтво стає архівом досвіду війни для майбутніх поколінь. Креативні індустрії навіть у кризі залишаються джерелом розвитку та інновацій. Як свідчить досвід інших країн, після війни вони стають драйвером відновлення регіонів.

Рівненщина під час війни поєднує реалізацію культурних проєктів через призму воєнних викликів. Музейні та театральні проєкти трансформуються у благодійні акції для підтримки ЗСУ. Література та кіно документують воєнний досвід і водночас презентують Україну світу. Міжнародні фестивалі стають платформами культурної дипломатії, де Україна говорить про війну через мистецтво.

У процесі аналізу механізмів публічного управління у сфері культури Рівненщини було виявлено низку проблем. Низький рівень розвитку об'єктів інфраструктури, недостатні обсяги фінансування з обласного бюджету та невідповідність якісних характеристик та організаційно-економічного механізму функціонування інфраструктури міжнародним нормам і стандартам.

Усунення вказаних проблем можливе шляхом впровадження інструментів фінансового забезпечення із світових практик.

Інституційний розвиток публічного управління повинен передбачати чітке розмежування функцій вироблення та реалізації регіональної політики між органами державної влади, місцевого самоврядування та неурядовими організаціями через творення органу базового рівня (до повноважень якого буде належати виключно сфера культури). Рациональне використання коштів, оптимізація кадрового складу (зменшення чисельності працівників за умови підвищення їх компетенцій), проведення навчання працівників з урахуванням сучасних тенденцій. При цьому доцільним є введення нових штатних одиниць в кожній територіальній громаді, зокрема - культурного менеджера, спеціалістів з туризму і охорони культурної спадщини. Ключовим аспектом удосконалення системи публічного управління є принцип суспільних інтересів як центру політики. Регіональна політика у сфері культури має бути спрямована саме на місцеві громади, а не культурну індустрію, фахівців, митців чи культуру як таку. Стратегією розвитку Рівненської області на період до 2030 року визначено стратегічні цілі і напрями регіонального розвитку, що сприятимуть удосконаленню регіональної політики у сфері культури [1]. Поряд з наукою і високими технологіями креативні індустрії є однією із ланок інноваційної економіки та економіки знань. Стратегією визначено необхідність створення належних фінансових, матеріальних та організаційних умов для діяльності установ галузі культури. В умовах війни, безперервної соціально-економічної трансформації важливим завданням є збереження культурного фонду регіону та підтримка розвитку сучасної культури в усіх напрямках. Це популяризація вітчизняної драматургії, кіно, літератури, ініціювання нових культурних проєктів, приєднання до програм підвищення рівня побутової, політичної, екологічної, економічної і бізнес-культури, збереження та популяризація народних традицій і культурної спадщини [6] .

З метою стимулювання соціальної та економічної активності в громадах, серед стратегічних завдань варто визначити критерії та моніторинг рівня задоволення культурно-дозвілєвих потреб членів громади. Усунення застарілих методів освітнього процесу та застарілих освітніх програм культурно-мистецького спрямування, сприяння створенню широких можливостей для молодіжної творчості, участі в культурних заходах та програмах підвищить культурну освіту споживачів культурної продукції. Регіональна політика у сфері культури має бути тісно пов'язана з збалансованим розвитком територій області, конкурентної економіки й людського капіталу для стимулювання економічної та соціальної активності в громадах та підвищення обізнаності [8]. Зіставлення стратегічних та операційних цілей, завдань розвитку Рівненського регіону свідчить про необхідність формування зв'язків з іншими політиками. Регіональна політика розвитку сфери культури має бути тісно пов'язана з регіональними галузевими політиками у сфері розвитку бізнесу, освіти та інновацій.

Війна і культура взаємно підсилюють одна одну. Культура допомагає вижити, зберегти себе і донести світові правду, а війна надає культурі нових сенсів і завдань. Аналіз сучасної практики застосування механізмів публічного управління у сфері культури у Рівненському регіоні дозволив виокремити низку проблем, що гальмують процеси розвитку галузі. Низький рівень розвитку об'єктів інфраструктури, недостатні обсяги фінансування з обласного бюджету (в т.ч. і заробітної плати) та, як наслідок, невідповідність якісних характеристик та організаційно-економічного механізму функціонування інфраструктури міжнародним нормам і стандартам. Усунення вказаних проблем можливе шляхом впровадження інструментів фінансового забезпечення із світових практик. Ключовим напрямком державної політики повинен бути перегляд чинного законодавства та нормативних актів, які стосуються благодійництва, оподаткування сфери культури (зокрема в частині грантового фінансування) та

профільного законодавства (сектори аудіовізуального мистецтва, креативних індустрій).

Список використаних джерел

1. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку культури України до 2030 року. Київ, 2021.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 р. № 885 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади».
3. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Звіт про діяльність у сфері міжнаціональних відносин та свободи совісті. Київ, 2023.
4. Державне агентство України з питань кіно. Річний звіт про підтримку національного кінематографа. Київ, 2024.
5. Український інститут. Культурна дипломатія України: стратегія та практика. Київ: МЗС України, 2022.
6. Іваненко Л. М. Трансформація соціокультурної діяльності у воєнний час // Культура і сучасність. 2024. № 2. С. 45–58.
7. Петренко О. В. Культурна політика України в умовах війни. Київ: Наукова думка, 2023. 256 с.
8. Кушнарєва М. Українська культурна дипломатія під час війни // Соціальні комунікації. 2023. № 1. С. 12–25.
9. UNESCO. Culture in Crisis: Policy Responses in Ukraine. Paris: UNESCO Publishing, 2023.
10. Council of Europe. Cultural Heritage and Resilience in Wartime Ukraine. Strasbourg, 2024.

Умерова К.А.,
здобувачка вищої освіти
на магістерському рівні факультету управління та економіки
Науковий керівник: **Лалуєва Н.М.,**
старший викладач
кафедри публічного управління та адміністрування,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ ЧЕРЕЗ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ ТА КОЛЕКТИВНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

У сучасних умовах інституціонально-інформаційної економіки розвиток організаційних екосистем стає фундаментальною умовою забезпечення стійкості, інноваційності та конкурентоспроможності підприємств. Організаційні екосистеми формуються як складні мережеві утворення, у яких взаємодіють різноманітні суб'єкти – внутрішні та зовнішні стейкхолдери, партнери, спільноти практики, цифрові платформи, професійні групи та інституційні актори. На думку Чухно А. А., у межах інституціонально-інформаційної економіки розвиток такої екосистеми набуває нелінійного, еволюційного характеру, що зумовлено високою динамічністю зовнішнього середовища та зростанням ролі інформаційних потоків у забезпеченні функціонування економічних систем [1]. Нелінійність розвитку означає, що процеси, які відбуваються в екосистемі, не можуть бути зведені до простих причинно-наслідкових зв'язків, оскільки навіть незначні зміни одного елемента можуть призвести до суттєвої трансформації всієї системи. У цьому контексті організаційна екосистема виступає адаптивною мережею, здатною до самоорганізації, самонавчання та колективної реакції на виклики інформаційно-інституційного середовища.

Центральним елементом функціонування організаційної екосистеми є управління знаннями, яке формується як інституційний базис її внутрішньої структури та механізмів розвитку. Управління знаннями у сучасних умовах не може обмежуватися технічними засобами або процесами цифрової обробки інформації. Воно включає формальні інститути – правила, стандарти, політики,

регламенти, а також неформальні інститути, такі як культура довіри, колективні цінності та соціальні норми співпраці [1]. Саме поєднання формальної інституціональної основи й неформальної інфраструктури взаємодії дозволяє екосистемі створювати умови, за яких знання циркулюють вільно, а учасники системи мають можливість ефективно обмінюватися інформацією, спільно генерувати ідеї та формувати інноваційні рішення.

Ефективність управління знаннями зумовлена здатністю екосистеми мінімізувати трансакційні витрати, що виникають у процесі передачі інформації, а також усувати інформаційну асиметрію між суб'єктами взаємодії. Зменшення рівня асиметрії сприяє зростанню довіри, забезпечує організаційну прозорість і посилює схильність учасників обмінюватися знаннями, що створює основу для формування стійких мереж взаємодії [1]. У цьому контексті особливої ваги набуває здатність екосистеми забезпечувати швидку циркуляцію знань, що дає змогу скоротити час прийняття управлінських рішень та прискорити інноваційні процеси.

Управління знаннями є також ключовим механізмом формування динамічних здатностей екосистеми, серед яких вирізняють здатність ідентифікувати зміни у зовнішньому середовищі, здатність засвоювати й інтегрувати зовнішні знання та здатність перебудовувати внутрішні компетенції відповідно до нових вимог. Важливе значення має формування так званої абсорбційної здатності – спроможності організації виявляти, оцінювати та інтегрувати зовнішні знання, перетворюючи їх на внутрішні ресурси розвитку [2, с. 429]. Високий рівень абсорбційної здатності дозволяє екосистемі активно взаємодіяти з іншими організаціями, науковими установами, інноваційними хабами та цифровими платформами, що сприяє зміцненню її інноваційного потенціалу.

Поруч з управлінням знаннями, стратегічну роль у розвитку екосистеми відіграє колективний інтелект, який визначається як здатність групи суб'єктів створювати рішення, що перевищують за якістю та ефективністю можливості окремих індивідів. Колективний інтелект виникає як синергетичний результат

взаємодії різнорідних учасників екосистеми, кожен з яких володіє певними знаннями, компетенціями й унікальними когнітивними моделями [2]. Когнітивна різноманітність створює основу для появи нових ідей та розвитку інноваційних підходів, оскільки різні способи мислення дозволяють аналізувати проблеми з альтернативних позицій і знаходити нестандартні рішення.

Формування колективного інтелекту потребує наявності інституційних та цифрових механізмів, які забезпечують збирання, структурування, селекцію, валідацію та кодифікацію індивідуальних ідей і досвіду. Такими механізмами можуть бути цифрові платформи спільної роботи, внутрішні інноваційні лабораторії, корпоративні соціальні мережі, бази знань, системи пропозицій, експертні ради або мережеві спільноти. Вони дозволяють перетворити розрізнені знання на колективний інтелектуальний ресурс, який може бути використаний для розроблення інноваційних продуктів, стратегічних рішень або вирішення складних задач. Таким чином, колективний інтелект не лише підвищує інноваційність екосистеми, а й забезпечує її стійкість до кризових впливів, оскільки надає змогу здійснювати колективний аналіз ризиків та формувати багатоваріантні сценарії реагування.

Архітектура організаційної екосистеми визначається мережевим характером взаємодії, у межах якого управління здійснюється не лише через формальні ієрархії, а й завдяки соціальному капіталу, що включає довіру, норми взаємної підтримки та сталість комунікаційних каналів [3]. Мережева структура сприяє більшій гнучкості та відкритості екосистеми, оскільки дозволяє швидко залучати зовнішніх стейкхолдерів, інтегрувати зовнішні знання та формувати нові партнерства без суттєвих організаційних бар'єрів. Саме мережева взаємодія забезпечує здатність екосистеми оперативно реагувати на зміни та здійснювати самоорганізацію без втрати цілісності.

Невід'ємним елементом екосистеми є спільноти практики, які формуються як неформальні або напівформальні групи учасників, об'єднаних спільними професійними інтересами або практиками. Спільноти практики забезпечують передачу неявних знань, що неможливо повністю формалізувати у документах чи

цифрових базах, і створюють простір для соціалізації, навчання, рефлексії та накопичення досвіду [3]. Саме через такі спільноти формується «живе знання», що постійно оновлюється в процесі практичної діяльності, взаємодії та колективного обговорення.

Управління розвитком екосистеми потребує переорієнтації від авторитарних ієрархічних моделей до моделей лідерства-фасилітації. Фасилітативне лідерство передбачає створення умов для самоорганізації, відкритої комунікації, горизонтального обміну знаннями та інклюзивної співпраці. Лідер-фасилітатор не нав'язує рішення, а допомагає учасникам екосистеми самостійно формувати інноваційні підходи, підтримує їх у процесі спільного вирішення проблем та створює середовище, в якому виникає довіра й готовність до кооперації [3]. Такий стиль управління підвищує залученість учасників, посилює їх відповідальність та стимулює культуру обміну знаннями, що є критично важливим для довгострокової стійкості екосистеми.

Таким чином, управління знаннями забезпечує структурність, системність і доступність інформаційних потоків, тоді як колективний інтелект створює умови для творчої рекомбінації знань, що сприяє інноваційності та здатності до самонавчання. Разом ці елементи формують самовідтворювану екосистему, здатну протистояти викликам, генерувати нові знання та забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність в умовах зростаючої складності інституціонально-інформаційної економіки.

Список використаних джерел

1. Дашевська А. А., Лук'янова В. В. Інтелектуальний капітал як основа інноваційного розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 488–492. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-55>.
2. Циганенко О. В., Зубко К. Ю., Самусь Г. І. Формування екосистеми компанії як основи підвищення стійкості бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. С. 427–432. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-65>.
3. Чухно А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка : Підручник. Київ : Знання, 2010. 687 с.

Хитра О. В.,

канд. екон. наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І В КОНТЕКСТІ ПЕРСПЕКТИВ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Регіональний розвиток реалізується через послідовність змін в інфраструктурних, соціально-економічних, екологічних характеристиках певної території; відповідно, управління регіональним розвитком має на меті поліпшення стану цих складових – перш за все, підвищення добробуту населення та забезпечення стійкості економіки [1, с. 216]. Сьогодні розвиток регіонів України проходить стадію кардинальних трансформацій, детермінованих як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Поєднання воєнних, соціально-демографічних, економічних, екологічних, політичних і технологічних (передусім цифрових) детермінант суттєво змінює стратегічно задану траєкторію регіонального розвитку в Україні і зумовлює потребу в коригуванні управлінського впливу (рис. 1).

Одна з основоположних ідей регіональної політики зводиться до того, що диспропорції у розвитку різних територій гальмують інтеграційні процеси, а тому суб'єктам управління варто докладати зусиль для досягнення конвергенції регіонального розвитку. Державна регіональна політика містить чималій інструментарій для надання додаткових імпульсів розвитку для відсталих регіонів та вжиття превентивних заходів для запобігання новим дисбалансам [2, с. 70]. З іншого боку, сучасні тренди в управлінні регіональним розвитком базуються на теоріях самоорганізації та ендогенного зростання. У практичній площині це означає відмову від надмірної централізації (втрачають актуальність такі інструменти державного втручання, як стримування розвитку, просторовий розподіл діяльності держави і фінансова підтримка) на користь децентралізованих моделей, в яких акценти зміщуються на внутрішній потенціал територій.

Рис. 1. Основні зміни у сфері управління регіональним розвитком в Україні
в умовах війни

Слід зауважити, що для України у воєнний та повоєнний періоди більш дієвим здається централізований підхід до управління регіональним розвитком (особливо щодо постраждалих регіонів та територіальних громад), а тому існує ймовірність конфлікту між європейським принципом субсидіарності та аргументами на користь централізованого впливу держави на розвиток регіонів [2, с. 71]. Разом з тим, про незворотність змін, розпочатих з реформою децентралізації влади, свідчить розробка Дорожньої карти децентралізації [3], яка декларує п'ять ключових цілей: посилення спроможностей громад, фінансове зміцнення, інклюзія, прозорість і запобігання корупції, багаторівневе врядування.

Щодо багаторівневого управління, Законом України [4] визначено трирівневу систему регіонального планування (державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад) і передбачене обов'язкове стратегування розвитку територіальних громад (ТГ). Комплексні плани просторового розвитку території

територіальної громади мають стати «просторовою розгорткою» стратегій розвитку ТГ та місцевих планів відновлення й розвитку [5, с. 19].

Наступна важлива віха – впровадження пріоритетів сталого регіонального розвитку. Так, соціальні пріоритети передбачають розвиток людського капіталу шляхом підвищення якості освіти, охорони здоров'я і соціальних послуг. У вітчизняних умовах наразі йдеться про вжиття заходів для запобігання гуманітарній кризі і відтворення нормальних умов життєдіяльності у регіонах, які постраждали від російської агресії, надання соціальної підтримки вразливим верствам населення (у т. ч. ВПО, ветеранам війни), створення передумов для поліпшення демографічної ситуації на етапі післявоєнного відновлення. Економічні пріоритети означають підвищення інвестиційної привабливості регіонів, підтримку малого та середнього бізнесу, стимулювання інноваційної діяльності, забезпечення енергоефективності [6]. Рациональне використання і відтворення природно-сировинного потенціалу території є основним екологічним пріоритетом.

Сучасною тенденцією в управлінні регіональним розвитком є цифровізація процесу планування та моніторингу регіонального розвитку, у т. ч. інтеграція цифрових рішень у процеси відбудови громад та розвитку регіонів. Використання аналітики Big Data і штучного інтелекту дозволяє створювати моделі розвитку територій, враховуючи при цьому демографічні тенденції, макроекономічні показники, рівень інвестиційної привабливості та екологічні аспекти [1, с. 216]. Показовим є те, що з 2024 року документальна рамка всіх стратегій регіонального розвитку має бути представлена в єдиній геоінформаційній системі (GiS) здійснення моніторингу та оцінювання регіонального розвитку.

Слід зауважити, що після повномасштабного вторгнення РФ виникла потреба внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [7], що торкнулися двох основних аспектів: 1) відновлення і розвиток територій з акцентом на пріоритетність безпекових чинників; 2) перезавантаження системи управління регіональним і місцевим розвитком у перспективі євроінтеграції [8, с. 15]. Спостерігається подальше поглиблення диференціації об'єктів регіональної

політики (це «регіони та територіальні громади, які характеризуються специфічним набором соціальних, просторових, безпекових, екологічних, економічних особливостей» [7]), а також розширення предметного поля державної регіональної політики – через визначення функціональних типів територій, для кожного з яких потрібна особлива сукупність заходів управлінського впливу.

Таким чином, незважаючи на сучасні виклики, політика регіонального розвитку продовжує втілюватися з урахуванням принципів сталого інклюзивного зростання, на засадах синхронізації систем управління регіональним розвитком в Україні та ЄС, з обґрунтуванням передумов для ефективного залучення потенціалу територій до втілення стратегії післявоєнного відновлення держави.

Список використаних джерел

1. Корнага О.І., Гарафонов О.І. Цифрові технології у стратегічному плануванні регіонального розвитку. *Економічний простір*. 2025. № 199. С. 214–219. URL: <https://surl.li/pmbpas> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Качмарський Є.І. Регіональна політика України: європейський досвід та вітчизняні реалії. *Modern economics*. 2024. № 44. С. 69–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2024_44_13 (дата звернення: 15.11.2025).
3. Уряд України затвердив Дорожню карту децентралізації / Урядовий портал. URL: <https://surl.li/fmtimd> (дата звернення: 15.11.2025).
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій: Закон України від 9 липня 2022 р. № 2389-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Захарченко В.І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2025. № 1 (31). С. 17–31. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2025/No1/17.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).

6. Плахотнюк В.В. Соціально-економічний розвиток регіонів України: виклики та стратегічні перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 70. URL: <https://surl.li/pldtdl> (дата звернення: 15.11.2025).

7. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова КМУ від 13 серпня 2024 р. № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.11.2025).

8. Сторонянська І.З., Баранецький Т.Я. Виклики для регіональної політики України в контексті освоєння коштів програми Ukraine Facility. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2024. Вип. 2 (166). С. 14–20. URL: <https://surl.li/dkxnmg> (дата звернення: 15.11.2025).

Цегельник М.І.,
в.о. асистента кафедри публічного управління та права,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних вітчизняних реаліях, особливо в умовах воєнного стану, ефективність публічної адміністрації значною мірою визначається здатністю органів влади діяти відкрито, забезпечувати доступ громадян до інформації та створювати механізми суспільного контролю. Така потреба зумовлює підвищений науковий інтерес до транспарентності діяльності органів публічної влади, що у широкому розумінні охоплює прозорість, відкритість, гласність, публічність і підзвітність та формує реальні можливості громадян впливати на ухвалення владних рішень. Транспарентність, у цьому контексті, виступає базовою умовою розвитку громадянського суспільства й демократичної участі населення в процесах державного управління [1, с. 603].

Хоча транспарентність не зводиться виключно до забезпечення доступу до публічної інформації, саме це право набуває особливої ваги в умовах воєнного стану, коли органи публічної влади працюють у режимі підвищених вимог до безпеки, оперативності та обґрунтованості рішень. Аналіз стану доступу до публічної інформації дає змогу з'ясувати наскільки влада зберігає відкритість і підзвітність у кризових обставинах, а також окреслити дієві механізми реалізації принципу транспарентності в таких умовах.

Відомо, що воєнний стан ускладнює можливості громадян у зборі, зберіганні, використанні та поширенні інформації через контроль за змістом, тимчасове обмеження державних реєстрів і баз даних, особливий режим роботи та посилену охорону об'єктів державного значення, комендантську годину та відстрочення в задоволенні запитів щодо інформації. Держава може застосовувати такі заходи інформаційної безпеки для захисту національних інтересів, однак вони повинні бути обґрунтованими, пропорційними та не порушувати права громадян на доступ до інформації [2, с. 145].

Згідно зі Звітом про результати моніторингу стану дотримання права на доступ до публічної інформації у 2022-2024 роках в Єдиному державному реєстрі судових рішень було виявлено 1882 рішення у справах щодо доступу до публічної інформації, з яких суд задовольнив 68 % позовів і відмовив у 32 % [3, с. 10]. Дослідники підкреслюють формальне або некоректне застосування розпорядниками підстав для відмови у наданні відповідної інформації. Серед поширених порушень: відмова без використання «трискладового тесту» (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації»); посилення на воєнний стан як універсальну підставу без обґрунтування загрози національній безпеці; посилення на розміщення інформації на вебсайті; необґрунтовані вимоги щодо форми подання запиту (ЕЦП, спеціальні форми, бланки); тощо [3, с. 77-78].

Науковці наголошують, що умови воєнного стану в цілому формують специфічні вимоги до транспарентності публічної влади: з одного боку, відкритість рішень і зрозумілість їх обґрунтування є необхідними для

підтримання легітимності державної політики, а з іншого боку зберігається безумовна потреба у захисті інформації, здатної завдати шкоди національній безпеці в разі її розголошення. За таких обставин особливо актуальною є потреба у встановленні чітких меж між допустимими обмеженнями доступу до публічної інформації та надмірною секретністю, що послаблює суспільний контроль і створює ризики зловживань. Оптимальний підхід передбачає нормативне визначення критеріїв віднесення інформації до обмеженої в умовах війни, диференціацію її категорій з максимальною деталізацією, а також механізми публікації обґрунтувань рішень органів влади, що обмежують права громадян, звітування про їх реалізацію та забезпечення громадського контролю. Така модель забезпечує збереження демократичних стандартів і довіри громадян, водночас відповідаючи потребам національної безпеки [4, с. 228-230].

Окрім вищевказаного, слушною видається ідея створення спеціалізованого незалежного органу доступу до публічної інформації, котрий має забезпечити професійний, системний та оперативний розгляд скарг у цій сфері, сприятиме формуванню сталої правозастосовної практики, посиленню інституційного контролю за дотриманням інформаційних прав і наближенню України до європейських стандартів у сфері відкритості та підзвітності влади [3, с.81-82].

Таким чином, забезпечення доступу до публічної інформації в умовах воєнного стану залишається важливим елементом транспарентності органів публічної влади. Попри об'єктивні обмеження, державні органи повинні підтримувати відкритість і підзвітність, забезпечуючи належний баланс між національною безпекою та правами громадян. Належне правозастосування та високий рівень правосвідомості розпорядників інформації сприятимуть збереженню довіри суспільства, підзвітності влади та розвитку демократичних стандартів управління.

Список використаних джерел

1. Муртіщева А. О. Транспарентність у діяльності органів публічної влади: досвід зарубіжних країн. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 602-606. URL: <https://surl.lu/owcvbj>

2. Голубенко І. І., Саградян А. Г. Правові питання реалізації права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 144-147. URL: <https://surl.li/ugigzn>

3. Звіт про результати моніторингу стану дотримання права на доступ до публічної інформації в 2022-2024 роках / О. Вдовенко, М. Гринишак, Є. Воробйов, Р. Васильняк. Київ: ГО «Платформа прав людини». 2025. 82 с. URL: <https://surl.li/bmdsox>

4. Любарський В. С. Організаційно-правове забезпечення транспарентності діяльності органів виконавчої влади. *Право і суспільство*. 2024. № 3. С. 224-231. URL: <https://surl.li/bhorcf>

Чиж Є.А., Мерецька А.В.,

здобувачки освітньо-наукового рівня бакалавр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Тихончук Л.Х.,**

д.н. з держ.упр., професор

Національний університет водного господарства та природокористування

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

В умовах повномасштабної війни кількість ветеранів, що повертаються до цивільного життя, стрімко зростає, а потреба в їх соціальній адаптації стає одним із пріоритетів публічного управління. Ефективність державної політики у цій сфері визначає не лише добробут ветеранів, а й соціальну стабільність суспільства. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вдосконалення системи публічного регулювання, впровадження сучасних підходів та використання міжнародного досвіду. У роботі аналізуються проблеми соціальної адаптації ветеранів, причини їх виникнення та можливі напрями вирішення цих проблем, враховуючи міжнародний досвід.

За даними Міністерства у справах ветеранів в Україні налічується понад 800 тисяч ветеранів, тоді як деякі оцінки сягають 1,2 мільйона осіб [4]. Загальна чисельність з урахуванням їхніх сімей становить близько 5–6 мільйонів. Значна частина ветеранів, які не перебувають на військовій службі, є особами з інвалідністю внаслідок війни – понад 130 тисяч осіб станом на 5 вересня 2025 року [9].

Повертаючись до цивільного життя, ветерани стикаються з низкою проблем, що ускладнюють їхню соціальну інтеграцію. Серед ключових - це труднощі з працевлаштуванням через брак адаптованих робочих місць, обмежені можливості забезпечення житлом, соціальна ізоляція та нерозуміння з боку суспільства. Додатково ветерани стикаються з обмеженим доступом до медичної, реабілітаційної та психологічної допомоги, браком програм соціальної інтеграції, перекваліфікаційних і освітніх можливостей, а також недостатньою поінформованістю про права та послуги. Ці фактори формують комплекс бар'єрів, що потребує системного реагування держави та ефективного публічного регулювання [10].

Подолання соціальних бар'єрів є метою інтеграції ветеранів у суспільство, яка можлива через адаптацію. Це процес повернення до цивільного життя та відновлення їхніх соціальних, економічних і культурних ролей. Вона передбачає системну підтримку з боку держави: забезпечення працевлаштування, житла, доступу до медичних і психологічних послуг, а також розвиток соціальних зв'язків і участі у громадському житті [8].

Правовий статус та гарантії ветеранів України визначаються Конституцією України, а саме законами «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та інші.

Публічне регулювання соціальної адаптації ветеранів в Україні здійснюється через систему державних органів, програм та місцевих ініціатив, спрямованих на забезпечення їх інтеграції у цивільне життя. Міністерство у справах ветеранів координує розробку політик, встановлює стандарти надання

послуг і контролює їх виконання, взаємодіючи з Міністерством оборони, Міністерством охорони здоров'я та Міністерством соціальної політики. На місцевому рівні це реалізується через військові адміністрації, міські ради, громади та центри надання адміністративних послуг, які безпосередньо надають послуги та співпрацюють із громадськими організаціями [5].

Приклади ефективного публічного регулювання забезпечують такі установи як Ветеранський простір, Центр підтримки ветеранів у Рівному. Надання психологічної, соціальної та професійної підтримки, юридичні консультації, організація тренінгів і групи взаємодопомоги – неповний перелік послуг, які надаються даними центрами. На загальнодержавному рівні програма «Ветеран. Робота» та платформа «Е-Ветеран» забезпечують професійну адаптацію, працевлаштування, доступ до пільг, матеріальної допомоги, медичних і психологічних послуг, а також реабілітаційних і культурних програм. [7]

Міжнародна практика демонструє пріоритетність соціальної та психологічної адаптації ветеранів. У США Управління у справах ветеранів поєднує фізичну реабілітацію з психологічною підтримкою через спорт і творчість, у Великій Британії діє сервіс Op COURAGE та Veterans Strategy Action Plan для комплексної медичної і соціальної допомоги, а в Південній Кореї ветерани отримують додаткове медичне страхування через державу та громадські організації. Такі моделі показують ефективність інтеграції державних програм, громадських ініціатив і цифрових сервісів і можуть стати орієнтиром для розвитку соціальної та професійної адаптації ветеранів в Україні [11].

Отже, держава, виконуючи свої зобов'язання перед ветеранами, має залучати українське суспільство до їхньої підтримки. Спільна робота дозволяє своєчасно реагувати на потреби ветеранів, надавати психологічну та соціальну допомогу, а також інтегрувати їх у життя громади. Це визначатиме умови майбутнього суспільного договору. Вивчення міжнародного досвіду та його адаптація в Україні сприятимуть впровадженню інноваційних механізмів публічного регулювання цих процесів, ефективній інтеграції ветеранів в цивільне життя, розумінню та підтримки суспільства в процесах соціальної та професійної адаптації.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>.
4. Міністерство у справах ветеранів: офіційний вебсайт: URL: <https://mva.gov.ua/>.
5. Потреби ветеранів і ветеранок: URL: [Аналіз потреб та проблем ветеранів та ветеранок за 2024 рік - Ветеранський фонд \(Поруч з ветераном\)](#).
6. Державні програми для ветеранів: URL: [Державні програми - Портал Києва](#).
7. Концепція Державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2025-2027 роки: URL: [Міністерство у справах ветеранів](#).
8. Результати другого опитування «Образ ветеранів в українському суспільстві»: URL: [Результати другого опитування “Образ ветеранів в українському суспільстві”](#).
9. Кількість ветеранів в Україні: URL: [Кількість ветеранів в Україні вже досягла 1 мільйона 300 тисяч - Новини ветеранів зі всієї України](#).
10. ТОП-5 проблем у підтримці ветеранів у громадах: рішення ВАГ: URL: [ТОП-5 проблем у підтримці ветеранів у громадах: Рішення ВАГ – Всеукраїнська асоціація громад](#).
11. Закордонний досвід адаптації ветеранів: URL: [NHS England » NHS розширює підтримку ветеранів з психічного здоров'я, і більше половини з них кажуть, що важко висловлюватися](#).

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЧНІ СФЕРИ
ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТ.**

Chugaievska S.

Dr, Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University,
Institute of Economics and Finance, Poland.

Andriichuk D.

master's degree student in the field of Accounting and Taxation
Zhytomyr Polytechnic State University

INNOVATIVE APPROACHES TO ASSESSING ECONOMIC SECURITY USING DIGITAL ANALYTICS

In the current context of globalization, digitalization of economic processes, and increasing uncertainty in the external environment, the issue of ensuring economic security has become particularly significant. Traditional approaches are increasingly proving insufficiently adaptive to dynamic changes associated with digital transformation, the growth of large datasets, and the increasing complexity of economic risks. The implementation of innovative approaches based on digital analytics, business intelligence, artificial intelligence, and predictive modeling enables timely threat detection, enhances the justification of managerial decisions, and strengthens the analytical support of the economic security system, highlighting the scientific and practical relevance of the chosen topic.

The assessment of economic security is based on the integration of indicator-based and risk-oriented approaches, economic analysis methods, and modern digital analytics. The use of multi-criteria methods, index-based approaches, scenario modeling, as well as big data processing algorithms and machine learning, allows the formation of a comprehensive, adaptive, and forecast-oriented risk assessment system. Digital tools make it possible to account for internal and external threats, evaluate the impact of key factors, and identify hidden patterns that are inaccessible to traditional approaches.

Modern approaches involve the use of an integrated digital environment, which includes:

- BI systems (Power BI, Tableau, Qlik), which automate the collection, aggregation, and visualization of financial, operational, and non-financial indicators of economic security, ensure continuous monitoring, enable prompt detection of deviations, and enhance the transparency of analytical processes.

- Big Data, which allows the analysis of large volumes of structured and unstructured data, including financial and management reports, transaction datasets, tax and customs information, open statistical resources, government registry data, and social media. The integration of such data provides a comprehensive assessment of internal and external threats and enables the identification of hidden interdependencies among indicators.

- artificial intelligence and machine learning, including classification, clustering, regression, and neural network analysis, which support predictive risk assessment, modeling of crisis scenarios, and the generation of recommendations for managerial decision-making.

The practical application of modern digital tools in the field of economic security is confirmed by examples from both global and Ukrainian practice. At the global level, *Mastercard* uses artificial intelligence algorithms to detect fraudulent transactions in real time, allowing for prompt responses to financial risks. The analytical platform *Quantexa* applies Big Data technologies to analyze data interconnections and assess potential financial risks and cases of fraud, improving forecasting accuracy and asset protection. In Ukraine, companies such as *Kyivstar* and *Fozzy Group* utilize Big Data to forecast consumer demand and manage operational and financial risks. The startup *Dropla* employs artificial intelligence to process drone video data and assess threats in logistics, demonstrating the practical effectiveness of digital tools in ensuring economic security.

These practical examples highlight the need to improve the system of economic security assessment by developing an integrated, multi-level set of indicators that take into account financial, operational, social, and innovation-related criteria, as well as

standardized threshold values for risk evaluation. Modern analytical models, based on multi-criteria approaches, indices, and scenario forecasting, in combination with Big Data and AI, enable the automation of calculations, the identification of hidden interdependencies among indicators, and the enhancement of the accuracy of economic security assessments.

The proposed approaches to economic security assessment based on digital analytics demonstrate high efficiency at various levels of management and allow the implementation of a comprehensive strategy for risk mitigation and the enhancement of the resilience of economic systems.

At the enterprise level, the application of these approaches contributes to improving risk management efficiency, timely identification of financial, operational, and strategic threats, optimization of the indicator system, and the development of well-founded strategic and operational decisions. The implementation of integrated digital models and analytical platforms enables enterprises not only to analyze historical data but also to forecast risk development and crisis scenarios, thereby enhancing business adaptability and competitiveness.

For government authorities, digital approaches provide the capability to conduct integrated assessments of economic risks at regional and national levels, develop predictive models of crisis scenarios, and formulate policies and strategies aimed at strengthening the country's economic security. The use of such tools enhances decision-making transparency, ensures timely responses to changes in the macroeconomic environment, and improves coordination among various state institutions.

Analytical centers and research institutions can apply digital tools for continuous monitoring of key economic security indicators, conducting comprehensive analytical studies, identifying hidden patterns and interconnections between economic processes, and preparing scientifically grounded recommendations for enterprises and government authorities. This ensures a high level of operational efficiency, accuracy,

and adaptability in the analytical support of management decisions under conditions of digital transformation and increasing economic risks.

Contemporary challenges to economic security necessitate a shift from traditional assessment methods to the use of digital analytics and innovative tools that ensure operational efficiency, integration, and predictive capabilities in analytical processes. The application of Big Data technologies, BI systems, artificial intelligence, and machine learning methods enables the processing of large volumes of structured and unstructured data, the identification of hidden patterns, the modeling of risk development scenarios, and the improvement of the accuracy of analytical conclusions. The enhancement of indicator systems and analytical models allows for a comprehensive consideration of internal and external threats, increases the objectivity of economic security assessments, and strengthens the justification of managerial decisions. The implementation of digital tools transforms the economic security assessment process into a dynamic, integrated, and forecast-oriented system, contributing to the reinforcement of management processes, the resilience of enterprises and the state against economic risks, and the adaptation to an ever-changing digital environment.

References

1. Khadzhynova O. V., Zhovnovach R. I., Shchepka O. V. (2024). Ensuring the Economic Security of a Manufacturing Enterprise in a Digital Environment. *Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences*, 12(45), 224–235.
2. Bakai V. Y. (2020). Ensuring Enterprise Economic Security through the Use of Digital Technologies. *Bulletin of Khmelnytskyi National University. Series “Economic Sciences”*, 4(1), 32–35.

FLORENTIN-GABRIEL FLOREA

Petroleum-Gas University of Ploiești, Bucharest Boulevard 39, Ploiești

Scientific coordinator: Lect. univ. dr.habil. **CATALIN MARIAN VOICA**

Petroleum-Gas University of Ploiești, Bucharest Boulevard 39, Ploiești

RISK AND RESILIENCE MANAGEMENT OF THE BANKING SYSTEM IN THE CURRENT GEOPOLITICAL CONTEXT

The purpose of this research is to analyze how the geopolitical conflict between Russia and Ukraine influences the resilience of the banking system and risk management mechanisms in Eastern Europe, with a focus on Romania, Ukraine and Poland. The research aims to identify the strategic transformations of banking institutions, the response of public regulatory authorities and the evolution of the perception of systemic risk in the context of increasing regional instability. The study also aims to highlight the directions of adaptation of the financial sector to the new challenges generated by rising inflation, energy volatility, cyber risks and investment uncertainty, outlining a model of banking resilience in times of geopolitical crisis.

Research question

To what extent and through what mechanisms does the geopolitical conflict in Ukraine influence resilience and risk management in the banking system in Eastern Europe, and do the responses of regulatory institutions contribute to protecting regional financial stability?

Research results

The research anticipates the detection of three main categories of results:

1. Direct economic and financial effects – increased market volatility, realignment of investment portfolios, inflationary pressure fueled by the energy crisis, as well as new liquidity and capital management paradigms in banks in the region.

2. Reconfiguration of risk control mechanisms – banking institutions will accelerate the implementation of artificial intelligence systems for cyber risk detection, improve capital stocks (buffer), strengthen internal defense lines and adopt operational continuity strategies (Business Continuity & Disaster Recovery).

3. Strengthening the role of public administration in financial stability – cross-border cooperation, harmonization of regulations to EU and NATO standards, investments in critical digital infrastructure and data protection, as well as the integration of cybersecurity as a pillar of public economic stability policy.

The results aim to substantiate a conceptual and operational framework for the resilience of the banking system in times of geopolitical conflict, contributing to the specialized literature on systemic risk and financial governance.

Referinces

1. Buchholz, K., & Körner, K. (2023). War, inflation and financial stability – An empirical assessment for Europe. *Journal of Financial Stability*, 65, 101–112.

2. European Central Bank. (2023). Financial stability review – Special chapter: Geopolitical risk and banking resilience in the EU.

3. IMF. (2022). Regional Economic Outlook: Europe – Navigating Energy Shock and Geopolitical Tensions.

4. Pietrzak, B., Polanski, Z., & Wisniewski, P. (2023). Banking Sector Adaptation to Geopolitical Shock: Evidence from Central and Eastern Europe. *Economic Systems*, 47(2), 231–248.

5. Romanian National Bank (BNR). (2022–2024). Raport asupra stabilității financiare.

6. World Bank. (2023). Building resilience in the financial sector under geopolitical stress.

Lepore A.

Full Professor of Private Law,
University of Campania “Luigi Vanvitelli”, Italy

Moroz Yu.

Professor, Doctor in Economics,
Zhytomyr Polytechnic State University, Ukraine

THE ROLE OF EDTECH IN SHAPING ECONOMIC SECURITY BASED ON EUROPEAN VALUES

In academic research, economic security is traditionally examined through a multidimensional approach that integrates state, corporate, and human dimensions. At the macro level, it is interpreted as the state's ability to ensure sustainable socio-economic development, protect national interests, and maintain the economy's adaptability to internal and external threats. Within the corporate approach, the emphasis is placed on the financial stability of enterprises, the protection of resources, competitiveness, and effective risk management. At the same time, the human dimension of economic security - which becomes particularly significant in the context of the knowledge economy - is associated with the development of human capital, the provision of employment, professional mobility, and the capacity for lifelong learning.

In the context of the knowledge economy, EdTech is primarily viewed as a tool for scaling the processes of knowledge creation, dissemination, and renewal. Educational technologies help reduce barriers to access to education, foster the development of new competencies, and enhance the quality of human capital, which directly affects long-term economic resilience. At the same time, within this approach, EdTech is predominantly interpreted as an auxiliary factor of economic growth, without its explicit inclusion in the security discourse.

From the perspective of the digital economy, EdTech emerges as a component of digital infrastructure that facilitates the transformation of the labor market, the emergence of new forms of employment, and increased flexibility of economic processes. Digital learning platforms, data analytics, and personalized learning

pathways are viewed as means of enhancing the economy's adaptability to technological change. At the same time, the dominance of a technological approach leads to a focus on innovation and efficiency, leaving issues of value orientations, trust, and long-term security implications outside the analytical spotlight.

Within security studies, education is traditionally perceived as an element of “soft security” that indirectly contributes to social stability and risk reduction. However, in this context, EdTech is rarely analyzed as an independent object of research and is more often considered merely as an instrument for implementing educational policy, which limits the possibilities for a comprehensive assessment of its role in shaping the resilience of economic and social systems.

The limitations of traditional approaches lie in the perception of EdTech exclusively as an auxiliary tool for educational modernization rather than as an element of the institutional and infrastructural foundations of economic security. In the absence of a systemic value-based and security framework, the implementation of educational technologies may not only fail to reduce risks but may also generate new challenges related to digital inequality, the fragmentation of learning trajectories, and a decline in trust.

Thus, the existing gap between established approaches to the interpretation of economic security and the actual role of EdTech highlights the need to reconceptualize educational technologies as a component of its infrastructure, integrated with economic, digital, and value-based factors.

The formation of economic security in the context of European integration is increasingly based not only on financial and economic instruments but also on shared values that perform stabilizing and institutional functions. In European Union policy documents, education is regarded as a strategic factor in ensuring social cohesion, competitiveness, and economic resilience. In particular, the European Pillar of Social Rights [1] enshrines the right to quality and inclusive lifelong education, while the European Education Area and the Digital Education Action Plan (2021–2027) [2]

define digital education as a key instrument for adaptation to structural changes and crisis challenges. At the same time, the Council Recommendation on Micro-credentials for Lifelong Learning and Employability [3] establishes an approach to the recognition of learning outcomes as an element of mobility and economic resilience.

In this context, EdTech acts as a channel for translating European values into practical implementation, in particular by ensuring equal access to education, fostering digital trust, supporting learning mobility, and upholding the principles of academic integrity. Digital learning platforms and micro-credentials create conditions for engaging broad segments of the population in human capital development processes, thereby reducing the risks of social marginalization and skills shortages.

Value-oriented EdTech development exerts a comprehensive impact on economic security by enhancing workforce adaptability, reducing socio-economic imbalances, and creating the prerequisites for long-term economic resilience. At the same time, neglecting the value dimension in the implementation of educational technologies may lead to the intensification of digital inequality and a decline in trust in educational and certification mechanisms.

At the level of national practices, European experience demonstrates the successful integration of EdTech into education systems and economic security governance. For example, Estonia has implemented the full digitalization of educational processes, which is organically integrated with e-government. This ensures transparency in educational and administrative procedures, reduces transaction costs, and strengthens the state's institutional resilience, thereby creating a solid foundation for economic security. In Finland, digital learning platforms are actively used for reskilling and upskilling, in particular through modular programs and personalized learning pathways. Special attention is paid to the development of critical thinking and interdisciplinary competencies, which enhances workforce adaptability and facilitates rapid responses to structural and technological changes in the economy.

In Ukraine, positive practices in the application of EdTech are also observed, contributing to the strengthening of economic security and the integration of European values. In particular, state digital education platforms have been established, providing school pupils, students, and teachers with access to online courses, learning materials, and assessments. This makes it possible to maintain the continuity of the educational process even under crisis conditions and enhances the education system's preparedness for emergencies. Online platforms for upskilling and reskilling are also widely used, such as Prometheus, EdEra, and local representations of Coursera, which offer opportunities to acquire up-to-date competencies in digital technologies, management, and entrepreneurship. This contributes to workforce adaptability and reduces the risks of structural unemployment. Some universities are introducing digital certification systems and online modules for monitoring academic integrity, which increases the transparency of assessment, strengthens trust in educational outcomes, and reduces the risks of qualification falsification in the labor market.

Alongside positive practices, Ukraine continues to face certain challenges related to uneven access to digital resources across regions and limited infrastructure in rural areas. In addition, there is a need for a more systematic integration of educational technologies with state economic security strategies, as well as for the alignment of certification standards and micro-credentials with international requirements. These factors partially constrain the potential of EdTech to foster full workforce adaptability and institutional resilience at the national level.

Under current conditions of systemic risk, EdTech functions as a mechanism for building the adaptability of economic systems. Its impact is realized through the development of security-related competencies, the advancement of human capital under conditions of uncertainty, the capacity of education systems to respond rapidly to economic threats, and the support of resilience in enterprises and public institutions. In general terms, these mechanisms can be presented as an interconnected chain:

Digital educational tools → Relevant competencies → Human capital

adaptability → Organizational resilience → Reduction of systemic economic risks

The study allowed for the systematization of EdTech's security effects at both macro and meso levels and substantiated its role as a component of economic security infrastructure integrated with European values and institutional mechanisms. At the macro level, EdTech strengthens state institutional capacity, supports the effective reproduction of human capital, and helps reduce socio-economic imbalances, while at the meso level, it enhances organizational resilience through competency development, knowledge management, and preparedness for crises and transformational challenges.

The findings demonstrate that systemic EdTech implementation can form a holistic economic security ecosystem by integrating digital solutions with risk management, fostering transparency, trust, social inclusion, and workforce mobility. They also highlight directions for further research, including evaluating EdTech's effectiveness across sectors, exploring its integration with state and corporate risk strategies, and examining the influence of value-based foundations on long-term economic resilience, as well as potential risks arising from insufficient adherence to principles of inclusion, academic integrity, and digital trust. Overall, the results provide a foundation for developing methodological and practical approaches to embedding EdTech within economic security systems, supporting policy design that ensures resilient and adaptive economic structures.

References

1. European Pillar of Social Rights. URL: <https://op.europa.eu/webpub/empl/european-pillar-of-social-rights/en/>
2. European Education Area and Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan>
3. Council Recommendation on Micro-credentials for Lifelong Learning and Employability. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0627\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0627(02))

Toma Nectaria – Alexandra

University of Petroleum-Gas from Ploiesti

Florea Florentin Gabriel

University of Petroleum-Gas from Ploiesti

Cîșlaru Daniel

Academy of Economic Studies of Moldova

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ECONOMIC RISK ANALYSIS AND NATIONAL SECURITY

In recent decades, artificial intelligence (AI) has become an essential tool across multiple sectors, including economics and national security. Advanced machine learning algorithms allow for the rapid analysis of vast amounts of data, providing governments and financial institutions with a strategic advantage in anticipating and managing risks.

Economic crises, cyberattacks and geopolitical conflicts can have devastating consequences on a nation's stability. AI is employed to detect patterns in economic data, identify suspicious transactions and prevent security threats however, its use also poses risks, such as biased decision-making, financial market manipulation and privacy concerns.

Ai In National Security

Artificial Intelligence (AI) plays a crucial role in modern national security by helping governments and security agencies detect, prevent and respond to threats more efficiently. AI-powered systems enhance cybersecurity, monitor geopolitical risks and support border control efforts, ensuring national stability and protection against evolving threats.

Preventing Cyberattacks:

Cyberattacks is one of the most critical aspects of national security, as cyber threats can disrupt essential services, compromise sensitive data and weaken a country's defenses. AI is used extensively to detect, analyze and neutralize cyber threats in real-time.

Border Control and Migrations Security:

AI enhances border security by improving the efficiency and accuracy of migration control detecting illegal activities and strengthening national defense. AI-driven surveillance technologies, biometric authentication and data analytics help authorities manage border security effectively.

AI in Counterterrorism and Criminal Investigation:

AI significantly enhances law enforcement capabilities by aiding in criminal investigations, identifying threats and preventing terrorist activities. AI-driven surveillance, data analysis and forensic technologies help authorities track suspects and uncover criminal networks.

Risks And Challenges Of Ai In Economic And National Security Analysis

While AI offers transformative benefits in economic risk analysis and national security, it also presents significant challenges. The misuse or over reliance on AI in critical sectors can lead to severe economic disruptions, security vulnerabilities, ethical concerns and legal challenges. This chapter explores the major risks associated with AI in these domains and examines potential mitigation strategies.

AI has revolutionized financial markets by enabling high-frequency trading (HFT), risk assessment and automated investment strategies. However, it also introduces risks, such as market manipulation, unfair trading advantages and system failures.

AI systems are only as reliable as the data they are trained on. If training data is incomplete, biased or outdated, AI models may produce inaccurate results, leading to flawed economic analyses and security decisions.

Future Implications Of Ai In Economic And National Security

Artificial Intelligence (AI) is poised to play an increasingly crucial role in both economic stability and national security. While its current applications are already transforming risk assessment, financial systems, cybersecurity and geopolitical intelligence, the future will bring even more advanced developments. This chapter explores the potential future implications of AI, focusing on upcoming technological trends, risks, opportunities and policy considerations.

Challenges and Risks:

- **Increased Market Volatility:** AI-driven trading strategies could amplify market fluctuations due to algorithmic decision-making.
- **AI-controlled Financial Bubbles:** Over-reliance on AI in investment decisions may lead to asset bubbles or economic crashes.
- **Security Concerns:** The rise of AI-powered financial fraud and hacking attempts targeting financial institutions will require stronger cybersecurity measures.

Autonomous AI in Military and Defense System:

The future of AI in military defense will likely involve autonomous weapons, AI-driven strategic planning and intelligent battlefield analytics. While these advancements offer security advantages, they also pose significant ethical dilemmas.

The future of AI in economic and national security holds immense promise but also presents unprecedented risks. AI will drive economic stability, strengthen global security and enhance decision-making processes. However, without proper regulations. AI could also be misused in financial markets, cybersecurity, warfare and geopolitics. Governments, businesses and international organizations must take proactive steps to balance AI's benefits with its ethical and security challenges. The next decade will be pivotal in determining whether AI becomes a tool for global stability or a source of technological disruption.

Referinces:

1. **Agrawal A., Gans J. & Goldfarb A. (2018),** *Prediction Machines: The Simple Economics of Artificial Intelligence*. Harvard Business Review Press.
2. **Bostrom N. (2014),** *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press.
3. **European Central Bank (2022),** *The Role of Artificial Intelligence in Economic Forecasting and Financial Stability*. ECB Working Paper Series.
4. **Goodman M. & Lin H. (2021),** *AI and the Future of Cybersecurity: Strategies for Global Defense*. MIT Press.

Бардак М.М.

студент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин

Науковий керівник – **Мороз Ю. Ю.,**

д.е.н., професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування

Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ТА ВІДМИВАННЯ КОШТІВ: НОВІТНІ ЗАГРОЗИ ТА МЕТОДИ АНАЛІТИКИ ДЛЯ FATF

Стрімка цифровізація глобальної економіки трансформує механізми фінансових операцій та створює нові можливості для розвитку, але одночасно і нові простори для кіберзлочинності. Віртуальні активи, цифрові платформи, онлайн-платежі та криптовалютна інфраструктура значно прискорили фінансові операції, проте ускладнили контроль за незаконними потоками коштів.

Проблема полягає у зростанні кіберзлочинності та складності відстеження транзакцій у цифровому середовищі, що створює нові виклики для FATF у сфері AML/CFT.

У цих умовах FATF відіграє ключову роль, формуючи стандарти й координуючи міжнародні зусилля, однак сучасні загрози вимагають оновлених методів аналітики та ризик-орієнтованого підходу.

У цифровому середовищі з'являються нові загрози, які значно ускладнюють боротьбу з кіберзлочинністю та відмиванням коштів. Зокрема, дедалі частіше незаконні фінансові операції проводяться через віртуальні активи та стейблкоїни, що дозволяють швидко й анонімно переміщувати кошти між юрисдикціями. Зростає кількість хакерських атак на криптовалютні біржі та провайдерів послуг, що формує великі обсяги тіньових активів і створює труднощі з їх поверненням. Прикладом кіберзлочинності та відмиванням коштів слугує Корейська Народна-Демократична Республіка яка здійснила найбільшу в історії крадіжку активів для VA (віртуальних активів):

Цього року КНДР здійснила найбільшу в історії крадіжку активів для VA, викравши 1,46 мільярда доларів у VASP ByBit. Повернуто лише 3,8% викрадених коштів, що підкреслює необхідність вирішення проблем повернення активів та покращення міжнародної співпраці.[1]

Після цієї події Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), посилила моніторинг щодо ризиків, пов'язаних із віртуальними активами. У своєму оновленні 2025 року FATF закликала країни посилити дії проти незаконного фінансування через криптоактиви, посиляючись на випадок ByBit.

Для протидії новим цифровим загрозам у сфері відмивання коштів усе ширше застосовуються сучасні аналітичні методи.

Центральним підходом протидії відмиванням коштів та кіберзлочинності є ризик-орієнтована модель. Ця модель дозволяє оцінювати ризики клієнтів, операцій та юрисдикцій і зосереджувати контроль на найбільш небезпечних напрямках.

Ще одним методом є транзакційна аналітика. Вона дає змогу відстежувати аномальні операції, аналізувати ланцюжки платежів та виявляти зв'язки з підозрілими гаманцями чи сервісами.

Практичне застосування ризик-орієнтованого підходу FATF демонструють приклад Нідерландів:

У Нідерландах Асоціація банків Нідерландів опублікувала базовий показник галузевого ризику щодо впровадження заходів боротьби з відмиванням коштів для сценаріїв низького, нейтрального та високого ризику, пов'язаних зі списком третіх країн високого ризику ЄС. Базовий показник визначає різні сценарії ризику та вказує, як фінансові установи повинні підходити до кожного сценарію з практичними прикладами використання, тим самим допомагаючи вживати пропорційних заходів. [2]

Для підвищення ефективності протидії кіберзлочинності та відмиванню коштів країнам необхідно швидше впроваджувати стандарти FATF щодо

віртуальних активів та застосовувати сучасні аналітичні інструменти моніторингу. Важливим є також посилення міжнародної співпраці та обміну інформацією між регуляторами й правоохоронними органами, що дозволяє оперативно реагувати на транснаціональні загрози. Крім того, державам слід удосконалювати механізми повернення незаконних криптоактивів та підвищувати цифрові компетенції фахівців, відповідальних за фінансовий моніторинг.

Сучасна цифрова економіка створює як можливості, так і загрози, зокрема зростання кіберзлочинності та складність відстеження фінансових потоків. Найбільш небезпечними тенденціями є активізація використання віртуальних активів, збільшення хакерських атак та розвиток онлайн-шахрайства. FATF відіграє центральну роль у формуванні глобальних стандартів і забезпеченні міжнародної координації. Найбільш ефективними у протидії новим загрозам є сучасні аналітичні методи транзакційна аналітика та ризик-орієнтований підхід. Для держав та фінансових інституцій критично важливо впроваджувати новітні технології аналізу, забезпечувати прозорість цифрових операцій та зміцнювати міжнародну взаємодію, що дозволить ефективно реагувати на виклики цифрового фінансового середовища.

Список використаних джерел

1. FATF urges stronger global action to address Illicit Finance Risks in Virtual Assets
URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/targeted-update-virtual-assets-vasps-2025.html>
2. FATF publishes new Guidance on Financial Inclusion and Anti-Money Laundering and Terrorist Financing Measures. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Financialinclusionandnpoissues/guidance-financial-inclusion-aml-tf-measures.html>

Білобровка Л.П.,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник: д.ю.н., проф. **Фріс П.Л.**
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІМПЕРАТИВНИМ ТА ДИСПОЗИТИВНИМ МЕТОДАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Кримінально-правова політика держави у сфері захисту основ національної безпеки, що втілена в нормах Розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), характеризується особливою суворістю та домінуванням імперативного методу регулювання. Це зумовлено тим, що об'єктом захисту тут виступають фундаментальні засади існування державності – суверенітет, територіальна цілісність та конституційний лад, закріплені в Основному Законі [1, ст. 1, 2]. Аналіз змісту цього розділу дозволяє виявити специфічне поєднання владних приписів, що базуються на безумовних заборонах, та диспозитивних елементів, спрямованих на стимулювання правомірної поведінки суб'єкта задля мінімізації шкоди державним інтересам.

Імперативний метод у Розділі І КК України є базовим і виявляється через *встановлення жорстких заборон* на дії, що загрожують самому існуванню України як незалежної держави. Так, стаття 109 КК України імперативно забороняє будь-які дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади [2, ст. 109]. Аналогічно, законодавець встановлює категоричну заборону на умисні дії з метою зміни меж території або державного кордону на порушення порядку, встановленого Конституцією України [2, ст. 110]. У цих нормах імперативність підкріплюється надзвичайно суворими санкціями, які в умовах воєнного стану за вчинення державної зради або диверсії передбачають позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі з обов'язковою конфіскацією майна [2, ст. 111, 113].

Проявом імперативного методу також є детальне *регламентування обов'язків осіб, які наділені владними повноваженнями*, та встановлення для них *підвищеної відповідальності* за антидержавні дії. Зокрема, вчинення дій, спрямованих на захоплення влади або посягання на територіальну цілісність особою, яка є представником влади, кваліфікується за суворішими частинами відповідних статей, що є формою імперативного посилення вимог до державних службовців [2, ст. 109, 110]. Також імперативність виявляється у абсолютно визначеному застосуванні конфіскації як виду покарання за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни конституційного ладу або зміни меж території, де конфіскація майна є обов'язковим елементом державного примусу [2, ст. 110-2]. Окремої уваги заслуговує стаття 111-1 КК України, яка через розгалужену систему імперативних заборон деталізує різні форми колабораційної діяльності, від публічного заперечення агресії до добровільного зайняття посад в окупаційних органах, що фактично встановлює чіткі межі абсолютних заборон щодо співпраці з ворогом [2, ст. 111-1].

Диспозитивний метод у цьому розділі КК України має специфічне функціональне призначення і адресований суб'єкту як спосіб *заохочення до припинення злочинної діяльності*. На відміну від імперативного примусу, диспозитивність тут надає особі право вибору: продовжувати протиправну діяльність або добровільно заявити про неї органам влади в обмін на звільнення від кримінальної відповідальності. Найбільш яскраво це простежується у положенні, згідно з яким особа (крім керівника групи) звільняється від відповідальності за фінансування антидержавних дій, якщо вона до повідомлення їй про підозру добровільно заявила про те, що сталося, або іншим чином сприяла припиненню злочину [2, ст. 110-2, ч. 5]. Це є класичним прикладом диспозитивного стимулювання, де держава пропонує особі автономію у прийнятті рішення, що може радикально змінити її правовий статус у подальших кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносинах.

Подібні диспозитивні засади закладені в механізмі *звільнення від відповідальності* за державну зраду та шпигунство. Закон надає суб'єкту реальну

можливість обрати шлях співпраці з органами державної влади України: якщо громадянин на виконання злочинного завдання іноземної держави ніяких дій не вчинив і добровільно заявив про свій зв'язок з ними, він звільняється від відповідальності [2, ст. 111, ч. 3]. Аналогічна норма діє і для іноземців у випадку шпигунства, якщо добровільне повідомлення та вжиті заходи відвернули заподіяння шкоди інтересам України [2, ст. 114, ч. 2]. У цих випадках кримінально-правова політика використовує диспозитивний інструментарій для дезорганізації підривної діяльності ворога, надаючи пріоритет державній безпеці над каральною функцією. Додатково диспозитивний метод виявляється через врахування *добровільності* при кваліфікації колабораціонізму чи пособництва державі-агресору, що дозволяє відокремити вільний вибір особи на користь ворога від дій, вчинених під фізичним чи психічним тиском в умовах окупації [2, ст. 111-1, 111-2].

Отож, як бачимо, Розділ І КК України поєднує жорстку імперативність, необхідну для забезпечення національної безпеки, із диспозитивними стимулами до виправлення ситуації суб'єктом. Гнучкість використання цих методів у Розділі І КК України проявляється у здатності держави динамічно адаптувати характер впливу на суб'єкта залежно від ситуації. Зокрема, імперативність забезпечує непорушний каркас стабільності, встановлюючи найвищу ціну за зраду чи диверсію, тоді як диспозитивність додає системі необхідної адаптивності. Дійсно, це можна простежити у переході від суворого покарання до повного звільнення від відповідальності як стратегічного кроку: держава готова поступитися правом на покарання конкретної особи заради отримання цінної інформації або запобігання більш масштабній загрозі, що, звичайно, є прагматичним використанням диспозитивності для досягнення цілей національної безпеки. Крім того, гнучкість методів дозволяє диференціювати відповідальність у складних умовах окупації, де межа між колабораціонізмом та вимушеним виживанням часто визначається саме через аналіз автономії волі особи.

Таким чином, поєднання імперативного примусу та диспозитивного заохочення в забезпеченні охорони основ національної безпеки України створює

багатовекторну модель кримінально-правової політики, де держава залишається водночас безкомпромісною до злочинців та адаптивною до тих, хто усвідомлює свою небезпечну для держави діяльність та готовий виправити завдану шкоду.

Список використаних нормативно-правових актів:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.11.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. Редакція від 11.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.11.2025).

Блищик О.О.,
аспірант кафедри публічного управління,
адміністрування та соціальної роботи
Національного університету охорони здоров'я
України імені П.Л.Шупика

**РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ФОРМУВАННІ КАДРОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ОРГАНІВ ВЛАДИ**

Персонал органів державної влади, тобто людські ресурси, становить ключовий елемент інституційної спроможності будь-якого державного інституту. Як підкреслює Л. Куліш, інституційна спроможність державних органів визначається їхньою здатністю в рамках законодавчо визначених повноважень формувати та реалізовувати регуляторні заходи у відповідних сферах, забезпечуючи при цьому досягнення встановлених показників економічної та соціальної ефективності [1, с.67].

Відповідно до статті 3 Конституції України, «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава

відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2]. Реалізація цього обов'язку передбачає інституційне забезпечення – створення та діяльність органів державної влади, які мають забезпечувати інтереси громадян шляхом виконання Конституції і законів України, актів Президента, а також вирішення завдань державного управління у сферах економіки, фінансів, соціальної політики, праці, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, екології, правопорядку, національної безпеки й оборони тощо [3].

Соціологічне опитування, проведене Центром Разумкова у межах Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» у період з 20 по 26 вересня 2024 року, засвідчило низький рівень довіри громадян до органів державної влади [4]. Аналіз даних Національного агентства України з питань державної служби (НАДС), наведених у Дашборді щодо чисельності державних службовців станом на III квартал 2024 року, показав, що за штатним розписом передбачено 196696 посад, з яких 148111 – це посади категорії «В» [5]. Водночас нараховується 33318 вакантних посад, з них 24172 – посади саме категорії «В», що вказує на значну нестачу виконавського персоналу [5].

Отримані соціологічні дані у поєднанні зі статистичною інформацією НАДС підтверджують наявність недовіри до державних органів як серед громадян, так і серед потенційних кандидатів на державну службу. Однією з причин цієї недовіри є неефективне виконання органами влади їхніх функцій, що часто пов'язано з недостатнім рівнем професійної підготовки або низькою мотивацією персоналу. Дефіцит кваліфікації чи мотивації, у свою чергу, є проявом неефективної кадрової політики як на рівні держави, так і в окремому органі влади. У сучасних умовах, включно з режимом воєнного стану, питання якісного кадрового забезпечення набуває особливої актуальності. Саме ефективна державна кадрова політика забезпечує формування кадрового потенціалу та сприяє залученню до державної служби професійних і досвідчених фахівців.

Для поглибленого аналізу ролі державної кадрової політики важливо звернутися до дефініцій «державна кадрова політика» та «кадровий потенціал»,

які широко використовуються в науковій літературі, хоча й не закріплені в законодавстві. Згідно з Енциклопедією державного управління, державна кадрова політика – це стратегічно орієнтована на тривалий період діяльність держави, спрямована на формування, розвиток, зміцнення та раціональне використання кадрових ресурсів, а також визначення пріоритетів і завдань у сфері кадрової роботи [6, с.105]. Вона охоплює формування стратегії та тактики забезпечення держави висококваліфікованими кадрами, розробку та реалізацію відповідних програм, а також розвиток системи державної служби [7, с.47].

Поняття «кадровий потенціал» у тій же енциклопедії визначається як сукупність трудових можливостей, професійних здібностей і внутрішніх резервів персоналу організації, які можуть бути реалізовані залежно від потреб та умов діяльності [6, с.186]. Ключовою складовою кадрового потенціалу є професійно підготовлені працівники з високим рівнем знань, навичок і творчої активності, що беруть участь у різних сферах суспільного життя [7, с.105]. Таким чином, державна кадрова політика як інструмент формування кадрового потенціалу органів влади охоплює комплекс дій державних інституцій, спрямованих на виявлення, розвиток і раціональне використання людського ресурсу державної служби.

Велике значення у формуванні кадрового потенціалу має нормативно-правова база, яка визначає правила та процедури проходження державної служби. Основою правового регулювання, традиційно, є Конституція України. Одним із ключових законодавчих актів, що регулює відносини у сфері державної служби, є Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. [8]. Хоча у ньому не подано визначень «державної кадрової політики» чи «кадрового потенціалу», закон встановлює принципи й механізми управління персоналом на державній службі як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих органів влади.

Функції із забезпечення формування та реалізації державної політики з питань державної служби та управління персоналом покладені на Національне агентство України з питань державної служби. Відповідно до постанови Кабінету

Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 500, НАДС здійснює облік і аналіз кількісного та якісного складу державних службовців, організовує проведення конкурсу та оцінювання професійних компетентностей кандидатів, контролює дотримання вимог законодавства щодо реалізації права на державну службу, забезпечує ведення єдиного переліку вакантних посад, відповідає за функціонування системи професійного навчання державних службовців тощо [8].

Список використаних джерел

1. Інституційна спроможність національних конкурентних відомств. Л.Куліш. ISSN 2616-6100. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 6. [http://zt.knute.edu.ua/files/2019/06\(107\)/08.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2019/06(107)/08.pdf)
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. ВВРУ. 1996. № 30 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/D1%80#Text>
3. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. ВВРУ, 2014, № 13. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
4. Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.) <https://razumkov.org.ua/napriamky/eremogu-veresen-2024r>
5. Дашборд щодо кількісного складу державних службовців в Україні станом на III квартал 2024. Національне агентство України з питань державної служби. <https://nads.gov.ua/test?v=66de8f59549ff>
6. Енциклопедія державного управління: у 8 т. За ред. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2011. – Т. 6: Державна служба ; наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін (співголова), В. М. Сороко (співголова). <https://ipa.karazin.ua/wp-content/uploads/2021/02/tom6.pdf>
7. Публічне управління та адміністрування. Словник. колектив авторів О.М. Руденко та інш. Київ. Кондор. 2018
8. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. ВВРУ. 2016. № 4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

Богатирьова Є.О.,

студентка кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,** д.е.н., професор
Державний університет «Житомирська політехніка»

СТРАТЕГІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЩОДО ВИХОДУ НА РИНКИ ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Питання економічної стійкості держави набуває першочергового значення в умовах повномасштабної військової агресії, трансформуючись із суто комерційного аспекту у фундаментальний елемент національної безпеки. Для України, яка протистоїть агресору, забезпечення стабільного функціонування експортного сектора та переорієнтація на надійні зовнішні ринки, зокрема ринки Європейського Союзу, є не просто можливістю, а стратегічною необхідністю. Саме міжнародна експансія українських підприємств забезпечує валютні надходження, створює робочі місця та мінімізує залежність від внутрішніх ризиків, спричинених військовими діями.

Критичне руйнування традиційної логістичної інфраструктури стало головним викликом для українських експортерів. Оскільки до початку повномасштабної війни переважна частина (75%) зовнішнього товарообігу країни здійснювалася через морські порти, їхня блокада у 2022 році вимагала негайної та кардинальної адаптації бізнес-стратегій [3]. Це спричинило різке падіння обсягів вантажоперевезень у деяких секторах до 85% і змусило бізнес оперативно переорієнтувати свої потоки на західні сухопутні шляхи, що призвело до формування нових транспортних коридорів через країни Європи (Польщу, Румунію, Німеччину). Незважаючи на проблеми з чергами на кордонах і зростанням вартості логістики, ця переорієнтація заклала основу для інтеграції в європейську транспортну мережу.

У відповідь на ці безпрецедентні виклики, український бізнес сформував низку стратегій для закріплення на європейському ринку, що мають прямий вплив на економічну безпеку країни:

Стратегія прискореної європеїзації стандартів (Compliance Strategy). Успіх на ринку ЄС безпосередньо залежить від здатності підприємств швидко впроваджувати європейські стандарти якості, екологічні вимоги (Green Deal) та норми корпоративного управління. Модернізація виробничих потужностей з метою досягнення цих стандартів є ключовою передумовою для укладання довгострокових контрактів [1]. Цей процес не лише відкриває двері для експорту, але й підвищує капіталізацію та інвестиційну привабливість українських компаній, сприяючи їхній стійкості.

Стратегія інтеграції фінансових інструментів (Financial Integration Strategy). Активне залучення міжнародної фінансової допомоги та програм підтримки стало необхідною частиною експортної стратегії. Зокрема, розширення програм фінансової підтримки експортерів [1], а також доступ до фінансування від міжнародних інституцій є критично важливим. Наприклад, обсяг допомоги ЄБРР, що сягнув €7,6 мільярда з початку повномасштабної війни, направляється, зокрема, на підтримку експортно-орієнтованих компаній, які працюють у критичних для безпеки секторах [2]. Підприємства також активно використовують європейські програми підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема, через консорціум EEN-Ukraine [2].

Стратегія логістичної стійкості та диверсифікації ризиків (Resilience and Diversification Strategy). З метою забезпечення безперебійного експорту відбувається постійна диверсифікація логістичних маршрутів і пошук нових ринків збуту. Хоча пріоритетом є ЄС, стратегічне планування також включає пошук нових ринків в Азії та Африці [1]. Цей підхід дозволяє мінімізувати наслідки можливих логістичних "вузьких місць" на західних кордонах та знизити залежність від одного регіону, посилюючи глобальну конкурентоспроможність української продукції.

У контексті післявоєнної відбудови ці стратегії набувають особливого значення. Вони формують міцний економічний фундамент для відновлення країни. Створення спільних логістичних хабів на кордонах з ЄС та розвиток промислових парків, орієнтованих на експорт, забезпечить притік іноземних інвестицій та стабілізацію фінансової системи. Таким чином, стратегічний вихід українських підприємств на ринки ЄС слід розглядати як комплексний механізм підвищення економічної стійкості, що сприяє глибинній інтеграції України у європейські структури. Реалізація цих стратегій, підкріплена модернізацією та міжнародним фінансуванням, є не лише комерційним успіхом, але й критично важливим фактором забезпечення національної безпеки в умовах війни та підготовки до стійкої та швидкої післявоєнної відбудови.

Список використаних джерел

1. BDO Україна. Розвиток торгівлі між Україною та ЄС у рамках європейської інтеграції. BDO Україна. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2025/what-developments-are-expected-in-eu-ukraine-trade-in-the-context-of-european-integration> (дата звернення: 04.12.2025).
2. UA Consulting. Вихід на ринки ЄС у 2025: покрокова стратегія для українського бізнесу. UA Consulting. URL: <https://uaconsulting.eu/uk/2025/10/14/vihid-na-rinki-es-2025-strategiya/> (дата звернення: 04.12.2025).
3. Європейська Бізнес Асоціація (ЕБА). Логістика та міжнародна торгівля в Україні в умовах війни. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/logistyka-ta-mizhnarodna-torgivlya-v-ukrayini-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 04.12.2025).

Бороденко М.А.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю С1 «Економіка та міжнародна
економічна політика»
Науковий керівник: **Гапєєва О.М.,** д.е.н., проф.
Університет митної справи та фінансів

СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ У ЗМІЦНЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Україна залишається ключовим експортером зернових і олійних культур та традиційно є одним з гарантів продовольчої безпеки у світі. Як зазначає міністр аграрної політики та продовольства України Віталій Коваль: «продовольство з України годує 400 мільйонів людей по всьому світу» [1]. Національна економічна стратегія на період до 2030 року визначає, що місія України – це світове лідерство з постачання продуктів харчування з високою доданою вартістю [2].

В умовах війни агросектор України вже чотири роки поспіль демонструє свою незламність незважаючи на низку глобальних викликів: втрата частини земельних ресурсів, дефіцит трудових ресурсів, руйнування виробничої інфраструктури. Також додатковою проблемою є мінування земель. За даними OECD [3], уряд компенсує до 80% витрат на розмінування сільськогосподарських ділянок, що повертає заблоковані землі в обіг.

Продовольчу безпеку України варто розглядати комплексно, оскільки вона виступає базовим елементом національної безпеки. Запровадження ринку землі супроводжується обмеженнями на придбання земель іноземцями, що є важливим інструментом захисту національних інтересів. Контроль над землею – ключова передумова національного суверенітету та захисту від економічної експансії. Таким чином, ринок землі є механізмом зміцнення економічної та продовольчої безпеки держави. Він формує умови для ефективного використання аграрного потенціалу, зростання інвестицій, підвищення стійкості виробників та

прозорості земельних відносин. Взаємозв'язок ринку землі, продовольчої безпеки та національної безпеки представлено на рис. 1.

Аналітичні звіти Київської школи економіки (KSE) у рамках проєкту «Непереможна земля» демонструють суттєве зростання капіталізації ринку та середніх цін за гектар у 2025 році порівняно з попередніми роками, але разом з цим, слід зазначити, що протягом 2025 року обсяг ринку залишався стабільним і не демонстрував значної динаміки зростання. Це може свідчити про те, що ринок сільськогосподарських земель поступово досягає плато, і в найближчому майбутньому значного подальшого зростання обсягу ринку не очікується [4]. Результатом такого прогнозування може бути встановлення цінової стабільності продовольства.

**Рисунок 1. Взаємозв'язок ринку землі,
продовольчої безпеки та національної безпеки**

Джерело: складено автором

На сьогоднішній день короткострокові й довгострокові наслідки ринку землі для продовольчої безпеки визначаються комбінацією трьох чинників:

- швидкістю повернення замінованих та деокупованих земель у виробництво;

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)

- здатністю ринкових інструментів забезпечити інвестиції в інфраструктуру зберігання й логістики;
- ефективністю політик щодо запобігання надмірній концентрації власності.

З метою розкриття взаємозв'язків і чинників, що впливають на досліджуване питання, було використано інструментарій SWOT-аналізу стану продовольчої безпеки України у складі національної безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз сучасного стану продовольчої безпеки України у складі національної безпеки

S (Strengths) – Сильні сторони	W (Weaknesses) – Слабкі сторони
Потужний аграрний потенціал, родючі ґрунти, великі площі угідь	Мінування понад 30% сільськогосподарських земель
Висока частка АПК у ВВП та валютній виручці країни	Руйнування елеваторів, портів, логістичних маршрутів
Стійкість агросектору навіть в умовах війни	Нерівний доступ населення до продуктів у постраждалих регіонах
Прийнята Стратегія продовольчої безпеки до 2027 року	Низька частка переробки, орієнтація на експорт сировини
Розвиток ринку землі, інвестиційний потенціал	Кадровий дефіцит: міграція, мобілізація, зниження продуктивності
O (Opportunities) – Можливості	T (Threats) – Загрози
Інвестиції через ринок землі, доступ до кредитування	Подальше загострення війни, обстріли, втрата земель
Розвиток переробки та внутрішнього ринку харчів	Кліматичні зміни: посухи, дефіцит опадів, деградація ґрунтів
Євроінтеграція, нові ринки збуту, гранти, інновації	Залежність від експорту та коливань світових цін
Відновлення логістичної та портової інфраструктури	Економічна нестабільність, висока собівартість виробництва
Створення державних резервів, системи раннього попередження	Кіберзагрози для агросектору та логістики

Джерело: складено автором

Узагальнюючи наведене можна дійти висновку, що в умовах воєнних загроз та глобальної нестабільності ринок землі повинен функціонувати не ізольовано: потрібна національна стратегія управління землями, що поєднує аграрну політику, продовольчу безпеку, екологічні вимоги й регіональний розвиток.

Список використаних джерел

1. Український агросектор годує 400 мільйонів людей у світі – міністр агрополітики. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/318628-ukrainskiy-agrosector-kormit-400-millionov-chelovek-v-mire-ministr-agropolitiki> (дата звернення: 17.11.2025)
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. Дата оновлення: 04.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (дата звернення: 17.11.2025)
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2025_a80ac398-en.html (дата звернення: 19.11.2025)
4. Kyiv School of Economics. Огляд ринку землі в Україні: остаточний аналітичний огляд. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/06/dodatok-2.pdf> (дата звернення: 19.11.2025)

Вихристюк А.В.,

студент спеціальності КЗ «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»

Науковий керівник: **Супрунова І. В.,**

д. н. держ. упр., професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет “Житомирська політехніка”

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Продовольча безпека є ключовою складовою національної безпеки України, що набуває особливого значення в умовах європейської інтеграції. Україна володіє значним аграрним потенціалом – родючими ґрунтами, сприятливими кліматичними умовами та розвиненою аграрною індустрією, що робить її важливим гравцем на світових продовольчих ринках. Інтеграція з ЄС створює одночасно можливості для зміцнення продовольчої безпеки через доступ до нових ринків та інвестицій і виклики, пов'язані з адаптацією до європейських стандартів та посиленням конкуренції.

Глобальний контекст продовольчої безпеки у 2026 році, згідно з аналізом Всесвітньої продовольчої програми ООН, демонструє критичну ситуацію: 318 мільйонів людей у світі стикаються з гострою продовольчою небезпекою, що вдвічі перевищує допандемічні рівні 2019 року [3]. Україна, як важливий постачальник продовольства на світові ринки, відіграє ключову роль у подоланні цієї кризи, особливо в умовах воєнних дій та геополітичних шоків.

На рівні виробництва український аграрний сектор демонструє високий потенціал, зокрема в експорті зерна та олійних культур, що забезпечує внутрішні поставки і валютні надходження. Водночас частина господарств відстає за рівнем технологічного оснащення, спостерігається деградація ґрунтів, недостатні інвестиції у зрошення і системи зберігання. Євроінтеграція стимулює модернізацію, але одночасно встановлює високі вимоги до якості та

безпеки продукції, що потребує значних капіталовкладень і часового горизонту для адаптації.

Економічна доступність продовольства для домогосподарств значною мірою залежить від рівня доходів населення, інфляційних процесів і стабільності ланцюгів постачання. Підвищена волатильність ринків у періоди воєнних дій і економічних криз підвищує вразливість певних категорій громадян. Лібералізація торгівлі з ЄС може знизити ціни на деякі імпорتنі товари завдяки конкуренції, але може також створювати тиск на місцевих виробників, що вимагає адресної соціальної політики та механізмів ринкової стабілізації у кризові періоди.

Поступове наближення українського законодавства і практик до європейських санітарних, фітосанітарних та систем прослідковуваності відкриває доступ до ринків з високою доданою вартістю і підвищує довіру споживачів. Це вимагає інвестицій у лабораторну інфраструктуру, сертифікацію, навчання виробників і посилення інспекційних органів, що дозволить знизити ризики харчових отруєнь і підвищити експортний потенціал продукції з маркуванням якості.

Сталий розвиток агровиробництва та збереження природних ресурсів залишаються пріоритетом для довгострокової продовольчої безпеки. Інтенсивні технології вирощування, надмірне використання пестицидів і мінеральних добрив, а також розширення монокультур створюють ризики деградації агроєкосистем і втрати біорізноманіття. Євроінтеграція спонукає впроваджувати практики раціонального землекористування, агроєкології та точного землеробства, що потребує поєднання стимулів для екологічних інвестицій, субсидій на «зелені» технології та програм підтримки фермерів, які переходять на сталу продукцію.

Інфраструктура зберігання, переробки та логістики визначає величину втрат продукції і можливість створення доданої вартості в країні. Недосконалі складські мережі, обмежені потужності переробки та транспортні вузькі місця

призводять до значних втрат і втрачених можливостей для внутрішнього ринку. Модернізація хладокомплексів, інвестиції в сортувальні й переробні лінії, оновлення дорожньої та портової інфраструктури, а також стандартизація упаковки і логістичних процесів підвищують конкурентоспроможність і зменшують залежність від експорту сировини [1].

Ефективна аграрна політика має поєднувати прозору систему підтримки виробників з вимогами конкуренції та антимонопольного регулювання. Орієнтована на результат система субсидування, страхування врожаю, доступні кредити, фінансування науково-дослідних програм і технічна підтримка для дрібних виробників сприятимуть підвищенню продуктивності і впровадженню інновацій. Підтримка кооперативного руху і розвиток сільськогосподарських об'єднань створюють передумови для укріплення позицій малих виробників на ринку і спільного доступу до інфраструктури та сервісів [2].

Науковий потенціал, освіта і технологічні інновації є визначальними чинниками довгострокової стійкості. Глобальний досвід свідчить про ефективність використання штучного інтелекту, цифрових платформ та систем раннього попередження для підвищення ефективності продовольчих систем. Інвестиції в селекцію, захист рослин, цифрові рішення, системи управління виробництвом і логістикою, а також міжнародна наукова співпраця сприятимуть підвищенню ефективності і стійкості агросектору. Програми професійної освіти, популяризація агротехнологій серед молоді і підготовка фахівців у сільській місцевості мінімізують кадрові прогалини і прискорюють трансфер знань.

Торгова політика та доступ до ринків формують зовнішні можливості і загрози одночасно. Інтеграція в європейський ринок і преференційні умови відкривають експортні перспективи, водночас посилюючи конкуренцію на внутрішньому ринку. Для збереження конкурентоспроможності важливі сертифікація продукції, брендинг, просування на зовнішніх ринках, захист від недобросовісної конкуренції і стратегічне позиціонування в нішах, де Україна

має переваги, зокрема в органічному виробництві й переробленій продукції з доданою вартістю.

Соціально-політичні ризики, зокрема вплив війни і геополітичних шоків, підкреслюють необхідність стійких ланцюгів постачання та механізмів кризового реагування. Стратегічні запаси продовольства, диверсифікація джерел імпорту, розвиток регіональних коридорів постачання і міжнародна співпраця в кризові періоди допомагають знизити вразливість до зовнішніх шоків [1]. Координація дій з партнерами з ЄС у сфері логістики і гуманітарної допомоги підвищує можливості для оперативного реагування. Досвід впровадження антиципативних дій показує, що кожен долар, інвестований у превентивні заходи, може заощадити до семи доларів на запобіганні втратам [3].

Інституційна спроможність і боротьба з корупцією залишаються визначальними для ефективного впровадження європейських норм. Модернізація земельного кадастру, забезпечення прав власності, прозорість правил державної підтримки та відкриття даних підвищать довіру інвесторів і спростять доступ молодих та малих виробників до ринку. Прозорі процедури і ефективний контроль зменшать корупційні ризики і підвищать ефективність використання державних і донорських ресурсів.

Отже, продовольча безпека України в умовах європейської інтеграції потребує комплексного, багатогранного підходу, який поєднує модернізацію виробництва, стандартизацію якості, екологічну стійкість, розвиток інфраструктури, інституційну реформу та соціальні заходи. Європейська інтеграція створює значні можливості для зростання і підвищення конкурентоспроможності, але успіх залежатиме від здатності поєднати державну політику, ринкові механізми, міжнародну співпрацю і активну участь місцевих громадян і виробників у процесі трансформації.

Список використаних джерел

1. Іванов С.В. Продовольча безпека України в умовах сучасних викликів. Київ: ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НААН». 2023. URL: <https://impeer.org.ua/продовольча-безпека-україни-в-умовах/>.
2. Шинкарук Л.В. Продовольча безпека України: світові тенденції та можливості агропродовольчого комплексу України. Київ: НААН / НУБіП України. 2022. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovalcha_bezpeka.pdf
3. WFP 2026 Global Outlook: Hunger and hope: Innovative solutions to address food insecurity. World Food Programme. November 2025. URL: <https://www.wfp.org/publications/wfp-2026-global-outlook>.

Гбур З.В.,

доктор наук з державного управління,
професор, професор кафедри права та публічного управління
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

**СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Доцільно зауважити, що післявоєнне відновлення економіки України вимагає спеціальної уваги до стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств, оскільки цей процес передбачає значні економічні та соціальні зміни. Зокрема, українські підприємства повинні переглянути свої бізнес-стратегії з урахуванням змін, що стали результатом воєнного стану, а також адаптуватися до нових умов ринку, які характеризуються високою нестабільністю і непередбачуваністю. У цьому контексті, важливою складовою є відновлення і модернізація інфраструктури, що є основою для функціонування будь-якого економічного механізму. Враховуючи пошкодження, понесені

внаслідок війни, підприємства мають потребу в інвестуванні в технології, а також оновлення інфраструктурних потужностей. Тому розвиток технологій, зокрема цифрових і автоматизованих систем, дозволяє підвищити ефективність виробничих процесів та зменшити виробничі витрати. Проте важливим аспектом відновлення є підвищення якості продукції, яка повинна відповідати новим вимогам ринку, що є важливим етапом у забезпеченні конкурентоспроможності на міжнародному рівні.

Крім того, в умовах повоєнного відновлення Україна зіштовхується з необхідністю адаптації до нових економічних реалій. Враховуючи швидко змінювані умови глобального ринку, українським підприємствам необхідно впроваджувати інноваційні технології, модернізувати виробничі процеси, а також активно взаємодіяти з міжнародними партнерами. Цей процес передбачає інтеграцію новітніх технологій, що дозволяє скорочувати витрати та значно покращувати якість продукції й розширювати її асортимент, тим самим підвищуючи конкурентоспроможність підприємств на світових ринках [1, с. 57].

Особливо важливим є і використання національних та міжнародних ресурсів, що дозволяє підприємствам швидко реагувати на зміни, що виникають внаслідок економічних та політичних трансформацій. Адаптація до таких умов передбачає використання сучасних інструментів фінансування та залучення прямих іноземних інвестицій, що сприяє покращенню фінансового становища підприємств і дає змогу спрямовувати кошти на реалізацію проєктів, пов'язаних з інноваціями та модернізацією виробничих потужностей. Зважаючи на важливість використання національних та міжнародних ресурсів для забезпечення ефективного функціонування підприємств, одним із важливих інструментів є залучення прямих іноземних інвестицій. Це дозволяє підприємствам покращити своє фінансове становище та інвестувати в інновації й модернізацію виробничих потужностей. Так, в таблиці 1 представлені дані про прямі інвестиції за принципом спрямованості, які демонструють, як іноземні інвестиції впливають на важливі сектори економіки та сприяють їх відновленню і розвитку.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)

Таблиця 1

Прямі інвестиції за принципом спрямованості, млн дол. США

ПРЯМІ ІНВЕСТИЦІЇ (А - L)/РОКИ	на 31.12.2022	на 31.12.2023	на 31.12.2024
	-51854	-55836	-56778
А Прямі інвестиції за кордон (A1 + A2)	-867	-885	-1216
<i>A1 Інструменти участі в капіталі</i>	1680	1688	1533
<i>A2 Боргові інструменти (A2.1 - A2.2 - A2.3) (2)</i>	-2547	-2573	-2749
A2.1 Вимоги прямих інвесторів - резидентів до підприємств прямого інвестування – нерезидентів	146	146	146
A2.2 Зобов'язання прямих інвесторів-резидентів перед підприємствами прямого інвестування – нерезидентами	18	192	247
A2.3 Зобов'язання перед сестринськими підприємствами	2508	2527	2648
<i>кінцева контролююча материнська компанія-резидент</i>	2508	2527	2648
L Прямі інвестиції в Україну (L1 + L2)	50987	54951	55562
<i>L1 Інструменти участі в капіталі (3)</i>	34112	37815	38838
<i>L2 Боргові інструменти (L2.2 - L2.1 + L2.3) (2)</i>	16875	17136	16724
L2.1 Вимоги до прямих іноземних інвесторів	1011	1317	1496
<i>Кредити</i>	14	14	14
<i>торгові кредити (дебіторська заборгованість)</i>	997	1303	1482
L2.2 Зобов'язання перед прямими іноземними інвесторами	14160	14901	14627
<i>Кредити</i>	12098	12809	12462
<i>торгові кредити (кредиторська заборгованість)</i>	2062	2092	2165
L2.3 Зобов'язання перед сестринськими підприємствами (2)	3726	3552	3593
<i>кінцева контролююча материнська компанія-нерезидент</i>	3500	3263	3331
<i>кінцева контролююча материнська компанія невідома</i>	226	289	262

Джерело: складено на основі [2].

Згідно з даними, відзначається негативне значення прямих інвестицій за кордон (А), що відображає відтік капіталу з країни протягом 2022-2024 років. Це явище є наслідком нестабільної політичної ситуації та економічної невизначеності, що характеризує сучасний період. Однак, варто зазначити, що

певне зростання інвестицій в інструменти участі в капіталі (A1) свідчить про прагнення підприємств диверсифікувати свої інвестиційні стратегії навіть в умовах таких труднощів. Продовжуючи аналіз, варто звернути увагу на позитивну динаміку прямих інвестицій в Україну (L). Це зростання пов'язане з відновленням економічної активності в умовах післявоєнного періоду, а також із зусиллями держави щодо залучення іноземних інвестицій для підтримки відбудови. Зокрема, інвестиції в інструменти участі в капіталі (L1) демонструють стабільне зростання, що свідчить про потенціал для розвитку стратегічних інвестиційних проєктів, які сприяють модернізації виробничих потужностей і технологій. Крім того, аналіз боргових інструментів (L2) вказує на певні труднощі у фінансуванні через кредити та торгові заборгованості, що негативно впливає на ліквідність підприємств. Водночас зобов'язання перед прямими іноземними інвесторами (L2.1) зростають, що вказує на важливість залучення зовнішніх фінансових ресурсів для покриття поточних зобов'язань і стимулювання економічного зростання.

Аналізуючи зобов'язання перед сестринськими підприємствами (L2.3), можна зазначити зниження обсягів цих зобов'язань, що свідчить про скорочення внутрішньо корпоративного фінансування в умовах нестабільності. Це також вказує на необхідність перегляду фінансових стратегій та поліпшення міжкорпоративних відносин для забезпечення сталого розвитку в умовах післявоєнного відновлення. Таким чином, узагальнений аналіз свідчить про значну роль зовнішніх інвестицій у відбудові національної економіки України. Водночас необхідно враховувати, що ефективність залучення інвестицій залежить від стабільності макроекономічної ситуації, а також від розробки інноваційних стратегій для підтримки інвестиційного клімату, що своєю чергою допоможе забезпечити конкурентоспроможність підприємств в умовах післявоєнного відновлення.

Одним із важливих інструментів для досягнення цієї мети є застосування цифрових технологій, автоматизація та модернізація устаткування, які дозволяють знижувати виробничі витрати, підвищувати якість продукції та адаптувати виробничі процеси до нових вимог ринку. Ці заходи сприяють ефективній адаптації підприємств у контексті післявоєнного відновлення, зокрема, допомагають зменшити вплив економічних і політичних потрясінь на бізнес, що своєю чергою дозволяє зберегти конкурентоспроможність на внутрішньому та міжнародному ринках. Варто зауважити, що підвищення конкурентоспроможності підприємств вимагає впровадження інноваційних технологій і модернізації виробництва. У цьому контексті важливим кроком є інвестування в дослідження та розробки, які сприятимуть створенню нових продуктів та технологій. Це дозволить підприємствам бути гнучкими в умовах швидких змін ринкової ситуації, що характерно для післявоєнного відновлення. При цьому впровадження інноваційних рішень дозволяє знижувати виробничі витрати та підвищувати ефективність, що є важливим для відновлення економіки в умовах післявоєнного періоду [1, с. 57].

Список використаних джерел

1. Наumenko Ю. В. Стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств в контексті відновлення економіки України. *Economic journal Odessa polytechnic university*. 2025. № 1(31). С. 53-61.
2. Прямі інвестиції за інструментами та секторами. Національний банк України, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

Гончарук О.Б.,

аспірант кафедри публічного управління, адміністрування та
соціальної роботи Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л.Шупика

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Система охорони здоров'я в умовах воєнної агресії набуває статусу одного з ключових елементів національної безпеки, адже саме на неї покладається відповідальність за реагування на значні людські втрати, руйнування медичних закладів, загрози епідемічного характеру та нестачу ресурсів [1]. Запровадження воєнного стану в Україні висвітлює необхідність суттєвого оновлення державного управління у цій сфері, зокрема перегляду механізмів координації, фінансового забезпечення, кадрової політики та інформаційної взаємодії між органами державної влади, військовими структурами, медичними установами та громадськими організаціями [2].

До початку повномасштабної війни державно-управлінська система охорони здоров'я розбудовувалася переважно з акцентом на мирні реформи – модернізацію фінансування, зміцнення первинної ланки, розвиток електронних сервісів і посилення автономії медичних закладів. Однак війна змістила акценти: першочерговими стали питання кризового управління, безперервності оказання допомоги, оперативної медичної евакуації, психологічної реабілітації постраждалих та адаптації медичної системи до роботи в умовах надзвичайної ситуації [3].

В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити дієву міжвідомчу координацію між МОЗ, Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ, ДСНС, органами місцевого самоврядування та міжнародними структурами. Така кооперація повинна ґрунтуватися на принципах єдиного управлінського центру, швидкості прийняття рішень, централізованого збору та аналізу потреб, а також ефективного розподілу ресурсів [4]. Система управління

повинна залишатися гнучкою й здатною оперативно реагувати на зміни безпекового середовища та міграційні процеси.

Одним із ключових напрямів модернізації державного управління виступає посилення медичного забезпечення сектору оборони – розвиток військово-медичних підрозділів, удосконалення системи тактичної медицини та впровадження єдиних стандартів надання допомоги у бойових умовах [2]. Додаткової уваги потребує створення надійних резервних логістичних і фармацевтичних маршрутів, що дозволять безперебійно постачати медикаменти, компоненти крові та обладнання навіть у зонах з високим рівнем небезпеки.

Важливим чинником підвищення стійкості системи є розвиток державно-приватної взаємодії. Участь приватних медичних закладів, фармацевтичних компаній, волонтерських спільнот та благодійних фондів сприяє швидшій реакції на потреби фронту та цивільного населення, а також частково компенсує навантаження на державну систему охорони здоров'я [3]. Роль держави полягає у формуванні чітких правових і фінансових інструментів для такої співпраці.

Суттєво посилюється й значення цифрових технологій: формування єдиного інформаційного медичного простору, ведення обліку поранених, моніторинг стану медичної інфраструктури й забезпечення закладів у режимі реального часу. Існуючі електронні системи потребують адаптації до умов кіберзагроз, переміщення населення та роботи у воєнний час. Крім того, актуальними стають питання кадрової політики – належної мобілізації медичних працівників, соціального захисту, психологічної підтримки, справедливої оплати та забезпечення можливостей професійного розвитку.

Таким чином, удосконалення державно-управлінського механізму охорони здоров'я під час воєнного стану має базуватися на принципах стійкості, адаптивності, інтегрованості, прозорості й гнучкості. Ефективна модель управління повинна поєднувати централізоване стратегічне керування з децентралізованими рішеннями на рівні громад і медичних установ, що дозволить забезпечити раціональний розподіл ресурсів, підтримку населення та

відновлення системи охорони здоров'я як ключового елементу національної безпеки України [4].

Список використаних джерел

1. Бабін І. І. Система охорони здоров'я України: виклики та перспективи розвитку в умовах воєнного стану. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. №7.
2. МОЗ України. Стратегічні напрями розвитку охорони здоров'я в умовах війни. Київ, 2023.
3. Гладун З. С. Державне управління у сфері охорони здоров'я: сучасні трансформації та виклики. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2022. №2.
4. World Health Organization. *Health systems resilience in conflict settings: policy guidance for Ukraine and neighboring countries*. Geneva: WHO, 2023.

Горелий С. С.,
здобувач освітньо-наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

Стратегічна стійкість системи національної безпеки України є відповіддю на якісно нову конфігурацію загроз, пов'язаних із тривалою гібридною агресією РФ, деструктивними змінами у структурі безпекового середовища, системними ударами по критичній інфраструктурі, масштабною зовнішньою та внутрішньою міграцією населення та трансформацією оборонно-промислових спроможностей держави. Теоретично стратегічну стійкість доцільно розглядати як інтегральну властивість системи національної безпеки, що відображає її здатність не лише витримувати довготривалі багатовимірні впливи, але й адаптуватися,

відновлюватися та здійснювати цілеспрямовану трансформацію інститутів, політик і ресурсних конфігурацій. У цьому розумінні стійкість виходить за межі традиційного фокусу на воєнній складовій і охоплює політичну, економічну, інформаційну, соціогуманітарну, екологічну та технологічну сфери [1].

Вітчизняна нормативно-правова база фактично закріплює категорію стійкості як один з системоутворюючих принципів національної безпеки. Так, в Законі України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII [2] визначено цілі й засади державної політики у сфері безпеки та оборони, а в новітніх редакціях прямо орієнтує її на захист від комплексних загроз, що охоплюють не лише військову, а й інформаційну, економічну та інші сфери. Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ - БЕЗПЕКА КРАЇНИ», затверджена Указом Президента № 392/2020 [3], концептуалізує державну політику через три ключові засади – стримування, стійкість та взаємодію. Стійкість визначається як здатність суспільства й держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування та мінімізувати внутрішні й зовнішні вразливості; водночас запровадження національної системи стійкості проголошується одним із пріоритетних напрямів державної політики. Стратегія воєнної безпеки України «ВОЄННА БЕЗПЕКА – ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА» затверджена Указом Президента № 121/2021 [4] поглиблює цей підхід, запроваджуючи концепт «всеохоплюючої оборони», який поєднує військові, політичні, економічні, інформаційні та громадянські зусилля, орієнтовані на превенцію, стійкий опір агресії, протидію в кібер- та інформаційному просторі, а також мобілізацію всього потенціалу держави та суспільства. Виходячи з цього, головною метою Стратегії є «завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави...» [4].

У теоретичному вимірі це означає перехід від вузького розуміння безпеки як сфери діяльності силових структур до багаторівневої моделі «whole-of-society», де кожен суб'єкт – органи державної влади, місцевого самоврядування,

бізнес, громадянське суспільство, окрема особа – стає елементом мережі стійкості. Концепція забезпечення національної системи стійкості [5] прямо виходить з того, що стійкість має бути вбудована в усі сфери публічного управління й базуватися на готовності та спроможності суб'єктів протидіяти загрозам. Національна система стійкості має забезпечити роботу таких складових:

- спроможність до повноцінного функціонування державних органів, їхня інституційна стійкість;
- безпека та захищеність об'єктів критичної інфраструктури: кібербезпеки, оборони і правопорядку, транспортної системи та охорони здоров'я;
- спроможність єдиної державної системи цивільного захисту до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій;
- здатність ефективно реагувати на неконтрольоване масове переміщення людей;
- суспільна стійкість, зокрема до інформаційних впливів;
- фінансово-економічна стійкість.

З теоретико-методологічної точки зору, стратегічна стійкість національної безпеки України належить до класу системних категорій, що поєднують елементи «resilience» (здатність витримувати та адаптуватися) та «transformability» (здатність змінювати структурні параметри системи у відповідь на екзистенційні загрози). Дослідження Національного інституту стратегічних досліджень підкреслюють, що, попри значний потенціал стійкості, інституційні механізми її забезпечення тривалий час залишалися фрагментарними, що обмежувало можливість довгострокового планування в умовах гібридної агресії. Концепція забезпечення національної стійкості в Україні має базуватися на широкому підході й не обмежуватися лише формуванням ефективної системи кризового менеджменту на основі систем захисту населення від надзвичайних ситуацій та безпеки об'єктів критичної інфраструктури [6]. У науковій праці «National Resilience and National Resistance - the Cornerstones of Ukraine's Steadfastness: Following the russian-Ukrainian War

Lessons» автори акцентують увагу на тому, що стійкість має бути інтерпретована не лише як «повернення до попереднього стану», а як «рух уперед» через реформування інституцій, переосмислення безпекової архітектури та нарощування оборонно-промислового й технологічного потенціалу [7].

Українська специфіка стратегічної стійкості визначається, передусім, тривалим характером російської гібридної агресії, що включає поєднання військових дій, інформаційно-психологічних операцій, кіберударів, енергетичного шантажу, економічного тиску, спроб дестабілізації політичної системи та маніпуляцій міграційними потоками. Досвід 2014-2025 рр. показує, що об'єктом атак стає не лише військовий потенціал, а й критична інфраструктура – енергетика, транспорт, зв'язок, логістика, об'єкти водо- та теплопостачання. У відповідь держава розробляє та реалізує комплексні рішення щодо підвищення стійкості енергетичної системи, диверсифікації джерел постачання, посилення кіберзахисту та кризового управління.

Системна теоретична модель стратегічної стійкості національної безпеки України має враховувати декілька взаємопов'язаних рівнів. На макрорівні йдеться про інституційно-правову рамку – Стратегію національної безпеки, Стратегію воєнної безпеки, концепції національної системи стійкості та інформаційної безпеки, а також імплементацію стандартів НАТО та ЄС у сфері захисту критичної інфраструктури, кібербезпеки та цивільного захисту. На мезорівні ключовими є галузеві політики (енергетична, транспортна, інформаційна, міграційна, соціальна), що визначають конкретні механізми зниження вразливостей і підвищення адаптаційної здатності секторів. На мікрорівні стратегічна стійкість проявляється у поведінкових та ціннісних установках громадян, рівні довіри до інститутів, готовності до самоорганізації й участі в обороні та відновленні. Саме поєднання цих рівнів дозволяє говорити про комплексну, а не фрагментарну стійкість.

Таким чином, теоретичне обґрунтування стратегічної стійкості системи національної безпеки України передбачає її розуміння як багаторівневої, багатовимірної властивості держави й суспільства, що формується на перетині

національного правового поля, міжнародних стандартів НАТО та ЄС, досвіду протидії гібридній агресії та унікального соціетального ресурсу українців. Такий підхід дозволяє поглибити розуміння механізмів забезпечення довгострокової стійкості держави, пов'язуючи воєнну, інституційну, критичну, соціальну та економічну стійкість у єдину концептуальну рамку й створюючи теоретичну основу для розроблення конкретних політик відновлення та розвитку у повоєнний період.

Список використаних джерел

1. Пирожков С.І. Національна стійкість: стратегія забезпечення. *Український географічний журнал*. 2021. № 2(118). С. 3-10. DOI: 10.15407/ugz2022.02.003
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
3. Стратегія національної безпеки України «БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ - БЕЗПЕКА КРАЇНИ» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>
4. Стратегія воєнної безпеки України «ВОЄННА БЕЗПЕКА - ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА» : Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
5. Концепція забезпечення національної системи стійкості : Указ Президента України від 27 вересня 2021 р. № 479/2021. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
6. Резнікова О.О. Щодо концепції забезпечення національної стійкості в Україні. *Аналітична записка. Серія «Національна безпека». Національний інститут стратегічних досліджень*. 2020. № 8. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/schodo-koncepcii-zabezpechennya-nacionalnoi-stiykosti-v-ukraini> (Дата звернення: 22.11.2015р.).
7. Havryliuk I., Cherep V., Didichenko V., Kin O. National Resilience and National Resistance - the Cornerstones of Ukraine's Steadfastness: Following the russian-Ukrainian War Lessons. *Military Science*. Vol. 3 No. 1 (2025). Pp. 73-99. URL : <https://themilitaryscience.com/index.php/journal/issue/view/6>

Гуленко Д.Б.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування»

Науковий керівник: **Супрунова І. В.,**

д. н. держ. упр., професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет “Житомирська політехніка”

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАТЕГІЇ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України стала каталізатором фундаментальних змін у глобальній архітектурі безпеки, остаточно закріпивши кіберпростір як повноцінний п'ятий домен ведення бойових дій. Якщо до 2022 року кіберзагрози розглядалися переважно в контексті шпигунства або фінансових збитків, то сучасна війна продемонструвала їхню деструктивну спроможність впливати на кінетичні операції та життєдіяльність держави. Стратегія кібербезпеки України, яка затверджувалася в умовах «гібридного миру», зіткнулася з безпрецедентними викликами, що вимагали миттєвої адаптації нормативно-правової бази, технічної інфраструктури та організаційних підходів.

Моніторинг кіберпростору 2022-2025 років засвідчує структурну мутацію ворожих стратегій. Якщо на початку вторгнення превалювали деструктивні кампанії з використанням вайперів для паралічу інфраструктури, то нині пріоритетом агресора стало приховане шпигунство та компрометація ланцюгів постачання [1]. Зафіксований CERT-UA ріст кількості інцидентів на 36% (2023 рік) та їх безпосередня координація спецслужбами рф змушує Україну відходити від класичного захисту на користь доктрини «активної оборони».

Вагомим аспектом забезпечення стійкості стала децентралізація обробки даних. Нормативне врегулювання цього процесу через Закон «Про хмарні послуги» та Постанову КМУ № 263 створило правове підґрунтя для розміщення державних інформаційних ресурсів за межами країни [2]. Залучення

потужностей глобальних хмарних провайдерів (зокрема екосистем Amazon Web Services та Microsoft) дозволило нівелювати загрозу втрати інформації внаслідок кібернетичних атак на фізичні дата-центри. Зазначена модель «цифрового суверенітету» без фізичної прив'язки до території наразі розглядається міжнародними партнерами як еталонна практика для збереження керованості державою в умовах війни.

Головне, що зараз формує нашу систему кіберзахисту - це необхідність нормативної конвергенції з правом ЄС. Статус кандидата на вступ до Євросоюзу поставив перед нами завдання впровадити Директиви NIS2 (Network and Information Security Directive), яка докорінно змінює філософію захисту критичних об'єктів. На відміну від попередніх регуляторних актів, ця директива не лише охоплює ширше коло галузей (зокрема хімічну промисловість, поштові сервіси, утилізацію відходів), але й запроваджує імперативні норми щодо оперативного звітування про кіберінциденти [3].

Відповідно, процес адаптації українського законодавства до стандартів NIS2 вимагає розв'язання комплексу завдань:

- ✓ уніфікація управління ризиками (впровадження обов'язкових стандартів кіберзахисту для керівників підприємств критичної інфраструктури із запровадженням персональної відповідальності за їх порушення);
- ✓ швидкість реагування (Директива вимагає надання раннього попередження про значний інцидент протягом 24 годин, що потребує повної автоматизації процесів обміну інформацією між суб'єктами кібербезпеки та державними центрами реагування (CERT-UA, НКЦК));
- ✓ захист ланцюжків постачання (організації зобов'язані враховувати ризики, пов'язані з їхніми підрядниками та постачальниками ПЗ, що є критично важливим в умовах використання ворогом вразливостей стороннього софту).

Співпраця з західними партнерами вийшла на зовсім інший рівень. Зокрема, ініціювання «Талліннського механізму» (грудень 2023 року) дозволило трансформувати розрізнену донорську допомогу в системну стратегію

посилення українських кіберспроможностей [4]. Паралельно з цим, інтенсифікація діалогу з Брюсселем прискорює входження України до європейського простору кібербезпеки та Єдиного цифрового ринку.

Не менш гостро постає проблема кадрового голоду, ускладнена стрімкою експансією штучного інтелекту. Технології ШІ сьогодні виступають як засобом масштабування ворожих кампаній (автоматизований фішинг, генерація експлойтів), так і безальтернативним інструментом аналітиків SOC-центрів для роботи з Big Data. Ця суперечність змушує нас повністю переосмислити освітніх підходів: пріоритетом має стати підготовка фахівців, здатних ефективно протидіяти саме алгоритмічним загрозам.

Наша майбутня безпека залежить від того, як ми поєднаємо три ключові елементи: замість ситуативного реагування сформовано модель превентивної протидії. Архітектура стійкості майбутнього залежатиме від синергії трьох компонентів: повної нормативної інтеграції з ЄС (стандарти NIS2), поглиблення технологічної децентралізації та інвестування в інтелектуальний потенціал галузі. Сьогодні Україна фактично еволюціонує зі статусу споживача безпекової допомоги у ключового експортера унікального бойового досвіду для всієї європейської спільноти.

Список використаних джерел

1. Російські хакери змінили тактику атак на Україну – звіт Держспецзв'язку за I півріччя 2024 року. *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/russian-hackers-adopting-new-tactics-ssscip-report>

2. Про деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263. *Урядовий портал*. URL: [https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-](https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya)

[informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publicnih-elektronnih-reyestriv-v-umovah-voyennogo-stanu-263](#)

3. Директива (ЄС) 2022/2555 Європейського Парламенту і Ради від 14 грудня 2022 року про заходи високого спільного рівня кібербезпеки в межах Союзу (NIS2 Directive). *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2555>

4. Талліннський механізм: Україна та країни-партнери підписали спільну заяву щодо посилення кіберпідтримки. *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*. URL: <https://mfa.gov.ua/news/tallinnskij-mehanizm-ukrayina-ta-mizhnarodni-partneri-zapochatkuvali-novij-instrument-spivpraci-u-kiberprostoru>

Заза І.І.,

аспірант кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Важливим аспектом державного регулювання фінансово-економічної діяльності медичних закладів є аналіз обсягів фінансових ресурсів, що спрямовуються на охорону здоров'я. Це обґрунтовано тим, що такий аналіз дозволяє оцінити ефективність планування та використання коштів, а також визначити пріоритети у фінансуванні галузі. З огляду на це доцільним є аналіз даних про видатки Державного бюджету на охорону здоров'я, що дає змогу простежити динаміку фінансування і його вплив на забезпечення доступності та якості медичних послуг для населення (рис. 1).

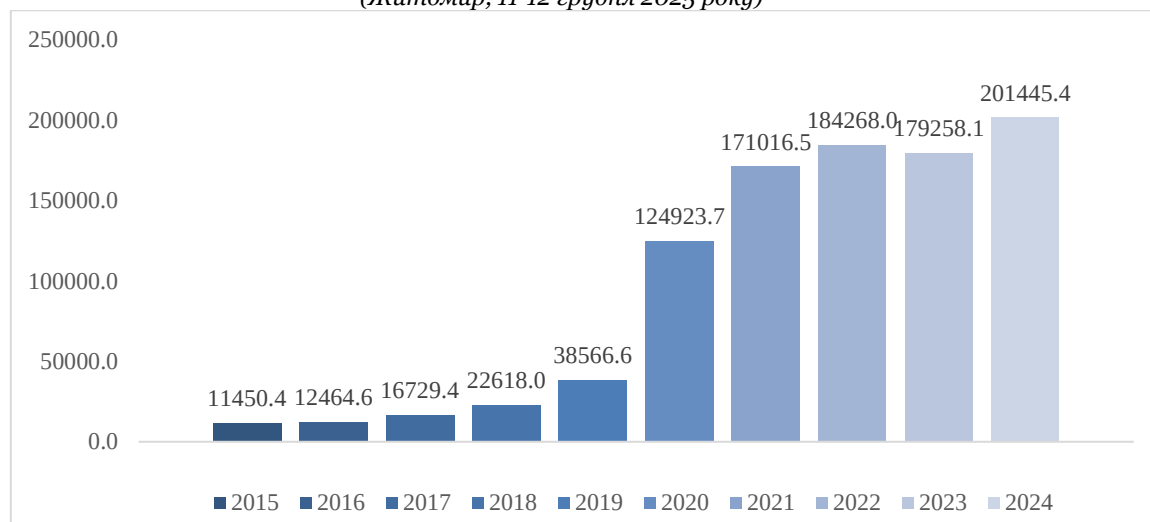

Рис. 1. Видатки Державного бюджету на охорону здоров'я, млн грн

Джерело: складено на основі [3]

Відтак, аналіз динаміки видатків Державного бюджету України на охорону здоров'я у 2015-2024 роках свідчить про суттєве зростання фінансування медичної галузі, зокрема спостерігається тенденція у понад 17-кратне збільшення бюджетних асигнувань, що відображає підвищення ролі держави у фінансуванні галузі та одночасно визначає необхідність адаптації фінансових механізмів до сучасних викликів, зумовлених реформою системи охорони здоров'я та зовнішніми кризовими чинниками.

Особливо помітне зростання видатків відбулося у 2020-2021 роках, коли суми фінансування збільшилися майже утричі – з 38566,6 млн грн у 2019 році до 124923,7 млн грн у 2020 році та 171016,5 млн грн у 2021 році. Така ситуація пояснюється запровадженням програми медичних гарантій, розвитком системи НСЗУ та необхідністю фінансування заходів боротьби з пандемією COVID-19. У зв'язку з цим держава посилила бюджетну підтримку закладів охорони здоров'я, зокрема у напрямку забезпечення лікарень обладнанням, медикаментами та засобами індивідуального захисту, що свідчить про комплексний підхід до управління фінансовими ресурсами галузі.

У 2022-2024 роках динаміка видатків залишалася високою, проте темпи зростання дещо сповільнилися. Це пояснюється воєнним станом, коли частина

бюджетних ресурсів була спрямована на оборонні потреби, а також необхідністю перерозподілу коштів між регіонами для підтримки медичних закладів, що зазнали руйнувань або були вимушено переміщені. У цьому контексті механізм державного регулювання фінансово-економічної діяльності медичних закладів набув стратегічного значення, оскільки забезпечує стабільність фінансування, а також гнучке реагування на зміни соціально-економічної ситуації. Станом на серпень 2025 р. видатки Державного бюджету на охорону здоров'я становлять 133012,1 млн грн, що на 9752,1 млн грн (приблизно 7,9 %) більше, ніж за аналогічний період 2024 року (123260,0 млн грн) [3]. Це демонструє поступове нарощування державного фінансування медичної галузі для забезпечення потреб населення та підвищення якості медичних послуг.

Варто зауважити, що функціонування медичних закладів передбачає необхідність покриття широкого спектра витрат, що включають операційні витрати, оплату праці персоналу, комунальні платежі, витрати на амортизацію, закупівлю медикаментів і медичних засобів. Водночас слід враховувати довгострокові витрати, пов'язані із проведенням ремонтних робіт, модернізацією або заміною обладнання, розширенням матеріально-технічної бази та впровадженням новітніх технологій [2, с. 39]. З огляду на це стає очевидним, що покриття потреб медичних установ лише за рахунок традиційних джерел фінансування – державного бюджету, коштів місцевих бюджетів і цільових надходжень від НСЗУ – є недостатнім, що визначає необхідність пошуку альтернативних механізмів залучення фінансових ресурсів.

У цьому контексті актуальною проблемою державного управління фінансовим забезпеченням галузі охорони здоров'я залишається постійна нестача бюджетних коштів. Це обумовлює потребу в консолідації фінансових та організаційних ресурсів, налагодженні ефективної взаємодії між суб'єктами різних форм власності та використанні всіх доступних джерел для фінансування медичних закладів. При цьому охорона здоров'я розглядається як соціально

значуща сфера та водночас як елемент системи національної безпеки [1, с. 409], що підкреслює стратегічне значення державного регулювання у цій сфері.

В умовах глобального досвіду державного регулювання фінансово-економічної діяльності медичних установ поширеним є застосування механізмів, спрямованих на контроль витрат та ефективність їх використання. Наприклад, у США функціонують програми “Certificate of Need” (CON), що передбачають отримання дозволу на створення або розширення медичних закладів залежно від оцінки суспільної потреби. Це дозволяє державі запобігати дублюванню медичних послуг, регулювати капітальні інвестиції та стримувати надмірне зростання витрат [4]. В Україні аналогічні принципи закладені у Концепції реформи фінансування системи охорони здоров’я, затвердженій Розпорядженням КМУ від 30.11.2016 № 1013-р [5]. У документі визначено, що основним джерелом наповнення оновленої системи залишаються кошти Державного бюджету, сформовані за рахунок загальнодержавних податків. При цьому механізм фінансування передбачає відхід від моделі постатейних кошторисів, що враховували інфраструктурні параметри медичних установ, та орієнтацію на результат, тобто оплату фактично наданих медичних послуг чи пролікованих випадків. Впровадження цього аспекту забезпечує автономізацію медичних закладів і перетворює їх на конкурентоспроможних постачальників медичних послуг, включно з аптеками як розпорядниками призначених лікарями лікарських засобів.

Список використаних джерел

1. Шалько М., Дьоміна О., Коцюрубенко Г., Мельник Д., Євтушенко Н., Коробко І. Державне управління фінансовим забезпеченням системи охорони здоров’я в Україні. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2024. № 3(56). С. 393-409.

2. Пазєєва Г. Диверсифікація джерел фінансового забезпечення системи управління закладами охорони здоров’я. Сталий розвиток економіки. 2025. № 4(55). С. 36-41.

3. Державний бюджет. Національний банку України, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
4. Certificate of Need State Laws. URL: <https://www.ncsl.org/health/ce-state-laws>
5. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 30.11.2016 № 1013-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80#Text>

Касевич А.О.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії за спеціальністю
281 «Публічне управління та адміністрування»,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах сучасних викликів, зокрема воєнного стану, пандемічних загроз та соціально-економічної нестабільності, питання інституційного забезпечення державної політики у сфері соціальної безпеки набуває критичного значення для збереження соціальної стабільності та захисту прав громадян. Соціальна безпека держави є невід'ємною складовою національної безпеки України, що законодавчо закріплено у Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року [1].

Конституція України у статті 46 гарантує кожному громадянину право на соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2]. Реалізація цих конституційних гарантій безпосередньо залежить від ефективності функціонування інституційної

системи, яка охоплює сукупність державних органів, установ та організацій, уповноважених здійснювати державну політику у сфері соціального захисту населення.

Соціальна безпека держави являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави у соціальній сфері, що забезпечує стабільний розвиток країни, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам [3]. Основними складовими соціальної безпеки виступають забезпечення гідного рівня життя населення, доступність якісних соціальних послуг, захист вразливих категорій громадян, попередження соціальних конфліктів та підтримання соціальної справедливості. До головних загроз належать бідність та майнове розшарування населення, безробіття та трудова міграція, демографічна криза, недостатній рівень соціального забезпечення окремих категорій громадян.

Правову основу державної політики у сфері соціальної безпеки складає ієрархічна система нормативно-правових актів, на чолі якої знаходиться Конституція України. Основний Закон держави закріплює фундаментальні соціальні права громадян. Закон України «Про національну безпеку України» визначає соціальну безпеку як одну з базових складових національної безпеки та встановлює повноваження різних органів державної влади щодо її забезпечення. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначають правові, фінансові та організаційні засади соціального страхування громадян, встановлюють види соціального страхування, права та обов'язки застрахованих осіб і страхувальників [4].

Інституційне забезпечення державної політики у сфері соціальної безпеки являє собою систему органів державної влади та місцевого самоврядування, державних установ та організацій, що характеризується багаторівневою структурою та розподілом повноважень між різними інституціями [5]. На загальнодержавному рівні ключову роль у формуванні та реалізації соціальної політики відіграє Кабінет Міністрів України, який забезпечує проведення державної політики у сфері

соціального захисту населення та здійснює координацію діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту, є Міністерство соціальної політики України. До його компетенції належить розробка проектів законодавчих актів у соціальній сфері, координація діяльності інших органів виконавчої влади з питань соціального захисту, управління системою надання соціальних послуг та соціальних виплат.

Національна соціальна сервісна служба України, створена у 2019 році, є центральним органом виконавчої влади, до функцій якого належить надання та забезпечення надання доступних та якісних публічних послуг у сферах соціального захисту та соціального забезпечення населення, зокрема призначення і виплата державної соціальної допомоги, пенсій, субсидій та інших соціальних виплат [6].

Пенсійний фонд України виконує функції центрального органу управління системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Фонд соціального страхування України забезпечує реалізацію державної політики у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання [4].

На регіональному рівні реалізацію державної політики здійснюють обласні, районні державні адміністрації через відповідні структурні підрозділи, а також органи місцевого самоврядування, які забезпечують надання соціальних послуг населенню. Важливу роль відіграють спеціалізовані установи соціального обслуговування: центри надання соціальних послуг, будинки-інтернати для людей похилого віку та осіб з інвалідністю, реабілітаційні центри, центри зайнятості.

Механізми реалізації державної політики у сфері соціальної безпеки включають фінансово-економічні, організаційні, правові та інформаційні інструменти [5]. Фінансово-економічний механізм передбачає формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення соціальних гарантій через

систему бюджетного фінансування соціальних програм, функціонування фондів соціального страхування, надання пільг, субсидій та соціальної допомоги. Організаційний механізм охоплює систему управління соціальною сферою, координацію діяльності різних інституцій, організацію надання соціальних послуг, моніторинг та оцінку ефективності соціальних програм.

На думку Варналія З.С., Білика Р.Р., Хмелевського М.О., сучасна система інституційного забезпечення соціальної безпеки України стикається з низкою серйозних проблем та викликів [7]. Однією з ключових проблем є недостатнє фінансування соціальної сфери, що обумовлено обмеженістю бюджетних ресурсів, особливо в умовах воєнного стану. Фрагментація інституційної системи та недостатня координація між різними органами влади створює проблеми дублювання функцій, неефективного використання ресурсів, ускладнює доступ громадян до соціальних послуг. Недосконалість механізмів адресності соціальної допомоги знижує ефективність соціальних видатків.

Разом з тим, на нашу думку, до даного переліку слід додати також демографічні виклики, зокрема старіння населення, створюють додатковий тиск на систему пенсійного забезпечення та соціального обслуговування людей похилого віку. Воєнний стан створює нові виклики: необхідність забезпечення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та їхніх сімей, осіб з інвалідністю внаслідок війни. Євроінтеграційні процеси вимагають адаптації національної системи соціального захисту до європейських стандартів, що передбачає реформування інституційної системи, впровадження нових соціальних послуг, підвищення їх якості.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що забезпечення соціальної безпеки в Україні в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення є складним багаторівневим процесом, що потребує ефективного інституційного забезпечення та чіткої координації дій на всіх рівнях влади. Аналіз нормативно-правової бази та структури інституційної системи свідчить про її достатню розгалуженість і потенціал для реалізації державної соціальної політики, проте поряд з цим виявлено низку системних проблем - від дефіциту фінансових

ресурсів та неузгодженості між органами влади до недосконалих механізмів адресності соціальної підтримки. В умовах сучасних викликів, зокрема війни, демографічних змін та євроінтеграційних процесів, посилюється потреба у реформуванні системи соціального захисту, модернізації інституційних механізмів, підвищенні якості та доступності соціальних послуг, що має стати ключовою умовою зміцнення соціальної безпеки як складової національної безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Соціальна безпека. Фармацевтична енциклопедія : електрон. вид. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6639/socialna-bezpeka> (дата звернення: 27.11.2024).
4. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14 січ. 1998 р. № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
5. Співак В. М. Соціальна держава в процесі соціалізації глобалізації: політологічний аспект. *Держава і право. Юридичні та політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 442-449.
6. Про Національну соціальну сервісну службу України. Національна соціальна сервісна служба України : офіц. вебсайт. URL: <https://nssu.gov.ua/pro-nacsocsluzhbu> (дата звернення: 27.11.2024).
7. Варналій З. С., Білик Р. Р., Хмелевський М. О. Соціальна безпека України: сутність, проблеми та шляхи забезпечення. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. 45. С. 105-113.

Ковальчук А.О.,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 256 «Національна безпека»

Науковий керівник – **Мороз Ю. Ю.,**

д.е.н., професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування

Державний університет «Житомирська політехніка» м. Житомир

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЯК КЛЮЧОВИЙ КОМПОНЕНТ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна безпека України є багатоаспектним і комплексним явищем, що охоплює захист держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. ЗУ «Про національну безпеку» визначає її як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз». Ця система охоплює політичну, воєнну, економічну, інформаційну, екологічну та соціальну сфери. У цьому контексті соціальна безпека є ключовим елементом національної безпеки, оскільки безпосередньо впливає на стійкість суспільства, рівень життя населення та здатність держави протистояти сучасним викликам [3, с. 172; 4].

У чинному законодавстві немає чіткого визначення соціальної безпеки, що ускладнює розуміння її місця в системі національної безпеки – вона самотійна складова, чи належить до інших сфер, зокрема економічної. У науковій літературі також відсутня єдність: одні автори трактують її широко, ототожнюючи її до загального стану безпеки суспільства, тоді як більшість дослідників розглядає її у вузькому сенсі як діяльність держави із забезпечення соціальних прав громадян. Так чи інакше, ефективне функціонування соціальної безпеки є основою стабільності, захисту прав людини, рівня безпеки держави [2, с. 98; 6, с. 93].

Отже, соціальна безпека – це сукупність заходів щодо захисту інтересів держави і населення у соціальній сфері, розвиток соціальної структури, системи життєзабезпечення і соціалізації населення відповідно до потреб суспільного прогресу. Її об'єктом є «захищеність життєво важливих інтересів людини,

громадянина, суспільства, передусім соціально вразливих груп (осіб з інвалідністю, пенсіонерів, ВПО, ветеранів та малозабезпечених сімей)». тобто її об'єктом є люди, їх потреби, права та інтереси [5, с. 459].

Головна функція соціальної безпеки – забезпечення внутрішньої стабільності та зменшення соціальної напруги, що може спричинити масові протести чи дестабілізацію. Ефективна соціальна політика, яка гарантує базові потреби (доступ до житла, харчування, мінімального доходу), підтримує рівень життя вразливих категорій, запобігаючи їх соціальному відчуженню, знижуючи ризик виникнення кризових ситуацій і формує довіру до державних інституцій. Не менш важливе значення має соціальна безпека у створенні й підтримці людського капіталу: якісна освіта, охорона здоров'я та соціальні послуги підвищують рівень життя, працездатність, соціальну активність, економічний розвиток, стійкість суспільства та держави до криз.

Тому перед державою стоїть завдання забезпечити ефективну систему підтримки економічно незахищених громадян, удосконалити страхування від різних соціальних ризиків та гарантувати стабільний рівень життя. Важливими напрямками залишаються розвиток середнього класу, модернізація освіти та медицини, створення робочих місць і зменшення трудової міграції. Сукупність цих заходів формує основу соціальної безпеки та підсилює спроможність держави протистояти сучасним загрозам [5, с. 460].

Фактори, що впливають на соціальну безпеку, охоплюють безробіття, нелегальну зайнятість, міграцію, бідність, продовольчу нестабільність, сепаратизм, створення і функціонування незаконних воєнізованих формувань, інформаційні загрози тощо. В умовах війни ключові загрози ще більше загострилися: збільшення олігархічного впливу, корупція, орієнтація політики на інтереси великого бізнесу, руйнування промислового потенціалу, стагнація промислових регіонів, поширення бойових дій, зниження платоспроможності населення, ослаблення середнього класу, зростання бідності та втрата житла мільйонами громадян. Додатково дестабілізацію підсилюють інформаційні

маніпуляції в медіа та соцмережах, погіршення ментального здоров'я населення, поширення алкоголізму та наркоманії, тривалі медичні реформи, криміналізація та зростання соціальних конфліктів. Сукупність цих факторів формує складний комплекс загроз соціальній безпеці, що потребує системного управління й узгоджених державних рішень для їх подолання [1, 5, с. 460].

Формування соціальної безпеки відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Зовнішні (державна політика та суспільні механізми) передбачають створення умов для розвитку нації, наближення до стандартів ЄС, модернізацію охорони здоров'я, соціального захисту, розширення можливостей освіти, захист прав громадян, підтримку зайнятості і стабільних доходів, а також ефективний розвиток усіх соціальних інститутів. Водночас, безпековий простір неможливий без активної участі самої людини (внутрішній чинник), що проявляється в особистій відповідальності за власне життя, психічне здоров'я, соціальній відповідальності, готовності захищати свої права, демонстрації навичок соціальної, правової та економічної безпеки, а також постійному самовдосконаленні та підвищенні освітньо-культурного рівня [1; 5, с. 460].

Сучасна система соціальної безпеки потребує оновлення, адже держава сьогодні не здатна повною мірою забезпечити всі соціальні права та гарантії, визначені Конституцією та ЗУ «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Основними інструментами соціальної безпеки є закони та нормативні акти, соціальне партнерство та соціальний діалог між владою, роботодавцями та працівниками для розв'язання спірних питань, відповідальна поведінка громадян, розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства, чіткі критерії соціальної підтримки, наявність служб та сервісів соціального характеру й адресна допомога тим, хто її потребує [1].

Отже, соціальна безпека є ключовим елементом національної безпеки України, адже забезпечує стійкість суспільства, захист прав громадян та здатність держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. В умовах війни та економічних труднощів особливого значення набувають ефективна соціальна

політика, підтримка вразливих груп та розвиток людського капіталу, що є основою суспільної стабільності й єдності. Належний рівень соціальної безпеки зміцнює соціальну згуртованість, підвищує довіру до державних інституцій і сприяє формуванню громадянської відповідальності. Тому, соціальна безпека є важливим елементом національної безпеки та забезпечує умови для ефективного функціонування держави і розвитку суспільства в цілому [6, с. 383].

Список використаних джерел

1. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. Економіка та суспільство. 2022. № 37.
2. Линдюк С. Теоретичні інтерпретації концепту «соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. Науковий вісник: державне управління. 2022. № 1(11). С. 92–113.
3. Мотайло О. Система національної безпеки держави. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2020. № 16. С. 171–174.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII : станом на 9 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 29.11.2025).
5. Самборський І., Трофімчук О. Соціальна безпека як складова національної безпеки держави. «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці»: Матеріали II міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 7 груд. 2021 р. Київ, 2021. С. 459–461.
6. Скупейко А., Синишин І. Пушак Н., Рис В., Семків Трефаненко О. Правове забезпечення соціальної безпеки в контексті сталого розвитку. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2024. № 41. С. 381–386.

Ковба А.А.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю КЗ «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»

Науковий керівник: **Супрунова І. В.,**

д. н. держ. упр., професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет “Житомирська політехніка”

ДЖЕРЕЛА ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇХ ЕВОЛЮЦІЯ

Національна безпека України в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації набула критичного значення для існування держави, суспільства та кожного громадянина. Правове забезпечення національної безпеки, яке формується через систему джерел права, є основою для координації діяльності всіх суб'єктів сектору безпеки і оборони. Еволюція законодавства про національну безпеку відображає трансформацію підходів до розуміння загроз, пріоритетів захисту національних інтересів та механізмів їх реалізації. Дослідження системи джерел права національної безпеки дозволяє виявити прогалини правового регулювання, визначити напрями вдосконалення нормативної бази та забезпечити ефективне функціонування правових механізмів захисту держави.

Національна безпека України в умовах повномасштабної військової агресії Російської Федерації набула критичного значення для існування держави, суспільства та кожного громадянина. Правове забезпечення національної безпеки, яке формується через систему джерел права, є основою для координації діяльності всіх суб'єктів сектору безпеки і оборони. Еволюція законодавства про національну безпеку відображає трансформацію підходів до розуміння загроз, пріоритетів захисту національних інтересів та механізмів їх реалізації. Дослідження системи джерел права національної безпеки дозволяє виявити прогалини правового регулювання, визначити напрями вдосконалення

нормативної бази та забезпечити ефективне функціонування правових механізмів захисту держави.

Система джерел права національної безпеки України характеризується ієрархічною структурою та включає нормативно-правові акти різної юридичної сили, міжнародні договори та стратегічні документи планування. Конституція України, як основний закон, зокрема у статтях 1, 2, 17, 18, 92 визначає основні засади національної безпеки, встановлює пріоритет прав людини як найвищої соціальної цінності та закріплює повноваження органів державної влади у цій сфері [1]. Конституційні норми створюють правовий фундамент для розвитку спеціального законодавства про національну безпеку.

Базовим законодавчим актом у системі джерел права національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, який замінив попередній Закон «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV [2]. Закон 2018 року визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створює основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, визначає систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджує всеосяжний підхід до планування. Протягом 2021-2025 років до Закону внесено численні зміни, зокрема законами № 1150-IX, № 1357-IX, № 1702-IX, № 1882-IX, № 2849-IX, № 2952-IX, № 3858-IX, № 4577-IX, № 4579-IX, що відображає динамічний розвиток правового регулювання у відповідь на нові виклики та загрози [2].

Спеціальні закони регулюють окремі аспекти національної безпеки: Закон України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про розвідку», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про Службу безпеки України», Кодекс цивільного захисту України. Кожен з названих актів формує правовий режим конкретного напрямку забезпечення національної безпеки, встановлює

повноваження відповідних суб'єктів, визначає процедури та механізми їх реалізації [4].

Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, становлять частину національного законодавства згідно зі статтею 9 Конституції України [1]. До системи джерел права національної безпеки належать двосторонні та багатосторонні угоди у сфері безпеки та оборони, міжнародні конвенції з нерозповсюдження зброї масового знищення, протидії тероризму, кібербезпеки. Двостороння угода між Україною та Японією про підтримку та співробітництво від червня 2024 року, угоди з країнами G7 про безпекові гарантії, договори з НАТО створюють міжнародно-правову основу для забезпечення національної безпеки.

Стратегічні документи довгострокового планування відіграють ключову роль у визначенні пріоритетів та механізмів забезпечення національної безпеки. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, визначає пріоритети національних інтересів, цілі та основні напрями державної політики [3]. На її основі розробляються галузеві стратегії: Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, Стратегія інформаційної безпеки, Стратегія економічної безпеки на період до 2025 року, Стратегія зовнішньополітичної діяльності, Стратегія морської безпеки, Стратегія забезпечення державної безпеки, Стратегія деокупації та реінтеграції Криму та Севастополя, Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України [3]. Названі документи схвалюються Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються указами Президента України.

Еволюція джерел права національної безпеки України відображає трансформацію підходів до розуміння безпеки та механізмів її забезпечення [5]. Перший період (1991-2003 роки) характеризувався формуванням початкової нормативної бази, прийняттям Конституції України 1996 року, створенням Ради національної безпеки і оборони України. Другий період (2003-2014 роки)

позначився прийняттям Закону «Про основи національної безпеки України» 2003 року, розробкою перших стратегій національної безпеки 2007 та 2012 років, які визначали Росію як стратегічного партнера [5]. Третій період (2014-2018 роки) розпочався після анексії Криму та початку збройної агресії Російської Федерації, що призвело до кардинального перегляду загроз та пріоритетів національної безпеки. Четвертий період (2018-2022 роки) характеризується прийняттям нового Закону про національну безпеку 2018 року [2], Стратегії національної безпеки 2020 року, яка вперше чітко визначила Росію як загрозу територіальній цілісності України [3]. П'ятий період (з лютого 2022 року дотепер) пов'язаний з умовами воєнного стану, коли законодавство про національну безпеку зазнає постійних змін та доповнень для адаптації до реалій повномасштабної війни.

Правовий режим воєнного стану суттєво впливає на систему джерел права національної безпеки. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року та Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX створили особливий правовий режим, який передбачає тимчасові обмеження конституційних прав та свобод, зміну повноважень органів державної влади, запровадження особливих режимів функціонування економіки. В умовах воєнного стану джерела права національної безпеки доповнюються указами Президента України та рішеннями Ради національної безпеки і оборони України, які набувають особливого значення для оперативного реагування на загрози [4].

Сучасні виклики вимагають подальшого вдосконалення системи джерел права національної безпеки [1]. Необхідною є систематизація законодавства у сфері кібербезпеки, врегулювання статусу критичної інфраструктури, удосконалення механізмів координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, імплементація стандартів НАТО у національне законодавство. Постійна актуалізація стратегічних документів планування у відповідь на

динамічні зміни безпекового середовища залишається важливим завданням державної політики.

Таким чином, система джерел права національної безпеки України характеризується ієрархічною структурою, множинністю нормативних актів різної юридичної сили та динамічністю розвитку. Еволюція законодавства про національну безпеку відображає трансформацію безпекового середовища від початкового періоду становлення незалежної держави до сучасних умов протистояння повномасштабній агресії. Конституція України, базові та спеціальні закони, міжнародні договори, стратегічні документи планування формують комплексну правову основу для забезпечення національної безпеки.

Подальше вдосконалення системи джерел права має здійснюватися через систематизацію законодавства, усунення правових прогалин, імплементацію міжнародних стандартів та забезпечення ефективної координації діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони. Особливої уваги потребує гармонізація національного законодавства з правовими нормами Європейського Союзу та НАТО, що є необхідною передумовою для євроатлантичної інтеграції України. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз ефективності правових механізмів забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану, вивчення міжнародного досвіду правового регулювання безпекової сфери та розробка пропозицій щодо модернізації вітчизняної нормативно-правової бази. Системний підхід до вдосконалення джерел права національної безпеки має сприяти підвищенню обороноздатності держави, зміцненню її суверенітету та забезпеченню сталого розвитку українського суспільства в постконфліктний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 01.12.2025).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 01.12.2025).

3. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 01.12.2025).

4. Рубан О. О., Шведун В. О., Домбровська С. М. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану : монографія. Харків: НУЦЗУ, 2023. 244 с.

Ковтун О.А.,
доктор економічних наук, кандидат педагогічних наук,
доцент, проректор з міжнародних зв'язків
та проектної діяльності, доцент кафедри економіки
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

ЕКОНОМІЧНІ ВТРАТИ ВІД РУЙНУВАННЯ СИСТЕМ ВОДОПОСТАЧАННЯ

Російська агресія на території України спричинила безпрецедентні руйнування природного середовища, що проявляється у значному знищенні екосистем та масштабному забрудненні повітря, ґрунтів і водних ресурсів. За даними Державної екологічної інспекції України [1], з початку повномасштабного вторгнення сума завданих довікіллю збитків становить 6,01 трлн грн, зокрема значні збитки були завдані через забруднення та засмічення водних ресурсів на 117,8 млрд грн.

Принагідно слід зазначити, що обсяг руйнувань водної інфраструктури безпосередньо впливає на економічну стабільність домогосподарств та підприємств, адже водопостачання є критичною складовою життєдіяльності

населення та виробничих процесів. Тому оцінка економічних втрат у контексті відновлення водних ресурсів є важливим аспектом управлінських рішень у сфері сталого розвитку та відбудови країни.

Станом на вересень 2025 року лише 68% населення України мали доступ до централізованого водопостачання, що залишило приблизно 1,7 мільйона дітей без безпечного доступу до питної води. У сільській місцевості диспропорція є ще більш критичною – лише 26% населених пунктів забезпечені централізованим водопостачанням порівняно з 97% міст [2].

Примітно, що третина всіх зразків питної води в Україні не відповідає національним стандартам. Для порівняння, країни ЄС, такі як Німеччина, повідомляють лише про 0,1% невідповідності, тоді як Австрія зберігає 1,0% [2]. Відтак, представлені показники дозволяють принагідно оцінити масштаби проблеми та підкреслюють нагальну потребу у модернізації систем водопостачання для досягнення відповідності міжнародним стандартам безпеки води. Доцільно відзначити, що низький рівень доступу до безпечної води створює передумови для соціально-економічних ризиків, включно зі зростанням витрат домогосподарств на альтернативні джерела води та обмеженням виробничих потужностей аграрного та промислового секторів. При цьому, аналіз поточної ситуації свідчить про необхідність комплексних інвестицій у відновлення та модернізацію водної інфраструктури, що має стратегічне значення для економічної безпеки держави та зменшення негативного впливу на екосистеми.

Військові дії істотно інтенсифікували процес деградації інфраструктурних систем, що вже перебували у критичному стані. За наявними даними [2], масштаби руйнувань охоплюють близько 39,7 тис. км водопровідних мереж, тоді як сукупні економічні втрати сектору оцінюються на рівні 4,6 млрд дол. США. З огляду на це, ситуація в Україні демонструє безпрецедентний рівень ушкоджень, що зумовлює потребу у комплексному аналітичному переосмисленні механізмів відновлення інженерних систем.

У ширшому аналітичному контексті порівняння промислового та аграрного секторів демонструє суттєву відмінність у характері водокористування: аграрна

сфера характеризується переважно споживанням природної води у незмінному стані, тоді як промисловість спричиняє значно вищі обсяги забруднених відходів. Зафіксовані розбіжності у профілях водокористування галузей, зокрема різний рівень навантаження на природні ресурси та обсяги формування забруднених стоків, створюють важливу аналітичну основу для подальшого розгляду інфраструктурних обмежень у секторі водопостачання. У цьому сенсі доречно акцентувати увагу на тому, що вразливість водних систем посилюється через різноспрямовані галузеві потреби, а також через критичний стан базових об'єктів водної інфраструктури, який визначає здатність економіки забезпечувати стабільне та безперебійне водопостачання. Саме в такому контексті аналіз технічної зношеності систем питного водопостачання та її наслідків для функціонування комунального та виробничого секторів є важливим.

Відтак, незадовільний технічний стан систем питного водопостачання зумовлює істотне зростання експлуатаційних витрат, що своєю чергою призводить до підвищення собівартості відповідних послуг. За таких умов діяльність підприємств водопровідно-каналізаційного господарства стає збитковою, що спричиняє дефіцит обігових коштів і, відповідно, унеможлиблює оновлення основних фондів. Прикметно, що за останні три десятиліття практично припинено будівництво та введення в експлуатацію нових об'єктів водопостачання, тоді як реконструкція та модернізація наявних споруд і мереж здійснюються вкрай повільними темпами.

У цьому контексті показово, що військова агресія істотно загострила наявні проблеми, спричинивши масштабне руйнування об'єктів водної інфраструктури, критично важливих для функціонування аграрного сектору. До числа найбільш постраждалих елементів належать зрошувальні канали, насосне обладнання та резервуарні системи, загальні пошкодження яких оцінено у 740,2 млн дол. США, тоді як потреба у відновленні протягом наступного десятиліття сягає 10,7 млрд дол. США. Принагідно слід зазначити, що протягом двох років інтенсивність руйнувань у зрошувальному та водному секторах зросла на 95%, що безпосередньо пов'язано з підривом Каховської гідротехнічної споруди 6 червня 2023 року [3].

У світлі цих тенденцій модернізація дренажних і зрошувальних систем має розглядатися як пріоритетний напрям державної політики, тому що їх функціонування визначає продуктивність сільськогосподарського виробництва, а також ступінь антропогенного навантаження на природні екосистеми. Доречно зауважити, що модернізаційні заходи здатні зменшити обсяги пестицидів, які надходять у водні об'єкти, а також підвищити стійкість українських ландшафтів до гідрометеорологічних ризиків, зокрема повеней та посух, у контексті прогресуючих кліматичних змін. Водночас продовження воєнних дій формує додаткові бар'єри для відновлення інфраструктури, підсилюючи невизначеність щодо строків і обсягів відбудови. Показово, що пролонгований характер руйнувань спричиняє кумулятивні економічні втрати, які охоплюють домогосподарський, аграрний та промисловий сегменти, що ускладнює формування довгострокових стратегій водного менеджменту.

Виходячи з проведеного дослідження, варто констатувати, що руйнування водопостачальної та водогосподарської інфраструктури в Україні внаслідок військової агресії призвело до суттєвого зростання економічних втрат у домогосподарствах, аграрному та промисловому секторах, водночас загостривши існуючі диспропорції у доступі до водних ресурсів між міськими та сільськими територіями.

Список використаних джерел

1. Російська агресія вже спричинила екологічні руйнування в Україні більше 6 трлн гривень. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/6fab61dd-28e9-4b18-8b22-ef06f10498a2?lang=uk-UA&title=EkologichniRuinuvanniaVUkraini>
2. Osbert Nicolas. The water we leave behind: securing Ukraine's Climate resilient future. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/blog/water-we-leave-behind-securing-ukraines-climate-resilient-future>
3. The toll of two years of war on water: Damage and needs assessment in Ukraine's water sector. URL: <https://www.eu4waterdata.eu/en/blog-news/34-ukraineneeds-assessment-in-ukraine-s-water-sector.html>

Кошова С.П.,

к.н.держ.упр., доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,

ФУНКЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Правоохоронні органи виконують ключову функцію у підтриманні стабільності та ефективності публічного управління під час воєнного стану, забезпечуючи охорону населення, підтримку правопорядку та контроль за реалізацією спеціальних державних заходів [1]. Їхня діяльність спрямована на запобігання дестабілізаційним явищам, своєчасне реагування на надзвичайні ситуації та координацію з іншими органами влади, включаючи місцеве самоврядування та силові структури.

Сучасні умови висувають підвищені вимоги до інтегрованого управління, що передбачає обмін інформацією між державними службами та використання електронних систем моніторингу й аналітичних платформ для оцінки загроз [2]. Під час воєнного стану пріоритетом є захист критичної інфраструктури, охорона громадського порядку під час евакуацій, контроль дотримання обмежень та норм, визначених державою.

Взаємодія правоохоронних органів із громадським суспільством та волонтерськими ініціативами має особливе значення. Створення спільних координаційних центрів дозволяє оперативно розподіляти ресурси, реагувати на повідомлення громадян та контролювати ситуацію у віддалених регіонах [3]. Використання сучасних технологій – мобільних додатків, дронів та систем відеоспостереження – підвищує швидкість реагування та знижує ризики для персоналу.

Не менш важливим є розвиток правової та нормативної бази, що регламентує діяльність правоохоронних органів у воєнний період. Чіткі інструкції, стандартизовані протоколи та процедури взаємодії забезпечують

ефективність публічного управління і мінімізують можливі зловживання повноваженнями [4].

Таким чином, роль правоохоронних органів у системі публічного управління під час воєнного стану виходить за межі забезпечення правопорядку: вони зміцнюють безпеку держави, підтримують соціальну стабільність та координують діяльність усіх ланок державного управління.

Подальший розвиток публічного управління в умовах воєнного стану потребує підвищення оперативної спроможності правоохоронних органів, що включає створення багаторівневих комунікаційних мереж, інтеграцію інформаційних систем та використання сучасних технологій моніторингу громадського порядку. Застосування дронів, цифрових платформ для обробки повідомлень, систем відеоспостереження та аналітичних модулів дозволяє швидко виявляти загрози, координувати патрулі та оперативно реагувати на надзвичайні ситуації, зменшуючи ризики для населення та персоналу [1].

Важливою складовою є підготовка кадрів до роботи в умовах воєнного часу, що передбачає навчання з кризового реагування, симуляційні вправи з алгоритмів евакуації та відпрацювання дій під час масових порушень правопорядку та взаємодії з іншими службами. Підвищення компетентності персоналу сприяє оперативному прийняттю рішень та зменшує ймовірність помилок у стресових ситуаціях [2].

Взаємодія з місцевими громадами також є критичною. Створення мереж громадських радників, волонтерських ініціатив та контактних пунктів для повідомлень про загрози формує систему «раннього реагування» і підвищує довіру населення до державних органів [3]. Прозорість діяльності правоохоронних органів через публічні звіти та відкритий доступ до даних підвищує легітимність їхніх дій та зміцнює соціальну стабільність.

Необхідно приділяти увагу вдосконаленню правового забезпечення діяльності органів. Розробка чітких процедур, стандартизованих протоколів взаємодії та механізмів контролю дотримання законності запобігає зловживанням повноваженнями та забезпечує баланс між безпекою й захистом прав громадян [4].

Отже, комплексна система публічного управління за активної участі правоохоронних органів створює надійну платформу для стабільності держави у воєнний час, забезпечує захист населення, підтримку правопорядку та ефективну координацію дій усіх державних структур.

Список використаних джерел

1. Кузьменко О. Публічне управління та безпека держави в умовах воєнного стану.
2. Petrov V. Law enforcement coordination in crisis situations: international experience.
3. ДСНС України. Роль правоохоронних органів у забезпеченні безпеки населення.
4. OECD. Crisis management and law enforcement cooperation: Guidelines and practices.

Кузьменко А.В.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю КЗ «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»
Науковий керівник: **Супрунова І. В.,**
д. н. держ. упр., професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет “Житомирська політехніка”

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Цифрові технології стали трансформаційним чинником у сфері державного управління, суттєво змінюючи підходи до захисту інформаційного простору. Зростання обсягів даних, активна цифровізація публічних послуг, інтеграція штучного інтелекту, хмарних рішень та систем аналітики створюють новий рівень можливостей для держави, але водночас підвищують її вразливість до

кіберзагроз. У таких умовах управління інформаційною безпекою набуває особливої актуальності, оскільки виникає потреба у розробці нових механізмів реагування на загрози, для яких є характерним високий рівень складності та динамічність.

Цифрова трансформація державного управління, попри переваги виражені у підвищенні ефективності, прозорості та швидкості обробки даних, утворює низку критичних викликів для забезпечення інформаційної безпеки. Розширення цифрової інфраструктури та інтеграція новітніх технологій збільшують площу потенційної атаки на інформаційних простір держави, що підтверджується актуальними статистичними даними. У 2024 році Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України (CERT-UA) опрацювала 4315 кіберінцидентів, що на 69,8 % більше, ніж у 2023 році [1] – даний показник демонструє стрімке збільшення загроз для інституційних систем. Подібна тенденція спостерігається й у динаміці цілеспрямованих атак: за друге півріччя 2024 року, в контексті російсько-української війни, російськими хакерами було здійснено 2576 кібератак на українські цифрові ресурси, що на 48 % більше порівняно з першим півріччям 2024 року [1]. Така інтенсивність вказує на системний характер кіберзагроз у межах гібридних операцій.

У дослідженнях Всесвітнього економічного форуму зазначається тенденція до ускладнення кіберпростору. До 39 % кібератак у 2024-2025 роках пов'язані з виконавцями, підтримуваними державою [2], що свідчить про зростання цифрових загроз у геополітичному вимірі. Таким чином, цифрові технології стають не лише інструментом розвитку, а й засобом впливу, тиску та дестабілізації інформаційної безпеки держави. Паралельно змінюється характер самих атак, окрім шкідливого ПЗ все частіше використовуються безфайлові атаки, високотехнологічна соціальна інженерія та автоматизовані інструменти сканування вразливостей. Такі інструменти ускладнюють ідентифікацію загроз, а традиційні механізми захисту стають недостатніми у подоланні даних загроз.

Сукупність цих факторів формує комплекс викликів для держави, що вимагають цілеспрямованих стратегічних рішень. У відповідь на зростання

кількості та складності кібератак дедалі важливішим стає використання новітніх цифрових технологій як інструментів підсилення інформаційної безпеки. Цифровізація не лише створює ризики, а й відкриває можливості для формування більш стійкої системи управління загрозами, заснованої на проактивному підході, оперативному реагуванні та аналітичній підтримці управлінських рішень.

Системи на базі штучного інтелекту, машинного навчання та аналітики великих даних забезпечують постійний моніторинг цифрового середовища та прогнозування потенційних атак. Вони дозволяють виявляти аномалії, які залишаються непомітними для традиційних систем захисту, та оперативно реагувати на нові типи загроз. В Україні Національний координаційний центр кібербезпеки при Держспецзв'язку застосовує комплексні аналітичні платформи для збору, кореляції та оцінювання інформації про кіберінциденти, що підсилює здатність держави прогнозувати ризики для критичної інфраструктури та інформаційних систем. Важливим напрямом реагування є впровадження цифрових рішень для автоматизації кіберзахисту. До таких інструментів належать системи виявлення та реагування на інциденти (SIEM/SOAR), багаторівневі механізми контролю доступу, криптографічні протоколи нового покоління та концепція Zero Trust, яка передбачає мінімізацію довіри до будь-якого елемента в мережі. Їхня інтеграція дозволяє державним органам значно скоротити час реагування на інциденти, підвищити точність оцінювання ризиків і зменшити потенційні наслідки кібератак.

Цифрові технології відіграють ключову роль і у формуванні безпечного інформаційно-комунікаційного середовища. Вони створюють інструменти для виявлення та нейтралізації дезінформації, що є однією з форм гібридного впливу на державу. Центр протидії дезінформації при РНБО використовує аналітику соціальних мереж, автоматизовані системи моніторингу інформаційних потоків та алгоритмічні інструменти для ідентифікації фейкових повідомлень, ворожих інформаційних кампаній і маніпулятивних наративів. Це підсилює здатність держави своєчасно реагувати на інформаційні загрози та забезпечувати

інформаційну стійкість суспільства. Крім того, цифрові технології сприяють удосконаленню міжвідомчої координації. Централізовані платформи обміну інформацією, автоматизовані системи реагування та стандартизовані протоколи взаємодії дозволяють органам державної влади швидше передавати дані про інциденти, узгоджувати дії та формувати спільні стратегії захисту. Таким чином, сучасні цифрові рішення спрямовані на компенсацію ризиків, породжених цифровою трансформацією. Вони формують фундамент для побудови адаптивної, стійкої та інтегрованої системи управління інформаційною безпекою держави.

Отже, впровадження цифрових технологій у інформаційний сектор не лише забезпечує інноваційні можливості, а й породжує ризики, які суттєво впливають на управління інформаційною безпекою держави. Актуальні статистичні дані та глобальні тенденції свідчать, що для ефективної протидії сучасним загрозам державі необхідно формувати комплексну, багаторівневу та адаптивну систему інформаційної безпеки, здатну відповідати темпам технологічних змін. Ефективність державної політики у сфері інформаційної безпеки залежить від здатності інтегрувати інноваційні цифрові рішення, забезпечити розвиток технологічних компетенцій та сформувати адаптивну, стійку до кіберзагроз, цифрову інфраструктуру.

Список використаних джерел

1. CERT-UA минулого року опрацювала 4315 кіберінцидентів. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyuvala-4315-kiberincidentiv> (дата звернення: 02.12.2025).
2. Global Cybersecurity Outlook 2025. The World Economic Forum. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Cybersecurity_Outlook_2025.pdf (дата звернення: 02.12.2025).

Кутриш А.В.,

здобувачка освітнього рівня бакалавр
за спеціальністю 073 «Менеджмент»

Науковий керівник: **Гайдук М.О.**

Виконувач обов'язків доцента кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання,
доктор філософії з цивільної безпеки

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ

Військові, збройні конфлікти, війни, екстремальні ситуації негативно впливають на життєдіяльність особистостей, не виключенням є й молодь. І. В. Зошій в статті зазначає, що студенти є чутливими до невизначеності, тривожності, стресів, стресо-вих ситуацій, що пов'язані зі страхом, тривогою та травмами. Вміння протистояти та долати стресові ситуації, відновлюватися після травм, травматичних подій, стресів, дотримуватись емоційного балансу є важливими вміннями, навиками, що дають змогу особистості долати складні, екстремальні життєві ситуації, в яких вони знаходяться.[1]

Низький рівень стресостійкості багатьма дослідниками розглядається як передумова можливих ускладнень існування в травмівних умовах. Науковці також звертають увагу на супутні риси особистості, які можуть супроводжувати або навіть поглиблювати негативні психоемоційні стани. Зокрема, у дослідженні Т. С. Гурлевої та Н. Ю. Журавльової разом з висновками інших психологів, підкреслюється, що нестабільність довіри до себе, знижений внутрішній локус контролю та недостатня здатність до саморегуляції суттєво зменшують стресостійкість особистості та підвищують ризик тривожно-депресивних реакцій у травматичних ситуаціях. [2]

Стрес (від англ. stress – "тиск, напруга") – стан індивіда, що виникає як відповідь на різноманітні екстремальні види впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, що виводять з рівноваги фізичні чи психологічні функції людини. Він більшою мірою - продукт наших когнітивних процесів, образу думок і оцінки ситуації, він відображає наше знання про власні ресурси і стратегії поведінки, їх адекватний вибір. У цьому закладено розуміння того, чому

умови виникнення і характер прояву стресу в однієї людини не є обов'язково такими ж для іншої. [4].

Реакція на стресори є індивідуальною. Одні й ті самі події, такі як смерть, втрата, війна, полон, фінансові, політичні та інші кризи, можуть по-різному впливати на людей. Дехто втрачає психологічну рівновагу і здатність діяти конструктивно навіть під час іспиту, публічного виступу чи незначного конфлікту. Інші, перебуваючи у стресовому стані, здатні прийняти єдине правильне рішення та проявити надфізичну силу в умовах надзвичайної ситуації. [3]

Реакція людини на стресор може мати активну модель поведінки – боротьбу, пасивну – втечу або компромісну – терпіння. З перелічених реакцій лише модель «боротьби» є конструктивною. Вона забезпечує реалізацію природного задуму феномену стресу – врятувати людину. Отже, спроможність «боротися», наявність психологічної сили для подолання життєвих проблем та відновлення після серйозних ударів долі пов'язана із феноменом стресостійкості.

«Важливим компонентом у розвитку стресостійкості особистості є вміння усвідомлювати свої власні проблеми і згодом вирішувати їх. Самосвідомість відіграє велику роль у формуванні навичок стресостійкості».

Таким чином, активна суб'єктна позиція особистості, почуття відповідальності, розвинута самосвідомість можуть розглядатися як умови зміцнення стресостійкості людини. Виявлено, що невпевненість, яка позбавляє рівноваги і веде до глибоких психологічних порушень, що притаманне 75% сучасних українців, викликається нестабільністю довіри до себе. Тому, посилення довіри до себе у громадян позитивно вплине на зростання у них впевненості як особистісної риси і в цілому зробить можливим одужання.

Важливість розвитку стресостійкості підтверджується й даними інших дослідників. Так, за результатами емпіричного дослідження, представленого у роботі Т.С. Гурлевої та Н. Ю. Журавльової, отриманими на вибірці жінок – дружин ветеранів війни (35 осіб), було з'ясовано, що стресостійкість відіграє важливу роль у структурі їхньої особистості. Узагальнення наведених даних

засвідчує наявність значних психологічних навантажень: прояви тривожності фіксуються у 40% жінок, ознаки депресії – у 35%, стан стресу переживають 37%, а виражені симптоми стресового розладу – 13% респонденток. Крім того, 74% жінок характеризуються низьким рівнем стресостійкості. Водночас значна частина учасниць усвідомлює потребу в розвитку емоційної регуляції та стресостійкості (75%), у покращенні комунікативних навичок (83%), а 60% висловлюють запит на психологічну допомогу. [2]

Психологічна безпека та стресостійкість сьогодні є не лише індивідуальними характеристиками, а й суспільно значущими феноменами, що визначають якість життя, ефективність навчання й роботи, емоційну рівновагу та здатність людини функціонувати в умовах кризових ситуацій. Отже, формування цих характеристик є важливою умовою розвитку особистості та соціальних інститутів у сучасному середовищі.

Список використаних джерел

1. Зошій І. В. Психологічна стійкість особистості в екстремальних умовах життєдіяльності / І. В. Зошій // Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія. — 2024. — № 2(4). — С. 5. : URL <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/pp/article/view/2891/2773> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Гурлева Т. С., Журавльова Н. Ю. Довіра до себе як важливий атрибут стресостійкості особистості в умовах інформаційної війни: взаємозв'язок понять / Т. С. Гурлева, Н. Ю. Журавльова // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. — 2022. — Том 33 (72), № 4. — С. 3 : URL https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732019/1/Hurlieva_Zhuravlova_2022_SELF-TRUST_AS_SIGNIFICANT_ATTRIBUTE.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
3. Савіщенко В. М. Стресостійкість особистості в дискурсі психологічних досліджень / В. М. Савіщенко // Габітус. — 2024. — № 66. — С. 5 : URL <http://habitus.od.ua/journals/2024/66-2024/6.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).

4. Губар А.О. Стрес як фактор впливу на адаптацію людини / А.О. Губар // Science and Education. – 2010. – № 3. – С. 1 URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/3_2010/6.pdf (дата звернення: 16.11.2025).

Лаврова Т.М.,
аспірантка кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Система охорони здоров'я України перебуває в умовах глибоких структурно-функціональних трансформацій, що обумовлює нагальну потребу у вдосконаленні інструментів державного управління та механізмів ресурсного забезпечення важливих підсекторів медичної допомоги. Значну роль відіграє ефективність розподілу фінансових, кадрових та технологічних ресурсів у підсекторах первинної, екстреної та невідкладної медичної допомоги, тому що саме від цього залежить оперативність реагування та якість надання медичних послуг населенню. Крім того, забезпечення оптимальної координації та інтеграції цих ресурсів є передумовою підвищення загальної спроможності системи охорони здоров'я. У цьому контексті актуальність дослідження визначається необхідністю науково обґрунтованого удосконалення державних управлінських механізмів для забезпечення ефективної організації екстреної медичної допомоги (ЕМД).

Нині система ЕМД в Україні функціонує як складнорівнева мережа, що охоплює Автономну Республіку Крим, усі області, а також міста Київ і Севастополь. Її інституційна структура включає центри ЕМД та медицини

катастроф, станції екстреної (швидкої) медичної допомоги, бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги, а також відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги, що визначено у статті 5 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» [1]. У зв'язку з цим система забезпечує надання допомоги населенню на безоплатній основі та орієнтується на оперативне реагування на невідкладні стани та масові нещасні випадки.

У структурі кожної станції або центру ЕМД важливу роль відіграє бригада екстреної (швидкої) медичної допомоги, що здійснює первинну діагностику, стабілізацію стану пацієнтів та їх транспортування до відповідних закладів охорони здоров'я. Представлений функціональний розподіл забезпечує безперервність медичного маршруту (від місця події до лікувального закладу) та формує основу для подальшої інтеграції регіональних служб у систему кластерної моделі управління [1].

Разом з тим, сучасні тенденції розвитку системи ЕМД свідчать про необхідність переходу від ізольованої територіальної організації до кластерної моделі, яка передбачає об'єднання регіональних ресурсів, стандартизацію управлінських процесів і створення міжобласних центрів компетенцій, що своєю чергою дає змогу підвищити якість реагування та оптимізувати логістичні маршрути, особливо у випадках надзвичайних ситуацій, зокрема в теперішніх умовах воєнного стану.

У системі кластерної моделі організації ЕМД визначальним чинником є інституційна спроможність регіональних центрів ЕМД, оскільки саме вони забезпечують функціональну сумісність установ, стандартизованість процедур та можливість оперативного перерозподілу ресурсів між територіями.

Відповідно до Типового положення про бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2012 р. № 1114 [2], бригада визначається як структурна одиниця центру ЕМД та медицини катастроф або станції екстреної (швидкої) медичної

допомоги. Її діяльність орієнтована на надання ЕМД особам у невідкладному стані безпосередньо на місці події, а також під час транспортування до закладів охорони здоров'я.

У продовження цього, документ [2] деталізує основні завдання бригади, до яких належать: надання ЕМД на догоспітальному етапі, транспортування пацієнтів із медичним супроводом за розпорядженням диспетчера оперативно-диспетчерської служби центру, а також участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Усі функції бригади безпосередньо пов'язані з забезпеченням оперативності, своєчасності та безперервності допомоги, що уможливорює подальшу стандартизацію таких процесів на рівні міжрегіональних кластерів ЕМД. У зв'язку з цим наведене нормативне регулювання закріплює функціональні обов'язки бригад та водночас створює передумови для їх інтеграції у мережеві структури, орієнтовані на спільне використання ресурсів і єдині протоколи реагування.

З огляду на зазначене, ефективне функціонування мережі центрів ЕМД демонструє необхідність інтеграції організаційних практик із нормативно-правовими механізмами, що регулюють госпітальні кластери та маршрути транспортування пацієнтів. У цьому контексті внесені зміни постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2025 р. № 1456 [3] забезпечують уніфікацію стандартів, погодження маршрутів з МОЗ України та централізоване планування потоків пацієнтів, що сприяє підвищенню оперативності реагування та оптимізації ресурсів у системі ЕМД. Представлені зміни сприяють формуванню ефективних транспортних коридорів і мінімізації часу доставки пацієнтів із критичними станами до профільних закладів, включаючи медичні установи державної форми власності, затверджені МОЗ України.

Таким чином, аналіз проведеного дослідження дозволяє констатувати, що впровадження кластерної моделі організації ЕМД забезпечує підвищення ефективності, доступності та оперативності медичних послуг через інтеграцію

регіональних центрів, стандартизацію управлінських процесів і оптимізацію маршрутів транспортування пацієнтів. У цьому контексті фінансова стабільність, централізація ресурсів та нормативно-правове регулювання функціонування бригад і відділень створюють передумови для безперервності надання допомоги та інтеграції технологічних і цифрових рішень. Крім того, застосування єдиних диспетчерських систем і телемедичних засобів дозволяє підвищити координацію між суб'єктами ЕМД і забезпечити швидке реагування у критичних ситуаціях, тоді як стратегічне планування та врахування демографічних, соціальних і територіальних особливостей сприяє стійкості кластерної мережі та формуванню єдиного медичного простору, інтегрованого у систему державного управління охороною здоров'я, що у підсумку створює синергетичний ефект взаємодії установ і забезпечує реалізацію міжнародних стандартів якості медичної допомоги.

Список використаних джерел

1. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>
2. Про затвердження Типового положення про бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 21.11.2012 № 1114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1114-2012-BF#n9>
3. Про внесення змін до Порядку функціонування госпітальних округів і госпітальних кластерів та встановлення їх меж: Постанова КМУ від 05.11.2025 № 1456. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2025BF#Text>

Лісова І.В.,

здобувач освітнього рівня бакалавр

292 «Міжнародні економічні відносини»

Науковий керівник: **Грабчук І.Л.,**

д.е.н., доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В ГІБРИДНИХ УМОВАХ

Існують різні методи виявлення та протидії фінансуванню тероризму в гібридних умовах, проте у своєму поєднанні вони формують посилений фінансовий моніторинг на різних рівнях, визначають особливості використання сучасних технологій, міжнародну співпрацю і кооперацію та оперативну діяльність спецслужб.

Одним із ефективних заходів протидії фінансуванню тероризму є надання учасникам фінансового ринку методологічної, методичної та іншої допомоги у даній сфері. Такі заходи не є вичерпними та потребують постійної ініціативи з боку державних регуляторів.

У гібридних умовах джерела та методи фінансування можуть бути замасковані під легальну діяльність, тому особливого значення можуть набути такі методи виявлення незаконного фінансування:

1. Посилений фінансовий моніторинг. Державна служба фінансового моніторингу України та суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні ідентифікувати сумнівні операції, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму. Привернути увагу банку можна наданням неправдивої інформації щодо доходів, надходженням великих сум без чіткої теми та обґрунтування.

2. Використання сучасних технологій. З розвитком сучасних технологій та аналітичних інструментів стало легше обробляти велику кількість інформації та відслідковувати нетипові схеми, приховані зв'язки між суб'єктами та дії, які можуть свідчити про незаконну діяльність.

3. Посилене спостереження над неприбутковими організаціями.

Неприбуткові організації часто можуть використовуватись як частина схеми для відмивання коштів, особливо коли на рахунки подібних організацій надходять великі суми з державного бюджету. Відповідно до цього, повинен проводитись більш ретельний аналіз діяльності подібних організацій.

4. Кооперація з фінансовими розвідками інших країн світу. Прикладом цього може слугувати Егмонтська група, яка об'єднує підрозділи фінансової розвідки, діяльність яких спрямована на відстеження руху коштів та виявлення злочинних мереж, що можуть потенційно фінансувати будь-яку незаконну діяльність.

5. Співпраця з міжнародними організаціями. Обмін інформацією та досвідом забезпечує ефективну боротьбу з незаконними транскордонними операціями та фінансуванням нелегальних угруповань [1].

Найяскравішим прикладом боротьби з фінансовим тероризмом є блокування російських активів. Дана проблеми набула особливого значення з початком війни у 2014 році і значно поглибилась з 24 лютого 2022 року з початком повномасштабного вторгнення. Країни-союзники внесли пропозицію, а саме блокування російських активів задля запобігання фінансуванню вторгнення та інших терористичних дій за участі росії.

За попередньою інформацію Reuters, США та європейські союзники України активно підтримують план ЄС використати заморожені активи рф на користь відбудови України. Європейська комісія запропонувала план, що дозволить урядам країн ЄС використати до 185 млрд євро активів росії для їх конфіскації. З допомогою союзників та зусиллями центробанку та мінфіну вдалось заблокувати близько 300 млрд доларів. Нині, обговорюється правовий механізм передачі та можливості використання активів для розбудови зруйнованої української інфраструктури [2].

Для ефективної протидії фінансування тероризму необхідно створити ефективну законодавчу базу, у якій буде передбачена відповідальність за скоєні злочини, створити механізм заморозки та конфіскації активів, цільовим призначенням яких було фінансування війни або терористичних актів, посилювати контроль за новітніми технологіями (такими як, криптовалюта), які можуть використовуватись для приховування руху коштів. Важливим фактором є співпраця між структурними підрозділами державних органів України, таких як: СБУ, МВС, Міноборони, Держфінмоніторинг, НБУ та їх координація через Антитерористичний центр при СБУ.

Таким чином, у гібридних умовах, що характеризуються поєднанням загроз різних типів та використанням різних методик для своєчасного виявлення та ефективної протидії фінансуванню тероризму важливий комплексний, системний та гнучкий підхід.

Список використаних джерел

1. Melnyk D., Leonov B. Current Aspects of Combating Terrorism Financing in the Conditions of Russian Federation's War Against Ukraine. *Information And Law*. 2025. No. 3(54). P. 189–197. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3\(54\).340545](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.3(54).340545) (дата звернення: 24.11.2025).

2. США підтримують ідею ЄС щодо використання заморожених активів РФ – Reuters. Букви. URL: <https://bukvy.org/ssha-pidtrymuyut-ideyu-yes-shhodo-vykorystannya-zamorozhenyh-aktyviv-rf-reuters/> (дата звернення: 24.11.2025).

Ляшук А.О.,

аспірант кафедри публічного управління, адміністрування та
соціальної роботи Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л.Шупика

ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Концепція електронної охорони здоров'я «e-Health» є логічним продовженням стратегічного плану вдосконалення національної системи охорони здоров'я. Вона передбачає застосування інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності роботи медичної сфери. На сьогодні цей напрямок є одним із найперспективніших та швидкозростаючих. Проте впровадження «e-Health» в українських реаліях стикається з численними бар'єрами різного характеру, що уповільнюють трансформацію системи охорони здоров'я. Внаслідок цього управління ресурсами охорони здоров'я здійснюється без повної функціональності, надійності та своєчасного доступу до необхідної інформації. Інформація є ключовим елементом управлінського процесу, оскільки забезпечує основу для оцінки ситуації та ухвалення ефективних рішень. Без комплексного застосування економічних, технологічних, соціально-психологічних та адміністративних методів управління неможливо досягти оптимальних результатів. У цьому контексті підвищення якості інформаційного забезпечення управлінських процесів через впровадження сучасних комп'ютерних технологій є критично важливим.

Концепція розвитку електронної охорони здоров'я [1] окреслює заходи з кібербезпеки, які включають інформатизацію медичних закладів, формування цифрових компетенцій медичних працівників, розвиток інформаційної культури та підвищення рівня кібергігієни серед персоналу та пацієнтів. Для забезпечення безпеки, надійності та доступності електронної системи охорони здоров'я передбачено:

1. Забезпечення кіберзахисту, відстеження, аналізу та запобігання вторгненням, втратам і пошкодженням інформації.

2. Використання спеціалізованих програм і платформ для виявлення вразливостей у системах, програмах та реєстрах, а також постійний моніторинг кіберзагроз із залученням «етичних хакерів».

3. Впровадження програм з кібербезпеки та кібергігієни, а також навчання користувачів електронної системи охорони здоров'я для забезпечення відповідності стандартам захисту персональних даних [2].

У межах проекту «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя» (HEAL Ukraine), реалізованого МОЗ України спільно зі Світовим банком, було підписано Угоду про позику від 22.12.2022 №9468-UA [3]. Вона передбачає створення єдиного Галузевого Центру кібербезпеки в охороні здоров'я, підвищення рівня інформаційної безпеки, розвиток цифрових технологій, підтримку інновацій та інтеграцію електронних систем охорони здоров'я як всередині країни, так і з суміжними державами. До ключових напрямів належить розробка модулів електронної охорони здоров'я для реєстрації медпрацівників, порталу пацієнтських даних, системи для осіб з інвалідністю та реабілітаційних програм, а також підвищення кіберзахисту цих даних [3].

З початку повномасштабної російсько-української війни кількість кібератак на критично важливу інфраструктуру, включно із закладами охорони здоров'я, значно зросла. Основна мета таких атак – порушити роботу систем, викрасти та використати медичні дані громадян. Особливу актуальність кіберзахист набуває у воєнний час, коли зловмисники намагаються отримати доступ до даних для кібератак та дезінформаційних кампаній. Тому забезпечення кібербезпеки на стратегічному, організаційному та технічному рівнях є надзвичайно важливим.

Повномасштабне вторгнення створило нові загрози для кібербезпеки у сфері охорони здоров'я, зокрема:

1. Розширення електронної медицини призводить до зростання кількості інформаційних систем і реєстрів, а отже – до збільшення ризику кібератак.

2. Підвищується ймовірність втрати або пошкодження персональних та медичних даних пацієнтів.

3. Агресивні дії проти критичної інформаційної інфраструктури посилюють загрози для систем охорони здоров'я.

4. Кіберзлочинці застосовують складні та різноманітні методи атак, серед яких найбільш поширеними є віруси-вимагачі та атаки через постачальників ІТ-послуг.

Створення єдиного інформаційного простору охорони здоров'я з наскрізними процесами, сервісами та міжнародною взаємодією є важливим фактором розвитку «e-Health» та зміцнення кібербезпеки. Одночасно, необхідно забезпечити інфраструктурні та технічні умови для якісного надання медичних послуг із використанням інформаційних систем та реєстрів, а також створити прозорий та зручний механізм доступу та управління даними про стан здоров'я.

Наказом МОЗ України від 15.06.2022 №1034 затверджено склад Робочої групи з розробки та реалізації Концепції стратегічних напрямів розвитку кібербезпеки у сфері електронної охорони здоров'я, а також визначено основні завдання цієї групи [4].

Таким чином, розвиток надійної системи кіберзахисту в Україні, особливо у сфері охорони здоров'я, є пріоритетом. Особлива увага приділяється захисту персональних медичних даних – результатів обстежень, діагнозів та лікування. Для запобігання кіберзагрозам необхідно застосовувати шифрування даних, двофакторну автентифікацію, антивірусний захист мереж і систем зберігання даних, а також забезпечити комплексний кіберзахист інформаційних систем та реєстрів охорони здоров'я.

Список використаних джерел

1. Трофименко О., Дубовий Я., Логінова Н., Прокоп Ю., Задерейко О. Питання кібербезпеки медичних комп'ютерних систем. Захист інформації. 2021. №23(1). С. 30-39.

2. Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 28.12.2020 №1671-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1671-2020-%D1%80#Text>

3. Угода про позику (Проект «Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя» (Heal Ukraine)) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку: Україна, МБРР; Угода, Міжнародний документ, Опис від 22.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_002-22#Text

4. Про утворення Робочої групи з питань розробки та реалізації Концепції стратегічних напрямів розвитку кібербезпеки у сфері електронної охорони здоров'я: МОЗ України; Наказ, Склад колегіального органу, Положення від 15.06.2022 № 1034. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1034282-22#Text>

Ляшук Н.О.,
аспірант кафедри публічного управління, адміністрування та
соціальної роботи Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л. Шупика

СТАН ВИКОРИСТАННЯ ІНДИКАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ У ПРАКТИЦІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

Інвестиційна політика України спрямована на інтеграцію у загальну систему державного економічного регулювання та має узгоджуватися з іншими напрямами державної політики, зокрема бюджетно-податковою, грошово-кредитною, структурною та галузевою [1]. Основними цілями такої політики є залучення інвестицій у національну економіку, диверсифікація джерел інвестування, оптимізація руху капіталу та його розміщення на території країни. Це, у свою чергу, сприяє економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності та покращенню добробуту населення.

Індикативні показники соціально-економічного розвитку, включаючи інвестиційні параметри, такі як ВВП, національний дохід, рівень інфляції, фінансові умови, грошовий обіг, стан валютного ринку, рівень безпеки, оплата праці, пенсійне забезпечення, зовнішньоекономічне сальдо та обсяг інвестицій, формуються на національному рівні [1]. Їхнє досягнення забезпечується через

застосування норм і стандартів економічних регуляторів, зокрема тарифів, акцизів, амортизаційних відрахувань, планів витрат, облікових процентних ставок і нормативів обов'язкових резервів НБУ.

Індикативне планування державної інвестиційної політики є методом регулювання інвестиційних процесів, що передбачає встановлення рекомендацій щодо пріоритетів, цілей та використання державних коштів і непрямих стимулів для їх реалізації. Такий підхід носить рекомендаційний характер і відрізняється від директивних методів управління, при цьому індикативні показники реалізуються через систему правових та економічних регуляторів [1].

Планування інвестиційних проектів здійснюється на основі ключових економічних показників та визначених пріоритетів. Розмір інвестицій визначається потребами у збільшенні виробничих потужностей і основних фондів у промисловості та соціальній сфері. Процес індикативного планування включає підготовчі етапи, встановлення планових завдань і контроль за виконанням заходів, а після затвердження стратегії інвестиційного розвитку складається індикативний план – комплексний документ, що визначає напрями інвестиційної політики, механізми досягнення цілей та відповідальних учасників [1].

Індикативне планування інвестиційних проектів є специфічним інструментом державного регулювання, який спрямований на координацію дій між владою та бізнесом. Воно надає підприємствам можливості ефективно розробляти та реалізовувати інвестиційні проекти, водночас враховуючи інтереси всіх суб'єктів ринкових відносин на мікро-, мезо- та макрорівнях [1].

Особливий інвестиційний потенціал Україна має у секторах переробки сільськогосподарської продукції, виробництва будівельних матеріалів, логістики, декарбонізації та зелених технологій, транспортного виробництва та ІТ-індустрії. Сьогодні інвестиції спрямовуються не лише на відновлення, а й на модернізацію виробничих потужностей, залучення іноземного капіталу та сучасних технологій, що створює підґрунтя для довгострокового економічного зростання та інтеграції України у світову економіку [1].

В умовах повномасштабної війни інвестиційна привабливість України значно знизилася через високі ризики та нестабільність прибутковості в усіх секторах. За даними InVenture, обсяг оголошених і завершених угод злиття та поглинання у 2022 році склав 305 млн дол. США, що в дев'ять разів менше, ніж у 2021 році (2,7 млрд дол. США). Зменшилася й кількість транзакцій: зі 120 контрактів у 2021 році, у 2022 році враховано лише 54, переважно до початку війни. Водночас ІТ-сектор і венчурний капітал залишилися відносно стабільними та сформували понад 90% транзакцій [2].

Важливу роль у плануванні інвестицій відіграє Офіс залучення інвестицій при Кабінеті Міністрів України, створений у жовтні 2016 року для залучення прямих іноземних інвестицій і покращення іміджу України як інвестиційно привабливої країни [3]. Активізація участі іноземного капіталу передбачає тісну співпрацю з інвестиційними фондами, налагодження діалогу з інвесторами та міжнародними інституціями, а також надання актуальної інформації про інвестиційні проекти [3].

Офіс залучення інвестицій функціонує в рамках співпраці з Western NIS Enterprise Fund та Громадською спілкою «Фонд підтримки реформ в Україні». WNISEF надає технічну підтримку і сприяє формуванню стратегічної взаємодії між державним і приватним секторами, а також створенню сприятливого інвестиційного середовища та підтримці інвесторів [3].

Ще одним важливим чинником є прозоре і стабільне податкове законодавство, яке підвищує інвестиційну привабливість країни.

Основне завдання індикативного планування інвестиційних проектів – координація використання державних ресурсів. Водночас вплив планування на приватний сектор здійснюється через непряме стимулювання попиту та обмежене регулювання пропозиції державними підприємствами. В умовах активної інвестиційної політики важливим є розвиток державно-приватного партнерства та створення сприятливих умов для приватних інвестицій у реальний сектор. Це є оптимальним підходом для України на сучасному етапі розвитку, з огляду на тривалі кризові явища та недостатньо розвинені ринкові механізми. Державно-

приватне партнерство виступає ключовим механізмом залучення інвестицій у інфраструктуру, соціальну сферу, енергетику та охорону здоров'я.

Список використаних джерел

1. Мамка Г. Інвестиційна привабливість: законодавчі рішення та ключові фактори для економіки України. Право. 2023. URL: <https://pravo.ua/investytsiina-pryvablyvist-zakonodavchi-rishennia-ta-kliuchovi-factory-dlia-ekonomiky-ukrainy/>
2. Рекомендації для інвестора у 2023 році: чи варто інвестувати в нерухомість в Україні. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/masstabuvanna/rekomendacii-dla-investora-u-2023-roci-ci-varto-investuvati-v-neruhomist-v-ukraini>
3. Офіс залучення інвестицій. URL: <https://fsr.org.ua/page/ofis-zaluchennya-investytsiy>

Макаренко О.М.,
аспірант кафедри публічного управління, адміністрування та
соціальної роботи Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л.Шупика

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Станом на 22 листопада 2024 року в Україні офіційно обліковано 4 694 998 внутрішньо переміщених осіб. Територіальний розподіл ВПО свідчить про нерівномірну внутрішню міграцію, що залежить від близькості регіону до зон активних бойових дій, масштабу руйнувань та інфраструктурних можливостей. Найбільше переселенців зареєстровано в Донецькій області – 529 072 особи, Харківській області – 518 793 особи, Дніпропетровській області – 453 217 осіб, у місті Києві – 417 144 особи та в Одеській області – 270 755 осіб. Найменше переселенців обліковується у Херсонській, Волинській, Рівненській, Чернігівській та Тернопільській областях.

Таким чином, регіони, що межують із театром воєнних дій або зазнали суттєвих руйнувань, демонструють найвищі показники внутрішнього переміщення. Київ, Одеса та інші великі міста виступають міграційними центрами завдяки економічній привабливості та розвинутій інфраструктурі. Натомість західні області – Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська – стали ключовими територіями для забезпечення безпечного проживання ВПО через віддаленість від бойових дій. Представлені дані підтверджують масштабність проблеми та необхідність системного підходу до соціальної інтеграції переміщених осіб і зміцнення механізмів державної підтримки.

Враховуючи зазначені виклики, державна політика щодо внутрішнього переміщення потребує стратегічного, комплексного підходу. Саме тому була прийнята Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затверджено операційний план її реалізації на 2023–2025 роки. Ці документи визначають ключові проблеми, пов'язані з внутрішнім переміщенням, серед яких:

1. Розрив між реальною та офіційною кількістю ВПО. Частина громадян не проходить реєстрацію через складність доступу до адміністративних послуг, відсутність потреби у довідці або небажання оформлювати статус.

2. Надзвичайний масштаб переміщення. Понад 5,3 млн людей змінили місце проживання, що суттєво ускладнює планування гуманітарної допомоги та соціальних послуг.

3. Значні руйнування житлового фонду. Знищення більш ніж 135 тис. будівель посилює дефіцит житла, затримує відновлення та потребує залучення значних інвестицій.

4. Труднощі соціальної інтеграції у приймаючих громадах. Місцева інфраструктура часто не розрахована на таке навантаження, що позначається на якості соціальних послуг.

5. Необхідність державної координації евакуаційних процесів. Масові евакуації, зокрема з Донецької області, вимагають чіткої організації переміщення та забезпечення першочергових потреб.

6. Проблеми релокації підприємств. Перенесення юридичних осіб супроводжується викликами у збереженні робочих місць та відновленні економічної активності.

Ці аспекти свідчать про потребу у системній державній політиці, що охоплює як невідкладну гуманітарну підтримку, так і довгострокові заходи реінтеграції переміщених громадян у соціально-економічне життя держави.

Згідно з даними, наведеними у [2], можна виокремити кілька ключових питань, які потребують особливої уваги:

1. Підвищений рівень потреб у фінансовій, медичній та гуманітарній підтримці. ВПО, що тривалий час перебувають у переміщенні та вичерпали власні ресурси, найбільш потребують соціальної допомоги.

2. Нерівномірність доступу до соціальної підтримки. Це зумовлює зростання соціальної напруги у громадах і може призводити до дискримінаційних проявів.

3. Суттєве зниження рівня зайнятості. Економічна нестабільність, пов'язана з війною, особливо вплинула на працездатне населення серед ВПО.

4. Невизначеність майбутнього. Подальший розвиток ситуації на фронті визначає рішення ВПО щодо повернення або остаточної інтеграції у нових громадах.

5. Соціально-психологічні труднощі адаптації. Переміщення у нове середовище створює додаткові виклики, особливо для дітей та сімей із низькою стресостійкістю.

6. Зростання навантаження на громади, що приймають переселенців. Інфраструктура та соціальні служби часто працюють на межі можливостей.

Узагальнюючи, до основних труднощів інтеграції ВПО в українське суспільство належать:

1. Проблеми із працевлаштуванням, доступом до якісної медицини, освіти та житла, що суттєво впливають на рівень життя переселенців.
2. Соціальна напруга та випадки дискримінації, що ускладнюють налагодження взаємодії між ВПО та місцевим населенням.
3. Недостатня ефективність державних механізмів підтримки, зокрема фрагментованість процедур і відсутність комплексної координації.
4. Гострий дефіцит житла через руйнування житлового фонду та недостатню кількість інвестиційних проєктів з відбудови.
5. Потреба у розробці довгострокових програм соціальної адаптації та інтеграції, включно з інформаційними, освітніми та культурними ініціативами.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 07.04.2023 № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>
2. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. Національний інститут стратегічних досліджень, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahy-problemy-ta-sposoby-yikh>

Микитюк В.І.,

аспірант кафедри публічного управління,
адміністрування та соціальної роботи
Національного університету охорони
здоров'я України імені П.Л.Шупика

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ В БУДІВНИЦТВІ

Державне управління інвестиціями в будівництві є важливим елементом економічної політики будь-якої країни, оскільки ця галузь забезпечує не лише розвиток інфраструктури, а й стимулює економічний ріст та підвищення рівня життя населення. Інвестиції в будівництво мають стратегічне значення для розвитку національної економіки, тому ефективний механізм управління ними є ключовим для досягнення сталого розвитку.

Правова та нормативна база. Основою механізму управління інвестиціями в будівництві є чітко розроблена правова та нормативна база. У державному управлінні інвестиціями в будівництві важливу роль відіграють законодавчі акти, які визначають порядок залучення інвестицій, забезпечення прозорості та захисту прав інвесторів. Це включає в себе законодавство щодо земельних відносин, екологічних стандартів, будівельних норм, а також наявність програм фінансування та державних субсидій, що сприяють залученню приватних інвестицій у будівництво.

Формування інвестиційної стратегії. Для ефективного управління інвестиціями в будівництві необхідно розробити національну або регіональну інвестиційну стратегію, яка визначає пріоритетні напрямки та інвестиційні проекти, що сприятимуть розвитку інфраструктури та житлового фонду. Важливим етапом є інтеграція інвестиційної стратегії в загальну економічну стратегію держави. Крім того, важливо враховувати перспективи розвитку урбанізації, необхідність модернізації інфраструктури, зокрема транспортної та енергетичної, а також створення нових житлових та комерційних об'єктів.

Механізми фінансування та залучення інвесторів. Ефективне управління інвестиціями в будівництві потребує розвитку механізмів фінансування. Це можуть бути як бюджетні кошти, так і залучення приватних інвестицій через партнерства держави і бізнесу (публічно-приватне партнерство). Створення спеціалізованих фінансових інструментів, таких як облігації інфраструктурного розвитку або інвестиційні фонди, може стати важливим елементом для залучення інвесторів. Крім того, держава може впроваджувати податкові пільги та знижувати адміністративні бар'єри для інвесторів, що заохочує вкладення коштів у будівельний сектор.

Контроль та моніторинг ефективності інвестицій. Важливим аспектом управління інвестиціями в будівництві є створення системи контролю та моніторингу ефективності використання державних та приватних інвестицій. Це включає в себе аудит проектів, оцінку ризиків та контроль за реалізацією будівельних робіт згідно з визначеними стандартами та термінами. Необхідно також впроваджувати механізми, які забезпечують прозорість і запобігають корупційним схемам у процесі розподілу державних інвестиційних коштів.

Роль місцевих органів влади та організацій. На місцевому рівні роль органів державної влади є не менш важливою. Вони повинні не лише координувати виконання національних інвестиційних проектів, але й надавати необхідні дозволи на будівництво, а також брати участь у розробці місцевих інвестиційних програм. Важливою є також співпраця місцевих органів влади з міжнародними інвестиційними організаціями та бізнес-структурами, що дозволяє залучати додаткові ресурси для розвитку місцевої інфраструктури.

Інноваційні підходи до управління інвестиціями. Інвестиції в будівництво можуть бути ефективно спрямовані через застосування інноваційних підходів, таких як впровадження сучасних технологій в проектуванні та будівництві

(зелені технології, сталий розвиток), використання цифрових платформ для управління проектами та автоматизація процесів. Це дозволяє знижувати витрати, підвищувати ефективність і зменшувати час на виконання проектів.

Механізм державного управління інвестиціями в будівництві є складною і багатогранною системою, що включає правові, фінансові та організаційні елементи. Для ефективного функціонування цього механізму необхідно розробляти чітку інвестиційну стратегію, забезпечувати прозорість у фінансуванні та здійсненні будівельних проектів, а також надавати належний контроль і підтримку на всіх етапах інвестиційного процесу. Тільки в такому випадку можна досягти сталого розвитку будівельного сектору, що сприятиме економічному зростанню та поліпшенню якості життя громадян.

Забезпечення стабільності та розвитку будівельного сектору вимагає комплексного підходу до управління інвестиціями, що включає не лише національну стратегію, а й ефективну взаємодію з місцевими органами влади, приватними інвесторами та міжнародними партнерами. Важливим фактором є створення умов для довгострокових інвестицій, що допомагають зменшити ризики та забезпечити сталий розвиток. Оскільки будівництво є основою для створення інфраструктури, що підтримує економічний розвиток, важливо інвестувати не лише в великий інфраструктурний проект, а й у житлове будівництво, яке забезпечить належні умови для життя громадян.

Окремої уваги заслуговує підвищення ролі технологій у будівництві, що дозволяє скоротити витрати, збільшити продуктивність та скоротити терміни реалізації проектів. Використання інноваційних методів, таких як модульне будівництво, 3D-друк та енергоефективні рішення, не лише поліпшує економічну ефективність, а й сприяє реалізації принципів сталого розвитку. Такі технології знижують негативний вплив на навколишнє середовище та дозволяють зменшити витрати на експлуатацію будівель у довгостроковій перспективі.

Загалом, ефективне управління інвестиціями в будівництві є важливим компонентом стратегії економічного розвитку країни, який забезпечує не тільки побудову нових об'єктів, але й створює умови для сталого розвитку соціально-економічної інфраструктури, підвищує якість життя громадян і сприяє залученню міжнародних фінансів. Однак, для досягнення максимального ефекту необхідно створити сприятливе середовище для інвесторів, забезпечити належний рівень правової захищеності та подолати бар'єри, що стримують розвиток будівельного сектору, зокрема через спрощення дозвільних процедур та забезпечення доступу до фінансування.

Забезпечення стабільного розвитку будівельного сектору має стати пріоритетним напрямком для урядів, оскільки це не тільки стимулює економіку, а й сприяє поліпшенню інфраструктури та якості життя громадян у короткостроковій і довгостроковій перспективах.

Список використаних джерел

1. Міністерство охорони здоров'я України. (2023). Концепція національної кібербезпеки України: Визначення пріоритетів у сфері охорони здоров'я. Київ: МОЗ України.
2. Горовий, А. М., Коваленко, О. О. (2022). Кібербезпека в охороні здоров'я: Виклики та рішення. Київ: Інститут медичної інформатики та кібербезпеки.
3. Михайлов, В. В. (2023). Безпека медичних інформаційних систем: Кіберзагрози та шляхи їх подолання. Львів: Літературна агенція "ІнфоТех".
4. Єрмак, О. В. (2024). Охорона здоров'я та цифрова трансформація: Підходи до кібербезпеки та захисту даних у медичних установах. Київ: Інститут економіки та менеджменту в охороні здоров'я.

Мотурнак Є. В.,
здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
Науковий керівник: **Гапєєва О. М.,**
д. ек. н., проф., Університет митної справи та фінансів,
м. Дніпро

ІНТЕГРАЛЬНИЙ ІНДЕКС ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ МЕТОДІВ НЕЛІНІЙНОЇ ДИНАМІКИ: КОНЦЕПЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, пандемія COVID-19 та посилення глобальних фінансових і геоекономічних дисбалансів суттєво змінили умови забезпечення національної економічної безпеки. Традиційні лінійні підходи до оцінки ризиків виявляються недостатньо чутливими до шоків, структурних зламів та нелінійних ефектів у динаміці макроекономічних показників, що зумовлює потребу методологічного оновлення інструментарію моніторингу.

У працях О. М. Гапєєвої (Грибіненко) економічна та міжнародна економічна безпека країн світу розглядається як поліструктурна система, що включає фінансову, соціальну, екологічну, інвестиційно-інноваційну, зовнішньоекономічну та інші складові [1–4]. Запропоновано систему індикаторів і порогових значень, а також інтегральні індекси, що дозволяють здійснювати міжкраїнні порівняння та оцінювати динаміку безпекового розвитку. Водночас зазначені підходи переважно спираються на лінійну агрегацію нормованих показників, фіксовані ваги та припущення про пропорційність впливу індикаторів на кінцевий результат.

У роботах авторки обґрунтовано, що макроекономічні індикатори (темпи реального зростання ВВП, інфляція, рівень безробіття, державний борг, сальдо поточного рахунку, валютний курс) є ядром системи економічної безпеки, оскільки відображають стійкість макрофінансової рівноваги та спроможність економіки протистояти зовнішнім шокам [2]. Додатково виокремлюються

екологічні та соціальні показники, що віддзеркалюють довгострокову сталість розвитку та людський капітал [3].

Метою даного дослідження є обґрунтування можливостей застосування методів нелінійної динаміки для аналізу динаміки інтегрального індексу економічної безпеки України в умовах війни та післявоєнної відбудови, а також для уточнення порогових значень і режимів розвитку системи економічної безпеки. Об'єктом дослідження є макроекономічні процеси, що визначають рівень економічної безпеки України. Предметом – інтегральний індекс економічної безпеки та його траєкторія в часі з урахуванням нелінійних властивостей. Інформаційну базу становитимуть офіційні дані Держстату, НБУ, Мінфіну України та міжнародних організацій за період 2007–2024 рр.

На першому етапі передбачається формування системи індикаторів інтегрального індексу економічної безпеки України на основі підходів О. М. Гапєєвої (Грибіненко) [1–3] із виділенням макроекономічного, фінансового, зовнішньоекономічного, соціального та екологічного блоків. Індикатори нормуються до безрозмірного інтервалу, після чого формується базовий інтегральний індекс за адитивною моделлю з використанням вагових коефіцієнтів, визначених за поєднанням експертного та статистичного (метод головних компонент) підходів [8].

На другому етапі пропонується інтерпретувати інтегральний індекс як часовий ряд складної динамічної системи і застосувати до нього інструментарій нелінійної динаміки. По-перше, за допомогою R/S-аналізу та показника Херста визначатиметься наявність довгострокової пам'яті, персистентності або антиперсистентності у зміні рівня економічної безпеки [5]. Це дозволить оцінити, чи зберігає система тенденції безпекового розвитку, чи схильна до частих «переломів» траєкторії під впливом шоків.

По-друге, на основі методики реконструкції фазового простору (Такенс) буде відновлено атрактор інтегрального індексу [6; 7]. Аналіз геометрії атрактора (щільність траєкторій, наявність коридорів стійкості, перехід до хаотизованих

режимів) дасть змогу виділити етапи відносної стабільності, напруженості та кризи економічної безпеки. Особливу увагу планується приділити порівнянню довоєнних підперіодів (2007–2013, 2014–2021) та воєнного/післявоєнного етапу (2022–2024).

На третьому етапі будуть уточнені порогові значення інтегрального індексу та інтервали, що відповідають безпечному, передкризовому, кризовому та критичному станам. На відміну від статичних шкал, пропонується враховувати зміну конфігурації атрактора й значення показника Херста, що відображає ступінь «пам'яті» системи. Це дозволить пов'язати переходи між режимами з ключовими подіями (воєнні дії, зовнішні шоки, зміни макроекономічної політики) і оцінити, наскільки швидко економіка повертається до коридору безпеки.

Очікується, що результати дослідження:

- продемонструють наявність відмінних динамічних режимів економічної безпеки України до та після початку агресії;
- виявлять поглиблення хаотизації та/або посилення антиперсистентності інтегрального індексу у воєнний період;
- дадуть підстави для перегляду структури індикаторів і вагових коефіцієнтів в офіційних методиках моніторингу економічної безпеки з урахуванням нелінійних ефектів [8].

Наукова новизна полягає в поєднанні концепції інтегрального вимірювання економічної безпеки, розробленої у працях О. М. Гапєєвої (Грибіненко) [1–4], з інструментарієм нелінійної динаміки та фрактального аналізу [5–7]. Практичне значення отриманих результатів пов'язане з можливістю використання удосконаленого інтегрального індексу економічної безпеки для обґрунтування рішень у сфері бюджетно-боргової, валютно-курсової, структурної та відновлювальної політики в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Грибіненко О. М. Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку : монографія. Дніпро : Середняк Т. К., 2020. 434 с.
2. Грибіненко О. М. Науково-методичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки країн світу: інтеграційний підхід. Ефективна економіка. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7681> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Грибіненко О. М. Макроекономічні виміри безпеки країн світу. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. № 1. С. 11–18. DOI: 10.32836/2521-666X/2020-67-2.
4. Грибіненко О. М. Індикатори екологічної складової економічної безпеки країн світу. Економіка та держава. 2020. № 4. С. 168–176. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.4.168.
5. Найман Е. Расчет показателя Херста с целью выявления трендовости (персистентности) финансовых рынков и макроэкономических индикаторов. Економіст. 2009. № 10. С. 25–29.
6. Huffaker R. G. Phase space reconstruction from economic time series data: improving models of complex real-world dynamic systems. International Journal on Food System Dynamics. 2010. Vol. 1, No. 3. P. 184–193. DOI: 10.18461/ijfsd.v1i3.132.
7. Barnett W. A., Serletis A., Serletis D. Nonlinear and complex dynamics in economics. Macroeconomic Dynamics. 2015. Vol. 19, No. 8. P. 1749–1779.
8. Sirenko N., Poltorak A., Melnik O., Lutsenko A., Borysenko L. Innovative approaches for the evaluation and forecasting of debt levels of the security in Ukraine. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2020. Vol. 3, No. 34. P. 207–218. DOI: 10.18371/fcaptp.v3i34.215510.

Назарчук О.В.,

студентка 1 курсу факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин, бакалавр
спеціальності D8 «Право»

Науковий керівник: **Павліченко І.М.,**
старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЙНИХ КАМПАНІЙ

Обрана мною тема є наразі актуальною та важливою у наш час, оскільки в умовах воєнної агресії та інтенсивних дезінформаційних впливів інформаційна сфера стає одним із ключових фронтів сучасної гібридної війни, а забезпечення її захищеності є критично важливим для національної безпеки та стабільного розвитку держави. Тому підвищення стійкості інформаційного середовища стає важливим не лише для державних інституцій, а й для суспільства в цілому. Саме інформованість громадян, їх критичне мислення та здатність розрізняти правдиві й неправдиві повідомлення є ключовими факторами успішної протидії сучасним інформаційним загрозам.

Інформаційна безпека - це стан захищеності інформаційного середовища та інформаційних ресурсів держави, що забезпечує їх цілісність, достовірність і доступність, а також протидію деструктивному впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. В умовах гібридної війни інформаційна безпека включає захист від дезінформації, пропаганди, кібератак та психологічного впливу [2, с. 51-52].

Сучасні дослідники підкреслюють, що інформаційна безпека - це не лише технічний захист інформаційних систем, а й комплексна діяльність, спрямована на захист населення, підтримку довіри до державних інституцій та зміцнення морального духу громадян [2, с. 51].

Класифікація загроз інформаційній безпеці включає:

- технічні (кібератаки, зломи баз даних);

- інформаційно-культурні (дезінформація, пропаганда, маніпулятивні наративи);
- психологічні (поширення паніки, фейкових загроз, деморалізація населення) [2, с. 52-53].

Держава має формувати нормативно-правові, організаційні та технологічні механізми захисту, включаючи закони про інформацію, кібербезпеку, стратегічні комунікації та медіаграмотність населення [3, с. 124].

Деінформація - ключовий інструмент гібридної війни. Вона використовується для формування спотвореної картини реальності, деморалізації населення та зниження довіри до державних інституцій. За спостереженнями Слінько, з початком повномасштабного вторгнення з'явилися нові інструменти інформаційного впливу, які активно застосовуються проти України [4, с. 147].

Пропаганда та фейки поширюються через соціальні мережі, новинні портали та медіаресурси, часто маскуються під достовірну інформацію. Це створює складне середовище для перевірки фактів і критичного аналізу [2, с. 52-53].

Кібернетичні атаки в умовах війни мають стратегічне значення: вони можуть виводити з ладу державні системи управління, енергетичні об'єкти, транспорт та комунікації. Колектив авторів Харківського національного університету внутрішніх справ підкреслює, що кіберзахист стає невід'ємною частиною цивільної оборони та національної безпеки [1, с. 254].

Низький рівень медіаграмотності та критичного мислення серед населення створює додаткові ризики: громадяни стають вразливими до маніпуляцій, дезінформації та фейків [4, с. 147-148]. Умови великого потоку інформації та широкого використання соцмереж підвищують актуальність розвитку інформаційної культури та критичного сприйняття повідомлень.

Держава формує систему захисту інформаційного простору через законодавчі акти, стратегічні документи та роботу спеціалізованих органів. Смотрич та Браїлко зазначають, що інформаційна безпека в умовах війни

потребує взаємодії між державними органами, правоохоронними структурами та громадськістю [3, с. 123].

Підвищення рівня медіаграмотності громадян є одним із ефективних засобів протидії дезінформації. Це включає навчання критичному мисленню, перевірку джерел та фактчекінг [1, с. 253-254].

Захист критичної інформаційної інфраструктури передбачає резервне копіювання, шифрування, моніторинг систем та оперативне реагування на кібератаки [1, с. 254]. Координація дій державних органів і міжнародне співробітництво підвищують ефективність заходів.

Отже, інформаційна безпека України - критичний елемент національної безпеки, особливо в умовах повномасштабної війни та масованих дезінформаційних кампаній. Основні загрози - дезінформація, пропаганда, кіберзагрози та низький рівень медіаграмотності населення.

Ефективні механізми захисту включають правові та інституційні заходи, розвиток медіаграмотності, технічний кіберзахист і координацію дій з міжнародними партнерами. Комплексний підхід до інформаційної безпеки дозволяє зміцнити стійкість держави та суспільства, зберегти національну цілісність та довіру громадян.

Відповіді опитаних людей щодо інформаційної безпеки в Україні (загальна кількість опитаних людей-10):

1. Загальне сприйняття

- 7 осіб (70%) вважають інформаційну безпеку недостатньо захищеною.
- 3 особи (30%) вважають, що Україна успішно протидіє загрозам.
- Найуразливіші сфери: соцмережі - 6 осіб (60%), медіа - 5 осіб (50%), державні ресурси - 4 особи (40%).

2. Досвід взаємодії з дезінформацією

- 8 осіб (80%) стикалися з фейками.
- 6 осіб (60%) не знають, куди звертатися у разі дезінформації.

3. Довіра до структур

- 2 особи (20%) довіряють державним органам.
- 7 осіб (70%) не довіряють більшості медіа.
- 4 особи (40%) визнають ефективність деяких фактчек-проектів.

4. Причини та шляхи покращення

• Основні причини: соцмережі - 8 осіб (80%), низька медіаграмотність - 6 осіб (60%), відсутність координації - 5 осіб (50%).

- 7 осіб (70%) підтримують освітні кампанії з медіаграмотності.

5. Роль громадян

• 5 осіб (50%) перевіряють інформацію перед поширенням.

• 6 осіб (60%) вважають, що громадяни без підтримки держави мають обмежений вплив.

• 4 особи (40%) повідомляли про фейки або користувалися фактчек-сервісами.

Більшість опитаних вважають інформаційну безпеку недостатньо захищеною, особливо у соцмережах і медіа. Довіра до держави та медіа низька, але є готовність до перевірки інформації та підтримка освітніх ініціатив.

Список використаних джерел

1. Світличний В., Матвійчук А. *Особливості забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах збройної агресії*. Харківський національний університет внутрішніх справ, 2025. URL: ela.kpi.ua

2. Братах Л. *Інформаційна безпека України в умовах дезінформаційного впливу: загрози, виклики, механізми реагування*. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. Випуск 21, 2025. URL: researchgate.net

3. Смотрич Д.В., Браїлко Л. *Інформаційна безпека в умовах воєнного стану*. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2, 2023. URL: visnyk-juris-uzhnu.com

4. Слінько Т.М. *Сучасні виклики інформаційній безпеці в реаліях військової агресії*. НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2023. URL: dspace.nlu.edu.ua

Нестеренко К. О.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Наукова керівниця: **Копанчук О. Є.,**

к. держ. упр.,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Сучасні українські реалії неминуче вплинули на стан національної безпеки держави, в тому числі на її важливу складову – екологічну безпеку. Бойові дії, руйнування промислових об'єктів, виведення з ладу інфраструктурних систем призводять до масштабних забруднень навколишнього середовища, в результаті чого порушується природний баланс. Екологічна безпека стала одним із ключових елементів національної безпеки, оскільки саме нею визначається життєздатність населення, працеспроможність економіки та стійкість інфраструктури в умовах війни. Збереження навколишнього середовища допомагає забезпечити стабільність держави та її можливості для післявоєнного відновлення. Надзвичайна важливість екологічної безпеки під час воєнного стану зростає особливо стрімко, у зв'язку із впливом масштабних руйнувань, антропогенних катастроф та цілеспрямованого екоцидного характеру агресії РФ проти України.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку», одним із базових напрямків захисту держави є екологічна безпека [1]. Протилежним за значенням явищем є екологічна небезпека, яка пов'язана насамперед із погіршенням стану довкілля [2, с. 23]. Виникнення таких небезпек за період повномасштабного вторгнення збільшилося у сотні разів. Серед найвагоміших викликів екологічній безпеці України під час воєнного стану можна виділити наступні:

1. Ризик техногенних катастроф. Практика показала, що російська сторона позбавлена будь-яких упереджень стосовно недопущення природних катастроф. Показовим прикладом став підрив Каховської ГЕС у 2023 році, який призвів не

лише до жертв серед населення, руйнування великої кількості людських домівок, але і спричинив масштабну зміну гідрологічних процесів. Викидами токсичних сполук небезпечні обстріли нафтобаз, хімічних та промислових підприємств. Окупація Запорізької АЕС взагалі може призвести до ядерної катастрофи глобальних масштабів.

2. Загрози навколишньому середовищу, які негативно впливають на безпеку людей. Екологічні наслідки воєнних дій несуть пряму загрозу життю та здоров'ю населення. Зокрема, отруєння води через пошкодження дамб, каналізаційних та водоочисних систем; забруднення повітря через пожежі, вибухи, руйнування складів хімічних речовин; забруднення ґрунтів паливом, важкими металами, вибуховими залишками; поширення небезпечних речовин при руйнуванні промислових об'єктів можуть призводити до зростання захворюваності, масової міграції населення, гуманітарних криз, що погіршує стабільність суспільства та ресурси держави.

3. Втрата природних ресурсів. Екологічна безпека також є і ресурсною безпекою країни, а тому втрата ресурсів послаблює економічний та енергетичний потенціал держави. Так, деградація ґрунтів та зменшення урожаїв впливають на продовольчу безпеку; втрати або забруднення водних ресурсів ускладнюють роботу промисловості та енергетики; знищення лісів підвищує ризик ерозії та зниження кліматичної стійкості; забруднення території вибухонебезпечними предметами робить останні непридатними для ведення господарства [3, с. 87].

Окрім того, використання різноманітної зброї уже призвело до знищення природних ландшафтів, високого ступеня забруднення атмосферного повітря, земельних та водних ресурсів. Руйнувань не уникнули природні заповідники, національні природні парки (Біосферний заповідник «Асканія-Нова» окупована, частину тварин знищено або вивезено; Джарилгацький національний природний парк повністю знищено російськими військовими; Національний природний парк «Святі Гори» у Донецькій області, який знаходиться на лінії зіткнення,

втратив більшу частину лісів та інфраструктуру). Крім того, у зоні проведення військових дій велика частина заповідних територій забудовані фортифікаційними спорудами та окопами. За даними Держекоінспекції внаслідок збройної агресії станом на 14.11.2025 більше 28,5 тис. га рослинного світу пошкоджено, 13 тис. га ґрунту забруднено, засмічено 244 тис. га земель [4].

4. Потенціал післявоєнного відновлення в національних масштабах також визначається екологічною безпекою. Неможливо забезпечити повернення населення та економічний розвиток держави без екологічно безпечної території. Наразі частина українських земель залишаються непридатними для використання через замінування та значну кількість нерозірваних боєприпасів; забруднення ґрунту та водойм важкими металами, паливом, хімічними речовинами та продуктами вибухів тощо.

Якщо говорити про екологічну безпеку та її вплив на продовольчий потенціал держави, то в умовах воєнного стану значно зростають ризики втрати родючого шару ґрунту також через пожежі, руйнування меліоративних систем та затоплення. Це, в свою чергу, впливає на аграрний сектор, який є основою українського експорту. Тобто екологічна безпека стає умовою економічної стабільності держави.

5. Глобальний характер екологічних загроз у період воєнного стану. Україна не здатна повністю контролювати деякі аспекти екологічної безпеки. Особливо важко це робити на територіях, де проходять бойові дії, майже неможливо – на окупованих територіях. Екологічна ризики України, як частини європейського континенту, можуть поширюватися і за межі її кордонів. Окупація та обстріли території Запорізької АЕС (раніше – Чорнобильської зони), створюють безпрецедентні ризики для ядерної безпеки в Європі, оскільки навіть локальна аварія на АЕС нестиме транскордонні радіаційні наслідки. Це ж стосується і перенесення забруднюючих речовин водними об'єктами. Саме тому відповідальне ставлення до екологічної безпеки в період воєнного стану формує міжнародний імідж та збільшує підтримку України. Міжнародні партнери

будуть активно долучатися до оцінки екологічних збитків та відбудови, якщо Україна демонструватиме системний підхід до екобезпеки попри війну.

Таким чином, воєнні дії створюють масштабні ризики для довкілля, здоров'я населення та функціонування критичної інфраструктури. Вплив війни на навколишнє середовище матиме масштабні та довготривалі наслідки для здоров'я населення держави. Вирішення зазначених проблем у майбутньому вимагатиме багатогранного підходу (контроль забруднення, відновлення довкілля, забезпечення охорони здоров'я та сталий розвиток). Екологічна безпека в період воєнного стану в національному вимірі є необхідною передумовою післявоєнного відновлення України. Вона визначає, чи зможуть люди повернутися додому, чи зможе економіка працювати на повну, чи буде держава здатною будувати нову інфраструктуру, інтегруватися до ЄС та гарантувати своїм громадянам безпечне майбутнє. Забезпечення екологічної безпеки під час війни – це не лише питання екології, а й елемент національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII (остання редакція: 05.10.2025). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Шевченко Л. В. Екологічна безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Журнал східноєвропейського права : електрон. наук.-практ. вид.* 2024. № 118. С. 21 – 28. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/45710> (дата звернення: 13.11.2025).
3. Polukarov, Yu., Kachynska, N., Polukarov, O., Zemlyanska, O., & Mitiuk, L. (2024). Impact of the full-scale war in Ukraine on the environment: Environmental damage assessment. *Law. Human. Environment*, 15(1), P. 85-100. DOI : <https://doi.org/10.31548/law/1.2024.85> (дата звернення: 18.11.2025).
4. Державна екологічна інспекція України. *Державна екологічна інспекція України*. URL: <https://www.dei.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.2025).

Олексунь Н. О.,

асистент кафедри національної безпеки, права та міжнародних відносин
Державний університет «Житомирська політехніка» м. Житомир

Оксютович Т. Л.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка» м. Житомир

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах гібридної агресії росії одне з найважливіших місць посідає міжнародна дипломатія. Починаючи з лютого 2022 року дипломатія розглядалась не лише як зовнішньо-політичний інструмент, а як головний чинник виживання держави, збереження незалежності країни, формування анти-російської коаліції.

Українська дипломатія в умовах повномасштабного вторгнення вийшла на повністю новий рівень та посилила позиції України на міжнародній арені. На думку О. Меженської, «дипломатія - це боротьба країни за право на життя, право на суверенітет, право на свої території в умовах реальної війни. Це використання всіх наявних методів та засобів дипломатії, вироблення нових для вирішення конфлікту та перемоги» [5]. На сьогодні Україна використовує всі наявні дипломатичні інструменти, аби запобігти діям агресора. Уряд комплексно задіює весь спектр дипломатичних інструментів, включно з тихою та публічною дипломатією, економічною, культурною, багатосторонньою і двосторонньою дипломатією, а також дипломатією на вищому рівні, дипломатією другого рівня та превентивною дипломатією [2]. В умовах збройної агресії особливої ваги набуває дипломатія примусу, спрямована на формування санкційного тиску та міжнародної ізоляції агресора.

Важливою складовою залишається підтримка західних партнерів України. Наприклад, з 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2025 року Україна отримала 291 млрд євро фінансової допомоги, з яких 114 млрд євро надав один із головних

партнерів України - США, 177 млрд євро надала Європа. США планують надати ще 4,35 млрд євро, а Європа - 96,2 млрд євро. Однак помітно, що за 2025 рік США зменшила кількість допомоги на 43% [1].

Одним із ефективних засобів у боротьбі з агресором є дипломатія гарантій безпеки. У 2024-2025 роках Україна уклала понад 28 двосторонніх безпекових угод з країнами НАТО та ЄС [3]. Варто зазначити, що протягом останнього року в інформаційному просторі з'являється дедалі більше повідомлень про «мирний план» та, загалом, про переговори щодо завершення бойових дій. Важливим документом, що розглядається поряд із «мирним планом», є «Рамкова угода щодо гарантій безпеки для України», яка передбачає, що у разі повторної агресії президент США може застосувати збройні сили проти Росії. Водночас залишається недоліком те, що ці договори не прирівнюють напад на Україну до нападу на країни-гаранти. Об'єктивно кажучи, дипломатія України спрямована на посилення юридичних зобов'язань партнерів та розширення кола гарантів безпеки [7].

Окремо варто виділити дипломатичні зусилля щодо звільнення полонених. З початку повномасштабного вторгнення Україна повернула 5 857 осіб із полону (можна деталізувати за категоріями: військові, цивільні, діти). У 2025 році Україна та РФ домовилися активізувати Стамбульські домовленості щодо обміну полоненими, що передбачають звільнення близько 1 200 українців [6]. У боротьбі з РФ Україна активно використовує міжнародно-правові механізми, зокрема Позови до Міжнародного суду ООН щодо порушення Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, ліквідацію всіх форм расової дискримінації та щодо геноциду. У цьому випадку дипломатія забезпечує підготовку доказової бази, яка допоможе розкрити всі воєнні злочини проти України [4].

З усього зазначеного зрозуміло, що дипломатія є невід'ємною складовою розвитку та безпеки України, особливо у воєнний час. Дипломатія охопила

практично усі сфери, починаючи з військової допомоги і закінчуючи інтеграцією до НАТО.

Список використаних джерел

1. В антилідерах – США. Як скоротилися обсяги західної допомоги Україні в 2025 році. URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/viyskova-dopomoga-ukrajini-zmini-obsyagiv-i-skorochennya-pidtrimki-zahodu-v-cifrah-ta-infograficiv-50555323.html>
2. Дипломатія – що це таке, види, форми, роль та задачі. Хто такий дипломат. Termin.in.ua. URL: <https://termin.in.ua/dyplomatiia-dyplomat/>.
3. З ким Україна має безпекові угоди і що вони передбачають – пояснення Міноборони. Міністерство оборони України. URL: <https://mod.gov.ua/news/z-kim-ukrayina-maye-bezpekovi-ugodi-i-shho-voni-peredbachayut-ro yasnennya-minoboroni> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Заява МЗС України щодо рішення Міжнародного суду ООН у справі проти Російської Федерації. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rishennya-mizhnarodnogo-cudu-onn-u-spravi-proti-rosijskoyi-federaciyi> (дата звернення: 03.12.2025).
5. Меженська О. Російсько-українська війна – війна дипломатії. Актуальні проблеми політики. 2024. № 73. С. 134–141. URL: <https://doi.org/10.32782/app.v73.2024.19> (дата звернення: 04.12.2025).
6. Обмін полоненими: Україна повернула військових та цивільних dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/obmin-polonenimi-ukraina-povernula-vijskovih-ta-civilnih/a-73743982>.
7. Окрім плану з 28 пунктів був ще один документ: які гарантії безпеки США пропонують Україні | Коментарі Україна. Коментарі Україна. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/warrussia/okrim-planu-z-28-punktiv-buv-sche-odin-dokument-yaki-garantii-bezpeki-ssha-proponuyut-ukraini-787877.html>

Омелюх В.Л.

Студентка 4 курсу, групи НБ-6

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник: **Супрунова І.В.,**

д.н.з.держ.упр., доц.,

Державний університет «Житомирська політехніка»

КРИПТОВАЛЮТА ЯК КАТАЛІЗАТОР ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ

Актуальність дослідження взаємозв'язку між криптовалютами та тіньовою економікою зумовлена стрімким розвитком цифрових фінансових технологій та їх неоднозначним впливом на економічні процеси як на національному, так і на глобальному рівнях. В умовах євроінтеграційних процесів України питання детінізації економіки набуває особливого значення, оскільки рівень тіньового сектору в країні перевищує 30% ВВП, що є найвищим показником серед європейських держав.

Криптовалюта являє собою цифровий актив, створений на основі криптографічних методів та технології блокчейн, який функціонує децентралізовано, незалежно від традиційних банківських систем. Технологічні особливості криптовалют – анонімність транзакцій, швидкість переказів, відсутність централізованого контролю – створюють сприятливе середовище для тіньових операцій, ускладнюючи можливості їх моніторингу та оподаткування. Це призводить до використання криптовалют у схемах відмивання коштів, фінансування протиправної діяльності та приховування доходів від оподаткування.

Біткоїн є цифровою формою грошей, яка не контролюється центральним банком чи єдиною установою. Емісія монет та обробка транзакцій здійснюються колективно учасниками мережі. Усі транзакції в мережі біткоїну записуються до розподіленого реєстру даних – блокчейну. Його копія зберігається в повній ноді. Дані регулярно перевіряються за допомогою алгоритму консенсусу Proof-of-

Work [3]. Цю монету було введено в обіг у 2009 році, автором був Сатоші Накамото.

У 2014 році Національний банк України зробив заяву, що використання біткоїнів пов'язано з підвищеними ризиками через анонімність і децентралізованість операцій. Ця сфера є привабливою для протиправних дій, у тому числі відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом, або для фінансування тероризму. На території України випуск і обіг інших грошових одиниць як засобів платежу, а також використання грошових сурогатів заборонено.

У 2021 році 652 українських чиновники задекларували біткоїнів на 75 мільярдів гривень. Навіть маючи на публічній службі цілком пристойну для держслужбовця зарплату (скажімо, 30 тис. грн на місяць), щоб накопичити вищезазвану суму, кожному чиновнику потрібно було б невтомно працювати протягом 320 років і нічого зі свого заробітку не витратити [2].

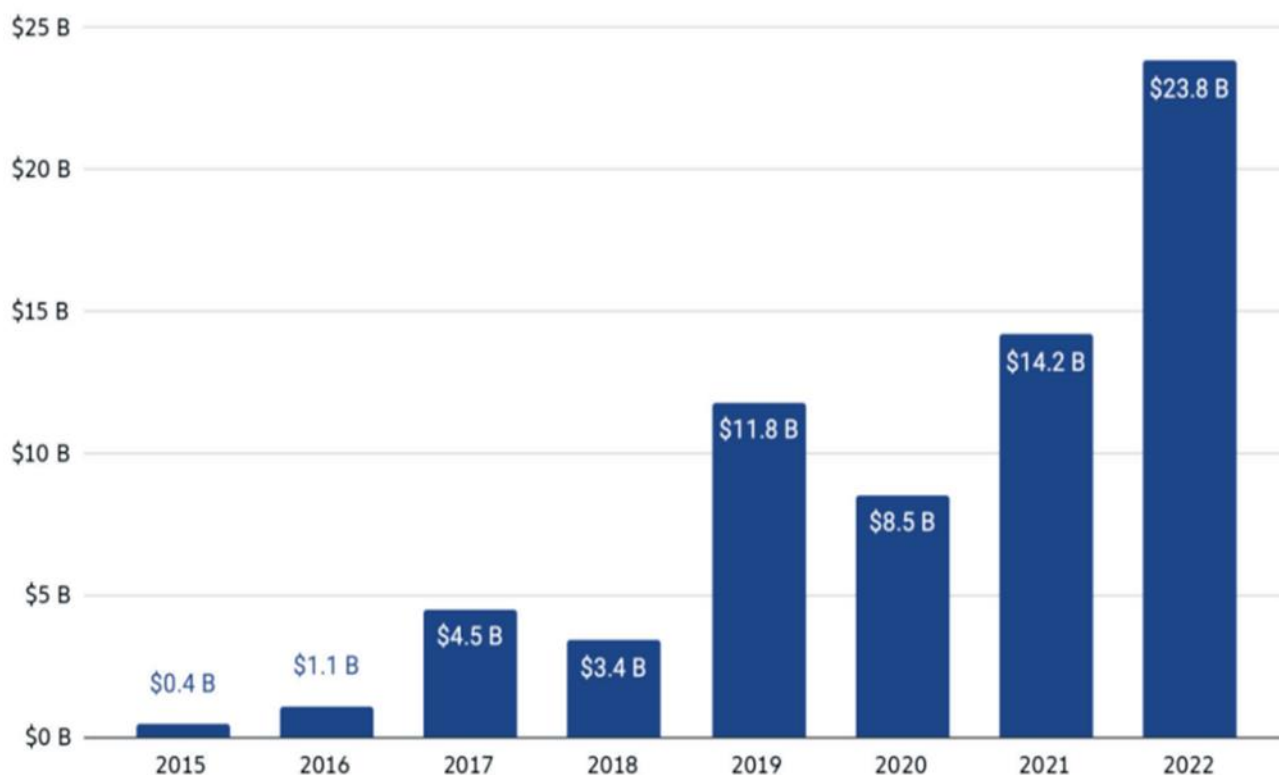

Рис. 1. Загальна сума криптовалюти, «відмитої» за рік [1; 4]

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)

Звертаючи увагу на те, що протягом 2022 р. через незаконні електронні адреси (тобто без забезпечення моніторингу операцій) було переведено криптовалюту на суму майже 23,8 млрд дол., що на 68,0% більше, ніж у 2021 році [4]. Станом на 2015 р. можна спостерігати непопулярність переказів криптовалюту, з кожним роком тенденція збільшувалася. Криптовалюта тісно пов'язана з корупцією. За допомогою електронних коштів можна легко й ефективно переводити кошти на офшорні рахунки.

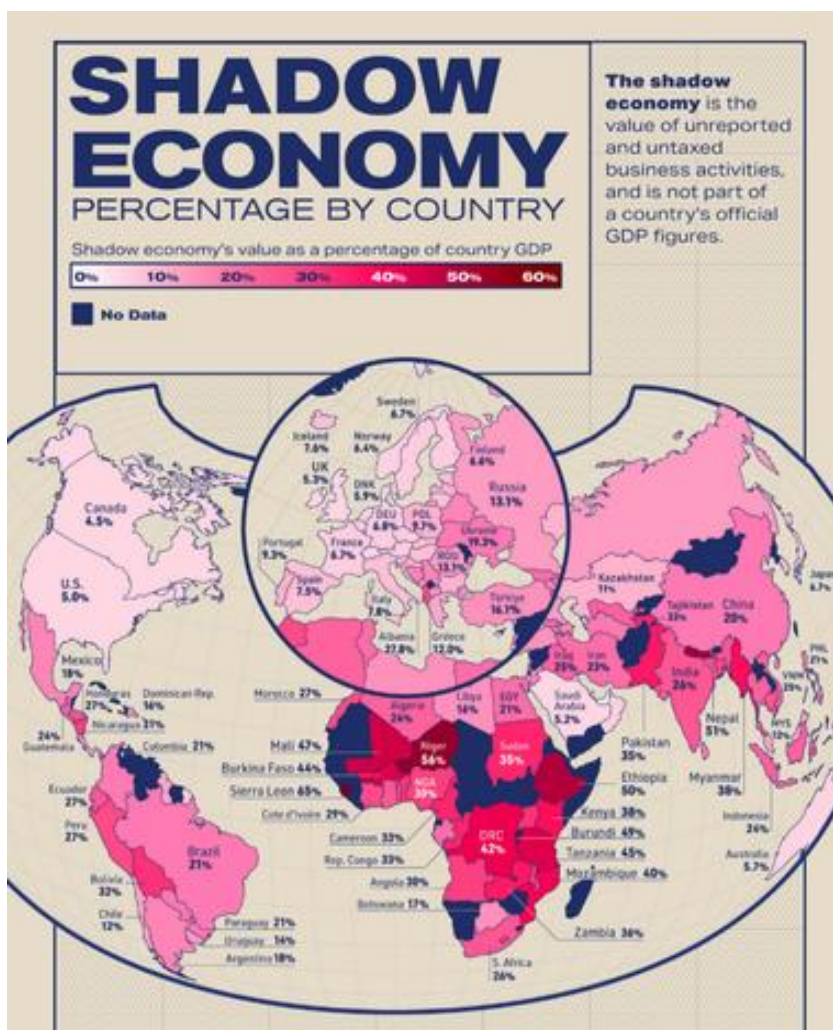

Рис. 2. Інфографіка тіньової економіки за 2023 рік [5]

За даними Visual Capitalist, перше місце за рівнем тіньової економіки займає країна в Західній Африці – Сьєрра-Леоне: 65% ВВП у 2023 році, що становить приблизно 4,1 млрд доларів США. Для порівняння, тіньова економіка США становить 5% ВВП. Україна має найбільший відсоток у Європі – 19,3% ВВП. Це

є серйозною проблемою для країни. Проте, враховуючи сьогоденні умови, це показує, що країна принаймні намагається вивести свої кошти і бізнеси з тіні та ефективно рухатися до ЄС. Для того щоб рівень тіньової економіки зменшився, багато хто вважає, що потрібно створювати нові закони, але насправді потрібно починати зі себе. Тобто з малого: якщо кожен бізнес – чи великий, чи маленький, чи мікро – почне ефективно сплачувати податки, офіційно працевлаштовувати співробітників, статистика зміниться на краще. На мою думку, протягом 10 років нашій країні вдасться зменшити рівень тіньової економіки.

Отже, результати дослідження засвідчують тісний взаємозв'язок між криптовалютою та тіньовою економікою, які функціонують у режимі взаємного підсилення та підтримки. Криптовалюта, незважаючи на свої безперечні технологічні переваги, зокрема високу швидкість транзакцій, криптографічну захищеність даних та можливість забезпечення анонімності користувачів, об'єктивно виступає каталізатором тіньових економічних процесів. Технологічні особливості блокчейн-систем, які первісно розроблялися для забезпечення фінансової незалежності та прозорості, парадоксальним чином створюють сприятливе середовище для здійснення нелегальних операцій, ускладнюючи роботу контролюючих органів та правоохоронних структур.

Для ефективного подолання окресленої проблематики недостатньо лише розробки та імплементації нових законодавчих актів, які на теоретичному рівні можуть забезпечити зменшення масштабів тіньової економіки. Вирішення даного питання потребує комплексного підходу, що включає підвищення рівня економічної свідомості суспільства, формування податкової культури бізнес-середовища та зміцнення етичної відповідальності як суб'єктів господарювання, так і громадян. Досвід високорозвинених країн світу свідчить про необхідність системної трансформації економічної культури та створення інституційних механізмів стимулювання легальної економічної діяльності. В умовах євроінтеграційних прагнень України критично важливим є впровадження

міжнародних стандартів регулювання ринку криптовалют, посилення контролю за фінансовими операціями та формування ефективної системи моніторингу цифрових активів, що дозволить мінімізувати їх використання у тіньовому секторі економіки.

Список використаних джерел

1. Каменський Д.В., Титаренко С.С. Віртуальні активи як інструмент легалізації майна, одержаного злочинним шляхом: порівняльно-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. С. 41-50. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/8-1.pdf>.
2. Про біткоїни та тіньові «заробітки» чиновників. LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/oleh_titamyr/482263_pro_bitkoini_tinovi_zarobitki.html.
3. Що таке біткоїн і як він працює: пояснюємо простими словами. ForkLog UA - Культовий журнал про біткоїн, технологію блокчейн та цифрову економіку. URL: <https://forklog.com.ua/exclusive/shho-take-bitkoyin-i-yak-vin-pratsyuye>.
4. Crypto Money Laundering: Four Exchange Deposit Addresses Received Over \$1 Billion in Illicit Funds in 2022. URL: <https://www.chainalysis.com/blog/crypto-money-laundering-2022>.
5. Visual Capitalist. URL: <https://www.visualcapitalist.com>.

Павловська С.В.,

здобувач освітнього рівня бакалавр

292 «Міжнародні економічні відносини»

Науковий керівник: **Грабчук О.В.,**

к.н.д.у., доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Державний університет «Житомирська політехніка»

НОВІ ВИКЛИКИ ТА АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України суттєво вплинула та перебудувала як економічний, так і правовий простір, створюючи безпрецедентні виклики для фінансових розслідувань. З одного боку, відбулося стрімке зростання фінансових злочинів, пов'язаних з розкраданням гуманітарної допомоги, військовим майном, нецільовим використанням держаних коштів на оборону, а також шахрайством, що часто маскується під волонтерську діяльність. З іншого боку, ефективність розслідувань знижується у зв'язку з обмеженням доступу до баз даних чи реєстрів. В таких умовах, традиційні підходи щодо фінансових розслідувань втратили свою ефективність, що зумовило нагальну потребу в швидкій та ефективній адаптації вже наявних механізмів, модернізації інструментів і процедур, розробці нових методів протидії фінансовим гібридним загрозам та забезпечення економічної безпеки в умовах підвищеного ризику та обмежених ресурсів. Українська влада запровадила дуалістичний підхід, одночасно спрощуючи процедури та посилюючи контроль за санкційною політикою та воєнною корупцією. Так, регуляторна база та система фінансового моніторингу були адаптовані НБУ для забезпечення фінансової стійкості в умовах війни та масового переміщення, що призвело до кодифікації гнучких, довгострокових правил у Постанові НБУ № 153 (набула чинності з 1 січня 2025 року), яка замінила початкові кризові заходи. Ці зміни передбачали суттєві спрощення процедур KYC/CDD для населення, зокрема, впровадження спрощеної ідентифікації покупців облігацій внутрішньої державної позики «Військових облігацій» для швидкого залучення коштів (із

застереженням про посилений моніторинг ризиків легалізації воєнних злочинів), а також дозвіл приймати прострочені ідентифікаційні документи та підвищення лімітів для віддаленої верифікації для підтримки внутрішньо переміщених осіб. Одночасно з цими послабленнями, НБУ посилив свою наглядову функцію, запровадивши особливий порядок нагляду, що демонструє гнучкість у методах перевірок з метою збереження контролю попри безпекові ризики [1]. Крім того, нагляд продовжують інші суб'єкти державного фінансового моніторингу, зокрема НКЦПФР, забезпечуючи загальну безперервність фінансового контролю.

У розвиток теми контролю за ризиками у воєнних умовах, правоохоронні органи, зокрема НАБУ та САП, сфокусували розслідування на типологіях фінансових злочинів, пов'язаних із державними ресурсами та міжнародною допомогою, що створює нові виклики для фінансових аналітиків. Основним пріоритетом стала корупція у сфері державних та військових закупівель, де основною схемою є штучне завищення цін через контрольовані фірми-посередники. Яскравим прикладом є справа щодо закупівель «Укрзалізниці» на суму 63,9 млн грн, де посадовці свідомо ігнорували ринкові ціни та вигідні пропозиції, а кошти виводилися на закордонні фіктивні компанії для легалізації. Крім того, прискорення оборонного виробництва породжує ризики, про що свідчать виявлені аудитором контракти на озброєння з різницею у ціні понад 5,4 млрд грн порівняно з найнижчими пропозиціями [2]. Друга значна типологія – зловживання гуманітарною та благодійною допомогою, що кваліфікується за ст. 201-2 ККУ, де зафіксовано понад 247 кримінальних проваджень. Наймасштабніша справа стосується фонду «Збережи Україну» (Save UA), службові особи якого підозрюються у привласненні та легалізації близько 400 млн грн (ймовірно до 1 млрд грн), зібраних як пожертви, шляхом їх перерахування на рахунки підконтрольних фіктивних ФОП та ТОВ [3]. Ці розслідування підкреслюють необхідність міжнародної співпраці, оперативного доступу до банківської таємниці та адаптації фінансового профілювання для

ефективного протистояння використанню «м'яких цілей» (благодійних фондів) для відмивання коштів. Продовженням цих викликів стають і операційні виклики через обмеження доступу до публічних реєстрів з міркувань безпеки, що значно уповільнило виявлення та арешт активів.

Таким чином, повномасштабна агресія російської федерації різко ускладнила фінансовий ландшафт України, спричинивши зростання фінансових злочинів і одночасно обмеживши можливості правоохоронців через технічні та оперативні бар'єри. У відповідь держава модернізує систему фінансового моніторингу, поєднуючи спрощення процедур для громадян із посиленням контролем за оборонними закупівлями, гуманітарною допомогою та санкційними ризиками. НБУ, НКЦПФР та інші органи посилюють нагляд, адаптують нормативну базу та впроваджують технологічні інструменти. У цих умовах важливого значення набувають міжнародна співпраця, доступ до даних і контроль активів, що формують основу стійкості фінансової безпеки України під час війни.

Список використаних джерел

1. Оновлено порядок організації виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду у сфері реалізації санкційної політики протягом дії воєнного стану. 23 грудня 2024 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/onovleno-poryadok-organizatsiyi-vikonannya-okremih-vimog-zakonodavstva-u-sferi-finansovogo-monitoringu-valyutnogo-naglyadu-naglyadu-u-sferi-realizatsiyi-sanktsiynoyi-politiki-protyagom-diyi-voyennogo-stanu>
2. Корупція у закупівлях продуктів під час війни: слідство завершено. 17 грудня 2024 р. URL: <https://nabu.gov.ua/news/koruptciia-u-zakupivliakh-produktiv-pid-chas-viyiny-slidstvo-zaversheno/>
3. Справа по розкраданню коштів та гуманітарної допомоги в сумі близько 400 млн. грн. близька до завершення. Україна кримінальна. 31 жовтня 2024 р. URL: <https://cripo.com.ua/news/crime/sprava-po-rozkradannyu-koshtiv-ta-gumanitarnoyi-dopomogy-v-sumi-blyzko-400-mln-grn-blyzka-do-zavershennya/>

Палагусинець Р.В.,

доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук,
доцент, заступник Постійного представника
України при міжнародних організаціях у Відні

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

Будівництво є важливою складовою інфраструктурного розвитку та економічного прогресу кожної держави. Однак процеси, що супроводжують здійснення будівельних робіт, нерідко зіштовхуються з численними правопорушеннями, які можуть суттєво вплинути на ефективність і безпеку цієї галузі. Недосконалість нормативно-правових актів та організаційних механізмів, що регулюють будівельну діяльність, спричиняють наявність прогалин у контролі за виконанням норм і стандартів. Це веде до порушень, які загрожують не лише фінансовим інтересам, але й безпосередньо життю і здоров'ю людей. У зв'язку з цим постає питання вдосконалення системи правової відповідальності за порушення у будівництві.

В Україні відповідальність за правопорушення в сфері будівництва регулюється низкою нормативно-правових актів, що визначають основи правового регулювання будівництва, а також механізми контролю та відповідальності. Ці нормативні документи охоплюють різні аспекти будівельної діяльності, починаючи від проектування та планування до виконання робіт та введення об'єктів в експлуатацію.

Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [1] відіграє ключову роль у регулюванні відповідальності за порушення в сфері будівництва, встановлюючи чіткі норми для притягнення до адміністративної відповідальності. Зокрема, він визначає санкції за порушення будівельних норм, стандартів та правил, а також за невиконання вимог дозвільних процедур. КУпАП передбачає різні види покарань, включаючи штрафи, попередження та тимчасове позбавлення прав на виконання будівельних робіт. Крім того, він

встановлює механізми для контролю за дотриманням вимог на всіх етапах будівельної діяльності. Зокрема, стаття 96 «Порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва» КУпАП визначає адміністративну відповідальність за порушення встановлених вимог у процесі нового будівництва, реконструкції, реставрації або капітального ремонту об'єктів та споруд. Це включає порушення будівельних норм, стандартів, проектних рішень, а також виконання робіт без належного повідомлення або без відповідних дозволів. А саме, у разі повторних порушень протягом року, передбачено накладення штрафів на громадян від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб – від трьохсот до п'ятисот мінімумів. Крім того, передбачено штрафи за виконання підготовчих робіт без подання обов'язкового повідомлення, а також за недостовірні дані в повідомленнях щодо початку будівельних робіт. Окремо регулюється питання щодо експлуатації об'єктів, не прийнятих в експлуатацію, та ненадання інформації про передачу прав на будівництво чи зміну підрядників, що також підлягає адміністративним санкціям. Поряд з тим, стаття 152 КУпАП «Порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій населених пунктів» регулює порушення встановлених державних стандартів, норм і правил, що стосуються благоустрою населених пунктів, а також правил організації благоустрою територій цих населених пунктів.

Кримінальний кодекс України (ККУ) [2] містить положення, що визначають відповідальність за порушення законодавства у сфері будівництва, що може призвести до кримінальних санкцій. Зокрема, статті, що стосуються недотримання вимог будівельних норм і стандартів, передбачають серйозні наслідки, включаючи штрафи, арешт чи позбавлення волі для осіб, чия діяльність призводить до великих матеріальних збитків або загрози життю та здоров'ю громадян. Кримінальна відповідальність також охоплює випадки, коли порушення будівельних норм супроводжуються фальсифікацією документів або

використанням неякісних будівельних матеріалів, що може спричинити руйнування об'єктів або аварійні ситуації. Відповідно до ККУ, за порушення норм будівництва, що призвели до катастрофічних наслідків, винні особи можуть бути засуджені до значних термінів ув'язнення. У випадках, коли порушення норм будівництва не призводить до тяжких наслідків, застосовуються менш суворі покарання, такі як штрафи або обмеження волі. ККУ також передбачає відповідальність за недбальство при виконанні будівельних робіт, коли така неухважність призводить до серйозних наслідків для суспільства чи навколишнього середовища.

Так, стаття 275 «Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд» ККУ визначає відповідальність за порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції та експлуатації будівель і споруд. Зокрема, йдеться про порушення, допущені на етапах розробки, конструювання, виготовлення або зберігання продукції, а також під час проектування чи будівництва, які можуть призвести до загрози загибелі людей, настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілих. Відповідальність покладається на особу, яка зобов'язана дотримуватися цих правил, та вчинення таких правопорушень має кримінальні наслідки.

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [3] встановлює основні принципи і вимоги для організації містобудівного процесу та визначає відповідальність за порушення у цій сфері. Він охоплює питання планування, проектування, будівництва, реконструкції, реставрації та експлуатації будівель і споруд, а також регулює питання надання дозволів на будівництво та введення об'єктів в експлуатацію. Закон передбачає заходи для забезпечення безпеки, екологічної сумісності та збереження культурної спадщини в процесі будівництва. У контексті відповідальності за правопорушення в сфері будівництва, закон визначає адміністративні та кримінальні санкції за порушення містобудівних норм і стандартів. Зокрема,

відповідальність може настати за незаконне будівництво без необхідних дозволів, порушення вимог проектування та безпечної експлуатації об'єктів. Закон також вводить механізми контролю за дотриманням вимог містобудівного законодавства на всіх етапах будівництва. Таким чином, він забезпечує правову основу для регулювання та моніторингу містобудівної діяльності, сприяючи дотриманню встановлених норм і стандартів у будівельній сфері. Важливим документом, що регламентує питання відповідальності в сфері будівництва, є Закон України «Про охорону праці» [4]. Цей закон встановлює правові, організаційні та соціальні основи охорони праці в Україні, зокрема в галузі будівництва. Він визначає вимоги до безпеки праці на будівельних майданчиках, відповідальність за порушення норм і стандартів охорони праці, а також механізми їхнього контролю.

Нормативно-правові засади відповідальності у сфері будівництва в Україні охоплюють різноманітні документи, які регулюють безпеку, стандарти і норми на всіх етапах будівельного процесу.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
4. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

Панченко О.С.,
асистент кафедри міжнародних відносин і політичного
менеджменту факультету національної безпеки,
права та міжнародних відносин
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ УГОД ПРО ВІЛЬНУ ТОРГІВЛЮ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ВІДБУДОВИ

Повномасштабна війна довела, що здатність України протистояти агресії та забезпечувати подальшу відбудову безпосередньо залежить від глибини її інтеграції у світові ринки. У цьому ракурсі роль угод про вільну торгівлю перестає бути питанням лише економічної вигоди та набуває геополітичного значення, стаючи критично важливим інструментом забезпечення економічної безпеки, яка сьогодні перебуває під безпрецедентним тиском через системне руйнування основних фондів.

Згідно з офіційними даними пряма шкода, завдана інфраструктурі та фізичним активам України внаслідок війни, сягнула майже 176 мільярдів доларів США. Загальна вартість відновлення та реконструкції оцінюється у 524,0 мільярди доларів США упродовж 10 років [4].

Для оцінки можливостей національної економіки щодо вирішення такої задачі самотужки достатньо провести нескладні порівняння. Показники (номінальний ВВП України - 190,74 млрд дол. США та граничний обсяг дефіциту державного бюджету на 2025 рік - 36,44 млрд дол. США) свідчать про те, що масштаби руйнувань у 2,8 рази перевищують можливості національної економіки до самовідтворення, створюючи реальну загрозу довгострокової деіндустріалізації та втрати економічного суверенітету [5]. Потенційні ризики подальшої руйнації залишаються надзвичайно високими, особливо в контексті енергетичної безпеки.

В умовах, коли потреби у фінансуванні відбудови в декілька разів перевищують ВВП країни, зони вільної торгівлі мають трансформуватися з інструментів комерції в інструменти безпеки та залучення ресурсів.

Головним документом є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, детальний аналіз тексту якої дозволяє виокремити Розділ IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», а саме Главу 8 «Державні закупівлі», як ключовий механізм інтеграції України у європейські фонди відновлення. Стаття 151 Угоди зобов'язує сторони надавати товарам і послугам іншої сторони режим, не менш сприятливий, ніж власним. У поєднанні зі статтею 148, яка вимагає прозорості тендерних процедур, ці норми фактично легалізують доступ європейських компаній до українських проєктів відбудови за кошти ЄС через систему Prozorro. Це зводить на нівець ризики корупції та дозволяє використовувати європейські кошти безпосередньо в Україні без створення складних паралельних структур управління, що є критично важливим для оперативного реагування на руйнування інфраструктури [1].

Вагомим інструментом для залучення приватного капіталу є оновлена Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою. Модернізований текст угоди містить розширену Главу 17 «Інвестиції», де стаття 17.9 гарантує інвесторам мінімальний стандарт поведінки, що включає повний захист і безпеку. Це положення надає канадським інвесторам юридичні гарантії на рівні міжнародного звичаєвого права, що є вагомим аргументом для входу інвестиційних фондів у країну з високими безпековими ризиками. Стаття 18.3 Глави 18 «Транскордонна торгівля послугами» зобов'язує сторони надати послугам або постачальникам послуг іншої сторони режим не менш сприятливий, ніж той, який вони надають за подібних обставин своїм власним послугам і постачальникам послуг. Враховуючи масштаби руйнувань житлового фонду, можливість залучення провідних світових фахівців до проектування без необхідності їх фізичної присутності та відкриття офісів в Україні значно пришвидшує підготовчі етапи відбудови [2].

Щодо фізичного відновлення об'єктів, важливу роль відіграє співпраця з Туреччиною. В цьому контексті пришвидшення процесу ратифікації Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки є критично важливим кроком для мінімізації собівартості відновлювальних робіт,

оскільки скасування ввізних мит на турецькі будівельні матеріали (цемент, скло, металоконструкції) та будівельну техніку дозволить суттєво зекономити бюджетні та донорські кошти під час реалізації масштабних інфраструктурних проєктів. Положення угоди про лібералізацію ринку будівельних послуг створюють умови для залучення турецьких підрядників, які здатні реалізовувати амбітні інфраструктурні задуми у стислі терміни, що є критичним для відновлення логістики [3].

Чинні угоди про вільну торгівлю з країнами світу наразі виконують функцію «гуманітарного коридору» для українського експорту, але ще не стали драйвером повоєнного відновлення. Практика показує, що головним гальмом інтеграції є не мита, а технічні регламенти, санітарні норми та складність адміністрування правил походження товарів.

Відсутність Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (далі – угода АСАА), яка має стати частиною Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і спростити доступ українських промислових товарів на ринок Європи, усуваючи необхідність повторної сертифікації, до цього часу змушує проводити подвійну сертифікацію будівельних матеріалів, що робить відбудову дорожчою та уповільнює її.

Тому існує нагальна необхідність у форсуванні Україною підписання Угоди АСАА з ЄС, що дозволить українським виробникам обладнання, будматеріалів та техніки продавати товари в ЄС без проходження дороговартісної та тривалої повторної сертифікації за кордоном. Це критично для залучення інвесторів, які хочуть розмістити заводи в Україні. Але це, не політична декларація, а кропіткий суто технічний процес, який має довести, що українська система контролю безпеки товарів працює так само надійно, як і європейська. Тут Україні доцільно було б не намагаться охопити все одразу, а сконцентрувати законодавчі зусилля на пріоритетних секторах.

Як фактор інвестиційної привабливості Україна може запропонувати себе як дешевий виробничий майданчик на кордоні з ЄС, з урахуванням оптимізації часу доставки у порівнянні, наприклад, з Китаєм, що є критично важливим для

автомобільної промисловості та електроніки. Україна також має потенціал для виробництва «зеленого» водню та біометану, а також значну частку атомної енергетики, яка визнана в ЄС умовно чистою.

Час припинити сподіватися лише на те, що розвинуті країни світу та Європа купуватимуть українські товари зі співчуття чи задля підтримки у війні. Коли угоди про вільну торгівлю набули геополітичного значення та перетворились на інструмент економічної безпеки та залучення інвестицій, їхня ефективність залежить від швидкості подолання Україною технічних бар'єрів та створення нею «виробничого цеху» на кордоні з ЄС, забезпечуючи сталу основу для відбудови.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_001-23#Text

3. Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки. <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=a584be2b-268e-4c61-b0fa-489b49dbb9fd&tag=UгодаProVilnuTorgivliuMizhUriadomUkrainiTaUriadomTuretskoiRespubliki>

4. Звіт Світового банку, Уряду України, Європейського Союзу та Організації об'єднаних націй (лютий 2022 р. – грудень 2024 р.). <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

5. Дані Державної служби статистики України щодо основних макроекономічних показників (статистичні дані, оприлюднені у липні 2025 року). <https://stat.gov.ua/uk/node/5732>

Півненко О.С.,

к. держ. упр.

Головне управління Національної гвардії України

Бєлай С.В.

д. держ. упр., професор

Національна академія Національної гвардії України

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ЩОДО ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Сьогоднішня суспільно-політична обстановка в Україні доводить слабку результативність державного управління процесами врегулювання кризових явищ в умовах подолання наслідків воєнних дій. Доведено, що існуючі механізми державного реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці України, мають відносно слабку ефективність та потребують подальшого наукового розвитку [1].

Законом України «Про національну безпеку» визначено, що загрозами національній безпеці України є явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [2]. Отже, до основних загроз національній безпеці України доречно віднести потенційні та реальні наслідки воєнних дій, подолання яких вимагає дієвих рішень, що містять координацію зусиль уряду, міжнародних організацій, громадських організацій і приватного сектору. Широкомасштабна агресія РФ проти нашої держави призвела до значних руйнувань виробничого капіталу та інфраструктури, спричинила людські втрати та соціальні потрясіння. Тому шляхи подолання наслідків воєнних дій мають бути гнучкими та адаптивними до змінних умов на місцях, враховувати культурні та соціальні особливості й мати інноваційну складову [3].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваціями є новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології,

продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [4].

Відповідно до чинного законодавства [4] та попередніх досліджень [1] державну інноваційну політику у сфері подолання наслідків воєнних дій в Україні можливо реалізувати за допомогою таких дій, як: зосередитись на інноваційних шляхах розвитку економіки України у сфері подолання наслідків воєнних дій; визначити основоположні державні пріоритети інноваційного розвитку сфери подолання наслідків воєнних дій; розробити нормативно-правову базу у сфері діяльності інноваційного сектору для подолання наслідків воєнних дій в Україні; забезпечити умови для збереження, розвитку і використання науково-технічного та інноваційного потенціалу регіонів держави з метою подолання наслідків воєнних дій; сприяти взаємодії між наукою, освітою, промисловістю та фінансово-кредитним сектором у сфері розвитку інновацій для подолання наслідків воєнних дій; ефективно використовувати ринкові механізми для просування інновацій та підтримки підприємництва в науково-дослідному та виробничому секторах економіки з метою подолання наслідків воєнних дій; реалізувати заходи з підтримки міжнародного науково-технічного співробітництва, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та просування на зовнішні ринки з метою подолання наслідків воєнних дій; впровадити фінансову допомогу, сприятливу кредитну, податкову та митну політику в інноваційному секторі для подолання наслідків воєнних дій; стимулювати розвиток інноваційної інфраструктури на центральному та регіональному рівнях з метою подолання наслідків воєнних дій; запровадити інформаційну підтримку тематики інноваційної діяльності з метою подолання наслідків воєнних дій; розвивати людські ресурси (підготовка кадрів) в інноваційному секторі економіки для подолання наслідків воєнних дій [1].

Встановлено, що державне регулювання інноваційної діяльності у сфері

подолання наслідків воєнних дій в Україні має здійснюватися шляхом реалізації таких заходів, як: встановлення та підтримка пріоритетних напрямків інноваційної діяльності у сфері подолання наслідків воєнних дій; розробка та реалізація державних, галузевих, регіональних та місцевих інноваційних цільових програм розвитку у сфері подолання наслідків воєнних дій; формування нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки та стимулювання інновацій з метою подолання наслідків воєнних дій; захист прав та інтересів учасників інноваційної діяльності у сфері подолання наслідків воєнних дій; фінансова підтримка держави для реалізації інноваційних проєктів у сфері подолання наслідків воєнних дій; заохочення комерційних банків та інших фінансових установ для фінансування інноваційних проєктів з метою подолання наслідків воєнних дій; створення пільгового режиму оподаткування для суб'єктів інноваційної діяльності у сфері подолання наслідків воєнних дій; підтримка функціонування та розвитку сучасних інноваційних інфраструктур у сфері подолання наслідків воєнних дій [1].

Таким чином, для подолання наслідків воєнних дій в Україні запропоновано розробити інноваційні й ефективні економічний, організаційний та правовий механізми реалізації державної політики основними інноваційними компонентами. Основними складовими цієї стратегії можуть бути: реабілітація та соціальна інтеграція постраждалих; економічне відновлення та розвиток; покращення інформаційно-аналітичної підтримки; юридична допомога та правова підтримка; міжнародна співпраця тощо [5].

Підсумовуючи визначимо, що механізми реалізації державної політики у сфері подолання наслідків воєнних дій в Україні повинні містити комплекс структур, процедур та процесів, що забезпечують ефективну координацію та виконання завдань на різних рівнях державного управління. Напрями подальших наукових розвідок будуть спрямовані на удосконалення складових зазначених механізмів.

Список використаних джерел

1. Півненко О.С. Механізми реалізації державної політики подолання наслідків воєнних дій в Україні : дис ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.05 ; Житомир : Житомирська політехніка, 2025. 214 с.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
3. Белай С.В., Писаревський С.В., Ковальчук Ю.І. Розвиток державно-приватного партнерства у сфері логістичного забезпечення сил безпеки і оборони України в умовах релокації бізнесу. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія».* 2024. № 8(26) 2024. С. 249-262.
4. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04 липня 2002 року № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
5. Белай С.В., Півненко О.С. До питання розвитку механізмів реалізації державної політики у сфері подолання наслідків воєнних дій в Україні. *Закарпатські правові читання. Релокація в умовах екстраординарних правових режимів* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 25–26 квітня 2025 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 46–49.

Покотило М. Ю.,

здобувач освітнього рівня бакалавр

292 «Міжнародні економічні відносини»

Науковий керівник: **Гребчук І.Л.,** д.е.н., доцент,

завідувач кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту

Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ ЕГМОНТСЬКОЇ ГРУПИ У ПРОТИДІЇ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Егмонтська група є важливою інституцією для міжнародної фінансової безпеки, адже вона об'єднує підрозділи фінансової розвідки для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Діяльність цієї групи полягає у покращенні співробітництва між країнами через обмін інформацією та досвідом та підтримку впровадження міжнародних стандартів через резолюції ООН та рекомендації FATF. Структуру ЕГ становлять: Голова ЕГ, Комітети, Робочі групи та Секретаріат [1].

З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію України, всі структури та групи внесли корективи до своїх повноважень. Егмонтською групою підрозділів фінансової розвідки було застосовано контрзаходи щодо одного з її членів – підрозділу фінансової розвідки РФ – росмоніторингу. Росія не може продовжувати свою участь в Егмонтській групі, адже саме через обхідні канали, офшорні рахунки, підставні компанії у третіх країнах фінансується війна в Україні, що суперечить принципам групи.

У 2022 році голова Егмонтської групи оприлюднила заяву у якій виразила глибоку стурбованість щодо руйнівних наслідків російської агресії проти України та негативним впливом війни на Державну службу фінансового моніторингу України. Заява містить інформацію, що події у нашій державі перешкоджають спільним зусиллям у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Виходячи з цього, вирішено застосувати такі заходи до росфінмоніторингу:

- «Позбавити росфінмоніторинг права проведення засідань Егмонтської групи.
- Позбавити росфінмоніторинг можливості займати формальні керівні, консультативні і представницькі посади в Егмонтській групі.
- Позбавити росфінмоніторинг привілеїв фізично бути присутніми на засіданнях Егмонтської групи і можливості брати участь у проєктах. Росфінмоніторингу буде дозволено відвідувати засідання лише віртуально, якщо така можливість буде надана організатором таких засідань.
- Розірвати договір з надання матеріальної підтримки росфінмоніторингом Секретаріату Егмонтської групи.
- Призупинити членські внески росфінмоніторингу (включаючи ті, які здійснюються від його імені).
- Призупинити виконання корпоративних зобов'язань росфінмоніторингу з розрахунку на те, що виплати відновляться після завершення поточної кризи» [2].

Такі рішення є важливими для підтримки України, адже не дають можливості російській стороні знаходити нові шляхи обходу санкцій, отримувати важливу інформацію від фінансових розвідок інших країн, використовувати міжнародні канали для тіньових операцій та іншого.

Існування подібних інституцій є надзвичайно позитивним фактором, адже об'єднує у співпраці різні країни задля подолання спільної проблеми – фінансування тероризму та угруповань, що можуть нести загрозу для національної безпеки країн світу. Егмонтська група забезпечує швидкий обмін інформації між розвідками, боротьбу з відмиванням коштів, міжнародну координацію у виявленні злочинів та підтримку санкційних режимів та блокуванні активів, які є незаконними. Саме тому, Егмонтська група – важлива платформа, що робить глобальну фінансову систему більш прозорою, захищеною та стійкою до фінансових загроз.

Список використаних джерел

1. FATF в Раді Безпеки ООН. Financial Abuse Prevention Software Solutions.
URL: <https://finap.com.ua/fatf-egmont-group-interpol-ta-unodc-posibnyk-dlya-krayin-shhodo-posylennya-spivpratsi-u-protydiyi-vidmyvannyu-koshtiv/> (дата звернення: 23.11.2025).
2. Егмонтська група підрозділів фінансової розвідки застосовує контрзаходи щодо росфінмоніторингу. Access Denied. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Ehmontska-hrupa-pidrozdiliv-finansovoi-rozvidky-zastosovuie-kontrzakhody-shchodo-rosfinmonitorynhu.html> (дата звернення: 23.11.2025).

Попович Н.В.,
асистент кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Державного університету «Житомирська політехніка»

**СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ
ІРЕДЕНТИЗМУ В УКРАЇНІ**

Іредентизм, як складне й багатозначне явище, пройшов довгий шлях еволюційних трансформацій: від об'єднавчої етноутворюючої концепції у ХІХ ст. до відвертого територіального експансіонізму в ХХІ. Змінювалося концептуальне та ідеологічне наповнення іредентистських конфліктів та відповідно змінювалася оцінка та підходи до трактування цього явища в науковій та публіцистичній літературі.

Мета даної наукової розвідки полягає у бібліографічному аналізі наукових досліджень іредентизму в українському академічному просторі та визначенні особливостей сучасного наукового дискурсу.

Волкер Коннор, Ернест Гелнер, Дональд Горовіц одними з перших розпочали систематичне вивчення етнічності, націоналізму, іредентизму та територіальних претензій ще в другій пол. ХХ ст. Згодом, іредентизм, через значну кількість окремих випадків для емпіричного вивчення, став об'єктом дослідження для багатьох науковців за кордоном. Однак, для української науки іредентизм довгий час залишався не досліджуваною темою, його ототожнювали з сепаратизмом, етнорухами, територіальними конфліктами.

Практичної цінності та актуальності іредентизм для українських наукових кіл отримав після 2014 р., коли росія анексувала АР Крим, апелюючи до традиційного іредентистського наративу - захисту спорідненої етнічної групи. Експансія Криму та військові дії на Сході України створили новий "іредентистський прецедент", який суттєво змінив академічний дискурс не лише в Україні, але й в закордонних наукових розвідках, зокрема дослідження почали зосереджуватися на російському іредентизмі як ключовій загрозі міжнародній безпеці, трансформації кордонів у Європі, «захисті співвітчизників» як доктрині. Іредентизм почали розглядати не лише як етнополітичний процес, а і як інструмент сучасної зовнішньої політики.

Акт російської агресії по відношенню до України сприяв тому, що з'явилася велика кількість наукових праць вітчизняних дослідників про «русский мир» як ідеологічний базис російського іредентизму, наративи «захисту співвітчизників за кордоном», легітимаційні наративи анексії, безпекові наслідки нового іредентизму, почали вивчати потенційні майбутні зони іредентизму рф [1, 2].

Українську наукову базу вивчення іредентизму останніми роками збагатили такі вітчизняні науковці: Н. Горло, В. Горбулін, О. Андрощук, М. Обушний, В. Слюсар та ін. Н. В. Горло досліджує іредентизм в контексті змін парадигми міждержавних відносин та визначає функціональні моделі політики іредентизму[3], окрім того, науковиця формалізує поняття «іредентизму», визначає його дефініцію та збагачує методологію, визначає його особливості, які відділяють його від інших відцентрових рухів, в тому числі сепаратизму та сецесії, визначає різновиди іредентизму, зокрема характеризує західний та

східний типи, аналізує етапність іредентистських політик. Загалом, праці Н. В. Горло збагатили вітчизняний науковий простір теоретико-методологічною базою та інструментами дослідження іредентистської політики.

У праці В. П. Горбуліна «Світова гібридна війна: український фронт (2017)», досліджується комплексний підхід до агресії проти України: військовий, політичний, інформаційний, соціальний тощо. Проаналізовано передумови, структури й методи агресії – серед яких, у контексті сучасних геополітичних ризиків, можуть розглядатися елементи іредентистських політик: претензії на території, маніпуляції з історичною пам'яттю, інформаційні кампанії [4].

Олександр Андрощук багато років займається дослідженням етнічного та політичного регіоналізму та історіографії. Його праці присвячені особливостям виникнення та функціонування русинства, механізмам активізації етнічної мобілізації, що є базовими елементами аналізу передумов іредентистських рухів [5].

Дослідження М. Обушного пояснюють як сепаратизм в Україні, впершу чергу на Донбасі, переходить у фазу конфліктизації – тобто перетворюється з політичних вимог на збройний та соціально-політичний конфлікт. Микола Обушний розкриває механізми сепаратизму та визначає особливості, через які сепаратизм може перетворюватися на іредентизм [6].

В. М. Слюсар - один з не великої кількості українських дослідників, який прямо використовує дефініцію «іредентизм», і аналізує не лише природу іредентистських конфліктів, але й досліджує засоби та механізми їх вирішення, в тому числі такі як медіація, культурні чинники, історична пам'ять [7].

Федір Турченко – відомий український історик та громадський діяч зробив корпусне дослідження генези українсько-російських відносин в контексті російської експансіоністської політики. Зокрема розглянув обставини появи російського імперського проєкту «Новоросія», який корелюється з фактичною доктриною зовнішньої політики – «руським миром». Науковець разом з співавтором Г. Ф. Турченко, визначає особливості російської політики щодо українських земель в різні історичні періоди та аналізує витoki і особливості новітньої російсько-української війни [8].

Сучасний стан досліджень іредентизму в Україні демонструє поступове, але стрімке становлення цього напрямку як важливої складової політичної науки, етнополітології та національної безпеки. Якщо ще донедавна явище іредентизму залишалося периферійним у вітчизняній академічній традиції та часто ототожнювалося із суміжними поняттями – сепаратизмом, автономізмом чи територіальними конфліктами, – то після 2014 року воно отримало вагому емпіричну базу та актуальність, що стимулювало появу нових системних досліджень.

Російська агресія проти України, анексія Криму та створення штучних «іредентистських» наративів про «захист співвітчизників» стали каталізатором переосмислення теоретичних підходів, збагачення поняттєво-термінологічної бази та формування нових дослідницьких напрямів. Українські вчені – Н. Горло, В. Слюсар, М. Обушний, О. Андросчук та інші – активно долучилися до розвитку вітчизняної іредентистської проблематики, запропонували як теоретичні моделі, так і практичні інструменти аналізу сучасних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Плохій С. Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні / С. Плохій ; пер. з англ. В. Євменова, Є. Євменова. – Харків : Фоліо, 2023. – 308 с.
2. Adams, A. S. 2023. “War and Peace: Orthodox Icons and Putin's Politics of the Sacred.” *Slavic Review* **82**, no. 2: 447–473
3. Горло Н.В. Функціональні та концептуальні моделі політики іредентизму/ Н.В. Горло. Дис. на здобуття наук. ступ. д-ра політ. наук; спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Запоріжжя, 2019. – 421 с
4. Горбулін, В. П. (ред.). (2017). *Світова гібридна війна: український фронт*. – Харків: Фоліо. ISBN 978-966-03-7760-8.
5. Андросчук, О. (2018). «Переозначення регіону: конструювання образів регіонів України в обласних газетах початку 1990-х років» // *Регіональна історія України. Збірник наукових статей*, № 12.

6. Обушний, М. І. (2021). Особливості конфліктизації сепаратизму в сучасній Україні. *Українознавчий альманах*, (29), 112–123. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.16>

7. Слюсар В.М., Мосієнко О.В., Слюсар М.В. Історична пам'ять як чинник медіації для розв'язання іредентичних конфліктів в світі. *Society and Security*. 2024. № 1 (2). С. 59-63 URL: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-1\(2\)-59-63](https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-59-63)

8. Турченко, Ф. Проект "Новоросія" і новітня російсько-українська війна / Ф. Г. Турченко, Г. Ф. Турченко; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: [Ін-т історії України НАН України], 2015. – 165 с. : карти. – (Студії з регіональної історії: степова Україна). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004242>

Прокопчук М.Л.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії
за спеціальністю КЗ «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»

Науковий керівник: **Сергієнко Л.В.,**

д.н.з.держ.упр., доцент, декан факультету
національної безпеки, права та міжнародних відносин
Державний університет «Житомирська політехніка»

УПРАВЛІННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Цифрові технології стали трансформаційним чинником у сфері антитерористичної безпеки, суттєво змінюючи як методи здійснення терористичних актів, так і підходи до їх попередження. Активне впровадження цифрових платформ, соціальних мереж, криптовалют, месенджерів та систем штучного інтелекту створює новий рівень можливостей для правоохоронних органів, але водночас надає терористичним організаціям інструменти для конспіративної діяльності, фінансування та координації атак. Особливу загрозу становить розвиток криптовалютних технологій, які забезпечують анонімність

фінансових операцій та ускладнюють відстеження руху коштів, призначених для фінансування тероризму. За оцінками міжнародних експертів, обсяги використання криптовалют терористичними організаціями зростають експоненційно, створюючи нові виклики для фінансового моніторингу та міжнародної координації. В умовах цифровізації управління антитерористичною безпекою набуває критичної важливості, оскільки виникає потреба у розробці нових механізмів виявлення, запобігання та реагування на загрози, для яких характерними є високий рівень технологічності, транскордонність та складність ідентифікації.

Цифрова трансформація суспільства, попри переваги у вигляді швидкої комунікації, доступності інформації та глобальної connectivity, створює низку критичних викликів для забезпечення антитерористичної безпеки. Розширення цифрового простору та інтеграція новітніх технологій надають терористичним організаціям нові інструменти для координації, фінансування, пропаганди та вербування. За даними Глобального індексу тероризму 2024 року, використання цифрових платформ терористичними угрупованнями зросло на 73% порівняно з 2020 роком, що демонструє стрімку адаптацію терористів до цифрового середовища. Особливу тривогу викликає використання соціальних мереж та месенджерів для радикалізації молоді – понад 60% випадків самостійної радикалізації у 2023-2024 роках відбулися через онлайн-платформи [1].

Дослідження ООН з питань боротьби з тероризмом вказують на тенденцію до цифровізації терористичної діяльності. Понад 85% терористичних організацій активно використовують зашифровані комунікації для планування атак, а 45% злочинів, пов'язаних з фінансуванням тероризму, здійснюються через криптовалюту та цифрові платіжні системи [2]. Таким чином, цифрові технології стають не лише інструментом соціального прогресу, а й засобом організації, координації та здійснення терористичних актів. Паралельно змінюється характер самих загроз – окрім традиційних форм тероризму, з'являються кібертероризм, цифрова пропаганда екстремізму, автоматизоване поширення радикального

контенту та використання дронів і ШІ для підготовки атак. Такі інструменти ускладнюють виявлення загроз, а традиційні методи оперативної роботи стають недостатніми для ефективної протидії.

Сукупність цих факторів формує комплекс викликів для держави, що вимагають стратегічних рішень у сфері антитерористичної безпеки. У відповідь на зростання цифровізації терористичної діяльності дедалі важливішим стає використання передових цифрових технологій як інструментів підсилення антитерористичного потенціалу держави. Цифровізація не лише створює ризики, а й відкриває можливості для формування більш ефективної системи протидії тероризму, заснованої на превентивному підході, оперативному виявленні загроз та аналітичній підтримці рішень правоохоронних органів.

Системи на базі штучного інтелекту, машинного навчання та Big Data забезпечують постійний моніторинг цифрового простору та раннє виявлення ознак терористичної діяльності. Вони дозволяють аналізувати великі обсяги даних з соціальних мереж, форумів, месенджерів для виявлення підозрілих паттернів поведінки, радикального контенту та потенційних терористичних мереж.

В Україні Служба безпеки застосовує комплексні аналітичні системи для моніторингу цифрового середовища, що підвищує здатність держави виявляти терористичні загрози на ранніх стадіях та запобігати їх реалізації. Важливим напрямом є впровадження цифрових рішень для автоматизації аналізу загроз.

До таких інструментів належать системи розпізнавання обличчя у публічних місцях, автоматизовані платформи аналізу фінансових транзакцій для виявлення схем фінансування тероризму, технології blockchain для відстеження криптовалютних операцій та системи предиктивної аналітики для прогнозування можливих атак. Їхня інтеграція дозволяє спецслужбам значно скоротити час на обробку оперативної інформації, підвищити точність оцінювання загроз і створити комплексну картину терористичних мереж та їхньої діяльності.

Особливої уваги заслуговує міжнародна координація у сфері фінансового моніторингу та боротьби з відмиванням коштів, що використовуються для фінансування тероризму. За результатами аналізу засідання комітетів Європарламенту (ECON та LIBE) та рішення Єврокомісії, Росія потрапляє до Групи III списку високоризикованих країн (Delegated Regulation (EU) 2016/1675). Це категорія держав, які не просто мають проблеми, а становлять загрозу світовій системі. Тепер РФ стоїть в одному ряду з Північною Кореєю та Іраном [3]. Таким чином, Європейська комісія активно розвиває інструменти протидії фінансовим злочинам, включаючи ведення списку високоризикових юрисдикцій, що створює додаткові бар'єри для транскордонного фінансування терористичної діяльності. Такі заходи посилюють глобальну систему фінансової безпеки та ускладнюють можливості терористичних організацій отримувати фінансування через легальні канали.

Цифрові технології відіграють ключову роль і у протидії терористичній пропаганді та радикалізації. Вони створюють інструменти для виявлення та блокування екстремістського контенту, що є важливим елементом превентивної роботи. Координаційний центр з питань протидії тероризму при СБУ використовує системи автоматизованого моніторингу онлайн-простору, алгоритми виявлення радикального контенту та технології аналізу соціальних зв'язків для ідентифікації осіб, схильних до радикалізації. Це підсилює здатність держави своєчасно реагувати на процеси радикалізації та запобігати вербуванню громадян до терористичних організацій.

Крім того, цифрові технології сприяють удосконаленню міжнародної та міжвідомчої координації у сфері боротьби з тероризмом. Централізовані платформи обміну оперативною інформацією, автоматизовані системи Інтерполу та Європолу, стандартизовані протоколи взаємодії дозволяють правоохоронним органам різних країн швидше обмінюватися даними про підозрюваних осіб, узгоджувати спільні операції та формувати єдині бази даних терористичних загроз. Таким чином, сучасні цифрові рішення спрямовані на

компенсацію ризиків, породжених цифровою трансформацією тероризму. Вони формують фундамент для побудови адаптивної, технологічно оснащеної та міжнародно інтегрованої системи управління антитерористичною безпекою держави.

Отже, впровадження цифрових технологій у сферу безпеки не лише забезпечує інноваційні можливості для протидії тероризму, а й породжує нові виклики, які суттєво впливають на управління антитерористичною безпекою держави. Актуальні глобальні тенденції свідчать, що для ефективної боротьби з сучасним тероризмом державі необхідно формувати комплексну, технологічно розвинену та міжнародно координовану систему антитерористичної безпеки, здатну відповідати темпам цифрових змін. Ефективність державної політики у сфері протидії тероризму залежить від здатності інтегрувати інноваційні цифрові рішення, забезпечити розвиток спеціалізованих компетенцій у спецслужб та сформувати адаптивну, стійку до нових форм терористичних загроз цифрову інфраструктуру безпеки.

Список використаних джерел

1. Global Terrorism Index 2024. Institute for Economics and Peace. URL: <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/> (дата звернення: 01.12.2025).

2. The Use of the Internet for Terrorist Purposes. United Nations Office on Drugs and Crime. URL: https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

3. Commission adds Russia to list of high-risk jurisdictions to strengthen international fight against financial crime. European Commission Press Corner. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2910 (дата звернення: 01.12.2025).

Ребчинська С.Д.,
здобувач освітнього рівня бакалавр
292 «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Грабчук І.Л.,** д.е.н., доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕГМОНТСЬКА ГРУПА ЯК ВАЖЛИВА ІНСТИТУЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах потоки капіталу стають дедалі гнучкішими та технологічно розвиненими, що створює нові можливості для економічного розвитку, але також несе серйозні ризики, зокрема відмивання коштів, фінансування тероризму та інші фінансові злочини. І це підштовхнуло до створення єдиної платформи для обміну стратегічно важливою розвідувальною інформацією і скоординованого протистояння спільним загрозам. Нездатність ізольованих національних підходів досягти ефективності у протидії транснаціональним викликам стала імпульсом для об'єднання зусиль країн. В результаті чого у 1995 року з ініціативи підрозділів фінансової розвідки Бельгії та США була заснована Егмонтська група. Організація створена як єдиний орган для сприяння безпечній передачі фінансової інформації національними ПФР як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Основним завданням діяльності Егмонтської групи є проведення зустрічей підрозділів фінансової розвідки з усього світу з метою поліпшення співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також сприяння впровадженню національних програм у цій сфері. Зазначена співпраця передбачає такі основні заходи: 1) підвищення ефективності ПФР шляхом проведення навчань та сприяння обміну персоналом з метою покращення досвіду та можливостей персоналу ПФР; 2) розширення та систематизацію міжнародного співробітництва щодо взаємного обміну інформацією; 3) сприяння кращій координації та допомозі між операційними підрозділами ПФР-членів; 4) сприяння кращому та захищеному зв'язку між ПФР шляхом використання технологій, зокрема таких, як Захищений вебсайт

Егмонтської групи; 5) покращення операційної автономії ПФР; 6) сприяння утворенню ПФР в юрисдикціях з наявними програмами протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, чи з програмами, які знаходяться на ранніх стадіях розвитку [1].

Важливо підкреслити, що кожен підрозділ Егмонтської групи відповідає за збір, аналіз і передачу фінансової інформації, що дає змогу оперативно виявляти та запобігати незаконним транзакціям. Модульна структура забезпечує гнучкість і швидкість реагування, що є вирішальним чинником для досягнення цілей групи. Інструменти фінансової підтримки та стабілізації спрямовані не лише на викриття злочинних схем, а й на запобігання їх поширенню. Важливе місце посідає технічна допомога й навчальні програми для країн-учасників, які підвищують їх спроможність протидіяти відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Поряд із цим група розробляє та впроваджує сучасні системи моніторингу фінансових операцій, що дозволяють швидко ідентифікувати підозрілі транзакції.

Важливою перевагою Егмонтської групи є також її здатність оперативно реагувати на зміни геополітичної ситуації та порушення міжнародних стандартів. Організація може запроваджувати санкційні або дисциплінарні заходи щодо країн, чиї підрозділи фінансової розвідки становлять загрозу для системи міжнародної безпеки. Показовим є рішення про призупинення членства Федеральної служби з фінансового моніторингу російської федерації у зв'язку з військовою агресією проти України. У заяві Егмонтської групи наголошувалося, що це було необхідно для захисту репутації та цілісності мережі, збереження довіри між підрозділами фінансової розвідки та підтримки єдності глобальної системи фінансового моніторингу. У грудні 2022 року РФ також заборонили обіймати керівні, консультативні та представницькі посади, а росфінмоніторинг був відсторонений від участі в засіданнях і проектах групи. Це рішення підкреслило нерозривний зв'язок фінансової безпеки з міжнародною та політичною стабільністю [2].

Водночас Егмонтська група виступає каталізатором міжнародних ініціатив, реалізованих FATF та UNODC, зміцнюючи взаємодію правоохоронних органів різних юрисдикцій у протидії сучасним загрозам. Її роль суттєво відрізняється від ролі FATF: якщо FATF формує глобальні стандарти, політику та нормативні вимоги, то Егмонтська група забезпечує практичні інструменти, процедури й безпечні канали для транскордонної співпраці. Такий розподіл функцій формує фундамент міжнародної фінансової безпеки. Егмонтська група фактично виступає виконавчим механізмом упровадження стандартів FATF: тоді як FATF визначає правила, Егмонтська група забезпечує їхнє щоденне практичне застосування. Без її технологічних можливостей і довірених каналів обміну інформацією стандарти FATF щодо міжнародної взаємодії залишалися б теоретичними та малоефективними у реальних розслідуваннях.

Попри значні досягнення, перед Егмонтською групою постають нові виклики, пов'язані з цифровізацією фінансової системи. Зростання використання криптовалют, поява DeFi-платформ, розвиток анонімізовувальних сервісів та кіберзлочинних технологій вимагають безперервного вдосконалення аналітичних методів. Фінансові злочинці постійно адаптують свої схеми, комбінують традиційні та цифрові інструменти, використовують технології штучного інтелекту та автоматизацію фінансових операцій. Тому Егмонтська група зосереджує зусилля на розробці нових методичних матеріалів, виявленні нових типологій та модернізації технічних рішень для аналізу великих масивів даних.

Отже, діяльність Егмонтської групи відіграє важливу роль у формуванні глобальної системи протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, забезпечуючи обмін фінансовою інформацією, координацію дій і підтримку розвитку підрозділів фінансової розвідки різних країн. Її діяльність поєднує практичні інструменти, технічну допомогу та стандартизовані механізми співпраці, що робить групу ефективним доповненням до політичних та нормативних стандартів FATF. Здатність оперативно реагувати на порушення міжнародної безпеки та геополітичні загрози, зокрема рішення щодо

призупинення участі росії, демонструє принциповість та стійкість організації. Водночас цифровізація фінансового сектору формує нові виклики, які потребують постійної модернізації аналітичних інструментів і розробки нових типологій. Але група залишається основним елементом глобальної архітектури фінансової безпеки, забезпечуючи надійний, адаптивний та інституційно сильний механізм міжнародної співпраці у сфері ПВК/ФТ.

Список використаних джерел

1. Мельник С. І., Вінічук М. В., Горбан І. М. Фінансовий моніторинг. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 212 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/7955>
2. Група фінансових розвідок світу Egmont зупинила членство Росії - Букви. *Букви*. 20 жовтня 2023 р. URL: <https://bukvy.org/grupa-finansovyyh-rozvidok-svitu-egmont-zupynyla-chlenstvo-rosiyi/>

Седляківська К.Г.,
аспірантка кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАПОБІГАННІ ФІНАНСУВАННЮ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Фінансування збройних конфліктів є критичним елементом, що підживлює насильство, продовжує війни та підриває глобальну стабільність. Воно може надходити з різноманітних джерел, включаючи незаконну діяльність, таку як торгівля наркотиками, людьми, зброєю, або навіть від державних чи приватних донорів. Міжнародне співтовариство визнає, що ефективна протидія цим фінансовим потокам є невід'ємною складовою миротворчих зусиль. Тому була

створена мережа міжнародних інституцій, які спільно працюють над розробкою та впровадженням механізмів фінансового контролю та санкцій. Ці організації не лише встановлюють глобальні стандарти прозорості та боротьби з відмиванням грошей, але й надають технічну допомогу країнам для розбудови їхніх власних правових систем, спрямованих на переривання ланцюжків фінансування війни. Їхня діяльність охоплює моніторинг, розслідування та накладення обмежувальних заходів, що ускладнює діяльність груп, які прагнуть фінансувати насильство та дестабілізацію.

Центральну роль у формуванні глобальних стандартів відіграє **Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF)**. FATF є міжурядовим органом, який визначає міжнародні стандарти для запобігання відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та збройних конфліктів та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [1]. Її 40 рекомендацій визнані основоположним глобальним інструментом для розбудови національних систем протидії незаконним фінансовим потокам. FATF проводить взаємні оцінки держав-членів щодо ефективності впровадження цих стандартів, що створює механізм підзвітності та тиску [2].

Також вагомий внесок роблять інституції **Організації Об'єднаних Націй (ООН)**. Рада Безпеки ООН через свої резолюції (наприклад, Резолюції 1267 [3], 1373 [4] та подальші) встановлює обов'язкові для виконання державами режими санкцій та визначає правові рамки для криміналізації фінансування тероризму та збройних конфліктів та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Ці резолюції зобов'язують держави вживати заходів для заморожування активів осіб та організацій, причетних до фінансування загроз міжнародному миру та безпеці [5].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) та **Група Світового банку** виконують функцію надання технічної допомоги та оцінки фінансових систем країн. Вони інтегрують стандарти FATF у свої програми оцінки фінансового сектору (Financial Sector Assessment Program, FSAP), допомагаючи державам-

членам розбудовувати стійкі інституції фінансової розвідки та правоохоронні органи, здатні ефективно виявляти та припиняти потоки «брудних» грошей [2].

Нарешті, **Інтерпол (Міжнародна організація кримінальної поліції)** забезпечує платформу для оперативного міжнародного поліцейського співробітництва. Він сприяє обміну інформацією про підозрілі фінансові операції та координації транскордонних розслідувань, спрямованих на викриття мереж, які займаються фінансуванням конфліктів [6].

Таким чином, синергія FATF, органів ООН, МВФ, Світового банку та правоохоронних структур таких як Інтерпол, створює багатoshарову архітектуру протидії фінансуванню збройних конфліктів. Ефективність цієї системи залежить від політичної волі держав-членів до імплементації узгоджених стандартів та забезпечення прозорості своїх фінансових систем.

Список використаних джерел

1. What we do. *FATF*. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/what-we-do.html> (date of access: 04.12.2025).
2. The World Bank's Role in the International Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism (AML/CFT). World Bank Group. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099532507212213583/pdf/IDU04f85b34a0f6dc04f19083f307136897d2cb6.pdf> (date of access: 04.12.2025).
3. S/RES/1267 (1999) | Security Council. *United Nations Security Council*. URL: [https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/1267-\(1999\)](https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/1267-(1999)) (date of access: 04.12.2025).
4. S/RES/1373 (2001). *United Nations Security Council*. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/1373\(2001\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1373(2001)) (date of access: 04.12.2025).
5. United Nations Security Council. *Counter-Terrorism Committee (CTC)*. URL: <https://www.un.org/securitycouncil/ctc/> (date of access: 04.12.2025).
6. Interpol.). *Financial crime and anti-corruption*. URL: www.interpol.int (date of access: 04.12.2025).

Сем'янчук П.М.,
к.е.н., доц., Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова
місто Хмельницький

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ «РОЗУМНОГО ЗРОСТАННЯ» ЯК ЗАПОРУКА ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

Концепція «розумного зростання» є важливим досягненням крайнього десятиріччя, позаяк її реалізація дає можливість сталого розвитку територіальних громад за умов децентралізації. Публічне управління та місцеве самоврядування в Україні увійшли в друге десятиріччя активних бойових дій локаційної і повномасштабної війни. Й саме тому, практичне впровадження інноваційних ідей Концепції «розумного зростання» є вкрай необхідним.

Концепція «розумного зростання» є продуманою інтегрованою моделлю економічного розвитку, соціальної політики й екологічних заходів у межах територіальних громад. Впровадження Концепції «розумного зростання» дасть можливість ефективно використовувати обмежені ресурси. Це особливо є актуальним за умов повномасштабного вторгнення, коли опріч істотного дефіциту ресурсів іще гостріше постає питання безпеки – національної, регіональної, локальної, особистої, галузевої тощо.

Сфера туризму також сильно постраждала внаслідок повномасштабного вторгнення. Під особливою загрозою опинився внутрішній туризм. Ракетні обстріли й обстріли безпілотними літальними апаратами довели, що відстань і географія не мають значення – під загрозою кожен населений пункт України. Саме тому, задля розвитку внутрішнього туризму та зміцнення безпеки у сфері туризму, – слід розробити економічно життєздатні заходи розвитку територіальних громад з урахуванням питань безпеки, соціальної справедливості й підтримки, екології, культури, освіти, охорони здоров'я, туризму і рекреації. Вартим уваги буде врегулювання земельних питань, шляхове

господарство і збереження українського села – як осередка українських звичаїв, традицій, обрядів і вірувань.

В рамках розвитку туризму і безпеки туристичних подорожей Україною, вкрай необхідним є створення таких туристичних маршрутів, які б одночасно забезпечили можливість пізнавати Україну, економію фінансових ресурсів і дозволили б за отримані від туристів кошти покращувати туристичну інфраструктуру й туристичні об'єкти.

В першу чергу концепція «Розумного зростання» повинна врахувати принцип «Розумної освіти». Школа – це установа, яка починаючи з молодшого шкільного віку повинна закладати основи культурного і просвітницького патріотизму. Молоде покоління повинно усвідомлювати, в першу чергу, що основою української державности є українська ідентичність. А ядром останньої є українська мова, українська література, українська культура, українські звичаї і традиції. Разом із цим, регулярно наголошувати на охороні української природи та збереженні української культурної спадщини – і все це слід починати зі свого населеного пункту і територіяльної громади (якщо вона охоплює кілька населених пунктів).

Не менш важливим принципом «Розумного зростання» повинна бути «Розумна місцева економіка». Провідні фахівці сфери економіки (чиновники, бізнесмени, активні та небайдужі працівники) населеного пункту і територіяльної громади (якщо вона охоплює кілька населених пунктів) повинні реально оцінити економічний і ресурсний потенціал населеного пункту й територіяльної громади (якщо вона охоплює кілька населених пунктів) з метою окреслення господарських орієнтирів і віднайдення своєї розумної спеціалізації. Функціонування останньої мають забезпечити власні ресурси, що і надасть їй конкурентні переваги та гарантуватиме безперебійність виробництва. Саме на цій основі повинна формуватися стратегія розвитку населеного пункту й територіяльної громади.

Третім визначальним принципом «Розумного зростання» є «Розумна організація життєвого простору». Усе населення має в однаковій мірі користуватися спільними благами й загальнодоступними послугами. Виключається право монополії та привілейованих прав на земельні ділянки й інші природні ресурси, що перебувають у власності громади. Також слід ввести заборону на забудову історичних місць (особливо це стосується знесення та перебудови історичних і культурних споруд) і земельних ділянок, що перешкоджатиме дозвіллю, рекреації і туризму.

Четвертий принцип «Розумне використання ресурсів та охорона довкілля» логічно впливає з усіх вищесказаних і передбачає збереження ресурсного потенціалу та уникнення забруднення природи.

Комплексний підхід до реалізації концепції «Розумного зростання» економічно, соціально й екологічно зміцнить територіальну громаду, а також сприятиме зміцненню безпеки туристів.

Семен А. Д.,
здобувачка освітнього рівня бакалавр
за спеціальністю 073 «Менеджмент»
Науковий керівник: **Гайдук М. О.,**
виконувач обов'язків доцента кафедри філософії,
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання,
доктор філософії з цивільної безпеки

СИСТЕМА НАВЧАННЯ ТА ПІДГОТОВКИ НАСЕЛЕННЯ З ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: МЕТОДИ ПІДВИЩЕННЯ ОБІЗНАНОСТІ

Цивільний захист в Україні є фундаментальною частиною національної безпеки, оскільки він спрямований на захист населення, територій та навколишнього середовища від небезпечних подій природного, техногенного чи соціального характеру. Його значення зростає в умовах підвищення кількості надзвичайних ситуацій. Лише за 6 місяців 2023 року в Україні зафіксовано 28 965

пожеж, унаслідок яких загинуло 846 людей, серед них 24 дитини, а також травмовано 814 осіб[1]. Така статистика демонструє реальну важливість якісної організації реагування й навчання населення, адже переважна частина подій пов'язана з людським фактором.

У 2025 році особливо помітними стали природні пожежі, кількість яких зросла майже втричі та охопила понад 333 гектари територій[2]. Причинами стали погодні коливання, тривалі періоди спеки та низький рівень культури безпеки серед населення. Масштабність таких подій потребує високої готовності рятувальних служб, оперативності реагування та ефективної взаємодії державних і місцевих структур.

Основи діяльності системи цивільного захисту визначені Кодексом цивільного захисту України, який встановлює повноваження органів влади, підприємств та громадян у сфері запобігання й ліквідації надзвичайних ситуацій[3]. Важливою частиною цієї системи є підготовка населення, яка охоплює всі категорії: працюючих за місцем роботи, осіб, що навчаються, а також непрацююче населення за місцем проживання. Таке навчання передбачає формування навичок реагування, евакуації, першої допомоги та правильних дій у разі пожеж, вибухів, хімічних чи радіаційних загроз.

Практичну реалізацію заходів цивільного захисту забезпечують Державна служба України з надзвичайних ситуацій, місцеві органи влади та мережа навчально-методичних центрів цивільного захисту. Саме вони проводять тренування, інструктажі, тематичні уроки, інформаційні заходи та консультації. Значною складовою профілактики є інформаційні кампанії - роз'яснення правил поведінки населення, поширення пам'яток, відеороликів, рекомендацій та нових вимог щодо безпечної поведінки.

Особливе місце посідає організація «Днів цивільного захисту» в закладах освіти, коли учні мають можливість відпрацювати практичні навички, ознайомитися з основними видами засобів індивідуального захисту, правилами

евакуації та діями у разі небезпеки[4]. Такі заходи підсилюють відповідальність та обізнаність молоді, яка є найбільш сприйнятливою до навчання та здатна швидко засвоювати алгоритми поведінки.

Попри наявність розгалуженої системи та нормативного забезпечення, сфера цивільного захисту стикається з низкою проблем. Передусім це нестача кваліфікованих кадрів, особливо на місцевому рівні. Часто працівники, відповідальні за цивільний захист у громадах чи установах, не мають достатнього рівня спеціальної освіти або виконують ці обов'язки формально, поєднуючи їх з іншими посадовими функціями. Другою поширеною проблемою є застарілі навчальні програми, які потребують оновлення відповідно до сучасних умов та ризиків.

Також низькою залишається обізнаність населення. Значна частина людей не знає, як діяти в разі виникнення пожежі чи іншої загрози, які документи потрібно мати, яким шляхом евакуюватися, де знаходяться найближчі укриття. До цього додається брак фінансування, який обмежує можливості оновлення техніки, оснащення навчальних центрів, проведення тренувань і розроблення якісних інформаційних матеріалів.

Підвищення ефективності цивільного захисту можливе через розвиток сучасних цифрових засобів навчання. Зокрема, впровадження онлайн-платформ, мобільних додатків, інтерактивних тестів та відеоінструкцій може значно спростити доступ громадян до інформації. Важливим є створення консультаційних пунктів у громадах, де населення зможе отримати роз'яснення щодо дій у разі надзвичайних ситуацій[5]. Також необхідні регулярні тренування, навчання для дорослих і дітей та постійна оцінка ефективності навчальних програм.

Удосконалення системи цивільного захисту має базуватися на поєднанні професійної підготовки служб, модернізації навчання та активному залученні населення. Формування культури безпеки, підтримка рятувальних служб і

розвиток сучасних освітніх інструментів є основою зменшення ризиків і наслідків надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за перше півріччя 2023 року [Електронний ресурс] / Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Київ, 2023. URL: <https://indcz.dsns.gov.ua/upload/1/8/3/8/9/7/5/analitichna-dovidka-pro-pojeji-062023.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).
2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 15.11.2025).
3. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI [Електронний ресурс]. URL: https://nung.edu.ua/sites/default/files/2020-11/kodeks_civilnogo_zahistu_ukrayini.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
4. Організація і проведення об'єктового тренування закладу вищої освіти з питань цивільного захисту : метод. рек. [Електронний ресурс] / Навч.-метод. центр цивіл. захисту та безпеки життєдіяльності. Київ. URL: <https://nmc.dsns.gov.ua/upload/3/4/4/7/9/organizaciia-i-provedennia-objektovogo-trenuvannia-zakladu-vishhoyi-osviti-z-pitan-civilnogo-zaxistu.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Стаття 39. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях [Електронний ресурс] // Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://kodeksy.com.ua/kczu/39.htm> (дата звернення: 15.11.2025).

Сичов В.А.,

аспірант кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV [1] визначено, що стратегічним завданням державної інноваційної політики є формування соціально-економічних, організаційних та правових умов, необхідних для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу держави. При цьому акцент зроблено на тому, що інноваційний поступ повинен відбуватися через поєднання економічних і правових механізмів, що забезпечують цілісність державної політики. У документі також підкреслено, що одним із важливих напрямів є запровадження сучасних екологічно безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, які виступають основою для виробництва та реалізації конкурентоспроможної продукції. Розглянуті у законі положення задають орієнтацію економіки України на інноваційний шлях розвитку, що передбачає визначення пріоритетності завдань інноваційного поступу, розбудову нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності та створення сприятливого середовища для збереження й використання вітчизняного науково-технічного потенціалу. Крім того, акцент зроблено на інтеграції науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери, адже саме їх взаємодія забезпечує практичне втілення задекларованих принципів. Додатково важливим є активне застосування ринкових механізмів стимулювання інновацій, а також підтримка підприємництва у науково-виробничій діяльності [1], що формує комплексну основу для розбудови інноваційної економіки.

З огляду на визначені законодавством орієнтири постає потреба у впровадженні сучасних інструментів публічного регулювання, здатних

забезпечити їхню дієвість у реальних умовах. У сучасний період післякризового відновлення актуальність цього завдання зростає, адже саме інноваційні механізми дозволяють підвищити стійкість економічних систем і створюють передумови для їх швидкої адаптації до глобальних викликів. Таке розширення контексту переходить від законодавчих засад до практичних інструментів, які довели свою ефективність у світовій практиці.

Зокрема, міжнародний досвід підтверджує результативність застосування таких інструментів, як регуляторні «пісочниці» для тестування інноваційних рішень, створення спеціалізованих інноваційних фондів, розвиток публічно-приватних партнерств і кластерних моделей [2]. Кожен із цих механізмів демонструє комплексний вплив на економічну систему: з одного боку, стимулюється технологічний розвиток, з іншого – формуються умови для залучення інвестицій у важливі сектори. У поєднанні це сприяє зростанню продуктивності праці та відкриває можливості для інтеграції України в європейський науково-технологічний простір. Перехід від узагальненого аналізу міжнародної практики до національного нормативного регулювання є необхідним для виявлення взаємозв'язку між глобальними тенденціями та українською державною політикою. Саме у цьому контексті законодавчо визначені орієнтири розвитку інноваційної діяльності наведено у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, що схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р [3]. Важливість цього документа зумовлюється тим, що він деталізує стратегічні завдання, визначені у законодавстві, а також формує інституційну основу для створення сучасної інноваційної екосистеми.

У документі чітко визначено мету побудови такої екосистеми, яка забезпечує швидке перетворення креативних ідей у конкурентоспроможні продукти й послуги та одночасно підвищує рівень інноваційності економіки. Крім того, одним із завдань є закріплення комплексу заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для зростання кількості впроваджуваних розробок,

підвищення економічної віддачі від інноваційних рішень і залучення додаткових інвестицій у цю сферу. Завдяки цьому формується механізм, який відтворює положення законодавства та конкретизує їх через сучасні регуляторні інструменти, що відповідають вимогам після кризового відновлення. У такий спосіб стратегічні орієнтири інтегрують положення законодавства із практичними завданнями державної політики, забезпечуючи перехід від декларативних принципів до комплексної інноваційної інфраструктури. Водночас сформована інфраструктура набуває системного значення, оскільки поєднує міжнародний досвід та національні інституційні можливості в єдину модель публічного регулювання. Завдяки цьому створюються передумови для закріплення довгострокових тенденцій економічного зростання, що особливо актуально в умовах післякризового відновлення.

Подальший крок у цьому напрямі репрезентує Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2025-2027 роки, ухвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1351-р [4]. Основна мета цього документа ґрунтується на необхідності розширення можливостей для громадян, підприємців, інвесторів, науковців та інноваторів, що дозволяє поєднати завдання економічної модернізації із потребами суспільного розвитку. Структура Стратегії охоплює важливі напрями державної політики у сфері інновацій: розвиток людського капіталу шляхом якісної освіти у сферах науки, технологій та інженерії; створення інклюзивних і доступних інноваційних продуктів і програм; формування розвиненої інноваційної інфраструктури (інкубаторів, акселераторів, наукових та індустріальних парків). Узгоджено з цим визначено завдання щодо удосконалення системи управління закладами вищої освіти та науковими установами, стимулювання наукоємних розробок, посилення захисту прав інтелектуальної власності. Водночас увага акцентується на дерегуляції інноваційної діяльності та формуванні сприятливого інвестиційного клімату, що уможливорює залучення додаткових фінансових

ресурсів. Системність цього підходу посилюється орієнтацією на розширення міжнародного співробітництва та поліпшення доступу до фінансування через гранти, субсидії, податкові пільги й кредити під низький відсоток [4].

Варто зазначити, що поєднання положень двох стратегій формує комплексну модель інноваційної політики держави, яка базується на інтеграції інституційних, фінансових та організаційних механізмів. Це забезпечує узгодженість між різними рівнями регулювання та водночас посилює ефективність післякризового відновлення економіки через інноваційні рушії зростання. Водночас акцент на комплексності дозволяє розглядати інноваційне регулювання як системний процес, що поєднує національні орієнтири з міжнародними практиками.

Список використаних джерел

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>
2. Directorate for Science, Technology and Innovation. URL: <https://www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-science-tend-innovation.html>
3. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 10.07.2019 № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/52019-%D1%80#n12>
4. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 31.12.2024 № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>

Сінкевич А.О.,

здобувачка освітньо-наукового рівня бакалавр
за спеціальністю 081 «Право»

Науковий керівник: **Бляхарський Я.С.,**

к.ю.н, доцент кафедри

Хмельницький університет управління та права ім. Л. Юзькова

СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ У ВІДБУДОВІ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Індустріальний (промисловий) парк - спеціально підготовлена територія з розвиненою інфраструктурою, формування якої здійснюється ініціатором відповідно до містобудівних норм. У межах цієї території суб'єкти господарювання - учасники парку - отримують право провадити виробничу діяльність у сферах переробки, утилізації відходів виробництва та побуту (виключаючи захоронення), розвитку альтернативних джерел енергії, енергозбереження, науково-технічних розробок та інформаційно-комунікаційних технологій за умовами, встановленими профільним законодавством та укладеними договорами [1].

Основне призначення індустріальних парків полягає у стимулюванні інвестицій, активізації економічного розвитку та розширенні виробництва на визначеній території, створенні локальних центрів зростання й розв'язанні соціально-економічних проблем регіонів. На них покладено ключову функцію сприяння структурним змінам та технологічній модернізації економіки [5, с. 44].

Досвід розвинених країн демонструє високу ефективність індустріальних парків як інструменту економічного розвитку. У Китаї функціонує понад 500 індустріальних парків національного рівня, які забезпечують близько 30% ВВП країни. Сінгапур створив мережу спеціалізованих парків, що перетворило острівну державу на глобальний технологічний хаб. Німеччина та Велика Британія успішно використовують індустріальні парки для реіндустріалізації депресивних регіонів та залучення високотехнологічних виробництв [2].

Характерними рисами успішних світових моделей є державна підтримка на

етапі створення інфраструктури, податкові стимули для резидентів, доступ до кваліфікованої робочої сили, інтеграція з науково-дослідними центрами та університетами, орієнтація на експортні ринки, екологічна відповідальність та сталий розвиток.

Станом на сьогодні в Україні зареєстровано близько 50 індустріальних парків, проте лише частина з них реально функціонує. Основними проблемами розвитку залишаються недостатнє фінансування інфраструктурних проєктів, бюрократичні перешкоди та складність отримання дозвільної документації, обмежений доступ до довгострокового кредитування, недосконалість законодавчої бази та механізмів стимулювання, воєнний стан та пов'язані з ним ризики для інвесторів [3].

Україна має значний потенціал для розвитку індустріальних парків завдяки вигідному географічному розташуванню між Європою та Азією, наявності кваліфікованої та порівняно недорогої робочої сили, розвиненій транспортній інфраструктурі та логістичним коридорам, потужній науково-технічній базі та інженерним традиціям, перспективам євроінтеграції та доступу до європейського ринку.

Для реалізації цього потенціалу необхідні системні кроки. Удосконалення законодавства має включати спрощення процедур реєстрації та отримання дозволів, розширення переліку пільг та преференцій для резидентів, створення механізмів державно-приватного партнерства. Інфраструктурний розвиток передбачає будівництво під'їзних доріг, енергомереж та комунікацій, створення митних терміналів та логістичних центрів, розвиток цифрової інфраструктури та широкосмугового інтернету. Фінансова підтримка може реалізовуватися через державні та регіональні програми співфінансування, залучення міжнародних фінансових інституцій та донорських програм, створення спеціальних інвестиційних фондів для розвитку індустріальних парків. Важливою складовою є міжнародна співпраця через залучення іноземних операторів індустріальних парків, трансфер технологій та управлінського досвіду, створення спільних українсько-європейських індустріальних зон.

Майбутня відбудова України створює унікальну можливість для масштабного розвитку індустріальних парків, які можуть стати справжніми точками економічного зростання у постконфліктний період. Саме зараз настав критичний момент для переосмислення промислової політики країни та створення сучасної мережі виробничих зон європейського рівня.

Стратегія розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки, затверджена Кабінетом Міністрів України, визначає концептуальні засади державної політики у цій сфері. Документ спрямований на збалансування економічного, соціального та екологічного вимірів для сталого розвитку національної економіки, що повністю відповідає викликам сьогодення та завданням післявоєнної відбудови [4].

Залучення міжнародних інвестицій у рамках відновлення економіки потребує не лише фінансових ресурсів, а й трансферу управлінських технологій. Створення smart-парків з використанням цифрових технологій та диверсифікація економіки через розвиток нових галузей можуть стати локомотивами економічного зростання.

Отже, індустріальні парки мають стати ключовим елементом стратегії економічного розвитку України, сприяючи модернізації виробництва, залученню інвестицій, створенню якісних робочих місць та інтеграції у європейські та глобальні виробничі ланцюги. Успішна реалізація цього потенціалу вимагає скоординованих зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів у рамках ухваленної Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки.

Список використаних джерел

1. Про індустріальні парки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17>(дата звернення: 22.11.2025).
2. Шевчук Н. Світовий досвід розвитку індустріальних парків та їхні переваги для розвитку економіки України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 4(28). С. 68–74.
3. Кирилко В. Індустріальні парки України: підсумки 2024 року. propertytimes.com.ua.

URL:https://propertytimes.com.ua/industrialnaya_nedvizhemost/industrialni_parki_u_krayini_pidsumki_2024_roku(дата звернення: 22.11.2025).

4. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-r#n39>(дата звернення: 22.11.2025).

5. Беновська, Л. я. Індустріальні парки як механізм інноваційного розвитку регіонів / Економічні проблеми інноваційного розвитку : матеріали конф.(2015). Тернопіль : ТНЕУ, 2015. Ст. 44. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3122/1/EPI-2015_ostatochne_01.pdf

Соловей Р.П.,

здобувач освітньо-наукового рівня доктор філософії за спеціальністю
281 «Публічне управління та адміністрування»,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Публічне управління інноваційним потенціалом регіонів у сучасних умовах перетворюється на один з ключових напрямів забезпечення національної стійкості України. Ситуація, у якій опинилася держава, демонструє, що традиційні механізми розвитку та стабілізації вже не можуть забезпечити достатній рівень адаптивності ні на національному, ні на регіональному рівнях. Успішність держави в умовах тривалих кризових явищ залежить від того, наскільки швидко та якісно регіони здатні створювати, мобілізувати та застосовувати власний інноваційний потенціал. Саме інновації забезпечують можливість не лише відновлювати втрачені виробничі, управлінські чи інституційні функції, але й формувати нові економічні траєкторії, підвищувати конкурентоспроможність та зміцнювати стійкість країни у довгостроковій перспективі.

Міжнародні дослідження підтверджують: інноваційний потенціал регіону є показником не тільки його економічного розвитку, але й здатності протистояти кризам, адаптуватися до деструктивних впливів, швидко відновлюватися та ефективно змінювати структуру своєї економіки. На нашу думку, одним із найавторитетніших досліджень у цій сфері є робота Бошми Р., де автор наголошує, що інноваційність забезпечує так звану «еволюційну резильєнтність», тобто спроможність не просто повернутися до попереднього стану, а трансформувати економічну систему у нову, більш стійку форму. Еволюційний підхід пояснює, чому деякі території, навіть перебуваючи у гірших умовах, здатні швидше реагувати на виклики: вони мають розвинену інноваційну інфраструктуру, наукові центри, висококваліфіковані кадри, а головне – здатність створювати нові рішення, продукти і моделі поведінки [1].

Також на увагу заслуговують дослідження Крещенці Р., Катальдо П., Харман О., які доводять, що економічна резильєнтність європейських регіонів прямо корелює з їх інноваційною активністю. Регіони, що характеризуються високим рівнем інвестицій у дослідження та розробки, наявністю інноваційної інфраструктури та спеціалізованих високотехнологічних кластерів, виявляються менш вразливими до економічних шоків та мають значно коротший період відновлення. Більше того, такі території демонструють здатність до «переосмислення» економічних стратегій, змінюють виробничі пріоритети, нарощують міжгалузеву диверсифікацію та швидше виходять на нові ринки [2]. Аналогічного висновку доходять Брістоу Г. та Гілі А., які підкреслюють, що інноваційні компетенції, гнучкість інституцій та спроможність до адаптації є визначальними факторами для формування стійких регіонів [3].

Українські реалії підтверджують загальносвітові закономірності. Так, вітчизняні дослідники Благун С., Івасишин М. та Пониполяк І. детально аналізують інноваційну складову розвитку регіонів України та показують, що вона формується на основі комплексу взаємопов'язаних ресурсів: людського капіталу, науково-технічної інфраструктури, виробничих можливостей,

інституційного середовища та рівня управлінської спроможності. Проте навіть за наявності такого потенціалу його ефективність суттєво обмежується через нерівномірність розвитку регіонів, обмежений доступ до інвестицій, низький рівень кооперації між владою, бізнесом та наукою і недостатню інтегрованість до європейських інноваційних мереж [4].

У таких умовах особливо важливою стає інституційна складова. Ми погоджуємось із твердженням Білик Д.Р., Білика Р.С., Гаврилюк О.В., які підкреслюють, що інвестиційно-інноваційний потенціал регіонів України здатний перетворитися на реальний фактор стійкості лише в умовах максимальної підтримки з боку публічного управління [5]. Йдеться про державну політику, яка створює умови для залучення інвестицій, розвитку інноваційних кластерів, формування локальних стратегій розвитку, інтеграції українських регіонів у європейський простір та стимулювання досліджень і розробок. Саме інституційна підтримка формує середовище, у якому інноваційний потенціал може реалізовуватися і давати ефект для регіональної та національної стійкості.

У післявоєнний період для України особливо важливими стануть інноваційні інвестиції. Забарна Е.М. аргументує, що саме інноваційні інвестиції мають стати основою відбудови регіонів, оскільки вони дозволяють не лише відновити зруйновані виробничі ланцюги, але й створити принципово нові, модернізовані структури, здатні забезпечувати довгострокове зростання [6]. Дійсно, саме інноваційні інвестиції сприяють появі високотехнологічних виробництв, розвитку критичних секторів економіки, створенню робочих місць та залученню висококваліфікованих фахівців, що є основою стійкості як регіону, так і держави.

Таким чином, національна стійкість України сьогодні прямо залежить від того, наскільки ефективно публічне управління здатне розвивати та підтримувати інноваційний потенціал регіонів. Це включає в себе формування інноваційних екосистем, у яких взаємодіють держава, бізнес, наука та громадянське суспільство; розвиток інфраструктури досліджень та розробок; стимулювання

інвестицій; створення спеціалізованих кластерів; підтримку стартапів та впровадження індустріальних інновацій; усунення регуляторних бар'єрів; інтеграцію у європейські інноваційні мережі та програми.

Інноваційний потенціал слід розглядати як повноцінний елемент національної безпеки. Регіони, що здатні до інновацій, демонструють не лише економічну стійкість, але й соціальну згуртованість, технологічну спроможність, здатність реагувати на надзвичайні ситуації, забезпечувати критичну інфраструктуру, підтримувати оборонні виробництва та створювати середовище для відновлення. Тож інновації виступають стратегічним ресурсом, який забезпечує здатність держави не просто вижити, а відновитися та розвиватися у будь-яких умовах.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що публічне управління інноваційним потенціалом регіонів має стати одним зі стратегічних напрямів державної політики України. Ефективне управління дозволить перетворити регіональні інноваційні ресурси на фундамент національної стійкості, забезпечити адаптивність та конкурентоспроможність держави, зменшити вразливість до зовнішніх та внутрішніх загроз, а також створити передумови для сталого розвитку у післявоєнний період і в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Boschma R. (2015). Towards an Evolutionary Perspective on Regional Resilience. *Regional Studies*. Vol. 49. Issue 5: Evolutionary Economic Geography: Theoretical and Empirical Progress. Pp. 733-751. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00343404.2014.959481>
2. Crescenzi R., Cataldo P., Harman O. (2019). Innovation and regional economic resilience: an exploratory analysis. *The Annals of Regional Science*. Vol. 60. Pp. 265–284. URL : <https://link.springer.com/article/10.1007/s00168-017-0841-6>
3. Bristow G., Healy A. (2014). Regional Resilience: An Agency Perspective. *Regional Studies*. Vol. 48(5). Pp. 923–935. URL : <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.854879>

4. Благун С., Івасишин М., Пониполяк І. Інноваційна складова потенціалу розвитку регіонів України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 74. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-12>
5. Білик Д.Р., Білик Р.С., Гаврилюк О.В. Розвиток інвестиційно-інноваційного потенціалу регіонів України в умовах євроінтеграції. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 351-355. URL : DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-52>
6. Забарна Е.М. Інноваційні інвестиції як забезпечення сталого розвитку регіонів України у поствоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-103>

Солонець О.Р.,
студент спеціальності КЗ «Національна безпека (за окремими сферами
забезпечення і видами діяльності)»
Науковий керівник: **Супрунова І. В.,**
д. н. держ. упр., професор кафедри національної безпеки, публічного
управління та адміністрування
Державний університет “Житомирська політехніка”

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Енергетична безпека стала трансформаційним чинником у сфері національної стійкості України, суттєво змінюючи як архітектуру енергетичної системи держави, так і підходи до забезпечення її функціонування. Активне впровадження альтернативних джерел енергії, децентралізація генерації, інтеграція до європейської енергомережі ENTSO-E та розвиток систем резервного живлення створюють новий рівень можливостей для забезпечення енергетичної автономії, але водночас повномасштабна агресія Російської Федерації перетворила енергетичну інфраструктуру на об'єкт постійних

ракетних ударів. Особливу загрозу становить залежність енергосистеми від великих генеруючих об'єктів, які забезпечують концентрацію потужностей, але створюють критичні вразливості у разі їх ураження чи окупації. За оцінками експертів Міністерства енергетики України, втрата окремих великих енергетичних об'єктів призводить до втрати 20-25% генеруючих потужностей, створюючи нові виклики для забезпечення безперебійного постачання електроенергії [3]. В умовах воєнної агресії управління енергетичною безпекою набуває критичної важливості, оскільки виникає потреба у розробці нових механізмів диверсифікації джерел енергії, захисту критичної інфраструктури та забезпечення стійкості енергосистеми.

Трансформація енергетичного сектору України, попри переваги у вигляді інтеграції до європейського енергетичного простору, диверсифікації постачання та розвитку відновлюваних джерел енергії, створює низку критичних викликів для забезпечення енергетичної безпеки держави. Масовані ракетні удари по енергетичній інфраструктурі та тимчасова окупація стратегічних енергетичних об'єктів надають агресору інструменти для енергетичного шантажу, дестабілізації економіки та підриву соціальної стійкості. За даними аналітичних звітів міжнародних організацій, інтенсивність атак на енергетичну інфраструктуру України зросла на понад 300% порівняно з початковим періодом війни, що демонструє стрімку адаптацію тактики ведення війни з використанням енергетичного чинника [2]. Особливу тривогу викликає залежність енергосистеми від трьох діючих атомних електростанцій (Рівненської, Хмельницької та Південноукраїнської), які виробляють близько 50-60% електроенергії, тоді як окупована Запорізька АЕС генерувала близько 25% ринку енергії [3].

Актуальність проблеми підтверджується даними вересня 2025 року: на Чернігівщині зареєстровано 24 атаки на регіональні підстанції, а постачання електричної енергії у прифронтових районах переривалося майже щоденно. Особливу тривогу викликає залежність енергосистеми від трьох діючих атомних електростанцій (Рівненської, Хмельницької та Південноукраїнської), які

забезпечують 55-57% виробництва електроенергії, тоді як окупована Запорізька АЕС генерувала близько 25% енергії до початку повномасштабної агресії [3, 4].

Дослідження Міністерства енергетики України та міжнародних експертів вказують на тенденцію до критичної централізації енергетичної системи. Понад 70% генеруючих потужностей зосереджено у великих енергетичних об'єктах, вразливих до ракетних ударів, а залежність від імпорту технологій видобутку енергоносіїв створює додаткові ризики для енергетичної автономії держави [1]. Водночас у вересні 2025 року базову потужність Об'єднаної енергосистеми України забезпечували сім блоків АЕС (до 5,7 ГВт), а також 10 енергоблоків ТЕС і ТЕЦ разом з ГЕС і ГАЕС (2,9-3,2 ГВт), що підтверджує критичну залежність від централізованих джерел генерації [4].

Таким чином, централізована модель енергетичної системи стає не лише перешкодою для розвитку, а й чинником загрози національній безпеці. Паралельно змінюється характер самих викликів – окрім фізичного знищення об'єктів, з'являються проблеми забезпечення резервного живлення критичної інфраструктури, відновлення пошкоджених мереж та забезпечення безперебійного постачання енергії у воєнних умовах. Такі виклики ускладнюють функціонування енергосистеми, а традиційні підходи до управління енергетичною безпекою стають недостатніми для ефективної протидії загрозам.

Сукупність цих факторів формує комплекс викликів для держави, що вимагають стратегічних рішень у сфері енергетичної безпеки. У відповідь на зростання воєнних загроз енергетичній інфраструктурі дедалі важливішим стає використання децентралізованих моделей генерації енергії як інструментів підсилення енергетичної стійкості держави. Децентралізація не лише мінімізує ризики масштабних втрат потужностей, а й відкриває можливості для формування більш ефективної системи енергозабезпечення, заснованої на превентивному підході, диверсифікації джерел енергії та підвищенні автономності регіонів.

Системи на базі відновлюваних джерел енергії, малих гідроелектростанцій та сонячних електростанцій забезпечують розподілену генерацію енергії та зменшення залежності від великих об'єктів. Вони дозволяють забезпечувати локальне енергопостачання окремих регіонів, знижувати навантаження на центральну енергомережу та підвищувати стійкість системи до точкових ударів по критичній інфраструктурі.

В Україні актуальним напрямом є впровадження малих ГЕС та сонячних електростанцій на дахах будівель, що підвищує здатність держави забезпечувати енергетичну автономію на регіональному та локальному рівнях. Важливим напрямом є впровадження технологічних рішень для підвищення енергоефективності та автономності енергосистеми.

До таких інструментів належать системи резервного живлення для критичної інфраструктури, розподілені мережі генерації енергії, технології акумулювання енергії для забезпечення стабільності постачання та системи швидкого відновлення пошкоджених енергетичних об'єктів. Їхня інтеграція дозволяє спецслужбам та енергетичним компаніям значно скоротити час на відновлення енергопостачання після ударів, підвищити стійкість системи до зовнішніх загроз і створити комплексну систему енергетичної безпеки на всіх рівнях.

Особливої уваги заслуговує міжнародна координація у сфері енергетичного співробітництва та інтеграції до європейської енергомережі. За результатами аналізу інтеграції енергосистеми України до ENTSO-E, держава отримала можливість імпортувати електроенергію з ЄС на рівні 1,7 ГВт для покриття критичних потреб регіонів, де вітчизняні генеруючі потужності були виведені з ладу [2]. Таким чином, Європейський Союз активно розвиває інструменти енергетичної підтримки України, що створює додаткові можливості для забезпечення стабільності енергопостачання та зміцнення енергетичної безпеки держави в умовах війни.

Децентралізація енергетичної системи відіграє ключову роль і у підвищенні стійкості енергозабезпечення регіонів. Вона створює можливості для

автономного функціонування окремих територій, що є важливим елементом національної стійкості. Розвиток малих ГЕС, сонячних електростанцій на дахах будівель та систем локальної генерації дозволяє знизити навантаження на центральну енергомережу, підвищити енергетичну незалежність регіонів та забезпечити безперебійне постачання енергії критично важливим об'єктам навіть у разі ураження великих енергетичних станцій [2].

Крім того, диверсифікація джерел енергії сприяє удосконаленню стратегічної енергетичної безпеки держави. Розвиток власного видобутку енергоносіїв, зокрема сланцевого газу у післявоєнний період за сприятливих економічних умов, інтеграція до європейського енергетичного ринку та розширення співпраці з міжнародними партнерами дозволяють державі знизити залежність від зовнішніх постачальників, диверсифікувати джерела постачання та формувати стійку систему енергетичної безпеки. Таким чином, сучасні підходи до управління енергетичною безпекою спрямовані на компенсацію ризиків, породжених воєнною агресією. Вони формують фундамент для побудови адаптивної, децентралізованої та міжнародно інтегрованої системи енергетичної безпеки держави.

Отже, трансформація енергетичної системи України у напрямку децентралізації та диверсифікації не лише забезпечує інноваційні можливості для підвищення енергетичної стійкості, а й відповідає на виклики, які суттєво впливають на національну безпеку держави в умовах воєнної агресії. Актуальні тенденції свідчать, що для ефективного забезпечення енергетичної безпеки державі необхідно формувати комплексну, технологічно розвинену та міжнародно координовану систему енергозабезпечення, здатну відповідати викликам воєнного часу. Ефективність державної політики у сфері енергетичної безпеки залежить від здатності інтегрувати децентралізовані моделі генерації, забезпечити розвиток відновлюваних джерел енергії та сформувати адаптивну, стійку до воєнних загроз енергетичну інфраструктуру держави.

Список використаних джерел

1. Видобуток сланцевого газу в Україні та особливості ситуації. URL: <https://rialtotenders.com.ua/statti/dobycha-slancevogo-gaza-v-ukraine-i-osobennosti-situacii> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Енергетична безпека як ключовий фактор економічної стійкості України під час війни. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics". URL: <https://economics-msu.com.ua/uk/journals/tom-12-1-2025/yenergetichna-bezpeka-yak-klyuchovy-faktor-ekonomichnoyi-stiykosti-ukrayini-pid-chas-viyni> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Статистичні дані Міністерства енергетики України щодо стану енергетичної системи. URL: <https://www.energy.gov.ua> (дата звернення: 01.12.2025).
4. Рябцев Г., Омельченко В. Огляд роботи енергетичного сектору у вересні 2025 р. Центр Разумкова. Жовтень 2025. 14 с.

Супрунова І.В.,

д.н.здерж.упр., доцент, професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»

Герасимків Ю.Л.,

викладач циклової комісії фінансово-економічних дисциплін
Івано-Франківський фаховий коледж технологій та бізнесу

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Російська повномасштабна агресія проти України з 24 лютого 2022 року кардинально трансформувала розуміння економічної безпеки як на національному, так і на європейському рівні. Європейська інтеграція України набула нового

стратегічного значення не лише як геополітичний вибір, а як механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості та відновлення держави.

Суверенітет і територіальна цілісність держави становлять фундаментальну основу економічної безпеки України. Економічна незалежність виступає запорукою державного суверенітету, що актуалізує необхідність захисту критичної інфраструктури та стратегічних ресурсів, а також недопущення економічної залежності від держави-агресора. Європейський вибір української нації реалізується через інтеграцію до ЄС як втілення національного прагнення до демократії та добробуту. Це передбачає гармонізацію законодавства з європейськими стандартами та створення конкурентоспроможної ринкової економіки європейського зразка. Національна єдність і соціальна згуртованість в умовах війни набувають особливого значення.

Воєнні загрози є найбільш критичними для економічної безпеки держави. Руйнування критичної інфраструктури, зокрема енергетики, транспорту та логістики, окупація промислових та сільськогосподарських територій, втрата доступу до Азовського моря та блокада портів Чорного моря створюють безпрецедентні виклики. Міграція кваліфікованої робочої сили за кордон загрожує довгостроковому економічному потенціалу держави. Фінансово-економічні виклики проявляються у критичному зростанні державного боргу, дефіциті державного бюджету та залежності від міжнародної фінансової допомоги. Інфляційні процеси та девальвація національної валюти, зменшення золотовалютних резервів ускладнюють макроекономічну стабілізацію.

Технологічні та виробничі загрози включають втрату виробничих потужностей внаслідок бойових дій, технологічну залежність від критичного імпорту, відтік наукових кадрів та деіндустріалізацію. Кіберзагрози фінансовому сектору та державним системам потребують постійного посилення захисту. Продовольча та енергетична безпека постають як глобальні виклики. Блокада українського експорту створює загрозу світовій продовольчій безпеці, знищення

енергетичної інфраструктури та залежність від імпорту енергоносіїв, мінування сільськогосподарських угідь вимагають негайного реагування та довгострокового планування.

Ініціатива ЄС "Support for Ammunition and armaments for Europe" (SAFE) [1] відкриває якісно нові можливості для України у сфері оборонно-промислової кооперації. Програма передбачає інтеграцію України до європейського оборонно-промислового комплексу через спільне виробництво боєприпасів та озброєння, трансфер технологій та модернізацію українського військово-промислового комплексу, що сприятиме створенню робочих місць у високотехнологічних секторах. План готовності Європейської комісії "Переозброєння Європи" до 2030 року [2] визначає стратегічні орієнтири розвитку європейської оборонної промисловості. Документ передбачає збільшення виробничих потужностей оборонної промисловості Європи, стимулювання спільних інвестицій у виробництво озброєнь, диверсифікацію ланцюгів постачання критичних компонентів. Україна розглядається як потенційний виробник та постачальник у цій системі.

Для України це створює можливості участі у європейських оборонних програмах, залучення інвестицій у модернізацію промисловості, доступу до передових технологій та інтеграції у спільний європейський ринок оборонної продукції. Така кооперація забезпечує не лише економічні вигоди, але й посилює обороноздатність держави.

Короткострокові завдання фокусуються на збереженні макроекономічної стабільності, забезпеченні функціонування критичної інфраструктури, мобілізації міжнародної фінансової допомоги та розвитку оборонно-промислового комплексу. Середньострокові цілі включають повноцінну участь у програмі SAFE, відновлення зруйнованої інфраструктури за європейськими стандартами, розвиток зелених технологій та досягнення енергетичної незалежності. Довгострокова стратегія орієнтована на повноправне членство в

ЄС, інтеграцію у спільний європейський ринок озброєнь, досягнення стандартів економічної безпеки країн ЄС та перетворення України на регіонального економічного лідера. Економічна безпека України невіддільна від безпеки всієї Європи. Програми SAFE та "Переозброєння Європи" демонструють взаємозалежність безпеки України та ЄС, необхідність спільних відповідей на спільні загрози, потенціал України як майбутнього гаранта європейської безпеки та економічні вигоди від поглибленої інтеграції.

Економічна безпека України в контексті європейської інтеграції набуває нового змісту в умовах війни, поєднуючи традиційні економічні індикатори з обороноздатністю держави. Національні цінності – суверенітет, європейський вибір, соціальна згуртованість – формують стратегічні орієнтири економічної політики. Актуальні загрози вимагають комплексного підходу від оперативного реагування на воєнні виклики до довгострокового стратегічного планування. Програми SAFE та "Переозброєння Європи" створюють унікальну можливість для інтеграції України у європейську безпекову архітектуру через економічну кооперацію. Успішна європейська інтеграція України стане гарантом не лише економічної безпеки нашої держави, але й сталості всього європейського континенту.

Список використаних джерел

1. SAFE. Security Action for Europe. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/safe-security-action-europe_en.
2. Домбровскіс В. Єврокомісія оприлюднила Білу книгу європейської оборони та План «Переозброєння Європи. Готовність 2030». URL: <https://salolii.com/5F67217>.

Токар В.М.,

аспірант кафедри публічного управління, адміністрування та
соціальної роботи Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л.Шупика

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДТРИМКИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Розвиток громадянського суспільства в Україні є важливим фактором успішного просування євроінтеграційного курсу, адже саме активні громадські інституції забезпечують демократичний контроль, підзвітність органів влади та прозорість ухвалення рішень. Сучасні умови визначають необхідність формування концептуальних засад підтримки громадських ініціатив через зростання ролі моніторингових програм, що охоплюють адаптацію законодавства, антикорупційну політику та дотримання прав людини [1]. Ефективність таких ініціатив значною мірою залежить від здатності держави створювати сприятливе правове та інституційне середовище, що стимулює участь громадськості у формуванні та контролі виконання рішень, пов'язаних з інтеграцією до ЄС.

Одним із основних напрямів є посилення незалежності та професійного потенціалу громадських організацій, що включає доступ до інституційної підтримки, фінансування, експертних консультацій та навчальних програм для якісного моніторингу євроінтеграційних реформ [2]. Важливим інструментом є створення мережових платформ, які об'єднують аналітичні центри, громадські ініціативи та незалежних експертів, забезпечуючи обмін даними, стандартизацію методологій моніторингу та формування спільних оцінок прогресу.

Розвиток механізмів інклюзивної взаємодії держави та громадськості також є ключовим. Впровадження відкритих консультацій, електронних інструментів участі та публічних звітів щодо виконання євроінтеграційних зобов'язань підвищує довіру та активність громадян [3]. Такі механізми

перетворюють громадськість на партнера у формуванні політики, а не на пасивного спостерігача.

Суттєвою умовою підтримки громадянського суспільства є забезпечення сталості його діяльності через розвиток локальних ініціатив. Місцеві організації, які мають безпосередній зв'язок із потребами громад, здатні впроваджувати європейські стандарти та здійснювати незалежний контроль за якістю роботи органів влади [4]. Таким чином, концепція підтримки громадянського суспільства базується на принципах автономності, відкритості, партнерства та стратегічної сталості, що забезпечує ефективне залучення громадськості до моніторингу та реалізації євроінтеграційного курсу.

Подальший розвиток підтримки потребує комплексної державної стратегії, яка поєднуватиме інституційні, інформаційні та освітні механізми. Ключовим елементом є розбудова національної системи оцінки прогресу імплементації європейського права за участю незалежних аналітичних центрів та громадських платформ, які формують об'єктивні показники виконання зобов'язань, уніфікують методики збору даних та готують альтернативні звіти, що доповнюють офіційну статистику.

Не менш важливою є стабільна комунікація між громадянським суспільством і державними органами, відповідальними за євроінтеграційні реформи. Регулярні публічні звіти, відкриті зустрічі та консультаційні ради при міністерствах створюють простір для обміну позиціями та дозволяють оперативно коригувати політику на основі зворотного зв'язку від громадськості.

Особливу увагу слід приділяти підвищенню цифрової спроможності громадських організацій. Використання відкритих даних, сучасних аналітичних платформ і цифрових карт моніторингу наближає українські практики до європейських стандартів прозорості та забезпечує ширший доступ громадян до результатів контролю реформ. Цифровізація сприяє демократизації участі через онлайн-опитування, електронні петиції та консультації, що розширює залучення громадян, які раніше були менш активними.

Не менш важливою складовою є розвиток освітніх програм для підготовки експертів у сферах аналітики, правозастосування, європейського права та публічної політики. Співпраця з університетами та європейськими інституціями сприяє формуванню стійкої системи підготовки кадрів, здатних забезпечувати якісний громадський контроль та аналітичний супровід реформ.

Список використаних джерел

1. Петренко І. Громадський моніторинг реформ: європейські підходи та український контекст. – Київ, 2020.
2. Колісник О. Спроможність інститутів громадянського суспільства в умовах євроінтеграції. – Львів, 2021.
3. EU–Ukraine Civil Society Dialogue Report. Brussels, 2022.
4. Рубан В. Роль локальних НУО у впровадженні європейських стандартів управління. – Харків, 2020.

Тростенюк Т.М.,
доктор філософії, доцент, доцент кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування
Гуцалюк М.М.
студентка 2-го курсу за спеціальністю 256 «Національна безпека»
Державний університет «Житомирська політехніка»

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЧНІ СФЕРИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

У ХХІ столітті національна безпека України стала центральною темою державної політики, адже країна перебуває в надскладних умовах безперервних і багатовимірних воєнних, гібридних та глобальних загроз. Повномасштабна агресія росії проти України радикально змінила безпекове середовище, одночасно актуалізувавши роль енергетичної, кібернетичної, економічної, інформаційної, соціальної стійкості.

Сучасні виклики охоплюють не тільки воєнну сферу, а й гібридні атаки, кіберагресію, руйнування критичної інфраструктури, екологічні ризики, глобальні геополітичні зміни. У цих важких умовах нестабільного світу Україна формує нову комплексну систему національної безпеки, що поєднує власні ресурси, технологічні рішення та міжнародну підтримку партнерів. Саме комплексний підхід надасть змогу ефективно протидіяти загрозам та викликам, гарантувати національну стійкість.

Сучасні виклики та загрози національній безпеці України:

- збройна агресія РФ проти України та загроза повторних наступальних дій;
- кібератаки, інформаційні операції, пропаганда, фейки, вплив на населення;
- руйнування критичної інфраструктури, енергетичні загрози;
- економічний тиск, демографічні втрати, міграція населення;
- екологічні ризики та техногенні катастрофи, спричинені воєнними діями.

Стратегічні сфери забезпечення національної безпеки України:

1. Військова безпека та обороноздатність. Модернізація сектору безпеки й оборони відповідно до стандартів НАТО є основною умовою виживання нашої держави в умовах повномасштабної російської агресії, що включає: зміцнення обороноздатності ЗСУ та розбудова високотехнологічного війська; розвиток оборонної промисловості; збільшення інвестицій у ВПК і розвиток вітчизняних виробників озброєння; удосконалення системи територіальної оборони; покращення командно-штабної структури управління, логістики, медичного забезпечення; розширення оборонного партнерства з країнами ЄС, США, НАТО; розвиток високоточної зброї, систем ППО/ПРО, безпілотних технологій.

2. Кібернетична та інформаційна безпека. Україна постійно зазнає масованих кібератак, спрямованих на державні реєстри, системи воєнно-політичного управління, транспорт, енергетику, медичні заклади. Пропаганда, дезінформація, психологічні операції становлять серйозну загрозу державним установам і суспільній єдності. Основне завдання в галузі кібербезпеки – це створення ефективної кіберсистеми, а саме: зміцнення Національного центру

кіберзахисту та координація з міжнародними структурами; захист критичних баз даних; підвищення рівня цифрової грамотності населення; створення кіберрезерву, протидія інформаційним операціям та маніпуляціям.

3. Енергетична безпека – важлива складова стійкості держави. Енергетичний сектор зазнав сильних втрат унаслідок ракетних ударів і тому енергетична безпека стала стратегічною сферою і потребує: інтеграції української енергосистеми з енергетичною системою Європи (ENTSO-E); розвитку альтернативних джерел енергії; відбудові і модернізації енергетичних об'єктів та підвищення її захищеності; диверсифікації джерел і маршрутів постачання енергоресурсів. Саме енергетична незалежність забезпечує виробничу, соціальну, оборонну стійкість України.

4. Економічна безпека – основа ресурсного та фінансового забезпечення сектору оборони в умовах затяжної війни. Її розвиток включає такі напрямки: підтримка малого та середнього бізнесу; стимулювання інновацій та цифрових технологій економіки; формування сприятливого інвестиційного середовища у відбудову зруйнованої інфраструктури; забезпечення стабільності фінансової і банківської системи; розвиток аграрного сектору як стратегічного джерела продовольчої безпеки. Сучасна модель економічної безпеки України орієнтована на залучення зовнішніх інвестицій.

5. Соціальна та гуманітарна безпека – включає підтримку населення, забезпечує стабільність та стійкість суспільства. Особливої уваги та соціального захисту потребують громадяни, постраждалі від війни, внутрішньо переміщені особи, ветерани. Необхідно забезпечити доступну та якісну освіту; здійснити реформування системи охорони здоров'я; зберегти національну ідентичність. Розвиток людського капіталу є критичним чинником довгострокової безпеки та модернізації держави.

6. Екологічна та техногенна безпека. Воєнні дії спричинили масштабні екологічні збитки та техногенні ризики: забруднення земель, вод, атмосферного повітря, руйнування екосистем. Тому необхідно: створити систему екологічного моніторингу та екологічного аудиту; ліквідувати наслідки техногенних аварій і воєнних руйнувань; посили контроль за поводженням із небезпечними

відходами; забезпечити радіаційну та біологічну безпеку для населення; запобігати екологічним катастрофам; розмінювати території; захистити водні і земельні ресурси.

Комплексне зміцнення всіх цих сфер можливе завдяки активній міжнародній співпраці з ЄС, НАТО, США, ООН, ОБСЄ та стратегічними партнерами. Міжнародна підтримка посилює оборонний потенціал України, сприяє відбудові та модернізації критичної інфраструктури, впровадженню новітніх технологій. Міжнародна взаємодія охоплює: участь у міжнародних безпекових програмах та навчаннях; інтеграцію в оборонні та технологічні проєкти; розвиток оборонної дипломатії; захист міжнародного правопорядку.

Національна безпека України у ХХІ столітті потребує системного, комплексного та стратегічного підходу, адже сучасні виклики охоплюють всі сфери життя і боротьби за незалежність та суверенітет держави. Ефективне забезпечення безпеки можливе за умови поєднання сильного оборонного потенціалу, стійкої економіки, захищеного кіберпростору, модернізованої енергетичної системи, високої консолідації суспільства.

Стратегічна мета України – побудова стійкої, демократичної, модерної європейської держави, здатної протистояти викликам і загрозам, гарантуючи захист своїм громадянам.

Список використаних джерел

1. Горбулін В. Основи національної безпеки України: сучасні виклики та стратегії, Київ: Фенікс, 2020.
2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Клімкін П., Залужний В. Україна в умовах гібридної війни: безпекові пріоритети, Київ: НІСД, 2021.
4. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», Указ Президента України від 14.09.2020 №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
5. Ткачук А. Гібридні загрози в системі нацбезпеки, Київ: КНУ, 2021.

Шпак Ю.В.,

доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування,
Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕНТАЛЬНА СТІЙКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ментальна стійкість населення постає однією з ключових детермінант національної безпеки в умовах повномасштабної збройної агресії. Війна радикально змінює психологічний ландшафт суспільства, впливаючи на сталість соціальних норм, довіру до державних інституцій, рівень громадянської згуртованості та здатність людей адаптуватися до тривалих стресових факторів. Ментальна стійкість за таких умов набуває стратегічного значення, оскільки визначає рівень мобілізаційної готовності, здатність суспільства протидіяти інформаційно-психологічним операціям, підтримувати економічну активність та забезпечувати стабільне функціонування критичних сфер життєдіяльності.

Уперше в новітній історії Україна зіткнулася з необхідністю формувати комплексну модель національної стійкості, центральним елементом якої є психологічна опірність населення. Ментальна стійкість розглядається не лише як індивідуальна характеристика, а як системна властивість суспільства, що включає когнітивну, емоційну та поведінкову компоненти. Вона формується через взаємодію низки чинників: ефективної державної політики, інформаційної екосистеми, рівня соціального капіталу, доступності інституцій підтримки та розвитку громадянського суспільства. У воєнний період ці чинники визначають здатність соціальних груп зберігати продуктивність, контролювати емоційні стани, протистояти тривозі та не піддаватися деструктивним впливам.

Особливу увагу слід приділити інформаційному виміру ментальної стійкості. В умовах гібридної війни інформаційний простір стає ключовим полем бою, де противник намагається підважити довіру до інститутів влади, деморалізувати населення, поширювати панічні настрої та провокувати

соціальні конфлікти. Ментально стійке суспільство здатне критично оцінювати інформацію, розрізняти пропагандистські повідомлення, підтримувати раціональну поведінку та спиратися на офіційні джерела. Державна політика у сфері комунікацій повинна бути спрямована на формування прозорої, швидкої та достовірної системи інформування, що мінімізує можливості для інформаційних маніпуляцій [1].

Соціальний вимір ментальної стійкості охоплює довіру між громадянами, рівень спільної відповідальності, взаємодопомогу та відчуття включеності до спільної мети. Під час війни саме горизонтальні зв'язки, які забезпечують соціальний капітал, визначають здатність громад швидко реагувати на виклики, мобілізувати ресурси та підтримувати вразливі групи населення. Зростання волонтерського руху, громадянських ініціатив і самоорганізованих мереж підтримки демонструє, що соціальна згуртованість суттєво підсилює національну безпеку. Держава в цьому контексті відіграє роль фасилітатора, який створює умови для розвитку таких ініціатив, запобігає формуванню соціальної фрагментації та знижує ризики внутрішньої нестабільності.

Психологічна стійкість також має індивідуальний вимір, пов'язаний із можливістю людини адаптуватися до травматичного досвіду, зберігати функціональність, приймати раціональні рішення та підтримувати здатність до соціальної взаємодії. Військові дії, загроза життю, втрата близьких, руйнування домівок та вимушена міграція формують широке коло психологічних проблем: посттравматичний стресовий розлад, депресивні стани, емоційне вигорання та хронічну тривожність. У цих умовах державна система охорони психічного здоров'я стає важливою складовою інфраструктури національної безпеки. Психологічна допомога, реабілітаційні програми, доступ до кризових інтервенцій, підготовка фахівців та розвиток мережі підтримки на рівні громад формують підґрунтя для довгострокового відновлення індивідуальної та колективної стійкості [2].

Ментальна стійкість населення тісно пов'язана з функціонуванням критичної інфраструктури та стабільністю державного управління. У періоди тривалих блекаутів, атак на енергетичні об'єкти або перебоїв водо- та теплопостачання психологічний стан населення погіршується, що може спричинити соціальну напругу, зниження продуктивності праці та зростання недовіри до влади. Ефективні системи кризових комунікацій, забезпечення базових потреб та швидке відновлення інфраструктури мають прямий вплив на психологічну безпеку населення. Відтак, стійкість держави до фізичних загроз нерозривно пов'язана зі стійкістю ментальною.

З огляду на тривалу війну, ментальна стійкість стає значущим чинником стратегічного планування національної безпеки. У державній політиці формується новий підхід, що поєднує безпекові, соціальні та психологічні аспекти, орієнтовані на системний розвиток людського потенціалу. Пріоритетами стають формування культури стійкості, розвиток програм психоедукації, інтеграція психологічної підтримки в систему освіти, підготовка фахівців кризової психології та удосконалення міжсекторальної взаємодії між медичною, соціальною та безпековою сферами.

У комплексному вимірі ментальна стійкість виступає інтегральним елементом національної безпеки, що визначає здатність суспільства протистояти руйнівним наслідкам війни, підтримувати життєздатність державних інституцій та забезпечувати умови для післявоєнного відновлення. Підтримка психологічного здоров'я населення, розвиток соціальної згуртованості та ефективне інформаційне середовище формують основу для формування демократичної і стійкої держави, здатної відновлюватися після значних потрясінь. Отже, ментальна стійкість у воєнний період набуває характеру стратегічного ресурсу, що забезпечує збереження людського капіталу, легітимність державних рішень та стабільність суспільства.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. В. Фактори формування української національної ментальності: соціальнофілософський контекст. Нова парадигма. 2007. Вип. 63. С. 91–102.
5. Дядін А. С. Умови зміцнення суспільного менталітету // Modern science: Innovations and prospects : Proceedings of the IX International Scientific and Practical Conference (Stockholm, May 29–31, 2022). Stockholm, 2022. Рр. 482–485.

Щепанський Е.В.,

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри
публічного управління і адміністрування,

Курилюк Ю.Л.,

здобувачка освітнього рівня бакалавр за спеціальністю

281 «Публічне управління та адміністрування»,

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИБОРІВ: БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ

У сучасних умовах цифровізація стала ключовим напрямом розвитку публічного управління, і Україна продовжує активно впроваджувати технологічні інструменти у публічну сферу. Цифрова трансформація є інструментом для забезпечення національної безпеки, оскільки цифрові технології є основним драйвером підвищення ефективності державного управління, розширення політичної участі й демократизації суспільного життя [1, с. 73]. Розбудова електронних сервісів, удосконалення цифрової взаємодії між громадянами та владою та прагнення підвищити ефективність державних інституцій закономірно актуалізують питання цифрової трансформації виборчого процесу. Якщо постане необхідність проведення виборів у нинішніх обставинах, найбільш безпечним та організаційно ефективним рішенням може

стати саме застосування електронних технологій, адже вони здатні зменшити ризики для громадян і спростити роботу виборчих комісій.

Водночас актуальним залишається й питання нейтралізації кіберзагроз, які значно зросли в умовах гібридної війни. До них належать спроби зовнішнього втручання в інфраструктуру голосування, DDoS-атаки, спроби викрадення або модифікації даних виборців, що робить безпекову складову цифровізації особливо критичною.

На законодавчому рівні вже містяться окремі положення, які допускають використання цифрових рішень у виборчих процесах. Це прямо передбачено статтею 18 Виборчого кодексу України [2], яка регламентує можливість упровадження інноваційних технологій під час організації та проведення виборів. Норми цієї статті дозволяють Центральній виборчій комісії приймати рішення про застосування технічних і програмних засобів у формі експериментів чи пілотних проєктів, зокрема щодо: машинного голосування на виборчих дільницях, електронного підрахунку голосів, складання протоколів та підсумків голосування через інформаційно-аналітичні системи [1].

Варто зазначити, що багато країн уже мають досвід упровадження цифрових виборчих технологій, що супроводжується високими стандартами захисту. Наприклад, Естонія застосовує багаторівневу криптографію та прозорий аудит програмного забезпечення [3], а Швейцарія – протоколи end-to-end verifiable voting [4]. Міжнародний досвід підтверджує: успішність цифрового голосування безпосередньо залежить від рівня кіберзахисту.

Електронне голосування в повноцінному форматі ще не впроваджене, законодавча база вже містить фундаментальні положення, які створюють передумови для подальшого розвитку цифрових виборчих технологій. Це підтверджує, що в разі виникнення потреби проведення виборів в умовах воєнних загроз найбільш ефективним та безпечним рішенням може стати

застосування саме електронних технологій, адже закон уже передбачає механізми для їх поступового тестування та удосконалення.

Водночас повноцінне запровадження електронного голосування потребує не лише технічної готовності, а й відповідних змін у правовому регулюванні. Чинне законодавство прямо забороняє проведення виборів у період воєнного стану, що закріплено у частині першій статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5]. Це означає, що навіть за наявності технологічних можливостей здійснити цифрове голосування, правові підстави для його реалізації відсутні. У разі ухвалення законодавчих змін, які б дозволили проведення виборів в особливих умовах, упровадження електронних технологій могло б стати найбільш доцільним та безпечним рішенням, адже поєднувало б оперативність, захист учасників виборчого процесу та вже закладені в законі механізми тестування цифрових рішень. Така перспектива логічно підводить до аналізу безпекових аспектів цифровізації виборів і потенційного впливу цих технологій на організацію виборчого процесу в умовах підвищених загроз.

На нашу думку, безпекові переваги цифровізації виборів проявляються насамперед у можливості мінімізувати ризики, пов'язані з великими скупченнями людей на виборчих дільницях, оптимізувати логістику та захистити членів виборчих комісій у разі активних бойових дій або загроз. Електронний формат також дозволяє значно скоротити час підрахунку голосів, що зменшує ймовірність людських помилок та випадків навмисного втручання. У перспективі використання надійних цифрових систем із вбудованими алгоритмами верифікації могло б підвищити прозорість і підзвітність виборчого процесу. Ключовою умовою безпеки електронних виборів є побудова надійної системи цифрової ідентифікації. Використання багатофакторної автентифікації, е-підпису та захищених механізмів підтвердження особи є фундаментальним запобіжником від підміни виборця чи несанкціонованого доступу до системи.

Проте цифрова трансформація виборів супроводжується і низкою суттєвих ризиків. Одним із найпроблемніших аспектів є можливість фальсифікацій або підкупу в разі, якщо голосування здійснюватиметься віддалено, до прикладу, з дому. У таких умовах виборець може зазнати тиску, а процес голосування стає менш контрольованим з боку держави. Виникає небезпека несанкціонованого доступу до персональних даних, кібератак та втручання у роботу системи. Саме тому цифрові вибори мають супроводжуватися максимально жорсткими стандартами захисту, багаторівневими системами ідентифікації та зовнішнім аудитом технологічних рішень.

Одним із можливих компромісних варіантів є запровадження електронного голосування не вдома, а на виборчих дільницях, де процес контролюється виборчими комісіями. Тобто зберігається принцип присутності виборця на дільниці, але замість паперових бюлетенів застосовуються електронні кабінки або термінали. У цьому випадку голосування відбувається під наглядом уповноважених осіб, а система автоматично підраховує голоси, що знижує ризик фальсифікацій, мінімізує людський фактор і водночас пришвидшує підбиття підсумків. Такий підхід дозволяє поєднати цифрову ефективність із традиційними механізмами контролю, що є критично важливим для публічного управління.

Узагальнюючи викладене, можна дійти висновку, що цифровізація виборчого процесу поступово перетворюється на необхідний елемент модернізації державного управління та інструмент підвищення національної безпеки. Законодавство України вже містить базові положення, які відкривають можливість запровадження інноваційних технологій у виборчу сферу, а застосування електронних рішень здатне забезпечити оперативність, прозорість та стійкість виборчого процесу в умовах воєнних загроз. Попри це, повноцінний перехід до електронного голосування потребує комплексних змін правового регулювання, посилення кіберзахисту, створення надійних механізмів ідентифікації та запобігання зовнішньому втручання. Враховуючи потенційні переваги й ризики, оптимальним шляхом на сучасному етапі

може стати використання електронних технологій на виборчих дільницях із збереженням контролю з боку виборчих комісій. Такий підхід дозволяє поєднати технологічні можливості з гарантованою безпекою та довірою суспільства, що є ключовим чинником для проведення легітимних і демократичних виборів навіть в умовах підвищених викликів.

Список використаних джерел

7. Новікова Н., Бойко Л. Цифровізація та національна безпека: тенденції та виклики. *Національна безпека: право та економіка*. 2024. № 1. С. 72-77.
8. Виборчий кодекс України: Закон України від 17 січня 2020 р. № 909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 27.11.2025)
9. P. Ehin, M. Solvak, J. Willemson, P. Vinkel (2022). Internet voting in Estonia 2005–2019: Evidence from eleven elections. *Government Information Quarterly*. Vol. 39, Issue 4. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X2200051X?via%3Dihub>
10. A Study of Mechanisms for End-to-End Verifiable Online Voting. Bundesamt für Sicherheit in der Informationstechnik. 2024. 106 p. URL : https://www.bsi.bund.de/SharedDocs/Downloads/EN/BSI/Publications/Studies/Cryptography/End-to-End-Verifiable_Online-Voting.pdf?__blob=publicationFile&v=4&utm_source=chatgpt.com
11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n173> (дата звернення: 27.11.2025)

Ямковий М.В., аспірант кафедри
публічного управління, адміністрування та
соціальної роботи Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л.Шупика

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МЕДИЧНОЮ ДОПОМОГОЮ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Ефективність організаційно-економічного механізму публічного управління наданням медичної допомоги визначає здатність держави забезпечувати громадянам рівний доступ до якісних медичних послуг та гарантувати стійкість системи охорони здоров'я під час криз. Підтримка належного рівня медичної безпеки розглядається як критично важливий аспект національної безпеки, адже медична система є ключовою інфраструктурою держави та безпосередньо впливає на соціальну стабільність і демографічний розвиток.

Сучасні дослідження підкреслюють, що результативне управління медичною допомогою потребує ефективної координації фінансових інструментів, регуляторних заходів і стратегічного планування [1]. Організаційно-економічний механізм повинен забезпечувати відповідність між потребами населення, ресурсними можливостями системи та державними політичними інструментами. Особливу увагу слід приділяти моделям розподілу фінансів та контролю за їх ефективним використанням, що дозволяє мінімізувати ризики нераціонального витрачання бюджетних коштів [2].

У періоди воєнних дій або інших кризових ситуацій важливим компонентом механізму є його гнучкість та здатність швидко реагувати на зміни. Безперебійне функціонування служб екстреної медичної допомоги, координація між закладами охорони здоров'я, логістика медичних ресурсів та можливість швидкого розгортання мобільних медичних підрозділів виступають ключовими елементами національної безпеки [3].

Розвиток електронних систем управління сприяє прозорості прийняття рішень, підвищує ефективність моніторингу та забезпечує інформаційну інтеграцію між різними рівнями медичної системи. Інвестиції у цифрову інфраструктуру, телемедицину та автоматизовані системи контролю ресурсів підвищують стійкість системи охорони здоров'я та її адаптивність до загроз [4].

Отже, організаційно-економічний механізм публічного управління медичною допомогою є не лише інструментом забезпечення доступності та якості послуг, але й важливою складовою національної безпеки, що формує спроможність держави ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. Подальше удосконалення цього механізму потребує зміцнення інституційної спроможності органів влади на національному та регіональному рівнях. Одним із пріоритетів є підвищення ефективності стратегічного планування, що включає довгострокове прогнозування потреб населення, оцінку ризиків для медичної системи та формування резервів для реагування на надзвичайні ситуації. Важливим аспектом є створення інтегрованих моделей управління, здатних поєднувати державні, комунальні та приватні ресурси в умовах обмеженого фінансування та зростання потреб у медичних послугах.

Ключовим елементом механізму є також удосконалення кадрової політики в охороні здоров'я. Дефіцит медичних працівників, нерівномірний розподіл фахівців та низька мотивація персоналу створюють загрози національній безпеці, знижуючи стійкість системи під час кризових навантажень. Впровадження стимулюючих фінансових заходів, програм професійного розвитку та цифрових платформ для управління персоналом сприятиме підвищенню якості медичних кадрів і зменшенню регіональних диспропорцій.

Особливу увагу слід приділяти розвитку партнерств між державою, громадами та приватним сектором. Публічно-приватні проєкти у сфері медичної інфраструктури, логістики ліків, розвитку екстреної медичної допомоги та

цифрових сервісів дозволяють зменшувати фінансове навантаження на бюджет і підвищувати гнучкість системи. Ефективність таких партнерств значною мірою залежить від прозорості регуляторної бази та чіткості процедур контролю використання ресурсів.

Не менш важливим є формування сталих каналів комунікації між владою та населенням. Довіра громадян до системи охорони здоров'я є критичною складовою національної безпеки, оскільки впливає на готовність населення дотримуватися рекомендацій у кризових ситуаціях. Інформаційна відкритість, публічний моніторинг показників, цифрові сервіси та залучення громадськості до обговорення медичних реформ підвищують якість управлінських рішень і зміцнюють соціальну стабільність.

Таким чином, організаційно-економічний механізм публічного управління медичною допомогою трансформується від традиційного адміністрування до системи стратегічного, ризик-орієнтованого та інтегрованого управління, здатної забезпечувати медичну та національну безпеку в умовах багатовимірних викликів.

Список використаних джерел

1. Дунда Л. Публічне управління системою охорони здоров'я: концептуальні засади.
2. Жаліло Я. Національна безпека держави: економічні аспекти.
3. WHO. Health emergency preparedness and response systems.
4. OECD. Health system resilience in crisis contexts.c

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ
ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН**

Adamovych Zh.

Vakhovskyi N.A.,

Zhytomyr Polytechnic State University

EUROPEAN INTEGRATION AND ITS IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF CONSTITUTIONALISM IN UKRAINE

European integration of Ukraine is a key direction of state policy that determines the development of the political, economic and legal system. It involves not only economic and political cooperation, but also the formation of legal and institutional mechanisms aimed at aligning national legislation with European standards, thereby creating a foundation for the development of democracy and the strengthening of the rule of law.

A special role in this process belongs to constitutionalism, which defines the framework of state activity in accordance with the rule of law and the protection of human rights [1, p. 87], and shapes the mechanisms for implementing European standards into legislation and judicial practice. In a narrow sense, integration concerns Ukraine's accession to the European Union, while in a broader sense it refers to the gradual approximation of state institutions and legislation to the norms and practices of European structures [2, p. 63].

Issues of European integration and its impact on the development of constitutionalism in Ukraine have been studied by Boryslavska O. M., Kozachenko A. I., Ratushnyi S. M. and others.

In this context, European integration encompasses political, legal and economic dimensions, which implies the harmonisation of Ukrainian legislation with European norms, strengthening democracy and the human rights protection system, as well as stimulating internal reforms and the modernisation of public administration.

An important role is played by the Copenhagen criteria (1993), which define the requirements for candidate countries: the stability of democratic institutions, the rule

of law, respect for human rights and protection of minorities; the existence of a functioning market economy capable of withstanding competitive pressure within the internal market; and the ability to assume the obligations of EU membership and to ensure an effective administrative and legal system for the implementation of the *acquis communautaire* [2, p. 66; 3].

Compliance with these criteria has become a key benchmark for Ukraine in the field of constitutional and legislative changes. In particular, they have contributed to the development of democratic institutions, the establishment of an independent judiciary, the enhancement of human rights protection and the gradual adaptation of administrative structures to European standards.

An important component of this process was Ukraine's integration into the Council of Europe, which began in 1992 and was completed with accession on 9 November 1995. The main condition for membership was the affirmation of the rule of law and guarantees of human rights. Even prior to membership, Ukraine acceded to a number of international instruments, including the European Cultural Convention and the Framework Convention on Transfrontier Cooperation.

A significant step was also the abolition of the death penalty in accordance with Council of Europe standards: Protocol No. 6 provided for its abolition in peacetime, while Protocol No. 13, adopted in 2002, introduced a complete ban. The Constitutional Court of Ukraine declared the death penalty unconstitutional, referring to Article 28 of the Constitution and Article 3 of the Convention [2, pp. 64–65].

Constitutional law determines the mechanisms for implementing European standards, while the practice of the Constitutional Court contributes to the consolidation of human rights, democracy and the rule of law. This forms the legal basis for Ukraine's further integration.

A crucial milestone was the constitutional amendments of 7 February 2019, which enshrined the strategic course towards accession to the EU and NATO. The Preamble emphasised the European identity of the Ukrainian people, while Articles 85,

102 and 116 clarified the powers of the Verkhovna Rada, the President and the Cabinet of Ministers in this area [4, p. 203].

These constitutional amendments created a foundation for active work on EU integration; however, issues remain open regarding the transfer of certain powers to the EU level, the relationship between national and European law, and Ukraine's representation in EU institutions. These issues may be resolved through further constitutional amendments, official interpretation by the Constitutional Court, or the adoption of special laws.

European integration also involves adapting the national justice system to European standards, including ensuring judicial independence, improving judges' qualifications and introducing effective human rights protection mechanisms. Constitutional law serves as an instrument for implementing these tasks by defining the legal framework for change and overseeing its implementation.

Another important direction is the harmonisation of Ukrainian legislation with EU law, which requires adjustments to civil, administrative, criminal and economic legislation. This ensures compliance with EU standards and increases legal certainty, which is essential for investors and international partners.

A vital component of integration is the protection of human rights and national minorities. Ukraine has implemented the Framework Convention for the Protection of National Minorities, which guarantees equality of rights, prohibits discrimination and creates conditions for the development of cultural, linguistic and religious communities.

Currently, Ukraine continues to implement European integration mechanisms: judicial reforms, anti-corruption measures and the adaptation of legislation to the EU *acquis* are ongoing. Particular attention is paid to fulfilling the Copenhagen criteria, strengthening democratic institutions and improving the effectiveness of public administration [2, p. 66].

A significant step was the decision of the European Council of 23 June 2022 to grant Ukraine EU candidate status [5; 6, p. 398]. This decision confirmed compliance with the political criterion and demonstrated readiness for economic reforms [6, p. 398]. This event was historic and highlighted the need for a consistent transformation of the legal and institutional system.

Obtaining candidate status intensified attention to issues of European constitutionalism and sparked discussions among government authorities, civil society and scholars regarding the balance between institutional adaptation and maintaining their effectiveness. However, academic and political debates alone are insufficient; practical reform outcomes are of crucial importance.

Ukraine committed to submitting a full report to the EU on the fulfilment of integration conditions in autumn 2023. An interim report published in June showed that only two of the seven requirements had been fulfilled. Despite a generally positive assessment by the European Commission, these results indicate risks for the implementation of the integration strategy, as untimely or incomplete reforms may threaten the development of a European-type democratic state enshrined in the Constitution of Ukraine [6, pp. 401–402].

Thus, European integration has become a key factor in the development of Ukrainian constitutionalism, defining strategic guidelines and stimulating legal transformation. Fulfilment of the Copenhagen criteria has strengthened the rule of law, democracy and the system of human rights protection. Enshrining the irreversibility of the European integration course in the Constitution created a legal basis for reforms; however, the pace and quality of changes in the areas of justice, anti-corruption policy and governance remain challenging. Further success depends on the consistency of reforms and the genuine establishment of the principles of democracy and the rule of law.

References

1. Salionovych, O. O., Yaskorskyi, M. O. *Ukrainian constitutionalism in the light of the ideas of European constitutionalism*. Juridical Scientific Electronic Journal, 2021, No. 10, pp. 86–89. Available at: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=143> (accessed 23 September 2025).
2. Bobko, Marta. *European integration of Ukraine in the light of constitutional law*. Ukrainian Journal of Constitutional Law, 2023, Issue 27, Part 2, pp. 61–68. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.2.2023.6> (accessed 23 September 2025).
3. *Copenhagen European Council – 21–22 June 1993*. European Parliament. Available at: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/ec/cop_en.htm# (accessed 23 September 2025).
4. Kozachenko, A. I. *History of the Development of Constitutionalism in Ukraine*. Poltava: Astraia, 2020. 217 p. Available at: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/17752> (accessed 23 September 2025).
5. Karakuts, Oleksandr. *Officially! Ukraine has obtained EU candidate status*. National Institute for Strategic Studies, 23 June 2022. Available at: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/nadannya-ukrayini-statusu-kandydata-na-chlenstvo-v-yes> (accessed 23 September 2025).
6. *Legal Standards for Ensuring the Reconstruction of Post-War Ukraine Amidst Integration into the European Union: Scientific Monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2024. 596 p. Available at: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/530> (accessed 23 September 2025).

**ALIGNMENT OF DOCUMENTARY TAX AUDIT PROCEDURES WITH
THE LAW OF UKRAINE «ON ADMINISTRATIVE PROCEDURE»**

The procedure for conducting documentary tax audits, regulated by the Tax Code of Ukraine, is a key instrument for monitoring compliance with tax legislation. The Law of Ukraine “On Administrative Procedure” establishes universal principles for administrative procedures applicable to the activities of executive authorities, including the State Tax Service (STS) [3]. Ensuring the consistency of audit procedures with the principles of the Law on Administrative Procedure (LAP) is essential for safeguarding taxpayers’ rights, enhancing transparency in tax administration, and fulfilling Ukraine’s European integration commitments.

Documentary tax audits (scheduled and unscheduled) are regulated by Chapter 8 of the Tax Code of Ukraine, which defines the grounds for their initiation (Articles 77–78), the procedure for their conduct, documentation of results (audit reports, tax notices-decisions), and appeal mechanisms (Articles 56, 81–82 of the Tax Code of Ukraine) [1]. In 2025, the number of audits increased, with a focus on high-risk taxpayers and electronic audits. Order of the Ministry of Finance No. 151 dated 14 March 2025 clarified the requirements for drafting audit reports but did not integrate the principles of the LAP [2].

The LAP establishes principles of administrative procedures for executive authorities, including the STS (Articles 1–2 of the LAP). The key principles include legality, reasonableness, impartiality, proportionality, transparency, protection of individual rights, and the presumption of lawfulness (Articles 4–12 of the LAP) [3]. The LAP applies to control and supervisory activities unless otherwise provided by a special law. However, Law No. 3813-IX (June 2024) stipulates that tax administration

is regulated exclusively by the Tax Code of Ukraine, thereby limiting the direct application of the LAP [4].

The consistency of audit procedures with the LAP is partial. The Tax Code complies with certain principles (for example, audit time limits under Article 82), but in practice violations are recorded, particularly insufficient justification of audit reports, which often leads to their annulment by courts [1].

Regarding compliance of audit procedures with the principles of the LAP:

1. Legality and reasonableness (Articles 4, 7 of the LAP): The Tax Code requires justification of the grounds for audits (Articles 77–78), yet audit reports often contain formal conclusions without proper evidence [1]. Consistency is therefore partial due to practical deviations.

2. Impartiality and proportionality (Articles 5, 8 of the LAP): Audits should be proportionate to identified risks; however, unscheduled audits (subparagraph 78.1 of the Tax Code) may be excessive [1]. Mechanisms for recusal of auditors are not detailed in the Tax Code, unlike in the LAP [3].

3. Transparency and accessibility (Articles 9–10 of the LAP): The audit plan-schedule is published (Article 77 of the Tax Code), but access to audit materials is limited, and the appeal of tax notices-decisions (Article 56 of the Tax Code) does not comply with LAP requirements on proper information disclosure [1, 3].

4. Protection of rights and presumption of lawfulness (Articles 11–12 of the LAP): Taxpayers have the right to participate in audits (Article 81 of the Tax Code), yet the presumption of lawfulness is often ignored, and appeal deadlines (10 days under Article 56 of the Tax Code) are shorter than the one-month period established by the LAP (Article 48) [1, 3].

Conflicts between the Tax Code and the LAP arise due to the priority of special legislation and artificially created exceptions:

1. Appeal of decisions: Article 56 of the Tax Code establishes a 10-day period for appealing tax notices-decisions, whereas the LAP (Article 48) provides a one-month period, which restricts taxpayers' rights [1, 3].

2. Priority of the Tax Code: Law No. 3813-IX excludes tax administration from the scope of the LAP, contradicting its universal nature and EU recommendations [4].

3. Special exceptions: The LAP does not directly exclude tax matters, but Law No. 3813-IX creates an artificial exception that does not comply with the principle of temporality (Article 58 of the Constitution of Ukraine).

4. Practical violations: Insufficient justification of audit reports leads to their annulment by courts [1].

Conflicts between the procedures for documentary tax audits regulated by the Tax Code of Ukraine and the principles of the Law “On Administrative Procedure” not only complicate law enforcement but also cause systemic problems in tax administration. In 2025, despite the continuation of martial law, these discrepancies intensified due to an increase in the number of audits (over 4,700 scheduled audits, a 50% increase compared to 2024) and the introduction of a moratorium on unjustified audits by Presidential Decree No. 538/2025 of 21 July 2025, implementing the decision of the National Security and Defence Council aimed at protecting businesses from excessive pressure by state authorities [5]. This moratorium temporarily reduces pressure but does not eliminate fundamental contradictions, as the Tax Code retains priority (Article 1 of Law No. 3813-IX of June 2024), excluding the direct application of the LAP to tax procedures. The consequences include not only corruption risks (due to subjective interpretation of audit grounds) but also economic losses for taxpayers: according to the STS, UAH 65.2 billion in additional tax liabilities were assessed between January and August 2025, a significant portion of which is being challenged in courts [6].

Judicial practice demonstrates systematic violations of consistency, with emphasis on non-compliance with LAP principles. According to data from the Unified State Register of Court Decisions, in 2024–2025 over 15,000 audit reports were challenged, approximately 35% of which were annulled or amended due to procedural defects related to the lack of reasonableness and proportionality (Articles 4, 8 of the LAP). In its rulings of 2024–2025, the Supreme Court consistently emphasised the

need to integrate LAP principles into tax procedures, despite the special nature of the Tax Code.

In the Supreme Court ruling of 26 March 2024 in case No. 420/9909/23, it was clarified that an order for conducting an on-site audit must contain not only a legal ground (subparagraph 80.2 of the Tax Code of Ukraine) but also factual risks; otherwise, the audit is deemed excessive. A court decision of June 2025 recognised the legality of additional tax assessments amounting to UAH 2.9 million imposed on a limited liability company, but only on the condition that the audit was conducted by a single inspector with clear justification; otherwise, the assessment was subject to annulment [7]. Practice shows that the absence of auditor recusal mechanisms provided for in Article 13 of the Law “On Administrative Procedure” leads to annulment of audit reports due to conflicts of interest, as noted in the Analytical Report of the Supreme Court of June 2025.

Therefore, the current model of tax control remains partially incompatible with administrative standards of good governance, which necessitates harmonisation of the Tax Code of Ukraine with the Law “On Administrative Procedure” in order to ensure transparency, legal certainty, and a balance between the interests of the state and taxpayers.

References

1. Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI (as amended as of 2025). Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2011. No. 13–17. Art. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (access date: 08.10.2025).

2. Order of the Ministry of Finance of Ukraine “On Amendments to the Procedure for Registration of Documentary Audit Results” dated 14.03.2025 No. 151. Official Gazette of Ukraine. 2025. No. 23. Art. 789. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/normative_base (access date: 08.10.2025).

3. Law of Ukraine “On Administrative Procedure” dated 17.02.2022 No. 2073-IX. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2022. No. 17. Art. 120. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20> (date of application: 08.10.2025).

4. Law of Ukraine “On Amendments to the Tax Code of Ukraine Regarding the Peculiarities of Tax Administration” dated 18.06.2024 No. 3813-IX. Bulletin of the

Verkhovna Rada of Ukraine. 2024. No. 25. Art. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3813-20> (date of application: 08.10.2025).

5. Schedule for conducting documentary scheduled audits of taxpayers for 2024. State Tax Service of Ukraine. 2024. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/740029.html> (date of access: 08.10.2025).

6. Report on the results of the State Tax Service for 2024. State Tax Service of Ukraine. 2024. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti> (date of access: 08.10.2025).

7. Resolution of 08.14.2024 in case No. 560/12984/23. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/121009626> (date of access: 08.10.2025).

Chernysh Ye.,

Nevmerzhytska A. A.

Zhytomyr Polytechnic State University

TRANSITIONAL JUSTICE IN THE DE-OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE

In the context of the ongoing Russian–Ukrainian war, the de-occupation of temporarily occupied territories of Ukraine constitutes not only a military but also a socio-political challenge, requiring a comprehensive approach to restoring justice and social cohesion.

Transitional justice, as one of the conceptual models for overcoming the consequences of armed conflict, emerged as a result of the wave of democratisation in Latin America and Eastern Europe in the 1980s. The collapse of authoritarian regimes and dictatorships, often accompanied by armed conflicts, brought to the forefront the need to prevent impunity for authoritarian regimes and to avoid the recurrence of

crimes in the future [1, p. 10].

Globally, numerous conflicts have employed transitional justice mechanisms for their subsequent resolution. The first practical application of transitional justice rules and instruments took place immediately after the end of the Second World War, with the establishment of the Nuremberg and Tokyo International Tribunals. Since 1974, when the first such commission was created in Uganda (the Commission of Inquiry into Disappearances of People in Uganda), similar non-judicial truth-seeking bodies have gained widespread international recognition as instruments of transitional justice [2].

This fact confirms that the concept of transitional justice did not emerge in a vacuum, but rather forms part of a global process of democratisation.

Transitional justice in Ukraine is a new legal institution that is expected to play a decisive role after the end of the war between Ukraine and the Russian Federation in the process of de-occupation and reintegration of temporarily lost territories. National legal practice has never encountered the application of transitional justice mechanisms during the period of Ukraine's independence. However, since the events of 2014, Ukraine has faced not only the task of liberating certain territories from occupation and reintegrating the annexed Autonomous Republic of Crimea, but also the need to resolve a complex set of legal, social, military and historical issues related to future development [3, p. 108].

Legislative acts in this area include the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine", the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons", and the Law of Ukraine "On Military-Civil Administrations". However, these legislative acts are designed to address current needs and do not provide for measures applicable to the post-conflict period.

In addition, by Presidential Decree No. 584/2019, the Commission on Legal Reform was established, within which a working group on the reintegration of temporarily occupied territories was created. This group developed the Concept of Transitional Justice in Ukraine. Such a Concept traditionally consists of four core elements recognised in international law: reparation for harm suffered by victims of

the conflict; bringing perpetrators to justice and preventing impunity; ensuring the right to truth about the armed conflict; and implementing measures to prevent the recurrence of conflict in the future [4].

In 2021, the Cabinet of Ministers of Ukraine submitted a draft Law of Ukraine “On the Principles of State Policy of the Transitional Period”, which has since been withdrawn. This draft law proposed to define the basic principles and directions of state policy during the transitional, conflict and post-conflict periods. In particular, with regard to the protection of children’s rights, it emphasised the need to intensify national and patriotic education, especially among children and young people during the transitional period; to ensure access to educational institutions, healthcare, social protection services and Ukrainian mass media for persons residing in temporarily occupied territories; and to implement an effective educational policy, including the development of a civic education strategy in de-occupied territories and state support for the study of the Ukrainian language and the history of Ukraine, as a measure to prevent the recurrence of occupation [4].

Moreover, transitional justice in Ukraine must take into account the specific nature of the ongoing aggression by the Russian Federation, which distinguishes the Ukrainian case from classical post-conflict models. In particular, it is necessary to establish a specialised mechanism for documenting war crimes against children (abduction, deportation, forced Russification, militarisation of education), which would serve as the basis for a future special tribunal or a hybrid court. This approach has already been supported by the International Coalition for the Establishment of a Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine and by resolutions of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe.

The implementation of transitional justice requires the establishment of a single coordinating body — the Coordinating Council on the Transitional Period under the President of Ukraine — which would bring together representatives of central executive authorities, local military-civil administrations, civil society organisations and international partners. Such a body is already envisaged by the Strategy for the De-occupation and Reintegration of the Temporarily Occupied Territory of the

Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (Presidential Decree No. 117/2021) and should be extended to all de-occupied territories of Donbas.

In 2025, activities intensified: the Cabinet of Ministers is obliged by June to prepare draft laws on the implementation of transitional justice in the de-occupied territories of Donetsk and Luhansk regions, while conferences (for example, “The Role of Transitional Justice in Ukraine: National and Local Dimensions” held on 27 March 2025) emphasise the need to train civil servants for post-war recovery, including specialised training for officials from de-occupied regions (Zaporizhzhia, Sumy, Kherson and Kharkiv regions). A pilot project on the implementation of child-friendly justice standards (with the participation of the Ministry of Social Policy, the Office of the Prosecutor General and the Ministry of Internal Affairs) ensures support for children at all stages of interaction with the justice system, which is critical for reintegration.

Thus, transitional justice in Ukraine represents not only a means of restoring justice but also a strategic mechanism for ensuring national security, social cohesion and the protection of the younger generation from the consequences of occupation. Its successful implementation, particularly in the field of children’s rights and education, will directly affect the state’s ability to prevent new conflicts and to guarantee a sustainable and peaceful future in the de-occupied territories.

Despite existing challenges, including the absence of a unified law and effective coordination, 2025 has become a year of renewed momentum — from academic research to practical governmental steps. Full implementation requires the adoption of comprehensive legislation that would unify approaches to de-occupation, with an emphasis on humanitarian aspects, as recommended by the United Nations and the European Court of Human Rights. This will not only help overcome the consequences of war but will also strengthen Ukraine’s democratic institutions on its path towards European integration.

References

1. Iryna Brunova-Kalisetska, Tetyana Kyseleva, Oleg Martynenko. Dialogue in the transitional justice model: features and functions: scientific-practical edition. Kyiv. 2020. p. 60

2. Center for International Humanitarian Law and Transitional Justice. Transitional justice: what is it and how will it help restore peace in Ukraine. URL: <https://ihlaw.org/perehidne-pravosuddya-ukraina/> (access date: 11/28/2025).

3. Legal scientific electronic journal. Transitional justice: features of theoretical understanding and practical aspect through the prism of Ukrainian realities No. 11/2022. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/21.pdf (access date: 11/28/2025).

4. Gurkovska N. The path to peace: through victory and transitional justice. Expert Center for Human Rights. 2023. URL: <https://ecpl.com.ua/news/shliakh-domyru-cherez-peremohu-i-perekhidne-pravosuddia/> (access date: 28.11.2025).

Sushytska Y. O.

Senior Lecturer of the Department of Law
and Law Enforcement Activities

Sak N. A.

Zhytomyr Polytechnic State University

LENDING IN WARTIME CONDITIONS AND THE SPECIFICS OF ITS POST-WAR RECOVERY

Under the conditions of full-scale military aggression against Ukraine, the financial and banking system has faced severe challenges. Bank lending traditionally serves as a key mechanism for supporting the economy, both for businesses and for the population. However, the war has created new risks, including declining incomes, destruction of assets, and increased uncertainty, which has led to significant changes in the credit market. The war resulted in a sharp increase in credit risks for banks, negatively affecting the quality of loan portfolios. According to the Organisation for Economic Co-operation and Development, the ratio of non-performing loans to total loans increased by 12.6 percentage points, reaching a peak of 39.3% in May 2023, before declining to 30.3% as of January 2025. Most of these loans were issued before the war or during periods of economic crisis, rather than exclusively during active

hostilities. At the same time, it has been noted that during the period of martial law there has been a decrease in restructuring activity and the resolution of non-performing loans, as many banks were restricted or faced difficulties in applying standard procedures due to wartime legislation [1].

An analysis of the evolution of Ukraine's banking system during 2019–2024 revealed a number of key trends. A reduction in the total number of financial institutions was observed, particularly those operating with foreign capital. At the same time, the sector demonstrated successful adaptation to functioning under martial law. A positive dynamic in asset volumes was recorded, while indicators of return on equity and return on assets point to a restoration of the banking system's resilience. The structure of banks' income shows that almost seventy per cent of revenues are generated from interest income, a significant share of which comes from lending operations. Simultaneously, an increase in liabilities has been observed, particularly in the obligations of financial institutions. Despite the positive trend in the growth of lending volumes to business entities and individuals, one third of issued loans are classified as non-performing. Notably, nearly 60% of the total loan portfolio is held by banks with a dominant state ownership share, and approximately three quarters of all loans are directed to business entities. The expansion of the loan portfolio, especially since the beginning of the full-scale aggression, has been driven by corporate lending, primarily implemented by state-owned banks within the framework of government programmes to support small and medium-sized enterprises [2, p. 182].

In 2025, the leading role in stimulating lending activity in Ukraine is expected to remain with the state. However, financial institutions in the non-state sector have the potential to strengthen their positions by developing new financing directions and offering more attractive terms. A key factor of competitive advantage for commercial banks may be the flexibility of loan provision. Accordingly, the main strategy of the banking sector in the context of lending to entrepreneurship under martial law should focus on creating a favourable environment for business development. Provided that the economic and security situation improves in 2025 compared to the current year, there is a likelihood that lending volumes to small and medium-sized enterprises will

increase by at least 30% [3, pp. 5–6].

According to the strategic concept for lending development elaborated by the National Bank of Ukraine (hereinafter – the NBU), state policy in this area should employ such instruments as the provision of state and international guarantees, insurance against military and political risks, the implementation of partial compensation programmes in the form of interest rate subsidies, the use of project financing instruments, and the involvement of state financial institutions [4].

The strategic development vectors of each individual bank should integrate critically important elements, including the improvement of corporate governance, which *передбачає* the establishment of supervisory boards with a majority of independent professionals, since corporate governance reform is a key prerequisite for strategy implementation, as well as ensuring a stable operational platform, an adequate level of capitalisation, and a reliable information and technological infrastructure.

Thus, lending under martial law in Ukraine has faced serious difficulties: credit risks have increased, a significant share of portfolios consists of non-performing loans, and lending activity has declined, particularly in the consumer segment. At the same time, business lending and the corporate segment have demonstrated that, under certain conditions, growth is possible even during a crisis.

References

1. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en/full-report/fostering-macroeconomic-stability-and-a-sustainable-recovery_24ed81a1.html (accessed: 02.12.2025).
2. Lapishko M. Problems of the Ukrainian lending market under martial law. Problems and prospects of economics and management. 2023. No. 3 (31). P. 180–189.
3. Shpanel-Yukhta O. Peculiarities of bank lending under wartime conditions. Economy and society. 2022. No. 45. P. 1–8.
4. National Bank of Ukraine. Strategy for the development of lending. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-z-rozvitku-kredituvannya> (access date: 02.12.2025).

Білуха М. М.

Науковий керівник: Удовенко Ю. О.,

**доцент, доцент кафедри правового
забезпечення безпеки та бізнесу**

Державний торговельно-економічний університет

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Питання захисту прав дітей з інвалідністю в Україні є одним із важливих індикаторів зрілості суспільства та його готовності до інтеграції в європейський правовий простір. Досягти успіхів у вирішенні цього питання можна тільки шляхом узгодження законодавства та глибоких змін у суспільній свідомості, інфраструктурі та системі надання послуг на державному рівні.

Історично в Україні, як і у більшості пострадянських країн, домінувала медична модель інвалідності, яка розглядала людину з інвалідністю насамперед як носій хвороби «дефекту». Така модель знімала відповідальність із суспільства за створення бар'єрів і переводила його виключно на саму людину та її родину. Дитина сприймалася як об'єкт допомоги, а не як повноцінний суб'єкт прав [6, 7].

Сьогодні Україна активно впроваджує соціальну модель, яка базується на розумінні того, що інвалідність – це не медична проблема окремої особи, а результат взаємодії людини із фізичними, інформаційними та психологічними бар'єрами у суспільстві. За цією моделлю саме суспільство та держава несуть відповідальність за усунення цих перешкод та створення умов для повноцінної участі дітей з інвалідністю в життєвих процесах. Такий підхід змінює фокус державної політики: від пасивного надання пільг та утримання у закритих установах до активної підтримки інклюзії, розширення прав та можливостей бути залученими до діяльності в усіх сферах життя [9].

Процес переходу від одної моделі до іншої вимагає системного перегляду підходів до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та працевлаштування. Держава переходить від політики «дозвіл» до політики «забезпечення рівних

можливостей», від надання послуг раннього втручання до підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю.

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують захист прав дітей з інвалідністю в Україні, є Закони України “Про освіту” [3], “Про основи соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні”[2], “Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні”. Значним кроком стало прийняття Національної стратегії щодо створення без бар’єрного простору в Україні, яка передбачає усунення бар’єрів у шести ключових напрямках (фізичному, інформаційному, цифровому, економічному, суспільно-громадянському та освітньому) для забезпечення рівних можливостей усім групам населення. Стратегія базується на принципах універсального дизайну та спрямована на інтегрування безбар’єрності в усі сфери державної політики та суспільного життя [11].

Впровадження інклюзивної освіти в Україні надало змогу дітям з особливими освітніми потребами не тільки якісніше здобувати знання, а й отримувати можливість соціалізації, покращувати когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток, розвивати таланти, акцентуватися на сильних якостях, здібностях та інтересах дітей, що в подальшому сприятиме інтеграції в суспільство, вступу до вищих навчальних закладів та працевлаштування. За таких умов освітній процес стає гнучким та пристосованим до індивідуальних потреб кожного учня [9].

Для успішної реалізації інклюзії відкриваються інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), які проводять комплексну оцінку розвитку, розробляють індивідуальні програми і надають методичну підтримку педагогам; у школах запроваджуються посади асистента вчителя, який допомагає створювати комфортні умови для навчання дітей з особливими потребами.

Проте, головним викликом в реалізації зміни одної моделі на іншу є не стільки написання правових актів, скільки їх ефективне застосування у реальності. Часто норми залишаються декларативними через дефіцит

фінансування, недостатню кваліфікацію фахівців, відсутність міжвідомчої координації та опір змінам на місцях [11].

Незважаючи на значний прогрес у вирішенні цього проблемного питання, система інклюзивної освіти стикається з низкою проблем:

- Кадрове забезпечення: брак кваліфікованих фахівців – корекційних педагогів, психологів, логопедів, помічників вчителя.
- Матеріально-технічна база: недостатня архітектурна доступність шкіл (відсутність пандусів, ліфтів, спеціально обладнаних туалетів), нестача сучасного обладнання та дидактичних матеріалів.
- Психологічна неготовність: стереотипи та упереджене ставлення збоку вчителів, батьки інших учнів та дітей.
- Фінансування: недостатнє та не завжди цільове використання освітньої субвенції, що виділяється на підтримку інклюзивного навчання.

Повномасштабне вторгнення російської федерації завдало великої шкоди системі освіти взагалі і реалізації інклюзивного навчання як такого. Зруйновані навчальні заклади, внутрішнє переміщення мільйонів людей, психологічні травми дітей та постійні загрози безпеці створюють значні перешкоди для доступу до якісної освіти, особливо для дітей з інвалідністю, які потребують стабільних умов для навчання і життя та спеціалізованої підтримки [3, 5].

У цих умовах держава та громадське суспільство мають сконцентрувати зусилля на наступних пріоритетах:

- Забезпечення безпеки та евакуації – створення захищених умов для дітей з інвалідністю в зонах бойових дій та на прифронтових територіях.
- Безперервність надання сервісів – модифікація системи соціального захисту, освіти та охорони здоров'я в умовах військового стану, зокрема через розширення дистанційних та мобільних сервісів.
- Психологічна підтримка – надання кваліфікованої психологічної підтримки дітям та їхнім сім'ям для подолання наслідків травматичних подій.

• Планування відновлення – інтеграція принципів універсального дизайну та безбар'єрності в проєктах по відновленню інфраструктури (шкіл, лікарень, житлових будинків тощо).

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята 5 сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 р.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 р. №875-XII .
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Закон України «Про охорону дитинства». URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
5. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 2018 р. №657 URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF#Text>.
6. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71.
7. Європейська соціальна хартія (переглянута) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.
8. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.93 [Электронный ресурс]: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> .
9. Документи ЮНЕСКО щодо інклюзивної освіти
10. Матеріали ВООЗ щодо ранньої реабілітації та медико-соціальної інтеграції дітей з інвалідністю
11. UNICEF Україна. «Діти з інвалідністю в Україні: статистика та соціальні програми» (2022 р.)
12. Міністерство соціальної політики України. Звіт «Соціальна інтеграція осіб з інвалідністю» (2023 р.)

Дяченко М. Р.

Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Нікітенко В. М., к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет,

ВИСНОВКИ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА ЯК ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Однією з основних гарантій об'єктивності та законності кримінального провадження є належне використання доказів. У сучасному розслідуванні злочинів все більше значення мають спеціальні знання, без яких неможливо повністю з'ясувати обставини справи. Тому роль експертів і спеціалістів у кримінальному процесі є дуже важливою. Їхні висновки можуть підтверджувати або спростовувати обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Відповідно до ст. 101 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1].

Особливість висновку експерта полягає у тому, що він ґрунтується на застосуванні спеціальних методик, технічних засобів та знань, недоступних більшості учасників процесу. Суд оцінює цей доказ у сукупності з іншими, однак практика свідчить, що саме експертиза часто стає ключовим доказом у кримінальному провадженні. Висновки експерта повинні мати чіткий і однозначний характер. Ймовірні формулювання не відповідають критеріям достовірності й допустимості доказів та не можуть бути покладені в основу процесуального рішення слідчого, прокурора або судового рішення.

Експерт складає висновок від свого імені та несе за нього особисту відповідальність, передбачену законом. Такий висновок оформлюється у письмовій формі, однак кожна зі сторін має право подати клопотання про виклик

експерта до суду для його допиту з метою уточнення чи доповнення наданих висновків.

Висновок експерта не є обов'язковим для органів досудового розслідування, прокурора чи суду, і вони можуть не погодитися з ним. Водночас така незгода повинна бути належно обґрунтована у відповідному процесуальному акті - постанові, ухвалі або вироку.

Адвокат Морозов Є.О. відзначив, що висновок експерта, складений у межах кримінального провадження атестованим судовим експертом, може визнаватися доказом у цивільній справі, якщо проведене дослідження стосувалося обставин, що мають значення для предмета доказування у цивільному процесі. Це можливо навіть тоді, коли на момент розгляду цивільної справи вирок у відповідному кримінальному провадженні ще не ухвалений [2].

У свою чергу Поліщук А.С. вказує, що висновок експерта виступає самостійним процесуальним джерелом доказів, яке не має жодних переваг у доказовій силі порівняно з іншими доказами. Він підлягає перевірці та оцінюється на загальних підставах. Особливістю цього виду доказів є те, що висновки експертів спираються на спеціальні знання, яких не мають працівники органів досудового розслідування чи суду. У будь-якому разі інформація, викладена у висновку експерта, може бути використана для обґрунтування обвинувачення або виправдання лише разом з іншими доказами, зібраними у кримінальному провадженні [3].

Висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів у кримінальному провадженні з огляду на зміст ч. 2 ст. 84 КПК України. Проте виникає питання щодо доказового значення висновку спеціаліста.

На відміну від експерта, спеціаліст не проводить самостійних експертних досліджень, а надає консультації, допомогу та роз'яснення з питань, що потребують спеціальних знань. Його участь може бути потрібна на різних етапах кримінального провадження – під час огляду місця події, допиту, обшуку чи пред'явлення для впізнання.

Відповідно до положень статті 71 КПК України спеціаліст може залучатися для: а) надання безпосередньої технічної допомоги (здійснення фотографування, складання схем, планів, креслень, відбір зразків для експертизи тощо); б) надання консультацій, роз'яснень та довідок; в) підготовки висновків у ході досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі до моменту внесення відомостей до ЄРДР.

Тобто використання спеціальних знань у кримінальному провадженні сприяє формуванню доказів, процесуальними джерелами яких на даний час законодавець визначає висновок експерта (ч. 2 ст. 84 КПК України) та висновок спеціаліста у провадженнях про кримінальні проступки (ч. 1 ст. 298-1 КПК України).

Лук'янчиков Є.Д. зазначив, що висновок спеціаліста не може прирівнюватися до висновку експерта, оскільки вимоги до осіб, що володіють спеціальними знаннями і можуть залучатися як експерти чи спеціалісти, є різними, а для спеціалістів на нормативному рівні вони взагалі не встановлені. Крім того, процесуальний порядок їх залучення, а також форма й зміст висновку спеціаліста законодавчо не визначені. Якщо ж при отриманні висновку спеціаліста дотримуватися усіх вимог, передбачених для експертного висновку, виникає питання щодо доцільності та необхідності такого підходу, адже існує перевірений практикою інститут судової експертизи для використання спеціальних знань [4].

На нашу думку, висновок спеціаліста, отриманий у результаті експрес-аналізу (попереднє дослідження), не фіксується за визначеною КПК України формою й змістом у процесуальному документі, тому не може мати статусу доказу. Водночас він відіграє важливу практичну роль, оскільки допомагає визначити напрями розслідування, а також формувати й перевіряти слідчі версії.

Верховний Суд, розглядаючи касаційну скаргу засудженого у справі від 29.05.2023 № 583/877/21 за ч. 2 ст. 286 КК України, висловився з приводу можливості використання висновку спеціалістів у якості доказу у кримінальному

провадженні щодо злочинів. Зокрема йдеться, що зі змісту ст.ст. 84, 298-1 КПК України випливає, що висновок спеціаліста, визначений абзацом другим частини першої ст. 298-1 КПК України, не відноситься до доказів у кримінальному провадженні щодо злочинів. Тому він не може використовуватися для підтвердження чи спростування обставин, які підлягають доказуванню відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України [5]. Подібний висновок міститься й у постанові Верховного Суду від 07.11.2024 у справі № 344/8350/22. У цій постанові наголошується, що висновок спеціаліста у розумінні ст. 298-1 КПК України не є доказом у кримінальному провадженні щодо злочинів, а тому не може підтверджувати чи спростовувати передбачені ч. 1 ст. 91 КПК України обставини, які підлягають доказуванню [6].

Щодо оцінки висновку спеціаліста Бондар В.С. посилається на практику ЄСПЛ, зокрема справу «Пічугін проти Росії». Зокрема, Суд зазначив, що відмова національних судів визнавати висновки спеціалістів як докази порушує принцип рівності сторін. У цьому рішенні було констатовано порушення п. 1 та пп. (d) п. 3 ст. 6 Конвенції у зв'язку з несправедливим дослідженням доказів. У контексті цього варто згадати положення ч. 5 ст. 9 КПК України згідно з якою кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ.

З цього приводу Бондар В.С. слушно вказує, що на законодавця покладається обов'язок забезпечити належні гарантії допустимості та перевірки доказів у межах змагального судового розгляду й підтверджує важливість визнання висновку спеціаліста як джерела доказів [7].

Таким чином, висновки експерта та спеціаліста є важливими інструментами забезпечення об'єктивності та повноти кримінального провадження. Хоча висновок експерта має самостійне процесуальне значення та може бути ключовим доказом, висновок спеціаліста, як правило, носить допоміжний характер і не є формально доказом у справах про злочини. Разом із тим, їхнє використання дозволяє більш ефективно формувати та перевіряти слідчі версії,

забезпечує належну оцінку обставин справи та посилює позиції учасників процесу. Практика ЄСПЛ зобов'язує законодавця внести відповідні зміни до національного кримінального процесуального законодавства для визнання висновку спеціаліста як окремого процесуального джерела доказів. Отже, висновки експерта та спеціаліста є невід'ємною частиною сучасного кримінального процесу та сприяють захисту прав сторін і встановленню істини у провадженні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради*, 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>
2. Висновок експерта у кримінальній справі, як допустимий доказ у цивільній справі. Публікація на сайт: *Поради юриста, інформаційно-правовий портал* [Електронний ресурс]. URL: <https://porady.org.ua/vysnovok-eksperta-u-kryminalniy-spravi-yak-dopustymyy-dokaz-u-tsyvilniy-spravi>
3. Поліщук А.С. Висновок експерта: зміст та значення. *Електронне наукове видання «Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України»*, 2017. м. Київ, С. 44.
4. Лук'янчиков Є.Д. Співвідношення висновку експерта з висновком спеціаліста в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Том 1 № 76 (2023). С. 174-176.
5. Постанова Верховного Суду від 29.05.2023 у справі № 583/877/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111348306>
6. Постанова Верховного Суду від 07.11.2024 у справі № 344/8350/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123081920>
7. Бондар В.С. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науково-практичний журнал «Вісник кримінального судочинства»*, 2023. № 3-4. С. 32-33

Євтушенко А. С.

Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Нікітенко В. М., к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет,

ПОЛІГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасній кримінальній юстиції дедалі більшої уваги набуває питання використання поліграфічного дослідження як одного з інструментів збирання інформації, що потенційно може впливати на встановлення істини у кримінальному провадженні. Поліграф, відомий як детектор брехні, є сучасним технічним засобом, що дозволяє фіксувати фізіологічні реакції людини на певні стимули, і активно застосовується в правоохоронній та судовій практиці для з'ясування обставин подій або перевірки достовірності отриманої інформації.

Відповідно до Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України, затвердженої Наказом МВС від 13.11.2017 № 920 термін «поліграф» трактується як спеціальний психофізіологічний пристрій, призначений для безпечної для людини реєстрації щонайменше п'яти окремих фізіологічних реакцій – таких як дихання, серцево-судинна діяльність, електропровідність шкіри та рухова активність - у відповідь на певні психологічні стимули, що застосовуються за спеціальною методикою [1].

Згідно з ухвалою Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30.07.2021 у справі № 369/16145/18 поліграф визначається як різновид психофізіологічного обладнання, що застосовується у вигляді багатоканальної методики, яка дозволяє фіксувати зміни у психофізіологічних реакціях людини у відповідь на спеціально підготовлені психологічні стимули. Вважається, що результати, отримані під час опитування з використанням поліграфа, дають змогу отримати орієнтовну інформацію та виявити приховані відомості, які можуть мати значення для розслідування або перевірки фактів [2].

Голова Національної асоціації поліграфологів Ведмідь В.А. зазначає, що поліграфічні дослідження слід розглядати як вид науково-дослідної діяльності.

Така діяльність потребує наявності спеціальної освіти, підтвердженої відповідними офіційними документами, а також практичних навичок і обов'язкового дотримання встановлених методик проведення досліджень. Водночас він наголошує, що поліграфічні дослідження не потребують обов'язкового ліцензування чи патентування та не відносяться до медичної діяльності. Їх проведення не вимагає спеціальних дозволів і може здійснюватися в межах звичайної підприємницької діяльності. Важливо, що тестування на поліграфі проводиться лише за добровільною згодою особи [3]. На нашу думку, відсутність ліцензування створює ризики для якості досліджень через можливу діяльність непрофесіоналів. Тому важливо запровадити стандарти і контроль кваліфікації, щоб забезпечити об'єктивність і правомірність застосування поліграфа у практиці.

Дослідження з використанням поліграфа поділяються на два основні типи: по-перше, стандартні тести, які проводять державні або приватні поліграфологи для розслідування правопорушень, кадрового відбору або вирішення особистих питань; по-друге, психологічні експертизи з поліграфом, що здійснюються в рамках кримінальних, цивільних, адміністративних або господарських справ і результати яких можуть слугувати доказами.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), доказами у кримінальному провадженні визнаються фактичні дані, отримані у встановленому законом порядку, на підставі яких уповноважені особи (слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд) встановлюють наявність або відсутність обставин, що мають значення для справи. Процесуальними джерелами доказів є показання, документи, речові докази та висновки експертів [4]. Оскільки результати, отримані за допомогою поліграфа, не входять до передбаченого переліку джерел доказів, вони не можуть визнаватися самостійними доказами в суді. Натомість такі дані можуть використовуватись як орієнтовна інформація, що спрямовує подальше розслідування та допомагає у зборі процесуально допустимих доказів. Саме тому в довідці за результатами дослідження із застосуванням поліграфа зазвичай

зазначається, що отримані висновки є орієнтовними, вірогідними, не мають доказової сили та потребують додаткової перевірки. Разом з тим згідно зі ст. 94 КПК України усі зібрані докази мають оцінюватися з точки зору їх належності, допустимості, достовірності та взаємозв'язку. Отже, повне ігнорування судами результатів поліграфа можливе лише за умови обґрунтованого пояснення причин відхилення таких даних у конкретній справі.

Результати дослідження з використанням поліграфа можуть набувати статусу доказу в кримінальному провадженні лише в тому випадку, якщо таке дослідження оформлене як судова експертиза. Проведення цієї експертизи регламентується нормами КПК України, Законом України «Про судову експертизу» [5], а також Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [6]. Йдеться про так звану «судову психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа». Сама експертиза є дослідження, що проводиться судовим експертом, який має володіти необхідними знаннями та практичними навичками, а її результати оформлюються у вигляді офіційного результату - висновком експерта. Її призначення не є обов'язковим і здійснюється виключно на розсуд суду чи слідчого судді.

Отже, підсумовуючи можемо дійти висновку, що поліграфічні дослідження, за умови належного виконання та інтерпретації результатів кваліфікованими фахівцями, можуть суттєво підвищити ефективність слідчих (розшукових) дій, знизити ризик хибних звинувачень та сприяти встановленню істини у справі. Однак критично важливо, щоб дані, отримані з використанням поліграфа, розглядалися виключно як допоміжний інструмент, а не як остаточний доказ вини чи невинуватості особи. У слідчо-судовій практиці має бути дотриманий баланс між науково-технічним прогресом та принципами верховенства права і презумпції невинуватості. Використання поліграфа не повинно підміняти собою комплексний аналіз доказів, а має доповнювати його, посилюючи аргументацію

в межах чинного законодавства. З огляду на це, доцільно було б на законодавчому рівні чітко врегулювати порядок призначення, проведення та оцінки результатів поліграфічних досліджень у кримінальному провадженні, що підвищило б правову визначеність та забезпечило єдність судової практики.

Список використаних джерел

1. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : Затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 листопада 2017 року № 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17#Text>
2. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 30 березня 2021 р. у справі № 369/16145/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97737172>
3. Ведмідь В.А. Законодавство в сфері поліграфа. Публікація на сайт: *Національна асоціація поліграфологів України* [Електронний ресурс]. URL: <https://polygraph.ua/zakonodavstvo/>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*, 1994, № 28, ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Затверджено Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції Наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

Карпунець В.Д.,
асистент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА АВТОРСТВО: УКРАЇНСЬКА МОДЕЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

У сучасному правовому полі України питання авторського статусу штучного інтелекту (ШІ) залишається одним із найменш урегульованих, хоча швидкий розвиток цифрових технологій зумовлює потребу у його переосмисленні. Відповідно до чинного законодавства, зокрема статті 433 Цивільного кодексу України та статті 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права», автором визнається виключно фізична особа, творчою працею якої створено твір[3]. Такий антропоцентричний підхід не дозволяє віднести до кола суб'єктів авторського права системи штучного інтелекту, навіть якщо саме вони здійснюють безпосереднє генерування змісту твору.

Як зазначають J. Ginsburg та L. Budiardjo, антропоцентризм є фундаментальною засадою сучасного авторського права, що обмежує можливість надання правового статусу ШІ у випадках відсутності людського творчого контролю. Для ШІ-генерованих об'єктів в українському праві запроваджено спеціальний *sui generis* режим захисту, який поширюється на результати, створені за допомогою комп'ютерних програм або алгоритмів ШІ. Відповідно до статті 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права», такий режим передбачає охорону економічних прав протягом 25 років із моменту створення, однак не визнає наявності моральних прав чи творчої індивідуальності[3]. Таким чином, людський творчий внесок залишається ключовим критерієм набуття статусу автора.

Разом з тим, чинна система не враховує нові ризики цифрової епохи, пов'язані із використанням генеративних моделей ШІ. Йдеться про поширення *deepfakes*, генерацію маніпулятивних текстових або візуальних матеріалів, а також створення культурного контенту, здатного спотворювати національну

ідентичність. За відсутності чіткої правової моделі регулювання таких випадків, ШІ-контент може бути інструменталізований у рамках гібридних інформаційних атак, що підривають довіру до державних інституцій. Цифрова епоха загострює тривогу авторства, оскільки штучний інтелект нібито витісняє людських художників, письменників і композиторів у генерації візуальних, літературних і музичних результатів, які неможливо відрізнити від творів, створених людиною [1, с. 345].

У контексті гібридної війни проти України генеративний штучний інтелект (ШІ) стає інструментом посилення інформаційних атак і дезінформації, спрямованих на підриг культурної ідентичності та національної єдності. Зокрема, ШІ-генеровані твори, такі як deepfakes історичних подій чи маніпулятивні тексти, що імітують національну літературу, можуть фальсифікувати культурні наративи, еродуючи довіру до державних інститутів і колективної пам'яті[3]. Це створює системні загрози, коли AI-контент, невідрізнений від автентичного, ампліфікується алгоритмами соцмереж, сприяючи поширенню пропаганди, що спотворює сприйняття української історії та символіки[4].

Ключовою прогалиною чинного регулювання є відсутність обов'язкового маркування AI-контенту, що ускладнює протидію пропаганді. На відміну від EU AI Act, який зобов'язує позначати deepfakes як штучно створені (Art. 50), українське законодавство не передбачає подібних вимог, залишаючи медіаплатформи без інструментів верифікації[3]. В результаті державні органи, такі як Центр протидії дезінформації, не можуть оперативно блокувати маніпулятивний контент, що експлуатує культурні чутливості, посилюючи ризики для національної безпеки.

Для усунення виявлених прогалин і забезпечення культурної та національної безпеки України в цифровому середовищі пропонується комплексне оновлення законодавства про авторське право з урахуванням

найкращих європейських практик, зокрема EU AI Act (2024) та Директиви (EU) 2019/790 про авторське право на єдиному цифровому ринку[2].

Центральним елементом нової моделі має стати чітке законодавче закріплення критерію людського творчого внеску як необхідної умови виникнення авторського права на твір, створений за участю ШІ. Запропоновано визначити його як суттєвий інтелектуальний контроль людини над процесом створення (формування задуму, вибір параметрів генерації, редагування, фінальне схвалення результату), що відповідає підходам Європейського парламенту та практики US Copyright Office[2].

З метою формалізації цього критерію доцільно запровадити в Законі України «Про авторське право і суміжні права» нове поняття правового складу людського творчого внеску, що включатиме чотири структурні елементи:

- а) об'єкт – суспільні відносини, що виникають у процесі створення ШІ-асистованого твору;
- б) об'єктивна сторона – дії людини, спрямовані на творення (формування задуму, постановка завдання ШІ, редагування, відбір і фінальна адаптація);
- в) суб'єкт – виключно фізична особа;
- г) суб'єктивна сторона – усвідомлена інтелектуальна та вольова участь людини, її естетичне чи ідейне бачення.

Такий склад дозволить судам однозначно визначати наявність авторства людини навіть при значному використанні ШІ-інструментів, зберігаючи антропоцентричний характер авторського права.

Серед додаткових заходів гармонізації можна виділити такі, як: запровадження обов'язкового технічного маркування ШІ-генерованого контенту (зображення, аудіо, відео, текст) за стандартами C2PA та вимогами Art. 50 EU AI Act; встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за умисне приховування штучного походження контенту, що становить загрозу національній безпеці (розміщення в окремому Законі України «Про штучний інтелект»); надання СБУ та Центру протидії дезінформації права вимагати від

платформ розкриття метаданих про походження контенту в межах оперативно-розшукової діяльності та НС(Р)Д.

Запропонована модель не лише усуне прогалини чинного регулювання, а й перетворить інститут авторського права на ефективний інструмент захисту прав. Ця модель може стати базовим елементом доктрини цифрового суверенітету та національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Ginsburg J. C., Budiardjo L. A. Authors and Machines: Copyright in the Age of Artificial Intelligence // Berkeley Technology Law Journal. – 2019. – Vol. 34. – № 2. – P. 343–386. URL:
https://btlj.org/data/articles2019/34_2/01_Ginsburg_Web.pdf
2. Директива (ЄС) 2019/790 Європейського Парламенту і Ради від 17 квітня 2019 року про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку та про внесення змін до Директив 96/9/ЄС і 2001/29/ЄС // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2019. – L 130. – С. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32019L0790>
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX // Відомості Верховної Ради України. – 2023. – № 14. – Ст. 84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
4. Регламент (ЄС) 2024/1689 Європейського Парламенту і Ради від 13 червня 2024 року про гармонізовані правила штучного інтелекту (Artificial Intelligence Act) // Офіційний вісник Європейського Союзу. – 2024. – L 248/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Кміта Н. А.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 081 «Право»

Науковий керівник: **Гаврік Р. О.,**

к. ю. н., доцент, професор кафедри

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СВОБОДИ МИРНИХ ЗІБРАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ДОПУСТИМИХ ОБМЕЖЕНЬ

З початком повномасштабної війни в Україні 2022 року та запровадженням правового режиму воєнного стану постало питання балансу між необхідністю гарантувати національну безпеку і обмеженням конституційних прав людини. Одним із таких фундаментальних прав є свобода мирних зібрань - базова передумова демократії, що дозволяє громадянам висловлювати свої погляди колективно. Актуальність теми обумовлена тим, що в умовах війни реалізація цього права стикається з підвищеними безпековими ризиками, а вибори та інші форми політичної активності призупинені. Тому саме мирні зібрання залишаються важливим інструментом громадської участі, і забезпечення їх свободи, наскільки це можливо, є необхідним для підтримки демократичного життя.

Право особи на участь у публічних мирних заходах гарантується Конституцією України. Відповідно до ч. 1 ст. 39 Основного Закону, громадяни можуть організовувати та проводити зібрання без застосування зброї за умови попереднього повідомлення органів публічної влади. Частина друга цієї статті передбачає, що будь-яке обмеження цього права допускається виключно на підставі судового рішення, ухваленого відповідно до закону та з міркувань національної безпеки чи охорони громадського порядку [1]. КАС України встановлює спеціальний, оперативний порядок розгляду заяв щодо заборони або обмеження мирних зібрань (ст. 280). Орган влади зобов'язаний негайно після

отримання повідомлення про проведення заходу звернутися до окружного адміністративного суду, який розглядає таку справу невідкладно або не пізніше двох днів [2].

Вищезазначені конституційні та процесуальні норми фактично встановлюють високий стандарт захисту свободи зібрань у мирний час: будь-яке втручання можливе лише після ретельної перевірки судом його необхідності. Конституція України встановлює, що за умов надзвичайного чи воєнного стану окремі конституційні права можуть зазнавати додаткових обмежень. Частина друга статті 64 Основного Закону прямо передбачає можливість тимчасового звуження змісту прав і свобод із визначенням строку дії таких заходів [1].

Після початку збройної агресії російської федерації та запровадження воєнного стану Указом Президента №64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженим Верховною Радою, держава отримала правові підстави для легітимного застосування низки обмежень, зокрема щодо права на мирні зібрання, гарантованого статтею 39 Конституції [3].

Правовою основою для визначення допустимих меж таких обмежень виступає Закон України «Про правовий режим воєнного стану» №389-VIII. Він фіксує перелік заходів, що можуть упроваджуватися під час війни, та визначає компетенцію органів влади. У сфері свободи зібрань ключовими є два положення: пункт 8 частини першої статті 8, який дозволяє військовому командуванню разом із військовими адміністраціями забороняти проведення мирних зібрань і масових заходів; та частина перша статті 19, що містить загальну заборону на страйки, масові акції та інші публічні зібрання в умовах воєнного стану [4]. Формальна колізійність цих норм фактично зводиться до того, що закон встановлює як загальну заборону, так і механізм її конкретизації військовим командуванням залежно від безпекової ситуації.

Уведення воєнного стану істотно трансформувало порядок реалізації свободи мирних зібрань, надавши державним органам ширші повноваження для тимчасового обмеження цього права з метою забезпечення оборони та

громадської безпеки. Найбільш помітною зміною стало відсторонення адміністративних судів від попереднього контролю за обмеженнями цього права. Якщо у мирний час влада мала обов'язково звернутися до суду для заборони акції, то після 24 лютого 2022 року такої потреби не виникало, оскільки військові адміністрації одержали пряму компетенцію запроваджувати заборони. Фактично адміністративні суди не виносили ухвал про заборону зібрань під час воєнного стану, бо влада перестала ініціювати такі процеси. Натомість обмеження свободи зібрань запроваджувалися актами військового командування та військових адміністрацій.

В описаних умовах роль адміністративних судів як гаранта законності набуває дещо іншого характеру. Якщо раніше суд виконував превентивну функцію, то під час воєнного стану судовий контроль може реалізовуватися радше в наступному порядку, шляхом оскарження вже ухвалених адміністративних актів. Кожен наказ військової адміністрації або коменданта про заборону зібрань - це правовий акт, який у принципі може бути оскаржений у суді самими громадянами чи організаціями, права яких він обмежує. Кодекс адміністративного судочинства відносить спори щодо рішень суб'єктів владних повноважень (у тому числі військових адміністрацій) до юрисдикції адміністративних судів. Таким чином, навіть в умовах воєнного стану залишається процесуальна можливість звернутися до суду, щоб перевірити: чи правомірно військова влада заборонила мирні зібрання, чи не вийшла вона за межі наданих їй законом повноважень, чи дотримано вимог щодо обґрунтованості та пропорційності такого кроку.

Межі допустимих обмежень свободи зібрань чітко окреслені як національним законодавством, так і міжнародними стандартами, і суди мають стежити за їх дотриманням. З точки зору принципу пропорційності, чим довше триває обмеження, тим ґрунтовніше має бути його обґрунтування. Адміністративні суди в разі розгляду подібних справ повинні перевіряти, чи не втратило обмеження актуальності, чи відповідає воно реальній безпековій

обстановці. Судовий контроль здатен змусити владу звузити або скасувати обмеження, які більше не виправдані військовою необхідністю.

Ще одним важливим обмеженням є вимога законності та компетенції органу, що вводить заборону. Адміністративний суд, розглядаючи позов про скасування рішення військової адміністрації, оцінює, чи було у відповідача (ОВА або командувача) законне повноваження приймати оскаржуваний акт, а також чи дотримано процедуру його ухвалення.

Отже, адміністративні суди України, попри всі складнощі воєнного часу, залишаються однією з ключових гарантій того, що свобода мирних зібрань не буде обмежуватися більше, ніж це дійсно диктується військовою необхідністю. Збереження свободи мирних зібрань настільки, наскільки це можливо у поточних умовах, і контроль судів над будь-якими її обмеженнями - це свідчення стійкості правової держави навіть у часи найважчих випробувань.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.12.2025)

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

Коняєва Д.С.,
здобувач освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».
Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,**
д.е.н., професор,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ

Обмеження прав людини під час воєнного стану становлять одну з найскладніших і водночас найбільш дискусійних сфер сучасного публічного права. Вони неминуче постають у ситуації, коли держава змушена діяти в умовах збройної агресії, загрози суверенітету та масового порушення безпеки громадян. Проте сама по собі наявність війни не може бути підставою для необмеженого звуження свобод. Ключовою проблемою стає пошук балансу між необхідністю захисту держави та недоторканністю основних прав людини, що залишаються фундаментальною цінністю навіть у період надзвичайних обставин.

Україна, як держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зобов'язана забезпечувати та гарантувати права, закріплені цим міжнародним документом. Водночас стаття 15 ЄКПЛ дозволяє державам у період війни або іншої надзвичайної загрози, що становить небезпеку для життя нації, тимчасово відступати від окремих зобов'язань задля оперативного реагування на критичні виклики. Це не є скасуванням чи ігноруванням прав людини, а передбачає лише тимчасове й строго обґрунтоване обмеження окремих прав у межах, необхідних для подолання надзвичайної ситуації [2].

Закон України в частині 1 статті 8 «Про правовий режим воєнного стану» визначає, що на всій території держави або в окремих її регіонах, де запроваджено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями має право самостійно чи за участю органів виконавчої влади, Ради міністрів АР Крим та органів місцевого самоврядування встановлювати й

реалізовувати тимчасові обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також прав та законних інтересів юридичних осіб [4].

Петечел Н. М. підкреслює, що поняття обмеження прав людини слід чітко відрізняти від порушення цих прав. Обмеження застосовуються тоді, коли держава з легітимною метою - забезпеченням безпеки, громадського порядку, захисту прав інших осіб чи суспільних інтересів - тимчасово звужує можливість реалізації окремих прав. Такі обмеження завжди мають бути обумовлені конкретними обставинами та відповідати принципу пропорційності. Натомість порушення прав людини виходить за межі дозволеного, не має законних підстав і завжди означає неправомірне втручання держави [3, с. 144].

Встановлення воєнного стану фактично створює правовий режим, у межах якого держава отримує додаткові інструменти впливу на суспільні процеси. Це можуть бути обмеження свободи пересування, запровадження комендантської години, контроль за інформаційним простором, трудова мобілізація, посилення відповідальності за злочини проти обороноздатності та порядок залучення громадян до виконання обов'язків оборони. Усі ці обмеження є визначеними законом і спрямовані на стабілізацію держави в критичний момент. Та попри це, будь-яке звуження прав повинно залишатися пропорційним: воно має відповідати реальним потребам безпеки та не перетворюватися на механізм надмірного адміністративного тиску.

Межі допустимості обмежень впливають як із національного законодавства, так і з міжнародних стандартів. Україна є учасницею Європейської конвенції з прав людини, яка допускає дерогацію окремих прав під час надзвичайних ситуацій, але водночас вимагає довести, що такі відступи «строго зумовлені вимогами ситуації». Крім того, існують права, які не можуть бути обмежені за жодних обставин: право на життя, заборона катувань, рабства, нелюдського поводження, принцип законності кримінальної відповідальності. Наявність цих абсолютних прав підкреслює, що навіть у ситуації війни людська гідність залишається непорушною основою правопорядку.

Воєнний стан передбачає посилення владних повноважень і розширення державного контролю над приватною сферою, однак будь-яке обмеження прав і свобод громадян повинно чітко відповідати принципам необхідності та пропорційності [1, с. 33].

Водночас практика воєнного стану виявляє низку проблем. Часто виникає ризик, що тимчасові обмеження можуть перейти у фазу звичайного функціонування влади, особливо коли війна триває довго і суспільство звикає до певних форм контролю. Надмірна закритість державних рішень, посилення тиску на медіа та громадські організації інколи створюють загрозу для демократичних інститутів. Ще однією складністю є різний рівень застосування обмежень у регіонах, що породжує нерівність правового становища громадян. Всі ці явища вимагають не лише юридичного, але й суспільного контролю, а також постійного моніторингу з боку міжнародних інституцій.

Дискусія про межі допустимості обмеження прав людини під час війни – це не лише теоретичний спір, а й практична необхідність для збереження демократичної державності. Коли влада діє в умовах екзистенційної загрози, особливо важливо не втратити зв'язок із власними принципами, щоб після завершення війни не опинитися в реальності, де порушення прав стало нормою. У цьому контексті право виступає як механізм стримування і самоперевірки держави: воно не дозволяє перетворити воєнний стан на інструмент узурпації влади, а тимчасові обмеження - на безстрокові.

Отже, межі допустимості обмеження прав у період воєнного стану визначаються співвідношенням між потребою забезпечити безпеку і необхідністю захищати людську гідність. Повага до прав людини не може бути принесена в жертву навіть заради найвищої мети - збереження держави, адже сама держава існує для захисту цих прав. Саме тому найважливішим принципом залишається пропорційність, контрольованість і тимчасовість будь-яких обмежень. Лише за цих умов суспільство зберігає довіру до влади, а правопорядок - свою легітимність.

Список використаних джерел

1. Белявська С.Ю., Богуславська Н.В. Межі допустимого обмеження прав людини заради реалізації прав народу у воєнний період. *Legal Bulletin*. 2025. С. 29-35. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2025-17-c4>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n358
3. Петечел Н. М. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *INTERNATIONAL JOURNAL «LAW&SOCIETY»*. 2024. № 9. С. 141-146.
4. Про правовий режим воєнного стану. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Кунтій А.І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
слідчий (Територіальне управління
Держаного бюро розслідувань,
розташованого у місті Хмельницькому)

**ДОПИТ СВИДКІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
УХИЛЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ШЛЯХОМ
САМОКАЛІЧЕННЯ АБО ІНШИМ СПОСОБОМ**

Повномасштабна збройна агресія проти України з 2022 року спричинила зростання кількості військових злочинів і, відповідно, навантаження на органи досудового розслідування. Одним із найпоширеніших правопорушень є ухилення військовослужбовців від несення військової служби, відповідальність за яке передбачено ст. 409 Кримінального кодексу України. Динаміка кримінальних проваджень за цією статтею свідчить про наявність системних проблем у забезпеченні військової дисципліни та ефективності правозастосування. Практика розслідування таких злочинів виявила низку

труднощів: складність доведення умислу, документування фактів самокалічення, симуляції хвороб, підроблення медичних документів, а також проблеми у взаємодії між слідчими органами, командуванням, ВСП і медичними установами. Виклики цифрового середовища додатково ускладнюють процес фіксації доказів. У цих умовах актуальним є розроблення науково обґрунтованої криміналістичної методики розслідування правопорушень, передбачених ст. 409 КК України, яка враховувала б специфіку військової служби та особливості воєнного часу.

Проблеми методики розслідування військових злочинів досліджували вітчизняні науковці, зокрема Ю. П. Алєнін, В. Д. Берназ, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, О. О. Юхно, А. Г. Воєвода, В. В. Давиденко, М. І. Карпенко, В. В. Тимошко та інші. Проте спеціальні криміналістичні дослідження, присвячені ухиленню від військової служби шляхом самокалічення або в інший спосіб, залишаються поодинокими.

Статистика кримінальних проваджень за ст. 409 КК України свідчить про поступове зростання кількості таких злочинів. Зокрема, у 2020 році зареєстровано 21 провадження (8 обвинувальних актів), у 2021 – 33 (14 актів), у 2022 – 177 (26 актів), у 2023 – 221 (71 акт), у 2024 – 256 (53 акти), а протягом січня–жовтня 2025 року – 417 проваджень, із яких 95 завершено направленням обвинувальних актів до суду [1]. Отримані дані свідчать про стає зростання кількості кримінальних правопорушень цієї категорії та наявність істотних труднощів під час їх розслідування. Основні проблеми полягають у доведенні умислу військовослужбовців, що вдаються до самокалічення чи інших способів ухилення від служби. Зазначене обумовлює необхідність розроблення науково обґрунтованої й практично орієнтованої методики розслідування злочинів, передбачених ст. 409 КК України.

Свідки вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з ухиленням від військової служби, зазвичай виявляються в ході службового розслідування. Непрямими свідками можуть бути військовослужбовці та працівники

військового формування, які проводили розслідування, працівники ВСП, а також медичні працівники закладів охорони здоров'я, де проходив лікування військовослужбовець, чи особи, що видавали документи, на підставі яких відбулося ухилення. Прямими свідками є ті, хто безпосередньо спостерігав ухилення або самокалічення, а також родичі та інші особи, обізнані з обставинами.

Під час допиту свідків та очевидців, включаючи командирів, підлеглих, медичних працівників та близьких родичів, слід з'ясувати обставини проходження військової служби, наявність захворювань, випадки симуляції чи самокалічення, використання підроблених документів, висловлення небажання проходити службу, а також наявність нестатутних взаємовідносин у підрозділі. Допити в умовах воєнного стану доцільно проводити з дотриманням положень частини 11 статті 615 КПК України, що забезпечує правову безпеку та точність фіксації доказів.

У разі відмови від виконання обов'язків військової служби слід встановити характер службових та особистих взаємин між командиром та підлеглим, обставини та форму відмови. Важливо зафіксувати, у присутності яких осіб відбулася відмова, як вона вплинула на стан дисципліни у підрозділі та які наслідки настали. Необхідно також оцінити попереднє ставлення військовослужбовця до служби, наявність конфліктів із командуванням, мотиви поведінки та стан здоров'я особи, що ухиляється. У випадках групової відмови від виконання обов'язків слідчий має ретельно з'ясувати наявність спільності умислу між учасниками, їхнє місцезнаходження та взаємодію в момент відмови, незалежно від наявності попередньої змови. Паралельно слід встановити очевидців та інших учасників подій, які можуть надати свідчення щодо самокалічення, симуляцій, подання підроблених документів чи інших дій, що слугували ухиленню від служби.

Під час допиту слід уточнити конкретні дії особи для уникнення служби, наявність обговорень із іншими, обставини подання документів, участь інших

осіб у підготовці або передачі підроблених документів, фізичний та психологічний стан на момент вчинення дій, а також можливі спроби приховати правопорушення або вплинути на інших із метою введення слідства чи командування в оману. У разі суттєвих розбіжностей у показаннях доцільно провести одночасний допит двох або більше свідків для з'ясування причин таких суперечностей.

Таким чином, повномасштабна збройна агресія проти України спричинила значне зростання військових злочинів, зокрема ухилення від несення військової служби, що створює додаткове навантаження на органи досудового розслідування. Аналіз практики та статистики кримінальних проваджень за ст. 409 КК України свідчить про наявність труднощів у доведенні умислу, документуванні самокалічення та симуляцій, підробленні документів, а також у процесуальній взаємодії слідчих, командування та медичних установ. Установлено, що свідки та очевидці подій є ключовими для з'ясування обставин ухилення, а допити повинні враховувати мотиви, обставини, наслідки дій військовослужбовців і можливу спільність умислу. Наявність цифрових та документальних доказів потребує ретельного вивчення та фіксації для забезпечення об'єктивності розслідування. Загалом, дослідження підтверджує необхідність розроблення спеціалізованої криміналістичної методики досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 409 КК України.

Список використаних джерел

1. Звіт про зареєстровані кримінальні провадження та наслідки їх досудового розслідування: статистичні дані Офісу Генерального прокурора за 2020–жовтень 2025 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення 08.11.2025).

Лінкевич К.О.

Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: **Нікітенко В.М.**, к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державний торговельно-економічний університет

РОЗВИТОК МЕТОДІВ ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЇ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Історія становлення ДНК-ідентифікації у криміналістиці бере свій початок із фундаментального відкриття структури ДНК у середині ХХ століття та подальшого розвитку молекулярної біології. Саме ці наукові досягнення створили основу для формування абсолютно нових підходів до встановлення особи за унікальними генетичними маркерами.

Класичні криміналістичні методи такі як дактилоскопія, стоматологічні дані чи антропологічні порівняння мали високу ефективність, проте не завжди забезпечували необхідну точність, особливо у випадках, коли залишки людини були сильно пошкоджені або відсутні достатні порівняльні матеріали.

В Україні розвиток ДНК-ідентифікації набув особливого значення у зв'язку з масштабними викликами, пов'язаними із воєнними діями, пошуком безвісти зниклих осіб та ідентифікацією загиблих. Потреба у точних і надійних методах встановлення особи стала надзвичайно актуальною як для системи кримінального правосуддя, так і для гуманітарних завдань, пов'язаних із допомогою родинам загиблих та зниклих. Українські науковці й експерти вже активно застосовують сучасні підходи, серед яких STR-аналіз та вивчення мітохондріальної ДНК.

Важливим кроком у розвитку правового регулювання у цій сфері стало ухвалення Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» від 9 липня 2022 року. Ним передбачено створення централізованого Електронного реєстру геномної інформації, ведення якого покладено на Міністерство внутрішніх справ. Закон визначає ключові завдання: ідентифікація осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень, розшук зниклих

безвісти, встановлення особи невідомих тіл та допомога в ідентифікації людей, які не можуть цього зробити самостійно через фізичний стан чи вік. Норми цього закону поєднуються з положеннями Конституції України, міжнародними договорами у сфері захисту прав людини, а також Законом «Про захист персональних даних», адже генетична інформація є надзвичайно чутливим видом персональних даних [1, с. 152].

Сучасний техніко-методологічний розвиток у сфері ДНК-ідентифікації базується на використанні високоточних методів, серед яких домінує STR-аналіз, що став міжнародним стандартом судово-генетичної практики. Його перевага полягає у високій дискримінаційній здатності та можливості дослідження навіть мінімальних біологічних слідів.

Важливим аспектом розвитку є не лише технічне удосконалення, а й процедурне забезпечення. Процес ідентифікації повинен враховувати стандарти відбору та зберігання зразків, правила їх транспортування та документування, щоб уникнути контамінації й забезпечити безперервність ланцюга збереження доказів. Значення має також належна кваліфікація експертів та уніфікація методик у лабораторіях [2, с. 173].

Законодавча практика в Україні водночас виявляє низку проблем. Хоча закон про державну реєстрацію геномної інформації визначає загальні принципи, все ж залишаються питання щодо конкретних механізмів контролю за законністю отримання та обробки ДНК-зразків, порядку доступу до геномних баз і гарантій захисту прав особи. Потребує подальшої розробки нормативне врегулювання експрес-аналізів, які поки що не мають єдиних стандартів акредитації та методичного забезпечення [3, с. 62].

Попри ці виклики, в Україні вже напрацьовано значний практичний досвід. Сучасні криміналістичні лабораторії успішно застосовують STR-типування та аналіз мітохондріальної ДНК для ідентифікації загиблих унаслідок бойових дій, катастроф чи злочинів. Створюються бази даних для автоматизованого пошуку збігів, що скорочує час, необхідний для аналізу. Дослідження у сфері

впровадження експрес-методів доводять їх ефективність у критичних ситуаціях, що підтверджує необхідність їх законодавчого закріплення та практичного розширення.

Подальший розвиток методів ДНК-ідентифікації в Україні залежатиме від кількох ключових факторів. Потрібне внесення змін до Кримінального процесуального кодексу з метою чіткого врегулювання процедур експрес-аналізу та збирання біологічних зразків. Важливим завданням є створення єдиної системи уніфікованих методик та національних стандартів, що відповідали б міжнародним вимогам. Особливе значення матиме розвиток лабораторної інфраструктури, забезпечення обладнанням, програмним забезпеченням та реагентами, а також підготовка кваліфікованих кадрів [4, с. 19].

Отже, ДНК-ідентифікація є одним із найпотужніших інструментів сучасної криміналістики, здатним забезпечити найвищий рівень точності у встановленні особи. В Україні ця галузь вже досягла відчутних результатів завдяки прийняттю спеціального закону, розвитку науково-технічної бази та практичній роботі експертних центрів. Водночас зберігається потреба у вдосконаленні процедур, стандартизації та розширенні ресурсного забезпечення. Ухвалений закон створює міцний фундамент для подальшого поступу, але ефективність його застосування визначатиметься тим, наскільки злагоджено працюватиме система, наскільки якісно буде забезпечено діяльність лабораторій та наскільки держава буде готова інвестувати у розвиток судової генетики як одного з ключових напрямів криміналістики ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Свобода Є. Ю., Михальчук Т. В., Шульга О. О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81. С. 150-155.
2. Давидюк П. П., Пелешок І. І., Якимчук М. Ю. Сучасний стан розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2, Вип. 75. С. 171-176.

3. Shevchuk, V., V. Zhuravel, S. Yevdokimenko, S. Yevdokimenko, and Y. Myshkov. "Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences". *Jurnal Media Hukum*, vol. 32, no. 1, Mar. 2025, pp. 59-77.

4. Сибірна Р.І., Василенко С.Р. Ідентифікація особи за допомогою сучасних ДНК-методів: стан та перспективи в Україні. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*, 2025. № 17. С. 17-24.

Лопушинський І. П.,
завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу,
доктор наук з державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Запровадження правового режиму воєнного стану в Україні як відповідь на повномасштабну збройну агресію російської федерації проти суверенної Української держави є конституційно закріпленим, легітимним інструментом захисту суверенітету, безпеки та територіальної цілісності нашої держави. Водночас, цей режим неминуче передбачає встановлення тимчасових, вимушених обмежень низки конституційних прав і свобод громадян. В умовах екзистенційної загрози перед державою постає фундаментальне завдання: забезпечити обороноздатність, мінімізувавши при цьому втручання у сферу прав людини, відповідно до принципів законності, легітимності та пропорційності.

Законодавчі засади обмеження прав у період запровадження правового режиму воєнного стану чітко визначено Конституцією України, зокрема її

статтею 64. Ця стаття дозволяє встановлення окремих обмежень прав і свобод, проте з обов'язковим зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Критично важливою гарантією є наявність чіткого переліку прав і свобод, що не можуть бути обмеженими навіть в умовах правового режиму воєнного стану. До цього непорушного осердя (зокрема, статті 27, 28, 29, 55, 62, 63) належать право на життя, повага до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на судовий захист та презумпція невинуватості [1].

Факт існування такого законодавчо закріпленого переліку прав, що не підлягають дерогації (відступу), навіть в умовах екзистенційної загрози, є конституційним бар'єром проти потенційного авторитарного дрейфу, часто властивого надзвичайним режимам. Це підтверджує високий рівень конституційного захисту основних прав, забезпечуючи легітимність владних дій навіть у найскладніший період.

На міжнародному рівні Україна скористалася правом дерогації від своїх зобов'язань відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини. У своїх заявах, починаючи з 28 лютого 2022 року, Україна заявила про можливість відступу від низки статей, включаючи свободу думки, совісті і релігії (стаття 9), свободу вираження поглядів (стаття 10) та свободу зібрань та об'єднання (стаття 11) [2].

Водночас, показовим прикладом гнучкості міжнародних зобов'язань є динамічні зміни в цих заявах. Зокрема, уже в квітні 2024 року було заявлено про скасування відступу щодо права на свободу та особисту недоторканність (стаття 5), що свідчить про регулярний перегляд державою потреби обмежень. Такий підхід є важливим індикатором прагнення відновити повний обсяг міжнародних гарантій, коли це дозволяє безпекова ситуація [2].

Правовий режим воєнного стану також передбачає низку обмежень особистих свобод, зокрема встановлення комендантської години та тимчасове вилучення у громадян зареєстрованої вогнепальної і холодної зброї [3]. Закон «Про правовий режим воєнного стану» також дозволяє встановлювати заборону

або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання [3].

Найбільш обговорюваним та резонансним практичним обмеженням є заборона на виїзд за кордон для військовозобов'язаних громадян чоловічої статі віком 23-60 років. Хоча ця заборона безпосередньо пов'язана з легітимною метою мобілізації та забезпечення обороноздатності [4], на практиці вона викликає колізійні питання щодо груп винятків. Це стосується, наприклад, осіб, які постійно проживають на території іншої держави, або реалізації права на навчання за кордоном.

У сфері політичних прав головним обмеженням є конституційна заборона проведення виборів (парламентських, президентських, місцевих) під час дії правового режиму воєнного стану. Ця заборона є потрібною для забезпечення демократичної легітимності виборчого процесу. У цьому контексті експерти наголошують, що в умовах війни неможливо гарантувати безпеку всім учасникам, де-факто виключаються військовослужбовці, існують перешкоди для участі понад восьми мільйонів громадян України, які перебувають за кордоном, а також неможливо забезпечити повний обсяг політичних свобод, потрібних для агітації та зборів [5].

Отже, правовий режим воєнного стану в Україні, попри потребу обмежень, ґрунтується на засадах конституційного захисту, що підтверджується непорушністю «осердя» основних прав (стаття 64 Конституції України) та застосуванням доктрини пропорційності. На основі проведеного аналізу, для забезпечення належного дотримання прав та свобод громадян у період дії правового режиму воєнного стану та для підготовки до повоєнного відновлення, пропонуються такі рекомендації: 1) уніфікувати практику обмеження свободи мирних зібрань, чітко визначивши повноваження військових адміністрацій щодо запровадження кількісних та територіальних лімітів, щоб подолати колізію між повною забороною в Законі та регіональною практикою; 2) з метою забезпечення демократичної легітимності майбутніх виборів Верховній Раді України потрібно

розробити окремий Закон разового застосування для регулювання перших повоєнних виборів, передбачивши обов'язковий перехідний період (не менше півроку) для повного відновлення політичних прав і свобод; 3) Офісу Омбудсмана спільно з міжнародними партнерами потрібно посилити моніторинг дотримання інформаційних прав, забезпечуючи застосування «тесту трьох складників» при обмеженні доступу до публічної інформації та вимагаючи усунення адміністративних бар'єрів для подачі запитів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.11.2025).
2. Україна відступає від окремих зобов'язань за Конвенцією про захист прав і свобод людини: десть ховається зрада? URL: <https://cedem.org.ua/news/vidstup-vid-konventsiiyi/> (дата звернення: 14.11.2025).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 14.11.2025).
4. Пропорційність обмежень прав людини: особливості в умовах воєнного стану URL: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/prde_2023_34_12.pdf (дата звернення: 14.11.2025).
5. Не проводити вибори під час воєнного стану. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/209780> (дата звернення: 14.11.2025).

Лошак А. Е.,
здобувач освітньо-наукового рівня бакалавр
за спеціальністю 081 “Право”
Науковий керівник: **Солодка І. В.,**
доцент кафедри конституційного,
адміністративного і фінансового права,
кандидат юридичних наук
Хмельницький університет управління і права
імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Однією з провідних характеристик демократичної правової держави є ефективний механізм конституційного контролю, що забезпечує верховенство Конституції та захист основоположних прав і свобод людини. В Україні таку функцію виконує Конституційний Суд України.

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [1].

Принцип верховенства права закріплений у статті 8 Конституції України та є фундаментом функціонування всієї правової системи. Він означає, що ніхто не є вищим за закон, і що всі державні органи діють виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Роль Конституційного Суду у цьому процесі є визначальною. Коли Конституційний Суд України визнає закон неконституційним, він втрачає чинність з дня ухвалення відповідного рішення, або з дати визначеної в рішенні. Це є прямим проявом верховенства Конституції над усіма іншими нормативно правовими актами.

Захист конституційних прав і свобод людини здійснюється через подання

конституційної скарги. Запровадження в Україні інституту конституційної

скарги варто розглядати як важливий та прогресивний крок щодо забезпечення захисту прав людини, оскільки конституційне право осіб звертатися з конституційними скаргами стосовно законів, які були застосовані в остаточному судовому рішенні в їх справі, надає реальну можливість не лише судового перегляду справи відповідної особи внаслідок визнання неконституційними застосованих положень закону, а й засобом вдосконалення законодавства України [2]. При розгляді справ Конституційний Суд застосовує практику Європейського суду з прав людини як джерело права. Це закріплено в Законі України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” від 23.02.2006 р.

Воєнний стан, введений в Україні через збройну агресію, створив нові виклики для функціонування Конституційного Суду. Відповідно до статті 64 Конституції України у період воєнного стану окремі права можуть зазнавати обмежень, однак навіть у таких обставинах держава повинна забезпечувати дотримання фундаментальних прав, зокрема права на життя, повагу до людської гідності, недопустимість катувань тощо. Основна проблема Суду полягає у необхідності перевіряти, чи є ці обмеження пропорційними, обґрунтованими та чи не порушують вони недоторканні права, які не підлягають обмеженню навіть в умовах воєнного стану. Також в таких умовах є складність у здійсненні конституційного контролю, тому що частина суддів може бути відсутня або не мати можливості брати участі у засіданнях. Це впливає на своєчасність розгляду конституційних подань, звернень і скарг.

Роль Конституційного Суду України не обмежується здійсненням конституційного контролю, вона також включає забезпечення стабільності правового порядку, утвердження принципу верховенства права та запобігання узурпації влади. У нинішніх умовах воєнного стану його діяльність набуває особливої ваги для збереження демократичних принципів, захисту прав людини та підтримки конституційної державності України.

Список використаних джерел

1. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
2. Щебетун І. С., Михайліна Т. В. Конституційна скарга як засіб захисту прав людини: теоретико-прикладний аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 56, 41 с.

Мазан Д.А.,

Здобувачка освітньо-наукового рівня бакалавр
за спеціальністю 081 «Право»

Науковий керівник: **Якимчук С.О.,**

к.ю.н., доцентка кафедри приватного права.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ

Питання визнання людини безвісно відсутньою є особливо важливим в умовах воєнного стану, коли через бойові дії та масові переміщення зникає багато людей, і про них тривалий час немає інформації. У таких ситуаціях родини не можуть вирішувати майнові й інші юридично значущі питання без офіційного статусу зниклої особи. Метою роботи є дослідження сутності та правових підстав визнання фізичної особи безвісно відсутньою, а також порядку встановлення цього статусу. Особлива увага приділяється тому, як цей правовий інститут забезпечує захист інтересів близьких у період воєнного стану, коли зникнення людини створює правову невизначеність і потребує державного врегулювання.

Згідно з ч. 1 ст. 43 ЦКУ, суд може визнати особу безвісно відсутньою за умови відсутності відомостей про її місцеперебування протягом одного року [1]. Порядок розгляду таких справ визначається статтями 293–307 ЦПК, які передбачають окреме провадження та надають суду право самостійно збирати докази, що іноді призводить до різної практики застосування норм у судах [2].

Відповідно до статей 293 та 294 Цивільного процесуального кодексу України, справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою розглядаються судами в порядку окремого провадження з дотриманням загальних правил, передбачених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Додаткові особливості розгляду таких справ визначені розділом IV ЦПК [2, стаття 293, 294 ЦПК]. Хоча окреме провадження тут є цілком логічним, відсутність змагальності часто змушує суд самостійно збирати докази. Через це інколи виникає формальний підхід, і в різних судах подібні справи розглядаються не однаково.

Відповідно до ст. 305 ЦПК, заяву про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою подають до суду за вибором: за місцем проживання заявника, за останнім відомим місцем проживання (перебування) особи, місцеперебування якої невідоме, або за місцезнаходженням її майна [2, стаття 305 ЦПК]. Така підсудність справді зручна для заявника, але через її варіативність у судах часто з'являються розбіжності щодо того, куди саме подавати заяву. Під час війни це ще складніше, бо майно чи адреса можуть бути на окупованій території, тому, законодавцю варто чіткіше визначити правила для таких ситуацій, щоб уникнути плутанини й затягування розгляду.

Згідно зі ст. 306 ЦПК, у заяві про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою слід зазначити мету звернення та обставини, що підтверджують безвісну відсутність, загрозу її життю або можливу загибель унаслідок нещасного випадку [2, стаття 305 ЦПК], однак закон не містить чіткого переліку відомостей і доказів, які має містити така заява, що призводить до неоднаковості судової практики та різного тлумачення вимог судами [3, с. 325]. Саме це зумовлює часті випадки повернення заяв або відмов у їх задоволенні на підставах, не передбачених процесуальним законом, що свідчить про потребу в більш точному нормативному врегулюванні змісту заяв у цій категорії справ.

На практиці це призводить до повернення заяв або відмови у відкритті провадження, як у рішенні Корольовського районного суду м. Житомира від 26.05.2023 у справі № 295/1896/23, де заявниця не надала доказів звернення до правоохоронних органів та результатів розшуку [4].

Така ситуація свідчить про потребу законодавчого уточнення переліку документів у заяві про визнання особи безвісно відсутньою: доказів звернення до поліції, довідок від військових частин чи ТЦК, інформації з реєстрів, копій оголошень про розшук, офіційних відповідей органів місцевого самоврядування. Чітко визначений перелік сприяв би єдності судової практики та зменшив кількість формальних відмов. Не менш важливо нормативно врегулювати підхід до визначення кола заінтересованих осіб, оскільки ЦПК містить лише загальний критерій юридичного інтересу (ст. 4), що зумовлює варіативність судових рішень [3].

Стаття 307 ЦПК передбачає, що підготовка справи включає встановлення осіб, які можуть надати відомості про зниклого, а також направлення запитів до відповідних органів за місцем його проживання чи роботи [2]. Суд також зобов'язаний ужити заходів щодо встановлення опіки над майном зниклої особи, якщо таку опіку не було оформлено раніше. Після визнання особи безвісно відсутньою нотаріус призначає опікуна і проводить опис майна відповідно до ст. 44 ЦКУ [1].

Важливе значення для формування єдиної практики має постанова Верховного Суду від 20.03.2024 у справі № 523/2001/19, у якій визначено юридичний склад безвісної відсутності: відсутність відомостей про особу за місцем проживання, вжиття реальних заходів розшуку, сплив річного строку та наявність правової заінтересованості [5]. Верховний Суд підкреслив, що діє презумпція живої особи, а безвісна відсутність не означає встановлення факту смерті. Суд також наголосив на необхідності ретельно перевіряти надані докази та уникати формального підходу, особливо у справах, пов'язаних із воєнними діями.

Сформульовані Верховним Судом правові орієнтири сприяють уніфікації судової практики, оскільки акцентують увагу на перевірці реальних розшукових заходів та послідовному доведенні всіх елементів юридичного складу. Це зменшує кількість формальних відмов і забезпечує більш об'єктивний розгляд справ.

Інститут оголошення особи безвісно відсутньою особливо важливий у період воєнних дій, коли зростає кількість зникнень. Проте норми ЦКУ та ЦПК містять прогалини, що ускладнюють подання заяв і спричиняють різні підходи судів. Правові позиції Верховного Суду уніфікують порядок доведення безвісної відсутності, однак водночас підкреслюють потребу нормативно уточнити вимоги до заяви, способи підтвердження розшукових заходів і коло заінтересованих осіб для кращого захисту прав родин зниклих.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Скрипник А., Слободяник Т. Визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою в судовому порядку: окремі аспекти. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. 16 трав. С. 323–327.
4. Рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 26.05.2023 у справі № 295/1896/2. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111637357> (дата звернення: 02.11.2025).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 20.03.2024 у справі № 523/2001/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117974707> (дата звернення: 11.11.2025).

Олексієнко А.В.,

здобувачка освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр
за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»

Науковий керівник: **Леган І.М.**, д. юрид. наук, проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ГРОМАДЯН В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини та громадянина становлять фундаментальну основу, що покликана забезпечувати гідність, самостійність та можливість розвитку кожної особистості. Водночас вони є ключовими елементами, які сприяють самореалізації та соціалізації індивіда, даючи йому можливість вільно висловлювати свої думки, переконання та ідеї, а також обирати життєвий шлях та засоби для його реалізації.

Проблематика захисту прав людини в умовах воєнного стану надскладна і багатогранна. Цей режим відображає ситуацію, коли суспільство стикається з суттєвими загрозами національній безпеці або стає жертвою внутрішньої чи зовнішньої агресії. За таких умов постає складне завдання, що передбачає забезпечення захисту нації без порушення базових прав і свобод громадян. Війна, розв'язана росією проти України 24 лютого 2022 року, – це вирішальний момент для всієї української нації, який впливає на всі аспекти суспільного життя. Вперше за часи своєї незалежності Україна опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив усю територію держави, що призвело до обмежень окремих прав і свобод людини [7, с. 80].

Введення воєнного стану регулюється Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [6]. Правовий режим воєнного стану – це особливий правовий порядок, який уводиться на всій території України або в окремих її частинах у випадку збройної агресії чи загрози нападу. Він надає державним органам, військовому командуванню і військовим адміністраціям розширені повноваження для забезпечення оборони країни, супроводжуючись тимчасовим обмеженням конституційних прав і свобод громадян, а також законних інтересів

юридичних осіб. При цьому навіть у період воєнних дій обмеження окремих конституційних прав і свобод повинні бути юридично обґрунтованими, виправданими потребами демократичного суспільства та відповідати принципу пропорційності. Правовий режим воєнного стану в Україні стає причиною обмежень прав і свобод громадян, таких як свобода пересування, зібрань, виїзду з країни, проте не скасовує їх. Основні проблеми полягають у балансуванні між необхідними заходами безпеки і дотриманням гарантованих конституційних прав, зокрема тих, які не підлягають скасуванню, зокрема, право на життя і гідність [1, с. 12].

Обмеження прав і свобод в умовах воєнного стану стосуються наступних сфер. Зокрема, запроваджується комендантська година, можливі обмеження свободи пересування, огляд особистих речей і житла. Також перебувають під забороною масові заходи, мітинги, діяльність певних політичних партій і організацій. Встановлюються обмеження на виїзд за кордон, особливо для військовозобов'язаних чоловіків. У свободі слова має прояв часткове обмеження через заборону розповсюдження військових таємниць, неправдивої інформації або закликів до капітуляції. Проведення виборів і референдумів на час воєнного стану заборонене. Однак існують права, що не підлягають обмеженню навіть у період воєнного стану. До таких належать необхідні права: право на життя, житло, повагу до гідності та інші основоположні права особи. Конституція також гарантує збереження певних прав, що забезпечує захист громадян в умовах війни.

Водночас виклики у забезпеченні прав і свобод громадян під час воєнного стану включають кілька важливих аспектів: висувається потреба у розробці правил, що враховують законність, доцільність і пропорційність обмежень; важливо знайти баланс у забезпеченні національної безпеки і дотриманням конституційних прав громадян; проблема справедливості, адже стає суттєвою проблемою ускладнення захисту прав людини в умовах воєнного стану; існує ризик зловживань і порушень прав, тому залишається надзвичайно актуальним

контроль за дотриманням свобод. Розробка механізмів захисту прав має вирішальне значення для збереження справедливості та відновлення миру. Також передбачена відповідальність за порушення норм правового режиму воєнного стану, зокрема, порушники притягуються до відповідальності згідно з чинним законодавством [5, с. 96].

Але попри виклики, пов'язані з війною, держава продовжує виконувати свої зобов'язання у сфері захисту прав людини та здійснює активні кроки щодо впровадження правових, інституційних і міжнародних механізмів, спрямованих на підтримку демократичних принципів. Основний акцент зроблено на приведенні законодавства у відповідність до стандартів Європейського Союзу, імплементації норм міжнародного гуманітарного права, розширенні співпраці з міжнародними організаціями та вдосконаленні правового регулювання трудових відносин і судової системи.

Отже, правовий режим воєнного стану обмежує цілу низку прав та свобод для забезпечення національної безпеки. Але конституційні гарантії захищають невід'ємні права, що не підлягають скасуванню. Провідні проблеми полягають у пошуку балансу між обмеженнями, які необхідні для безпеки, і збереженням прав і свобод, що слугують основою демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Василюк О. М., Сотник О. С. Проблеми забезпечення прав людини в умовах воєнного стану в контексті права ЄС. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 7(21). С.11-22.
2. Гавриленко О. І. Дотримання конституційних прав та свобод в умовах воєнного стану. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10307/1/10.pdf> (дата звернення: 26.11.2025).
3. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022.Т.1. С.205-210.

4. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С.32-36.
5. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С.95-99.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
7. Толкачова І. А. Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2-4. С. 79-81.

Седляр В.Р.

Науковий керівник: **Сушицька Ю.О.**, к.ю.н., доц.,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Судова реформа є ключовим елементом трансформації державних інститутів та інтеграції України в європейський правовий простір. Підвищення незалежності й відповідальності суддів визначає якість правосуддя, довіру громадян і здатність протидіяти корупції. Судова система забезпечує стабільність політичного й економічного розвитку, а в умовах євроінтеграції ефективність правосуддя стає показником готовності до міжнародних стандартів і орієнтиром для подальшого зміцнення демократичних інституцій.

ЄС у політиці щодо країн-кандидатів наголошує на незалежності, прозорості та підзвітності судової влади як основі демократичного правосуддя. Серед конкретних напрямів уваги ЄС особливо виділяються «сім рекомендацій», що охоплюють наступні ключові аспекти: Реформа Конституційного Суду та

інших вищих судів спрямована на стабілізацію кадрового складу, запровадження прозорих правил добору суддів і недопущення політичного втручання [2; 3]. Прозорий відбір передбачає відкриті конкурси та перевірку професійної й етичної доброчесності кандидатів, що дозволяє формувати компетентний і відповідальний суддівський корпус [3; 4]. Розвиток дисциплінарних процедур забезпечує оперативне реагування на порушення стандартів доброчесності й підвищує підзвітність суддів [2; 5]. Важливим залишається формування етичної культури, яка підсилює довіру громадськості та підтримує сталість демократичних процесів [3; 10]. Посилюється взаємодія судової влади з антикорупційними структурами через обмін інформацією, узгоджені дії та прозорі механізми контролю [1; 4]. Водночас впроваджуються стандарти захисту прав людини й національних меншин через гармонізацію законодавства з європейськими нормами [1; 6]. Особлива увага приділяється незалежності судів від політичного впливу, контролю доброчесності, дисциплінарним процесам та стабільній співпраці з антикорупційними органами [2–5].

Головне завдання реформи Конституційного Суду та вищих судів – стабільний кадровий склад і прозорий добір суддів. Після 2020 року оновлення складу Конституційного Суду викликало питання політичного впливу. Виконання рекомендацій ЄС передбачає чіткі критерії добору, атестацію та гарантії незалежності, що підвищує довіру громадян і стабільність системи. Прозорий добір і атестація реалізується через відкриті конкурси та перевірку професійної й етичної доброчесності через ВККС, формуючи компетентний і відповідальний корпус суддів. Посилення дисциплінарних механізмів, зокрема через Дисциплінарну палату ВРП і механізм «саморегулятивного коридору», забезпечує дотримання стандартів доброчесності та швидке реагування на порушення.

Формування етичної культури через тренінги Ради Європи та USAID сприяє усвідомленню незалежності та справедливості, а співпраця з НАБУ, САП

та Вищим антикорупційним судом підвищує прозорість і системність боротьби з корупцією.

Тобто, для України імплементація цих заходів та вимог може забезпечити незалежне, прозоре та підзвітне правосуддя, здатне протистояти політичним і корупційним ризикам, і стати фундаментом європейської інтеграції України.

В Україні проведено реформи судової системи для забезпечення її незалежності, прозорості та підзвітності відповідно до вимог ЄС. Прозора та ефективна судова система є ключовим елементом євроінтеграційних прагнень, проте залишаються серйозні виклики, що потребують подальшого вдосконалення.

За останні роки Україна демонструє прогрес у судовій та антикорупційній реформах. Відкриті конкурси ВККС із перевіркою професійної та етичної доброчесності формують компетентний і відповідальний корпус суддів і частково виконують вимоги ЄС щодо прозорості та підзвітності [2; 7]. Формування етичної культури через тренінги Ради Європи та USAID сприяє усвідомленню незалежності й справедливості, поступово створюючи етичне середовище серед суддів і забезпечуючи дотримання правил [9; 10]. Ефективна взаємодія з антикорупційними органами (НАБУ, САП, ВАКС) підвищує прозорість боротьби з корупцією [4; 8]. Запрацював ВАКС, проведено конкурс у САП, частково оновлено Вищу раду правосуддя та створено Етичну раду для контролю доброчесності [9; 4]. Це стало підґрунтям для оцінки прогресу ЄС і початку переговорів про членство [1; 6].

Частина реформ залишилася неповною або потребує вдосконалення. Незалежність антикорупційних органів під загрозою: у 2025 році намагалися підпорядкувати НАБУ та САП Генпрокурору, що викликало критику [11]. Проблемними лишаються кадрові призначення й політичний вплив: окремих суддів обрали з порушенням етики [12]. Попри тренінги, формування етичної культури малоефективне через слабкий контроль і нестачу підтримки [10; 13].

Затягування реформ Конституційного Суду, слабкий розвиток дисциплінарних механізмів і повільне очищення суддівського корпусу від осіб з сумнівною репутацією свідчать, що формальні зміни без підвищення етичного та професійного рівня суддів не забезпечують довіру громадськості [2; 4]. Політичні втручання у роботу антикорупційних органів підкреслюють ризики виконання зобов'язань перед ЄС [9; 8].

Україна зробила важливі кроки у реформі судової системи відповідно до вимог ЄС, проте для реальної незалежності потрібні стійкість до політичного впливу, вдосконалена кадрова політика та контроль за етикою. Успіх залежить від культури суддівства, прозорості та підзвітності органів. Комплексні заходи забезпечують довіру громадян, зміцнення демократії та інтеграцію в європейський правовий простір.

Список використаних джерел

1. Європейський Союз. Рекомендації щодо реформування судової системи України / ЄС. – Брюссель, 2020. – 28 с.
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41. – Ст. 482.
3. Рада Європи. Судова реформа в Україні: методичні рекомендації / Рада Європи. – Страсбург, 2021. – 45 с.
4. Вища рада правосуддя. Звіт про діяльність та дисциплінарну практику / ВРП. – Київ, 2022. – 60 с.
5. USAID. Підвищення доброчесності суддів: навчальні програми та тренінги / USAID. – Київ, 2021. – 32 с.
6. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 43. – Ст. 604.
7. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Звіт про результати відкритих конкурсів та атестації суддів / ВККСУ. – Київ, 2022. – 40 с.
8. НАБУ, САП, Вищий антикорупційний суд. Звіти про координацію та діяльність / – Київ, 2023. – 50 с.

9. Рада Європи. Тренінги та навчальні програми для підвищення доброчесності суддів / Рада Європи. – Страсбург, 2021. – 45 с.
10. USAID. Підвищення етичної культури суддів: програми та методичні матеріали / USAID. – Київ, 2021. – 32 с.
11. Інформаційний бюлетень щодо спроб політичного впливу на антикорупційні органи / Центр протидії корупції. – Київ, 2025. – 15 с.
12. Аналіз кадрових призначень у судовій системі України / Незалежний аналітичний центр. – Київ, 2024. – 28 с.
13. Звіт про ефективність тренінгів та навчальних програм для суддів / USAID & Рада Європи. – Київ, 2022. – 36 с.

Стельмах В.В.

Науковий керівник: **Сушицька Ю. О.**,
старший викладач кафедри права
та правоохоронної діяльності

Державний університет «Житомирська політехніка»,

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НА ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Тема впливу європейських стандартів на правову політику України в сфері захисту прав людини є надзвичайно актуальною через кілька ключових причин. По-перше, процес інтеграції України до європейського правового простору, зокрема в контексті євроінтеграції та потенційного вступу до ЄС, спонукає до гармонізації національного законодавства з європейськими нормами. Це сприяє формуванню сучасної, прозорої та ефективної правової системи, здатної забезпечувати високий рівень захисту прав і свобод громадян. По-друге, впровадження європейських стандартів підвищує якість судового захисту прав людини, підтримує розвиток демократичних інституцій та гарантує дотримання

міжнародних зобов'язань, що є важливою складовою ефективною правовою політики. В Україні продовжується активна адаптація законодавства відповідно до рішень Європейського суду з прав людини, що безпосередньо реформує систему правосуддя та посилює механізми забезпечення прав людини в країні. По-третє, актуальність теми підсилюється сучасними викликами, такими як війна, вимушене переселення значної частини громадян, потреба в зміцненні правової держави, боротьбі з корупцією та забезпеченні верховенства права. Виникає потреба у подальшій адаптації і впровадженні стандартів для гарантування належного захисту прав людини навіть у складних соціально-політичних умовах.

У загальному розумінні, європейські стандарти прав людини являють собою цілісну систему правових норм, принципів та рекомендацій, сформованих у рамках діяльності Ради Європи з метою забезпечення й захисту фундаментальних прав і свобод кожної особи. Ця система ґрунтується на кількох ключових джерелах:

- 1) Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.);
- 2) рекомендації Комітету міністрів Ради Європи;
- 3) практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ);
- 4) Хартія ЄС про основні права (2000 р.).

Вони є універсальними для держав-членів Ради Європи, мають обов'язковий характер і спрямовані на утвердження верховенства права, а також недопущення зловживань або свавільних дій з боку державних органів [1, ст. 167].

Європейські стандарти прав людини відіграють ключову роль у формуванні та реалізації правової політики України. Їх імплементація зумовлена міжнародними зобов'язаннями держави, а також необхідністю створення сучасної та ефективною правовою системи. Адаптація національного законодавства до європейських норм сприяє зміцненню демократичних

інститутів, утвердженню верховенства права та розширенню гарантій збереження прав і свобод громадян. Особливо значний вплив європейських стандартів помітний у сфері судочинства. Положення Європейської конвенції з прав людини і практика Європейського суду з прав людини стали основою реформування кримінального процесуального законодавства, удосконалення роботи правоохоронних органів і механізмів судового контролю. Рекомендації Венеціанської комісії відіграли важливу роль у модернізації Конституційного Суду України, зокрема в частині забезпечення прозорості конкурсного відбору суддів [3]. Завдяки цьому стала можлива більш ефективна реалізація права на справедливий суд, закріпленого у статті 6 Європейської конвенції. Значні зміни торкнулися також кримінальної юстиції та системи виконання покарань. Практика Європейського суду в справах проти України актуалізувала необхідність гуманізації пенітенціарної системи, покращення умов тримання, подолання переповненості установ та впровадження інституту пробації. У цьому контексті особливе значення має стаття 3 Європейської конвенції, яка забороняє катування та нелюдське поводження. Європейські стандарти мають суттєвий вплив на забезпечення соціально-економічних і політичних прав. Практика ЄСПЛ використовується для вирішення питань компенсації за втрачене майно внаслідок збройної агресії, яка базується на положеннях статті 1 Протоколу № 1 до конвенції. Крім того, адаптація українського антидискримінаційного законодавства до стандартів ЄС сприяє посиленню гарантій рівності та захисту від дискримінації, що підтверджують звіти Європейської Комісії. Актуальність європейських стандартів стає особливо помітною в умовах воєнного стану. Хоча стаття 15 Європейської конвенції допускає можливість тимчасового відступу від певних зобов'язань, Україна продовжує дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права та мінімальних стандартів захисту прав людини. На думку багатьох дослідників, серед основних проблем імплементації міжнародно-правових стандартів залишаються складності виконання рішень ЄСПЛ і

недоліки механізмів захисту прав людини. Ці виклики посилюються в умовах збройної агресії, що призвело до створення додаткових механізмів для забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, захисту військовополонених відповідно до Женевських конвенцій та розробки компенсаційних схем для відшкодування збитків, завданих війною [2, с. 48-51; 4].

Імплементація європейських стандартів у правову політику України, в цілому, є складним і багатогранним процесом, що супроводжується низкою системних викликів. Одним із основних питань залишається забезпечення виконання рішень Європейського суду з прав людини. Недосконалість національних механізмів спричиняє затримки у реалізації цих рішень та повторні порушення, які продовжують фіксуватися Судом, ускладнюючи повне відновлення порушених прав. Суттєвим бар'єром є також недоліки у діяльності внутрішніх правозахисних інституцій, а саме механізмів захисту прав людини, які залишаються недостатньо ефективними і часто недоступними для громадян. Окрім цього, низький рівень правової культури та неналежна професійна підготовка співробітників правоохоронних органів створюють передумови для порушень європейських стандартів, особливо у сферах запобігання катуванням та забезпечення права на справедливий судовий процес. Тобто проблематика впровадження європейських стандартів в Україні охоплює як структурні прогалини в правовій системі, так і нові виклики, які виникли внаслідок збройної агресії.

Отже, європейські стандарти прав людини стали ключовим орієнтиром для правової політики України, об'єднуючи міжнародні зобов'язання з внутрішніми потребами демократичного розвитку. Їх інтеграція сприяє реформуванню судової системи, гуманізації кримінальної юстиції, розширенню соціально-економічних прав та адаптації національного законодавства до європейських норм. Проте цей процес залишається непростим і супроводжується системними викликами, зокрема у виконанні рішень Європейського суду з прав людини та

належному функціонуванні правозахисних інституцій, що стає особливо помітним у контексті війни. Перспективним напрямком є послідовне зміцнення національних механізмів захисту прав людини, гармонізація законодавства з нормами ЄС та ефективне вирішення імплементаційних проблем. Це не лише гарантія захисту прав громадян, але й стратегічна передумова інтеграції України до європейського правового простору.

Список використаних джерел

1. Т. Латковська, О. Волощук. Європейські стандарти Ради Європи щодо захисту прав людини у сфері правоохоронної діяльності: поняття, природа та принципи. *Юридичний вісник*. 2025. № 2. С. 165–173. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2025/20.pdf (дата звернення: 26.09.25).
2. Ключко А.М. Вплив міжнародно-правових стандартів на формування національної політики України у сфері правоохоронної діяльності. Харківський національний університет внутрішніх справ. *«Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)»*. Харків. 2020. С. 48–51. URL: <https://surl.lu/fqgidf> (дата звернення: 26.09.25).
3. Деолігархізація, національні меншини та реформа Конституційного Суду: Венеційська комісія ухвалила три нові висновки щодо України. *Юридична практика*. URL: <https://surl.lu/heecot> (дата звернення: 27.09.25).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.09.25).

Хименко А.О.,
аспірантка

Державного торговельно-економічного університету

НАБУ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОТИДІЇ ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» Національне антикорупційне бюро України (далі - Національне бюро, НАБУ) є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [1].

У цьому ж законі визначені завдання Національного бюро, а саме: протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [1].

Декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 Кримінального кодексу України) є правопорушенням, яке пов'язане з корупцією, за яке законом встановлено кримінальну відповідальність. Таке діяння не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» (далі - Закон) вимоги, заборони та обмеження, які вчиняють визначені суб'єкт, а саме: 1) особи, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають

послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених Законом; 4) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом [2, 3].

Ефективність роботи в період воєнного стану НАБУ у розкритті справ щодо декларування недостовірної інформації складно оцінити, оскільки повномасштабне вторгнення стало причиною прийняття 3 березня 2022 року Верховною Радою України Закону України «Про захист інтересів суб'єктів податкової звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», яким фактично скасували обов'язкове декларування, передбачене Законом [4]. Натомість подання декларації було перенесено на строк до трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період обов'язку подати документи [4]. Такі заходи ускладнили роботу працівників НАБУ та фактично унеможливили їх роботу щодо виявлення фактів недостовірного декларування. Після прийняття вищевказаного закону було виявлено лише декілька згадок у звітах НАБУ щодо виявлення таких кримінальних правопорушень.

Відповідно до Звіту НАБУ за перше півріччя 2022 року було вручено підозру народному депутату України VIII та IX скликань, якого підозрювали у недекларуванні майже 88 млн грн статків [5].

Відповідно до Звіту НАБУ за друге півріччя 2024 року працівниками Національного агенства було вручено дві підозри у декларуванні недостовірної інформації особам, оскільки в останніх виявили активи, які не були відображені у їхніх щорічних деклараціях [6].

Таким чином, НАБУ є спеціалізованим антикорупційним органом, який був створений з метою боротьби з корупцією та кримінальними правопорушеннями, які пов'язані з корупцією на вищому рівні. В період з 2022 року по сьогоднішній день ефективність роботи НАБУ у сфері розслідувань кримінальних правопорушень щодо декларування недостовірної інформації є надто низькою та

неефективною відповідно до опублікованих звітів органу. Такі дані можна пояснити рішенням законодавця щодо фактичного скасування обов'язкового декларування, встановленого Законом.

Звертаємо увагу, що 12 жовтня 2023 року набрав чинності Закон України від 20.09.2023 «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану», відповідно до якого було відновлено декларування та функції Національне агентство з питань запобігання корупції [7]. З огляду на це, наразі очікується ефективна робота працівників НАБУ у розслідуванні справ про декларування недостовірної інформації та забезпеченні притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014.
№ 1698-VII. Дата оновлення: 25.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n61> (дата звернення: 08.09.2025).
3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014. № 1700-VII. Дата оновлення: 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n439> (дата звернення: 08.09.2025).
4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022. № 2115-IX. Дата оновлення: 28.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
5. Звіт НАБУ за I півріччя 2022 року: робота на два фронти. Київ. 2022. 65 с. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/report-report-first-half-2022/> (дата звернення: 08.09.2025).

6. Звіт НАБУ за II півріччя 2022 року. Київ. 2024. 42 с. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/druga-pivrichchia-2024-roku/>. (дата звернення: 08.09.2025).

7. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20.09.2023. № 3384-IX. Дата оновлення: 20.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#Text> (дата звернення: 08.09.2025).

Цимбал Р.С.,
здобувач другого освітнього рівня (магістр)
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Науковий керівник: **Антонова О.В.,**
д-р наук з держ. упр., проф.
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

**ВЗАЄМОДІЯ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ
ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: МЕХАНІЗМИ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ
І СВОБОД ГРОМАДЯН НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ**

У контексті повномасштабної російської збройної агресії органи державної влади та місцевого самоврядування виконують розширений обсяг повноважень, спрямованих на забезпечення безпеки населення, підтримання критичної інфраструктури та гарантування базових прав і свобод громадян. Правовий режим воєнного стану, визначений у законодавстві України [1; 2], встановлює чіткі рамки допустимих обмежень прав людини, водночас покладаючи на органи влади обов'язок забезпечити їх пропорційність, обґрунтованість та мінімально необхідний характер. В умовах високої загрози життю та здоров'ю населення

такі заходи стають важливим елементом публічного управління, спрямованого на збереження життєздатності територіальних громад.

Серед ключових обмежень прав і свобод громадян у воєнний період першочергово постає свобода пересування та вибору місця проживання, що регулюється через блокпости, примусову або рекомендовану евакуацію та обмеження доступу до територій, які становлять підвищену небезпеку [2; 5]. Такі заходи тісно пов'язані з реалізацією завдань цивільного захисту і спрямовані на мінімізацію людських втрат. Право приватної власності також зазнає тимчасових обмежень: можливе примусове відчуження майна для потреб оборони держави, яке проводиться виключно на підставі закону та передбачає подальшу компенсацію відповідно до нормативних актів. Обмежується і свобода мирних зібрань, що зумовлено загрозами для громадської безпеки та необхідністю запобігання скупченню людей у небезпечних зонах. Під посиленням регулювання перебуває підприємницька діяльність, насамперед у сфері критичної інфраструктури, що потребує спеціальних режимів роботи. В умовах активних бойових дій держава вводить обмеження щодо інформаційних прав – зокрема щодо поширення даних про переміщення військ, укриття, об'єкти критичної інфраструктури, що є необхідним для запобігання ризикам витоку стратегічної інформації [2; 5].

Для забезпечення дотримання прав та свобод населення, попри чинні обмеження, застосовується комплекс інституційних, правових, цифрових і соціальних механізмів. Так, інституційні механізми включають роботу координаційних штабів, центрів підтримки внутрішньо переміщених осіб та спеціалізованих комунікаційних структур при місцевих державних адміністраціях, що забезпечують оперативне інформування населення щодо правового режиму, актуальних обмежень і можливостей отримання допомоги [6; 7; 8]. Правові механізми ґрунтуються на принципі пропорційності, документуванні всіх управлінських рішень та гарантуванні доступу громадян до правової допомоги. Законодавство забезпечує процедури компенсації за

примусово відчужене майно та встановлює вимоги щодо прозорості таких дій [1; 2; 3; 5]. Важливою складовою стають цифрові механізми, представлені платформою «Дія» та іншими електронними сервісами, які використовуються для сповіщення населення, призначення виплат, реєстрації ВПО та подання заяв у сфері соціального захисту й адміністрування [6; 8]. Соціальні механізми охоплюють організацію укриттів, надання гуманітарної допомоги, розміщення внутрішньо переміщених осіб, забезпечення доступу до медичної та психологічної підтримки, що є критично важливим для функціонування громад під тиском воєнних загроз [6; 7].

Важливий міжнародний аспект гарантування прав населення в умовах війни та катастроф розкривається у звітах Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD). У цих документах наголошується на необхідності дотримання стандартів людиноцентрованого управління катастрофами, зокрема права громадян на доступ до достовірної інформації, участь у процесах планування безпеки, отримання гуманітарної підтримки та недискримінацію під час евакуації та розподілу ресурсів. OECD підкреслює, що місцеве самоврядування відіграє ключову роль у швидкому реагуванні, координації служб та забезпеченні прав вразливих груп у кризових ситуаціях (OECD Disaster Risk Governance Report) [11].

Функціонування органів місцевого самоврядування та військових адміністрацій відбувається в умовах суттєвого навантаження та ресурсних обмежень, що ускладнює реалізацію покладених повноважень [6; 9]. Нерідко бракує уніфікованих стандартів взаємодії між ОМС і ОДА/РДА, що знижує ефективність координації на місцевому рівні [7; 8]. Водночас розвиток цифрових сервісів, підвищення кваліфікації кадрів та впровадження мережевих моделей управління сприяють підвищенню прозорості, відповідальності та якості гарантування прав громадян [8; 10], а публічна звітність та регулярна комунікація з громадянами посилюють довіру до органів влади, що є ключовим чинником стабільності територіальних громад у кризових умовах [9; 10].

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р.
№ 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997
р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
4. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 4 черв. 1999 р.
№ 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
5. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р.
№ 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
6. Мінрегіон України. Аналітичні матеріали щодо діяльності громад у
період воєнного стану. Київ, 2022–2023. URL: <https://decentralization.gov.ua>
7. Офіс Ради Європи в Україні. Місцеве самоврядування в умовах війни:
основні виклики та рекомендації. Київ, 2023. URL:
<https://www.coe.int/uk/web/kyiv>
8. UNDP Ukraine. Local Governance and Resilience Report. Kyiv, 2023. URL:
<https://www.undp.org/ukraine>
9. Куйбіда В. С., Толкованов В. В. Місцеве самоврядування в умовах
децентралізації. Київ : Книга+, 2019. 256 с.
10. Нижник Н. Р., Машков О. О. Публічне управління: теорія і практика.
Київ : НАДУ, 2017. 320 с.
11. OECD. Boosting Disaster Prevention through Innovative Risk Governance:
Insights from Austria, France and Switzerland. Paris: OECD Publishing, 2017.
DOI:10.1787/9789264281370-en

Юхимець К.Р.,

Здобувач освітнього ступеня «Бакалавр»

За спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»

Науковий керівник: **Карпунець В.Д.,**

асистент кафедри права та правоохоронної діяльності

Державний університет «Житомирська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ (2022-2025pp.)

Право на мирні зібрання є одним з найважливіших конституційних прав людини, без реалізації якого не уявляється функціонування демократичної правової держави. Значення цього права посилюється тим фактом, що через нього є можливими у реалізації низка інших прав людини, як-то право на свободу вираження поглядів, свободу совісті та релігії, право на захист своїх трудових, економічних, соціальних чи інших інтересів. Зміст даного права закріплено у ст. 39 Конституції України: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку»[3].

Відповідно до статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. При цьому, частина друга коментованої статті закріплює принцип необмеженості цього права, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на

здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави [2].

Національне законодавство адаптувало норми міжнародного права щодо захисту свободи мирних зібрань на найвищому, конституційному рівні. Відповідно до статті 64 Конституції свобода мирних зібрань не належить до переліку свобод, які не можуть бути обмежені у період надзвичайного або воєнного стану. Тому єдиний випадок, коли обмеження права на мирні зібрання без рішення суду може бути законним – у разі введення воєнного або надзвичайного стану. Військова агресія Російської Федерації змусила Україну запровадити воєнний стан, що дало законні підстави для обмеження низки конституційних прав, зокрема передбачених статтею 39 Конституції України[5].

Отже, заборона мирних зібрань націлена на забезпечення реалізації державою заходів правового режиму воєнного стану в умовах загрози життю нації. Таким чином впливає, що в умовах масштабної воєнної агресії проти України правомірний відступ держави від міжнародних зобов'язань із забезпечення права на мирні зібрання без жодного обмеження, окрім викликаних нагальною необхідністю в демократичному суспільстві та відповідно до закону, у вирішенні проблеми співвідношення індивідуальних прав та суспільного інтересу, надає державі можливість для захисту не лише своїх інтересів, а першочергово – захисту життя та здоров'я людей в критичній ситуації, при вирішенні завдань порятунку нації.

Станом на 2025 рік в Україні склалися три моделі регулювання мирних зібрань військовими адміністраціями:

- Повна заборона присутня у чотирьох областях: у Донецькій та Одеській із цього приводу прийняті окремі рішення, а в Івано-Франківській та Херсонській, заборона обґрунтована ст. 19 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”.

- Часткові дозволи за спеціальною погоджувальною угодою встановлено у Житомирській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Черкаській та Чернівецькій областях.

– Відсутність додаткових обмежувальних актів у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Закарпатській, Луганській, Миколаївській, Полтавській областях та м. Києві.

Серед підстав для проведення мирних зібрань органи влади часто вимагають письмового повідомлення або погодження з військовим командуванням (Житомирська область), обласною військовою адміністрацією (Черкаська область) або через неї зі штабом зони територіальної оборони (Чернівецька область), органами місцевого самоврядування (Запорізька область) або їхніми виконавчими органами (Київська, Кіровоградська області), а також іншими органами. Основними вимогами мирних зібрань в деяких областях під час воєнного стану є попереднє погодження (від 5 до 10 днів), обмеження кількості учасників (10-50 осіб), також проведення в укриттях або поруч і обов'язкове реагування на сигнал повітряної тривоги. В областях, де не запроваджено спеціальних обмежувальних актів, продовжує діяти звичайний конституційний порядок [4].

Для підвищення ефективності регулювання мирних зібрань у період воєнного стану доцільно внести кілька ключових змін. По-перше, потрібно здійснити ряд підготовчих заходів, зокрема, щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингу, чи демонстрації, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. По-друге, погодити з організаторами масових зібрань дату, час, місце, маршрут, умови, тривалість їх проведення. Також слід запровадити конкретні критерії « виключних обставин » що дозволятимуть проведення зібрань лише за визначених умов, таких як рівень загрози, безпечна відстань від активних бойових дій, наявність укриттів та суспільна значущість заходу, що зробить рішення органів влади більш передбачуваними та обґрунтованими. Прийняття зазначених рішень можна пояснити прагненням вищезгаданих органів пристосувати функціонування суспільства до існуючих безпекових загроз в умовах тривалої військової агресії та знайти збалансоване рішення між необхідністю захисту громадян від дій країни-агресора та потребою забезпечити можливість реалізації

основоположних прав громадян, зокрема права на свободу мирних зібрань. Водночас слід зауважити, що на сьогодні відсутня достатня нормативно-правова база для запровадження такого виду обмеження права на мирні зібрання, адже ані Закон України «Про правовий режим воєнного стану», ані інші нормативні акти не передбачають повноважень військового керівництва, військових адміністрацій та рад оборони областей щодо надання погоджень чи дозволів на проведення масових заходів, а також не визначають порядок організації мирних зібрань та інших масових заходів під час дії воєнного стану[1, с. 60].

Отже, результативний баланс між свободою мирних зібрань та національною безпекою потребує реформування нормативно-правового регулювання. Потрібно чітко сформулювати підстави для обмеження цього права, регламентувати єдині процедури судового контролю, що дозволить скоротити ризики зловживань та забезпечити належний рівень свобод в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Захарченко А. М., Алфьоров С.М. Обмеження прав на свободу мирних зібрань під час дії воєнного стану: науковий нарис. – Одеса: Видавництво «Юридика», 2024, - 66 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Свобода мирних зібрань в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://oporaua.org/vybory/svoboda-mirnih-zibran-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini-25639>
5. Указ Президента України Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

Ярова Р. О.

Державний торговельно-економічного університет

Шведова Г. Л.

к. ю. н., доцент, доцент кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу

Державний торговельно-економічного університет

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

З початком російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року проблема воєнних злочинів стала критичною. Фіксуються обстріли цивільних об'єктів, руйнування медзакладів, насильство над мирними жителями, депортація дітей, мародерство, катування та жорстке поводження з військовополоненими. Враховуючи системність порушень, правова характеристика цих злочинів у законодавстві України є важливою для справедливості та міжнародного визнання.

Воєнні злочини є небезпечними порушеннями міжнародного гуманітарного права, його норм і звичаїв, які повинні суворо дотримуватися під час збройних конфліктів як міжнародного, так і внутрішнього характеру. Відповідно до Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року, до таких злочинів належать умисні вбивства цивільних осіб, катування, жорстке поводження з військовополоненими, примусові депортації, а також атаки на об'єкти, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права [1,2]. В умовах сучасних конфліктів, таких як війна в Україні, порушення встановлених норм спостерігається досить часто, що вказує на необхідність удосконалення механізмів контролю, проведення розслідувань і зміцнення міжнародного співробітництва для забезпечення ефективного притягнення винних до відповідальності. Також чітке визначення воєнних злочинів закріплене у статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Серед них зазначені умисні вбивства, катування, насильницька депортація, напади на мирне населення та цивільну інфраструктуру, використання

заборонених засобів і методів ведення бойових дій, а також інші подібні дії. [3]. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини встановлена в Розділі XIX Кримінального кодексу України. Зокрема, стаття 437 встановлює відповідальність за дії, пов'язані з плануванням, підготовкою, розв'язуванням та веденням агресивної війни, а стаття 438 визначає відповідальність за порушення норм і звичаїв війни. До таких правопорушень належать жорстоке поводження з цивільними мешканцями, військовополоненими, використання забороненої зброї чи інших методів ведення бойових дій, що прямо суперечать принципам міжнародного гуманітарного права [4]. Одночасно варто наголосити на тому, що реалізація цих норм на практиці часто стикається зі значними труднощами: неврегульованість процедур документування, складність збору доказів у районах бойових дій та недостатня міжнародна підтримка істотно ускладнюють процес притягнення винних до відповідальності. Ознаки об'єктивної сторони складів воєнних злочинів можуть включати: дії, пов'язані зі збройним конфліктом незалежно від його характеру; участь комбатантів, командирів, державних службовців та іноді цивільних; посягання на права підзахисних осіб, захищених міжнародним гуманітарним правом [5]. У цьому контексті варто зазначити низку визначних історичних прикладів, що ілюструють систематичні порушення прав людини. Зокрема, Голокост, який став символом геноциду під час Другої світової війни та спричинив масове винищення єврейського населення. Не менш важливим є факт масштабних порушень прав цивільного населення у ході військових дій в Іраку, а також актуальні воєнні злочини, вчинені Росією в ході її повномасштабного вторгнення в Україну, розпочатого у 2022 році. За інформацією Офісу Генерального прокурора, на серпень 2025 року в Україні зареєстровано понад 170 тисяч воєнних злочинів. Серед задокументованих порушень – незаконні страти, жорстокі катування, сексуальне насильство, примусова депортація місцевих жителів та умисне знищення цивільних об'єктів інфраструктури [6]. Цілком обґрунтовано стверджувати, що наведені історичні та сучасні приклади демонструють закономірність систематичних порушень

прав людини, наголошуючи на важливості створення дієвих механізмів як національного, так і міжнародного правосуддя задля недопущення безкарності.

Кримінально-правова характеристика воєнних злочинів охоплює визначення об'єкта діяння, його об'єктивних та суб'єктивних ознак. Об'єктом є завжди суспільні відносини, блага, цінності. Об'єктивна сторона – це порушення міжнародних норм, що створює загрозу життю чи здоров'ю в умовах збройного конфлікту, часто сприяючи військовим цілям. Суб'єктом є осудна фізична особа віком від 16 років, здебільшого військовослужбовець або особа з правом видавати накази. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом чи необережністю з усвідомленням наслідків [7].

Міжнародно-правові стандарти, як вже зазначено було вище, регулюють питання воєнних злочинів, базуються на принципах Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року. Ці документи встановлюють основні правила ведення збройних конфліктів і забезпечують правовий захист для тих, хто не бере участі у бойових діях [1,2]. Варто підкреслити, що навіть найретельніше сформульовані міжнародні норми часто залишаються недостатньо дієвими на практиці. Це свідчить про потребу посилення механізмів контролю, розширення моніторингу та поглиблення міжнародної співпраці задля забезпечення фактичного дотримання прав усіх сторін конфлікту. Україна офіційно приєдналася до Римського статуту Міжнародного кримінального суду у 2024 році, що значно посилило співпрацю між міжнародною і національною правоохоронною системою. Статут визначає юрисдикцію суду щодо злочинів геноциду, проти людяності та воєнних злочинів, встановлюючи їхні критерії, принципи розслідування та механізми реалізації правосуддя [8]. Інтеграція міжнародних норм у національне законодавство сприяє зміцненню правової основи для притягнення до відповідальності за воєнні злочини. Особливе значення в цьому процесі має Міжнародний кримінальний суд, який проводить розслідування злочинів, скоєних у ході збройної агресії Російської Федерації проти України. Зокрема, йдеться про атаки на цивільне населення та об'єкти

інфраструктури, що є небезпечним порушенням норм міжнародного гуманітарного права [9].

До ратифікації Римського статуту українське законодавство не відповідало міжнародним стандартам, що обмежувало ефективне переслідування злочинів. У розслідуваннях, пов'язаних зі збройною агресією Росії проти України, ключовим є визначення початку цього акту: окупація Криму у 2014 році чи повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року? Це створює труднощі для юридичної кваліфікації злочинів. Доцільним видається визнання початком акту агресії саме 2014 року – окупація Криму – це триваючий злочин, який відповідає міжнародним стандартам агресії та дає змогу оцінити всі правопорушення, що сталися за цей час.

Воєнні злочини є одними з найнебезпечніших діянь, що порушують національне та міжнародне право. Розділ XIX Кримінального кодексу України включає норми гуманітарного права, але їх слід узгодити з практикою Міжнародного кримінального суду. Пріоритетними завданнями є вдосконалення розслідування, підвищення ефективності правозастосування та зміцнення міжнародної співпраці у переслідуванні винних.

Список використаних джерел

1. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12.08.1949 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
2. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 08.06.1977 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут; Міжнародні суди від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

4. Кримінальний кодекс України : Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів // Альманах міжнародного права. – Ст. 120–125. – URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/09/amp_2009_1_15.pdf
6. Офіс Генерального прокурора України. Публікації та новини щодо воєнних злочинів. URL: <https://gp.gov.ua>
7. Іваночко, О. О. Поняття воєнного злочину в міжнародному та національному праві. Центральнотукаїнський вісник права та публічного управління, Випуск 3. - 2023- Ст. -33-34. URL: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/4.pdf>
8. Верховна Рада України. (2024, 21 серпня). Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html>
9. Верховний Суд Україн. Застосування міжнародного кримінального права в національних і міжнародних судах: науковці та практики обговорили на конференції у ВС актуальні питання. Прес-центр Судової влади України. URL: <https://court.gov.ua/press/general/1608769/court.gov.ua>

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПОЛІТИЧНІ СТУДІЇ
В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ**

Abramova I.

Doctor of Economic Sciences, Assoc. Prof., Associate Professor of the Department of
International Relations and Political Management
Zhytomyr Polytechnic State University

Ignasiak-Szulc A.

Ph.D., Assistant Professor, Vice-Dean for International Relations of Faculty of
Economic Sciences and Management, Assistant Professor of the Department of
Economic Policy and Regional Studies, Centre for Central and Eastern Europe
Studies, Nicolaus Copernicus University in Torun, Poland

MILITARY AND ECONOMIC SUPPORT FOR UKRAINE FROM INTERNATIONAL PARTNERS

Military-economic support for Ukraine from international partners in 2022–2025 has undergone a qualitative transformation. If the initial stage was dominated by an approach based on the transfer of Soviet-era weaponry or outdated systems from storage, 2024–2025 sees a transition to industrial contracts that involve increasing the production of defense products specifically for Ukraine's needs. Simultaneously, a long-term financial support mechanism is being formed, ensuring the predictability and sustainability of foreign assistance. European countries already allocated €10.5 billion in military aid in May–June 2025, of which at least €4.6 billion was directed to new defense procurement contracts [1, 2].

In 2022–2025, Europe financed at least €35.1 billion in military aid through defense procurement, which is €4.4 billion more than the comparable figures for the United States [3] (Fig. 1).

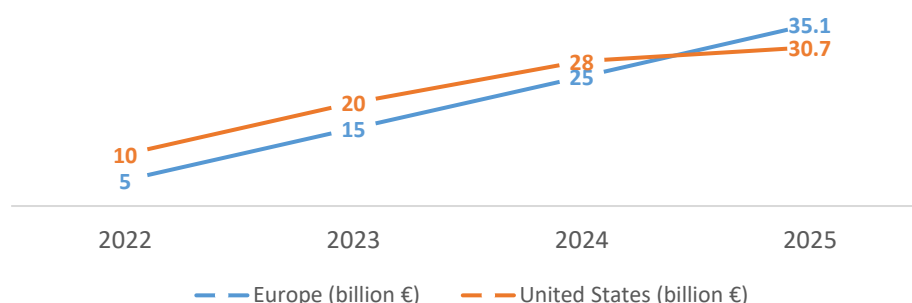

Fig. 1. Military aid provided to Ukraine by the EU and
the US through defense procurement

Source: [3].

The provided volumes of assistance are an indicator of the formation of a long-term defense-industrial strategy in the EU, aimed not only at supporting Ukraine but also at strengthening its own defense-industrial complex. European states primarily conclude contracts with companies located in the EU and Ukraine, which stimulates the growth of the European defense sector, accelerates the cycle of production and supply, forms long-term logistics and technological chains, and ensures higher predictability and stability of defense support for Ukraine.

In parallel with military aid, the EU and G7 countries are implementing a large-scale financial mechanism to help Ukraine – ERA (Extraordinary Revenue Acceleration). The total volume of loans under ERA amounts to €45 billion, financed by profits generated from frozen Russian assets. In May–June 2025, the EU allocated €2 billion of this support, Canada – €1.5 billion, and Japan – €2.8 billion [4]. Aid within the framework of ERA allows Ukraine to maintain macro-financial stability during a period of significant growth in defense and reconstruction expenditures. However, the active use of this instrument in 2026–2027 may create financial risks if partner countries do not decide to extend or expand its operation [5; 6].

Thus, current trends in military-economic support for Ukraine form a new format of transatlantic cooperation [7]. The EU is increasingly substituting the US in the field of defense industrial contracts. Ukraine is integrating into the European defense-industrial base as a consumer, partner, and future manufacturer. Guaranteed financing through ERA strengthens Ukraine's economic resilience, which is critically important for its defense capability. In this way, the transformation of international assistance demonstrates a transition from emergency measures to institutionalized, systemic military-industrial and financial support, focused on the long-term strengthening of Ukraine's defense potential.

References

1. Abramova I.V., Havrysh A.A. Metodological provisions for the formation and functioning of the financial and economic mechanism of military support for Ukraine. Economic space. №204. P. 3-10. <https://economic-prostir.com.ua/wp-content/uploads/2025/09/204-3-10-abramova.pdf>
2. EU Defence Industrial Strategy (EDIS). Brussels: European Defence Agency, 2024. URL: <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2024/03/05/eu-defence-industrial-strategy>
3. Europe Ramps Up Defense Procurement for Ukraine. Statista. 2025. URL: <https://www.statista.com/chart/34997/ukraine-aid-through-defense-procurement/>
4. European Commission. ERA Loan Mechanism Reports 2024–2025. Brussels, 2025. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_ERA
5. G7. Statements on the Use of Frozen Russian Assets. Brussels, 2025. URL: <https://www.g7hiroshima.go.jp/en/documents/>
6. Grytsyshen, D., Abramova, I., & Vakun, O. (2025). Transformation of the EU Policy in the Field of Export Control of Military and Dual-Use Goods. Public Policy and Accounting, (1(11), 44–49. [https://doi.org/10.26642/ppa-2025-1\(11\)-44-49](https://doi.org/10.26642/ppa-2025-1(11)-44-49)
7. Ukraine Support Tracker. Kiel Institute for the World Economy. URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker>

FLORENTIN-GABRIEL FLOREA

Petroleum-Gas University of Ploiești, Bucharest Boulevard 39, Ploiești

DANIEL CÎSLARU

Academy of Economic Studies of Moldova, Mitropolit Gavriil Bănulescu-
Bodoni Street 61, MD-2005, Chisinau, Republic of Moldova

Scientific coordinator: Conf. univ. dr.habil. **LOREDANA MARIA PĂUNESCU**

Petroleum-Gas University of Ploiești, Bucharest Boulevard 39, Ploiești

CYBERSECURITY AND THE GEOPOLITICAL IMPACT ON THE ROMANIAN ECONOMY

The impact of the conflict in Ukraine on the Romanian economy

The military conflict that broke out in Ukraine in February 2022 has had significant economic effects on Romania, amplifying structural vulnerabilities and causing macroeconomic imbalances. According to the study "Macroeconomic Consequences of the War in Ukraine on Central and Eastern European Economies: A SVAR Analysis", published by the National Bank of Romania, Romania's gross domestic product (GDP) recorded a decrease of 1.6 percentage points in 2022, compared to the scenario in which the conflict had not occurred. This impact is the most pronounced of all the countries analyzed in the region. (1)

Inflation has also been significantly affected. The aforementioned study estimates that, in the absence of the conflict, inflation would have been approximately 1 percentage point lower. This increase in inflation was fueled by the increase in energy and food prices, as well as disruptions in supply chains.

In addition to the direct impact on GDP and inflation, the conflict also had other economic consequences. Romania has experienced increased fiscal pressure, a large budget deficit and a rise in public debt. These effects have been amplified by the need to support Ukrainian refugees and invest in national security. (2)

The conflict in Ukraine has had a profound economic impact on Romania, affecting economic growth, inflation, public finances and the energy sector. These effects underline the importance of strengthening economic resilience and diversifying energy sources to face future geopolitical challenges.

The impact of customs tariffs imposed by the US on the Romanian economy

The tariffs imposed by the United States on imports from the European Union, especially those announced in April 2025, have raised significant concerns about the indirect effects on the Romanian economy. Although direct trade between Romania and the US represents only 2.3% of Romania's total trade, the indirect impact via European economies, especially Germany, is considerable . (3)

Erste Bank estimates that these tariffs could reduce Romania's GDP growth by 0.3 percentage points in 2025, lowering the economic growth forecast from 2.1% to 1.8%. This decrease is mainly attributed to the impact on the German automotive industry, a key sector for Romanian exports of components and equipment .

In addition, the tariffs imposed by the US have led to higher prices globally, affecting supply chains and increasing production costs for Romanian companies . This has led to a decrease in the competitiveness of Romanian products on international markets and increased uncertainty among investors.

The Romanian government has acknowledged these risks and announced support measures for affected industries, although limited fiscal resources constrain the capacity to intervene. In this context, it is essential for Romania to diversify its trade partnerships and invest in high value-added sectors to reduce its dependence on foreign markets vulnerable to protectionist policies. (4) (5)

Military companies listed on BVB

1. Aerostar Bacau (ARS) – specialized in the manufacture of aerostructures, components and hydraulic systems for global manufacturing programs. In 2024, the company recorded a net profit of 95.7 million lei, up 2.9% compared to the previous year, and a turnover of 584 million lei, up 15.35%.

2. IAR Brasov (IARV) – state-owned company with a tradition in the aeronautics industry, involved in the production and maintenance of helicopters and other military equipment.

3. Avioane Craiova (AVIO) – military aircraft manufacturer, known for the IAR-99 Șoim model. The company's shares registered a 30% increase in a single day, amid a reduced number of shares available for trading.

4. Turbomecanica București (TBM) – specialized in the production of engines and components for aircraft, including for military applications.

These companies have benefited from the increase in defense spending at the European level, in the current geopolitical context.

Research Conclusions: Economic and Military Perspectives for Romania

The research highlights the interdependence between national security, the regional geopolitical context and economic developments in Romania. In a period marked by international instability, mainly generated by the conflict in Ukraine and global trade tensions, Romania has demonstrated significant adaptability, but also structural vulnerabilities that require long-term strategic solutions. (6)

Economically, Romania has felt the effects of the conflict through lower GDP growth, inflationary pressures, budgetary imbalances and supply chain challenges. In addition, protectionist policies of major trading partners, such as the United States, amplify uncertainty for exporters and can negatively influence sectors connected to the global market. However, these challenges can be transformed into opportunities by accelerating the digital transition, stimulating investments in green energy and developing high-value-added industries.

Militarily, Romania has made progress in strengthening its defense capabilities, aligning with NATO and EU objectives. The increase in the defense budget, the modernization of equipment and the expansion of international cooperation are evidence of a coherent security strategy. In this context, Romanian defense industry companies listed on the Bucharest Stock Exchange (such as Aerostar, IAR Brașov or Turbomecanica) have become important pillars in supporting national military capabilities and attracting investments.

Regarding cybersecurity, the growing digital threats require a robust and continuous institutional response. Romania has taken important steps by implementing

the NIS 2 Directive and strengthening the national legislative framework, but protecting critical infrastructure will also depend on investments in technology, education and strategic partnerships.

In conclusion, Romania has the opportunity to strengthen its position both economically and militarily, in a dynamic international landscape. The future depends on the ability to adapt to changes, strengthening internal resilience and capitalizing on human and technological capital in a sustainable and strategic manner.

References:

1. www.claconnect.com
2. https://www.romania-insider.com/erste-romania-usa-tariffs-april-2025?utm_source=chatgpt.com
3. https://www.intellinews.com/romania-braces-for-indirect-fallout-from-us-tariffs-plans-targeted-support-375011/?utm_source=chatgpt.com
4. www.HotNews.ro
5. https://www.gandul.ro/actualitate/atacurile-cibernetice-au-evoluat-semnificativ-ca-volum-tipologie-si-complexitate-in-2024-ce-sectoare-au-fost-lovite-datele-oficiale-ale-dnsc-20462356?utm_source=chatgpt.com
6. <https://www.mae.ro/node/28364>

Valentyna Ksendzuk,

D.Sc. in Public Administration, Professor, Professor of the
Department of International Relations and Political Management
Zhytomyr Polytechnic State University

Aleksandra Gawel,

prof. dr hab.,

Poznan University of Economics and Business, Poznan, Poland

THE IMPACT OF THE MIGRATION CRISIS ON THE DEVELOPMENT OF CROSS-BORDER ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE DURING THE WAR

The full-scale war in Ukraine has caused one of the largest migration crises in Europe since World War II and has fundamentally transformed the country's socio-economic landscape. In the face of mass emigration, the relocation of businesses, disrupted logistics and trade chains, and Ukrainian businesses reorienting towards partners in the European Union, cross-border entrepreneurship has become a vital adaptation mechanism and a key strategy for economic survival and recovery.

Migration flows have strengthened the interaction between Ukrainian entrepreneurs and foreign markets, particularly the Polish market. This market has served as a logistical, commercial and social hub for millions of Ukrainian citizens. An increase in personal and professional contacts, the formation of networked communities, and a rise in the demand for Ukrainian goods and services abroad have generated new prospects for cross-border economic activity. However, war risks, barriers to entering foreign markets, language and cultural differences, limited institutional support, and logistical constraints continue to pose significant challenges.

In this context, it is crucial to examine the effects of the migration crisis on the dynamics and forms of cross-border entrepreneurship. This study aims to identify and analyse the impact of the migration crisis caused by the war in Ukraine on the development of cross-border Ukrainian entrepreneurship, as well as to identify the key barriers, opportunities and adaptation strategies emerging in interactions with foreign partners, primarily in Poland.

Based on interviews with Ukrainian entrepreneurs with experience of doing business with Polish customers, eight main thematic areas were identified that illustrate

various aspects of cross-border cooperation, including its forms, challenges, and potential benefits.

Ten Ukrainian entrepreneurs took part in the study. Most of them were commercial sector representatives whose activities depend heavily on logistics and the efficiency of cross-border operations. Some operate in specialised areas, such as advertising, construction, and lighting equipment manufacturing, which determines the scope of their cooperation with Polish partners. Most of the participants are young middle managers (aged 18-45) who have a higher education qualification and more than three years' experience running a business. All of the entrepreneurs cooperate with Polish clients remotely and do not have their own business in Poland, which explains the presence of logistical and communication barriers. Experience of cooperating with Polish companies varies, from over three years for most participants to no experience at all for some respondents, which affects the scale and form of their international activity.

The results of the study enable us to identify the key trends that characterise the development of cross-border entrepreneurship in Ukraine, particularly in the context of the ongoing war and migration crisis. For the majority of entrepreneurs surveyed, cooperation with Polish partners is supplementary: Polish customers usually account for 0-10% of revenue, while the main income is generated in Ukraine. Only a few companies demonstrate broader international activity or significant diversification. Despite the dominance of the local market, some companies are highly dependent on imports, indicating developed external links while maintaining an internal business orientation.

The migration factor and the reorientation of economic flows after 2022 have intensified economic contacts with Poland, primarily through the import of goods and materials. Entrepreneurs' export activity is limited in scale and irregular in most cases, indicating the early stage of Ukrainian companies' integration into the EU market. Cross-border relations are mainly conducted remotely without the establishment of representative offices in Poland. This results in dependence on road transport and increased sensitivity to barriers caused by the war, border queues and supply chain disruptions.

Most of the surveyed companies have B2B business models, which facilitate the formalisation of cooperation and the conclusion of long-term contracts. Participants in

the study emphasise that cooperating with Polish companies positively impacts their competitiveness by providing access to high-quality goods, European standards, new markets and opportunities for professional development. However, the development of cross-border relations is hindered by various obstacles, including logistical constraints, a lack of trust among Polish partners, bureaucratic challenges, language barriers, and intense competition in the Polish market. The war has made face-to-face meetings difficult, restricted the mobility of entrepreneurs and increased the risk, all of which has a negative impact on the intensity of cooperation.

With limited institutional support from Ukrainian and Polish organisations, entrepreneurs must rely on their own adaptation strategies, such as participating in trade fairs, developing personal contacts, using intermediaries, hiring translators, and creating additional logistics links or warehouses near the border. Despite these challenges, most respondents view cooperation with Polish partners as a vital component of their strategic development, facilitating revenue diversification, transitioning to EU standards, enhancing business resilience, and the gradual internationalisation of Ukrainian enterprises.

The study's results provide insight into how changes in population mobility and the economic environment influence entrepreneurs' behaviour, the adaptation models that emerge and the ways in which war transforms Ukraine's economic ties with neighbouring countries. These findings are not only scientifically important, but also have practical significance for the formulation of post-war reconstruction policies, the stimulation of international business integration, and the strengthening of the country's economic resilience.

The analysis confirms that cross-border entrepreneurship plays a vital part in sustaining economic activity during wartime by providing access to resources, new markets and distribution channels. The identified barriers and adaptation strategies emphasise the necessity of targeted state and interstate support, particularly with regard to logistics, customs regulations, and business advisory services. Strengthening institutional cooperation between Ukraine and Poland could be an important step towards enhancing economic interaction and integrating Ukrainian entrepreneurs into the European market.

Shevchuk A. V.

Doctor of Historical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of
International Relations and Political Management
Zhytomyr Polytechnic State University

**NEW CHALLENGES TO REGIONAL SECURITY: ASSESSMENT OF
THE ISTANBUL CANAL CONSTRUCTION CONSEQUENCES FOR
STABILITY IN THE BLACK SEA BASIN**

The Istanbul Canal is not merely an infrastructure project but a geopolitical tool that could fundamentally alter the balance of power in the Black Sea region. Research on this issue is critically important, as the project's implementation threatens to revise the 1936 Montreux Convention and could provoke an international crisis amid an already aggravated situation due to the war in Ukraine. A comprehensive analysis of the project's geopolitical consequences is necessary for developing preventive strategies to ensure regional stability and protect the national interests of Black Sea states.

The Istanbul Canal construction project, officially announced by then-Prime Minister of Turkey R. T. Erdoğan in 2011, represents not simply a large-scale infrastructure initiative but a powerful geopolitical instrument capable of fundamentally transforming the security architecture of the Black Sea region. The canal, 45 km long, 150 m wide, and 25 m deep, is intended to connect the Black and Marmara Seas, creating an alternative to the Bosphorus Strait [7]. However, behind these technical parameters lies a much deeper objective – revision of the existing regime of the Black Sea Straits and strengthening of Turkey's geopolitical positions in the region. The research relevance stems from the fact that the project's implementation could provoke a revision of the 1936 Montreux Convention, which for nearly nine decades has ensured relative stability in the navigation regime through the Straits. In the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine and intensifying geopolitical competition in the Black Sea basin, any changes to the status of the Straits acquire particular significance for regional and global security.

The Black Sea Straits have traditionally constituted a fundamental vector of foreign policy strategy for both the Ottoman Empire and the Turkish Republic. The 1936 Montreux Convention established a regime that differentiates passage rights for Black Sea and non-Black Sea states, limiting the tonnage and duration of military vessels' presence in the Black Sea [5]. This regime ensured a balance of interests between regional and global actors for decades. However, in April 2021, President R. T. Erdoğan stated the possibility of revising any convention in the future if necessary to improve conditions for Turkey, while the speaker of the Turkish parliament confirmed the country's right to withdraw from the treaty at its own discretion. This indicates that the Istanbul Canal is viewed by Turkish leadership as an instrument for circumventing Montreux Convention restrictions, since, according to R. T. Erdoğan, the canal should be "completely outside the scope of this international treaty" [3, p. 4].

The potential abolition or revision of the Convention creates a complex geopolitical puzzle where the interests of leading world powers collide. Russia historically regards the Black Sea as a zone of its privileged interests, and President Putin in April 2021 directly emphasized the importance of preserving the Convention for "ensuring regional stability and security," which represents a transparent signal of readiness to defend the status quo [3, p. 7-8]. Abolishing the convention would deprive Russia of its guaranteed right of passage for military vessels through the Straits and open possibilities for increased NATO presence near its southern borders. The United States views the Black Sea region as a zone of strategic significance, reflected in the Black Sea Security Act of 2022, which, although not enacted into law, demonstrates Washington's clear strategic intent regarding "increasing NATO presence and capabilities" and promoting "greater freedom of navigation" in the Black Sea [1]. Behind this lies the aspiration to create a counterbalance to Russian naval dominance in the region.

China has shown the strongest interest in financing the project, proposing a \$30 billion deposit with investment potential up to \$65 billion [3, p. 5-6, 9], which fits into the Chinese "Maritime Silk Road" initiative and creates risks of "debt trap diplomacy"

that could threaten Turkish sovereignty. Black Sea states – Ukraine, Georgia, Bulgaria, Romania – are concerned about possible revision of the convention, as this directly affects their national security and economic interests [4, p. 852-856].

The official position of the Turkish government asserts that the canal will not replace the status of the straits under the Montreux Convention but will merely serve as an alternative route [2]. However, this position raises justified doubts, as creating an alternative waterway that formally does not fall under the convention's jurisdiction de facto creates a legal precedent for circumventing its provisions. It is significant that in April 2021, 10 retired Turkish admirals were detained after their open criticism of the project, when 104 retired admirals signed an open letter warning against withdrawal from the international treaty but were accused of "conspiracy to commit crimes against state security and constitutional order" [6]. This demonstrates the seriousness of internal political divisions in Turkey regarding the project and its geopolitical consequences.

Based on the conducted SWOT analysis of the Istanbul Canal project, the following key recommendations in the geopolitical dimension can be formulated: Turkey needs to develop a balanced strategy regarding the future regime of the Black Sea Straits that takes into account the geopolitical interests of all Black Sea states. Instead of unilateral revision of the 1936 Montreux Convention, which could provoke an international crisis, it is advisable to initiate multilateral consultations to form an updated consensus on the navigation regime. Such an approach would preserve Turkey's role as guarantor of regional stability. Considering growing tensions in the Black Sea region, especially after the Russian invasion of Ukraine, it is recommended to integrate the Istanbul Canal project into the broader European security architecture. This should include developing special protocols regarding the passage of military vessels during crisis periods and creating an international system for monitoring navigation. To ensure geopolitical balance, it is critically important to avoid excessive dependence on Chinese investments, which could lead to a "debt trap diplomacy" scenario. It is recommended to develop mechanisms for international co-management of the canal while maintaining overall Turkish sovereignty over the territory.

Thus, the Istanbul Canal represents a complex challenge to regional security in the Black Sea basin that extends far beyond an ordinary infrastructure project. The project creates preconditions for revising the 1936 Montreux Convention, which could lead to destabilization of the entire region; therefore, it is recommended to initiate multilateral consultations to form an updated consensus on the navigation regime that takes into account the interests of all Black Sea states and does not disturb the balance of power. The future of the Istanbul Canal will depend on the Turkish leadership's ability to balance geopolitical ambitions with economic realities and environmental requirements, while for the international community it is critically important to remain engaged in dialogue with all Turkish stakeholders regarding this controversial megaproject, as its implementation will have long-term consequences for the security of the entire Black Sea region.

References:

1. H.R.9511 - Black Sea Security Act of 2022. *117th Congress (2021-2022)*. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/9511>
2. Kanal İstanbul ve Montrö Sözleşmesi. *Kanal İstanbul*. URL: <https://www.kanalistanbul.gov.tr/tr/neden/montro-baglami>
3. Kemp-Welch M. The Istanbul canal: Implications for international security. *The New Diplomacy Project*. URL: <https://cutt.ly/9rlT3SFN>
4. Özçelik C., Benli K. Canal Istanbul and Political Dispute on Turkish Straits. *DÜMF MD*. 2021. № 12(5). P. 849–863.
5. Shevchuk A., Lytvynchuk O. Black Sea Straits (1920–1936): The Struggle of International Actors for Control. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2024. № 07. P. 34–46.
6. Turkey detains admirals who criticised giant Istanbul canal. *BBC news*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-56640495>
7. Turkey to build waterway to bypass Bosphorus Straits. *BBC news*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-13207304>

Артемчук В. О.,

Здобувачка освітнього ступеню бакалавр
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»

науковий керівник: **Абрамова І. В.,**

д.е.н., доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ЕВОЛЮЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ МОДЕЛІ

Соціально-ринкова економіка є водночас унікальною та однією з найвпливовіших моделей сучасних країн Європи. Вона почала формуватись у Німеччині після Другої світової війни, і стала своєрідним фундаментом для подальшого «німецького економічного дива». Після цього Німеччина розпочала позиціонувати себе як сильний гравець на міжнародній арені, претендуючи на так зване звання «ядра» економічної системи ЄС. Унікальність цієї моделі полягає в поєднанні свободи ринкової конкуренції з активним втручанням держави для забезпечення соціального добробуту, рівномірному розподілі благ та загалом стабільності. Для того, щоб зрозуміти сутність поданої моделі важливо дослідити її інтелектуальні корені, ключові принципи та історичний розвиток, починаючи від повоєнного періоду до наших днів.

Теорія соціального ринкового господарства почала формуватись на основі неоліберального напрямку економічної думки, що набув поширення в першій третині ХХ століття. На цьому фундаменті виник ордолібералізм, який став теоретичною основою неоліберальної економічної політики. У 1930-1940-х роках ідеї неолібералізму починають набувати широкого поширення серед представників Фрайбурзької школи, а саме Вальтера Ойкена, Франца Бьома та їхніх колег. Вони під час своїх досліджень аналізували недоліки неконтрольованого ринку та централізованого управління економікою, дійшовши до висновку, що ні командно-адміністративне, ні ринкове господарство не в змозі ефективно самотійно функціонувати. Саме звідси виникла ідея створити концепцію так званого конкурентного порядку - моделі,

що передбачає наявність чесної та повноцінної конкуренції за умови суттєвого обмеження прямого втручання держави в економіку. Вальтер Ойкен підкреслював, що ефективність такого порядку залежить від стабільності базових економічних умов. У своїй праці «Grundsätze der Wirtschaftspolitik» він аргументував, що всі зусилля зі встановлення конкурентного порядку виявляться марними, якщо не буде забезпечено стабільності грошової вартості. На його думку, монетарна політика має пріоритет над конкурентним механізмом. Ця теорія стала основою післявоєнної економічної моделі Німеччини [1]. Тим часом Франц Бьом наголошував, що конкуренція є головним механізмом обмеження економічної влади, назвавши її найбільш ефективним інструментом проти зловживання владою, підкреслюючи, що лише міцний юридичний і інституційний захист конкурентного порядку дозволяє уникнути монополізації і створити рівні умови для всіх учасників ринку [2]. На основі цих ідей було розроблено концепцію порядкової політики, яка передбачала баланс між можливостями ринку та державним регулюванням. Згідно до цієї концепції, держава не повинна була втручатись в господарські процеси, однак повинна була забезпечувати наявність добросовісної ринкової конкуренції шляхом встановлення певних рамкових умов. Завершену форму цим ідеям надав Альфред Мюллер-Армак, який у 1946 році сформулював поняття соціальної ринкової економіки. Він стверджував, що ринковий механізм здатний забезпечити економічну динаміку та ефективність, однак також не менш важливими є соціальні гарантії з боку держави, які необхідні для підтримання суспільної рівноваги та захисту вразливих верств населення [3]. Практичне втілення цих теоретичних ідей стало можливим завдяки реформам Людвіга Ерхарда, які були здійснені у 1948 році. Серед них були грошова реформа, яка замінила рейхсмарку на німецьку марку в західних окупаційних зонах, скасування основних елементів державного планування та лібералізація цін. І саме ці кроки надали підприємствам більше свободи в економічній діяльності, внаслідок чого вдалося подолати інфляцію, стабілізувати економіку та

започаткувати швидке економічне зростання, яке увійшло в історію під назвою «німецьке економічне диво».

Тож можна сказати, що реформи 1948 року стали так би мовити точкою неповернення і дали змогу не тільки подолати розруху, а й сформувати нову економічну парадигму. Центральним принципом цієї моделі для Німеччини став баланс між економічною свободою та соціальною відповідальністю. Як зазначає Інститут свободи ім. Лібертаса, Ерхард свідомо відмовився від ідеї жорсткого державного контролю, вважаючи, що лише конкурентний ринок здатен забезпечити країні реальне зростання, але не на шкоду соціальній рівновазі [4]. У цьому й можна побачити відмінність соціально-ринкової економіки від класичного лібералізму, що полягає в тому, що хоча ринок і залишається основною рушійною силою розвитку, однак держава відіграє не менш важливу роль у створенні умов доброчесної конкуренції, а також наданні підтримки громадянам у ситуаціях, коли ринкові механізми створюють нерівні умови або ж породжують нестійкість.

Еволюцію німецької моделі економічної системи представлено на рис. 1.

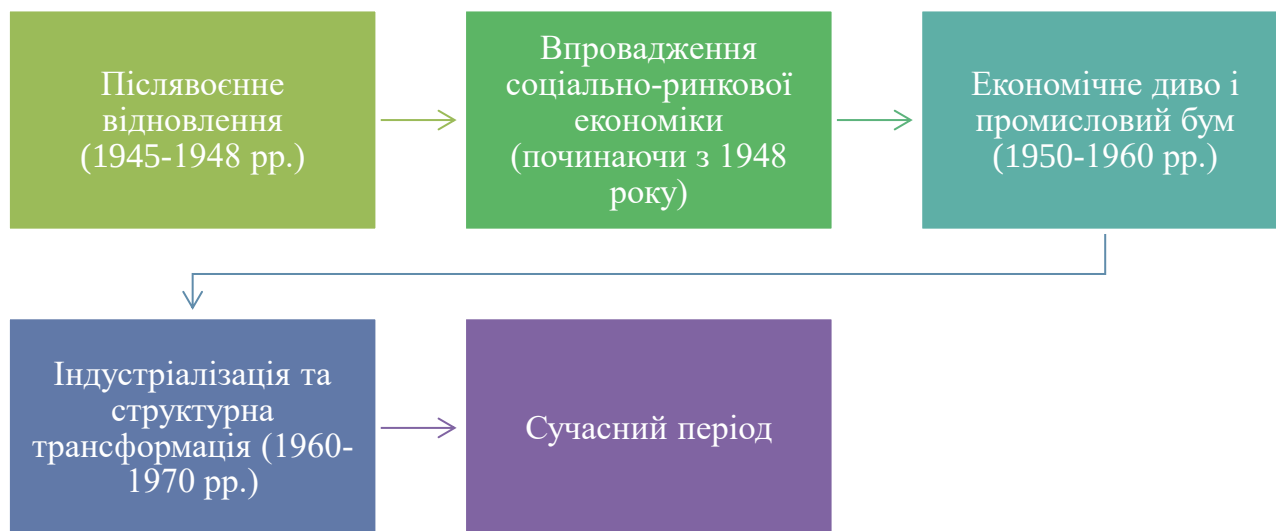

Рис 1. Еволюція німецької моделі

Щодо соціального аспекту цієї моделі, то він відобразився у впровадженні системи страхування, заохоченні залученні правників для прийняття рішень на підприємствах, а також беручи участь у створенні таких механізмів, які

перешкоджають надмірній концентрації економічної влади. Німецькі ордоліберали, насамперед Вальтер Ойкен, підкреслювали той факт, що надзвичайно необхідною умовою для ефективного розвитку виробництва, технологічного прогресу та і загалом стабільного економічного зростання є реальна конкуренція. Він вважав, що ринок без чітких правил невідворотно призведе до саморуйнування, наголошуючи на важливості державних інституцій, які не втручаються у економічні питання, однак у свою чергу створюють правильне правове підґрунтя для ефективного функціонування ринку [1].

У другій половині ХХ століття німецька економічна модель зазнала значних еволюційних змін в результаті активних процесів в плані інтеграції до європейського економічного простору. Приєднання до Європейського економічного співтовариства поставило завдання адаптації соціально-ринкової економіки до наднаціонального рівня, давши змогу поширити німецькі інституційні підходи у країнах Західної Європи. У цей час модель стала своєрідним фундаментом для формування єдиної європейської політики конкуренції, що підтверджується дослідженнями як німецьких, так і загалом європейських економістів. Попри це ключовими принципами залишились – стабільність валюти, конкуренція, соціальна відповідальність та баланс інтересів, що продемонструвало гнучкість і стійкість даної моделі в умовах глобалізації.

Варто підкреслити, що успіх німецької економічної моделі часто пов'язують не лише з ефективними реформами, а й особистими рисами її основоположників. Дослідники наголошують на політичній далекоглядності Аденауера, який підтримував Ерхарда навіть у той час, коли реформи стикалися із невдоволенням в суспільстві, розуміючи їхню стратегічну важливість. І саме завдяки такій політичній згуртованості вдалось забезпечити стабільність економічного курсу, що є ключовим чинником успіху будь-якої моделі, яка перебуває на трансформаційному етапі.

Підсумовуючи, можна сказати, що соціально-ринкова економіка стала результатом поєднання ґрунтовної теоретичної основи, чітких інституційних засад та стабільної політичної волі. Її розвиток, починаючи від повоєнного періоду і до входження в сучасну економічну систему ЄС, свідчить про те, що сталий розвиток можливий лише за умови збалансованого поєднання свободи ринку та соціального захисту. І саме таке поєднання забезпечило Німеччині економічну стабільність, високий рівень добробуту та вагомий міжнародний авторитет, зробивши соціально-ринкову економіку однією з найуспішніших моделей в історії світу.

Список використаних джерел

1. Franz Böhm . Personalities of the Freiburg School. URL: <https://www.eucken.de/en/personalities-of-the-fribourg-school/franz-bohm/> (дата звернення: 03.12.2025).
2. Keynote speech by Jean-Claude Trichet, 10 June 2004. сайт Європейського центрального банку (ECB). European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2004/html/sp040610.de.html> (дата звернення: 03.12.2025).
3. Георгійчук І. Ю. Соціальна ринкова економіка: історія, теорія, сучасність. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20150607.pdf> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Німецьке «економічне диво» Аденауера та Ерхарда . Iliberty Institute. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/nimeczke-ekonomichne-divo-adenauera-ta-erhada> (дата звернення: 26.11.2025).
5. Romanchuk L., Abramova I., Moroz Yu., Poplavskyi P. Svitlyshyn I. Funding for sustainable development of rural communities: European experience. Agricultural and Resource Economics. 2024. Vol.10. No.4. Pp.203–234. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.09>

Березовчук А.О.,

студентка 4 курсу спеціальності 291, ФНБПМВ

Науковий керівник: **Шевчук А.В.,** доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ЕКОНОМІЧНА ЗБРОЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ТИСКУ У ХХІ СТОЛІТТІ

У ХХІ ст. економічна зброя перетворилася на один з ключових інструментів геополітичного протистояння, витісняючи традиційні методи силового впливу та стаючи основою нових форм міжнародної конкуренції. Країни та наддержавні об'єднання дедалі частіше віддають перевагу не військовому силовому компоненту, а економічним механізмам тиску – санкціям, заморожуванню активів, тарифним війнам, обмеженням технологій чи маніпуляціям із сировинними ресурсами. Це пов'язано з тим, що глобалізована економіка створила стійкі мережі залежностей, які роблять держави вразливими не лише до військових дій, а й до цілеспрямованих економічних атак.

Метою дослідження є аналіз особливостей економічної зброї у ХХІ ст., її основних форм, ефективності та впливу на міжнародні відносини.

Сучасний світ характеризується тісною інтегрованістю фінансових систем і глобальних ринків, і саме це перетворило економічні важелі на надзвичайно ефективний інструментарій впливу. Найпоширенішою формою економічної зброї залишаються санкції, причому їхній характер значно змінився порівняно з кінцем ХХ ст. Санкції – це колективні або індивідуальні примусові заходи, що застосовуються проти держави-порушниці з метою припинення порушення чи покарання за його здійснення. Санкції є своєрідним компромісом між дипломатичними методами розв'язання проблеми і певними засобами, що можуть включати силовий аспект [1].

Згідно зі Звітом Ради Безпеки ООН (2013 р.) «... застосування санкцій можна розділити на п'ять категорій: врегулювання конфліктів, нерозповсюдження, боротьба з тероризмом, демократизація та захист цивільного

населення (включаючи права людини)» [4]. Сьогодні це не просто заборона торгівлі окремими товарами, а комплексні багаторівневі механізми, які охоплюють банківську сферу, доступ до міжнародних фінансових платформ, інноваційних технологій, логістичних ланцюгів та інвестиційних потоків.

Одним із найбільш показових прикладів використання економічної зброї стало санкційне протистояння Заходу з Російською Федерацією після 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 р. У відповідь на неспровоковану та невинуватену збройну агресію Європейський Союз запровадив безпрецедентні санкції, спрямовані на зниження здатності Кремля фінансувати війну, завдання політичній еліті Росії відчутних економічних і політичних витрат та послаблення економічної бази держави [3]. Їх вплив не обмежується заборонаю торгівлі чи доступу до фінансів; вони торкнулися високотехнологічних секторів, зокрема авіаційної, нафтогазової та військової промисловості Росії [2]. Втрата можливості імпортувати критичні компоненти, наприклад мікрочипи, турбіни чи авіаційні деталі, суттєво послабила потенціал російської економіки та знизила її здатність підтримувати воєнні операції. Це свідчить про те, що у ХХІ ст. економічна зброя не лише карає за агресію, а й безпосередньо обмежує військові можливості держави.

Окремо варто відзначити роль енергетики у сучасному геополітичному протистоянні. Енергоресурси – газ, нафта, вугілля, електроенергія – стали елементами шантажу та інструментами контролю над регіонами. Найочевиднішим прикладом є використання Росією газу як геополітичної зброї. Протягом багатьох років європейські країни залежали від російського газу, що дозволяло Кремлю впливати на їхню політику, створювати тиск у критичні моменти, а інколи навіть прямо диктувати вигідні для себе рішення [2]. Проте енергетична криза 2022 р. стала не лише проявом російського шантажу, а й моментом переосмислення енергетичної безпеки у світі.

У ХХІ ст. зросло значення інформаційно-фінансової економічної зброї. До неї належать кібератаки на фінансову інфраструктуру, маніпуляції на валютних

ринках, використання кредитної та боргової залежності для політичного впливу. Країни, які надають значні кредити іншим державам, можуть використовувати боргові важелі для зміни політичної поведінки отримувачів допомоги. Найчастіше така стратегія приписується Китаю в рамках ініціативи «Один пояс – один шлях», коли інфраструктурні кредити створювали залежність низки країн Африки, Південної Азії та Латинської Америки [2].

Водночас важливо зазначити, що ефективність економічної зброї значною мірою залежить від здатності міжнародної спільноти діяти узгоджено. У випадках, коли санкції чи обмеження вводять лише окремі держави, вони можуть бути частково або навіть повністю нейтралізовані шляхом переорієнтації торгівлі, створення тіньових логістичних мереж чи пошуку нових партнерів. Однак коли до тиску долучаються десятки країн, як це сталося після 2022 р., економічні наслідки для держави-агресора стають незрівнянно жорсткішими.

У підсумку, економічна зброя у ХХІ ст. стала повноцінною складовою сучасної геополітики, що дозволяє впливати на порушника норм міжнародного права та порядку, не використовуючи військові методи та «жорстку силу» [1]. Її ефективність базується на зростаючій взаємозалежності держав у глобальній економіці, а масштаби застосування охоплюють як санкційні режими, так і енергетичний, технологічний та фінансовий тиск. З огляду на стрімкий розвиток технологій, цифрової економіки та зміни у світових енергетичних балансах, можна з упевненістю стверджувати, що економічна зброя й надалі залишатиметься головним інструментом геополітичного тиску в ХХІ ст., формуючи новий характер глобальних конфліктів та моделей співпраці між державами.

Список використаних джерел

1. Матвійчук Н. В. Міжнародні санкції як інструмент зовнішньої політики. *Вісник Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Історія. Політологія.* 2022. Вип. 33-34. С. 71-79. URL: <https://cutt.ly/LtuXQO73> (дата звернення: 29.11.2025)

2. Міжнародні санкції як інструмент стримування. *Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень*. Київ, 2023. 17 листопада. URL: <https://cutt.ly/ktuXI3UN> (дата звернення: 29.11.2025).

3. EU sanctions against Russia following the invasion of Ukraine. *Європейська Комісія*. URL: <https://cutt.ly/0tuXAcrC> (дата звернення: 30.11.2025).

Васильєва О.А.,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра,
ОПП «Міжнародні відносини та геополітична безпека»
Науковий керівник: **Ксендзук В.В.,**
д.н.д.у., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

МЕДІАЦІЯ ТА ДИПЛОМАТИЧНІ ПЕРЕГОВОРИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВІЙН

Сучасні гібридні війни створюють багатовимірні виклики для національної та міжнародної безпеки, докорінно змінюючи природу конфліктів у ХХІ столітті. На відміну від традиційних збройних конфліктів, які мали чіткі межі між станом миру та війни, гібридні конфлікти характеризуються відсутністю чітких кордонів між військовими та невійськовими засобами протистояння. Вони поєднують військову агресію, політичний тиск, інформаційно-психологічні операції, економічний шантаж і кіберзагрози, що суттєво ускладнює традиційні механізми врегулювання конфліктів і вимагає переосмислення підходів до забезпечення національної безпеки.

Провідною особливістю гібридних конфліктів є асиметричність та багаторівневність. У таких умовах медіація та дипломатичні переговори набувають нової ролі та стають не лише інструментами деескалації військового протистояння, але й багатофункціональними механізмами зміцнення внутрішньої стійкості держави та національної єдності. Переговорний процес за

умов гібридної агресії виконує подвійну функцію: зовнішню – створення міжнародного простору для пошуку компромісів і залучення глобальних гравців до врегулювання конфлікту, та внутрішню – консолідацію суспільства навколо спільних цінностей, демонстрацію готовності до мирного вирішення спорів і підтримку легітимності державних інституцій. Водночас самі переговори та медіаційні процеси стають об'єктом гібридних впливів, що вимагає розробки нових стратегій захисту дипломатичного простору від маніпуляцій та інформаційних операцій [2].

Політична медіація в умовах російської агресії проти України набуває особливої актуальності, оскільки широкий спектр конфліктів, що виникають у соціально-політичному та економічному середовищі потребує ефективних і швидких механізмів врегулювання. Як підкреслює К.Ю. Примаков, медіація є не лише технологією вирішення суперечностей, а й інструментом формування стійкого політичного діалогу всередині країни [4]. Лікарчук Д.С. визначає політичну медіацію як форму опосередкування явищ політичного життя, що являє собою солідарний компонент взаємодії владних структур і громадських сил, спрямований на вирішення протиріч на користь позитивного розвитку держави та суспільства [1].

Важливим принципом медіативного процесу є те, що рішення приймається не третьою стороною, а самими учасниками конфлікту за посередництвом неупередженого медіатора, що забезпечує легітимність та стійкість досягнутих домовленостей. Однак у контексті гібридної війни медіація набуває додаткових вимірів: вона має протистояти спробам агресора використати переговорний процес для легітимізації окупації, закріплення контролю над захопленими територіями чи послаблення міжнародної підтримки держави-жертви. Це вимагає від медіаторів не лише традиційної нейтральності, але й глибокого розуміння природи гібридних загроз, здатності

розпізнавати маніпулятивні тактики та готовності відстоювати фундаментальні принципи міжнародного права [3].

Досвід України у протистоянні російській агресії демонструє необхідність переосмислення класичних медіаційних підходів. Традиційна парадигма медіації, що передбачає рівновіддаленість посередника від сторін конфлікту та пошук компромісу через взаємні поступки, виявляється недостатньою у ситуаціях явної агресії та систематичного порушення міжнародного права [2]. Якщо у класичній медіації завданням є досягнення рішення, при якому виграють усі сторони, то в умовах гібридного конфлікту неприйнятним є компроміс, що порушує базові принципи міжнародного правопорядку, такі як суверенітет та територіальна цілісність держав [1]. Натомість актуалізується концепція «принципової медіації», яка поєднує фасилітацію діалогу із непохитним дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, суверенітету та територіальної цілісності держав.

Особливу роль у гібридних конфліктах відіграє інформаційний супровід переговорного процесу. Агресор часто використовує дипломатичні переговори як платформу для поширення дезінформації, створення ілюзії готовності до миру при одночасному продовженні військових дій, а також для розколу міжнародної спільноти [4]. Це вимагає від держави-жертви агресії розробки комплексної стратегії комунікації, яка включає прозоре інформування суспільства про хід переговорів, спростування ворожих наративів та підтримку міжнародної солідарності. Таким чином, успішна медіація в гібридних конфліктах вимагає не лише професійних навичок посередництва, але й комплексного розуміння багатовимірної природи загроз, готовності до довгострокової роботи та непохитної прихильності до фундаментальних принципів міжнародного правопорядку.

Отже, можна стверджувати, що медіація та дипломатичні переговори в умовах гібридних війн зазнали докорінної трансформації, перетворившись на

багатофункціональні механізми забезпечення національної безпеки. Досвід протидії російській агресії проти України вкотре доводить, що переговорний процес виконує подвійну функцію: залучення міжнародних акторів до врегулювання конфлікту та консолідацію суспільства навколо спільних цінностей. Водночас медіаційна діяльність стає об'єктом маніпулятивних впливів агресора, що використовує дипломатію для дезінформації та послаблення міжнародної підтримки. Саме тому, ефективна медіація в умовах гібридної війни вимагає глибокого розуміння природи багатовимірних загроз та готовності відстоювати принципи суверенітету й територіальної цілісності держав.

Перспективи розвитку медіаційної практики, пов'язані з розробкою верифікованих механізмів контролю за виконанням домовленостей, створенням міжнародних стандартів медіації у конфліктах з порушенням норм міжнародного права та вдосконаленням стратегій захисту дипломатичного простору від інформаційних операцій.

Список використаних джерел

1. Лікарчук, Д. С. Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2021. Вип. 8. С. 50–56. URL: <https://salo.li/7483f1D>
2. Литвин, В. М. Гібридна війна як форма сучасного міжнародного конфлікту: методи ведення та шляхи вирішення. Універсум. 2024. Розд. 4: Міжнародні відносини. С. 41–47. URL: <https://salo.li/A925E65>
3. Медіація як один із ефективних альтернативних способів вирішення конфліктів. URL: <https://salo.li/D423F0F> (дата звернення: 21.11.2025).
4. Примаков, К. Ю. Політична медіація як інструмент зміцнення національної єдності в умовах російської агресії. Вісник політичних наук. 2023. № 2. С. 41–49. URL: <https://salo.li/DDDBcA1>

Вигівська-Герасимчук Т.М.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 052 «Політологія»

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.**

д.е.н., професор кафедри національної безпеки,
публічного управління та адміністрування

Державний університет «Житомирська політехніка» м. Житомир

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ: ХАРАКТЕРНІ РИСИ ТА ПРОЯВИ

Маніпулятивні технології стали невід’ємною складовою сучасних політичних процесів, особливо в умовах інтенсивного інформаційного обміну та зростання ролі медіа. Політики та їхні команди активно використовують приховані методи впливу на свідомість громадян, формуючи потрібні емоції, настрої та рішення. Такі технології дозволяють коригувати громадську думку, посилювати підтримку або дискредитувати опонентів, часто непомітно для самих виборців. Вивчення їхніх рис і проявів є важливим для розуміння механізмів політичної боротьби та забезпечення суспільної стійкості до інформаційного впливу.

Маніпулятивні технології в політичних процесах являють собою приховані методи впливу на суспільну свідомість, спрямовані на формування потрібних установок, переконань чи моделей поведінки без усвідомлення цього з боку громадян. Їхня сутність полягає у використанні психологічних, інформаційних і комунікативних механізмів, які дозволяють спрямувати думки й емоції людей у вигідне для певних політичних сил русло. Такі технології діють непомітно, створюючи ілюзію самостійного, незалежного вибору та маскуючи справжні наміри маніпулятора.

У політологічному дискурсі, як зазначає Костельнюк М.М., нині утвердилася така інтерпретація категорії «політична маніпуляція» – система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість з метою нав’язування певних ідей, цінностей. Це цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку задля спрямування їх у заданому

напрямку. У цілому можна вважати маніпулювання способом психологічного впливу, котрий спрямований на зміну напрямку активності електорату, його ідей, думок, поглядів та іншого [2, с. 125].

Для маніпулятивних політичних технологій характерна прихованість впливу, адже ефективність маніпуляції зростає тоді, коли громадянин не усвідомлює, що на нього впливають. Їхній зміст базується переважно на апеляції до емоцій, а не до раціонального аналізу. Політичні актори намагаються викликати страх, тривогу, надію чи відчуття загрози, оскільки емоційне сприйняття обмежує здатність критично мислити та оцінювати інформацію. Маніпуляції спрощують складні політичні явища, подаючи їх у чорно-білих категоріях, нав'язуючи образи «друзів» і «ворогів», «правих» і «неправих». У такому середовищі складні причинно-наслідкові зв'язки замінюються на прості, емоційно насичені судження, які легше засвоюються масовою аудиторією.

Маніпулятивні технології політичного характеру спрацьовують і досягають своєї мети через некритичність мислення громадян, адже значна частина узагальнень, інформації про суспільнополітичне життя, трактування фактів не зазнають перевірки з боку громадськості чи потенційного електорату [1, с. 45].

Маніпулятивний вплив нерозривно пов'язаний із використанням соціальних стереотипів, колективних страхів і культурних архетипів, що дозволяє політичним силам впливати на широкі групи населення. Такі методи завжди мають чітку цільову спрямованість і застосовуються для завоювання влади, формування лояльності, мобілізації електорату чи дискредитації опонентів.

У політичній практиці маніпулятивні технології проявляються у різних формах. Одним із найпоширеніших є інформаційні маніпуляції - поширення вибіркової, спотвореної або емоційно забарвленої інформації, яка створює викривлену картину реальності. До таких інструментів належать фейкові новини, тенденційна інтерпретація подій, замовчування важливих фактів або трансляція напівправди. Значну роль відіграє пропаганда, що використовує символи, гасла,

політичні міфи й повторювані меседжі, формуючи необхідні наративи. У сучасних умовах особливе значення набувають соціальні мережі, де маніпуляції проявляються через ботофабрики, таргетовані меседжі, штучне створення трендів, емоційні кампанії та когнітивні атаки.

Ще одним поширеним проявом є політичний спін - подання подій у вигідному ракурсі, коли інформація не спотворюється відкрито, але інтерпретується так, щоб вигідно підсилити імідж політика або послабити позиції опонента. До маніпулятивного інструментарію належать також етикетування, коли на супротивників навішуються негативні ярлики, що формують упереджене ставлення без потреби аналізу фактів. У виборчих кампаніях часто використовується технологія псевдовибору, коли громадянам пропонують обмежений набір варіантів, створюючи враження широкої демократії, хоча реальна свобода вибору звужується.

Маніпулятивні технології посідають значне місце в політичному житті, впливаючи на формування громадської думки, політичну поведінку та якість демократичних процесів. Їхня небезпека полягає у підміні свідомого, раціонального вибору нав'язаними емоційними реакціями й викривленими уявленнями про реальність. Усвідомлення характеру й механізмів політичної маніпуляції є необхідною умовою розвитку критичного мислення, медіаграмотності та стійкості суспільства до інформаційного впливу.

Список використаних джерел

1. Лисенко Ю.В, Манелюк Ю.М. Технології політичного маніпулювання та їх вплив на громадську думку в сучасних політичних процесах. *Політикус*. 2022. № 5. С. 42-47. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-5.6> (дата звернення: 05.12.2025).

2. Костельнюк М. М. Маніпуляційні технології в політичних процесах: термінологічний інструментарій. *Науково-теоретичний альманах "Грані"*. 2018. Т. 21, № 5. С. 123-132. URL: <https://doi.org/10.15421/171877> (дата звернення: 05.12.2025).

Войтюк О.С.,

доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту

Гончар М.А.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ДИПЛОМАТИЧНЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО ТА СТРАТЕГІЯ ПЕРЕГОВОРІВ

У сучасному світі дипломатія є не лише інструментом зовнішньої політики, а й важливим механізмом попередження та врегулювання конфліктів між державами. Актуальність теми полягає у зростанні ролі мирних засобів врегулювання суперечок. У сучасних умовах конфліктів та криз дипломатичні переговори і медіаційні процеси є необхідними для підтримання стабільності й безпеки, а також для розвитку ефективних міждержавних зв'язків.

Одним із ключових елементів ефективної дипломатичної діяльності виступає медіація – вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби усіх учасників конфлікту [6]. Водночас не менш важливим є володіння переговорними техніками, що дозволяють дипломатам ефективно вести діалог, враховуючи інтереси сторін, культурні особливості та психологічні чинники. Успішне застосування методів переговорів і медіації сприяє не лише досягненню короткострокових угод, а й формуванню довготривалих партнерських відносин. Особливо актуальною є адаптація класичних моделей переговорів до гібридних конфліктів і ситуацій, де одна зі сторін використовує переговорний процес для затягування часу, що викликає дискусії стосовно етичних меж та ефективності медіації.

У системі міжнародного публічного права та дипломатичної практики переговори та медіація є ключовими альтернативними процедурами вирішення

спорів, які сприяють досягненню згоди без залучення судового розгляду [5, с. 14]. Однак вони мають суттєві відмінності у механізмі та кінцевому результаті.

Переговори є найбільш поширеним, фундаментальним та найефективнішим засобом врегулювання міжнародних спорів, який використовується, як правило як початкова стадія для врегулювання майже будь-якого конфлікту [4]. Переговори передбачають безпосередній діалог та комунікацію між сторонами спірного правовідношення (або їхніми представниками) без залучення будь-яких зовнішніх посередників. Суперечності вирішуються на розсуд самих сторін, а результатом переговорів, як правило, є компроміс [5 с. 16]. Слід зазначити, що у переговорах одна сторона може отримати бажане, тоді як інша змушена йти на поступки. Результат часто залежить не лише від аргументів, а й від наполегливості та впевненості учасника [6].

На відміну від переговорів, медіація передбачає участь нейтральної третьої сторони – медіатора, який допомагає сторонам знайти взаємоприйнятне рішення без нав'язування готових варіантів. Вона прагне до «перемоги без поразки», і одне з її ключових завдань полягає у вирівнюванні сил сторін конфлікту. Тоді як у переговорах сторони зазвичай прагнуть збільшити свою силу та зменшити силу суперника, медіатор забезпечує рівні умови для пошуку рішення [6]. Медіація базується на принципах добровільності, нейтральності, рівноправності сторін і конфіденційності процесу [1, с. 356]. Дотримання цих принципів забезпечує довіру між учасниками та підвищує ефективність мирного врегулювання спорів.

У дипломатичній практиці переговори розглядають не лише як метод досягнення угоди, а й як інструмент формування міжнародних відносин. Залежно від стратегії сторін, розрізняють три типи переговорів: позиційні, кооперативні та інтегративні [5, с. 15-16]. Найефективнішими вважаються інтегративні, які орієнтовані на пошук спільних інтересів і довгострокову співпрацю [5, с. 17].

Серед переговорних технік, що активно застосовуються дипломатами, вирізняють: активне слухання, уточнення позицій, контроль невербальних

сигналів і використання «психологічної паузи». Ці методи допомагають зменшити напруженість, виявити справжні мотиви сторін і досягти взаєморозуміння [7, с. 113]. У підготовці дипломатів дедалі більшої ваги набувають інтегративні стратегії, розвиток емоційного інтелекту та культурної компетентності [3, с. 142–146].

Медіація в дипломатії виконує функцію нейтрального посередництва, коли сторони не можуть вести прямі переговори або потребують фасилітатора для відновлення діалогу. Медіатор допомагає структурувати проблему, визначити інтереси сторін і виробити рішення, яке зберігає баланс між ними [1, с. 357]. У сфері публічного управління медіація використовується для врегулювання суперечок між владними структурами, бізнесом і громадськістю. Це сприяє розвитку «м'якої дипломатії» [3, с. 203].

Переговори та медіація є визнаними міжнародним правом мирними засобами врегулювання спорів. Манільська декларація 1982 р. закликає держави уникати застосування сили, віддає перевагу саме цим процедурам. Їхня ефективність значною мірою залежить від дотримання гуманітарних принципів – верховенства права, справедливості та рівності сторін. Гуманітарний підхід підсилює легітимність рішень і сприяє довготривалому миру [4].

Європейський і північноамериканський досвід доводить ефективність поєднання переговорних технік і медіаційних процедур. Після ухвалення Директиви 2008/52/ЄС медіація стала рекомендованим етапом перед зверненням до суду, а в окремих країнах – обов'язковою для певних категорій спорів. У більшості розвинених держав понад 75% спорів, які передано на медіацію, завершуються мирним врегулюванням [2, с. 5]. Це підтверджує, що поєднання переговорних і посередницьких стратегій є найбільш ефективним шляхом забезпечення стабільності в міжнародних відносинах. Водночас сучасна дипломатія дедалі активніше використовує цифрові технології, які дозволяють проводити переговори й медіаційні сесії у віртуальному форматі. Такий підхід забезпечує швидкість і конфіденційність комунікації, розширює доступ до

міжнародних експертів і зберігає безперервність діалогу навіть у кризових обставинах.

Отже, ефективність переговорів значною мірою залежить від застосування сучасних комунікативних технік. Інтегративний підхід до переговорів, який орієнтовано на пошук взаємовигідних рішень, вважається найбільш результативним у дипломатії. Європейський досвід доводить, що впровадження медіаційних процедур сприяє зменшенню кількості затяжних спорів і підвищує ефективність міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Антонюк О.А. Медіація та дипломатія. *Часопис Київського університету права*. 2014. С. 355-359.
2. Бляхарський Я.С., Філюк О.С., Лазарева А.О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. Вип. 35. С. 1-11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13859380>.
3. Виговська О. Теорія та практика міжнародних переговорів: навч.-метод. посіб. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. 220 с.
4. Міжнародне публічне право. 2012. URL: <https://lnk.ua/xNKQ0w8e8>.
5. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. С. 13-18. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.02>.
6. Осадча А.В. Переговори VS Медіація. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/peregovory-vs-mediatsiya>.
7. Федорова Г. Особливості ведення дипломатичних переговорів. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2024. С. 111-118. DOI: <https://doi.org/10.15421/172458>.

Дорош Н.В.,
аспірант кафедри управління та адміністрування
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницька академія безперервної освіти»
Науковий керівник: **Шевчук І.В.,** д.держ.упр, професор,
професор кафедри публічного управління та
адміністрування Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

БОРОТЬБА З НАРКОТРАФІКОМ ЯК ЗАГРОЗОЮ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ПІВДЕННОЇ АЗІЇ

Однією із ключових загроз національній безпеці країн регіону Південної Азії є наркотрафік та наркотичний тероризм у регіоні «золотого трикутника» (територія країн Таїланд, Лаос, М'янма, відома значними обсягами виробництва наркотичних речовин, активними сепаратистськими, терористичними та контрабандистськими рухами), що розташовується поруч із регіоном Південної Азії. Міжнародний наркотрафік є незаконною діяльністю щодо вирощування, виробництва, поширення та продажу речовин, які згідно нормативно-правових актів визначені як наркотики або наркотичні речовини, та передбачає створення складної мережі кримінального наркотичного бізнесу для переміщення та легалізації коштів отриманих незаконним шляхом. Регіон «золотого трикутника» є вкрай привабливою територією для наркотрафіку через гірську місцевість, незначну кількість правоохоронних органів з метою подальшого транспортування морськими або наземними шляхами в інші частини світу. В умовах посилення міжнародного наркотрафіку міжнародна спільнота зацікавлена у поглибленні міжнародної співпраці щодо протидії наркотрафіку в регіоні Південної Азії, тоді як держави, території яких входять до «золотого трикутника», є територією конкуренції Індії та КНР та зоною поділу геополітичного впливу на глобальному та міжрегіональному рівнях.

Індія надзвичайно зацікавлена у контрольованості ситуації у «золотому трикутнику», оскільки активний наркотрафік може бути передумовою підтримки, поширення нелегальної зброї, фінансування місцевих терористичних організацій, тому співпраця у форматі засідань «Співробітництво Меконг-Ганг» призвело до

затвердження концептуального документа «План дій співробітництва Меконг-Ганг» для врегулювання питань подальшої стратегічної співпраці у гуманітарній, економічній та інших сферах, та по боротьбі з наркотрафіком зокрема [1, с.117]. Також Індія долучилась до Ініціативи Бенгальської затоки щодо багатогалузевого технічного та економічного співробітництва (BIMSTEC) з метою участі у процесі моніторингу виявлення наркотичних речовин та протидії правопорушенням щодо наркотиків, торгівлею наркотиками.

В контексті протидії наркотрафіку важливо не забувати про відносини Індії та КНР, зокрема використання їх сильних позицій як субрегіональних лідерів для протидії загрозам у «золотому трикутнику» через проведення спільних операцій з боротьби з наркотичною злочинністю та синдикатами, здійснювати обміни даними розвідки та забезпечувати відкритість слідства. Так важливо зауважити про ініціативу КНР щодо з державами «золотого трикутника» підписання «Найпуітауської декларації про співпрацю у сфері контролю над наркотиками» щодо необхідності посилення співпраці у боротьбі з наркотиками у субрегіоні та розвитку громадянського суспільства [2, с. 89].

Міжрегіональна співпраця щодо протидії наркобізнесу та наркотрафіку потребує активності на міжнародному рівні, зокрема через залучення допомоги США та ООН. США розробляє й впроваджує різного роду превентивні заходи щодо ефективної протидії наркотрафіку спільно із Таїландом, Лаосом та М'янмою, зокрема реалізуючи спільні координуючі та навчальні програми. Активним учасником такої діяльності є Бюро з питань міжнародної боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності США, діяльність якого носить превентивний характер та передбачає організацію навчань митних та правоохоронних органів для посилення координації дій у «золотому трикутнику». Управління ООН з наркотиків та злочинності реалізує діяльність щодо моніторингу кордонів «золотого трикутника» на предмет незаконної діяльності, викриття міжнародної та регіональної торгівлі наркотичними речовинами, розробляє антикризові заходи щодо удосконалення державної політики країн регіону щодо превенції означеним загрозам.

Список використаних джерел

1. Дорош Н.В. Транснаціональні загрози у зонах розподілу впливу: геополітичні виклики для національної безпеки країн Південної Азії (на приклад Кашміру). *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : збірник тез VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 16 травня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. С. 117–118.

2. Тихоненко І., Чулкова А. Глобальний і міжрегіональний рівні протидії міжнародному наркотрафіку у фокусі держав «золотого трикутника». *Старожитності Лукомор'я*. 2023. № № 2 (17) С. 86–95.

Дубицький Д.О.,
здобувач освітнього рівня бакалавр
292 «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Грабчук І.Л.,** д.е.н., доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

**САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ВПЛИВУ:
МЕХАНІЗМИ ОБХОДУ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ**

В сучасному світі санкції стали важливим інструментом міжнародного впливу та суттєвим важелем впливу, що застосовується в сучасній економіці та безпековій політиці держав. Санкції є доволі сильним стримуючим фактором, що може сприяти стримуванню або зменшенню агресії або інших незаконних дій підсанкційної країни. Не можемо заперечувати, що санкції можуть значно допомагати у вирішенні складних світових ситуацій.

В сучасному світі санкційна політика стала важливим інструментом у світових взаємовідносинах. Її застосовують як країни, так і міжнародні

організації для стримування, припинення або ж послаблення незаконних дій країни (або організації). «Економічні санкції – особливо важливий інструмент державної політики у міжнародній політиці. З кінця холодної війни їх використання різко зросло» [1, с. 1]. Санкції вважаються безкровним інструментом примусу до припинення вчинення протиправних та/або незаконних дій. В той же час ефективність санкцій є предметом дискусій та спорів. Адже ефективність тих чи інших застосованих санкцій залежить від низки важливих, взаємозалежних факторів, серед яких: контекст, в якому ці санкції були застосовані, проти кого вони були застосовані, з якою періодичністю та в якому обсязі вводилися, економічної стійкості об'єкта тощо. Наукові дослідження санкцій зазвичай вважають санкції ефективними, коли об'єкт виконує вимоги відправника [2, с.39]. Вважаємо, що не існує універсальної санкційної формули, слід розуміти, що санкції як важелів впливу є довгостроковим інструментом, що діє поступово.

Приклад безпрецедентних санкцій проти росії показує можливості тиску міжнародної спільноти на країну агресора. Завдяки санкціям вдалося значно скоротити можливості російського воєнно-промислового комплексу.

Всі це свідчить про те, що санкції є не стільки інструментом точкового впливу, скільки комплексною стратегією від комплексності чіткості та структурованості якої залежить її ефективність.

Наступним не менш важливим питанням є способи обходу санкцій. Вони, як правило, здійснюються комплексно та багаторівнево.

Найпоширенішою схемою обходу санкційних обмежень є використання третіх країн, як транзитних або реекспортних хабів. За такою схемою товар відправляють через нейтральні країни, щоб змінити їх походження та видати їх за ті, що не підпадають під санкційні обмеження. Часто для таких цілей використовуються підставні компанії та інші інструменти, щоб замаскувати країну виробника (якщо ми говоримо про експорт підсанкційних товарів в інші країни). «Санкції широко вважаються інструментом міжнародного впливу, але

розуміння впливу ухилення від санкцій та, зокрема, ролі третіх країн у такому ухиленні обмежене». [3, с.5]

Для запобігання таким операціям потрібна розробка комплексної стратегії. Як зазначають експерти FATF, «незаконні актори використовують складні схеми для ухилення від санкцій та оминання експортного контролю, пов'язаного з фінансуванням» [4, с. 6]. Обхід санкцій сьогодні є важливим питанням для дослідження, що потребує новітніх способів вирішення через значне ускладнення і розширення схем самого обходу. Для протидії цим схемам країнам потрібно проводити посилення правових механізмів, проводити гармонізацію експортно-імпортного контролю та санкційних обмежень, проводити та покращувати процеси фінансового моніторингу.

Всі ці заходи допоможуть краще та більш комплексно протидіяти схемам санкційного обходу, що, в свою чергу, допоможе підвищити ефективність санкційних обмежень.

Отже, санкції в сучасному світі є важливим важелем впливу для протидії незаконним діям країн, проте ефективність санкцій залежить від багатьох факторів: комплексності, контексту та масовості санкційних обмежень. На противагу цьому з'являються різноманітні та розгалужені схеми обходу санкцій. Для протидії цим схемам держави повинні оновлювати інструменти моніторингу та перевірки, а також взаємодіяти з іншими державами для покращення своєї роботи.

Список використаних джерел

1. Gutmann J., Neuenkirch M., Neumeier F. The impact of economic sanctions on target countries: a review of empirical evidence. Munich: ifo Institut, 2023. 9 с. URL: <https://www.ifo.de/DocDL/forum-2023-3-guttmann-neuenkirch-neumeier-sanctions-may.pdf>. (дата звернення 09.11.2025).

2. Jones L., Portela C. Evaluating the success of international sanctions: a new research agenda. Revista CIDOB d'Afers Internacionals. 2020. No. 125. с. 39–60. URL: https://www.cidob.org/sites/default/files/2024-07/39-60_LEE%20JONES%20%26%20CLARA%20PORTELA_ANGLE%CC%80S.pdf?utm_source (дата звернення 09.11.2025).

3. Ellison O., Haque A., O'Shea L., Saiz G. Highlighting the role of third country jurisdictions in sanctions evasion and prevention (SEA). SOC-ACE Research Paper. Жовтень 2023 No. 21. 35 с. URL: <https://static1.squarespace.com/static/63e4aef3ae07ad445eed03b5/t/653638a6d036b43de26ab4ab/1698052263451/SOCACE-RP21-ThirdCountries-20Oct23.pdf>. (дата звернення 09.11.2025).

4. FATF-OECD. Comprehensive Proliferation Financing and Sanctions Evasion Schemes. Paris: FATF, 2025. 84 с. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Complex-PF-Sanctions-Evasions-Schemes.pdf.coredownload.inline.pdf>. (дата звернення 09.11.2025)

Заглада С.В.,
студентка групи МВ-3
Науковий керівник: **Ксендзук В.В.,**
доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

МІЖНАРОДНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В АФРИЦІ

Безпекові загрози в Африці значною мірою формують зовнішньополітичні пріоритети держав континенту та впливають на ширшу геополітичну динаміку. Транснаціональний характер тероризму, особливо в регіонах Сахелю, Сомалі та Північної Нігерії, перетворює його на чинник, що підриває регіональну стабільність і глобальну безпеку. У відповідь африканські уряди розробляють багаторівневі зовнішньополітичні стратегії, поєднуючи міжнародне співробітництво з розвитком власних оборонних та миротворчих спроможностей. Аналіз цих стратегій дає змогу оцінити ефективність континентальних та міжнародних ініціатив і окреслити перспективи зміцнення

регіональної безпеки. Ще на початку 1990-х років терор активізувався в різних куточках планети, але не на Африканському континенті. Проте ситуація змінилася в 1998 р. після масштабного скоординованого теракту відразу у двох країнах – Кенії й Танзанії, коли напад піддалися посольства США в Найробі і Дар-ес-Саламі. Будівлі посольств були зруйновані, загинуло понад двісті людей, більше чотирьох тисяч поранено [1, с. 96].

Ці атаки стали переломним моментом для сприйняття терористичної загрози в Африці, адже вперше континент опинився в центрі уваги міжнародної спільноти як потенційний майданчик для діяльності глобальних екстремістських мереж. Після вибухів 1998 року уряди країн Східної Африки, за підтримки США та міжнародних організацій, були змушені переглянути підходи до безпеки, посилити контроль над кордонами, покращити координацію спецслужб та активізувати дипломатичну співпрацю у сфері протидії тероризму.

Сьогодні Африка перетворилася на один із ключових центрів активності міжнародного тероризму. Терористичні угруповання тут вирізняються надзвичайною мобільністю, що значною мірою зумовлено слабким контролем і майже відкритістю африканських кордонів. Унаслідок цього на континенті діють десятки впливових міжнародних терористичних організацій: «Аль-Каїда ісламського Магрибу», «Рух за єдність і джихад» і «Ансар ад-Дін» у районі Сахеля, «Джамаат ахліс Сунна Ліддааваті валь-Джихад» («Боко Харам») у Нігерії, «Харакат аш-Шабаб аль-Муджахидін» у Сомалі, «Аль-Гамаїя аль-Ісламія» в Єгипті, «Армія опору Бога» в Уганді, піратський терор в Аденській і Гвінейській затоках та ін. Сьогодні Африканський континент міцно охоплений цілою мережею терористичних організацій [1, с. 97].

Зовнішньополітична відповідь на терористичні загрози в Африці формується на перетині багаторівневої взаємодії: континентальних інституцій (зокрема Африканського Союзу (АС) та регіональних об'єднань), міжнародних організацій (ООН, ЄС, НАТО), а також держав-акторів із глобальними або

регіональними інтересами (США, Франція, Китай та ін.). Ця множинність дій призвела до комплементарних, але іноді суперечливих підходів, що поєднують військово-оперативні заходи, будівництво спроможностей, розвиток сил безпеки та програми запобігання радикалізації. АС поступово інституціоналізував політику, яка розглядає боротьбу з тероризмом як багатовимірну проблему – військову, політичну й соціально-економічну – і робить ставку на поєднання операцій із підтримки миру (PSO) та превентивних заходів. АС розвиває цілий комплекс, до якого входять: Африканські резервні сили (ASF) – регіонально збалансована структура, створена для швидкого реагування, що передбачає можливість розгортання в умовах терористичних загроз, внутрішніх конфліктів та гуманітарних криз, а також Африканський центр дослідження та вивчення тероризму (ACSRT) – науково-аналітична установа, що забезпечує обмін інформацією, підвищення кваліфікації, методологічну підтримку держав-членів та інтеграцію кращих практик. Ці інституції створюють основу для «африканського мультилатералізму», який робить акцент на взаємній відповідальності держав-членів і пріоритеті континентальних рішень [3, с. 360].

Також АС розробив Конвенцію 1999 р. та подальші рамки протидії тероризму, які встановлюють юридичні та процедурні стандарти співпраці, екстрадиції, обміну розвідданими й кримінального переслідування. Ці документи слугують основою для гармонізації національного законодавства та для координації з партнерами (ООН, регіональні економічні співтовариства) [2].

Терористичні загрози в Африці мають комплексний і транснаціональний характер, а їх еволюція від поодиноких інцидентів до потужної, розгалуженої мережі радикальних угруповань суттєво вплинула на зовнішньополітичні стратегії держав континенту. Тероризм став не лише фактором внутрішньої нестабільності, але й каталізатором активного міжнародного реагування, що охоплює як національні заходи безпеки, так і широку міжнародну координацію, включно з участю США, ЄС, ООН та інших акторів.

Водночас африканські інституції – насамперед АС – поступово формують власну більш системну й автономну архітектуру безпеки, яка поєднує військові, аналітичні та превентивні інструменти. Це свідчить про становлення нової моделі континентальної відповідальності, де боротьба з тероризмом розглядається як багатоаспектний виклик, що потребує одночасно регіональної солідарності, інституційної спроможності та міжнародного партнерства.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що зовнішньополітичні стратегії африканських держав у сфері протидії тероризму розвиваються у напрямку інтеграції двох підходів: зміцнення внутрішніх сил безпеки та розширення міжнародної співпраці, що разом формують підґрунтя для довгострокової стабілізації континенту.

Список використаних джерел

1. Філюк В. Сучасні найвпливовіші терористичні організації Африки. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2019. С. 95–100. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22758/1/95-100.pdf> (дата звернення: 02.12.2025).
2. Centre for the Study and Research on Terrorism. URL: <http://www.caert.org.dz/official-documents/AU-CT-Framework.pdf> (дата звернення: 02.12.2025).
3. Tadesse B. Countering terrorism through peace support operations, lessons from the african union mission in Somalia. Journal of international peacekeeping. 2023. С. 351–367. URL: <https://surl.li/eklggh> (дата звернення: 02.12.2025).

Ішук Є. С.,
учениця 10 класу Відокремленого підрозділу “Науковий ліцей”
Державного університету “Житомирська політехніка”
Науковий керівник: Гордійчук О. О.,
кандидат філософських наук, доц.
Державний університет “Житомирська політехніка”

КРИЗА ЯК ФАКТОР ЗРОСТАННЯ ПОПУЛІЗМУ ТА ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Сучасні політичні процеси відбуваються у середовищі геополітичних змін та невизначеності, зростання конкуренції між державами, інформаційних війн, що стають все більш масштабними. У такій ситуації людям важко розібратися в складних подіях, тож вони шукають зрозумілі для них відповіді, частіше звертають увагу на емоційні й привабливі заяви політиків.

У кризові періоди значна частина суспільства підтримує саме харизматичних лідерів, що пропонують емоційні та прості відповіді на складні питання. Певною мірою саме через розчарування наявним станом речей та привабливості ілюзії, що ситуацію легко вирішити й контролювати, якщо обрати «правильного» лідера, набуває значного поширення популізм.

Популізм (від лат. *populus* – народ) є способом політичної комунікації та підходом до формування ідей, коли політики спеціально звертаються до потреб і настроїв «звичайних людей». Популісти часто підкреслюють, що виступають проти «еліти» або існуючих владних структур, які нібито діють у власних інтересах і не зважають на проблеми населення. Такі лідери чи рухи заявляють, що саме вони є справжніми представниками народу та захищають тих, хто відчувається обмеженим або проігнорованим системою [1, с. 572].

Популізм можна знайти в різні історичні періоди й у різних державах. Щоб зрозуміти, чому популізм виникає і поширюється, важливо враховувати історичні умови його появи, особливості конкретних регіонів і ті соціальні чи

економічні проблеми, які стають підґрунтям для підтримки популістичних рухів у різних державах.

Цікаво, що популізм виникає в різних культурах і епохах, але завжди спирається на схожі механізми: протиставлення народу (звичайних громадян) та еліти, прості рішення для складних проблем, сильну харизматичну постать лідера. Вивчення історичних прикладів показує, наскільки гнучким може бути популізм і як по-різному він впливає на політичні системи.

Криза є каталізатором для зростання популізму та збільшення популярності харизматичних лідерів. Невизначеність, страх і недовіра громадян до політичних інституцій створюють підґрунтя, на якому яскраві політичні постаті швидко здобувають популярність. Харизматичні лідери в умовах кризи часто отримують величезну підтримку, але їхні рішення зазвичай імпульсивні, надмірно емоційними. Це створює додаткові ризики не лише для певних держав, а й для міжнародної стабільності.

Орієнтуються на довгострокове бачення та прагнуть стабільності стратегічні лідери. Вони не виглядають привабливо для більшості виборців, але саме такі лідери є критично важливими для розвитку держав та міжнародної безпеки. Особливо в умовах криз.

Яскравим прикладом стратегічного лідера є Вінстон Черчилль. Його політичні рішення ґрунтувалися не на емоціях чи спробах сподобатися виборцям, а на довгостроковому баченні майбутнього держави. На відміну від популістів, Черчилль не приховував складності ситуації й не обіцяв швидких успіхів. У своїй знаменитій промові 13 травня 1940 року він заявив, що не може обіцяти британцям нічого окрім «крові, тяжкої праці, сліз і поту» [2]. Такий підхід продемонстрував його чесність і готовність мобілізувати націю не через емоційні гасла, а через реалістичне розуміння загроз.

Черчилль умів приймати складні та непопулярні рішення, розуміючи, що вони необхідні для довготривалої безпеки й стійкості держави. Його

стратегічність проявлялась у здатності бачити ситуацію ширше, ніж короткострокові політичні вигоди, та у вмінні зберігати спокій під тиском кризи. Саме тому його лідерство вважається прикладом того, як продумана й чесна політика може стати опорою для держави навіть у найнебезпечніші моменти. І це гідний приклад для сучасних українських політичних діячів.

Отже, криза виступає потужним чинником для зростання популізму та популярності харизматичних лідерів, однак довіра до популістів та їх обрання на впливові посади створюють ризики як для окремих демократичних держав, так і для міжнародної стабільності. Імпульсивні, емоційні рішення часто замість вирішення навпаки збільшують суспільні проблеми, посилюють конфлікти, зменшують довіру до політичних інституцій. Ефективне управління в кризові періоди потребує довгострокового бачення, готовності приймати складні та непопулярні рішення і чесного відображення реальних загроз.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія політики і права (2024). За ред. В. П. Горбатенка, П. В. Мироненка. К.: видавництво Політія, 788 с.
2. Winston C. “Blood, Toil, Tears and Sweat”. Speech in the House of Commons, 13 May 1940. Transcript. American Rhetoric. URL: [https://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/Winston Churchill - Blood Toil.pdf](https://www.americanrhetoric.com/speeches/PDFFiles/Winston_Churchill_-_Blood_Toil.pdf)

Іщук М.С.,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»
Науковий керівник: **Войтюк О.С.**,
доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська Політехніка», м. Житомир

МІЖНАРОДНІ ЗУСИЛЛЯ З НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІРАНСЬКОЇ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ

Нерозповсюдження ядерної зброї є однією із ключових проблем у сфері міжнародної безпеки, а ядерна програма Ірану - один із найгостріших та найконтroversійніших її аспектів. Починаючи з кінця ХХ ст., питання стосовно реальних намірів Ірану у розвитку ядерних технологій стало предметом широких дебатів, дипломатичних зусиль та численних рішень міжнародних організацій. Світова спільнота прагне визначити баланс між правом держави на розвиток мирної ядерної енергетики та ризиком створення потенційної ядерної зброї. Це може дестабілізувати ситуацію в усьому регіоні Близького Сходу.

Першим фундаментальним правовим механізмом стала участь Ірану в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї (далі – ДНЯЗ), який набрав чинності 1970 р. ДНЯЗ надає країнам-учасникам право розвивати мирну ядерну енергетику, але забороняє заснування ядерної зброї та передбачає міжнародний контроль. Другим важливим інструментом став контроль із боку Міжнародного агентства з атомної енергії (далі – МАГАТЕ) - через механізм так званих «safeguards», який передбачає інспекції, верифікацію підприємств і виробничих потужностей, а також регулярне звітування з боку Ірану [2].

Коли в середині 2000-х рр. МАГАТЕ висловив застереження стосовно невизначеності ядерної діяльності Ірану, влада країни не зупинила збагачення урану. У відповідь Рада Безпеки ООН (далі – РБ ООН) ухвалила низку резолюцій. Насамперед Резолюцію 1737 (2006 р.), що забороняла Ірану збагачувати уран і накладала ембарго на поставки ядерних матеріалів та обладнання, а також

заморожувала активи компаній і осіб, які пов'язані із ядерною програмою [1, с. 86].

Згодом були прийняті додаткові резолюції. Наприклад, Резолюція 1747 (2007 р.), яка розширила заборони на поставку озброєнь і конфіскацію активів; а також Резолюція 1929 (2010 р.) з новим пакетом санкцій, заборонами на торгівлю важкими озброєннями, а також контроль за балістичними ракетами, які могли б бути носіями ядерної боєголовки.

Водночас дипломатичні зусилля сприяли тому, що у 2015 р., коли Іран і група великих держав (P5+1) погодили Спільний всеосяжний план дій (далі – JCPOA). Ця угода обмежила ядерну діяльність Ірану, знизила рівень збагачення урану, запровадила суворий режим інспекцій МАГАТЕ та надала гарантії мирного характеру програми. Згодом, після ухвалення РБ ООН, була прийнята Резолюція 2231 (2015 р.), яка офіційно санкціонувала JCPOA й частково зняла санкції за умови дотримання Тегераном зобов'язань.

Однак після виходу деяких країн із цієї угоди, включно зі США, та поновлення підозр про приховану активність, міжнародна спільнота знову звернула увагу на ризики. Зокрема у 2025 р. рада директорів МАГАТЕ ухвалила рішення, що Іран порушив свої зобов'язання стосовно «non-proliferation» (невірне пояснення походження слідів урану, які виявлено на невідомих об'єктах). Воно стало одним з найзначніших за останні два десятиліття та засвідчило серйозність занепокоєнь міжнародної спільноти [3].

Правові, технічні, дипломатичні та санкційні міжнародні зусилля мають кілька важливих цілей: гарантувати, щоб ядерна програма Ірану залишалася виключно цивільною; забезпечити прозорість і незалежний контроль; стримати можливість створення ядерної зброї й запобігти ескалації на Близькому Сході; а також дати світовій спільноті інструменти реагування, якщо Іран порушує зобов'язання.

Попри ці заходи, ситуація залишається нестабільною і непередбачуваною. З одного боку – юридичні договори та механізми контролю; з іншого – геополітичний тиск, інтереси великих держав, занепокоєння Ірану щодо власної

безпеки та суверенітету. Саме тому міжнародна спільнота продовжує моніторинг ядерної діяльності Тегерану, дипломати наполягають на нових угодах, а інспектори МАГАТЕ залишаються ключовими для підтримання балансу.

Міжнародні зусилля з нерозповсюдження іранської ядерної програми демонструють, наскільки складним і багатовимірним є питання ядерної безпеки у сучасному світі. Протягом десятиліть світова спільнота застосовувала різні механізми – від правових інструментів і системи гарантій МАГАТЕ до санкцій РБ ООН та масштабної дипломатії, що втілилася у спільному всеосяжному плані дій. Однак, ситуація залишається динамічною. Зміни у зовнішньополітичних позиціях держав, регіональні конфлікти та внутрішні політичні процеси в Ірані постійно впливають на ефективність міжнародного контролю. Це свідчить про те, що нерозповсюдження ядерних технологій та потенціалу Ірану – не одноразова дія, а тривалий процес, який потребує постійної координації, довіри та готовності до переговорів.

Отже, успіх міжнародних зусиль у стримуванні розвитку ядерної програми Ірану залежить від двох ключових факторів: зобов'язання Ірану дотримуватися взятих на себе міжнародних вимог і здатності світових держав діяти узгоджено, не допускаючи політичної фрагментації. Лише за таких умов можна підтримувати глобальну ядерну безпеку, запобігати ескалації на Близькому Сході та забезпечувати стабільність у міжнародних відносинах.

Список використаних джерел

1. Окладна М. Г., Зал Д. О. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї в аспекті сучасних проблем міжнародних відносин. *Право та інновації*. 2020. № 4(32). С. 86-91. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-4\(32\)-13](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-4(32)-13).
2. NPT Safeguards Agreement with the Islamic Republic of Iran, 1746th session. 24.11.2024. IAEA. URL: <https://surl.lu/comwxk>.
3. Kerr, Paul K. Iran's Nuclear Program: Tehran's Compliance with International Obligations. Congress.gov. R40094 08.07.2025 URL: <https://surl.li/vqnjku>.

Ковальчук М.В.

здобувачка 4 курсу

за спеціальністю 052 «Політологія»

Науковий керівник: **Грицишена З.О.**

PhD, ст.викладач,

Державний університет «Житомирська політехніка»

СВІТОВИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ФАЛЬСИФІКАЦІЯМ ВИБОРЧИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У сучасному світі, де демократичні цінності та принципи верховенства права є основою функціонування суспільства, забезпечення чесних і прозорих виборів залишається однією з найважливіших задач. Фальсифікації результатів виборів підривають довіру громадян до державних інституцій, спотворюють волю народу та призводять до політичної нестабільності. У контексті глобалізації та розвитку цифрових технологій з'являються нові виклики, пов'язані з маніпуляціями виборчими процесами, що потребує розробки ефективних механізмів протидії. Україна, як держава, яка активно розвиває демократичні інститути, стикається з подібними проблемами, що робить дослідження механізмів протидії фальсифікаціям результату виборів особливо актуальним. Тема фальсифікацій виборів має значення не лише для внутрішньополітичного розвитку України, але й для її інтеграції у світову спільноту, де чесні вибори є одним із ключових критеріїв демократичності.

Проблематика фальсифікацій виборів та механізмів їх запобігання досліджується як зарубіжними, так і українськими науковцями. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити праці Ларрі Даймонда, який у своїй роботі «The Spirit of Democracy» аналізує загрози демократії у сучасному світі та механізми їх подолання [1]. Також важливий внесок зробив Андреас Шедлер, який у книзі «The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism» досліджує методи маніпуляцій виборчими процесами в авторитарних режимах [2]. Українські науковці, такі як Олексій Гарній, у своїй праці «Виборчі технології та маніпуляції: український досвід» [3], та Володимир

Фесенко, який у дослідженні «Електоральна політика в Україні: виклики та перспективи» [4], зосереджуються на аналізі специфіки виборчих процесів в Україні та механізмах їх вдосконалення. Проте, незважаючи на значний обсяг наукових праць, залишаються невирішеними питання щодо адаптації міжнародного досвіду до українських реалій та розробки нових підходів до протидії фальсифікаціям у цифрову епоху.

З точки зору визначення, вибори – це формалізований процес, у якому громадяни певної країни чи території шляхом голосування обирають своїх представників до органів державної чи місцевої влади. Вони є практичним виявом принципу народовладдя – тобто того, що джерелом влади є народ, а її реалізація здійснюється безпосередньо або через обраних осіб. Такий підхід лежить в основі сучасної демократичної моделі правління.

Фальсифікації на виборах є одним із найсерйозніших викликів для демократичних систем у всьому світі. Спотворення результатів народного волевиявлення підриває фундаментальні принципи демократії та має далекосяжні наслідки для функціонування політичних інститутів, розвитку громадянського суспільства та формування суспільної довіри. Маніпуляції з виборчим процесом негативно впливають не лише на результати конкретних виборів, але й на легітимність влади, якість управління, політичну стабільність, економічний розвиток та міжнародний імідж країни [5].

Втрата легітимності влади є одним із найбільш серйозних наслідків фальсифікацій. Громадяни сприймають таку владу як нав'язану, а не обрану, що провокує відчуження, недовіру та опір. Низький рівень довіри до політичних інститутів є прямим наслідком фальсифікацій. Довіра є фундаментальною основою взаємодії між громадянами та державою в демократичних системах. Коли громадяни не вірять у чесність виборів, вони перестають довіряти й іншим державним інституціям - парламенту, уряду, судам, правоохоронним органам. Це створює «кризу довіри», яка поширюється на всю політичну систему. Громадяни стають менш схильними дотримуватися законів, сплачувати податки,

підтримувати державні ініціативи, що послаблює державу та її здатність ефективно функціонувати [6].

Міжнародні організації, такі як ОБСЄ, ООН та ЄС, розробили комплексні стандарти для забезпечення демократичних, вільних та справедливих виборів. Ці стандарти ґрунтуються на фундаментальних принципах міжнародного виборчого права та демократичних процесів. Європейський Союз додатково посилює міжнародні стандарти організації виборів, акцентуючи увагу на захисті виборчих прав меншин, забезпеченні гендерної рівності в політичному представництві, моніторингу виборчого процесу міжнародними спостерігачами, впровадженні сучасних технологій для підвищення прозорості, а також на захисті персональних даних виборців. Міжнародні стандарти організації виборів є комплексною системою, спрямованою на забезпечення демократичності, прозорості та справедливості виборчих процесів. Їх дотримання є критично важливим для розвитку демократичних інститутів та захисту прав громадян [6].

Порівняльний аналіз підходів різних держав до протидії виборчим фальсифікаціям дає змогу виокремити низку організаційних, технологічних та правових механізмів, що забезпечують прозорість виборчого процесу та достовірність його результатів. У практиці Німеччини ключовим інструментом є обмеження дострокового голосування як потенційного джерела ризиків, що поєднується з використанням електронних систем перевірки виборчих процедур та жорсткими кримінальними санкціями за підроблення результатів. Канадська модель ґрунтується на біометричній ідентифікації виборців і функціонуванні централізованої бази виборців, що дозволяє мінімізувати дублювання даних; юридичний захист забезпечується системою штрафів і адміністративної відповідальності.

Естонія демонструє один із найбільш технологічно розвинених підходів, у якому криптографічний захист виборчих даних поєднується з електронним голосуванням, а правове забезпечення посилюється багаторівневою системою контролю. У Сполучених Штатах центральною складовою є федеральний нагляд

за дотриманням виборчого законодавства та впровадження відеоспостереження на виборчих дільницях, що супроводжується застосуванням федеральних санкцій за порушення виборчих процедур. Швейцарія вирізняється децентралізованою системою контролю, коли перевірка виборчого процесу здійснюється на рівні громад і кантонів, а технологічні механізми реалізуються через локальні системи перевірки; додатковим інструментом правового захисту виступає можливість публічного оскарження результатів голосування. Міжнародний досвід засвідчує, що ефективна протидія фальсифікаціям виборчих результатів базується на інтеграції превентивних організаційних

Список використаних джерел

1. Diamond, L. (2008). *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World*. New York: Times Books.
2. Lisbona S.J. Predicting How U.S. Counties will Vote in Presidential Elections Through Analysis of Socio- Economic Factors, Voting Heuristics, and Party Platforms. *SMU Data Science Review*. 2018(1);12.
3. Martseliak O. V., Skrypniuk O. V. International electoral standards at war time and post-war periods: security aspect and peculiarities of ensuring electoral rights. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2025. Vol. 1, no. 89. P. 253–259. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.35>
4. Schedler, A. (2013). *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford University Press.
5. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборні та виборчі технології : навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2003, С. 270
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950, ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Колтунович В.О.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Науковий керівник: **Войтюк О.С.,**

доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ РАКЕТНО-ЯДЕРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ США

В умовах зростаючої турбулентності міжнародної системи, яка характеризується перманентними кризами, регіональними конфліктами та трансформацією архітектури глобальної безпеки, питання ракетно-ядерного озброєння постає як один із ключових детермінантів формування сучасного геополітичного порядку. Розвиток, модернізація та переозброєння стратегічних ядерних сил провідних держав визначають конфігурацію силового балансу, впливають на стабільність системи стримування та безпосередньо формують параметри стратегічної взаємодії між основними акторами міжнародних відносин. У цьому контексті формування ракетно-ядерного потенціалу Сполучених Штатів Америки (США) та його історичні передумови набувають особливої ваги. США як держава, що володіє одним із найбільш технологічно розвинених та структурно збалансованих ядерних арсеналів, відіграють визначальну роль у підтриманні стратегічної стабільності, управлінні ризиками ескалації та формуванні глобальних режимів контролю над озброєннями. Аналіз генези американського ракетно-ядерного потенціалу, етапів його становлення дозволяє не тільки зрозуміти логіку еволюції ядерної доктрини США, але й виявити чинники, що зумовлюють сучасну динаміку реформування їхніх стратегічних сил.

Як зауважує В. В. Мироненко, у цих процесах володіння ракетно-ядерним потенціалом перетворюється не тільки на суто військовий інструмент, а й на

потужний політичний аргумент, що суттєво посилює позиції держави на глобальній арені [3, с. 50].

Зазначимо, що історична еволюція ракетно-ядерних програм різних країн, попри спільні стратегічні цілі, демонструє суттєві відмінності у підходах, політичних пріоритетах і темпах технологічної модернізації, що особливо виразно проявилось в останні десятиліття. Саме за таких умов розвиток американських ракетно-ядерних програм стає особливо важливим для наукового аналізу.

Зауважимо, що у ХХІ ст. політичні процеси у сфері безпеки дедалі міцніше спираються на концепцію ядерного стримування. Її логіка проста й водночас тривожна: потенційний противник має бути переконаний, що будь-який ядерний удар спричинить катастрофічні наслідки для нього самого. Тож саме це усвідомлення й стримує держави від найрадикальніших дій. Найвиразніше така стратегія проявляється у взаємодії провідних ядерних «гравців» світу – США, російської федерації та Північної Кореї, чиї політичні напрямки часто перетинаються у глобальних питаннях безпеки.

Історичну траєкторію розвитку ракетно-ядерних програм неможливо зрозуміти без повернення до їх витоків. Перші бойові балістичні ракети з'явилися на території Німеччини на початку 1940-х років. Саме тоді світ уперше почув про «Фау-2» – зброю, що вразила не тільки фізично, а й психологічно, відкривши нову епоху в технологіях війни. Реакція США була майже миттєвою: отримавши звістки про нову загрозу, вони розгорнули масштабні роботи зі створення власної програми балістичних ракет [1, с. 53].

Втім, зародки створення нової зброї у США були закладені ще раніше. Так, у 1938 р. в Каліфорнійському технологічному інституті, що розташований у Пасадені, була створена Лабораторія реактивного руху, нині легендарна JPL. Її очолив Теодор фон Карман, видатний інженер і вчений, який зібрав навколо себе команду молодих ентузіастів. Саме там народжувалися перші американські ракетні ідеї ще не військові, ще не глобальні, але вже надзвичайно амбітні.

Вже у 1944 р. американці створили першу твердопаливну балістичну ракету «Прайвіт», зауважимо, що саме цей проєкт став фактично відправною точкою у

формуванні ракетної могутності США, заклавши технологічний фундамент для подальших розробок, що визначили політичний баланс світу в ХХ ст. Як зазначає В. Масний, після винаходу та першого застосування ядерної зброї у 1945 р. США отримали тимчасову монополію на володіння ядерним арсеналом, яка зберігалася до початку 1950-х років. Однак реалізувати цю перевагу у практичній політиці Вашингтон тоді не міг. Попри революційний характер нової зброї, атомні боєприпаси та засоби їх доставки залишалися на ранніх стадіях розвитку: вони вимагали складної логістики, мали обмежену дальність і точність, а їх застосування не вписувалося в реалії післявоєнної міжнародної політики [2, с. 31].

Зауважимо, що, навіть за умов ядерної монополії, США не могли повною мірою перетворити інноваційну технологію на дієвий інструмент глобального стримування. Саме це посилювало протистояння США та СРСР. Москва не могла допустити ситуації, коли США використовують перевагу в ядерній сфері як важіль політичного тиску. Тому вже у перші повоєнні десятиліття СРСР активно нарощував власні ядерні та ракетні можливості, і до кінця 1960-х рр. йому вдалося досягти стратегічного паритету зі Сполученими Штатами.

Це поставило Вашингтон перед складним вибором. Адміністрація Р. Ніксона вимушено визнала нову рівновагу сил і обрала шлях часткової співпраці із СРСР. Той самий курс, що згодом отримав назву політики розрядки напруженості. Однак визнання паритету не означало, що США змирилися з ним. Навпаки, Р. Ніксон і його команда почали шукати способи зберегти якісну перевагу: у світі, де кількісні обмеження на ядерні боєзаряди були неминучими, США робила ставку на розвиток високотехнологічних, точніших та потужніших систем.

Цей підхід продовжив президент Дж. Картер, а Р. Рейган пішов ще далі. Його адміністрація зробила акцент на створенні масштабної протиракетної оборони, зокрема з елементами космічного базування – амбітний проєкт, який у свій час сколихнув міжнародну політику [1, с. 104].

Отже, США поступово перетворилися на одного з ключових архітекторів сучасної системи стратегічного стримування. Генеза американського ядерного потенціалу є складним, багатовимірним процесом, у якому технологічний

розвиток, політичні пріоритети та глобальні геополітичні трансформації взаємодіяли у тісному взаємозв'язку. «Гонка» технологій у протистоянні двох наддержав – США та СРСР стала тим двигуном, який визначив розвиток ракетно-ядерних програм обох країн у другій половині ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Історія ракетно-космічної науки і техніки України: монографія / за ред. В.П. Горбуліна. Київ: Фенікс, 2021. 457 с.
2. Масний В. Чинники ядерної зброї у військовій співпраці США з європейськими союзниками (середини 1940-х кінець 1950-х рр. *Європейська політика США*. 2017. № 5. С. 30-38.
3. Мироненко В. В. Генеза ракетно-ядерних програм США. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. № 4(56). С. 50-55.

Комареус Т.В.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 052 «Політологія»

Науковий керівник: **Войтюк О.С.,**

доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ КІБЕРПРОПАГАНДИ У ГІБРИДНИХ ВІЙНАХ І ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ

Кіберпростір у ХХІ столітті став важливим виміром міжнародної безпеки, у якому з'являються та розгортаються нові форми міждержавної взаємодії, в тому числі й протидії. Кіберпропаганда в цьому середовищі – один з найбільш поширених та впливових інструментів. Ця тема стає дедалі актуальнішою, оскільки її значення зросло в умовах гібридних війн, а цифрова пропаганда дедалі частіше використовується задля геополітичного впливу, який здатний

змінювати думку громадян, політичні рішення, дипломатичні позиції держав та дестабілізувати міжнародну безпеку.

Проблеми цифрової пропаганди, інформаційного впливу та електронної дипломатії досліджували О. Висоцький [1], В. Кириченко [2], О. Свідерська [5] та інші українські науковці. Проте цифрові технології швидко розвиваються, зокрема штучний інтелект та deepfake-інструменти, тому виникає потреба в оновленому аналізі кіберпропаганди та її впливу на міжнародні відносини.

Метою роботи є аналіз кіберпропаганди як інструменту геополітичного впливу та визначити її роль у трансформації міжнародних відносин і дипломатії через дослідження сутності кіберпропаганди, виявлення механізмів її використання у відносинах міжнародних суб'єктів, окреслення ключових ризиків для міжнародної безпеки та аналіз можливих шляхів протидії.

У суспільстві явище пропаганди використовувалось протягом усієї історії людства, та до наших часів воно дійшло як: «систематичні спроби маніпулювання переконаннями, поглядами чи діями інших за допомогою слів, знаків, символів» [6]. З розвитком цифровізації та сучасних технологій змінився спосіб поширення цих маніпулятивних меседжів, тож кіберпропаганда відрізняється від традиційної пропаганди ширшим переліком використовуваних інструментів, що притаманно і цифровій дипломатії. «Інструментарій електронної дипломатії включає нові медіа, соціальні мережі, блоги та інші медіаінструменти інтернету» [1 с. 53]. Крім того, кіберпростір дозволяє поширювати пропаганду на чітко визначені групи населення завдяки алгоритмам та мікротаргетингу, тобто одночасно розповсюджувати різні меседжі населенню, відповідно до їх віку, статі, політичних поглядів та місця проживання. «Розвиток інформаційного суспільства і поява соціальних мереж, як і свого часу друкарської справи, радіо чи телебачення сприяють тому, що пропагандистська інформація, будучи стратегічно важливим елементом спеціальних психологічних операцій поширюється надзвичайно швидко» [5 с. 61]. Також штучний інтелект забезпечує можливість створювати пропагандистські

матеріали, в тому числі – дипфейки (deepfake – «технологія створення нових зображень, аудіозаписів та відео за допомогою алгоритмів машинного навчання з метою дезінформування аудиторії, формування фальшивої реальності» [4]), в автоматичному режимі, що безпосередньо впливає на швидкість поширення, глобальні охоплення і можливість впливати на аудиторію без встановлення прямого джерела.

Міжнародні суб'єкти можуть використовувати кіберпропаганду як деструктивні, так і стратегічні інформаційні кампанії, залежно від їх цілей та обставин. Держави використовують такі ключові механізми інформаційного впливу: формування вигідного наративу на міжнародній арені, перехід комунікацій в цифровий простір, зміни сприйняття громадянами іншої країни певних подій або політичних рішень, вплив через «м'яку силу», контрольоване поширення інформації через міжнародні медіа [2 с. 34-35].

Це все чиниться для послаблення позиції опонента, виправдання країною власних зовнішньополітичних дій та формування позитивного іміджу. У межах міжнародних протистоянь кіберпропаганда здатна впливати на виборчі процеси, міждержавні переговори, стабільність союзницьких відносин та санкційну політику. Особливо помітною стає її роль під час російсько-української війни, де щоденно поширюється ІІСО як на території України, так і на території держав-союзниць.

Поширення кіберпропаганди активізує суттєві ризики для міжнародної безпеки. У першу чергу це загроза для інформаційної стабільності, що проявляється в масовому поширенні дезінформації, підриваючи довіру та поляризуючи суспільство. Цифрова пропаганда ускладнює роботу дипломатичних структур, оскільки створюється викривлене інформаційне поле, що стає проблемою для дипломатів через перешкоджання ефективному діалогу між державами. Крім того, вона стає ескалаційним фактором конфліктів, оскільки створюється підґрунтя для емоційної реакції та радикалізації позицій у міжнародних відносинах.

Один із ключових факторів на шляху до протидії кіберпропаганді – розвиток міжнародного співробітництва у сфері кібербезпеки, що включатиме обмін офіційною інформацією, спільні стандарти реагування та координацію стратегічних комунікацій. Важливим аспектом є медіаграмотність громадян, а особливо публічних посадовців та дипломатів, що забезпечуватиме стійкість суспільства. Значну роль відіграють технологічні кампанії, що забезпечуватимуть прозорість, виявлення та маркування маніпулятивного контенту. «Ефективна протидія пропагандистським наративам вимагає системного підходу, який включає виявлення та деконструкцію маніпулятивних меседжів, розвиток критичного мислення у суспільстві та створення альтернативних позитивних наративів» [3 с. 70].

Отже, кіберпропаганда є одним з ключових інструментів геополітичного впливу, який може змінювати міжнародні відносини та дипломатію. Цифрові технології посилюють ефективність маніпулятивних кампаній, які впливають на громадську думку та стабільність взаємодії між державами. Досліджені ризики підтверджують, що кіберпропаганда несе загрозу для міжнародної безпеки, водночас аналіз шляхів протидії доводить, що синергія заходів є необхідною для посилення інформаційної стійкості.

Список використаних джерел

1. Висоцький О. Ю. Електронна дипломатія як інструмент пропаганди. *Політологічний вісник*. 2018. № 81. С. 51–59. URL: <https://surl.li/nrbmil>.
2. Кириченко В. М., Седляр Ю. О. Механізми інформаційного впливу у контексті дипломатичних відносин. 2024: *Тези XI Всесвітнього конгресу «Авіація в ХХІ столітті» – «Безпека в авіації та космічні технології»*. 2025. С. 34–36. URL: <https://surl.li/mynsxx>.
3. Крап А. П. Стратегії захисту національної безпеки від інформаційних атак і пропаганди. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. С. 67–72. URL: <https://surl.li/kukztg>.

4. Панчук Д. М. Дипфейк. Велика українська енциклопедія. 2022. URL: <https://surl.li/zeustp>.
5. Свідерська О. І. Цифрова пропаганда та ризики інформаційної безпеки у контексті російсько-української війни. *Науковий журнал «Політикус»*. 2022. № 2. С. 60–65. URL: <https://surl.li/bhtygh>.
6. Троян С. С. Пропаганда. Велика українська енциклопедія. 2023. URL: <https://surl.li/dnumom>.

Костюк А.В.,
студентка 4 курсу, групи МВ-2,
спеціальності «Міжнародні відносини», ФНБПМВ
Науковий керівник: **Литвинчук О.В.**,
к.філос.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ ЖІНОК У ДИПЛОМАТІЇ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ У ФОРМУВАННІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВ

У ХХІ столітті питання розширення участі жінок у дипломатії набуває особливої актуальності, оскільки гендерна рівність є фундаментальним принципом демократичних суспільств та міжнародних організацій. Незважаючи на поступовий прогрес у представництві жінок у сфері міжнародних відносин, їхня частка на керівних дипломатичних посадах у більшості держав залишається обмеженою. Це актуалізує потребу дослідження гендерного виміру у формуванні зовнішньої політики держав.

Тематику гендерної рівності у своїх працях розглядали такі науковці, як: А. Бойко [1], О. Захарова, Є. Макаренко, Л. Наливайко [4], М. Окладна [5], Л. Сірко [4], Г. Руденко та інші. Їхні наукові напрацювання, аналітичні звіти та тематичні дослідження зробили суттєвий внесок у висвітлення процесів залучення жінок до дипломатичної діяльності, гендерних підходів у

міжнародних відносинах та трансформації зовнішньої політики під впливом принципів рівності.

Дослідники зосереджують увагу на аналізі історичних передумов, інституційних бар'єрів, сучасних тенденцій та успішних практик держав, що впроваджують гендерно чутливі дипломатичні стратегії. Особливого значення набувають праці, які розкривають роль жінок у миротворчих процесах, глобальній безпеці та міжнародному співробітництві.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей участі жінок у дипломатичній діяльності, визначенні гендерних аспектів формування зовнішньої політики держав, а також аналізі впливу представництва жінок на ефективність дипломатичних практик. Дослідження спрямоване на виявлення тенденцій, викликів і можливостей, що постають перед державами у процесі впровадження принципів рівності у сфері міжнародних відносин, а також на окреслення значення жіночого лідерства у зміцненні міжнародної безпеки, розвитку міждержавного діалогу та формуванні сучасних підходів до глобального врядування.

Історично дипломатія вважалася «чоловічою» сферою, що обмежувало участь жінок у міжнародних переговорах і політичному представництві. Проте з модернізацією державного управління та впровадженням політики рівних можливостей ситуація суттєво змінюється. Дослідниця О. Бойко відзначає, що зростання частки жінок у дипломатичній службі є глобальною тенденцією, що спостерігається як у ЄС, так і в Україні [1].

За даними ООН, у 2023 році частка жінок-послів у світі становила лише 23 %, а жінки брали участь менш ніж у 13 % миротворчих переговорів [7]. Такі показники свідчать про збереження інституційних бар'єрів і гендерних стереотипів, які обмежують бажання та можливості жінок обіймати дипломатичні посади.

Попри позитивні зміни, зберігаються інституційні та соціальні перешкоди. Науковиця Н. Крамаренко виокремлює такі бар'єри: горизонтальну й вертикальну сегрегацію, гендерні стереотипи щодо «нежіночої» природи

дипломатії та недостатній доступ до міжнародних стажувань [4]. В українських реаліях додатковим фактором виступає поєднання сімейних та професійних обов'язків.

Дослідження українських політологів доводять, що участь жінок сприяє гуманізації зовнішньої політики, посиленню уваги до соціальних та гуманітарних питань, розвитку миротворчих практик [2]. Приклади Мадлен Олбрайт, Ангели Меркель, Федеріки Могеріні та Андреа Доріи Гріффітс демонструють значний внесок жінок у врегулювання конфліктів і розвиток дипломатичних стратегій.

У документі «Гендерна рівність в Україні 2020–2023» наголошується, що інклюзивна зовнішня політика є важливою умовою підвищення іміджу держави та посилення її міжнародних позицій [5]. Забезпечення рівного доступу жінок до дипломатичної служби позитивно впливає на якість переговорів і результативність миротворчих процесів.

Статистичні дані участі жінок: у 2024 році середньосвітовий показник жінок-послів становить близько 23%; у структурах ООН жінки займають 48% керівних посад, але в політичних місіях – лише 29%; в ЄС жінки очолюють приблизно 1/3 дипломатичних представництв; у сфері миротворчості участь жінок у переговорах складає менше 13% [3].

Формування гендерно збалансованої дипломатії є ключовим чинником модернізації зовнішньополітичної діяльності України. Застосування гендерного підходу до зовнішньої політики дозволяє державам підвищити ефективність дипломатичної діяльності, зміцнити імідж на міжнародній арені та забезпечити прозорість прийняття рішень. Країни Північної Європи, де жінки активно інтегровані в дипломатичні структури, демонструють значно вищі показники миротворчої стабільності та успішності переговорних процесів [6].

Дослідження показало, що участь жінок у дипломатії сприяє більш широкому розгляду соціальних питань, підвищенню рівня гуманітарної чутливості зовнішньої політики, зміцненню довіри в міжнародних переговорах. Країни з високим рівнем гендерної рівності демонструють ефективнішу

зовнішньополітичну діяльність, активніше беруть участь у миротворчих ініціативах та досягають стійкіших домовленостей.

Отже, залучення жінок до дипломатії є не лише питанням гендерної рівності, а й важливим чинником зміцнення міжнародної безпеки, підвищення ефективності зовнішньої політики та розвитку міждержавного діалогу.

Список використаних джерел

1. Бойко А. І. Вплив гендерних проблем на формування безпеки суспільства. *Перспективи. Соціально-політичний журнал* № 1, 2024. URL: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/1_2024/10.pdf

2. Гуменюк Б. І. Україна в глобальному контексті: основні риси зовнішньої політики у 2007 році. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2007. Вип. 13. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2007_13_5

3. Жінка в дипломатії. Час війни. Нариси, спогади, інтерв'ю / Упоряд.: Ірина Матяш, Тетяна Сибіга; МЗС України, Центр публічної дипломатії Дипломатичної академії імені Геннадія Удовенка при МЗС України, Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Житомир: ТОВ «Видавничий дім «Бук-Друк»», 2025. 348 с.

4. Наливайко Л. Р., Сірко Л. П. Гендерно-правова експертиза: проблеми теорії та практики: монографія. Дніпро: ДДУВС, 2023. 200 с.

5. Окладна М. Г. Жінка на дипломатичній службі: історія, проблеми та перспективи. *Право та інноваційне суспільство* № 2 (15) 2020. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/Okladna_Menkova15.pdf

6. Овчарук О. В. Теорія і практика шкільної освіти для демократичного громадянства в країнах – членах Ради Європи: монографія / О. В. Овчарук. Київ: ПП «Видавництво «Фенікс», 2021. 400 с.

7. Реалізація гендерної політики на сучасному етапі розвитку сектору безпеки і оборони України: стан, проблеми, перспективи. *Тези III Міжнародної науково-практичної конференції (Хмельницький, 29 квітня 2021 року)*. Хмельницький : Видавництво НаДпсу, 2021. 466 с.

Криніцька А.В.,
здобувачка освітнього ступеня бакалавра,
ОПП «Міжнародні відносини та геополітична безпека»
Науковий керівник: **Ксендзук В.В.**, д.н.д.у., проф.
Державний університет «Житомирська політехніка»

МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ: СТРАТЕГІЯ НЕОЗБРОЄНОГО ТИСКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

У сучасному світі, який наповнений численними збройними конфліктами, економічними війнами та тероризмом, важливість інституту міжнародно-правової відповідальності набуває особливого значення. З огляду на всі актуальні міжнародні проблеми міжнародне співтовариство стикається з необхідністю розробки нових механізмів для забезпечення миру та стабільності. У цьому контексті міжнародні санкції виступають ефективним інструментом неозброєного примусу, що дозволяє державам та міжнародним організаціям реагувати на агресію та порушення міжнародного права без застосування військової сили. Санкція (від лат. *sanctio*) – непорушна постанова; найсуворіший припис [1]. Сьогодні ж під терміном санкція розуміються заходи, вжиті для здійснення тиску на уряд країни або правлячий режим у відповідь на передбачувані порушення прав людини, агресію щодо інших націй або іншу неприйнятну поведінку.

ХХІ століття характеризується глобальною взаємозалежністю держав на міжнародній арені. У цей період спостерігається формування спільних ринків, країни все більше інтегруються в міжнародні організації. Крім того, з'являються нові актори міжнародних відносин – транснаціональні корпорації. З огляду на зростання цієї взаємозалежності і появу інформаційних війн, кіберзагроз, застосування санкцій виступає як важливий інструмент для реагування на агресію та порушення міжнародних норм. Сучасна санкційна політика у світі є складною і багаторівневою системою, де основні параметри часто визначаються міжнародними організаціями або регіональними об'єднаннями. Аналізуючи санкційну політику в умовах глобалізації можна виділити кілька ключових аспектів, що суттєво впливають на її ефективність. По-перше забезпечення

співпраці з державами-партнерами, щоб посилити ефект санкцій на цільові об'єкти. Цей чинник є дуже важливим в умовах глобалізації, адже запровадження санкцій тільки однією або декількома країнами може сприяти швидкому переходу підсанкційного суб'єкта до нових партнерів, що значно знижує ефективність заходів. У випадку колективного стримування значно ускладнюється можливість обійти санкції, а ціна ігнорування таких обмежень зростає. По-друге сучасна санкційна політика має бути багатогранною. Оскільки найбільші підприємства сьогодні є мультигалузевими, санкції повинні бути розроблені так, щоб унеможливити простий перерозподіл ресурсів між різними секторами економіки, інакше майже буде не помітно санкційного впливу. По-третє слід враховувати ризики «бумерангу», які можуть негативно позначитися на країнах-ініціаторах санкцій. Такі дії можуть вплинути на внутрішню економіку країни, її бізнес, споживачів, а також на міжнародні відносини з іншими державами [2, с. 165-166]. Тільки стратегічний аналіз і комплексне застосування є ключем для ефективної санкційної політики.

Санкції надають широкий спектр важелів впливу: від торговельних обмежень та фінансових блокад до ембарго на поставки зброї та індивідуальних обмежень щодо конкретних осіб. Вони отримали назву «розумні санкції», адже діють здебільшого точково, націлені на окремі галузі економіки, фінансові активи фізичних чи юридичних осіб. Такий підхід дозволяє мінімізувати гуманітарні наслідки для цивільного населення, водночас створюючи ефективний тиск на конкретних осіб, установ чи корпорацій [3]. Слід навести конкретні випадки, як працюють «розумні санкції»: Європейський Союз продовжив санкції проти Венесуели до 10 січня 2026 року. На даний момент під санкціями перебуває 69 осіб, для яких запроваджено замороження активів, заборону на доступ до фінансування та економічних ресурсів, а також обмеження на в'їзд до країн ЄС [4]. У 2002-2008 роках США та Європейський Союз запровадили проти Зімбабве цільові санкції, спрямовані не на всю економіку, а безпосередньо на політичне керівництво та структури, відповідальні за репресії. Під санкції опинилися президент Роберт Мугабе, члени його уряду, силові відомства та деякі державні

компанії. Обмеження включали замороження активів, заборону на в'їзд, заборону на бізнес-операції та ембарго на постачання зброї [5]. У цьому контексті ж дослідники Каetano, А. Гальєро та А. Калейро (J. Caetano, A. Galego, A. Caleiro) намагаються об'єднати різні показники ефективності «розумних санкцій» та на основі цього аналізу роблять ряд висновків щодо їх можливого впливу. Вони зазначають, що застосування точкових санкцій на фінансову та військову сфери зазвичай є більш ефективними, тоді як торговельні санкції мають нижчі показники успішності. Водночас санкції, що мають на меті зміну політичного режиму або боротьбу з тероризмом, демонструють меншу ефективність. Автори також акцентують увагу на тому, що характеристики як суб'єкта, так і об'єкта санкцій змінюються, що безпосередньо впливає на їх результативність. Ця динамічність вимагає постійної адаптації стратегій застосування санкцій, враховуючи політичні та економічні фактори. У результаті, розумні санкції повинні бути гнучкими та адаптивними, щоб максимально відповідати змінюваним умовам та досягати своїх цілей [6].

Головною умовою дієздатності санкцій є запобігання їх обходу. Держави, проти яких запроваджуються обмеження, нерідко знаходять способи їх порушити, що знижує результативність тиску. Тому необхідно максимальну увагу приділяти блокуванню схем обходу та посиленню контролю за виконанням санкцій. Щоб санкції справді працювали, суб'єктам санкцій слід серйозно взятися за перекриття цих та інших лазівок, якими користується підсанкційні держави. Важливо притягати до відповідальності структури, що сприяють незаконній торгівлі, і запроваджувати обмеження для посередників та міжнародних компаній, які продають товари підсанкційним державам. Міжнародним суб'єктам, які накладають санкції варто розширити команди, які займаються розслідуванням і моніторингом санкцій, щоб ефективніше відстежувати їх виконання та вводити нові заходи проти систематичних порушників [7].

Отже, міжнародні санкції зараз займають важливе місце у зовнішній політиці стримування та дозволяють світовій спільноті реагувати на порушення

міжнародного права без застосування військової сили. В умовах глобалізації ефективність санкційної політики залежить від трьох ключових факторів: забезпечення міжнародної співпраці для унеможливлення пошуку альтернативних партнерів, багатогалузевого характеру обмежень та врахування ризиків зворотного впливу на країни-ініціатори. Головною передумовою дієвості санкцій залишається запобігання їх обходу через посилення контролю, залучення до відповідальності посередників та розширення моніторингових механізмів. Тільки комплексний та адаптивний підхід до санкційної політики може забезпечити її результативність у рухливому потоці міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Нагребельний В. П., Стрельбицька Л. М., Усенко Р. А. Санкція// Велика українська енциклопедія. URL: <https://surl.li/jyhwhq> (дата звернення: 01.12.2025)
2. Саприкін Д., Бохан А. Особливості санкційної політики держав та стратегії держав в умовах глобалізації. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). С. 164–168.
3. Переваги і недоліки санкцій: приклад російсько-української війни / *Аналітичний центр ADASTRA*. 2025. URL: <https://surl.li/mcdvke> (дата звернення: 01.12.2025)
4. Venezuela: Council renews restrictive measures and lists a further 15 individuals in view of the situation in the country : / (Press release) Council of the European Union 10.01.2025. URL: <https://surl.li/eucmvs> (дата звернення 02.12.2025)
5. EU imposes sanctions on Zimbabwe. *The Guardian*. 18 Feb. 2002. URL: <https://surl.li/adkfkku> (дата звернення: 02.12.2025).
6. Caetano, J., Galego, A., Caleiro, A. On the Determinants of Sanctions Effectiveness: An Empirical Analysis by Using Duration Models. *MDPI. Economies*. 2023. Volume 11. Issue 5.
7. Romandash A. How to get away with sanctions, Russian-style. *IPS Journal*. 16.08.2023. URL: <https://surli.cc/acgyni> (дата звернення: 03.12.2025).

Ксендзук В.В.,

доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту

Шульська В.А.,

студентка групи МВ-3

Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

МІЖНАРОДНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ОСВІТУ УКРАЇНИ: ВІДНОВЛЕННЯ ШКІЛ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Війна в Україні завдала значних руйнувань освітній інфраструктурі. За даними Міністерства освіти і науки України, більше 4000 закладів освіти пошкоджено або повністю знищено, а сотні тисяч учнів змушені були перейти на дистанційне чи змішане навчання. Відновлення освітньої системи є не лише гуманітарним, а й стратегічним завданням для держави, адже від рівня освіти залежить майбутній людський капітал, конкурентоспроможність економіки та соціальна стабільність. У цьому контексті особливого значення набувають міжнародні інвестиції, які забезпечують фінансування, технології та експертну підтримку реконструкції освітньої системи України.

Міжнародні інвестиції в освіту мають дві основні форми: прямі інвестиції у відновлення матеріально-технічної бази закладів освіти та грантову допомогу від міжнародних організацій і урядів партнерських держав. Так, Світовий банк у 2023 році затвердив програму «Ukraine Education Recovery Project» обсягом понад 300 млн дол. США, спрямовану на реконструкцію шкіл у Київській, Харківській, Чернігівській і Миколаївській областях [1]. Проєкт передбачає модернізацію навчальних приміщень, створення безпечних укриттів, цифровізацію освітнього процесу та підтримку педагогічних кадрів.

Не менш важливим є внесок Європейського Союзу. Програма EU4Education Recovery фінансує ремонт і технічне переоснащення понад 100 шкіл на деокупованих територіях, а також впроваджує європейські стандарти інклюзивної освіти [2]. У рамках ініціативи UNICEF «Safe Schools» проводяться роботи з реконструкції шкільних укриттів, постачання генераторів і цифрового обладнання, забезпечується психологічна підтримка учнів і вчителів [3].

Важливою тенденцією є зміщення фокусу інвестицій із відновлення будівель на створення сучасного освітнього середовища. Нові школи будуються з урахуванням принципів енергоефективності, інклюзивності та безпеки, з інтеграцією технологій «розумного класу» та STEM-лабораторій. Наприклад, у 2024 році в Київській області відкрито першу школу, відновлену за підтримки уряду Японії та Програми розвитку ООН (UNDP), яка відповідає стандартам «зеленого будівництва» [4].

Значним досягненням міжнародного партнерства в освітній сфері є проєкт у Житомирі – будівництво нової багатофункціональної школи на місці зруйнованого ліцею №25, де розпочато реалізацію проєкту «Школа майбутнього для України». Житомирська міська рада підписала тристоронній меморандум із Міністерством закордонних справ Литовської Республіки та Державним агентством відновлення та розвитку інфраструктури України. Цей документ відкриває другий етап проєкту, який передбачає будівництво нової багатофункціональної школи на місці зруйнованого ліцею №25.

Литва через своє Міністерство закордонних справ фінансуватиме роботи, а українське агентство забезпечуватиме експертну допомогу та консультаційний супровід. Житомирська міська рада виконує функції технічного замовника і координує втілення рішень. Реалізацію забезпечує Центральне агентство з управління проєктами (CPVA), що у вересні 2025 року відкрило свою філію у Києві для підвищення ефективності реалізації проєктів відновлення в Україні [6].

Освітній простір у майбутньому ліцеї буде адаптований до сучасних освітніх стандартів – безпечний, доступний і комфортний. Проєкт передбачає відкритий діалог між усіма учасниками та регулярне інформування громади про хід робіт. Шиманська Г. зазначає, що «ліцей №25 став символом втрат, але тепер він стане прикладом відновлення та європейського підходу до освіти. Литва поруч із нами, допомагає відновлювати інфраструктуру, підтримує освітні й гуманітарні проєкти. Відновлення ліцею №25 – це не просто нова сучасна школа, це символ дружби та солідарності між нашими народами» [6].

Передумовою цієї тристоронньої домовленості став меморандум, підписаний 12 липня 2025 року у Римі під час Ukraine Recovery Conference 2025 між Міністерством закордонних справ Литовської Республіки та Міністерством освіти і науки України. Литва зобов'язалася сприяти відновленню освітньої галузі України, об'єднавши свій досвід європейської інтеграції з українськими потребами відбудови.

Таким чином, приклад Житомира демонструє, як міжнародна співпраця на рівні місцевих громад сприяє створенню нової моделі післявоєнної освіти – орієнтованої на безпеку, інновації та партнерство.

У стратегічному вимірі міжнародні інвестиції в освіту є не лише допомогою, а й інструментом інтеграції України до європейського освітнього простору. Реформування шкільної системи відповідно до стандартів ЄС сприяє підвищенню якості навчання, розвитку цифрових компетентностей і громадянських цінностей у молоді. Освіта стає фундаментом сталого відновлення України після війни.

Отже, міжнародні інвестиції в освіту України мають системний вплив на процеси відбудови держави. Вони поєднують гуманітарні, економічні та соціальні цілі, забезпечуючи не лише фізичне відновлення шкіл, а й модернізацію освітнього простору відповідно до світових стандартів. Подальше розширення міжнародного партнерства у сфері освіти є запорукою відновлення людського капіталу та сталого розвитку країни у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. World Bank. Ukraine Education Recovery Project. Official Report, 2023. URL: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P180318>
2. European Commission. EU4Education Recovery Programme in Ukraine. Official Press Release, 2024. URL: <https://commission.europa.eu>
3. UNICEF Ukraine. Safe Schools Initiative: Rebuilding Education in Ukraine. 2023. URL: <https://www.unicef.org/ukraine>

4. United Nations Development Programme (UNDP). Reconstruction of Ukrainian Schools: Japan-UNDP Partnership Results. 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine>

5. Ministry of Education and Science of Ukraine. Education Recovery Dashboard. Official Data Portal, 2024. URL: <https://mon.gov.ua>

6. Житомирська міська рада. Меморандум про відновлення ліцею №25 у межах проекту «Школа майбутнього для України». 2025. URL: <https://zt-rada.gov.ua/?pages=21007>

Кузнєцова В.С.,
студентка 4 курсу групи МВ-2,
спеціальності «Міжнародні відносини», ФНБПМВ
Науковий керівник: **Литвинчук О.В.**, к.філос.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Проблематика гендерних стереотипів у сучасних міжнародних відносинах набуває особливої ваги в умовах глобалізації, посилення міждержавної взаємодії та трансформації світового політичного порядку. Гендерні уявлення, що історично сформувалися у багатьох суспільствах, продовжують впливати на прийняття політичних рішень, дипломатичну практику, участь жінок та чоловіків у процесах миротворення, безпеки й формування зовнішньої політики держав. Ці стереотипи не лише обмежують залучення жінок до міжнародних інституцій, але й формують однобічні підходи до оцінки конфліктів, мирних переговорів та стратегічних комунікацій.

Для України питання подолання гендерних стереотипів є особливо актуальним з огляду на євроінтеграційні процеси. Подальший розвиток сучасної зовнішньої політики та безпекового сектору передбачає формування гендерно

чутливих підходів, що сприятимуть підвищенню ефективності дипломатичних рішень, міжнародного партнерства і миротворчих ініціатив.

Особливу увагу на гендерну проблематику звернули такі вітчизняні науковці, як Багінський А. [1], Гельбак А. [4], Костюченко Т. [3], Марценюк Т. [3], Мухіна Г. [4], Онищенко А. [3], Осауленко О. [3], Пашкова Д. [1]. У сукупності ці дослідження формують наукову основу, що висвітлює глибину проблеми та визначає напрями її подальшого опрацювання у міжнародному та суспільно-політичному контексті.

Мета нашого дослідження – проаналізувати вплив гендерних стереотипів на міжнародні відносини, а також визначити практичні шляхи подолання цих стереотипів у дипломатичній діяльності, міжнародній політиці.

Гендерні стереотипи в сучасному світі залишаються одним із найстійкіших соціальних конструктів, які продовжують визначати поведінку, ролі та очікування у різних сферах суспільного життя. У міжнародних відносинах, що формуються на перетині політичних, дипломатичних, економічних та безпекових процесів, вони впливають не менш суттєво, ніж у внутрішньополітичному вимірі. Гендерні стереотипи впливають на міжнародні відносини також через специфіку сприйняття жінок як переговорниць, дипломаток чи лідерок. У багатьох культурах і досі існує переконання, що дипломатія, міжнародна безпека та військова політика є сферами, де домінування чоловіків зумовлене їхніми нібито природними рисами.

У сфері міжнародної безпеки гендерні стереотипи проявляються особливо гостро. Участь жінок у військових місіях, миротворчих операціях та оборонних структурах усе ще залишається нижчою, ніж участь чоловіків. У багатьох країнах військова сфера вважається надмірно «маскулінізованою», а готовність жінок діяти у висококонфліктному середовищі ставиться під сумнів. Жінки частіше враховують гуманітарні аспекти конфліктів, звертають увагу на безпеку вразливих груп і можуть посилювати дипломатичні механізми через інші моделі взаємодії [2].

Важливим прикладом впливу гендерних стереотипів на міжнародні відносини є нерівне представництво жінок на високих дипломатичних посадах. Хоча кількість жінок-послів поступово зростає, їхня частка все ще залишається недостатньою. Більшість ключових місій та стратегічно важливих напрямів очолюють чоловіки, що формує однобічність зовнішньої політики багатьох держав. Стереотипні уявлення про чоловіків як «природжених стратегів» і жінок як «опікунок» призводять до структурного дисбалансу, коли жінкам доручають менш престижні або гуманітарні напрями. Країни, де жінки беруть активну участь у формуванні міжнародної політики, демонструють вищі показники стабільності, міждержавної довіри та ефективності дипломатії.

Український контекст додає проблематиці гендерних стереотипів особливого значення. В умовах збройної агресії, масштабних реформ, інтеграції до європейських структур та підвищення ролі України на міжнародній арені питання подолання гендерних бар'єрів стає надзвичайно важливим. Україна активно імплементує міжнародні стандарти гендерної рівності, однак сфера безпеки, оборони та дипломатії все ще зберігає значний вплив традиційних стереотипів. Жінки, які займають керівні посади у цих галузях, часто стикаються як із відкритими бар'єрами, так і з прихованими формами дискримінації [1].

Стратегії подолання гендерних стереотипів у міжнародних відносинах передбачають комплексний підхід, що охоплює освіту, інституційні зміни, медіа-політику, дипломатичні практики та реформування сектору безпеки. Освітні програми відіграють особливо важливу роль у формуванні нового покоління дипломатів і політиків, які здатні критично оцінювати традиційні уявлення про гендер і які не повторюватимуть моделі поведінки, що базуються на упередженнях. Інституційні зміни полягають у впровадженні гендерного мейнстримінгу, створенні механізмів моніторингу, збільшенні представництва жінок у міжнародних структурах та забезпеченні реального доступу до керівних посад [4].

Значний потенціал у подоланні гендерних стереотипів має впровадження міжнародних стандартів і практик, які довели свою дієвість. Участь жінок у миротворчих операціях, створення жіночих дипломатичних мереж, підтримка

жіночого лідерства в міжнародних організаціях та розширення можливостей для професійного розвитку є ефективними засобами змін. Ці механізми не лише руйнують стереотипи, але й демонструють практичні результати, адже залучення жінок сприяє підвищенню довіри, покращенню комунікації між конфліктуючими сторонами та зменшенню ризиків насильства.

Таким чином можна зазначити, що гендерні стереотипи відіграють значну роль у формуванні міжнародних відносин, впливаючи на процеси прийняття рішень, дипломатичні практики та безпекові стратегії. Подолання цих стереотипів вимагає довготривалої та комплексної роботи, що охоплює як зміну інституційних механізмів, так і трансформацію суспільних уявлень. Розширення участі жінок у формуванні міжнародної політики, освіта, міжнародна кооперація та розвиток демократичних стандартів виступають ключовими умовами для створення справді інклюзивної та ефективної системи міжнародних відносин. Посилення ролі жінок на глобальному рівні не є лише питанням справедливості, це стратегічна необхідність, яка підвищує стійкість держав, ефективність дипломатії та здатність світової спільноти реагувати на сучасні виклики. Саме поєднання інтелектуального потенціалу, різноманітного досвіду та рівних можливостей забезпечує основу для справжнього прогресу міжнародної системи.

Список використаних джерел

1. Багінський А. В., Пашкова Д. С. Вплив соціально-політичних трансформацій в Україні на гендерні відносини та конфлікти. 2024. URL: <https://ela.kpi.ua/items/edc9d5de-d84b-44a-163-a87c278ffb97> (дата звернення: 04.12.2025)
2. Кисильова К. В. Проблематика гендерних стереотипів сучасного суспільства: питання теорії і практики. Київ. 2023. 12 с. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-238-243> (дата звернення: 04.12.2025)
3. Костюченко Т., Марценюк Т., Онищенко А., Осауленко О. Гендерні стереотипи і поступ до егалітарності: порівняння України і Молдови. 2021. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/01fe5661-146b-42e7-8e53-2e50bd6f0420>. (дата звернення: 04.12.2025)

4. Мухіна Г. В., Гельбак А. М. Гендерні стереотипи в секторі безпеки і оборони України: проблеми та перспективи подолання. Правовий часопис Донбасу. 2025. (3), 86–91. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2025-92-86-91> (дата звернення: 04.12.2025)

Лень А.І.,
студентка 1 курсу спеціальності СЗ, ФНБПМВ
Науковий керівник: **Шевчук А.В.,** доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

ФОЛКЛЕНДСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1982 р.: ДИПЛОМАТІЯ ЖОРСТКОЇ ДІЇ

Конфлікт за Фолклендські (Мальвінські) острови 1982 р. є яскравим прикладом того, як дипломатія стає безсилою на тлі відстоювання державами своїх національних інтересів. Дослідження цього протистояння дозволяє зрозуміти взаємодію дипломатичних та військових стратегій, а також роль політичного лідерства у прийнятті критично важливих рішень. Особливо актуальним є аналіз дій Маргарет Тетчер, першої жінки-прем'єр-міністра Великобританії, яка продемонструвала поєднання рішучості, сили та дипломатичної витримки, що має велике значення у сучасному світі.

Після Другої світової війни, коли європейські імперії втратили частину свого впливу, аргентинська влада відновила свої претензії на архіпелаг, який з 1833 р. перебував під британським контролем. Аргентина обґрунтувала свої вимоги історичними правами як правонаступниця Іспанії, тоді як Велика Британія спиралася на принцип ефективного управління після 1833 р. [1, с. 101].

Протягом десятиліть сторони намагалися знайти компроміс: у 1965 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію із закликом продовжити переговори, а у 1970-х рр. навіть розглядався британський проєкт «lease-back»,

за яким суверенітет островів визнавався б за Аргентиною, але залишався б в оренді у Британії на 99 років.

Проте цей варіант аргентинська сторона відкинула. У 1971 р. була укладена угода про авіаційне сполучення між Фолклендськими островами та Аргентиною, що сприяло зростанню залежності острів'ян і поступовій інтеграції. 19 березня на острові Південна Джорджія під приводом демонтажу старого китобійного складу висадилося декілька десятків аргентинських торговців металобрухтом, які підняли на острові аргентинський прапор. Процедуру зняли журналісти, і новини швидко потрапили у міжнародні медіа. Британія відповіла дипломатичним протестом і вимогою зняти прапор, наказавши аргентинській експедиції залишити острів [1, с. 102].

З плином часу дипломатичні зусилля з вирішення конфлікту зійшли нанівець. У рамках операції «Розаріо» аргентинські війська вторглися на Фолклендські острови 2 квітня 1982 р., сподіваючись на швидку перемогу. Для Великої Британії ця подія стала актом національного приниження, а для Маргарет Тетчер – моментом істини, коли вона була «прижата до стіни» й мала діяти рішуче та швидко. Реакція міжнародної спільноти була швидкою: наступного дня, 3 квітня, Рада Безпеки ООН ухвалила Резолюцію 502, яка вимагала негайного припинення бойових дій та виведення аргентинських військ. Аргентина відмовилася виконувати постанову, посиляючись на «відновлення історичної справедливості» [5, р. 8]. У відповідь прем'єр-міністр негайно скликала кризовий кабінет, на якому ухвалила рішення про формування оперативної флотської групи, готової вирушити до Південної Атлантики. 5 квітня вирушили перші кораблі з авіаносцями «Інвінсібл» і «Гермес». [6, р. 18] Швидке реагування і рішучість відображали характер самої Тетчер – «Залізної леді», для якої питання суверенітету та честі держави стояли на першому місці.

Водночас важливою складовою успіху стала дипломатія. М. Тетчер прагнула заручитися підтримкою Ради Безпеки ООН, союзників по НАТО і,

насамперед, США. Її переконання, що позиція Вашингтона стане ключовою у конфлікті, спочатку натрапило на вагання американської сторони. Президент Рональд Рейган намагався зберегти баланс між двома союзними державами, пропонуючи дипломатичне врегулювання, навіть розглядав варіант «спільного управління» островами, запропонований державним секретарем Александром Хейгом, проте Британія наполягала на виведенні аргентинських військ і відновленні британської адміністрації. Під час телефонної розмови Р. Рейган намагався переконати М. Тетчер утриматися від військових дій. Однак, за його словами, вона, демонструючи свою відмову і прославлену залізну волю, залишилася непохитною [3, с. 124]. Перелом у ставленні США відбувся 30 квітня 1982 р., коли вони відкрито підтримали Велику Британію, надавши безцінну допомогу: розвіддані та матеріально-технічне забезпечення.

Тим часом військовий кабінет розробляє план «Corporate» для повернення островів, проте оцінки успіху були стриманими. До середини квітня активних боїв не велося, Британія перекидала флот на південь Атлантики та створювала авіабазу на острові Вознесіння. План закріплення на дрейфуючому льодовику Фортуна як спостережного пункту не здійснили через складні погодні умови, проте британські сили 25 квітня досягли першого значного успіху – звільнили Південну Джорджію [6, р. 18].

З 25 квітня британські сили активно зміцнювали свої позиції на острові, готуючись до нового етапу бойових дій, який розпочався 1 травня з масштабного бомбардування аеродрому Стенлі – головної бази аргентинських сил. Паралельно британський флот атакував оборонні позиції навколо островів. Попри сильний спротив, британська авіація прорвала аргентинську оборону та завдала значних втрат противнику. Вже 2 травня був потоплений аргентинський флагман – крейсер «Генерал Бельграно», що стало одним із найуспішніших епізодів війни та забезпечило Великій Британії контроль над морським простором [1, с. 106; 4, с. 83].

Генеральний секретар ООН Хав'єр Перес де Куельяр 18 травня пропонувала створення адміністрації ООН, яка б тимчасово керувала архіпелагом, але аргентинська хунта відхилила пропозицію. Це остаточно переконало М. Тетчер, що лише військова перемога може гарантувати відновлення британського суверенітету [5, р. 15].

Після провалу дипломатії бойові дії відновилися з новою силою. Уже 27–28 травня було звільнено Дарвін і Гуз-Грін, а 31 травня британці зайняли стратегічну висоту – гору Кент. У цей час М. Тетчер продовжувала вести активну комунікацію зі своїми союзниками, зокрема з президентом США Р. Рейганом. 1 червня 1982 р. під час телефонної розмови останній закликав М. Тетчер проявити стриманість і погодитися на переговори, проте вона залишилася непохитною. Для прем'єр-міністра принцип самовизначення фолклендців був непорушним, і вона вважала, що лише перемога забезпечить справедливість і стабільність. У ніч на 11 червня британські війська здійснили вирішальний наступ – захопили гори Гаррієт, Двох Сестер, Лонгдон, Тумблдаун. 14 червня 1982 р. прем'єр-міністр М. Тетчер офіційно оголосила про припинення вогню та початок переговорів про капітуляцію Аргентини [1, с. 107; 2, с. 136].

Фолклендська війна 1982 р. стала не лише збройним конфліктом – вона перетворилась на символ твердої політичної волі та національної гідності. Для М. Тетчер це було випробування, яке остаточно сформувало її як лідера глобального масштабу. Вона продемонструвала непохитність, швидко ухвалюючи складні рішення. Активна взаємодія з міжнародними союзниками підкреслила важливість підтримки на дипломатичному рівні. М. Тетчер не лише відстоювала територіальну цілісність держави, а й показала світові нову модель лідерства, засновану на поєднанні сили, рішучості та моральної переконаності. Її непоступливість у питаннях суверенітету та права народів на самовизначення стала прикладом для всього світу. Перемога у Фолклендській війні зміцнила її

політичні позиції, забезпечила тріумф на виборах і зробила її однією з найвпливовіших жінок ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Войтович О. І. Американо-британські відносини (1981–1989 рр.). *Політикус: науковий журнал*. 2023. № 5. С. 124–125. URL: <https://lnk.ua/aVp9OGQND>
2. Данилюк І. В., Пристайко В. В. Фолклендська війна 1982 року: аргентино-британський збройний конфлікт. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. С. 100–109. URL: <https://lnk.ua/k4x9GwxeY>
3. Пик С. М. Фолклендська війна 1982 р. крізь призму особистісного чинника. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2019. Вип. 46. С. 72–87. URL: <https://lnk.ua/zN2KqWX47>
4. Примаченко І. О. Ключові питання Фолклендської війни 1982 року за документами Фондації Маргарет Тетчер. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 98. С. 135–138. URL: <https://lnk.ua/YN3a1Y9eJ>
5. Etienne H. The Falklands/Malvinas War – 1982. *ANU College of Law Research Paper*. 2017. P. 1–16. URL: <https://lnk.ua/B4ORL0ZNG>
6. Tietzen K. After Thirty Years: The Falklands War of 1982. *All Theses*. 2014. P. 6–36. URL: <https://lnk.ua/R4aMzG54J>

Лисак Д.І.

здобувач 4 курсу

за спеціальністю 052 «Політологія»

Науковий керівник: **Грицишена З.О.**

PhD, ст.викладач,

Державний університет «Житомирська політехніка»

КРИЗОВІ PR-КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році питання інформаційної безпеки набуло статусу одного з ключових компонентів національної безпеки. В умовах гібридної війни особливої важливості набули кризові PR-комунікації, які виконують функції швидкого реагування, консолідації суспільства, протидії дезінформаційним кампаніям, зміцнення довіри громадян до державних інституцій та забезпечення координації міжнародної підтримки. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена потребою у формуванні дієвої державної інформаційної політики та розвитку стратегічних комунікацій в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Отже, в сучасних реаліях війни росії проти України, що триває з 2014 року, кризові PR-комунікації посідають центральне місце в системі державної інформаційної політики. Гібридний характер війни, масштабні інформаційні атаки, поширення дезінформації та маніпуляції громадською свідомістю зумовлюють необхідність створення ефективної комунікаційної системи, здатної оперативно реагувати на виклики, забезпечувати відкритість державних рішень, підтримувати моральну стійкість населення та зміцнювати міжнародний авторитет України.

Актуальність дослідження посилюється тим, що саме через ефективні кризові комунікації держава може не лише попередити паніку в суспільстві, але й мобілізувати населення до опору, доносити до світової спільноти правду про війну, створювати стратегічну наративну перевагу у глобальному

інформаційному просторі. Як зазначає О. Васильченко, в умовах воєнної загрози «комунікація стає не лише інструментом, а частиною фронту» [1].

За визначенням Дж. Грюнінга, кризові PR-комунікації являють собою організований, цілеспрямований процес, що охоплює комплекс дій, спрямованих на збереження позитивного іміджу, підтримання довіри до організації або держави в умовах інформаційної турбулентності та підвищеної соціальної напруги [5]. У вітчизняному контексті поняття кризових комунікацій має ширше значення: воно включає антикризову риторику, централізоване роз'яснення державної політики, реалізацію контрдезінформаційних заходів.

При аналізі класичних та сучасних моделей кризових комунікацій варто детально розглянути Модель трьох етапів кризи (Fink Model, 1986). Стівен Фінк структурував кризу на три ключові фази: початкова стадія (prodromal stage) – характеризується ідентифікацією перших сигналів і симптомів потенційної загрози; гостра стадія (acute stage) – представляє собою кульмінаційний момент розгортання кризи, який потребує негайного та ефективного реагування; посткризова стадія (chronic and resolution stages) – охоплює період після досягнення стабілізації обстановки, протягом якого здійснюється відновлення репутаційного капіталу та проводиться ретельний аналіз допущених помилок і прорахунків. Дана модель знаходить широке застосування в урядових інституціях і військових структурах, насамперед для конструювання комунікаційних стратегій в умовах надзвичайних і кризових ситуацій.

Кризові PR-комунікації та державна інформаційна політика в умовах війни утворюють складну інтегровану систему, яка повинна відповідати принципам безпеки, мобільності, достовірності та консолідації. Українська практика підтверджує, що ефективна комунікація під час війни може виступати детермінантою національної стійкості, забезпечувати розширення міжнародної підтримки й посилювати політичний вплив держави на глобальному рівні. Такий досвід має значну теоретичну й практичну цінність, оскільки потребує подальшого наукового узагальнення та інституціоналізації у системі публічного управління [2].

Специфіка кризових PR-комунікацій і державної інформаційної політики в умовах війни полягає у високій оперативності, централізованості та орієнтації на багатовимірний вплив – як на внутрішню аудиторію, так і на міжнародну спільноту. У такий складних і динамічних умовах державі необхідно поєднувати стандартні практики інформаційного управління з інноваційними технологіями, швидко адаптувати стратегії і забезпечувати психологічну стійкість населення. Аналіз специфіки таких комунікацій дозволяє зрозуміти, як через чітко визначені канали, єдиний голос держави та інтегровані інформаційні системи можна досягти стабільності та легітимності, що є критично важливими у воєнний час.

В умовах повномасштабної війни проти російської федерації Україна гостро потребує ефективної, узгодженої та стійкої системи кризових PR-комунікацій, що виступає ключовим складником державної інформаційної політики. Інформаційне протистояння є не менш напруженим, ніж бойові дії у фізичному просторі, тому від уряду вимагаються оперативність, прозорість, підтримання суспільної довіри та здатність протидіяти дезінформації. У цьому контексті особливо важливим є формування практичних рекомендацій, заснованих на українському досвіді 2022–2025 рр. і адаптації перевірених міжнародних підходів. Інституційне вдосконалення системи кризових комунікацій в Україні потребує реалізації комплексу послідовних і системних заходів, а саме: створення Єдиного кризового координаційного центру з комунікацій, законодавче врегулювання стандартів кризових комунікацій, розроблення та впровадження програми підготовки сертифікованих кризових PR-фахівців, проведення регулярних симуляційних навчань і тренінгів для органів влади, розширення цифрових каналів офіційної комунікації, впровадження платформи для моніторингу та раннього реагування на дезінформацію.

Реформування системи кризових PR-комунікацій в Україні має стати одним із ключових напрямів державної інформаційної політики. Йдеться не лише про оперативне реагування на кризові ситуації, а й про формування культури інформаційної відповідальності як з боку державних інституцій, так і громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Васильченко О. Кризові комунікації в умовах гібридної війни. К.: НІСД, 2022. С. 15
2. Савінова О.М. Стратегічні комунікації як інструмент національної безпеки. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2022. №6. С. 123–128.
3. Стратегія інформаційної безпеки України: Указ Президента України № 685/2021 від 14.09.2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>
4. Указ Президента України № 156/2022 «Про єдину інформаційну політику в умовах воєнного стану» від 19 березня 2022 року. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1562022-41761>
5. Grunig J. E., Hunt T. Public Relations: Strategies and Tactics. Boston: Pearson, 2014. 512 p.

Литвинчук О.В.,

к.філос.н., доц.

Державний університет «Житомирська політехніка»

**РЕЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ:
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ**

Міграція є багатовимірним соціальним феноменом, що особливо загострився під впливом війни та глобальних трансформацій. Відсутність своєчасних рішень посилює політичну напруженість, економічну нестабільність і формує міграційну кризу, що становить загрозу не лише для України, але й для світової системи. Нині пріоритетним стає не стільки потреба в запобіганні еміграції українців, зумовленій необхідністю збереження життя та пошуку безпеки, скільки розроблення державних ініціатив, спрямованих на ефективну рееміграцію, що має значення як для України, так і для країн, які прийняли

українських вимушених мігрантів. Тривале перебування великої кількості громадян за кордоном створює додаткове навантаження на їхні ринки праці та житлову інфраструктуру, а тому питання повернення українців може перерости у вагомому глобальну проблему, яку вимагає негайного вирішення.

Суттєвий внесок у формування теоретичних і прикладних засад міграційної політики здійснили українські дослідники, серед яких І. Артьомов [1], А. Власюк, П. Гайдуцький, О. Мельниченко, О. Садова, Л. Цимбал та ін.

Тож ключове завдання даної наукової розвідки – обґрунтування та розробка комплексної моделі державної політики реєміграції громадян, які виїхали за кордон унаслідок російсько-української війни, із виокремленням ключових економічних, соціальних, психосоціальних, освітніх, правових та регіональних напрямів, що забезпечують сталість процесів реєміграції та успішне включення українців, що повернулися, у суспільне життя.

Масовий виїзд мільйонів українців через війну став серйозним випробуванням як для України, так і для країн, що надали їм притулок. Водночас процеси реєміграції та добровільної репатріації поступово перетворюються на ключовий елемент довгострокового відновлення держави від воєнних руйнувань.

За даними нового дослідження Національного банку, станом на кінець травня 2025 року за межами України у зв'язку з повномасштабною війною перебуває орієнтовно 5,6 млн українських громадян (без урахування осіб, що виїхали до РФ). З них приблизно 4,2 млн отримали статус тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу. «Згідно з даними Агентства ООН у справах біженців (UNHCR), найбільше статусів тимчасового захисту серед європейських країн українцям надали: Німеччина (близько 1,2 млн осіб); Польща (близько 994 тис. осіб); Чехія (близько 374 тис. осіб); Велика Британія (близько 254 тис. осіб); Іспанія (близько 241 тис.)» [2].

Згідно з оцінками Центру економічної стратегії «у листопаді-грудні 2024 року, 14% біженців не планують повертатися до України, а 24% ще не визначилися зі своїми планами на майбутнє. Тому ми спробували з'ясувати, що заважає їм повернутися на Батьківщину» [3, с. 51–52].

За спостереженням І. Артьомова, не зважаючи на суттєві демографічні виклики, Україна володіє низкою важливих ресурсів і потенційних переваг, які доцільно використати для нейтралізації негативних демографічних процесів та формування умов, сприятливих для повернення українських мігрантів з-за кордону: «зручні та часто унікальні цифрові державні сервіси, доступна медицина; значно більша свобода у виробленні та прийнятті рішень, ніж у багатьох інших країнах, відносно доступна вартість життя, багатий культурний спадок; порівняно теплий, але при цьому не посушливий, клімат; великі простори та доступні для культивування земельні площі...» [1, с. 100].

Тож варто суттєву увагу зосередити на формуванні ефективної державної політики щодо реєміграції громадян, які виїхали за кордон унаслідок російсько-української війни, виокремивши комплекс ключових напрямів, що охоплюють економічні, соціальні, психосоціальні, освітні, інформаційні, інституційні та регіональні аспекти. Їх системне впровадження здатне забезпечити сталість процесів реєміграції та успішну інтеграцію українців у суспільне життя після повернення.

Розпочнемо з економічної реінтеграції, яка має стати базовою умовою для повноцінного повернення громадян. Запровадження програм економічного стимулювання, включно з податковими пільгами, грантовою підтримкою та мікрокредитуванням для започаткування бізнесу, сприятиме відновленню економічної активності реємігрантів. Також працювати над розвитком ринку праці через програми перекваліфікації, професійної адаптації та швидкого працевлаштування, що дозволить ефективно інтегрувати трудовий потенціал осіб, що повернулися.

Не менш важливими є заходи соціальної реінтеграції, які передбачають спрощення доступу до медичних, освітніх та соціальних послуг, усунення бюрократичних бар'єрів у реєстраційних процедурах та вирішення житлового питання через пільгове кредитування, відновлення зруйнованого житла та надання тимчасового житла в громадах. Саме доступ до якісної інфраструктури та житлової стабільності значною мірою визначає готовність громадян повернутися та залишитися в Україні.

Окрему увагу слід приділити психологічній та соціальній підтримці, адже значна частина вимушених мігрантів пережила психологічні травми, пов'язані з війною та вимушеним переміщенням. Створення центрів реінтеграції, що пропонують психологічне консультування, підтримку у працевлаштуванні та соціальна адаптація, є ключовим елементом повернення. Спеціалізовані програми для дітей, які пережили стресові та травматичні події, мають стати невід'ємною складовою політики реєміграції.

Також важливу роль у процесах повернення відіграють освітні ініціативи, що включають визнання іноземних кваліфікацій і документів, адаптаційні програми для студентів та молоді, а також сучасні курси перекваліфікації, узгоджені з потребами українського ринку праці та європейськими стандартами. Це сприятиме швидшому включенню громадян, що повернулися, у систему освіти та ринок праці.

Суттєвого вдосконалення потребує правова база. Оновлення стратегії міграційної політики із фокусом на реєміграцію, поглиблення координації між ключовими державними органами, а також удосконалення механізмів обліку повернених громадян дозволять забезпечити ефективне планування ресурсів і реалізацію комплексних програм реінтеграції.

Нарешті, вагому роль відіграють регіональні підходи до реінтеграції, зокрема підтримка громад, що приймають значні потоки реємігрантів, шляхом збільшення фінансування та розвитку соціальної інфраструктури.

Запровадження пілотних програм у деокупованих та найбільш постраждалих від війни регіонах, а також активне залучення місцевого бізнесу до створення нових робочих місць забезпечать рівномірну та ефективну інтеграцію населення.

Таким чином, успішна реінтеграція українців потребує багаторівневої, системної та науково обґрунтованої політики, що охоплює як економічні та соціальні заходи, так і психологічну підтримку, освітній розвиток та правову модернізацію. Саме комплексність цих кроків здатна забезпечити повноцінне життя громадянам, що повернулися, та сприяти відновленню держави в післявоєнний період, оскільки саме людський капітал становить основу післявоєнної відбудови та подолання критичної демографічної кризи.

Список використаних джерел

1. Артьомов І. Реінтеграція українських біженців: виклики та шляхи їх мінімізації. *Міжнародний науковий вісник*. 2025. Вип. 2(30). С. 88–101.
2. Біженці з України 2025 в Європі та світі – скільки українців виїхало за кордон і знайшли роботу, НБУ. *Renews*. <https://renews.com.ua/kultura/bijenci-z-ukrayini-2025-v-yevropi-ta-sviti-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-i-znaishli-roboty-nby/>
3. Центр економічної стратегії. Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? Четверта хвиля дослідження. 2025. 102 с. <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ukrayinski-bizhenczi-pislya-troh-rokiv-za-kordonom.pdf>

Лісова І.В.

студентка кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин

Науковий керівник: **Мороз Ю.Ю.,**

доктор економічних наук, професор

Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА МІЖНАРОДНІ ТРАНСПОРТНІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВТРАТИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році спричинило масштабні порушення традиційних логістичних ланцюгів України та призвело до істотного скорочення обсягів міжнародних транспортних перевезень. В умовах збройної агресії логістика зіткнулася з необхідністю швидкої адаптації, пошуку альтернативних маршрутів та зміни структури вантажопотоків.

У цьому контексті важливо окреслити основні види міжнародних перевезень:

- *автомобільні* – найбільш практичний різновид перевезень, який дає можливість доставляти продукцію у будь-який куточок світу, особливо там де немає залізничного сполучення, авіаційного чи морського. Вигідний через гнучкість маршрутів;

- *авіан перевезення* – найшвидший але і найдорожчий варіант перевезень, який забезпечує максимальний рівень безпеки;

- *перевезення морським шляхом* – дозволяє забезпечити транспортування величезної партії продукції та має низьку вартість;

- *залізничні* – вважаються найбільш надійними та економічно вигідними способами доставки значних обсягів продукції на далекі відстані.

За умов мирного часу ці види транспорту характеризуються стабільністю та прогнозованістю. Однак війна суттєво змінила структуру та обсяги міжнародних перевезень.

Динаміку обсягів вантажних перевезень в Україні у 2020–2022 роках наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка обсягів вантажних перевезень в Україні у 2020–2022 роках

Вид транспорту	Роки			Відхилення 2022 р. від 2021 р.
	2020	2021	2022	
Загальний обсяг	599,9	619,9	317,2	-49,8%
Автомобільний	191,5*	226,6	175	22%
Авіап перевезення	≈100*	100*	15	-85%
Порти (перевалка)	≈150*	151,3 *	59	-61%
Залізничний	305,4 *	314,3	150	-52,1%

Джерело: на основі ДП «Держзовнішінформ» [1]. Показники із * вказані на основі власних розрахунків.

Як видно з табл. 1, всі види транспорту продемонстрували суттєве падіння у 2022 році. Найбільше скорочення відбулося в авіап перевезеннях (-85%), що стало прямим наслідком повного закриття повітряного простору України. Втрати авіаційної галузі станом на листопад 2024 року оцінюються у \$2 млрд [3]. Обсяги портової перевалки зменшилися на 61%. Причиною стало блокування основних чорноморських портів, а саме великої Одеси та часткове руйнування портової інфраструктури, збитки якої становлять \$0,85 млрд. Частина вантажів була перенаправлена на порти Дунаю (Ізмаїл та Рені).

У 2022–2023 роках вантажообіг дунайських портів зріс майже у шість разів порівняно з довоєнним періодом, що дозволило частково підтримати експорт, передусім аграрної продукції, через маршрути до портів ЄС та румунської Констанци. Однак із відновленням роботи морського коридору через глибоководні порти великої Одеси у 2024 році обсяги перевалки на Дунаї зменшилися на 45,9 % і становили 17,3 млн тонн [2].

Залізничні перевезення скоротилися на 52,1 % через пошкодження колій, знищення інфраструктурних об'єктів і зростання навантаження, пов'язаного з евакуаційними та гуманітарними перевезеннями. Втрати залізничного транспорту оцінюються у \$4,3 млрд за оцінками KSE Institute [3].

Автомобільні перевезення зменшилися на 22%. Це падіння пояснюється руйнуванням понад 26 тисяч кілометрів автомобільних доріг, що оцінюється у

\$28,3 млрд [3]. Додатковими факторами стали зростання вартості логістики та ускладнення перетину кордону.

За словами президента Асоціації міжнародних експедиторів України, «бізнес адаптувався та переорієнтувався і почав розвивати нові експортні шляхи. Зокрема, сухопутними коридорами через країни Європи, які можна розділити на два глобальних напрями: західний транспортний коридор на Польщу, Німеччину, Балтійські країни та південний транспортний коридор здебільшого на Румунію» [1].

Війна в Україні спричинила глибокі порушення логістичних ланцюгів, значні втрати транспортної інфраструктури та скорочення обсягів усіх видів міжнародних перевезень. Подолання цих наслідків потребує модернізації портової, залізничної та автомобільної інфраструктури, розширення транспортних коридорів через країни ЄС, зміцнення ролі дунайських портів та впровадження цифрових рішень у логістичні процеси. У післявоєнний період стійкість і розвиток міжнародних перевезень визначатимуться відновленням морських маршрутів, поглибленням інтеграції України в європейські транспортні мережі та диверсифікацією логістичних напрямів.

Список використаних джерел

1. Вантажні перевезення в Україні за підсумками 2022 року скоротились удвічі. *Держзовнішінформ ДП*. URL: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/vantazhni-perevezennya-v-ukrayini-za-pidsumkami-2022-roku-skorotylys-udvichi/> (дата звернення: 15.11.2025).

2. Дунайські порти: як врятувати важливий логістичний маршрут. *ГМК*. URL: <https://gmk.center/ua/posts/dunajski-porty-iak-vriatuvaty-vazhlyvyj-lohistychnyj-marshrut/> (дата звернення: 15.11.2025).

3. Прямі збитки інфраструктури України через війну зросли до \$170 млрд – оцінка KSE Institute станом на листопад 2024 року. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-listopad-2024-roku/> (дата звернення: 15.11.2025).

Марцинкевич О.Ю.,
студентка 4 курсу, групи МВ-2,
спеціальності «Міжнародні відносини», ФНБПМВ
Науковий керівник: **Литвинчук О.В.**, к.філос.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЦИФРОВА ДИПЛОМАТІЯ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ХХІ СТОЛІТТЯ

Глобальна цифровізація докорінно змінила міжнародні відносини у ХХІ столітті. Зважаючи на це інформаційний простір перетворився не лише на майданчик для передачі інформації, а й на важливий простір інформаційного впливу. Внаслідок цього цифрова дипломатія поступово перетворилась на один із ключових інструментів сучасної зовнішньої політики. Її актуальність зумовлена геополітичними протистояннями, інформаційними кризами та стрімким технічним прогресом, у межах якого кіберпростір перетворюється на нову арену протиборства, що потребує дипломатичного врегулювання і вироблення міжнародних норм [4, с. 31].

Багато уваги даній проблематиці приділяють як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Серед міжнародних дослідників варто відзначити Д. Бйорна, М. Данбарда, Дж. Найя, Т. Райта, А. Чедвіка, а також аналітичні центри та інституції, такі як NATO CCDCOE, RAND Corporation та Оксфордський інститут інтернету, які аналізують кіберзагрози, інформаційні операції та розвиток цифрових дипломатичних інструментів [5; 3; 4]. Вітчизняні науковці, серед яких І. Коваленко та О. Гриценко, досліджують теоретичні та практичні аспекти цифрової дипломатії і кібербезпеки, визначають їхній вплив на зовнішньополітичну діяльність держав та міжнародну безпеку [2; 1].

Мета цього дослідження - вивчення розвитку цифрової дипломатії та кібербезпеки, виявлення ключових тенденцій і викликів, а також з'ясування того, як цифрові технології впливають на сучасні міжнародні відносини.

Цифрова дипломатія суттєво відрізняється від традиційної дипломатії, тим, що вона ґрунтується на швидкій інформаційній взаємодії, оперативному

поширенні повідомлень і використанні онлайн-платформ для просування національних інтересів. Традиційна дипломатія в свою чергу базується на офіційних візитах, нотах і традиційних переговорах. Дослідники зазначають, що цифрові технології змінюють не лише форми дипломатичної діяльності, а й саму логіку прийняття рішень у міжнародних відносинах [2, с. 41].

Варто зазначити, що соціальні мережі відіграють значну роль у розвитку цифрової дипломатії. Сьогодні міністерства закордонних справ, посольства, міжнародні організації та навіть окремі політики активно використовують twitter, facebook, youTube та інші платформи, щоб спілкуватися з людьми по всьому світу. Помітним прикладом стала цифрова дипломатія України під час російсько-українського конфлікту, коли онлайн-канали забезпечили швидку реакцію на події, мобілізували міжнародну підтримку та стали інструментом інформаційного спротиву. Активна позиція нашої країни стала прикладом того, як сучасна дипломатія може використовувати цифровий простір. Динамічні звернення лідерів держав, швидка реакція МЗС, публічні комунікації компаній - все це сформувало новий формат дипломатичної присутності. Розвиток цієї галузі дипломатії суттєво сприяє підвищенню прозорості та оперативності міжнародного діалогу.

Однак варто зазначити, що надмірна відкритість цифрового дипломатичного простору робить комунікацію чутливою до маніпуляцій, інформаційних атак і спроб втручання ворожих держав. Отож, цифрова дипломатія вимагає дійсно ретельно оброблених стратегій інформаційної безпеки, а також сучасних технологічних інструментів. Брітченко І. Зазначає, що «кібератаки стали важливою частиною гібридних загроз, здатних впливати на вибори, інфраструктуру та економіку, що переводить міжнародну конкуренцію у цифровий вимір» [4, с. 12].

У передових країнах, таких як Німеччина чи США, потужні системи кіберзахисту активно фінансуються державою та приватним сектором. Вони координуються через інституції на кшталт ENISA в ЄС, забезпечуючи

стабільність відносин та приваблюючи інвестиції в інновації [2, с. 47]. Це не лише технічна вимога, але й перевага стратегічного характеру, адже кібердипломатія фактично цифровізує міжнародне суспільство, створюючи спільні стандарти, норми та довіру між країнами.

В умовах сьогодення кібербезпека набула статусу важливого елемента міжнародної політичної арени. Кібератаки - це нова форма конфлікту, яка може вплинути на результати виборів, порушити роботу важливої інфраструктури та завдати значних збитків економіці. Нині держави змагаються не лише у військовій чи економічній сферах, а й у цифровому середовищі. Як зазначає Гриценко, «кібербезпека стає ключовою складовою як національної, так і міжнародної безпеки, оскільки сучасні атаки здатні паралізувати державні інституції та створити ризики для глобальної стабільності» [1, с. 10].

Кібербезпека та цифрова дипломатія є тісно пов'язаними: якщо країна не має відповідного захисту цифрових каналів, вона не може ефективно спілкуватися зі світом через них, оскільки кібератаки здатні зірвати роботу уряду, перешкодити ефективній і конфіденційній передачі даних або заблокувати дипломатичні зв'язки. Barrinha A. і Renard T. стверджують, що «кібердипломатія формує нове міжнародне цифрове суспільство, у межах якого держави спільно виробляють норми поведінки та механізми реагування на загрози» [3, с. 7]. Для України це стало вирішальним під час повномасштабної війни, оскільки цифрова дипломатія дозволила поширювати правдиву інформацію по всьому світу.

Але, тим часом Україна також зазнала низки кібератак, спрямованих на пошкодження інфраструктури, банківської системи, медіапростору та державних послуг. Це показало, що кіберпростір є повноцінною ареною сучасної боротьби. Держава активно співпрацює з міжнародними партнерами, проводить навчання та впроваджує нові правила безпеки в кіберпросторі. Цифрова безпека стала вкрай важливою для української дипломатії та зовнішньополітичної діяльності.

Особливої уваги потребує підготовка фахівців. Цифрова дипломатія неможлива без спеціалістів у сфері комунікацій, аналітики, ІТ-технологій,

кіберзахисту та міжнародного права. Сучасні дипломати повинні знати, як працюють алгоритми, системи моніторингу інформаційного середовища та ризики, пов'язані з цими технологіями. Коваленко стверджує, що «це робить цифрову дипломатію міждисциплінарною сферою, яка об'єднує політичну аналітику, ІТ-технології та комунікаційні практики» [2, с. 45].

Проведений аналіз підтверджує, що в контексті глобальної цифровізації, зміни зовнішньої політики, створення нової арени конфлікту цифрова дипломатія та кібербезпека стали важливими, взаємозалежними компонентами міжнародних відносин. Як показав приклад нашої держави цифрова дипломатія здатна швидко просувати національні інтереси та боротися з інформаційними загрозами. Оскільки кібератаки є важливою частиною гібридних загроз, ефективність роботи цифрового політичного середовища напряму залежить від надійності кіберзахисту. Тож у ХХІ столітті кібербезпека визначає стратегічний потенціал держави та її успішне майбутнє, яке прямо залежить від забезпечення захисту цифрового середовища та майстерного застосування цифрових інструментів у міжнародній комунікації.

Список використаних джерел

1. Гриценко О. Кібербезпека як елемент національної та міжнародної безпеки держави. *Безпекові студії*. 2022. №2. С. 7–15.
2. Коваленко І. Цифрова дипломатія в системі міжнародних відносин: теоретичні підходи та практичні виміри. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2023. №5. С. 35–48.
3. Barrinha A., Renard T. Cyber-Diplomacy: The making of an international society in the digital age. *Journal of Cyber Policy*. 2020. №5(1). P. 1–18.
4. Britchenko I. Digital diplomacy as a tool of international legal communication: Challenges and prospects. *Journal of International Legal Communication*. 2025. Vol. 4, No. 1. P. 10–39.
5. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE). Annual Review of Cybersecurity and Hybrid Threats. Tallinn, 2023. 58 p.

Миронюк В.В.,

здобувачка вищої освіти факультету публічного управління
за спеціальністю 242 «Туризм та рекреація»

Науковий керівник: **Кобилянська А.П.,**

Асистент кафедри публічного управління та адміністрування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ АВІАЦІЙНОГО ТА ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ МІЖ КЛЮЧОВИМИ СВІТОВИМИ ДЕСТИНАЦІЯМИ

Транспортна інфраструктура формує основу глобальної туристичної індустрії, визначаючи доступність дестинацій та інтенсивність міжнародних переміщень. Авіаційний і залізничний транспорт виконують комплементарні функції в організації туристичних потоків: перший забезпечує швидкість міжконтинентальних сполучень, другий пропонує екологічність та комфорт регіональних подорожей. Авіаційна індустрія демонструє вражаюче відновлення після пандемічного спаду. У 2024 році глобальні пасажирські перевезення досягли рекордних 9,5 мільярда пасажирів, перевищивши допандемічний рівень 2019 року на 4%. Прогнозується, що до 2030 року ця цифра зросте до 12 мільярдів, а до 2042 року подвоїться, сягнувши 19,5 мільярда пасажирів [1].

Сполучені Штати залишаються найбільшим авіаційним ринком планети з 876 мільйонами пасажирів на рік, проте Китай швидко наближається з 741 мільйоном пасажирів та річним приростом 18,7% [2]. Азійсько-Тихоокеанський регіон концентрує третину світового пасажиропотоку, що підкреслює економічний розвиток та зростання середнього класу в цих країнах. Європейський ринок залишається важливим, з Великобританією (261 млн пасажирів) та Іспанією (241 млн) серед лідерів [2].

Структура найзавантаженіших маршрутів відображає регіональні особливості туристичного попиту. Дев'ять з десяти найбільш завантажених маршрутів розташовані в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [2]. Лідером є внутрішнє південнокорейське сполучення Чеджу-Сеул, яке обслуговувало 13,2

мільйона пасажирів у 2024 році. У Північній Америці найпопулярнішим залишається маршрут Нью-Йорк (JFK) – Лос-Анджелес (LAX) з 2,2 мільйона пасажирів, тоді як у Європі лідирує Барселона – Пальма-де-Майорка (2 мільйони пасажирів), що ілюструє значення середземноморського курортного туризму [2].

Міжнародні авіап перевезення у 2024 році перевищили рівень 2019 року на 0,5%, демонструючи повне відновлення транскордонної мобільності [1]. Особливо швидко зростають маршрути з Європи до Близького Сходу (зріст на 11,9% порівняно з 2019 роком), що відображає роль регіону як транзитного хабу. Водночас внутрішні перевезення становлять 38,2% глобального ринку, причому саме вони забезпечують фінансову стабільність багатьох національних перевізників [2].

Система Shinkansen в Японії обслуговує понад 420 000 пасажирів щоденно, перевозячи близько 356 мільйонів пасажирів щорічно – більше, ніж усі внутрішні авіарейси країни разом [3]. З 1964 року система перевезла понад 10 мільярдів пасажирів без жодної смертельної аварії за участю пасажирів. Залізничний транспорт охоплює 28% усіх пасажиро-кілометрів у Японії, що є найвищим показником серед розвинених країн [3]. У туристичних подорожах японців залізниця використовується в 38,1% випадків, займаючи друге місце після приватних автомобілів. У 2024 році китайські залізниці перевезли рекордні 4,08 мільярда пасажирів, з максимальним добовим навантаженням 21,45 мільйона осіб. Відкриття нових ліній до віддалених туристичних регіонів, таких як Цзючжайгоу в провінції Сичуань, трансформувало доступність гірських дестинацій. Нові прототипи потягів CR450 проєктуються для експлуатаційних швидкостей 400 км/год, що робить залізницю конкурентоспроможною навіть на відстанях понад 1000 кілометрів.

Залізничний транспорт демонструє конкурентні переваги на відстанях до 800 кілометрів, де загальний час подорожі (включаючи трансфер до аеропорту, реєстрацію, контроль безпеки) переважає авіаційний. Приклад: Париж-Лондон через Євротунель займає 2 години 15 хвилин від центру до центру, тоді як політ

з урахуванням усіх процедур – близько 4 годин. У Європі та Азії залізниця пропонує нижчу вартість на багатьох маршрутах, особливо для економ-класу.

Зростання кліматичної свідомості мандрівників посилює привабливість залізниць. Поїзди генерують на 95% менше викидів CO₂ порівняно з літаками на еквівалентних маршрутах. Країни з розвиненими залізничними мережами (Швейцарія, Японія, Франція) демонструють нижчі транспортні емісії на душу населення. Ця тенденція стимулює політику "літаків-сорому" в Скандинавії та програми заміщення коротких авіарейсів залізницею в рамках Європейського зеленого курсу.

Авіаційна індустрія інвестує в екологічне авіаційне паливо (SAF), хоча воно покриває менше 0,5% потреб галузі. Залізниці впроваджують штучний інтелект для оптимізації графіків, системи автоматичного керування та регенеративне гальмування. Розробка магнітолевітаційних технологій у Китаї та Японії обіцяє швидкості понад 500 км/год на комерційних маршрутах.

Військові конфлікти та дипломатичні напруження перекроюють маршрутну мережу. Закриття повітряного простору над Росією змусило азійські авіакомпанії перенаправити трафік через близькосхідні хаби, збільшивши час польоту з Європи до Східної Азії на 2-3 години. Проєкт "Один пояс – один шлях" розширює залізничне сполучення між Китаєм та Європою: у 2024 році курсувало 19 000 вантажних поїздів, а пасажирські напрямки розвиваються.

Авіаційний та залізничний транспорт формують взаємодоповнюючу систему організації глобальних туристичних потоків. Авіація забезпечує масштаб і глобальну досяжність, перетворюючи віддалені дестинації на доступні напрямки. Високошвидкісні залізниці пропонують екологічну альтернативу на регіональному рівні, стимулюючи внутрішньоконтинентальний туризм та розвантажуючи аеропортну інфраструктуру. Майбутнє туристичної мобільності полягає не в конкуренції, а в інтеграції цих систем через мультимодальні хаби, єдині системи бронювання та гармонізовані стандарти обслуговування.

Список використаних джерел

1. International Air Transport Association (IATA). World Air Transport Statistics Report 2024 [Електронний ресурс]. – Geneva : IATA, 2024. – URL: <https://www.iata.org/en/pressroom/2025-releases/2025-08-04-01/>.
2. Joint Passenger Traffic Report, Trends, and Outlook [Електронний ресурс] / Airports Council International (ACI) World & International Civil Aviation Organization (ICAO). – Montreal : ACI World, 2025. – URL: <https://aci.aero/2025/01/28/joint-aci-world-icao-passenger-traffic-report-trends-and-outlook/>.
3. High-Speed Rail Atlas and Railway Statistics [Електронний ресурс] / International Union of Railways (UIC). – Paris : UIC, 2024. – URL: <https://www.globalrailwayreview.com/article/112553/perpetual-growth-high-speed-rail/>; URL: <https://www.statista.com/topics/10350/high-speed-rail-worldwide/>.

Нагребельна Д.О.,
здобувач освітнього рівня бакалавр
292 «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Грабчук І.Л.,** д.е.н., доцент,
завідувач кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРАТАКАМ В СФЕРІ ЛОГІСТИЦІ

Логістика є однією з найбільш динамічних сфер цифровізації, що переживає трансформацію під впливом новітніх технологій. Сучасні транспортно-логістичні компанії активно впроваджують передові цифрові рішення для оптимізації своїх операцій, підвищення ефективності та забезпечення прозорості. Ці інновації, хоча й відкривають безпрецедентні можливості для зростання та конкурентоспроможності, одночасно породжують значні виклики. Кожен новий елемент цифрової інфраструктури створює додатковий вектор

потенційної кібератаки. Усе більша взаємопов'язаність систем та обсяги критичних даних, що знаходяться в цифровому просторі, роблять логістичний сектор привабливою мішенню для кіберзлочинців. Успішна атака може призвести до зриву постачання, фінансових втрат, витоку конфіденційної інформації та значної шкоди репутації.

За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, за 2022 рік логістичний сектор входить до п'ятірки найбільш атакованих галузей економіки [1]. Це пов'язано з тим, що логістичний сектор є критично важливими для функціонування держави, зокрема для енергетики, оборони, транспорту та торгівлі. Порушення їхньої роботи може спричинити не лише фінансові збитки, а й зупинку постачання стратегічних ресурсів.

Забезпечення кібербезпеки в логістичних системах передбачає комплекс технічних і організаційних заходів. Одним із базових напрямів є контроль доступу та багатофакторна автентифікація. Сучасні системи управління перевезеннями (TMS) і складами (WMS) потребують надійного розмежування прав користувачів. У великих компаніях, таких як «Нова Пошта», запроваджено інтегровані системи управління доступом, які дозволяють відстежувати дії персоналу в корпоративних мережах. Вимоги до таких систем закріплені в Методичних рекомендаціях Держспецзв'язку [2].

Також окрему загрозу становлять пристрої Інтернету речей (IoT), що дедалі частіше використовуються у логістиці для контролю температури, місцезнаходження чи стану вантажів. Кожен трекер або RFID-мітка може стати точкою кібервразливості. Тому сучасні українські логістичні компанії впроваджують шифрування каналів передачі даних (TLS/SSL), цифрову авторизацію пристроїв та централізований моніторинг IoT-інфраструктури. TLS/SSL – це саме протоколи шифрування, які забезпечують захист даних під час їх передачі саме через мережу. Вони створюють окремі канали зв'язку між пристроями, шифруючи все що передається [2].

Однак навіть найсучасніші технології не забезпечують ефективного захисту

без підготовленого персоналу. Людський фактор залишається найуразливішим елементом кібербезпеки. Тому в Україні впроваджуються обов'язкові програми підвищення кібергігієни відповідно до наказу Держспецзв'язку № 661 від 21 жовтня 2025 р. [3], які передбачають регулярні навчання, тестування працівників і проведення імітаційних фішингових кампаній.

Кібербезпека стала критично важливою для сучасних логістичних компаній, оскільки перехід на цифрові технології робить їх вразливими до різноманітних загроз. Українські оператори постійно стикаються з фішинговими атаками, спробами злому облікових записів працівників та атаками на їхні інформаційні системи. Ці загрози можуть не лише завдати фінансових збитків, а й зупинити роботу всього підприємства, що особливо небезпечно для логістики, де важлива безперервність операцій.

Для захисту компанії впроваджують сучасні методи безпеки. Хоча детальна інформація про внутрішні системи захисту обмежена, очевидно, що посилення кібербезпеки стало обов'язковим стандартом. Водночас ці методи потребують подальшого вивчення як саме впроваджувати системи управління доступом та які методи захисту найкраще працюють в логістичній сфері.

Список використаних джерел

1. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Готовність України до нових викликів. Кібербезпека і зв'язок.
URL: https://cip.gov.ua/ua/news/gotovnist-ukrayini-do-novikh-viklikiv-kiberbe_zpeka-i-zv-yazok
2. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Методичні рекомендації щодо забезпечення кіберзахисту автоматизованих систем управління технологічними процесами.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0463519-23?utm_source=chatgpt.com#n10
3. Наказ Адміністрації Держспецзв'язку від 21.10.2025 № 661 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення інструктажів і

тренінгів щодо кібергігієни на період призначення на посади державних службовців, працівників органів державної влади та інших державних органів, військовослужбовців, керівників та працівників державних підприємств, установ та організацій». URL: <https://cip.gov.ua/ua/docs/nakaz-administraciyi-derzhspeczv-yazku-vid-21-10-2025-661-pro-zatverdzhennya-metodichnikh-rekomendacii-shodo-provedennya-instruktazhiv-i-treningiv-shodo-kibergigiyeni-na-period-priznachennya-na-posadi-derzhavnikh-sluzhbovciv-pracivnikiv-organiv-derzhavnoyi-vladi-ta-i-nshikh-derzhavnikh-organiv-viiskovosluzhbovciv-kerivnikiv-ta-pracivnikiv-derzhavnikh-pidpriyemstv-ustanov-ta-organizacii>

Несвячена А.М.

Здобувачка освітнього ступеню бакалавр
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»

Науковий керівник: **Абрамова І.В.**, д. е. н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕКОНОМІКА ЯПОНІЇ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ ТА ЦИФРОВИХ ТРЕНДАХ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

Японія традиційно розглядається у науковій літературі як одна з найуспішніших моделей післявоєнного розвитку, що поєднує експортно орієнтовану індустріалізацію, інноваційно-технологічний прорив і глибоку інтеграцію у глобальну торговельну систему. Дослідники наголошують, що економічна трансформація країни після Другої світової війни ґрунтувалася на ефективній модернізації промисловості, високому рівні людського капіталу та стратегічній державній політиці стимулювання інновацій. Як зазначав американський дослідник та письменник Ч. Джонсон, успішність Японської держави в економічній сфері пояснюється насамперед її пріоритетами. Понад 50 років Японія робила своїм найвищим пріоритетом економічний розвиток. Однак, це не означає, що впродовж усього цього періоду вдалося повною мірою реалізувати поставлені цілі. Проте

сталість і послідовність у формулюванні пріоритетів сприяли створенню механізму своєрідного "самонавчання". Цей процес дозволив значно підвищити ефективність державного управління та досягти помітно вищих результатів у другій половині цього періоду порівняно з його початком [1, с. 305].

Водночас, Е. Фогель писав: «Протягом останніх двох десятиліть японці потрапляли в низку криз, потрясінь, катастроф і так званих «депресій», коли темпи зростання знижувалися до 5 %. Щоразу виникала хвиля паніки, і щоразу Японія відновлювалася, вражаючи песимістів. За найкращими оцінками японських та іноземних економістів, Японія в наступному десятилітті все ще зможе підтримувати темпи зростання, можливо, від п'яти до семи відсотків на рік, що значно вище, ніж у Сполучених Штатах» [2, с. 248-249]. Він також описує, як наприкінці ХІХ ст., так і після Другої світової війни Японія вирішила реформувати та модернізувати свої інституції. З пильною увагою до своєї історії та культурного коріння, нація свідомо трансформувала сектор за сектором – в уряді, освіті, бізнесі, військовій справі та юстиції для того, щоб наздогнати та перевершити Захід.

Більшість авторів підкреслюють, що Японія є типовою моделлю економіки, яка поєднує високу технологічність виробництва з глибокою інтеграцією в торговельну систему. У сучасних дослідженнях зовнішньоекономічної діяльності Японії акцент робиться на кількох ключових аспектах: домінуванні високотехнологічної продукції в експорті, активній участі у глобальних ланцюгах доданої вартості та стратегічній ролі японських корпорацій на світових ринках. Т. Хоші разом з Т. Іто підкреслюють: «Високі темпи заощаджень та інвестицій у Японії значною мірою сприяли швидкому накопиченню капіталу. Довгострокові відносини між працівниками та роботодавцями в Японії дозволили багатьом працівникам накопичити цінний людський капітал (тобто навички, досвід тощо). Промислова структура з її конкуруючими групами підприємств також сприяла високим економічним показникам Японії» [3, с. 2].

Серед українських дослідників питання міжнародних економічних відносин досліджували Д. Грицишен, І. Абрамова, І. Грабчук, І. Світлишин та ін. [4, 5, 6]

Актуальність теми підтверджується й активністю користувачів у соціальних мережах за таким ключовим терміном як «економіка Японії» (рис. 1).

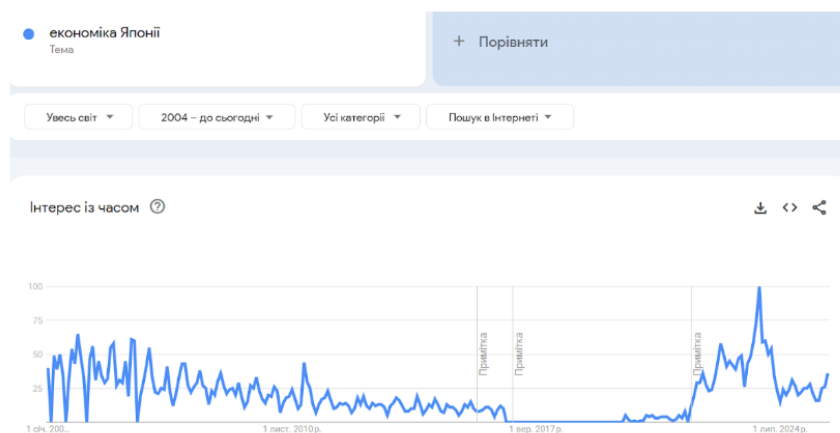

Рис. 1. Динаміка пошукових запитів у Google trends за терміном
«економіка Японії», 2004-2025 рр.

У регіональному розрізі цим терміном найбільше цікавляться користувачі з Сінгапуру, Філіппін, Сполучених Штатів Америки, Австралії та Гонконгу (рис. 2). Тим не менш, українці також виявляють інтерес до японської економіки, особливо за останні п'ять років простежується, що кількість відповідних запитів помітно зросла. Найчастіше даною тематикою цікавляться люди з Хмельницької області. Далі на одному рівні знаходяться Львівська, Закарпатська, Чернігівська, Вінницька, Тернопільська та Житомирська області (рис. 3).

Популярність за регіонами ?

Рис. 2. Пошукові запити у Google trends за терміном «економіка Японії» у
розрізі країн, 2004-2025 рр.

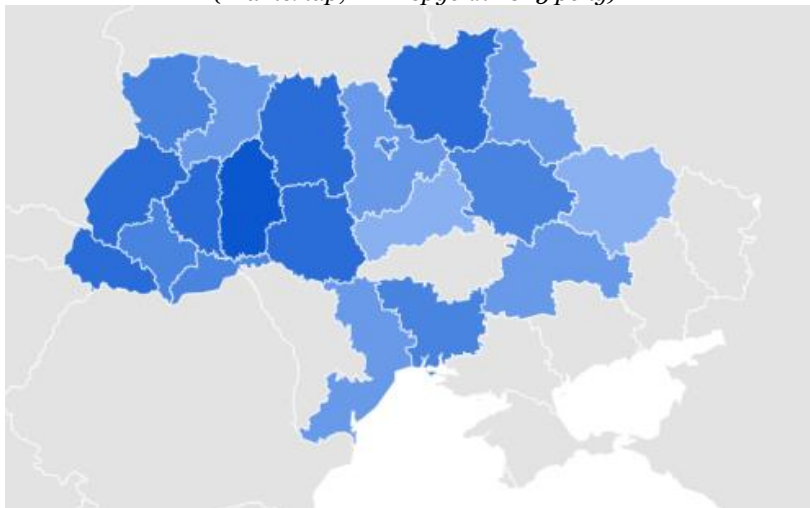

Рис. 3. Пошукові запити у Google trends за терміном «економіка Японії» в Україні, 2004-2025 рр.

Провівши аналіз наукового дискурсу та цифрових тенденцій, можна зробити висновок, що економіка Японії справді є актуальним об'єктом дослідження як у науковій так і в суспільній сфері вивчення. У працях провідних дослідників, зокрема Ч. Джонсона, Е. Фогеля, Т. Хоші та Т. Іто, наголошується на унікальності японської моделі економічного розвитку, яка склалася під впливом післявоєнного відновлення та модернізації, а також завдяки цілеспрямованому державному управлінні та важливості людського капіталу. Незважаючи на виклики та кризи, які предстали перед країною після Другої світової війни, японська економічна система продемонструвала здатність до відновлення, інституційної адаптації та збереження інноваційного розвитку.

За допомогою інструменту Google Trends можна підтвердити, що інтерес до тематики, пов'язаної з економікою Японії, є не лише науково, а й суспільно актуальним. Аналіз пошукових запитів у регіональному розрізі підтверджує глобальний характер цієї зацікавленості. Найбільший інтерес спостерігається серед користувачів з країн Азії. Але тим не менш, в Україні також зафіксовано підвищення цікавості до даної тематики протягом останніх п'яти років. Виявлення такого суспільного інтересу по всьому світу, лише додатково підтверджує як теоретичну, так і практичну цінність та актуальність вивчення японської моделі економіки та розвитку.

Список використаних джерел

1. Johnson C. MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975. Stanford: Stanford University Press, 1982. 393 p. URL: https://lurlamaqui.com.br/wp-content/uploads/2021/02/05_Johnson-C-1982.-MITI-and-the-Japanese-Miracle_-The-Growth-of-Industrial-Policy-1925-1975-.SUP.pdf (дата звернення: 29.11.2025).
2. Vogel E. F. Japan as Number One: Lessons for America. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. 272 p. URL: <https://gwern.net/doc/japan/history/1979-vogel-japanasnumberone.pdf> (дата звернення: 29.11.2025).
3. Ito, T., Hoshi, T. The Japanese Economy. 2nd ed. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2020. 610 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=E-jIDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 29.11.2025).
4. Grytsyshen, D., Abramova, I., Islamli, J. Institutional and legal framework for the functioning of the EU tax systems. Public Policy and Accounting. 2025. Vol. 1(11). P. 3–9. [https://doi.org/10.26642/ppa-2025-1\(11\)-3-9](https://doi.org/10.26642/ppa-2025-1(11)-3-9)
5. Romanchuk L., Abramova I., Moroz Yu., Poplavskiy P. Svitlyshyn I. Funding for sustainable development of rural communities: European experience. Agricultural and Resource Economics. 2024. Vol.10. No.4. Pp.203–234. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.09>.
6. Грицишен Д., Абрамова І., Ісламлі, Д. Удосконалення податкового обліку як механізм досягнення фіскальної прозорості в ЄС. Society and Security. 2025. Вип. 3(9). С. 3–9. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-3\(9\)-3-9](https://doi.org/10.26642/sas-2025-3(9)-3-9)

Нестеренко І. А.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Науковий керівник: **Войтюк О.С.,**

доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ЗНАЧЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРОТОКОЛУ У СВІТОВИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМАХ БЕЗПЕКИ

Сучасні міжнародні відносини є динамічним процесом, що включає в себе формування регіональних і глобальних загроз. Вони чинять значний вплив на існування усього людства та охоплюють різні сфери, зокрема економічні та геополітичні. У таких умовах дипломатичний протокол виступає не лише формальним регламентом поведінки, а й інструментом забезпечення передбачуваності, довіри та стабільності у міжнародних відносинах. Вивчення значення дипломатичного протоколу у світових і регіональних системах безпеки є актуальним, тому що воно дозволяє комплексно оцінити його вплив на функціонування сучасної дипломатії та ефективність міжнародної комунікації, а також стабільність міжнародного середовища, що є визначальним для забезпечення миру та безпеки у ХХІ столітті.

Дипломатичний протокол як інструмент для забезпечення ефективної комунікації між країнами та їхніми структурами що здійснюють зовнішню політику є важливою складовою міжнародних відносин. Протокол як форма ведення дипломатії зародився за часів розквіту Стародавніх держав, зокрема Єгипту, Риму та Греції. Впродовж процесів трансформації світового порядку та еволюції людства, дипломатичний протокол зазнав видозмін. Сучасна форма загальноприйнятого дипломатичного протоколу була утворена під час Віденського конгресу 1961 року та включає в себе чітко зазначені правила поведіння, що регулюють проведення дипломатичних заходів. Зокрема план розсадки гостей, привітання, тощо.

Глобальні системи загроз це, безперечно, найактуальніша проблема для людства, адже вони, беззаперечно впливають на усіх суб'єктів. Тому питання про запобігання та боротьбу із ними є однією з головних тем для обговорень у міжнародній спільноті, адже ефективним рішенням у цій ситуації можуть бути лише колективні зусилля.

Нині можна виділити кілька глобальних загроз. Найнебезпечнішими для світової спільноти є військові конфлікти. До них, експерти із Stimson Centre включають війни, зокрема в Україні, на Близькому Сході та в Африці [1]. До того ж варто відзначити уже сталі ризики, яким світ протистоїть не одне десятиліття – екологічні, економічні та інформаційні загрози [2]. Вплив глобального потепління, про який так часто говорять екологи, відчувається саме зараз по всій планеті і змушує держав діяти згуртовано. Ця проблема, хоча і не має кордонів як решта, проте погіршується надто швидко із руйнівними наслідками. Економічні загрози включають санкції, митну політику або є інструментом тиску однієї країни на іншу або декілька відразу. Таку практику ми мали змогу побачити у квітні 2025, коли її запровадив президент США Дональд Трамп на 185 країн [3]. Інформаційні загрози включають в себе питання кібербезпеки, інформаційної війни та пропаганди. З розвитком інформаційних каналів і соціальних мереж, коли людство по всьому світі отримало змогу до великого обсягу інформації за лічені секунди, зросли і загрози. Серед них зокрема: шахрайство, маніпуляція свідомістю суспільних мас, загроза викрадення інформації та порушення державної таємниці.

Отже, ми бачимо, що глобальні загрози сучасності є справді важливою частиною існування людства, що змушує об'єднуватися у пошуку способів їх подолання. Для цього, було утворено велику кількість міжнародних організацій, що спеціалізуються на різних сферах та до яких долучені різні країни у спільній меті, наприклад ООН, Світовий банк, Всесвітній фонд дикої природи. До того ж, регулярно проводиться велика кількість самітів та обговорень у різних форматах між лідерами країн, прикладом яких є щорічний саміт G-7 та Всесвітній економічний форум. Ці заходи передбачають дотримання спеціального

протоколу проведення. Адже, як було вже сказано раніше, таким чином забезпечується взаємоповага до усіх його членів.

Регіональні системи загроз відносно нещодавно почали відокремлювати як окреме явище. Термін «регіональна загроза» можна сформулювати як загрозу внутрішній та транснаціональній безпеці. Можна визначити також ключові види регіональних систем, що включають детермінацію безпечної спільноти, характеристику внутрішніх і міждержавних коаліцій та формування регіональних порядків, теорію транзиту влади, теорію регіональних комплексів безпеки [4].

Роль дипломатичного протоколу в системах регіональних загроз передбачає використання превентивної дипломатії, забезпечення безпеки дипломатичних місій та регулювання взаємодій для запобігання ескалації конфліктів. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року гарантує імунітет та недоторканність дипломатів та дозволяє їм діяти в умовах загроз без перешкод. Варто також включити оцінку ризиків, стратегічне планування та координацію з місцевими силами для захисту місій у небезпечних регіонах [5].

Таким чином, дипломатичний протокол відіграє ключову роль як у глобальних, так і в регіональних системах загроз, проте його функції та механізми застосування суттєво різняться залежно від масштабу та специфіки викликів. У контексті глобальних загроз протокол забезпечує організаційну основу для багатосторонньої дипломатії, сприяє створенню атмосфери взаємоповаги та довіри під час міжнародних самітів та у роботі міжнародних організацій. Дотримання протокольних норм, зокрема на платформах ООН, G-7, Всесвітнього економічного форуму дозволяє державам ефективно координувати зусилля у протидії військовим конфліктам, екологічним, економічним та інформаційним загрозам. Відносно регіональних систем загроз, дипломатичний протокол набуває більш специфічного характеру, зосереджуючись на превентивній дипломатії, захисті дипломатичних місій та запобіганні ескалації локальних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Top Ten Global Risks for 2024. Stimson Center. 2024. URL: <https://surl.li/yrtpmw>
2. The Biggest Risks in 2025: An Overview. The Broker. URL: <https://surl.li/vwewhl>
3. Це довгострокова стратегія – професор фінансів Лондонського університету Марс про митну політику Трампа. Суспільне. 2025. URL: <https://surl.li/axkwjl>
4. Регіональні системи безпеки: теоретичні підходи до вивчення. Вісник економічної науки України. 2020. № 2 (42). С. 139–144. URL: <https://surl.li/zugigx>
5. Diplomatic Safety Protocol Risk Assessment Guide. Federal Criminal Defense Lawyers. URL: <https://surl.li/qfxivj>

Нікітчук В.С.,

Студентка 1 курсу спеціальності СЗ, ФНБПМВ

Науковий керівник: **Шевчук А.В.**, доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

**МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР: ВІД ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА ДО
КУЛЬТУРНОГО СИМВОЛУ**

Маргарет Гільда Тетчер є однією з найпомітніших та найвпливовіших постатей ХХ ст., чия політична діяльність справила значний вплив на внутрішню політику Великої Британії та на глобальні процеси. Вона пройшла шлях від доньки бакалійника до першої в історії жінки-прем'єр-міністра Сполученого Королівства, подолавши численні суспільні упередження щодо ролі жінок у політиці. Її політична кар'єра припала на період серйозних викликів – економічної кризи, масштабних страйків і зовнішньополітичних конфліктів. Попри це, економічна програма Тетчер, відома як «тетчеризм», поєднала ринковий лібералізм, приватизацію, скорочення державного втручання та підтримку підприємництва [1, с. 119].

На міжнародній арені вона зарекомендувала себе як рішуча й послідовна лідерка, яка задавала вектор майбутнього розвитку ЄС і європейської інтеграції [2, с. 124], відстоюючи національні інтереси Сполученого Королівства в умовах «холодної війни» та під час конфлікту за Фолклендські острови. Саме тоді з'явилося її прізвисько «Залізна леді» [4, с. 38-39], яке, незважаючи на початкову іронію, стало символом непохитності та політичної сили. Згодом цей образ вийшов далеко за межі суто політичного виміру, перетворившись на універсальний символ владної рішучості та дисципліни, а також на уособлення певної жіночої сили, що набув широкого відображення у мистецтві, кінематографії та масовій культурі.

Образ «Залізної леді» був результатом не лише політичних рішень, а й ретельно продуманої комунікативної стратегії. М. Тетчер володіла умінням переконувати, доводити правильність своїх міркувань, могла схилити людей на свій бік, а її багатий словниковий запас та використання різноманітних стилістичних засобів мови викликали захоплення в аудиторії [5, с. 30]. Вона усвідомлювала важливість публічного виступу як інструменту впливу, тому систематично працювала над голосом, інтонацією, тембром і манерою поведінки. За час своєї політичної діяльності на посаді прем'єр-міністра Маргарет Тетчер виголосила понад 100 промов, дала десятки інтерв'ю, провела безліч бесід [5, с. 29]. Її промови вирізнялися логічністю, аргументованістю, точністю формулювань і використанням емоційно-риторичних засобів. Поєднання публіцистичного, ділового та розмовного стилів робило її мову водночас зрозумілою та переконливою, сприяючи формуванню іміджу сильної, впевненої у собі лідерки. Завдяки цьому вона здобула репутацію однієї з найбільш ефективних ораторок свого часу, здатної впливати як на парламент, так і на широку аудиторію.

Згодом політична постать М. Тетчер трансформувалася у культурний символ. У масовій культурі її образ залишається багатозначним та суперечливим, балансуючи між захопленням і критикою, між образом реформаторки та символом авторитарної жорсткості. Вона стала об'єктом численних карикатур, сатиричних програм, пісень і фільмів. У літературі образ М. Тетчер також стає

об'єктом дослідження як приклад прояву «жіночої влади» у традиційно чоловічому світі політики [6, с. 33-42]. У межах феміністичного дискурсу її образ постає як жінка, що водночас зруйнувала стереотип про «чоловічу політику» та дистанціювалася від ідеї фемінізму, підкреслюючи значення особистих зусиль, а не колективної боротьби жінок. У сучасному медійному просторі М. Тетчер постає не лише як історична постать, а як бренд, який продовжує впливати на суспільну свідомість і формує уявлення про жіноче лідерство. Її цитати, образи та фрази активно використовуються у соціальних мережах, політичних виступах і мистецьких проєктах. Таким чином, її політична спадщина перетворюється у культурний феномен глобального масштабу.

Отже, Маргарет Тетчер – це не лише політичний лідер, а й культурний символ епохи змін [3, с. 134]. Її «залізний» стиль став архетипом жіночої сили у владі, а міф про «Залізну леді» – символом рішучості, дисципліни та незалежності. Сьогодні цей образ виходить за історичні межі, продовжуючи впливати на уявлення про жінку-лідера в політиці, культурі та суспільній свідомості, і відображає складну взаємодію між владою, гендером і суспільною мораллю. Постать М. Тетчер є прикладом поєднання політичної волі, інтелекту й комунікативної майстерності, що разом сформували образ лідерки нового типу, а її ім'я досі слугує метафорою сильної політичної волі, особливо у контексті сучасних жінок-лідерів у різних країнах світу.

Список використаних джерел

1. Нестеренко Т. Маргарет Тетчер на міжнародній арені. *Збірник матеріалів ХХVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії*. 2025. С. 118-120. URL: <https://bit.ly/436KdWo>
2. Нестеренко Т. «Залізна леді» на світовій арені: вплив Маргарет Тетчер на міжнародну політику. *Збірник матеріалів ХХVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії*. 2025. С. 121-124. URL: <https://bit.ly/4q18FIV>
3. Грабовська М. Реформи консервативного уряду Маргарет Тетчер. *Матеріали Всеукраїнської наукової онлайн конференції здобувачів вищої освіти*

та молодих вчених «Актуальні проблеми всесвітньої історії»: збірник наукових праць. 2023. С. 134-135. URL: <https://bit.ly/3IxR2JS>

4. Рябоконь Д. Маргарет Тетчер та її бачення єдиної Європи. «Проблеми європейської інтеграції та демократії в рецепції української та польської молоді»: Збірник статей. 2019. С. 36-43. URL: <https://bit.ly/4qhF0p1>

5. Давидова Т. Лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори ефективності промов Маргарет Тетчер. «Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у світі»: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет конференції викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, вчителів, магістрантів, студентів. 2021. С. 28-30. URL: <https://shorturl.at/G0anS>

6. Leung L. The making of matriarchy: A comparison of Madonna and Margaret Thatcher. *Journal of gender studies*. 1997. № 6 (1). P. 33-42. URL: <https://shorturl.at/yyXKJ>

Пінчук С.В.,

Студентка 1 курсу спеціальності СЗ, ФНБПМВ

Науковий керівник: **Шевчук А.В.,** доктор історичних наук, доцент

Державний університет «Житомирська політехніка»

ТЕТЧЕР vs СРСР: ВІД «ЗАЛІЗНОЇ ЛЕДІ» ДО СОЮЗНИЦІ М. ГОРБАЧОВА

За часів прем'єрства Маргарет Тетчер (1979–1990 рр.) британсько-радянські відносини пройшли значну еволюцію – від жорсткого протистояння, зумовленого принципово антикомуністичною позицією самої «Залізної леді» та загальною міжнародною напруженістю на початку 1980-х рр., до конструктивного діалогу та стратегічного зближення після приходу до влади в СРСР Михайла Горбачова. Цей перехід став ключовим чинником пом'якшення глобальної конфронтації. Аналіз динаміки цих відносин, їх мотивів і конкретних результатів, дозволяє краще зрозуміти вирішальну роль особистих якостей

політичних лідерів та неформальної дипломатії у формуванні архітектури міжнародної безпеки та у процесах, що призвели до завершення Холодної війни.

Маргарет Хільда Тетчер, або, як часто її називали, «Залізна леді», – відома політична діячка, перша у британській історії жінка-прем'єр-міністр, лідерка консервативної партії і загалом сильна особистість, що увійшла в історію Великої Британії. Велика Британія завжди відігравала важливу роль як один із головних геополітичних гравців. З приходом до влади М. Тетчер зовнішньополітичний курс країни сформувався під впливом курсу на посилення «особливих відносин» зі США [1]. Їхня спільна діяльність з президентом Р. Рейганом підсилила колективний західний фронт проти Радянського Союзу в період Холодної війни [2, с. 123]. Проядерна політика та жорстока антикомуністична риторика стали провідними ідеями Маргарет Тетчер [1].

Протягом першого терміну на посаді прем'єр-міністра Маргарет Тетчер практично не підтримувала контактів із керівництвом комуністичного світу. Це підтверджує безуспішна спроба Френсіса Піма, міністра закордонних справ, переконати М. Тетчер відвідати похорон Леоніда Брежнєва у листопаді 1982 р. Також британська лідерка скептично ставилась до переговорів на вищому рівні між главами двох наддержав. У червні 1983 р. вона звільнила Ф. Піма і призначила на цю посаду Джеффри Гау, з яким згодом відносини стали напруженими. Консервативна політична діячка низько цінувала МЗС, вважаючи його занадто м'яким та схильним до компромісів щодо Радянського Союзу; через це двом високопосадовцям, Е. Парсонсу та Дж. Коулзу, знадобилося багато часу і вмінь, щоб переконати її в протилежному [3].

8 вересня 1983 р. прем'єр-міністр провела в Чекерсі семінар, присвячений ситуації в СРСР, Східній Європі та відносинам Великої Британії з цими країнами. Вона відхилила пропозиції Міністерства закордонних справ щодо своїх експертів і запросила вісім зовнішніх фахівців, переважно університетських викладачів, які були більш сміливими у своїх доповідях. Семінар став поворотним моментом: було сформовано «нову політику»

взаємодії із СРСР, яку не оголошували публічно. М. Тетчер дійшла висновку, що ізоляція СРСР є неефективною, і вирішила налагодити контакти на високому рівні. У 1984 р. вона відвідала Угорщину, а міністр закордонних справ Джеффри Гау побував у всіх столицях країн Варшавського договору [3].

М. Тетчер брала участь в останньому етапі холодної війни, проявляючи себе як у зміцненні західного альянсу проти Радянського Союзу на початку 1980-х рр., так і в успішному врегулюванні конфлікту пізніше того ж десятиліття. Радянський Союз прозвав її «Залізною леді» – титул, який їй подобався – за жорстку позицію, яку вона займала проти них у своїх промовах невдовзі після того, як стала лідером консерваторів у 1975 р. Протягом 1980-х рр. вона надавала рішучу підтримку оборонній політиці адміністрації Р. Рейгана [4]. Як одна з ключових союзниць президента США, М. Тетчер гостро виступала проти радянського впливу, відігравши велику роль у зміцненні Трансатлантичної єдності [2, с. 121].

У середині та наприкінці 1980-х рр. Радянський Союз залишався потужною військовою державою, маючи значний запас ядерної зброї. Через це атмосфера у відносинах між СРСР та США була надзвичайно напруженою і могла спалахнути від будь-якої іскри, тому лідерка активно залучалася до діалогу між двома країнами, щоб уникнути жахливих наслідків [3].

Також зовнішня політика Маргарет Тетчер передбачала підтримку доброзичливих стосунків з країнами Європи [2, с. 120]. Проте під час третього терміну прем'єр-міністерка дедалі більше розходила з своїм міністром закордонних справ Дж. Гау з усіх питань, що стосувалися європейської інтеграції. Її промова в Брюгге у вересні 1988 р. започаткувала процес, в результаті якого консервативна партія, яка колись була переважно проєвропейською, стала переважно євроскептичною [4].

Оскільки діяльність М. Тетчер припала на період завершення холодної війни, відносини з Радянським Союзом були особливо активними. Спочатку вона була заклятою противницею комунізму та радянської ідеології, проте

незвичними для цього періоду стали стосунки лідерки з Генеральним секретарем ЦК КПРС, пізніше – президентом СРСР, Михайлом Горбачовим. Після початкової негативної налаштованості М. Тетчер ніхто не сподівався на таку глибоку співпрацю з СРСР, яка матиме історичні наслідки [2, с. 122].

У червні 1984 р. М. Горбачову було надіслано запрошення відвідати Британію. Він прибув у грудні того ж року. Під час обіду й п'ятигодинної розмови в Чекерсі, а також протягом тижневого перебування в Британії, сторони встановили взаєморозуміння, що дало поштовх новій політиці взаємодії із СРСР. Усі були враженні радянським лідером – його самовпевненістю, енергією та особистим магнетизмом, підкреслюючи його вміння розряджати напружену атмосферу. М. Тетчер високо оцінила М. Горбачова, відзначивши його енергію, прямоту та почуття гумору, і невдовзі після зустрічі повідомила про свої враження президентові США Р. Рейгану [3].

Враження Горбачова також були позитивними: він згадував, що розмова була безпрецедентною, відкритою та дружньою. Проте він підкреслював, що їхні ідеологічні розбіжності залишалися очевидними. Втім, М. Горбачов запевнив пані прем'єр-міністра, що поважає її погляди та сподівається на зворотний зв'язок. М. Тетчер була жінкою з характером, і саме це сподобалося М. Горбачову. Обидва лідери розуміли важливість діалогу і вдосконалювали його, хоча і представляли два протилежні альянси. Незважаючи на розбіжності в поглядах, лідери тісно та плідно співпрацювали [5].

Після зустрічі в 1984 р. з М. Горбачовим, ще до його офіційного обрання, М. Тетчер сказала відому фразу: «Це людина, з якою можна мати справу». Ця зустріч мала багато позитивних наслідків не лише для обох країн, а й для всього світу [2, с. 122]. Хоча зустріч закінчилася на теплій ноті, вона не змінила своєї думки щодо радянської системи й продовжувала використовувати нові можливості для виступів, аби аргументувати свою позицію проти комунізму [4].

М. Тетчер щиро цікавилася подіями в СРСР, стежила за перебудовою та гласністю і щиро бажала успіху цим змінам. Навесні 1987 р. відбувся перший

візит прем'єр-міністра до Радянського Союзу, вона відвідала не тільки Москву, а й інші міста, зокрема Загорськ та Тбілісі. Населення тепло та з щирим інтересом зустрічав «Залізну леді», що сильно здивувало політичну діячку [5].

Отже, відносини М. Тетчер із СРСР пройшли цілу еволюцію – від образу «залізної леді» до взаєморозуміння й конструктивного діалогу. Переломним моментом став семінар у Чекерсі, а точкою неповернення – зустріч із Горбачовим. Попри все, прем'єр-міністр залишалася відданою своїм ідеям та переконанням, проте усвідомлювала важливість співпраці з СРСР для всього світу. Хоч військовий потенціал Великої Британії був значно меншим порівняно зі Сполученими Штатами та Радянським Союзом, Маргарет Тетчер відіграла набагато важливішу роль у завершенні холодної війни, ніж можна було очікувати. Вона була найдивовижнішим членом тріо – Горбачов, Рейган і Тетчер – та виконала роль моста у переговорах, що сприяли завершенню холодної війни.

Список використаних джерел

1. Гавриленко Н. Зовнішня політика Великої Британії в період «Холодної війни». *Історичний досвід і сучасність. Матеріали XXX наукової конференції здобувачів вищої освіти*. Одеса, 2024. Вип. 47, С. 24-30. URL: <https://cutt.ly/ktibY3BP>
2. Нестеренко Т. «Залізна леді» на світовій арені: вплив Маргарет Тетчер на міжнародну політику. *Збірник матеріалів XXVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії*. 2025. С. 121-124. URL: <https://cutt.ly/XtibTDsA>
3. Brown A. Political leadership in the Cold War's ending: Thatcher and the turn to engagement with the Soviet Union. *LSE British Politics and Policy*. URL: <https://eprints.lse.ac.uk/105503/>
4. Margaret Thatcher. *Biography*. URL: <https://www.margaretthatcher.org/essential/biography>
5. Mikhail Gorbachev: the Margaret Thatcher I knew. *The Guardian*. 8.04.2013. URL: <https://cutt.ly/WtibIHUF>

Піонтківська С. П.,

здобувачка I курсу бакалаврського рівня вищої освіти, групи ФЛЯ-11с
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Науковий керівник: Піонтківський П. М.,

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу наукового центру
Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова, м. Житомир

РОЛЬ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЯПОНІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ КОМУНІКАЦІЇ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ

У ХХІ столітті культурна дипломатія стала ключовим інструментом «м'якої сили» (soft power) держав, що прагнуть впливати на міжнародне середовище не військовим чи економічним тиском, а привабливістю культури, мистецтва й цінностей. Відповідно до концепції Джозефа Ная, «м'яка сила» дозволяє країнам формувати сприятливий міжнародний імідж і завойовувати довіру. У сучасних умовах глобальної нестабільності культурна дипломатія Японії в Європі та Україні стала не лише каналом комунікації, а й засобом політичної та моральної підтримки.

Професор Університету Аояма Такуїн і колишній президент «Japan Foundation» (2003–2011 років) Кадзуо Огура визначає культурну дипломатію як «використання культурних засобів для посилення політичного впливу нації». Він відрізняє цей термін від публічної дипломатії, яка, на його переконання, має «чітко визначену політичну мету» і «спрямована на конкретні заздалегідь визначені цілі». Культурна ж дипломатія має ширші завдання, пов'язані з поліпшенням іміджу нації [1].

Актуальність розглянутої теми полягає в тому, що в умовах глобалізації та сучасних політичних викликів культурна дипломатія стає одним із основних засобів розвитку міжнародних відносин. Мета даної роботи – дослідити роль та досвід культурної дипломатії Японії в Європі та Україні, визначити основні сфери її впливу на процеси комунікації країн в сучасних умовах.

Японія останніми десятиліттями активно розвиває напрям культурної дипломатії, вибудовуючи відносини з Європою та Україною на основі «м'якої сили», що передбачає здатність держави впливати на інші країни через привабливість культурних цінностей, а не силовий тиск [2-3].

Провідним агентом культурної дипломатії Японії є фонд «Japan Foundation», який підтримує мовні курси, мистецькі виставки та академічні обміни [4]. Японія вміло інтегрує у свої культурні програми як класичні практики (чайна церемонія чядо, каліграфія шодо, театри «Но» і «Кабукі»), так і сучасні феномени (аніме, манга, «J-pop»). Це створює подвійний імідж Японії – екзотичної та водночас сучасної країни. Наприклад виставка «Japonismes 2018: les âmes en résonance» у Парижі, присвячена 160-річчю дипломатичних відносин, стала масштабною презентацією японської культури у Європі (включала понад 100 офіційних та асоційованих заходів у різних регіонах Франції). Європейські музеї (Лондонська національна галерея, галереї Берліна) представляють японський живопис періоду Едо й сучасну фотографію [5]. Через фестивалі, такі як «Nippon Connection» у Франкфурті, Дні японського кіно в Україні, японський кінематограф і анімація стають платформами міжкультурного діалогу. Щорічний фестиваль «Japan Matsuri» у Лондоні поєднує культурне свято і дипломатичний акт, оскільки його відвідують представники багатьох урядів. У той же час Японська громада в Європі, хоч і невелика, але активно підтримує культурно-освітні ініціативи, створюючи «культурних посередників».

Програма стипендій «Monbukagakusho» дозволяє європейським та українським студентам навчатися у Японії, формуючи «культурних амбасадорів». Українські студенти активно залучаються до цієї програми, що створює кадрову основу для майбутнього міждержавного партнерства.

За рахунок продуманої культурної дипломатії у Європі Японія справляє враження країни з синтезом традиційної духовності та високих технологій, що посилює її привабливість серед молоді. Угода про стратегічне партнерство ЄС –

Японія 2018 року включає культурний компонент як основу довіри й співпраці, а ініціатива «Європа–Японія: культурні діалоги» (2020–2023) об'єднала виставки та конференції, спрямовані на зближення через культуру. Рік Японії в Україні (2017) включав концерти, покази студії «Ghibli», виставки ікебани. Це стало символом культурного діалогу [6]. Японські театральні й музичні колективи гастролують в Україні, тоді як українські митці беруть участь у виставках у Токіо. Українські хори та художники виступали в Японії після 2014 року, а невелика японська громада в Україні активно підтримує культурні проєкти в Києві. У 2017 році у Львівському національному університеті імені Івана Франка врочисто відкрили «Global Japan Office» – представництво Токійського університету іноземних мов.

Просуванню японської м'якої сили в Україні сприяють програми японського уряду для фінансової підтримки українських студентів, дослідників і викладачів, які прагнуть навчатися в цій країні. Програми обміну фінансують дві японські установи, а саме: Міністерство освіти, культури, спорту, науки й технологій [7] та «Japan Foundation». Міністерство щорічно пропонує програми стажування за напрямками «Японська мова та японська культура», «Навчання в японському університеті», «Стажер-дослідник» і «Стажування для викладачів». Японська фундація, зі свого боку, розвиває програми за такими напрямками, як «Мистецтво й культурний обмін», «Навчання японської мови за кордоном», «Японські дослідження за кордоном та інтелектуальний обмін».

Культура використовується як засіб підтвердження міжнародної репутації Японії, зокрема і у протистоянні геополітичним викликам із боку Китаю й Росії останніх років. Після 2014 року та особливо після 2022-го, Японія підсилила культурні програми в Україні як прояв підтримки демократії та миру. Культурна дипломатія Японії набула нового змісту: вона стала не лише каналом міждержавної комунікації, а й виявом політичної та моральної солідарності. Окрім економічної підтримки, японський уряд почав розглядати культурні події

як спосіб відновлення психологічної стійкості суспільства. Концерти, мистецькі виставки й кінопокази, організовані японськими установами, виконували функцію терапевтичного простору, де українці отримували сигнал міжнародної солідарності. Особливий акцент робився на студентських та молодіжних обмінах, який закладає фундамент для довгострокового партнерства в науковій і технологічній сферах. Японські культурні представництва організовували заходи, присвячені українській тематиці, створюючи простір діалогу між культурами. Це не лише демонструвало підтримку, а й дозволяло японському суспільству краще зрозуміти український контекст.

Отже, культурна дипломатія Японії у Європі та в Україні є системним явищем, яке на культурно-мистецькому рівні поширює традиції та інновації, на етнічному рівні підтримує діаспору й академічні обміни, на дипломатичному рівні зміцнює довіру та стратегічні відносини. У випадку України ця дипломатія має подвійне значення: з одного боку, вона сприяє збереженню культурного діалогу навіть під час війни, з іншого – формує довгострокові основи партнерства у післявоєнному відновленні та інтеграції нашої держави у європейську систему безпеки.

Україна може використати японський досвід у якості моделі для розбудови власної культурної дипломатії. Японія вдало поєднує традиційні культурні елементи з глобально популярними форматами (аніме, дизайн, технології). Україна може застосувати схожий підхід: синтезувати кобзарську традицію, поєднати візуальні мотиви народного мистецтва з сучасним кінематографом, популяризувати українські модні бренди, просувати мальовиси українських авторів та авторок за кордон. Післявоєнний досвід Японії довів, що культура може стати ключовим інструментом у відновленні міжнародного іміджу країни. Україна може використати цей підхід для позиціонування себе як держави, що відстоює свободу, і водночас є сучасним культурним центром Європи.

Список використаних джерел

1. Ogoura, K. (2008). Japan's Postwar Cultural Diplomacy. Center for Area Studies. Working Paper № 1/2008. URL: https://www.fu-berlin.de/sites/cas/medienordner/CAS-WP/cas-wp_no_1-08.pdf (дата звернення: 15.09.2025).
2. Lam, Peng. (2007). Japan's Quest for «Soft Power»: Attraction and Limitation. East Asia. 24. 349-363. DOI: 10.1007/s12140-007-9028-6.
3. Стрільчук, Л., & Гусак, Д. (2024). Культурна модернізація Японії: від традиціоналізму до культурної експансії. Літопис Волині, (31), 99-103. DOI: 10.32782/2305-9389/2024.31.15.
4. Japan Foundation. Global Partnerships Programs. URL: <https://www.jpf.go.jp/e/project/intel/exchange/index.html> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Віолетта Удовік. Культурна дипломатія як «комунікаційний міст» між Україною та Японією (2020). Україна дипломатична. Випуск XXI. 834-855. DOI: 10.37837/2707-7683-2020.
6. Ministry of Foreign Affairs of Japan. Japan-Ukraine Relations. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/index.html> (дата звернення: 15.09.2025).
7. Посольство Японії в Україні. Повідомлення про прийом документів на програми стажування для іноземних студентів (Японська мова та японська культура). URL: https://www.ua.emb-japan.go.jp/itpr_uk/mext_jsstts.html (дата звернення: 15.09.2025).

Привалова С.О.,

студентка кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин

Науковий керівник : Мороз Ю.Ю

Державний університет «Житомирська політехніка»

ФРАНЧАЙЗИНГ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА. АДАПТАЦІЯ ТА СТІЙКІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації підприємницької діяльності франчайзинг посідає особливе місце серед інструментів розвитку бізнесу. Як одна з найбільш гнучких і водночас ефективних організаційно-правових форм підприємництва, франчайзинг дозволяє поєднувати переваги великої корпорації – відомий бренд, технології, стандарти якості – з мобільністю та підприємницьким потенціалом малого і середнього бізнесу. Саме тому він широко застосовується у зовнішньоекономічній діяльності, сприяючи виходу компаній на міжнародні ринки, проникненню глобальних мереж у національні економіки, формуванню конкурентних бізнес-екосистем та інтеграції країн у світовий економічний простір.

Франчайзинг набув статусу одного з динамічніших секторів міжнародної економіки. У провідних країнах світу – США, Франції, Туреччині, Польщі, Великій Британії – він забезпечує значну частину зайнятості, створюючи мільйони робочих місць та сприяючи розвитку малого бізнесу. Для багатьох компаній франчайзинговий формат став основним способом міжнародної експансії: з його допомогою фірми відкривають представництва в десятках країн, мінімізуючи фінансові ризики і водночас зберігаючи контроль над якістю продукту.

В Україні франчайзинг почав активно розвиватись у 2010-х роках, охоплюючи сфери громадського харчування, торгівлі, освіти, краси та здоров'я, послуг та інноваційних напрямів. За декілька років ринок сформував сотні брендів, а українські компанії навіть почали виходити на зарубіжні ринки. До

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

початку повномасштабного вторгнення франчайзинг виступав дієвим інструментом модернізації національного бізнес-середовища, сприяючи створенню нових робочих місць, впровадженню сучасних бізнес-процесів, розвитку конкуренції, підвищенню рівня сервісу та залученню інвестицій у країну.

Однак війна 2022 року кардинально змінила економічний простір України. Багато підприємств пережили скорочення ринків, руйнування інфраструктури. Незважаючи на це, франчайзинг опинився серед найстійкіших бізнес-форм. Він продовжив функціонувати завдяки своїм базовим характеристикам – системності, стандартизації, підтримці з боку франчайзера, мобільності та здатності швидко адаптуватися до нових умов. Деякі мережі змогли зберегти більшу частину своїх закладів, інші – навіть розширилися на більш стабільні регіони або за кордон.

Таблиця 1. Динаміка розвитку світового ринку франчайзингу (2021–2025 рр.)

Рік	Кількість франчайзингових точок, тис.	Зайнятість у франчайзингу, млн осіб	Світовий оборот франчайзингу, млрд дол.	Приріст точок, %	Приріст обороту, %
2021	775	8,2	787	–	–
2022	795	8,3	812	+2,6%	+3,2%
2023	820	8,6	865	+3,1%	+6,5%
2024	840	8,8	905	+2,4%	+4,6%
2025	850	9,0	936	+1,2%	+3,4%

В основному франчайзинг у зовнішньоекономічній діяльності – це передача компанією (франчайзером) підприємцю або бізнес-структурі в іншій країні (франчайзі) права на використання бренду, технології, бізнес-моделі, стандартів та системи управління. Така модель дозволяє міжнародним компаніям швидко масштабувати свою присутність на ринку без значних

фінансових витрат, а локальним підприємцям – отримати готовий формат бізнесу, який уже має репутацію, маркетингову стратегію та налагоджені процеси.

Аналітичні розрахунки на основі таблиці:

1. Загальне зростання франчайзингових точок за 2021–2025 рр.: 850 тис. – 775 тис. = +75 тис. Точок або +9,7% за 4 роки.

2. Зростання обороту за 2021–2025 рр.: 936 млрд – 787 млрд = +149 млрд дол. або +18,9% за 4 роки.

3. Зростання зайнятості: 9,0 млн – 8,2 млн = +0,8 млн осіб.

Повномасштабна війна Росії проти України стала одним із найсильніших викликів для українського бізнесу за часи незалежності. Франчайзинговий сектор, який до 2022 року демонстрував щорічне зростання (6–12%), опинився під тиском багатьох факторів: падіння платоспроможності населення, переміщення мільйонів людей, руйнування інфраструктури, закриття підприємств і загроза безпеці працівників. Проте на відміну від багатьох традиційних бізнес-моделей, франчайзинг проявив значну адаптивність та стійкість.

До прикладів такої стійкості можна віднести:

- "Галя Балувана" (напівфабрикати)

Одразу після початку вторгнення багато точок мережі по всій країні (і навіть за кордоном) перейшли на приготування великих обсягів безоплатних обідів та напівфабрикатів для військових, госпіталів та внутрішньо переміщених осіб

- "Lviv Croissants " (пекарня)

Організували систематичні збори коштів через свої каси та онлайн-платформи. Активно брали участь у забезпеченні військових підрозділів на Західній Україні, які готувалися до відправки.

- "Нова Пошта" (логістика)

Хоча це не чистий франчайзинг (це модель партнерських відділень та франшиз), мережа стала ключовим логістичним хабом для волонтерів. Компанія надавала безкоштовну логістику для волонтерських вантажів, критично важливих для армії та гуманітарних потреб.

Попри значні виклики воєнного часу, франчайзинг в Україні продемонстрував високу стійкість, гнучкість та здатність до адаптації. Досвід останніх років показав, що саме франчайзингова модель дозволяє бізнесу швидко відновлювати роботу, отримувати підтримку від сильних брендів і мінімізувати ризики для підприємців. Після завершення війни очікується активна фаза відбудови країни, зростання інвестиційної привабливості та повернення великої кількості споживачів і підприємців. Це створює передумови для нового етапу стрімкого розвитку франчайзингу.

Список використаних джерел

- 1 **International Franchise Association (IFA)**. Annual Franchise Report 2021–2024. <https://www.franchise.org>
- 2 **UAFR – Українська асоціація франчайзингу**. Огляд ринку франчайзингу в Україні 2021–2024. <https://franchising.ua>
- 3 **Pro-Consulting**. Аналітика ринку франчайзингу в Україні (2022–2024). <https://pro-consulting.ua>
- 4 **Statista**. Global Franchise Market Overview 2021–2024. <https://www.statista.com>
- 5 **Орлова В. Ю.** Франчайзинг як інструмент розвитку малого бізнесу. – Київ: КНЕУ, 2019. <https://kneu.edu.ua>

Рішновецький Д.О.,

Студент 1 курсу спеціальності СЗ, ФНБПМВ

Науковий керівник: **Шевчук А.В.**, доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР І РОНАЛЬД РЕЙГАН: ТРАНСАТЛАНТИЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА «ОСОБЛИВІ ВІДНОСИНИ»

Дипломатичні відносини між такими країнами, як Велика Британія та США завжди були предметом досліджень. Це випливає з того факту, що ці дві країни мають неабиякий вплив у світі, особливо у ХХ ст., коли Велика Британія була найбільшою колоніальною імперією, а США залишились світовим гегемоном після падіння комуністичних режимів. Через це відносини між такими важливими гравцями світової політики залишаються актуальними й досі, незважаючи на поступову втрату їх домінуючих позицій у світі.

Вважається, що сам термін «особливі відносини» був популяризований Вінстоном Черчиллем у його промові 5 березня 1946 р. у США. Під цим визначенням він розумів тісну співпрацю між США та Великою Британією, що склалася після Другої світової війни [1]. Але варто зазначити, що такі відносини почали складатись ще під час війни, адже ці дві країни опинились по одну сторону протистояння. Їх об'єднала спільна боротьба з німецькою агресією в Європі та Африці, а також особисті хороші відносини між Вінстоном Черчиллем та Франкліном Рузвельтом [2, с. 9]. Два лідери зустрічалися особисто одинадцять разів за всю війну і обмінялися понад 1700 листами і телеграмами. Важливим підґрунтям для тісної співпраці стало і те, що країни мали багато культурних спільностей, а особливо спільну мову.

Після Другої світової об'єднавчим фактором для цих країн стала боротьба з новою спільною загрозою – комунізмом [3, с. 87]. Їхня співпраця відбувалася у різних сферах, у т. ч. й у розробці ядерної зброї. Відчутним був вплив «особливих відносин» на співпрацю в НАТО. У 1957 р. між Лондоном та Вашингтоном була сформульована доктрина «взаємозалежності», де зокрема було закріплено

положення про співробітництво у ядерній сфері для спільного протистояння СРСР [3, с. 88].

Варто зазначити що окрім співпраці, часом виникали й протиріччя. Наприклад, під час Суецької кризи 1956 р. геополітичні погляди на облаштування світу у Лондона та Вашингтона розходилися, а тому образи, заздрість, інтриги і скандали стали невід’ємними рисами «особливих відносин» між США та Сполученим Королівством. Наступним критичним періодом стала В’єтнамська війна. США вимагали військової допомоги від Великої Британії, але завжди отримувала відмову. Не дивлячись на все, статус «особливих відносин» залишався та не втратив своєї актуальності. Цікавим є той факт, що ці відносини з самого початку не позиціонувались як повністю рівноправні. Це було скоріше залежність Британії від більш сильних Сполучених Штатів [3, с. 86].

Значне покращення взаємовідносин сталося після приходу до влади в США Рональда Рейгана в 1981 р. під час прем’єрства Маргарет Тетчер у Великій Британії (1979–1990 рр.). Вони встановили тісні партнерські відносини на основі спільної відданості консерватизму й антикомунізму. Показовою ситуацією, яка зблизила ці два лідери сталась на саміті «Великої сімки». Кен Дуберштейн, колишній глава адміністрації Р. Рейгана в Білому домі, розповів Reuters про історію на саміті «Великої сімки» у 1982 р.: «Р. Рейган розповів, що він збирається зробити для відновлення економіки для Америки. Кілька учасників висміяли його з приводу зниження податків і скорочення витрат». Єдиною людиною, яка прийшла на його захист, була М. Тетчер, за що він їй подякував [2, с. 15].

Одною з причин покращення відносин стала Фолклендська війна 1982 р. між Сполученим Королівством та Аргентиною. Спочатку США намагались займати нейтральну позицію та виконувати роль миротворця, згідно з «Доктриною Монро». Р. Рейган навіть намагався відмовити Британію від воєнних дій, але отримав принципову відмову в особистій розмові з М. Тетчер. Після цього США схилились на сторону Великої Британії у цій війні та почали надавати військову розвідувальну

інформацію [3, с. 90]. «Можливо, одна з причин, по якій президент Рейган і я створили таку хорошу команду, полягала в тому, що... ми були дуже різними людьми. Він точно знав стратегічну картину, але залишив тактичні деталі іншим », - написала Тетчер в своїх мемуарах [2, с. 16].

Отже, «особливі відносини» між Великобританією і США – це дійсно унікальний феномен в рамках світового політичного процесу. Не будучи ніде оформленими на папері, вони грали, грають і, мабуть, будуть грати одну з провідних ролей у світовій політичній системі. Маргарет Тетчер і Рональд Рейган зробили саме малоймовірне, але домінуюче міжнародне об'єднання кінця ХХ ст., здобувши перемогу пліч-о-пліч в холодній війні. Обидва лідери стали не просто національними, а й світовими іконами, представниками рішучого консерватизму. Роки Р. Рейгана – М. Тетчер ознаменували вищу точку для особливих відносин. Особиста хімія між ними ніколи не була повністю повторена. Із закінченням холодної війни трансатлантичний альянс став менш життєво важливим. Китай і Азіатсько-Тихоокеанський регіон приваблювали все більшу увагу США. До середини 1990-х рр. двостороння напруженість знову зросла.

Список використаних джерел

1. Churchill W. The Sinews of Peace (Iron Curtain Speech). Westminster College, Fulton, Missouri, 5 March 1946. URL: <https://cutt.ly/NtiY5n0d>
2. Солдатова Д. Л. Трансформація «особливих відносин» Сполученого Королівства та Сполучених Штатів Америки на сучасному етапі. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2021. 56 с.
3. Сергійчук Д. Особливі відносини між США та Великобританією в роки «Холодної війни». Студентсько-аспірантський науковий збірник з питань міжнародних відносин «Світ очима молодих». Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2015. С. 86-92. URL: <https://cutt.ly/ptiSmgMx>

Ромашевський В.О

студент 1 курсу спеціальності СЗ, ФНБПМВ

Науковий керівник: **Шевчук А.В.**, доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

РОЛЬ МАРГАРЕТ ТЕТЧЕР У ЗАВЕРШЕННІ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ» ТА ФОРМУВАННІ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що постать Маргарет Тетчер, її ідеологія та дипломатія є ключем до розуміння перехідної епохи кінця ХХ ст. Аналіз її спадщини допомагає зрозуміти не лише витoki сучасної геополітичної конфігурації та поширення неоліберальної економічної моделі, а й механізми впливу особистості лідера на глобальні процеси, взаємозв'язок між ідеологічною послідовністю, прагматичною дипломатією та трансформацією системи міжнародної безпеки. Досвід Тетчер залишається предметом жвавих дискусій щодо моделей жіночого лідерства, ефективності жорсткої риторики та можливості поєднувати принциповість із гнучкістю.

Маргарет Тетчер була прем'єр-міністром Великої Британії з 1979 по 1990 рр. У цей період вона впровадила політику, яка глибоко змінила британське суспільство, політику та економіку через неоліберальні реформи [1, с. 20-30]. Саме в період її прем'єрства наближалася до завершення холодна війна – глобальне протистояння між США та Радянським Союзом. Як одна з ключових союзниць президента Р. Рейгана, М. Тетчер гостро виступала проти радянського впливу, відігравши велику роль у зміцненні трансатлантичної єдності. У 1980–1990-х рр. вона послідовно виступала за розширення кордонів вільної й процвітаючої Європи на схід, що розглядалося як невід'ємна частина програми перетворення Європи на континент співпрацюючих національних держав. Особливу увагу М. Тетчер приділяла збереженню західних цінностей. Прихильність лідерки до них істотно впливала на вибір країн, з якими вона мала справу, насамперед це стосувалося США [1, с. 121-125].

Завдяки тісній співпраці та спільному напрямку політики М. Тетчер і Р. Рейгана, Лондон підтримував особливо тісні відносини із Вашингтоном. Їхній

тандем у 1980-х рр. не лише визначав стратегічний англо-американський курс, а й справив значний вплив на формування спільної політики Заходу в період завершення холодної війни. Велика Британія і США поділяли спільну думку щодо принципів вільного ринку, обмеження ролі держави в економіці, боротьбу із тоталітаризмом та зміцнення обороноздатності Заходу. Їхня спільна діяльність підсилила колективний західний фронт проти Радянського Союзу в період холодної війни, проте важливим фактором для завершення цієї війни стали не тільки військові зусилля країн, а й внутрішні трансформації в СРСР та зміна його політичних прагнень [2, с. 13-14].

Так, на початку 1980-х рр. у британському уряді розпочалися дискусії щодо перспектив еволюції радянської політики. Переломним моментом став семінар у резиденції Чекерс у вересні 1983 р., ініційований самою М. Тетчер. Учасники заходу, серед яких був і британський дослідник Арчі Браун, обговорювали можливість поступових змін у СРСР і появу реформістських течій усередині правлячої партії. Тоді було вперше порушено питання про перспективного політика нового покоління – Михайла Горбачова. За свідченнями А. Брауна, після семінару М. Тетчер уперше серйозно розглянула можливість налагодження контактів із майбутніми реформаторами та відмови від виключно конфронтаційного підходу [1, с. 17-31].

Саме прем'єр-міністр Великої Британії першою серед західних лідерів помітила в М. Горбачові потенціал до реформаторства, здатний змінити хід історії. Під час перебування в Москві М. Тетчер активно виявляла підтримку реформ М. Горбачова. «Я захоплююся тим, що ви робите», – сказала вона під час однієї з бесід. Після зустрічі в 1984 р. з М. Горбачовим, ще до його офіційного обрання, М. Тетчер сказала відому фразу: «Це людина, з якою можна мати справу». Саме вона змогла знизити напругу між двома наддержавами та запевнила Р. Рейгана, що СРСР тепер можна розглядати не як ворога, а партнера. Прем'єр-міністр Великої Британії підтримувала реформи М. Горбачова, що згодом призвели до кризи та розвалу комуністичної системи [1, с. 121-125].

Маргарет Тетчер відіграла важливу роль у поступовому ослабленні та розпаду СРСР. Завдяки своїм поглядам і переконанням вона не дозволила своїй

країні виявляти поблажливість до радянського режиму. Хоча вона й не очолювала світову наддержаву, їй усе ж вдалося вплинути на глобальну політичну ситуацію [2, с. 13-14].

Отже, М. Тетчер стала однією з архітекторок нового світового порядку, що сформувався після 1991 р. Її роль виходила далеко за межі національних інтересів Великої Британії. По-перше, вона, разом із Р. Рейганом, забезпечила ідеологічну та політичну стійкість Заходу на завершальному етапі холодної війни, посиливши тиск на СРСР. По-друге, вона проявила стратегічну проникливість, вчасно розпізнавши в М. Горбачові партнера для діалогу і виступивши критично важливим «мостом» між Вашингтоном і Москвою, чим сприяла мирному завершенню конфлікту. По-третє, її внутрішня політика «тетчеризму» стала еталонною моделлю для багатьох країн, що переходили від планової економіки до капіталізму, тим самим формуючи економічну основу постбіполярного світу. Таким чином, Тетчер сприяла не лише завершенню холодної війни, а й заклала підвалини порядку, де визначальними стали принципи демократії, ринкової економіки, верховенства права та колективної безпеки, сприяючи переходу від жорсткої біполярності до більш складної та гнучкої багатопольної системи міжнародних відносин.

Список використаних джерел та літератури

1. Нестеренко Т. «Залізна леді» на світовій арені: вплив Маргарет Тетчер на міжнародну політику. *Збірник матеріалів XXVIII наукової конференції здобувачів вищої освіти факультету історії та географії*. 2025. С. 121-125.
2. Brown A. Margaret Thatcher and perceptions of change in the Soviet Union. *Journal of European Integration History*. 2010. V 16: 1. P. 17-31.
3. Kollárová K. Margaret Thatcher and the Cold War. Vedoucí Kopeček, Oldřich. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Ústav moderních jazyků a literatur, 2023. 45 p. URL: <http://hdl.handle.net/10563/54561>.
4. Zak J. M. The Great Wave: Margaret Thatcher, The Neo-liberal Age, and the Transformation of Modern Britain. 2020. 30 p. URL: https://cupola.gettysburg.edu/student_scholarship/791

Свірко С.В.

д.е.н., д.держ.упр., проф.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Сидоренко О.П.

здобувач освітньо-наукового ступеня доктор філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Міжнародна технічна допомога відіграє значну роль у підтримці нашої країни в умовах війни, особливо її військової сфери. Нагадаймо, що згідно ст. 2 Постанови КМУ від 15. 12. 2002 р. № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» міжнародна технічна допомога - фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються партнерами з розвитку на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України [1]. Статтею 3 вказаної Постанови закріплено склад міжнародної технічної допомоги, зокрема: будь-яке майно, необхідного для забезпечення виконання завдань проектів (програм), яке ввозиться або набувається в Україні; роботи і послуги; права інтелектуальної власності; переважна більшість фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті; інші ресурси, не заборонених законодавством, у тому числі стипендії [1]. Згідно показників Кабінету Міністрів України станом на 17.09.2025 в Україні реалізується 716 проектів від партнерів з розвитку на загальну суму 9092,24 млн.євро [2] (табл.1).

Усього ж за 35 років незалежності України було реалізовано близько 6000 проектів в межах міжнародної технічної допомоги у вищевказаних сферах.

Враховуючи важливість прозорості використання міжнародної технічної допомоги не тільки у перебудові економіки України первісно, а тепер і у її відбудові, забезпеченні незалежності, а й у поглибленні міжнародних зв'язків з нашими міжнародними партнерами, питання контролю за використанням такої допомоги є вкрай актуальним та нагальним у потребу до опрацювання його

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)

положень. Запропонований Постановою КМУ №153 передбачає виключно моніторинг, який, вочевидь, не може забезпечити повноцінну реалізацію контрольної функції в управлінні міжнародною технічною допомогою.

Таблиця 1

Обсяг міжнародної технічної допомоги за діючими проектами станом на
17.09.2025р в розрізі сфер допомоги*

Сектор економіки	Обсяг (млн.євро)	Питома вага (%)
Енергетика та ядерна безпека	1828,42	20,02
Відновлення України	1559,58	17,16
Державне управління	903,77	9,94
Економічний розвиток, торгівлі та МСП	642,29	7,06
Охорона здоров'я	639,07	7,04
Національна безпека та оборона	532,48	5,86
Регіональний розвиток та децентралізація	488,67	5,38
Аграрний сектор	423,42	4,66
Цифрова трансформація	318,00	3,5
Транспорт та інфраструктура	257,93	2,84
Допомога ВПО	233,52	2,58
Верховенство права, боротьба з корупцією, судова влада	214,55	2,36
Освіта та наука	163,66	1,8
Банківський та фінансовий сектор	113,19	1,24
Енергоефективність	105,90	1,16
Навколишнє середовище	82,28	0,90
Соціальний захист, підтримка ветеранів	58,10	0,64
Права людини, гендерна політика, захист нацменшин	49,02	0,60
Культура, туризм, молодь та спорт	40,20	0,44
Інші сфери	438,19	4,82
Усього	9092,24	100

*складено на підставі [2]

Звернімося до державного фінансового контролю, який і призначений забезпечити «здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, в тому числі суб'єктах господарювання, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій (часток) належить суб'єктам

господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (підконтрольні установи), за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні» [3]. Як ми бачимо, Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» жодним чином не закріплено здійснення такого контролю та міжнародною технічною допомогою.

Нагадаймо, що згідно законодавству державний фінансовий контроль здійснюється через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі Державною аудиторською службою України, при цьому державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) здійснюється Рахунковою палатою України [3, 4, 5].

Опрацювання Закону України «Про Рахункову палату» свідчить про те, що до повноважень вищого органу аудиту України статтею 7 віднесено «здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) щодо використання коштів, отриманих до державного та/або місцевих бюджетів від іноземних держав, Європейського Союзу, іноземних фінансових установ, міжнародних організацій, донорських установ у вигляді кредитів (позик), грантів, допомоги;». Привертає увагу, що поняття «допомога» не розшифровується, а власне поняття «міжнародна технічна допомога» не ідентифікується в даному Законі; крім того, вивчення методично-організаційного забезпечення діяльності Рахункової палати свідчить про відсутність закріпленої методика проведення такої допомоги загалом та міжнародної технічної допомоги зокрема.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)

Опрацювання Положення про Державну аудиторську службу України та іншого нормативно-правового поля діяльності Державної аудиторської служби України свідчить про повну відсутність згадок про міжнародну технічну допомогу як об'єкт державного фінансового контролю [5] (таблиця 2).

Таблиця 2

Нормативно-правове забезпечення державного фінансового аудиту з боку Державної аудиторської служби

№ з/п	назва	реквізити	основний предмет дослідження
1	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм	від 10 серпня 2004 р. № 1017	кошти державного та місцевих бюджетів
2	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту місцевих бюджетів	від 12 травня 2007 р. № 698	формування і виконання місцевих бюджетів
3	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту державних (регіональних) цільових програм	від 29 серпня 2018 р. № 692	розроблення і виконання державних (регіональних) цільових програм
4	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту інвестиційних проектів	від 12 вересня 2018 р. № 740	реалізація інвестиційних проектів
5	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування	від 27 грудня 2018 р. № 1147	використання коштів ПФУ, фондів загальнообов'язково-вого державного соціального страхування
6	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання	від 27 березня 2019 р. № 252	використання державних та/або комунальних коштів і майна, інших активів держави
7	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту використання інформаційних технологій	22 травня 2019 р. № 517	використання інформаційних технологій
8	Порядок проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту окремих господарських операцій, що здійснюються суб'єктами господарювання державного сектору економіки	від 27 вересня 2022 р. № 1119	державні кошти та/або май-но, інші активи держави, кре-дити (позики), залучені під де-ржавні гарантії, суб'єктами господарювання державного сектору

Такий стан речей слід визнати незадовільним, що не тільки не сприяє ефективному, результативному, цільовому та економічному використанню

ресурсів, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги, а й уповільнює більш масштабне залучення міжнародної технічної допомоги у найбільш важливі сфери життєдіяльності нашої країни під час війни.

Список використаних джерел

1. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: Постанова КМУ від 15. 12. 2002 р. № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-п#Text>
2. Ключові показники МТД. URL: <https://www.kmu.gov.ua/mtd-dashboard>
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
4. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.
5. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова КМУ від 3 лютого 2016 р. № 43. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п#Text>

Сергєєва Ю.Ж.,
студентка 1 курсу спеціальності СЗ, ФНБПМВ
Науковий керівник: **Шевчук А.В.,** доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

СПАДЩИНА ТЕТЧЕР У СУЧАСНІЙ МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

У сучасній міжнародній політиці спадщина Маргарет Тетчер залишається помітною та впливовою. Перша жінка на посаді прем'єр-міністра Великої Британії (1979–1990 рр.), відома як «Залізна леді», вона провела радикальні політико-економічні реформи, що отримали назву «тетчеризм». Її жорсткий лідерський стиль і консервативна ідеологія не лише змінили обличчя самої

Британії, але й започаткували глобальний поворот до ринково-ліберальної моделі розвитку. Нещодавнє сторіччя від дня її народження знову привернуло увагу до ролі М. Тетчер у світовій історії, адже суперечки навколо оцінок її діяльності не вщухають і сьогодні [2].

Політична філософія М. Тетчер, тетчеризм, ґрунтувалася на дерегуляції економіки, зменшенні ролі держави та масовій приватизації [2]. Рішуче обмеживши вплив профспілок і державний контроль, вона стимулювала розвиток приватного сектору та підприємництва. Цей досвід швидко набув міжнародного резонансу: у 1980–1990-х рр. багато країн перейняли практики, подібні до тетчеристських, у ході неоліберальних реформ і «шокової терапії». М. Тетчер декларувала кінець ери застою: вона стверджувала, що врятувала Британію від «соціалістичного занепаду» і разом із однодумцями у США довела історичну перевагу нового курсу [4]. Її вплив на політику західних держав став одним із ключових чинників утвердження ринкової орієнтації та переосмислення ролі держави наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття [1]. У сучасній глобальній економіці багато принципів, які пропагувала «залізна леді», – від свободи ринків до зниження соціальних витрат – стали частиною мейнстріму. Водночас внутрішні наслідки тетчеризму, такі як зростання безробіття і соціальної нерівності в Британії, продемонстрували суперечливість цього курсу та застерегли інші країни щодо соціальної ціни радикальних реформ [1; 2].

На міжнародній арені Маргарет Тетчер зарекомендувала себе як твердий і принциповий лідер. У розпал холодної війни вона стала близькою союзницею американського президента Рональда Рейгана – разом вони визначали геостратегічний курс західного світу у 1980-х рр. [2]. М. Тетчер послідовно підтримувала НАТО, відстоювала необхідність сильної оборони та безкомпромісно протистояла комуністичному блоку. Її рішучість, зокрема, проявилася під час Фолклендської війни 1982 р., коли Великій Британії вдалося військовим шляхом захистити свої заморські території – ця перемога зміцнила її міжнародний авторитет і продемонструвала здатність західних демократій

твердо відповідати на виклики [2]. Багато дослідників вважають, що безкомпромісна позиція Тетчер щодо СРСР та її підтримка реформаторських зусиль М. Горбачова прискорили завершення холодної війни і перехід до нового світового порядку. На європейському напрямі вона зайняла скептичну позицію стосовно поглиблення євроінтеграції: виступала проти надмірного посилення наднаціональних структур ЄС і відмовилася приєднатися до проєкту єдиної європейської валюти [6]. Згодом саме її риторика про суверенітет та економічну самостійність лягла в основу євроскептичного крила британської політики, що десятиліттями потому проявилось у дебатах навколо Brexit. Таким чином, у сучасній міжнародній політиці простежується тривалий «атлантичний» курс, який пов'язують з ім'ям М. Тетчер: історики зазначають, що після неї зразком сильного британського лідера стало орієнтування на союз із США швидше, ніж на Європу [6]. Вплив цього підходу виходить за межі Британії – багато консервативних політиків інших країн наслідували тетчерівську модель тісної співпраці з Вашингтоном і жорсткої антикризової риторики.

Попри успіхи, міжнародна діяльність Маргарет Тетчер мала і суперечливі сторони, які вплинули на оцінку її спадщини у світі. Вона послідовно виступала проти санкційної ізоляції Південно-Африканської Республіки за режим апартеїду, вважаючи за краще політику діалогу – фактично це означало відмову підтримати боротьбу проти режиму расової дискримінації. Більше того, М. Тетчер називала Африканський національний конгрес Нельсона Мандели «терористами», що нині розглядається багатьма як стратегічна й моральна помилка [5]. Крім того, вона підтримувала дружні стосунки з чилійським диктатором Аугусто Піночетом – називала його людиною, яка «принесла демократію Чилі», – навіть коли той перебував під слідством за злочини свого режиму [5]. Така поблажливість до авторитарних лідерів пояснювалася логікою холодної війни (Піночет підтримав Британію у Фолклендському конфлікті, а режим ПАР бачили як союзника проти СРСР), але нині ці епізоди кидають тінь на міжнародну репутацію «залізної леді». Представники глобального Півдня і

правозахисники часто згадують ці факти, стверджуючи, що Тетчер подекуди опинилася «не на тій стороні історії» у боротьбі за свободу й права людини. Таким чином, її образ за межами Заходу залишається неоднозначним: якщо у США та Західній Європі її шанують як символ антикомуністичної боротьби та економічних реформ, то в багатьох країнах, що пережили колоніалізм і диктатури, про неї пам'ятають і критичні моменти її політики.

Постать Маргарет Тетчер посідає важливе місце в історіографії кінця ХХ ст., викликаючи жваві дискусії серед науковців. Як влучно зауважив британський історик Девід Кеннадайн, «Тетчер за життя зневажала консенсус – і цілком закономірно, що після смерті про неї теж немає консенсусу» [6]. Її спадщина поляризує думки: прихильники вважають, що вона відродила британську економіку та зробила внесок у крах комунізму завдяки непохитності переконань, тоді як опоненти звинувачують її в тому, що та сама непохитність завдала суспільству болю через соціальну жорсткість реформ [6]. Історики порівнюють масштаб змін, здійснених «залізною леді», з епохальними трансформаціями минулого. Зокрема, проводять паралелі з англійським реформатором Генріхом VIII, наголошуючи, що суспільні зрушення 1980-х рр., як і релігійна реформація XVI ст., були персоніфіковані сильним лідером і мали незворотний характер [6]. Її ім'я стало загальною назвою політичного курсу: «тетчеризм» увійшов до лексикону світової політичної думки як синонім радикального перегляду повоєнного консенсусу. Показово, що сама Маргарет Тетчер визнавала довгостроковість свого впливу навіть на опонентів – коли її запитали про найбільше досягнення, вона відповіла: «Тоні Блер» (тобто створення оновленої лейбористської партії “New Labour”)[6]. Цей афоризм підкреслює, що політика Тетчер змінила самі основи британського політичного спектру: навіть прийшовши до влади, лівоцентристський уряд Блера фактично зберіг фундаментальні ринкові реформи 1980-х рр. У подальші десятиліття більшість західних демократій так чи інакше діяли в руслі парадигми, сформованої за правління Тетчер, – про що свідчить хоча б те, що покоління

політиків, вихованих у 1980-ті рр., часто виявлялися більш «тетчеристськими», ніж сучасники самої М. Тетчер. Водночас спадщина «Залізної леді» не є статичною: нинішні політичні процеси змушують переосмислювати її значення. Приміром, у Великій Британії консервативна партія в 2010-х рр. розпочала дискусії про необхідність м'якшої соціальної політики на противагу жорсткому курсу 1980-х рр., а праві популістські рухи у світі іноді відходять від класичного тетчеризму, пропонуючи більш протекціоністські та ізоляціоністські підходи. Показово, що сторіччя від дня народження Маргарет Тетчер у 2025 р. залишився майже непоміченим у середовищі сучасних правих – оглядачі зазначають, що політична правиця сьогодні суттєво відійшла від ідейної лінії М. Тетчер і Р. Рейгана [3]. Усе це свідчить про складність і багатогранність тетчерівського спадку, який продовжує еволюціонувати.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що спадщина Маргарет Тетчер у сучасній міжнародній політиці є глибокою і багатоаспектною. По-перше, її економічні ідеї та політика тетчеризму суттєво вплинули на формування глобального неоліберального порядку денного, заклавши основу для ринкових реформ у багатьох країнах. По-друге, її стиль лідерства і зовнішньополітичні пріоритети – від безкомпромісної оборони західних цінностей у холодній війні до особливих відносин з США – стали орієнтиром для цілої плеяди наступних політиків. По-третє, постать «залізної леді» стимулювала переосмислення ролі жінок у великій політиці, надихнувши нове покоління жінок-лідерів по всьому світу на рішучість і незалежність. Водночас спадщина Тетчер залишається об'єктом активних дискусій: історики й нині оцінюють її внесок неоднозначно, вказуючи на видатні досягнення в реформуванні економіки і зміцненні міжнародних позицій Заходу, але й не забуваючи про соціальні втрати та моральні дилеми її курсу. У підсумку, феномен Маргарет Тетчер продовжує жити в політичному та науковому дискурсі ХХІ століття – як приклад того, як сила ідей та особистої волі державного діяча здатні змінити хід історії.

Список використаних джерел

1. 100 років Маргарет Тетчер: спадок «залізної леді» Великої Британії. *Mezha. Новини України*. 13.10.2025. URL: <https://lnk.ua/9eoPObdVp>
2. Сто років Залізній леді: яким був шлях Маргарет Тетчер – першої прем'єрки Великої Британії. *Високий Замок*. 13.10.2025. URL: <https://lnk.ua/J4PRm2RVz>
3. Філіппов А. Як Трамп руйнує політичну спадщину правих і чи є шанс на розворот. *Європейська правда*. 18.11.2025. URL: <https://lnk.ua/dNYKZ0ReM>
4. Ideology in politics: reflections on Lady Thatcher's legacy. *IPPR*. URL: <https://lnk.ua/BNEMEPnNG>
5. Tharoor I. Margaret Thatcher's Foreign Policy: Was the Iron Lady on the Wrong Side of History? *Time*. 08.04.2013. URL: <https://lnk.ua/zN2Kq3Y47>
6. What is the nature of Margaret Thatcher's legacy? *HistoryExtra* (BBC History Magazine). 2013. URL: <https://lnk.ua/R4aMzWZ4J>

Стецик Д.Б.,
студент 4 курсу, групи МВ-2,
спеціальності «Міжнародні відносини», ФНБПМВ
Науковий керівник: **Литвинчук О.В.**, к.філос.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

**ЕНЕРГЕТИЧНИЙ ШАНТАЖ ЯК ВАЖІЛЬ ВПЛИВУ РФ НА
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ**

У реаліях сьогодення енергетична політика російської федерації вийшла за межі комерційної діяльності, перетворившись на потужний інструмент зовнішньополітичного примусу. росія, будучи найбільшим зовнішнім постачальником природного газу для Європейського Союзу, використовує цю залежність для просування своїх власних інтересів в інших країнах, та поширення геополітичного впливу далі, включаючи Європу. Зокрема,

трубопровідний газ, котрий краще підходить як інструмент примусу, ніж нафта, що підкреслює стратегічну важливість газових потоків.

Вагому увагу проблематиці використання енергетичних ресурсів як інструменту зовнішньополітичного тиску приділяють західні аналітичні центри та науковці. Серед ключових іноземних авторів варто виокремити праці М. Голдмана, Р. Кортвеги [2], П. Ноеля. Їхні дослідження, а також звіти таких інституцій, як Комітет із закордонних справ Європейського парламенту та Оксфордський інститут енергетичних досліджень, заклали фундамент для розуміння стратегії РФ щодо перетворення енергетики на зброю. Зарубіжні фахівці глибоко аналізували залежність європейських ринків, роль інфраструктурних проєктів та механізми цінового маніпулювання, однак особливий інтерес сьогодні становить оцінка ефективності нових європейських механізмів протидії цьому шантажу.

Мета дослідження полягає в розгляді важелів впливу російської федерації в енергетичному секторі, прикладів енергетичної залежності країн Європейського Союзу від російського продукту, та як такі обставини вплинули на подальше планування енергетики в ЄС.

«Енергетичний шантаж (також відомий як енергетичний примус) у контексті гібридної війни РФ проти ЄС – це стратегічне використання домінуючого становища на ринку та залежності країн-споживачів шляхом маніпулювання ціновою політикою поставок енергії до третіх країн, контролю над енергетичними активами, припинення, або зриву постачання, обмежувальних контрактів та альтернативних маршрутів постачання» [2].

Відомо, що росія коригує ціни на газ у своїх контрактах, щоб отримати економічні або політичні вигоди. Країни, які втрачають політичну прихильність, можуть зіткнутися зі скасуванням знижок на газ. Випадки, коли цінові суперечки з «Газпромом» загострювалися, могли призводити до перебоїв у постачанні або навіть припинення поставок [2]. Згідно з оцінками, у 2022 році економіка Європейського Союзу втратила від 200 до 300 млрд євро через енергетичний шок, спричинений газовими кризами.

Країни Центральної та Східної Європи мають різні терміни довгострокових контрактів з «Газпромом»: наприклад Польща (PGNiG) мала контракт з 1996 по 2022 рік, Словаччина (SPP) – до 2028 року, а Німеччина (Uniper) мала контракт до 2035, але він був обірваний, і наразі Німеччина більше не імпортує газ безпосередньо з росії.

Вплив росії на ЄС станом на 2024–2025 роки залишається значним, хоча й різко зменшеним порівняно з попередніми роками, що вимагає від ЄС скоординованих дій для досягнення повної енергетичної незалежності. Європейська Комісія (ЄК) у травні 2025 року заявила, що повністю припинить залежність від російських енергоносіїв шляхом припинення імпорту російського газу та нафти, а також поступової відмови від російської ядерної енергії [1].

ЄС підтримує Південний газовий коридор (SGC), який доставлятиме неросійський газ із Каспію (наприклад, з Азербайджану) до Європи, хоча він стикається з конкуренцією з боку таких російських проєктів, як «Турецький потік» (Turkish Stream) [2].

Завдяки плану REPowerEU та санкціям, вжитим після вторгнення росії в Україну (починаючи з травня 2022 року), вплив росії на енергетичний ринок ЄС значно скоротився. Обсяги імпортованого російського газу зменшилися зі 150 мільярдів кубометрів (bcm) у 2021 році до 52 bcm у 2024 році. Частка російського газу в загальному імпорті ЄС скоротилася з 45% до 19% за цей же період. Імпорт нафти скоротився з 27% на початку 2022 року до 3% (станом на травень 2025 року), а весь імпорт російського вугілля було заборонено санкціями [1].

У 2024 році в ЄС спостерігалось відновлення імпорту російського газу. Це вимагає більш скоординованих дій з боку Єврокомісії, оскільки надмірна залежність від російського енергетичного імпорту є загрозою безпеці. Війна в Україні жорстко виявила ризики шантажу, економічного примусу та цінових шоків [1].

Незважаючи на успіхи держав-членів у пошуку альтернативних постачальників ядерного палива для реакторів типу VVER, вплив Росії у сфері атомної енергетики досі не до кінця усунено. Ключовими проблемами залишаються

залежність від імпорту російського збагаченого урану та регуляторні обмеження, що стосуються контрактів для російських технологій. Це дозволяє РФ використовувати ядерну енергетику як інструмент геополітичного впливу.

Наразі ЄС активно реалізує Дорожню карту REPowerEU для усунення залишків російського впливу. Буде вжито заходів для запобігання укладенню нових контрактів з російськими постачальниками газу (трубопровідного та СПГ). Крім того, існуючі спотові контракти будуть припинені до кінця 2025 року. Очікується, що завдяки цим заходам залишковий імпорт російського газу буде скорочений на одну третину вже до кінця 2025 року [1].

Ключовим елементом заміщення російських викопних палив є прискорення переходу до чистих джерел енергії. «За оцінками промисловості, кумулятивна встановлена потужність вітрової та сонячної енергії зросла на 58% між 2021 і 2024 роками, що дозволило заощадити близько 38 млрд кубометрів газу за три роки. Очікувалось, що у 2025 році вона зросте ще на 16%, замінивши додатково близько 16 млрд кубометрів газу» [3].

Підсумовуючи, можна прийти до висновку, що як кінцеву мету, Єврокомісія пропонує повністю припинити весь залишковий імпорт російського газу до кінця 2027 року. У 2024–2025 роках вплив росії зберігається переважно через газові потоки (19% імпорту), які навіть продемонстрували відновлення, а також через залежність у сфері ядерної енергетики. Цей вплив використовується для економічного примусу, але ЄС активно впроваджує поетапні заходи, щоб повністю усунути цей вплив.

Список використаних джерел

1. EU to fully end its dependency on Russian energy. *European Commission*. 2025. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_25_1131/IP_25_1131_EN.pdf (date of access: 01.12.2025).
2. Korteweg R. Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia. *European Parliament*. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf) (date of access: 01.12.2025).

3. REPowerEU: 3 years – Commission takes stock of progress to phase out Russian fossil fuels. *European Commission*. URL: https://energy.ec.europa.eu/news/repowereu-3-years-commission-takes-stock-progress-phase-out-russian-fossil-fuels-2025-05-16_en (date of access: 01.12.2025).

Тарасюк М.С.,
здобувач 4 курсу
за спеціальністю 052 «Політологія»
Науковий керівник: **З.О. Грицишена**, PhD, ст.викладач,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

У сучасному світі, що характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій, процесами глобалізації та зростанням впливу медіа, політична сфера дедалі частіше стає об'єктом маніпулятивних впливів. Методи прихованого психологічного тиску на свідомість громадян активно застосовуються під час виборчих перегонів, у формуванні громадської думки, просуванні політичних програм і в дискредитаційних кампаніях проти опонентів. Така практика становить загрозу об'єктивності демократичних процесів, підриває принципи відкритості, прозорості та усвідомленого політичного вибору. Необхідність дослідження цієї проблематики особливо посилюється в контексті сучасних українських реалій, коли російська агресія проти України ведеться не лише на військовому фронті, а й у площині інформаційних воєн.

Теоретичні основи вивчення політичної маніпуляції були закладені у працях класиків соціальної науки, зокрема Г. Лассуелла та Е. Бернейса, які одними з перших описали методи прихованого впливу на громадську свідомість. Подальший розвиток наукових підходів до аналізу маніпулятивних стратегій отримав відображення у працях сучасних дослідників – І. Макух-Федоркової, О.

Бойко, Т. Лушагіної, котрі досліджують специфіку політичної маніпуляції в умовах новітніх комунікаційних технологій, інформаційних війн та розширення медійного простору. Значний внесок у вивчення цих аспектів зробили І. Левицька, М. Маркова та Л. Орховська, які аналізують особливості функціонування українського інформаційного простору та механізми політичного впливу в умовах суспільних трансформацій.

Маніпуляція – це складне соціально-психологічне явище, яке характеризується прихованим впливом на свідомість, поведінку або емоційний стан людини з метою досягнення певних цілей, зазвичай у вигідний для маніпулятора спосіб. Цей вплив відбувається без відкритого примусу чи згоди об'єкта, що робить маніпуляцію особливо ефективним і водночас небезпечним інструментом взаємодії. Маніпуляція часто зустрічається в нашому повсякденному житті, хоча не завжди ми це усвідомлюємо. Її можна виявити у рекламі, політиці, особистих стосунках, роботі та навіть у ЗМІ. Маніпуляція – це один із способів впливу на поведінку або свідомість людини з метою досягнення певної вигоди, найчастіше прихованої. Головна ознака маніпуляції – прихованість мотивів. Людину підштовхують до дії так, щоб вона вважала це власним вибором, хоча насправді цим вибором керував хтось інший [4].

Хоча в науковій літературі немає єдиного визначення терміна «маніпуляція», більшість науковців сходяться на думці, що він означає приховане управління індивідом чи колективом. Досліджуючи цей феномен у соціально-філософському вимірі, О. Бойко визначає маніпуляцію як особливий вид суспільної взаємодії, сформований і зумовлений конкретними історичними умовами. Ця взаємодія характеризується тим, що один із учасників піддається "психічному впливу", перетворюючись на об'єкт, чий вчинки, поведінка, потреби та бажання починають диктуватися особливостями маніпулятивного впливу. У підсумку, людина, що стала жертвою маніпуляції, поводить себе так, як вигідно і необхідно маніпулятору [1]. Політологічний підхід розглядає маніпулятивні технології як стратегічний інструмент для досягнення та утримання політичної

влади. Це дослідження є актуальним у контексті виборчих кампаній, мобілізації протестних рухів, ведення міжнародних відносин та інформаційних війн [3].

Політична маніпуляція є формою прихованого управління свідомістю та поведінкою громадян, її мета – зміна або утвердження певних політичних переконань, рішень, волевиявлення (голосування) чи дій. Принципова відмінність маніпуляції від переконання полягає у її латентності (прихованості) та опорі не на раціональну аргументацію, а на емоції, стереотипи та дезінформацію. Політична маніпуляція становить невід'ємну складову сучасного політичного процесу. Вона передбачає цілеспрямований вплив на свідомість громадян для досягнення поставлених політичних цілей без застосування прямого примусу. Методи маніпуляції можуть мати як відкритий, так і прихований характер, що підвищує їхню ефективність. Одним із найбільш розповсюджених методів маніпуляції є вплив, що здійснюється через ЗМІ. За допомогою вибіркового висвітлення подій, акцентування на певних аспектах, повторення цільових тез або замовчування альтернативних точок зору формується необхідна суб'єкту маніпуляції картина світу у свідомості населення [2]. Дослідження крізь призму соціологічного, політологічного, психологічного та комунікативного підходів підтвердило, що маніпуляція активно реалізується через медіа як основний канал поширення контенту. Серед ідентифікованих ключових технологій – створення міфів, фальшива альтернатива, ефект «вікна Овертона», маніпуляція страхом та демонізація опонентів.

У демократичних країнах маніпуляції в політичній сфері становлять загрозу не лише для прозорості виборчих процесів, а й для основоположних принципів демократії – справедливості, підзвітності влади та довіри громадян до політичної системи. З метою їхнього запобігання та виявлення держави із розвиненими демократичними традиціями впроваджують багаторівневі механізми, спрямовані на підвищення інформаційної безпеки, зміцнення прозорості політичної комунікації та захист громадян від дезінформації.

Одним із фундаментальних елементів демократії є свобода слова, що забезпечує можливість незалежного журналістського контролю за діями влади. Саме незалежні медіа відіграють ключову роль у викритті політичних

маніпуляцій, поширенні достовірної інформації та спростуванні фейкових повідомлень. У більшості розвинених демократій функціонує суспільне мовлення, яке, попри державне фінансування, залишається незалежним від політичного впливу, виконуючи роль гаранта об'єктивності та збалансованості інформаційного контенту.

Окрему увагу приділено нормативно-правовому регулюванню політичної реклами, що запроваджується з метою запобігання непрозору фінансуванню виборчих кампаній та впливу великих корпорацій або іноземних суб'єктів на політичні процеси. Зокрема, у країнах Європейського Союзу діють суворі вимоги щодо прозорості цифрової політичної реклами, що дозволяють ідентифікувати джерела фінансування та оцінювати потенційний вплив інформаційних кампаній. Підсумовуючи варто зазначити, що для ефективної протидії політичним маніпуляціям необхідне формування комплексної системи базових інструментів, що охоплює освітню, правову, технічну та медійну сфери. Такий підхід має ґрунтуватися на інтеграції освітніх програм, удосконаленні нормативно-правової бази, підвищенні медіаграмотності населення та розвитку критичного мислення як ключової компетентності громадян сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. Київ: Академвидав, 2004. 208 с.
2. Горбань О. Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 1. С. 136–141.
3. Лушагіна Т., Губницька О. Соціальні мережі як інструмент політичних маніпуляцій. Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: матеріали міжнар. наук. конференції, м. Миколаїв, 15–18 черв. 2023, Миколаїв, 2023. С. 75–76.
4. Шостром Е. Людина-маніпулятор: подорож до себе від маніпуляції актуалізації.— К.: PSYLIB, 2003 URL: <http://psylib.ukrweb.net/books/shost01/index.htm>.

Хоменко М.Ю.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Науковий керівник: **Войтюк О.С.,**

доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Публічна дипломатія України є одним із ключових інструментів зовнішньополітичних намірів та захисту національних інтересів нашої держави. Вона зазнала кардинальних змін після 24 лютого 2022 року. Повномасштабне російське вторгнення в Україну перетворило її на життєво важливий механізм протидії гібридним загрозам та інформаційній війні, мобілізації міжнародної підтримки та формуванню стійкого міжнародного іміджу держави, яка бореться за своє існування. Актуальним є аналіз Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 роки, її ключових компонентів (цілей, принципів, напрямків, інструментів), а також адаптації до умов, що склалися після лютого 2022 р., для оцінки її ефективності в просуванні національних інтересів, протидії агресії та формуванні глобального іміджу України.

У контексті геополітичних змін події 2014 р. в Україні стали каталізаторами перегляду її зовнішньої політики та ролі МЗС у зміцненні національних інтересів на міжнародній арені. Анексія Криму росією та військові дії на Донбасі створили серйозні загрози для суверенітету та територіальної цілісності України. Це призвело до погіршення міжнародного іміджу країни та вимагало активних дій для протидії агресивній зовнішній політиці росії. Окрім дипломатичних зусиль, виникла необхідність у систематичному зміцненні міжнародного іміджу України через публічну дипломатію та посилення інформаційної підтримки [3, с. 56].

Саме в цьому контексті основними видами публічної дипломатії визначаються брендинг, або культурна комунікація, за якої країна намагається

покращити свій імідж, не шукаючи підтримки для будь-якої негайної політичної мети, а також політична адвокація, яка охоплює різні стратегії, що спрямовані на сприяння швидкому досягненню результатів у залученні іноземної підтримки для найближчої політичної мети. Державні документи, що були прийняті до початку російського широкомасштабного вторгнення в Україну, головними завданням публічної дипломатії зазначали саме створення брендингу України, підвищення обізнаності про Україну в світі, про її успіхи й потенційні можливості, формування позитивного іміджу країни та привернення уваги до її економічної, інвестиційної чи туристичної привабливості. З часу відновлення незалежності перед Україною стояло завдання формування своєї ідентичності, забезпечення впізнаваності, відокремлення себе від росії, з якою ототожнювалася Україна громадянами як європейських держав, так і більшості країн світу [1, с. 187].

У 2021 р. МЗС України вперше в історії розробило і затвердило Стратегію публічної дипломатії (Стратегія). Основними цілями Стратегії були визначені: підвищення обізнаності та розуміння України серед іноземних аудиторій; позиціонування України як демократичної європейської країни, що рухається до повноправного членства в ЄС та НАТО в умовах зовнішньої агресії; створення ефективної системи протидії шкідливим наративам та активне просування власної ідентичності через позитивні наративи. Додатковими цілями визначено: формування об'єктивного іміджу за кордоном; представлення України як сильного партнера з безпеки; протидія дезінформації та захист інформаційного простору; зміцнення національної безпеки, включаючи інформаційну; просування економічних, політичних та стратегічних цілей через діаспору; сприяння діалогу з питань безпеки, екології та безконфліктного майбутнього. [2, с. 12].

Крім того, Стратегія охоплює сім ключових напрямів публічної дипломатії: культурна, експертна, економічна, кулінарна, цифрова, науково-освітня та спортивна дипломатія, які спрямовано на міжкультурний діалог та просування досягнень [2, с. 10].

Основними принципами Стратегії є: управління проектами, інновації, повага до культурного різноманіття, людиноцентричність та відповідальність, з акцентом на синергію, партнерство, взаємодію з державними та недержавними суб'єктами та «єдиний голос» для скоординованої комунікації [2, с. 15].

Попри те що стратегія публічної дипломатії України (2021–2025 рр.) була розроблена з акцентом на формування позитивного іміджу країни як демократичної європейської держави та просування економічних і культурних інтересів у мирний період, повномасштабна російська агресія вимагає зміни пріоритетних напрямів публічної дипломатії від брендингу до політичної адвокації оборонних потреб. Це передбачає посилення підтримки України у світі шляхом широкого інформування громадськості за кордоном про: російські злочини, стійкість та героїзм українців, протидії російській дезінформації, проведення швидких кампаній реагування на російські гібридні атаки та консолідації зусиль забезпечення широкої світової підтримки та конкретних дій партнерів для протидії загарбникам. Тобто про пріоритетність не стільки створення відповідних умов для розбудови довгострокової співпраці, але й як швидкого досягнення цілей оборони країни від агресора в умовах екзистенційних загроз для країни [1, с. 189].

Таким чином, публічна дипломатія України в умовах сучасних глобальних викликів, а особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 р., набула стратегічного значення для забезпечення національної безпеки, зміцнення міжнародних позицій держави та формування стійкого позитивного іміджу у світі. Для України вона є не лише засобом просування національних інтересів, але й елементом національної стійкості, міжнародної мобілізації та формування глобального розуміння. Українська боротьба є боротьбою за демократичні цінності всього цивілізованого світу.

Список використаних джерел

1. Мазука Л. Закордонне українство в системі публічної дипломатії України. 2024. Політичні дослідження/Political Studies. № 2 (8). С. 184-202. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-9>.

2. Стратегія публічної дипломатії МЗС України на 2021-2025 роки. URL:
<https://surl.li/hvxewc>.

3. Хоменська І. В. Інституційна компонента публічної дипломатії. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2024. Вип. 3(167). С. 54-61. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-3-8>.

Цюпак Т.В.

Здобувачка освітнього ступеню бакалавр
За спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»
Науковий керівник: **Абрамова І.В.**, д. е. н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КАНАДОЮ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Канада є одним із ключових торговельно-економічних партнерів України, а двосторонні відносини формуються на основі угод про вільну торгівлю, інвестиційну взаємодію та тривалу фінансову підтримку. Особливого значення у сучасних умовах набуває дослідження економічного співробітництва України з Канадою у сфері безпеки та оборони, оскільки воно безпосередньо впливає на посилення обороноздатності, забезпечення постачання озброєнь, військової техніки та критично важливих технологій.

У науковій літературі проблематика українсько-канадських відносин висвітлюється у працях Н. Конон та А. Скребневої [2], В. Михайлюка [4] та інших дослідників, які аналізують динаміку двосторонньої співпраці, її торговельний та інвестиційний вимір. Питання безпекового та оборонного партнерства розглядають у своїх роботах Г. Перепелиця [5] та М. Статкевич [6]. Окремим предметом дослідження є військове співробітництво між країнами, що відображено у працях В. Кравченка та О. Давимука [3].

Актуальність теми підтверджується і сучасними цифровими трендами: аналіз активності користувачів у соціальних мережах за ключовим терміном «defense» демонструє стійке зростання інтересу до питань оборони та міжнародної безпекової співпраці (рис. 1).

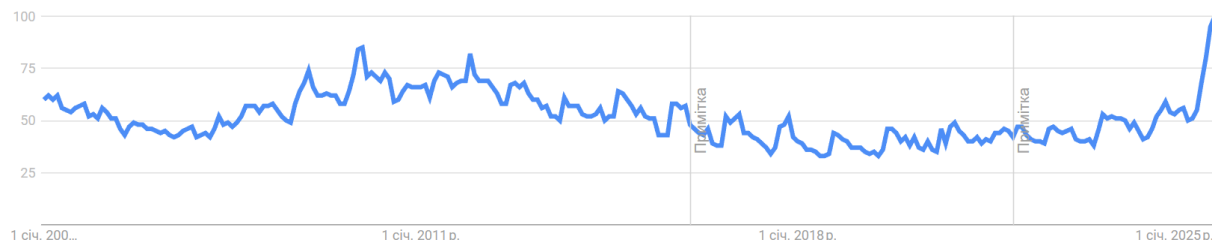

Рис. 1. Динаміка пошукових запитів у світі за терміном «defense»,
2004-2025 рр.

Джерело інформації Google Trends.

Ключовим чинником розвитку українсько-канадських економічних відносин стало укладення Угоди про зону вільної торгівлі (CUFTA), яка діє з 2017 р. та була модернізована з 1 липня 2024 р. Нова версія розширила співпрацю на сфери послуг, інвестицій, цифрової торгівлі та регулювання трудової й екологічної політики. У безпековому секторі важливе значення має Угода про безпекове співробітництво між Україною та Канадою від 24 лютого 2024 р., що передбачає поглиблення взаємодії у розвитку оборонно-промислового комплексу, розвідувальній діяльності та кібербезпеці.

У 2022–2024 рр. Канада надала Україні понад 19,5 млрд канадських доларів допомоги, з яких 4,5 млрд – військова підтримка. Йдеться про постачання багатоцільових безпілотників, бронетехніки, протитанкового озброєння, стрілецької зброї, гаубиць M777 та боєприпасів [1]. На саміті НАТО 2024 р. Канада також оголосила про виділення понад 500 млн доларів додаткової допомоги, частина якої спрямована до Цільового фонду Комплексного пакету допомоги НАТО (CAP), включаючи підтримку жінок-військовослужбовиць [9].

Важливим напрямом співпраці є участь Канади у навчальних місіях. Operation UNIFIER, що триває з 2015 р., забезпечила підготовку понад 46 тис.

українських військових, у тому числі 12 тис. – після початку повномасштабної війни [8]. Крім того, Канада бере участь у F-16 Training Coalition, виділивши 389 млн канадських доларів на підготовку українських пілотів та забезпечення необхідної матеріально-технічної бази. Поставки військово-технічної допомоги також включають бронезилети, дрони, боєприпаси та інше обладнання, необхідне для захисту та знищення вибухонебезпечних предметів [7].

Таким чином, канадська підтримка має комплексний характер і охоплює фінансову, технічну, військову та навчальну допомогу. Україна й Канада демонструють стратегічне партнерство, спрямоване на зміцнення обороноздатності, модернізацію українського оборонно-промислового комплексу та поглиблення економічної співпраці. Подальший розвиток цих відносин сприятиме посиленню стійкості України, її інтеграції до структур НАТО та забезпеченню довгострокової безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Канада виділяє понад \$25 мільйонів на військову допомогу Україні. *Мінфін*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/06/08/152384974/> (дата звернення: 26.11.2025).
2. Конон Н.Є., Скребнєва А.В. Українсько-канадські відносини: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2016. Том 19, № 2. С. 27–32. URL: <https://doi.org/10.15421/1716043> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Кравченко В., Давимука О. Пріоритети оборонної політики Канади та українсько-канадське військово-технічне співробітництво. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4. С. 160–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2017_4_20 (дата звернення: 01.12.2025).
4. Михайлюк В.В., Михайлюк В.П. Українсько-канадське співробітництво: пріоритети ХХІ століття. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2018. № 5 (246). С. 47–50.

URL: <https://dspace.snu.edu.ua/handle/123456789/1859> (дата звернення: 01.12.2025).

5. Перепелиця Г. Особливе партнерство України і Канади в безпековій та оборонній сферах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2020. № 41. С. 58–72. URL: <https://doi.org/10.31861/mhpi2020.41.58-72> (дата звернення: 01.12.2025).

6. Статкевич М. Україна - Канада: основи безпекового партнерства. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. Том 1, № 14. С. 232–239. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/6014> (дата звернення: 01.12.2025).

7. Україна – Канада: Стратегічне партнерство воєнного часу. *Українська призма*. URL: <https://prismua.org/ukraine-canada/> (дата звернення: 28.11.2025).

8. Operation UNIFIER. *Government of Canada*. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html> (дата звернення: 27.11.2025).

9. Prime Minister strengthens defence and security partnerships at the NATO Summit. *Prime Minister of Canada*. URL: <https://www.pm.gc.ca/en/news/news-releases/2024/07/11/prime-minister-strengthens-defence-and-security-partnerships-nato-summit> (дата звернення: 26.11.2025).

10. Romanchuk L., Abramova I., Moroz Yu., Poplavskyi P. Svitlyshyn I. Funding for sustainable development of rural communities: European experience. *Agricultural and Resource Economics*. 2024. Vol.10. No.4. Pp.203–234. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.04.09>.

Шафір Є.С.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 052 «Політологія»

Науковий керівник: **Куташев І.В.,** д.політ.н., доцент,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному глобалізованому середовищі традиційна дипломатія, яка базується переважно на міждержавних контактах, уже не здатна повною мірою забезпечити захист національних інтересів. Актуальність теми визначається тим, що для України, яка протистоїть повномасштабній збройній агресії, публічна дипломатія перетворилася з додаткового інструмента іміджу на один із центральних елементів національної безпеки. Саме від здатності держави, діаспори, культурних інституцій, громадських організацій, медіа та місцевих громад ефективно доносити правдиву інформацію, мобілізувати міжнародну солідарність і протидіяти дезінформації залежить рівень зовнішньої підтримки, санкційної політики партнерів та ресурсної допомоги.

В умовах гібридних загроз, інтенсивних інформаційних операцій і конкуренції за міжнародну підтримку все більшої значущості набуває публічна дипломатія – інструмент «м'якої сили», який спрямовано на формування довіри, поширення цінностей та зміцнення репутаційної безпеки держави в інших державах [1, с. 104]. Активність української діаспори, культурних центрів, студентських асоціацій і громадських ініціатив за кордоном свідчить, що публічна дипломатія може бути ефективним інструментом не лише репутаційного зміцнення, а й політичного впливу – від участі в акціях солідарності до лобіювання санкцій та збереження історичної пам'яті.

Існує декілька підходів до розуміння поняття «публічна дипломатія». Так, за визначенням американського дипломата Г. Туча, публічна дипломатія є процесом комунікації уряду із зовнішньою громадськістю з метою досягнення

порозуміння щодо ідей, цінностей та стратегічних цілей розвитку держави [4, с. 5]. Тобто, ефективне інформування іноземних аудиторій стає основою для формування дипломатичної підтримки країни. Аналогічну думку висловлює й колишній міністр закордонних справ України Д. Кулеба, який наголошує, що публічна дипломатія проявляється передусім через відкриті формати – конференції, культурні заходи, галереї, а також вуличні простори, де формується прямий контакт із громадянами [3]. Отже, одним із ключових інструментів публічної дипломатії стають відкриті форуми та конференції, які спрямовані на побудову довіри суспільства та міжнародних партнерів до державних інституцій.

Показовим прикладом практичного використання інструментів публічної дипломатії на місцевому рівні стала Громадська асамблея, що відбулася 25–26 жовтня 2025 р. в Житомирі. Завдяки відкритому формату діалогу між громадою, експертами та представниками місцевої влади Житомир став першим великим містом України, де реалізували подібний механізм демократичної участі [2]. Це сприяло зміцненню довіри громадян до влади, підвищило їхню стійкість до дезінформації, продемонструвало спроможність суспільства до конструктивного діалогу та стало чинником формування позитивного міжнародного іміджу держави. Значення таких практик розкривається й у контексті концепції «м'якої сили», яку запропонував професор Гарвардського університету Дж. Наєм. На його думку, поширення інформації серед громадян інших країн із метою формування їхніх поглядів та поведінки сприяє захисту національних інтересів і реалізації зовнішньополітичних завдань. Відповідно, держави, які активно використовують інструменти публічної дипломатії, посилюють свій вплив у міжнародному середовищі без застосування примусу, а через привабливість і довіру [4, с. 11].

У сучасних умовах особливе місце належить цифровій дипломатії. Використання соціальних мереж, міжнародних мас-медіа та глобальних платформ дозволило Україні поширювати правдиву інформацію про війну більш оперативно та формувати широку міжнародну коаліцію підтримки. Це стало можливим тому, що держава активно взаємодіє з фактчекінговими ініціативами

(наприклад, VoxCheck, East StratCom Task Force), що забезпечують швидке спростування ворожих інформаційних атак. Водночас ефективність таких платформ залежить від рівня медіаграмотності населення.

У період сучасних збройних конфліктів публічна дипломатія виконує як короткострокові, так і довгострокові функції. Короткострокові (оперативні повідомлення через ЗМІ та соціальні мережі) дозволяють мобілізувати міжнародну підтримку та протидіяти дезінформації з мінімальними ресурсними витратами, довгострокові (культурні центри за кордоном, освітні програми, гуманітарні ініціативи) – формують стійкий позитивний імідж держави та закладають основу для репутаційної безпеки. Саме тому, у кризових умовах вони демонструють підтримку міжнародних партнерів і сприяють стабілізації національної безпеки загалом [7, с. 33].

Також одним з інструментом публічної дипломатії є українська діаспора, яка з 2022 р. тільки збільшилась. Відбулися масові акції солідарності з Україною (від Північної Америки до Європи, Азії та Австралії). 26 лютого 2022 р. влада Квебеку зобов'язала SAQ припинити продаж російської алкогольної продукції, а ще кілька міст заборонили товари з РФ на своїх територіях. Канадський уряд посилив санкції – від заборони заходу російських суден до обмежень проти ключових осіб «Газпрому» та «Роснафти». У Південній Америці активними були українські громади Бразилії й Аргентини. У країнах, які мають власний досвід конфліктів із росією, зокрема Польщі, Грузії, Литви, Естонії, Чехії, до українців приєднувалися численні місцеві мешканці. У ЄС значні демонстрації пройшли у Франції, Португалії, Нідерландах, Італії та Великій Британії, а також у Японії й Південній Кореї [5, с. 92]. Дієвими є суботні школи – дві діють у Парижі та одна в Німечці, а Українська школа мистецтв при Посольстві з 2005 р. працює за програмами Української міжнародної школи [6, с. 153]. Активна громадська позиція українських студентів у Франції, яка переросла в заснування франко-української асоціації навчання культури та солідарності, реалізує численні культурні та історичні ініціативи, зокрема долучилася до підписання хартії про побратимство між Мецом і Чернівцями. За більш ніж двадцять років діяльності

асоціація провела понад сотню подій, які посилили український імідж на міжнародній арені: ініціювала виставки про Голодомор, тематичні вечори та літературні зустрічі, майстер-класи, кінопокази і студентські акції, а також вшанування пам'яті українських воїнів, які загинули у концтаборі Бан-Сен-Жан [6, с. 154].

Отже, публічна дипломатія здатна впливати як на міжнародну аудиторію, так і на внутрішню стійкість суспільства. Вона є елементом національної безпеки, засобом формування позитивного іміджу держави, формує довіру, забезпечує підтримку партнерів та протидіє інформаційним загрозам.

Список використаних джерел

1. Войтюк О. Дипломатія та консульська служба. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2024. 146 с.
2. Діалог, громадська участь та рішення: як у Житомирі працює громадська асамблея. *BRIDGE*. 2025. URL: <https://surli.li/temssf>
3. Європейська правда. Публічна дипломатія – нова зброя України в умовах гібридної війни. *Європейська правда*. 2015. URL: <https://surli.cc/ntenzj>
4. Матяш І. Публічна дипломатія: навч. посіб. Київ-Острог: Горобець, 2021. 224 с. URL: <https://surli.cc/ajnwwu>
5. Токарська А. Можливості впливу української діаспори на громадську думку під час війни. *Scientific journal of the national pedagogical dragomanov university. series 22. political sciences and teaching methodology of socio-political disciplines*. 2024. Т. 22. № 35. С. 90–96. URL: <https://surli.cc/wjybsh>
6. Ясінська А. Українська діаспора в Польщі та Франції: роль у формуванні іміджу України. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. 2025. № 37. С. 145–155. URL: <https://surli.cc/ynpznu>
7. Konovalova M. From soft power to reputational security: features of public diplomacy in conflict. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*. 2025. №. 1 (60). с. 29–35. URL: <https://surli.cc/bkzhtg>

Юзипович В. А.,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»
за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Науковий керівник: **Войтюк О.С.,**

доктор філософії з історії та археології, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК КЛЮЧОВИЙ КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ НАТО У 2022–2025 РОКАХ

Сучасна російсько-українська війна стала визначальним фактором перегляду стратегічних підходів, оперативних спроможностей та політичної консолідації Північноатлантичного альянсу (НАТО, далі – Альянс). Події 2022–2025 рр. суттєво прискорили трансформацію НАТО, змусили держави-члени адаптуватися до нових безпекових реалій і посилити роль колективної оборони в Європі. Повномасштабна агресія РФ проти України стала ключовим каталізатором масштабної трансформації НАТО, що охопила інституційний, військовий, фінансовий та політичний виміри. Альянс фактично повернувся до політики стримування та оборони: «Альянс фактично повернувся до своєї первинної місії» [2, с.14]. Актуальність теми визначається необхідністю аналізу змін у відносинах Україна–НАТО та наближення ЗСУ до стандартів НАТО відповідно до Стратегічного оборонного бюлетеня: «Ефективний оборонний менеджмент на засадах НАТО» [3]. Розглянемо ґрунтовніше центральні компоненти реформування НАТО.

1. *Інституційні та політичні зміни.* У Стратегічній концепції НАТО 2022 р. росію визначено як «найбільш значну і безпосередню загрозу безпеці союзників» [1], що спричинило перехід до моделі жорсткого стримування. Одночасно підкреслюється, що ефективне стримування можливе лише через перемогу України і підтримку внутрішніх реформ, включно з «деолігархізацією України» [4].

По-перше, війна призвела до консолідації Заходу. Вступ Фінляндії (2023 р.) та Швеції (2024 р.) став найшвидшим процесом ратифікації в історії НАТО

[5]. Цей крок відображає відродження колективної оборони, спричинивши саме той геополітичний результат, якого Кремль прагнув уникнути: стрімке розширення НАТО безпосередньо до її кордонів [6, с.7].

По-друге, на Вільнюському саміті (липень 2023 р.) союзники підтвердили, що «майбутнє України -в НАТО», оголосивши, що «шлях вийшов за рамки Плану дій щодо членства» [7]. Це створило «міст» до інтеграції, з визнанням прогресу України в реформах, як передбачено Річними національними програмами (РНП) співпраці з НАТО на 2024–2025 роки [8].

По-третє, створено нові структури співпраці, у липні 2023 р. Комісію Україна–НАТО замінила Рада Україна–НАТО (РУН), яка забезпечує рівноправну участь України у консультаціях [7]. У 2025 р. РУН координує аналіз уроків війни та поглиблює сумісність ЗСУ з силами Альянсу [2, с.16]. Позиція Генерального секретаря НАТО Марка Рютте (2025 р.) це підкреслює: «Альтернативи НАТО для безпеки Європи і Північної Америки немає» [12].

2. *Військове посилення та технологічна адаптація.* Війна стимулювала масштабне нарощування військової присутності НАТО, насамперед на східному фланзі. У 2025 р. Альянс утримує близько 300 тис. сил високої готовності та подвоїв кількість багатонаціональних груп -з 4 до 8, розмістивши нові у Болгарії, Румунії та Словаччині та посиливши присутність у Польщі та країнах Балтії [2]. Ухвалені у 2025 р. регіональні плани оборони (4500 сторінок) координують близько пів мільйона військових для швидкого реагування [6].

Важливим елементом стало системне вивчення українського бойового досвіду. У лютому 2025 р. відкрито Спільний центр аналізу, підготовки та освіти (JATEC) у Бидгощі де фахівці опрацьовують уроки війни у сферах ППО, БПЛА та РЕБ [9], що відповідає завданню: «Інтегровані спроможності сил оборони для стримування та відсічі агресії» [3].

Альянс адаптувався до нових доменів війни: кіберпростір визначено п'ятою сферою, створено Об'єднане кібернетичне командування (СуОС) та Координаційний центр НАТО з безпеки критичної підводної інфраструктури, оскільки гібридні атаки й диверсії на підводних кабелях розглядаються як

потенційний *casus belli* [11]. Водночас здійснюється масштабна підтримка модернізації ЗСУ: щорічно €40 млрд з 2022 р., у 2025 р. було впроваджено механізми PURL (пріоритетний перелік потреб ЗСУ) та NSATU, що координує постачання обладнання й навчання, фактично інвестуючи у модернізацію ЗСУ та оборонної промисловості України [4].

3. *Фінансові зобов'язання та виклики 2025 р.* З 2014 р. європейські союзники додатково інвестували понад €450 млрд; у 2025 р. оборонні витрати ЄС досягли €381 млрд для ЄС у 2025 р. (+10%) [10], а загальні витрати НАТО - \$1,59 трлн, із 23 країнами на рівні 2 % ВВП [2].

На Гаазькому саміті (червень 2025 р.) Альянс встановив нову ціль - 5 % до 2035 р. (3,5 % на ядро + 1,5 % на модернізацію) [10]. Прифронтові держави, такі як Польща (4,48%), країни Балтії та Фінляндія, вже перевищили ці показники. Це відображає різний рівень сприйняття загрози в межах Альянсу.

Важливим рішенням стало ухвалення «Зобов'язання щодо довгострокової допомоги» (€40 млрд щорічно): «Ми маємо намір надати мінімум €40 млрд базового фінансування протягом наступного року» [9]. Це створило передбачувану та стабільну модель підтримки оборонного сектору України.

Водночас 2025 р. супроводжувався кризою єдності: Угорщина та Словаччина блокували рішення щодо України, а допомога США через механізм PURL скоротилася на 43 %, за рік склавши лише \$2 млрд - найнижчий показник за час війни [2]. Ситуацію ускладнили гібридні атаки та ядерна ескалація, зокрема випробування «Буревісника» і «Посейдона» та оголошення США про відновлення власних ядерних випробувань [2, с.7].

Таким чином, російсько-українська війна стала ключовим каталізатором глибокої трансформації НАТО, зокрема у посиленні інституційної єдності, військової потуги та фінансової підтримки. Розширення Альянсу та посилення ролі України підвищили політичну солідарність і значення колективної безпеки. Військове посилення на східному фланзі і технологічна адаптація, зокрема в кіберсфері, врахували уроки війни і сприяли модернізації ЗСУ. Значне зростання фінансових вкладень свідчить про готовність до тривалої протидії загрозам, але

зберігаються виклики єдності та дисбаланс у внесках. Невирішені внутрішні суперечності та зовнішні гібридні загрози вимагають подальшої консолідації та адаптації НАТО. Загалом трансформація НАТО у 2022–2025 рр. зміцнила безпековий баланс у Європі, підвищила здатність Альянсу стримувати агресію і підтримувати стабільність.

Список використаних джерел

1. Strategic Concept 2022. NATO. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
2. Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. Центр Разумкова, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2025/11/21/2025-ZP.pdf>.
3. Указ Президента України № 473/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». URL: <https://surl.li/icbzwk>.
4. Techau J. Containing Russia, Securing Europe. CEPA, 2024. URL: <https://surl.li/ffwogg>
5. Dione Lib. Diplomatiek ergasi a Mpouliakoudi. 2023. URL: <https://surl.li/qhpgeb>
6. NATO's revival of collective defence and the challenge of national commitments. European Leadership Network, 2024. URL: <https://surl.li/olrlsm>
7. Vilnius Summit Communiqué. NATO, 2023. URL: <https://surl.lt/wdemjf>
8. Річні національні програми співпраці України з НАТО . Міністерство економіки України. URL: <https://surl.li/uwhixh>
9. Washington Summit Declaration. NATO, 2024. URL: <https://surl.li/uqkjfn>
10. EU Priorities: Defence Spending & Multipliers. BBVA Research, 2025. URL: https://www.bbva.com/wp-content/uploads/2025/09/EIB_defence.pdf.
11. NATO-Russia dynamics: Prospects for reconstitution. Atlantic Council, 2024. URL: <https://surl.lt/mgzzuw>
12. Rutte M. «Альтернативи НАТО для безпеки Європи і Північної Америки немає». NATO. URL: <https://surl.li/uqkjfn>

Юрківський О.Й.,
к.е.н., доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»

МІГРАЦІЯ В НІМЕЧЧИНІ В ПОВОЄННИЙ ЧАС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Військові, соціально-економічні та політичні події в Україні змінили сприйняття багатьох процесів, зокрема міграційних, які є в центрі уваги урядів, громад Європи.

На тлі міграційних проблем, появи біженців з не лише з країн Близького Сходу але і України, змінюється і політика країн Європи, політичний спектр партій зміщується в бік правих або лівих партій, що в перспективі буде впливати на трансформацію загальних та національних підходів в сфері міграції [3].

Ситуацію в Європі та України вітчизняні та іноземні аналітики вважають загрозливою, внаслідок війни посилюється, легальний, нелегальний виїзд громадян різних вікових груп, молодих громадян, особливо чоловічої статі призовного віку. В 2025 році ситуація не докорінно не змінилася, а за після спрощення виїзду за кордон погіршилася, що вимагає зваженої державної політики Уряду України в регулюванні міграційних процесів, врахування міжнародного досвіду післявоєнної Німеччини, не зважаючи на її негативну роль в подіях II Світової війни.

Вирішення міграційних проблем через військові дії для України є викликом, хоча міграційні органи акумулювали значний досвід в практиці застосування інструментів міграційної політики з 1991 року.

Слід відзначити, що Україна, а саме УРСР, в складі СРСР, вже переживала негативні наслідки міграції за наслідками II Світової війни: повна окупація українських територій, примусовий вивіз громадян до Німеччини, загальна кількість жертв серед населення територій тодішньої УРСР вплинули на подальші державні кроки, наступне переселення громадян насамперед в

примусовому адміністративному порядку на протигагу міграційних політик країн Європи того часу.

Катастрофічна ситуація за наслідками II Світової війни змусили уряди країн Європи до формування нових напрямів міграційної політики як складової відбудови країн на тлі застосування "плану Маршала", інших програм.

Серед країн, які найбільше постраждали через втрату людського капіталу є дві країни антагоністи - Німеччина та Франція, які відчули зменшення населення загалом і чоловіків зокрема.

Німеччина як країна, що сформувала та очолювала колишню вісь зла, також втратила значну кількість населення, що обумовило формування системних інструментів міграційної політики для забезпечення виконання Плану Маршала, поставлених задач урядів Німеччини, ідей Людвіга Ерхарда та інших економістів та соціологів

Покрокова і системна державна політики була направлено як на країни сусіди так і інші країни в розрізі трьох основних груп мігрантів, яких намагалися повернути та залучити післявоєнні уряди Німеччини.

Наслідками політики урядів та об'єктивними умовами тогочасного світу - наприкінці 1949 року до Німеччини повернулося близько 7,7 млн. німецьких переселенців з німецьким корінням, які зіткнулися проблемними ситуаціями, непорозумінням, неоднозначним ставленням до етнічних німців в країнах світу, що було закріплено в основному законі Федеративної Республіки Німеччини від 23 травня 1949 р. [5].

Можна виділити два підходи до збільшення кількості працівників - перший суто ринковий, а другий - адміністративний на основі відповідної державної політики. Першим елементом міграційної політики Німеччини у повоєнний час стали мігранти з новоствореного суб'єкта НДР, громадяни якої до зведення "Берлінської стіни" мали відносно легкий спосіб переміщення між територіями колись єдиної країни.

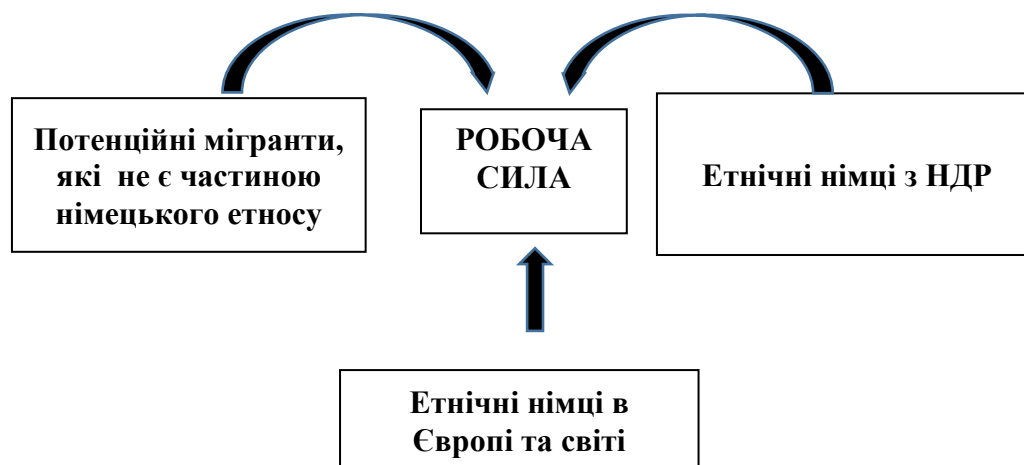

Рис. 1. Основні міграційні групи, які поповнювали робочу силу після 1945 року

Другий елемент міграційної політики – це міждержавні угоди, які дозволяли на тимчасовій основі здійснювати найм працівників із країн Південної Європи та Середземномор'я для широкого кола вакансій (з Італією (1955), Іспанією (1960), Грецією (1960), Туреччиною (1961), Марокко (1963), Португалією (1964), Тунісом (1965), Югославією (1968 р.). Угоди забезпечували державне регулювання трудової міграції по обсягу та кваліфікації мігрантів та доповнювалося в'їздом до Німеччини за так званою туристичною візою, з подальшою подачею заяви на отримання посвідки на проживання та видачі відповідного дозволу на роботу.

Окремим способом став в'їзд з консульською візою на підставі наявної пропозиції про роботу, при якому при видачі візи використовувалося рішення німецької поліції та бюро з працевлаштування.

Відновлення робочої сили в Україні теж має базуватися на системному підході, включати найефективніші ліберальні та державні адміністративні інструменти як під час військового стану так і після закінчення війни [1,2]. Так як і практика Німеччини після 1945 року Україна уклала двосторонні угоди про трудову діяльність і співпрацю Україна уклала з Молдовою, Білоруссю, Вірменією, Латвією, Литвою, Польщею, Чехією та Азербайджаном. Тобто, існує ймовірність в перспективі повоєнного відновлення України доведеться

очікувати на потік мігрантів, які раніше працювали в цій країні, як-то громадян Узбекистану, Таджикистану, Туркменістану [2, с.29].

Низька заробітна плата та соціальні стандарти нажаль не сприяють як поверненню етнічних українців, а представники європейського континенту, зокрема країни ЄС, навряд чи масово планують ставати резидентами України та складової робочої сили.

Список використаних джерел

1. Концепція державної міграційної політики України. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20190802.pdf>
2. Міграційна політика України щодо іноземців з урахуванням перспективи повоєнного відновлення. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/0a0603868eedd18b6e233f03ba508a998fe7fa3c_original.pdf
3. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О.А. Малиновська. – К.: НІСД, 2018. – 472 с.
4. Проблеми реалізації Стратегії державної міграційної політики України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 груд. 2019 р.) / упоряд. О. А. Малиновська. – Київ : НІСД, 2019. – 108 с.
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції
(Житомир, 11-12 грудня 2025 року)*

Наукове видання

Збірник тез доповідей

Міжнародної науково-практичної конференції

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙНИ, ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ**

*Матеріали подані мовою оригіналу. У збірнику максимально точно збережена орфографія і
пунктуація, які були запропоновані учасниками.*

*Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність
наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших
відомостей.*

Технічний редактор: Килюшик Є.С.

Коректор: Ксендзук В.В.

Підписано до друку 18.12.2025 р. Формат 60х84/18

Папір офсетний. Друк – різнографічний. Умовн. друк. арк. 51,7

Гарнітура Times New Roman.

Всі права захищені.

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

Редакційна колегія може не поділяти думок авторів.